DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

TÜRKİSTAN SINIRINDA VOLGA ALMANLARI

MEHMET ÖNDER DURAN

timaş akademi
TARİH

Alman ve Rus Kaynaklarına Göre

TÜRKİSTAN SINIRINDA VOLGA ALMANLARI

Mehmet Önder Duran

TİMAŞ YAYINLARI | 6001
Timaş Akademi | 36
Tarih Kitaplığı | 23

AKADEMİK DANIŞMA KURULU
Prof. Dr. Ali Akyıldız
Dr. Kaan Durukan
Dr. Y. Hakan Erdem
Prof. Dr. Asım Cüneyd Köksal

PROJE EDİTÖRÜ
Neval Akbıyık

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

KAPAK GÖRSELİ
Samara eyaleti Bergmannsrow kolonisinden asker Cornelius Martens.
1915'te Uğdur'da (en sağda oturan)

İÇ TASARIM
Nur Kayaalp

1. BASKI
Aralık 2023, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-625-6582-02-8
9 786256 582026

TİMAŞ YAYINLARI
Bahçelievler Mahallesi Zübeyde Hanım Caddesi No: 8
Üsküdar / İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Çınar Matbaacılık
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Anahan
No: 34 Kat: 5 Bağcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 628 96 00
Matbaa Sertifika No: 45103

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TÜRKİSTAN SINIRINDA VOLGA ALMANLARI

MEHMET ÖNDER DURAN

timaş akademi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MEHMET ÖNDER DURAN

2010 yılında Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini aynı üniversitede Türk Tarih Kurumu Bursiyeri olarak tamamladı. Doktora çalışmalarını da yine Türk Tarih Kurumu Bursiyeri olarak neticelendiren Duran, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Moskova Devlet Pedagoji Üniversitesi'nde dil eğitimi aldı ve Moskova arşivlerinde Türkistan tarihi üzerine araştırmalar yaptı. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında TÜBİTAK 2214-A Araştırma Projesi ile Berlin Freie Universität, Osteuropa Institut'ta 1 yıl boyunca misafir araştırmacı olarak görev aldı. Bahsi geçen süre içerisinde Zürih ve Basel'deki arşivlerde Türkistan tarihine dair araştırma ve incelemeler yapmaya devam etti. 2013'ten bu yana görev yaptığı Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde "Alman ve Rus Kaynaklarına Göre Türkistan Sınırında Volga Almanları" adlı teziyle doktora derecesini aldı. Halen Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalında Araştırma Görevlisi Dr. olarak çalışmaktadır. İyi derecede İngilizce, Almanca, Rusça ve orta derecede Fransızca bilmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gülsultan'a

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 11

KISALTMALAR / 14

TABLOLAR LİSTESİ / 16

EKLER LİSTESİ / 17

GİRİŞ / 19

Araştırmanın Kaynakları ve Yöntemi / 24

Araştırma Literatürünün Değerlendirilmesi / 27

BÖLÜM 1

RUSYA'YA ALMAN GÖÇLERİ VE KOLONİZASYON BÖLGELERİ / 41

I. Genel Hatlarıyla Rusya'ya Alman Göçleri / 41

II. Rusya'da Alman Kolonizasyon Bölgeleri / 49

BÖLÜM 2

VOLGA ALMANLARININ GÖÇ VE KOLONİZASYON SÜRECİ / 101

I. Rusya'ya Göçün Sebepleri / 101

II. II. Yekaterina Öncesi Rusya Almanlarının İktidar İlişkileri (1696-1762) / 121

III. II. Yekaterina'nın Koloni Politikası (1762- 1796) / 125

IV. II. Yekaterina'dan Iı. Aleksandr'a Kadar Koloni Politikası / 143

V. Volga Bölgesi Alman Kolonilerinde Ekonomik ve Dinî Gelişmeler / 145

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

VI. Pugaçev İsyanı ve Volga Almanlarına Etkisi / 168
VII. Volga Alman Kolonilerine Kırgız-Kazak Baskınları / 175

BÖLÜM 3

XVIII-XIX. YÜZYILDA RUSYA'DAKİ SİYASÎ GELİŞMELER VE VOLGA ALMANLARINA ETKİSİ / 181

I. XVIII. Yüzyılda Volga Almanlarının Koloni Süreci / 181
II. Alman Yerleşimcilerin Kabulü ve Yönetim Kuralları / 183
III. XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Güney Rusya'da Alman Kolonizasyonu / 187
IV. 1860-1870 Reformları ve Volga Almanlarına Etkisi / 199
V. XIX. Yüzyılda Volga Almanlarının Ekonomik Girişimleri / 211
VI. Volga Kolonilerinden Amerika'ya Göçler / 225

BÖLÜM 4

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE EKİM DEVRİMİ SÜRECİNDE VOLGA ALMANLARI / 231

I. Birinci Dünya Savaşı'na Giden Süreçte Volga Almanlarının Faaliyetleri / 231
II. Birinci Dünya Savaşı ve Volga Almanları / 238
III. Volga Almanlarının Otonomi Çalışmaları / 246
IV. Warenburg Kongresi / 264
V. Volga Almanları Komiserliği / 269
VI. Volga Almanları Komünist Partisi'nin Oluşumu / 274
VII. İç Savaş Sırasında Volga Almanları / 279
VIII. Volga-Almanları Cumhuriyeti'nin Kuruluşu / 289
IX. Volga Almanları Cumhuriyeti'nin Tasfiyesi / 328

BÖLÜM 5

ALMANYA'NIN KOLONİ POLİTİKASINDA VOLGA ALMANLARININ YERİ / 333

I. Yurtdışı Almanlık Terimi ve Çalışmaları (Auslandsdeutschtum) / 333
II. Hamburg Koloni Kongresi / 339

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

III. Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü / 343
IV. Alman Derneklerinin Volga Bölgesi Faaliyetleri / 358
V. Volga Almanlarının Kültürel Gelişimi ve Almanlık Bilinci / 367

SONUÇ / 395

KAYNAKÇA / 403

EKLER / 435

DİZİN / 441

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Komşularımızın tarihini bilmeden kendi tarihimizi yazmamız imkânsızdır. Rusya, tarih boyunca Türk devletlerinin siyasî rakibi olmuştur. Bu yüzden Rusya hakkında yapılan çalışmalar Türkçe literatürde artmaya devam etmektedir. Bu çalışma, Volga Almanlarının tarihî süreç içerisinde kolonizasyon aşamalarını göz önünde bulundurarak Rus ve Türk tarihine etkilerini değerlendirmeyi hedeflemiştir. Volga Almanlarının tarihi, hem Rus hem de Alman tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Rusya'da meskûn Alman nüfus, bu iki devletin birbiriyle olan ilişkilerinde etkili olduğu gibi, Türk tarihine de etki etmiştir. Çalışmamızın amacı, Volga Almanlarının Türk ve Rus tarihine olan etkilerini Alman ve Rus arşiv belgelerine ve de Almanca, Rusça, İngilizce araştırma eserlerine göre tahlil etmek olacaktır. Volga Almanlarının otonomi sürecindeki faaliyetleri ise Rus arşiv belgelerinin tahlil edilmesiyle çalışmaya ayrı bir zenginlik katılmıştır.

Çalışmamız, Moskova, Berlin ve Freiburg'da yer alan arşivlerde geçirdiğimiz süre içerisinde şekillenmiştir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmaların temelleri de bu arşiv çalışmaları sırasında atılmıştır. Bu birikimi ortaya çıkaran kurumların başında Türk Tarih Kurumu ve çalışma için burs sağlayan TÜBİTAK gelmektedir. En büyük destek ise hiç şüphesiz danışmanım Prof. Dr. Saim Savaş'a aittir. 2017 yılında Erasmus Staj Hareketliliği ile başlayan yurtdışı araştırmamız iki yılı aşan bir süreyi kapsamıştır. İdarî görevleri de olan Araştırma Görevlisinin kesintisiz araştırma izni alabilmiş olmasını, akademiyi yakından tanıyanların takdirine bırakıyorum. Çalışma sırasında gösterdiği hoşgörü, güven ve teşviklerinden dolayı bu vesileyle kendisine şükranlarımı arz ederim.

Araştırmamız, 2016-2017 yaz tatili sürecinde Erasmus Staj Hareketliliği kapsamında başlamıştır. 2017 Haziran ayında Bochum Üniversitesi Araştırma Bursu *(Research Explorer Ruhr Scholarschip- Bochum University)* alınarak araştırma eserlerinin bir kısmı temin edilmiştir. Bahsi geçen süre içerisindeki

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yol arkadaşlığı, fikirleri ve manevî desteği için Doç.Dr. Gökhan Kağnıcı'ya teşekkür ederim.

Araştırmamız sırasında 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Moskova Devlet Pedagoji Üniversitesi'nde (МПГУ) Ankara Rus Bilim ve Kültür Merkezi (Россотрудничество) bursiyeri olarak bulundum. Dil eğitiminin yanı sıra Rusya Federasyonu Devlet Arşivi (Гарф,), Rusya Federasyonu Sosyo-Politik Tarihi Arşivi (Ргаспи) gibi temel arşivler başta olmak üzere Lenin Kütüphanesinde (Российская государственная библиотека Имени Ленина) çalışma fırsatı elde ettim. Çalışmamızda kullanılmış olan arşiv kaynakları ve araştırma eserler burs vasıtasıyla elde edilmiştir. Moskova'daki çalışmalarım sırasında yol arkadaşlığı ile beni fikirsel olarak destekleyen Dr. Yunus Emre Aydın'a ve Anna Azarnova'ya teşekkürü borç bilirim. Kısıtlı zamanına rağmen vakit ayırarak yol gösterici fikirler veren Prof. Dr. Alfina Sıbgatullina'ya da teşekkür ediyorum.

Moskova'daki araştırma sürecimizin hemen sonrasında, 2018-2019 yılında TÜBİTAK 2214-A Doktora Sırası Araştırma Bursu ile Berlin Özgür Üniversitesi Doğu Avrupa Enstitüsünden (Freie Universität-Osteuropa-Institut) Prof. Dr. Gertrud Pickhan'ın davetlisi olarak 12 ay çalışma fırsatı elde ettim. Arşiv çalışmalarım sırasında Enstitü çalışanı Vitali Taichrib ve Arkadi Miller bilgilerini sürekli paylaşarak beni motive ettiler. Kendilerine teşekkürü borç bilirim. Ayrıca Prof. Dr. Victor Dönninghaus arşiv kaynaklarının sınırları hakkında bilgiler paylaşarak çalışmanın seyrine katkıda bulunmuşlardır.

Doktora ders dönemi süresince Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde beni derslerinde ağırlayan Prof. Dr. Abdullah Temizkan ve Prof. Dr. Yahya Kemal Taştan hocalarımıza minnettarım. Çalışmamızın taslak halini okuyarak katkı veren Dr. Erkan Dağlı, Dr. Banu Yılmaz, Dr. Mehmet Talha Kalkan'a teşekkür ederim. Manevî desteklerini her zaman hissettiğim Dr. Feyzullah Yerlikaya ve Yasin Akmeşe'ye hassaten teşekkür ederim. Ekler kısmında yer alan haritaların şekillenmesinde yardımlarını gördüğüm Dr. Mehmet Deniz'e teşekkür ederim.

Elinizdeki bu çalışma, doktora tezinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş bir versiyonudur. Yeni bilgiler ve uzman görüşleri doğrultusunda, uzun bir çalışma sonucunda oluşturulmuştur. Tezin kitaplaştırılması sürecindeki katkıları için, editör Neval Akbıyık hanımefendiye hassaten teşekkür ederim. Eserin yayım sürecinde fikirleriyle beni destekleyen Doç. Dr. Mesut Karakulak'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bu çalışmada olduğu üzere her çalışmamı titizlikle tashih ederek beni cesaretlendiren Dr. Leyla Aksu Kılıç'a da bu vesileyle şükranlarımı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sunuyorum. Ayrıca her zaman bana destek veren eşim Gülsultan olmasaydı bu çalışmanın serencamı nihayete eremezdi. Son olarak Uşak Üniversitesi Tarih Bölümü Hocalarına da teşekkür ediyorum.

Sonuç olarak, maddî ve manevî desteklere rağmen bu çalışmada birtakım eksik ve hatalar olduğu kabul edilebilir; tüm sorumluluk yazarına aittir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KISALTMALAR

ADV	: Alldeutscher Verband (Almanlar Birliği)
a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
ASSR	: Volga Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
BArch	: Bundearchiv (Alman Federal Arşivi)
BA-MA	: Freiburg Askerî Arşivi
bk.	: Bakınız.
c. – C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DAİ	: Deutsche Ausland İnstitut
DPO	: Deutsche Post aus dem Osten (Doğu Postası)
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
FstR	: Forschungstelle des Rußlanddeutschtums (Rusya Almanları Araştırma Merkezi)
haz.	: Hazırlayan
PA-AA	: Politisches Archiv des Auswärtiges Amts (Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasî Arşivi)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
yay. haz.	: Yayına Hazırlayan
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
RSFSR	: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
Ргасни	: Rusya Federasyonu Sosyal-Politika Arşivi
GAPK	: Prusya Kültürel Mirası Gizli Arşivi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

EZA : Evanjelik-Lutheryan Merkez Arşivi
VDA : Verein Deutschtum Ausland (Yurtdışı Almanlık Derneği)
VRD : Verbands der Rußlanddeutschen (Rus Almanları Birliği)
WOKS : Yabancı Ülkelerle Kültürel İlişkiler Birliği

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.Rusya Almanlarının Göç Yılları ve Bölgeleri **21**

Tablo 2. II. Yekaterina Döneminde Almanya ve Rusya'nın Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Durumu **54**

Tablo 3.Volga Almanları Cumhuriyeti'nde Tarım Ürünlerinin Dağılımı **174**

Tablo 4. Volga Almanları Cumhuriyetinde Hayvanların Sayısal Dağılımı **174**

Tablo 5. Volga Almanları Cumhuriyeti Değirmen Çeşitleri **175**

Tablo 6. Volga Almanları Cumhuriyeti Okul Sayısı **180**

Tablo 7. Volga Almanları Cumhuriyeti Kültür Kurumları Sayısı **182**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

EKLER LİSTESİ

Ek 1. XVIII-XIX. Yüzyıllarda Almanya'dan Rusya'ya Göç

Ek 2. VENNINGEN, Von C.P. Freuherr, Immasen Der Chur-Rheinische Crayß Gegen Die Häufig Voegehende Emigrationen Aus Dem Teutschen In Das Rußische Reich Unterm 21 Ten Vorigen Monats Nachstehendes Edict, 27 Mayıs 1766.

Ek 3. Volga Almanlarının Ana Kolonilerini Gösteren Harita.

Ek 4. David Kufeld, Das Lied Vom Küster Deis, Beitrag Zu Unserem 150jährigen Jubiläum: 1764-1914, Saratov, 1914, s. 28.

Ek 5: David Kufeld, Das Lied Vom Küster Deis, Beitrag Zu Unserem 150jährigen Jubiläum: 1764-1914, Saratov, 1914, s. 30.

Ek 6. Volga Almanları Tarihi Çalışmaları Üzerine Ingram Grafiği.

Ek 7. Württemberg Bölgesinden Kafkasya ve Rusya'ya Göçe İzin Verildiğine Dair Belge. 8 Mart 1817.

Ek 8. Samara Eyaleti Bogomasowo Kolonisinden Asker Cornelius Martens. (En Sağda Oturan) 1915 Yılında Iğdır'da.

Ek 9. Volga Almanlarının Otonomi Kongresinin Telgraf Örneği

Ek 10. Sovyetler Birliği 1941 Yılı Nüfus Sayımı Raporu.

Ek 11. Rusya'daki Alman Kolonistlerin Kooperatif Organizasyonlarına Dair Muhtıra.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Bu pastanenin müşterileri daha çok Almandı. Voznosenski Caddesinde oturan ne kadar çilingir, fırıncı, boyacı, şapkacı, koşumcu - kısacası saygıdeğer Alman-varsa hepsi buraya gelirdi. Müşteriler Alman gazeteleri okurdu".

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar,*
Çev. Ergin Altay, İstanbul 2012 İletişim Yayınları, s. 52.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GİRİŞ

Rusya, geniş bir coğrafyaya yayılmış ve farklı Türk topluluklarını bünyesinde barındıran bir devlet olarak uzun yıllar siyasî varlığını sürdürmüştür. Ukraynalılar ve Türk halklarından sonra Almanlar da koloniler kurarak bu etnik gruplar arasında yerlerini almıştır. Birinci Dünya Savaşı arefesinde Rusya'da yaklaşık iki milyon Alman yaşamaktadır.[1] Almanların, Türk halklarına yakın bir coğrafyada yaşamlarını sürdürmeleri ise çalışmanın göze çarpan bir noktasıdır. Korkunç İvan (1533-1584) döneminden itibaren pek çok Alman uzman, tüccar ve asker Rus İmparatorluğu'na hizmet etmiştir. Almanlar, Rus ordusu başta olmak üzere farklı alanlarda gerçekleşen Batı tipi modernleşme sürecinde etkili olmuşlardır. II. Yekaterina'nın (1762-1796) kolonizasyon politikasıyla kitleler halinde Rusya'ya yerleşen Almanlar, Moskova'da halihazırda "Nemetskaya Sloboda" adı verilen Alman Mahallesini kurmuş; Baltık Almanı generaller, Rusya'nın siyasî rakiplerine karşı mücadele etmiştir.

Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya ve Karadeniz'e doğru genişleme politikası Rusya ile Osmanlı Devleti'ni karşı karşıya getirmiştir.[2] Bu bağlamda Rusya'ya hizmet eden Almanlar Türk tarihini de etkilemiştir. II. Yekaterina (1762-1796) Osmanlı Devleti'nden elde edilen toprakları tarıma açarak ülke ekonomisine katkı sağlamayı planlamıştır. Bu plan çerçevesinde hareket eden Çariçe, Rusya'da soyluların (boyar) güçlü bir siyasî nüfuza sahip olması ve emirlerinde çalışan toprağa bağlı serflerin (kölelik sistemi) yer değiştirememesi

1 Andreas Kappeler, "Die Deutschen im Rahmen des zaristischen und sowjetischen Vielvölkerreiches, Ed. Andreas Kappeler, *Die Deutschen im Russischen Reich und im Sowjetstaat*, Köln 1987, 9-16.; V. M. Kabuzan, "Zahl und Siedlungsgebiete der Deutschen Russischen Reich (1796-1917", *Zeitschrift für Geschichtwissenschaft 10*, 1984, s. 886.

2 Osmanlı Devleti savaş alanında en çok Rusya ile karşı karşıya gelmiştir. 1710-1711 Prut Savaşı ile başlayan süreç Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir: 1735-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Zaferi, (Niş Antlaşması); 1768-1774. (Küçük Kaynarca Antlaşması); 1783 Kırım'ın İlhakı; 1787-1792 (Yaş Antlaşması); 1827 (Navarin Deniz Muharebesi) 1828-1829 Savaşı; 1853-1856 Kırım Harbi, 1877-1878 93 Harbi; 1914-1917 Birinci Dünya Savaşı olmak üzere sıralanmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gibi sebeplerden dolayı boş kalan toprakların değerlendirilmesi noktasında alternatif arayışlara yönelmiştir. Ayrıca bu politika ile bölgede yaşayan Kırgız, Tatar ve Kalmukların yağma seferlerine karşı tampon bölge oluşturmak, bölgeye yerleştirilen Almanların, dönemin ilerisinde olan tarım tekniklerinin başta Ruslar olmak üzere diğer etnik gruplara tanıtılması da hedeflenmiştir.

II. Yekaterina, bahsi geçen saiklerle Volga bölgesine yerleştirilmek üzere insan gücü aramıştır. Bu amaçla Avrupa şehirlerinde Avrupa halklarına geniş ayrıcalık ve imtiyazlar tanınacağını bildiren manifestolar (1762-1763) yayımlanmıştır. Özellikle Almanya'nın batısında yaşanan siyasî, ekonomik ve dinî sorunlar, beyannamelerin bu bölgelerde geniş bir yankı bulmasını sağlamıştır. Volga kıyılarına göç eden Almanlar, II. Yekaterina'nın 1763 Manifestosu ile elde ettikleri ayrıcalıkları, II. Aleksandr'ın 1871 Bildirisine kadar korumuş ve kendilerine ait okul, kilise, fabrika gibi sosyal ve ticarî kurumlar inşa ederek Rus toplumu içerisinde etkili olmuşlardır.

1924 yılında *Volga Almanları Otonomisi* kurulmuş, 1941'e gelindiğinde ise İkinci Dünya Savaşının etkisiyle Volga Almanları Sibirya ve Kazakistan'a sürülmüşlerdir. Bu bağlamda çalışmamızda, Rusya topraklarında azınlık olarak yaşayan Almanların siyasî, dinî, sosyal, kültürel ve ekonomik konumları incelenecektir. Volga Almanlarının tarihi, II. Yekaterina'nın (1729-1796) 1763 Manifestosu'ndan 1941 Büyük Sürgünü'ne kadar uzun bir dönemi kapsaması ve kaynakların geniş olması nedeniyle, bir sınırlandırma yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple çalışma çerçevemiz, 1917 Devrimi'nden itibaren artan arşiv kayıtları göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Ayrıca "Yurtdışı Almanlığı" üzerine çalışmalar yürüten enstitü ve dernek raporlarının 1917-1941 yıllarına yoğunlaşması da bu sınırlandırmada belirleyici olmuştur.

Çalışmamız, beş bölümden oluşmuştur. *Birinci Bölümde*, Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Almanların coğrafya üzerinden isimlendirilmeleri dikkate alınarak tarihî süreç geniş bir perspektifle değerlendirilmiştir. Çalışmanın genel çerçevesini oluşturmak, Volga Almanlarının Rus ve Türk tarihindeki konumunun anlaşılması açısından önemlidir. Bu amaçla Alman nüfusun Rusya'nın farklı coğrafî bölgelerine olan göç ve yerleşimlerinin tarihî sürecinin verilmesi uygun görülmüştür.

İkinci Bölümde, Almanların Rusya'ya göç sebepleri siyasî, ekonomik ve dinî başlıklara ayrılıp incelenmiştir. Göç döneminde yaşanan tartışmalar ve II. Yekaterina'nın kolonizasyon politikasının uygulanma sürecine değinilmiştir. Ayrıca Volga bölgesinde Alman kolonilerinin inşa devrinde yaşana iki

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hadisenin (Pugaçev İsyanı ve Volga Alman kolonilerine yapılan Kırgız-Kazak Baskınlarının) Alman toplumuna olan etkileri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü Bölümde, Volga Almanlarının imparatorluk içerisindeki siyasî ve ticarî konumları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Kırım Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan reform hareketlerinin Volga Almanlarına etkisine, Birinci Dünya Savaşı'na giden sürece ve bu savaşın etkilerine yer verilmiştir.

Dördüncü Bölümde, Ekim Devrimi'nden sonra Volga Almanlarının otonomisinin temellerini atan 1924 yılına kadarki siyasî süreç işlenmiştir. Bu bölümde Volga Almanlarının kültürel hayatı, yayıncılık faaliyetleri, okulları ve dinî yapısı değerlendirilmiştir. Değerlendirmelerin bir kısmı Moskova'daki arşivlerden elde edilen arşiv kayıtları ışığında yapılmıştır.

Beşinci Bölümde, "Yurtdışı Almanlığı" kurumları temel alınarak Almanya siyasetinde Volga Almanlarının yeri ve etkisi değerlendirilmiştir. Koloni kongrelerinde Volga Almanları için yapılması gerekenlerin neler olduğu tartışılmıştır. Ekonomik, siyasî ve kültürel hedeflerin yol haritası hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca "Yurtdışı Almanlığı" kurumları (Stuttgart Ausland İnstitut, Wolgadeutsche Verein E.V.), dünyanın pek çok bölgesine olduğu gibi Rusya'ya da siyasî ve bilimsel amaçlarla geziler yapmışlardır. Bu kurumlarca hazırlanmış raporlar Almanya'nın farklı arşivlerinden elde edilerek çalışmamızda işlenmiştir. Bu bölümde Volga Alman kolonilerinin inşa sürecinde Kırgız-Kazak yağma baskınlarının değerlendirildiği Volga halk masalları da incelenmiştir.

Çalışmamızda, II. Yekaterina'nın 1763'te yayımladığı manifestoya cevap vererek Rusya'nın farklı bölgelerine koloniler inşa eden ve Almanca konuşan toplulukların siyasî, sosyal, ticarî ve kültürel konumları irdelenmiştir. Volga Almanları tek bir ulusun temsilcileri değil, birbirleriyle dil ve din gibi ortak noktaları bulunan bireylerden oluşmaktadır. Özelde Batı Almanya'dan gelen gruplar çoğunluğu oluştursa da İsviçre'de, Fransa'nın Alsas-Loren bölgesinde, Hollanda ve Danimarka'da yaşayan Almanlar da manifestoya karşılık vererek Rusya'ya göç etmişlerdir.

1897 nüfus sayımında 1.813.717 Alman kökenli Rus vatandaşı kayda geçirilmiştir. Bunlardan 407.708'i Avrupa Rusya'sı olarak tanımlanan Baltık bölgesi şehirleri başta olmak üzere Petersburg ve Moskova'da yaşamlarını sürdürmüştür. 57.502 kişinin Kafkasya bölgesinde, 5.828 kişinin Sibirya ve Ural-Altay bölgesinde, 8.947 kişinin ise Batı Türkistan'da yaşadığı tespit edilmiştir. 1,3 milyona yakın diğer nüfusun ise Volga bölgesinde ve Karadeniz'in

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

farklı şehirlerinde yaşadığı belirlenmiştir.[1] Birinci Dünya Savaşı'na doğru iki milyona yaklaşan Alman nüfusun Rus tarihindeki yeri, önemi ve Türk halklarına olan etkileri çalışmada tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Johannes Schleuning'un ifade ettiğine göre II. Yekaterina, Volga Almanlarını Rusya topraklarına getirerek onları tarıma dayalı örnek bir yerleşim kurmak üzere görevlendirmiştir. Nitekim Almanların, geniş ayrıcalıklarla misafir olarak gittikleri Rus coğrafyasında başarılı bir ekonomik örnek ortaya koymaları da bunun bir göstergesidir.[2] Çalışmamızda, Rus toplumuna örnek bir toplum oluşturma amacı ile yola çıkan politikanın hem Ruslara hem de komşusu olan Türklere etkisi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Volga'nın her iki yakasında koloniler inşa ederek ekonomik, sosyal ve kültürel kurumlar oluşturan Almanların, bölgedeki etkileri arşiv kaynakları ışığında kaleme alınmıştır.

Bilindiği üzere ülkemizde Volga Almanları üzerine yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu minvalde, ilgili çalışmanın temel amacı; Türkçe literatürde henüz ciddi bir araştırmanın ortaya konulamadığı bir alana kapsamlı bir çalışma kazandırma ve Rusya Almanları tarihine yönelik ilginin ve çalışmaların artması ile yakından ilintilidir. Volga Almanları, Osmanlı Devleti'ne karşı Rus İmparatorluğu'nun siyasî ve askerî mücadelesinde rol almışlardır. Ayrıca Volga bölgesinde Tatar, Kırgız-Kazak ve Kalmukların yaşadığı coğrafyaya koloniler inşa ederek Türk halkları ile kurdukları etkileşim Almanya'da yer alan arşivlerden faydalanılarak kaleme alınmıştır.

Çalışmamızın temel amacı, Volga bölgesinde yaşayan Almanların tarihî konumu ve önemini ortaya koymaktır. Alman arşiv belgeleri ve kaynakları temel alınarak yapılan değerlendirmenin yanı sıra Almanca, İngilizce ve Rusça araştırma eserlerine başvurulmuştur. Çalışmada Rusya arşivleri de belirli bir oranda kullanılabilmiştir. Almanya, kurduğu "Yurtdışı Almanlığı" (Auslandsdeutschtum) kurumları vasıtasıyla ticarî kaygıları öncelikli öneme sahip olan seyahat raporlarını Alman İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarına sunmuştur. Sunulan raporlar Almanya siyasetinde yurtdışında yaşayan Almanlara yönelik politikaların temellerini belirlemiştir.

---

1 Benjamin Pinkus, Ingeborg Fleischhauer, *Die Deutschen in der Sowjetunion: Geschichte einer nationalen Minderheit im 20. Jahr*hundert, Köln, 1987, s. 34.

2 Johannes Schleuning, *Die deutschen Siedlungsgebiete in Rußland*, Würzburg, 1955, s. 70. Papaz Johannes, Volga Almanlarının otonomi hareketi içerisinde etkin bir rol almıştır. Sovyet hükümeti ile farklı fikirlere sahip olmasından dolayı siyasî baskıya maruz kalmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Türkiye'de Rusya tarihi üzerine çalışmalar, çeşitli açılardan değerlendirilerek yapılmaya devam etmektedir. Rus tarihinin tüm detayları ile araştırılmasının Türk tarihine ışık tutacağı şüphesizdir. Komşularımızın tarihini bilmek, kendi tarihimizi daha iyi değerlendirebilme fırsatı sunacaktır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin savaş meydanında en çok karşılaştığı Rusya'nın tarihini etraflıca değerlendirmek Türk tarihçilerinin vazifeleri arasındadır. Üretilecek bilgi, Türk toplumuna siyasî, sosyal ve kültürel açılardan hizmet edecektir.

Rusya İmparatorluğu'nda Korkunç İvan (1533-1584) döneminden itibaren üst düzey Alman bürokrat, asker ve teknisyenler görev almıştır. Uzun yıllar birlikte yaşamaları sonucunda "Alman" kelimesi de Rusça sözlükte yerini almıştır. Alman kelimesinin eski Rusçada yabancı anlamının yanı sıra "sağır, anlaşılan dilde konuşamayan" anlamları da vardır.[3] Alman (Немцы: Nyemtzy) aptal anlamına da gelmektedir. Bunun sebebi uzun yıllar boyunca Rusya'da yaşamış olmalarına rağmen Rusça öğrenememeleridir.[4] Fakat Sankt-Petersburg Bilimler Akademisi (Rusya Bilimler Akademisi) kurucuları arasında Alman bilimadamları da yer almıştır. Rusya Bilimler Akademisinin ilk dört başkanının da Alman kökenli olması, Rusça sözlüklerde yapılan tanımlamaları tartışmalı hale getirmektedir. Rus tarihine askerî, siyasî, ekonomik ve kültürel açıdan etki eden Almanlar, Rusların Osmanlı Devleti ve Türk halklarına yönelik politikalarında da icracı konumda olmuşlardır.[5]

Öte yandan Volga Almanlarının siyasî mücadelesi 1917 Ekim Devrimi'nden 1924'te Volga Almanları Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar yoğunlaşarak artmıştır. Otonomi mücadelesi, iç savaş, kıtlık yılları ve basın-yayın hayatındaki mücadele, Rus tarihinde azınlıkların mücadelelerinin anlaşılması açısından da önemlidir.

---

3 Юлия Валерия Бучатская, "Немцы" Большая российкая энциклопедия, Редакция, 2020.

4 Fred C. Koch, *The Volga Germans: in Russia and the Americas, from 1763 to the present*, London, 1977, s. 19-21.

5 Лев Викторович Малиновский, "Обзор Историографии Сельского Немецкого Населения в России 1762-1917 Гг.", Российские Немцы. Историография и Источниковедение: Материалы Международной Научной Конференции, Анапа, 4–9 Сентября 1996, С. 13-20.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Araştırmanın Kaynakları ve Yöntemi

I- Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Politischen Archiv Des Auswärtigen Amts)

Çalışmamızı oluşturan arşiv kaynaklarının başında Dış İşleri Bakanlığı Arşivi (Politisches Archiv Auswärtiges Amt), gelmektedir. Çalışmamızda, Volga Almanlarının Rusya'da siyasî faaliyetlerinin yoğunlaştığı 1917-1941 yıllarında kayıt altına alınmış arşiv belgelerine yoğunlaşılmıştır. Siyasî hareketlenmenin ve toplumsal olayların aktif olduğu bu dönem kongre faaliyetleri, kıtlık dönemi, politik ve kültürel hayat, ekonomik yapı, okullar ve eğitim, dinî yapı ve sürgün gibi başlıklar dikkate alınarak arşiv belgeleri vasıtasıyla değerlendirilmiştir. Ulaştığımız dosyaların içerikleri şu şekildedir:

Rusya'da Alman Kolonistleri (Die Deutschen Kolonisten in Russland):[6] "Rusya'da Alman Kolonistleri" adını taşıyan dosya serisi 9 ciltten oluşmaktadır. 1883'ten başlayan belgeler 1945 yılını da içermektedir. Dosyaların tarih aralığı 1906'dan sonrasında yoğunlaşmıştır. Almanya tarafından Rusya'ya gönderilen resmî görevlilerin hazırladıkları raporlar, çalışmada değerlendirilmiştir. Raporlarda Volga Almanlarına ait dinî, kültürel ve sosyal yaşamın detayları verilmiştir.

Rusya'da Almanlık (Deutschtum in Russland):[7] "Rusya'da Almanlık" dosyasının çoğunluğunu Volga Almanları oluşturmaktadır. İlgili belgelerin tarihlendirilmesi 1917-1939 yılları arasıdır. Belgeler, Volga Almanlarının siyasî, kültürel, ekonomik faaliyetlerini ihtiva etmektedir. Arşiv dosyaları, özellikle 1881 yılından itibaren inşa edilen "Yurtdışı Almanlığı" kurumlarının Alman resmî makamlarına sundukları raporları içermektedir. Raporlar, Alman kolonilerinin ticarî potansiyeli hakkında özel değerlendirmeleri barındırmaktadır.

Rusya'da Almanların Desteklenmesi (Förderung des Deutschtums in Russland):[8] "Rusya'da Almanların Desteklenmesi" dosyaları ise Alman halkının siyasî, sosyal ve ekonomik haklarının takibi için önemlidir ki bunlar, özellikle 1922-1936 yılları arasındaki raporlardan oluşmaktadır. Söz konusu dosyalarda, Almanya'ya geri göç etmek isteyen Alman nüfusun isim listelerinin

---

6 PA-AA: R 10584, R10586, R10587, R10589, R 10589, R10590, R 10591, R 10592. Numaraları verilmiş olan dosyaların içerikleri çalışmamızın ilgili kısımlarında kullanılmıştır.

7 PA-AA; R 83849, R 83850, R 83851, R 83852, R 83853, R 83854, R 83855. Numaraları verilmiş olan dosyaların içerikleri çalışmamızın ilgili kısımlarında kullanılmıştır.

8 PA-AA; R 60200, R 60201, R 60202, R 60203, R 60204, R 60204, R 60205, R 60207, R 60208, R 60300. Numaraları verilmiş olan dosyaların içerikleri çalışmamızın ilgili kısımlarında kullanılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

yanı sıra, göçmenlere yönelik anket ve göç bölgelerini içeren haritalandırmalar mevcuttur. Çalışma başlıkları içerisinde yapılan resmî yazışmalar ele alınmıştır.

Moskova Alman Büyükelçiliği'nin (Botschaft Moskau) ele aldığı raporlar incelenerek Volga Almanlarına yönelik siyasî, sosyal ve ticarî değerlendirmeler çalışmamızda kullanılmıştır.

II- Devlet Arşivi (Bundesarchiv)

Berlin'de bulunan Devlet Arşivi (Bundesarchiv) Almanya tarihini inceleyen araştırmacılar için önemli başvuru merkezlerinin başında gelmektedir. Çalışmamıza ait belgelerin temin edildiği bu arşivde konuyla ilgili pek çok dosya mevcuttur. Bunlardan birincisi Alman halklarının göç yönetimi dosyasıdır. Bu dosyada Volga Almanlarının göç sebepleri, başvuruları ve göç sürecinin kayıtları muhafaza edilmektedir.

Arşiv kayıt sisteminde Rusya'da yaşayan Almanlar, bulundukları bölgelere göre kategorize edilerek Petersburg Almanları, Moskova Almanları, Sibirya Almanları, Volga Almanları, Karadeniz Almanları, Kafkasya Almanları ve Türkistan Almanları olarak adlandırılmıştır. Volga Almanları bölgesinden tekrar göç eden bazı gruplar ise daha sonra Amerika, Kanada, Arjantin, Paraguay ve Şili'de oluşan Alman kolonizasyonlarının temelini oluşturmuşlardır. Fakat Amerika Kıtasında kurulmuş olan koloniler çalışma konumuzun dışında yer aldığı için bu coğrafya ile ilgili arşiv kayıtları kullanılmamıştır.

Devlet Arşivinde (Bundesarchiv) yer alan ana dosyalar yarı-resmî olarak faaliyet gösteren koloni kurumlarına aittir. Yurtdışı Almanlık Enstitüsü (Das Deutschtum im Ausland), Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü (Deutsche Ausland İnstitut) Yurtdışı Almanlık Derneği (Verein für das Deutschtum im Ausland) gibi yarı-resmî kuruluşların araştırma raporları kullanılarak Rusya coğrafyasındaki Alman kolonileri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Burada dikkat çekici olan kısım Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü (Stuttgart Deutsches Ausland İnstitut) dosyalarıdır. Enstitünün araştırma dosyaları daha önce araştırmacılar tarafından "Volga Almanları" başlığı altında ele alınmamıştır. 1917 yılında Stuttgart'ta kurulan araştırma kurumu Volga bölgesinde incelemelerde bulunmak üzere pek çok gezi tertiplemiştir. Araştırmacıların tuttuğu raporlardan yola çıkılarak Volga bölgesindeki Almanların Rusya tarihindeki yeri ve Türk tarihine olan etkileri değerlendirilmiştir. Enstitü, sadece belirli bir bölge üzerinde değil, Alman kolonilerinin yayıldığı tüm bölgelerde başta tarih olmak üzere kültür, ekonomi ve dil gibi farklı konularda araştırmalar yaparak raporlar kaleme almıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Konumuzla ilgili söz konusu arşivde yer alan diğer dosyalar aşağıdaki şekildedir:

Alman Vatandaşlarını Koruma Komiserliği (R 49 Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums): Bu klasörlerdeki dosyaların çoğu koruma altındadır. Ayrıca kişisel verilerin korunması amacı ile erişime sınırlı olan dosya sayısı oldukça fazladır. Tarafımızdan çok az belgeye ulaşılabilmiştir.

Litzmannstadt Göçmen Büro Merkezi (R69 Einwanderezentralstelle Litzmannstadt): Bu başlıkta yer alan dosyaların çoğunluğu "Schwarzmeer-deutsch" olarak adlandırılan Volhinya yerleşimine aittir. Buradaki belgeler Karadeniz bölgesi Almanları olarak ayrı bir bölümde değerlendirilmiştir. Daha çok istatistiksel bilgilerin yer aldığı belgelerden, çalışma konumuzun dışında olduğu için, istifade edilememiştir.

III- Freiburg Askerî Arşivi (Freiburg Militär Archiv)

Freiburg Askerî Arşivi, harita ve rapor açısından oldukça zengindir. Askerî arşivde Volga Almanlarının yaşadığı bölgeye ait haritalandırmalar ekonomik ve siyasî amaçlar belirlenerek yapılmıştır. Askerî arşivde yer alan raporlar çalışmamıza zenginlik katması açısından önemlidir.

IV- Berlin Evanjelik-Lutheryan Merkez Arşivi- EZA (Evangelisches Zentralarchiv Berlin)

Çalışma sırasında başvurulan bir diğer arşiv ise Berlin Evanjelik Kilise Arşivi'dir. Rusya'ya göç etmiş Almanların isim listesi el yazısı olarak bu arşivde muhafaza edilmektedir. Bu yönüyle Rusya'ya giden göçmenlerin listesini belirlemek oldukça çetrefillidir.[9] Çalışmada, Kilise arşivinin belirli fonları kullanılmıştır. Kilise arşivlerinin çalışma koşullarının görece katı olması sebebiyle çalışma izni kısıtlı sağlanabilmiştir.

V- Rusya Federasyonu Devlet Arşivi (Гарф -Государственный архив Российской Федерации) ve Российкий государтвенный архив социально-политической истории- (Рграспи- Rusya Federasyonu Sosyal-Politika Tarihi Arşivi)

Çalışmada başvurulan bir diğer arşiv kaynağı Moskova'da bulunan Rusya Federasyonu Devlet Arşivi (Гарф-Государственный архив Российской Федерации) ve Rusya Federasyonu Sosyal-Politika Arşivi'dir (Рграспи-Российский государственный архив социально-политической

9 Evangelisches Zentralarchiv, Berlin (EZA), Bestand 5/1134; 5/1122.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

истории). Volga Almanlarının siyasî mücadelerine ait belgeler kısıtlı süre içerisinde toparlanarak çalışmamızın ilgili bölümlerinde yer bulmuştur. Bahsi geçen belgeler, Volga Almanlarının otonomiye giden süreçte teşkilatlanmasını ve faaliyetlerini daha net ve anlaşılır yansıtmak adına özellikle seçilmiştir. Nitekim Rus arşivlerinde konumuzla ilgili çok sayıda arşiv belgesi mevcuttur.

Volga Almanları, II. Aleksandr (1855-1881) döneminden itibaren Rusya'da karşılaştıkları siyasî baskılar, kıtlık ve savaşlardan dolayı göç etmişlerdir. Göç rotaları Amerika, Kanada, Almanya'ya doğru olan Rusya Almanları, yerleştikleri ülkelerde kurdukları enstitü, dernek ve araştırma merkezleri ile kendi tarih, dil, kültür ve ekonomileri üzerine farklı projeleri desteklemişlerdir. Bu bağlamda Volga Almanlarının enstitü ve dernekleri, arşiv belgeleri ve süreli yayınların yayımlanması ya da dijitalize edilmesi gibi faaliyetler de yürütmüştür.[10] Dijitalize edilen kaynaklar çalışmamızda kullanılabilmiştir.

Bir diğer kaynak grubu da günümüzde Rusya'da yaşamaya devam eden Rusya Almanlarının kurdukları internet siteleridir. Bahsi geçen internet sitelerinde konumuza ilişkin pek çok yayın, PDF haline getirilmiştir. Wolgadeutsche.net ve russdeutsch.eu. isimli internet site içeriklerinin belirli bir kısmı ise online olarak araştırmacıların hizmetindedir. Moskova'da araştırma yaptığımız dönemde araştırma eserlerin birçoğuna erişilebilmiştir.

Araştırma Literatürünün Değerlendirilmesi

Rusya ve Volga bölgesindeki Alman kolonilerinin tarihi, Alman ve Rus Akademi üyeleri tarafından pek çok yönden incelenmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra arşiv belgelerine erişime izin verilmesi, yapılan çalışmaların sayısını artmıştır. Almanya'da ise belirli bir dönemde yapılan çalışmalar daha çok dil, kültür ve etnografik alanlarla sınırlı kalmıştır. Türkçe literatürde ise Volga Almanları tarihi üzerine yapılmış iki makale mevcuttur.[11] Makaleler, kapsam ve içerikleri bakımından derleme niteliğindedir. Almanların Kafkasya politikası üzerine doktora tezini 1999 yılında tamamlayan Mustafa Çolak ise söz konusu tezinde Kafkasya Almanlarına değinen önemli

10 Т. С. Иларионова, "Российские немцы в интернете" Этнические немцы России: исторический феномен «на рода в пути», Материалы *XII* международной конференции, Москва, 2009, С. 140-147.

11 Doğan Üstüntaş, "Volga Almanları: 250 Yıllık Süreçte Yaşanan Göçler, Sürgünler ve Alman Diasporasının Kazakistan-Almanya İlişkilerine Etkileri", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Mayıs 2015, C. 14, s. 119-143; Fırat Erikli, "Rusya Almanları Almanya'dan Orta Asya ve Sibirya'ya", *Tehlikedeki Diller Dergisi*, C.2., S. 2, s. 375-396.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir çalışma yapmıştır.[12] Kafkasya Almanları üzerine ilk araştırma makalesi, Fatih Çolak tarafından 2021 yılında yayımlanmıştır.[13] Kars Almanlarını konu alan ilk makale ise Fahri Türk ve Emirhan Kaya tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, literatüre önemli bir katkı sunsa da araştırma konumuzun dışında kalması nedeniyle kullanılamamıştır.[14]

Volga Almanlarına dair yapılan ilk çalışmalar daha çok seyyahlar tarafından kaleme alınmıştır. Volga kolonilerinin kültürel, ekonomik ve sosyal özelliklerini karakterize eden ilk kişiler bölgeyi ziyaret eden bilim adamlarıdır. Bölgeye seyahat edenlerin pek azı Volga Almanlarını incelemek gibi bir amaca sahiptir. Pek çok seyyah ve araştırmacı gördüklerini not etmiştir. Bilim adamlarının izlenimleri, Volga Almanlarının yerleşiminin tarihî seyri açısından önemli tespitler barındırır. Johann Reinhold Froster, özel bir amaçla Volga bölgesine giden ilk kişidir. Froster, 1765 yılında Rusya'nın Danzig Büyükelçisinin isteği üzerine kolonilerin durumu hakkında tarafsız bir rapor hazırlamak amacıyla Volga bölgesine seyahat etmiş ve 1765 yazında Volga bölgesindeki tüm yerleşim yerlerini gezerek bölgenin haritasını çıkarmıştır.[15]

1769'da Rus Bilimler Akademisi'nden İvan Lepehin, Volga nehrinin doğu kısmında yer alan Alman kolonilerini ziyaret etmiş, bölgenin bitki ve hayvan varlığı (flora ve fauna) hakkında veriler toplayarak iklim koşullarını tanımlamıştır. Alman kolonilerini eserinde anlatan Lepehin, Alman yerleşimlerinin Rus köylerine göre düzenli ve temiz olduğunu dile getirerek, bölgede yetiştirilen tarım ürünlerini ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Ayrıca 1768 kuraklığına rağmen Alman kolonilerinin hasatlarının Rus komşularına göre daha verimli olduğunu aktaran Lepehin, bu kolonilerin dinî yapıları hakkında da tespitlerde bulunmuştur.[16]

---

12 Mustafa Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Ankara 2006.

13 Fatih Çolak, "Kafkasya'da Alman Kolonizasyonu ve Azerbaycan'da Kurulan Bir Alman Köyü *"Helenen Dorf/Göygöl"*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 128, Sayı: 252, İstanbul, 2021.

14 Fahri Türk, Emirhan Kaya, "Kaf Dağı'nın Eteğinde Bir Alman Kolonisi: Kars Almanları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2019, C.21, S.2, ss. 683-713.; Fahri Türk, Emirhan Kaya, *Kaf Dağı'ndan Toroslar'a Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Alman Göçmenler*, Ankara 2020.

15 Roger P., Bartlett, *Human Capital: The Settlement of Foreignes in Russia 1762-1804*, Cambridge, 1979, s. 97-102-106.

16 Иван Лепехин, Дневныя записки путешествия доктора академии наук адъюнкта Ивана Лепехина по разным провинциям Российского государства, *1768 и 1769* году. СПб., 1795. С. 382.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Johann Gottlieb Georgi de 1773'te Kamenka ve Katherinanstadt kolonilerini ziyaret edenler arasındadır. Georgi'nin aktardığı bazı bilgiler tarihçiler arasında tartışmalara neden olmuştur. Kendisinin bölgeye gelen yerleşimci sayısını 100 binin üzerinde vermesi, kısa sürede böylesine büyük bir sayının bölgeye yerleşip yerleşemeyeceği konusunda tartışmaları beraberinde getirmiştir.[17]

Bir diğer önemli gezgin ve bilim adamı ise Rus Bilimler Akademisi üyesi Peter Simon Pallas'tır. Simon Pallas (1741-1811), Alman kolonilerinin isimlerini vermekle kalmamış, aynı zamanda her koloninin nüfusunu 1773 yılına göre kaydetmiştir.[18] Pallas'ın nüfus verileri 1767 ve 1769 nüfus sayımlarının karşılaştırılabilmesi açısından önemlidir. Böylece Volga kolonilerindeki demografik değişiklikler izlenebilmiştir. Pallas, 1793'te bir gezi daha planlayarak Volga nehrinin sağ kıyısındaki kolonileri gezmiş ve buradaki nüfusun ekonomik ve sosyal gelişmelerinden ayrıntılar vererek genel bir memnuniyetin olduğunun altını çizmiştir. Pallas, kolonilerin, bölgenin ekonomik başarısı üzerinde etkili olduğunu ileri sürmüştür.[19] Seyyahların aktardıkları bilgiler, öznel olmalarına karşın Volga bölgesindeki Alman kolonileri hakkında ilk kayıtları tutmaları açısından değerlidir. Verilen bilgilerin çoğunun hatalı olduğu sonraki gezginler ve arşiv kayıtları dikkate alındığında doğrulanmıştır.

Volga kolonileri üzerine kolonistler tarafından yapılan ilk çalışmayı Alexander Klaus yazmıştır.[20] Kitap Odesa'da Almanca'dan Rusça'ya çevrilmiş ve 1887'de yeniden yayımlamıştır.[21] Klaus'un kitabı, istatistikî veriler ve arşiv belgeleri ile desteklenmiştir. Genel olarak eserde XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar kolonilerin siyasî, sosyal ve ekonomik durumu hakkında da ilk bilgiler verilmektedir. Volga Almanlarının tarihi hakkında ilk eserler, Almanya'nın siyasî birliğini tamamladığı yıllarda kaleme alınmıştır. Alman birliğinin (1871) Bismarck tarafından tamamlanması Rusya'yı batı sınırlarında genç, güçlü ve saldırgan bir komşu ile karşı karşıya bırakmıştır. Rusya'nın dış politikasındaki Alman karşıtı düşünce zamanla Rusya içerisinde yaşayan Alman azınlığı

17 Johann Gottlieb Georgi, *Bemerkungen einer Reise im Russischen Reich in den Jahren 1772, 1773 und 1774.*, Leipzig, 1775. Bd. 2. s. 792-793.

18 Peter Simon Pallas, *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reiches in den Jahren 1768–1774*, 1776. Petersburg, 1771, s. 608–624.

19 A. Holzmann, "Der Einfluß der deutschen Landwirtschaft auf die Russische Umgebung", *Das Neue Russland*, Berlin, 1926, s. 23-24.

20 Ирина В. Черказьянова, "первый официальный историограф российских немцев" Фигуры истории или общие места историографии, Спб, 2005, С. 365-370.

21 Александр Августович Клаус, Наши колонии: Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России, Спб, 1869.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

rahatsız edecek düzeye ulaşmıştır. İkili ilişkilerin gergin olduğu dönemde yayımlanan Andrey Velitsin'in eserlerinde ise Alman kolonilerini pek çok yönden eleştiren olumsuz fikirler dile getirilmiştir. Bunun temel sebebi ise Bernhard Ludwig von Platen'in şiirlerinde Alman kültürü ve tarihinin övülmesidir.[22] İki ülke arasındaki siyasî ilişkiler, tarih yazımı başta olmak üzere Rusya Almanlarının yaşamlarının pek çok yönünü etkilemiştir.

XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında Rus basınında Alman karşıtı propaganda sadece Petersburg ve Moskova Almanları için karakteristiktir. Diğer eyaletlerde yaşayan Alman nüfusun yabancı ve düşman bir unsur olarak tanımlandığına dair bir ipucu yoktur. Buna rağmen eski vatanlarıyla zamanla temaslarını kaybeden Volga Almanları, kendilerini Rus İmparatorluğu'nun ayrılmaz bir parçası olarak kabul ettiklerini her fırsatta beyan etmişlerdir. Rusya'nın bazı kesimleri tarafından ajanlıkla suçlanmaları ise eğitimli kesimi Rusya'daki tarihlerini araştırmaya yöneltmiştir. Araştırma yapanlar çoğunlukla kilise mensuplarıdır. Beratz, Keller, Erbes, Schaab ve Dietz gibi din adamları (genellikle papazlar) da Rusya Almanlarının tarihini derinlemesine incelemişlerdir. XX. yüzyılın başından itibaren Volga Almanları tarihinin 1917'ye kadar olan kısmı etraflıca incelenebilmiştir. Özellikle kilise mensuplarının çalışmaları belirli bir külliyata ulaşmıştır. Yapılan çalışmalar tarih, kültür, ekonomi gibi farklı alanlara ait pek çok bilgiyi içermiştir. Böylece Volga Almanlarının tarihi yazılırken başvuru eserlerine dönüşmeleri kaçınılmaz olmuştur.

Pisarevsky'nin yazdığı Alman kolonizasyonunun örgütlenmesi çalışması, yalnızca arşiv kayıtlarının kullanılarak yazılması açısından ilk ciddi akademik çalışmadır. Eserde, Volga Almanlarının yolculuk serüvenleri, kolonizasyonların inşa süreci gibi pek çok aşama detaylı bir şekilde incelenmiştir. Rusya'ya gitmek isteyen Alman nüfusa engel olmaya çalışan Alman Prensliklerinin muhalefeti de ilk defa bu eserde konu edilmiştir.[23]

Pisarevsky'e ek olarak Gottlieb Beratz, Christopher Schaab, Gottlieb Bauer de Volga Almanlarının tarihi üzerine çalışmaları ile bilinir. Ayrıca Gottlieb Beratz'ın Alman kolonilerinin tarihi üzerine yaptığı çalışma, döneminde de büyük ün kazanmıştır.[24] Yazar, araştırmasını kolonilerin inşası sürecinde gelmiş olan Alman kolonistlerin anılarını, yazılarını, şiirlerini değerlendirerek

22 Robert Korn, *Der Weg des Bernhard Ludwig von Platen, Ein Wolgadeutsches Itinerar*, pdf. wolgadeutsche.net. Erişim Tarihi: 11.06.2020.

23 Григорий Г. Писаревский, *Из истории иностранной колонизации в России в XVIII веке*, Москва, 1909.

24 Gottlieb Beratz, *Die deutschen Kolonisten an der unteren Wolga in ihrer Entstehung und ersten Entwicklung*, Saratow, 1915.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kaleme almıştır. Ayrıca Beratz, Plathen'in şiirlerini kullanarak eserine zenginlik katmıştır. Beratz'in eserinde davet edilen kişilerin isim listesi yerine, kolonilerin inşa sürecinde karşılaşılan zorluklar, koloni isimlerinin kökenleri gibi metodik konular işlenmiştir.[25] Gottlieb Beratz, Kırgız esaretine düşen kolonistlerin başından geçenleri anlatan tarihî bilgiler içeren bir piyes de yazmıştır.[26] Çağdaşları üzerinde etkisi olan bu tiyatro eseri birçok araştırmacı tarafından gerçekmiş gibi değerlendirilmiştir.[27]

Konumuz ile alakalı bir diğer önemli eser Gottlieb Bauer'e aittir. Bauer, özellikle Volga Almanları kolonilerinin inşa sürecine dair ilk bilgileri vermiştir.[28] Bu eser Moskova, Petersburg, Saratov arşivleri kullanılarak kaleme alınan ilk çalışmadır. Gottlieb Beratz ile yaptığı bilimsel tartışmaların yanı sıra Bauer, Kırgızların Alman kolonilerine saldırılarını dönemin tanıklarının anlatımına göre ele almıştır.[29] Gottlieb Bauer, elinde arşiv belgeleri olmadan, Jakob Dietz gibi anı kaynaklarına büyük bir güvenle yaklaşmıştır. Bunlara ek olarak açlığa, kötü yaşam koşullarına, kolonilerin inşa sürecindeki bürokrasi kaosuna ve Kırgız-Kazakların yıllar süren baskınlarına eserinde yer vermiştir.

Semenovka kolonisinde öğretmen olan Christoph Schaab'ın çalışmaları, döneminde ilgi görmemiştir. Eser, ABD'de Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yayımlanmıştır.[30] İgor Pleve, Schaab'ı Volga Almanlarının ilk tarih yazarı olarak değerlendirmiştir.[31] Akademik içeriğinin daha zengin olduğunun altına çizen Pleve, Klaus ve temsilcisi olan yazarların, resmî belgelerin ve çok sayıda istatiksel materyallerin içinde boğularak insanların gerçek tarihlerini göremediklerini ileri sürmüştür. Pleve, Schaab'ın eserini tarihî arşivlere dayanarak yazmasını Akademik Arşiv Komisyonunda (Саратовской Ученой Архивной

25 Christian Gottlob Züge, *Der Russische Kolonist oder Christian Gottlob Züge's Leben* in *Russland*, Naumburg Webel, 1804.

26 G. Goebel, G. Beratz und Alexander Hunger, *Fest und treu oder der Kirgisen- Michel und die schöne Ammie aus Pfannenstiel. Festspiel zur 150. Jahreswende der Ankunft der ersten deutschen Ansiedler an der Wolga*, Saratow, 1914. s.121.

27 Якоб Дитц, *История поволжских немцев-колонистов*, Москва, 1997, С. 102–123.

28 Gottlieb Bauer, *Geschichte der deutschen Ansiedler an der Wolga seit ihrer Einwanderung nach Rußland bis zur Einführung der allgemeinen Wehrpflicht (1766– 1874). Nach geschichtlichen Quellen und mündlichen Überlieferungen*, Saratow, 1908.

29 Bauer, *a.g.e.*, s. 8-14.

30 Christoph Schaab, *Zur Geschichte der deutschen Kolonisten im Saratowschen und Samaraschen Gouvernement*, Newyork, 1914.

31 Игорь Рудольфович Плеве, Немецкие колонии на Волге вовторой половине *XVIII* века, Москва, 2008, С. 17.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

комиссии)-(СУА) görevli olmasıyla açıklamıştır. Pleve, buna rağmen Volga Almanları tarihinin tam olarak açıklanmadığını ileri sürmüştür.[32]

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başında oluşacak aydın kesime kadar Alman kolonileri tarihini yazma görevi, bölgede yaşayan Alman ve İsviçreli teologların elindedir. Bununla birlikte Tartu Üniversitesi mezunu papaz ve vaizlerin yazdıkları ile Rusya Almanları literatürü gelişmiştir.[33] 1900-1901 yıllarında Protestanların çıkardığı Volga Almanlarının ilk yıllarına ait anılar ve tarihî olayları ele alan *Friedensbot* dergisi tarih yazımı açısından önemlidir.[34] Bir diğer önemli kaynak olan *Alman Halkı* (*Deutsche Volkszeitung*) gazetesi, Rusya arşivlerinden yararlanarak kolonistlerin ilk yıllarına dair günlük yaşamdan pek çok kesiti aralıklarla ele almıştır. Volga Almanlarının tarihi ve özellikle Rusya'ya yerleşmelerinin tarihsel süreci, süreli yayınlarda tefrikalar halinde yayımlanmıştır. Ayrıca Karl Stummp, XVIII. yüzyıldaki koloni göçlerinin eksiksiz listesine çalışmalarında yer vermiştir.[35]

Volga Almanlarının Saratov'da kurulan matbaasında, kolonilerinin inşasının 150. yıldönümü münasebetiyle bir dizi kitap ve makale serisi yayımlanmıştır. Alman basınına ek olarak Saratov'da Rusça yayınlanan gazetelerde de bir dizi makale neşredilmiştir. Bu makalelerin her biri alana az da olsa katkı sağlamıştır. 1917'de ölümünden kısa bir süre önce Jakob Dietz, yıllarca üzerinde çalıştığı "Volga Alman Kolonileri Tarihi" kitabını tamamlamıştır. Avukat olarak görev yapan Dietz, Göçmenlik Bürosunun arşivinde çalışarak elde ettiği materyalleri anılarla zenginleştirmiştir. Dietz'in eseri, koloniler üzerinde tüm hukukî gelişmeleri ayrıntılı olarak işlemesi bakımından önemlidir. Kendisi, Volga kolonileri üzerinde kilisenin etkisini tüm yönleriyle ele alan ilk kişi olarak kabul edilmiştir. Eserinde, titiz bir şekilde Volga kolonistlerinin gelenek ve göreneklerini değerlendirmiştir. Bazı eksikliklerine rağmen, bu kitap 1917'den önce ve sonra Rusça literatürde Volga Almanlarının tarihi üzerine yazılan en büyük çalışma olarak kabul görmüştür.[36] Jakob Dietz,

32 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 33.

33 *Л.В.Малиновский*, "Обзор Историографии Сельского Нетецкого Населения В России (1762-1917 Гг.)", Материалы международной научной конференции, Москва, 1997, С.14.

34 Плеве, Немецкие Колонии, С. 34.

35 Karl Stumpp, *Die Auswanderung aus Deutschland nach Rußland in den Jahren 1763 bis 1862*. Stuttgart, 1985.

36 *Игор* Р. *Плеве*, "Немецкие колонии на Волге во второй половине XVIII в. к историографии вопроса", Российские немцы Историография и источниковедение, Материалы международной научной конференции, Анапа, 4-9 сентября 1996 г, С. 44- 65.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Duma'da milletvekili seçilerek Volga Almanlarının siyasî yaşamında da etkili olmuş önemli bir şahsiyettir.[37] Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Rusya'da Almancanın yasaklanması, tarih yazımında boşluğa neden olmuştur.

Volga Almanlarının tarihi üzerine çalışmalar, 1917'den sonra akademik bir yapıya bürünmüştür. Çünkü Volga Almanları, 1917 Devrimi'nden sonra Almanya ile SSCB ilişkilerini belirleyen etkenlerden birisi haline gelmiştir. Bunun üzerine Almanya'da Volga Almanları tarihine sadece ilgi duyulmamış, aynı zamanda, ihtiyaç da ortaya çıkmıştır. Nitekim Alman akademisinin ve düşünce dünyasının Rusya Almanlarının tarihine olan ilgisi 1920'li, 1970'li ve 1990'lı yıllarda yoğunlaşarak artmıştır.[38] 1920'li yıllardaki yoğun araştırmalarda, Sovyetlerde yaşayan Almanların ekonomik ve siyasî yaşamı çeşitli yönleri ile analiz edilmiştir. Bu konuda Johannes Schleuning[39] ve Gerhard Bonwetsch'in[40] çalışmaları dikkate değerdir. Gerhard Bonwetsch'in kapsamlı çalışması, 1917 Devrimi öncesi kolonilerin her aşamasını ele almıştır. Eserde kolonilerin ekonomik, siyasî ve dinî yaşamı incelenmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Volga kolonilerinin yaşamına dair bütünsel bakış açısı oluşturulmuş, bu da Bonwetsch'in eserini kıymetlendirmiştir.

Peter Sinner'in çalışması ise 1923'lü yıllarda bu bölgeye olan ilgiyi tekrar canlandırmıştır.[41] Peter Sinner ve David Schmidt'in 1920'li yıllardan itibaren Alman kolonileri hakkındaki çalışmaları nitelik açısından en önemli eserler olarak gösterilmiştir.[42] İlk yıllarda Volga'daki zorlukların suçlusu olarak Rus hükümetini gören Sinner, Çarlık hükümetini de kolonileri sömürmekle suçlamıştır. Ayrıca vaat edilen evlerin inşa edilmemesinden dolayı kolonistlerin sığınaklarda kötü koşullarda yaşamak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. David Schmidt ise çalışmalarını sınıf çatışması üzerine yapmış[43] ve Alman kolonilerini etkileyen Pugaçev Ayaklanmasına Almanların aktif olarak katılmasını, kötü yaşam koşullarına bağlamıştır.[44]

---

37 Victor Dönninghaus, *Jakob Dietz, ein deutscher Politiker im Zarenreich*, Lüneburg, 2017, s. 27-28.

38 Bk. Volga Almanları tarihi üzerine Google İngram Grafiği.

39 Johannes Schleuning, *Die deutschen Kolonien im Wolgagebiet*, Stuttgart, 1919.

40 Gerhard Bonwetsch, *Geschichte der deutschen Kolonien an der Wolga*, Stuttgart, 1919.

41 Peter Sinner, *Beitrage zur Heimatkunde des deutschen Wolgagebiets*, Pokrowsk, 1923.

42 Петр Зиннер, Немцы Нижнего Поволжья: Исторический очерк, Выдающиеся деятели из колоний Поволжь, Саратов, 1925.

43 David Schmidt, *Studien* über *die Geschichte der Wolgadeutschen, seit der Winwanderung bis zum imperalistischen Weltkriege*, Charkow, 1930.

44 Schmidt, *a.g.e.*, s. 23.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Volga Otonomi yetkililerinin çıkardığı *Unsere Wirtschaft* dergisi, 1923 yılında yayımlanmaya başlamıştır.[45] *Unsere Wirtschaft* dergisinde Volga kolonilerinin erken dönemlerine ait yazılar çoğunluğu oluşturmuştur. Öte yandan güncel ekonomik sorunlar da işlenmiştir. Pavel Lubomirov ise Volga Almanlarının ekonomik durumlarıyla ilgili pek çok çalışmaya imza atmıştır. Eserlerinde, tarımsal faaliyet alanlarının kapsamlarını belirleyen yazar, kolonilerin ekonomik yaşamlarının gelişimi hakkında da ipuçları vermiştir.[46]

Volga bölgesindeki 1921-1922 kıtlık felaketi sırasında Rusya ile Almanya arasında ilişkiler yumuşamıştır. Almanya'ya geri göç eden aktif siyasî aktörler, bölgedeki halkın başta yiyecek olmak üzere ilaç gibi ihtiyaçların bölgeye ulaşmasında etkin olmuşlar ve bu konu üzerine yapılan yayınlar ile gereken ilgi sağlanmıştır.[47] 1920'li yıllarda iki devlet arasında ilişkiler sıcaktır. "Das Neue Russland" dergisi 1924-1932 yılları arasında Volga Almanları Otonomisi'nin politik ve ekonomik gelişmeleri hakkında bilgi vermiştir. Volga Otonomisi'nin yayımladığı kitapçıklar, bölge hakkında bilgiler vermesi açısından önemlidir.[48] Volga Almanlarının yönetim hakkı mücadelesi, otonominin kurulmasından sonra da değerlendirilerek, Almanya kamuoyu tarafından takip edilmiştir.[49]

Diğer yandan Almanya'da Rusya içerisinde dağınık bir şekilde bulunan Alman nüfusun yardım taleplerini duyurmak ve siyasî destek sağlayabilmek adına 1920'li ve 1930'lu yıllarda kitaplar neşredilmiştir.[50] Siyasî mücadelenin seyrinde önemli olan bir diğer kitap ise Johannes Schleuning'e aittir. Yazar, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı Rus askerî olarak cephede görev almıştır.[51]

1930'larda Volga Almanlarının tarihi hakkında pek çok makale kaleme alınmıştır. Almanların Volga'daki yaşamlarının ana aşamalarını, yerleşimcilerin

45 *Unsere Wirtschaft*, Marxstadt 1923. Bu dergi tespitlerimize göre 1932 yılına kadar her yıl yayınlanmıştır.

46 Павел Григорьевич Любомиров, Хозяйство Нижнего Поволжья в начале *XIX в.*, Саратов, 1928.

47 Otto Fischer, "Der Untergang der deutschen Volksgruppe an der Wolga", *Deutsches Archiv für Landes Volksforschung*, S.6, Leipzig, 1942.; Friedrich Bier, Alexander Schichk, *Aus den Leidenstagen der deutschen Wolgakolonien*, Darmstadt, 1922.

48 Komission, *Zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie 1918-1928*, Heft, 2-9, Pokrowsk, 1928.

49 Manfred Langhans, *Die Wolgadeutschen* İhr *Staats- und Verwaltungsrecht in Vergangenheit und Gegenwart*, Berlin 1929; Rudolf Schulze-Mölkau, *Die Grundzüge des Wolgadeutschen Staatswesens im Rahmen der Russischen Nationalitatenpolitik*, München, 1931.

50 Johannes Schleuning, *Auf tiefster Not: Schicksale der deutschen Kolonisten in Russland*, Berlin, 1922; Johannes Schleuning, *Kampf und Todesnot*, Berlin, 1930.

51 Georg Löbsack (1893-1936) Volga Almanlarının otonomi mücadelesi sırasında Berlin'e kaçan Löbsack "*Der Wolgadeutsche*" adında gazete çıkarmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ekonomik ve politik yaşamını anlatan önemli çalışmalara imza atılmıştır.[52] Bir diğer önemli eser ise Alexander Kronberg'e aittir. Kronberg, Lübeck şehrindeki arşiv materyallerini kullanarak kapsamlı bir şekilde önemli bir eser yayımlamıştır.[53] Yazar, Rusya'nın hedeflediği koloni politikasının diplomatik ilişkilere yansımasından da bahsetmiştir. Volga Alman tarihçileri ve etnografları olan Schmidt ve Dinges gibi entelektüeller, 1930'lu yılların siyasî sürecinden sonra kolonilerin tarihi ile ilgili materyallerin incelenmesi ve yayımlanmasını durdurmuşlardır.[54] Edgar Gross'un yayınladığı eser de oldukça önemlidir. Gross, Volga Almanları Merkez Komitesi'nde görevlidir. Bu sayede Volga bölgesinin kültürel-ekonomik gelişimini resmî kurumların kaynaklarından yararlanarak yazabilmiştir.[55] Sovyetlerin çıkardığı Büyük Ansiklopedi'de ise Volga Almanları 7 madde ile yer almıştır. Çalışma 1939'da yayımlanmıştır.[56]

1941'de Volga Alman Otonomisi'nin tasfiyesi ile Rus akademisinde bilimsel inceleme ve araştırmalar uzun süre durmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Rus Almanlarının tarihi hakkında materyallere ulaşabildiğimiz tek kaynak, 1954'te Rusya Almanları tarafından yayımlanan "Heimatbuch" dergisidir.[57] *Heimatbuch* dergisinde yayımlanan yazıları, anılar ve bilimsel-popüler çalışmalar olmak üzere iki kategoride incelemek mümkündür.[58] Almanya'da yapılan çalışmaların ikinci aşaması 1970'lerden sonra başlamıştır. Özellikle Alfred Eisfeld[59] ve Defles Brandes[60] gibi akademisyenlerin kaleme aldığı eserler bilimsel açıdan değerlidir. XVIII. ve XIX. yüzyılı kapsayan Volga Almanlarının tarihine dair arşiv kaynaklı çalışmalar, Rus arşivlerine erişimin kısıtlı

52 Karl Cramer, *Die deutschen Kolonisten an der Wolga, Lutherische Kirche in Bewegung, Festschrift für Friedrich Ulmer*, Erlangen, 1937, s. 168-183.

53 Alexander Kronberg, *Lübeck als Sammelplatz deutscher Siedlerzüge nach Rußland zu Ausgang des 18. Jahrhunderts, nach den Lübecker Auswanderungsakten*, Wien, 1984. s. 62.

54 Ирина Васильевна Черказьянова, *Летопись диссертаций по истории и культуре российских немцев (1960-е 2009 гг.)*, Санкт-Петербург, 2009, 144s.

55 Эдгар Яковлевич Гросс, *Автономия Советкая Республика Немцев Повольжая*, Покровск, 1926.

56 Большая советская энциклопедия, том 41, Москва, 1939.

57 "Das erste Geschichtswerk der Wolgadeutschen", *Heimatbuch*, 1955. S. 52–56.

58 Matthias Hagin, "Die Wolgadeutsche Republik", *Heimatbuch*. 1964. s. 64–76; Die Hungersnot in den wolgadeutschen Kolonien von 1920 bis 1924 und die Hilfsleistungen der wolgadeutschen Vereinigungen und anderer Organisationen in Deutschland und Amerika, *Heimatbuch*. 1973–1981. s. 56–96.

59 Alfred Eisfeld, *Die Deutschen in Rußland und in der Sowjetunion*, Wien, 1986; *Deutsche Kolonien an der Wolga 1917–1919 und das Deutsche Reich*, Wiesbaden, 1985.

60 Detlef Brandes, *Von den Zaren adoptiert, Die deutschen Kolonisten und die Balkansiedler in Neurußland und Bessarabien 1751–1914*, München, 1993.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olması nedeniyle uzun süre âtıl kalmıştır. Michael Schippan[61] ve Ingeborg Fleischauer,[62] Alman kolonilerinin inşa sürecini, idarî işleyişini ve Pugaçev İsyanının etkilerini eserlerinde Alman arşivlerine göre incelemişlerdir.

XX. yüzyılın başlarında Volga Almanlarının bir kısmının Amerika'ya göç etmesi, Amerikalı tarihçileri de zamanla Volga Alman kolonileri üzerine araştırmalar yapmaya teşvik etmiştir. James Long, Richard Scheuerman ve Friederich Koch gibi tarihçiler, İngilizce literatürdeki boşluğu tamamlamıştır.[63] Koch, Volga Almanlarının Amerika'ya göçleri ve yerleşmelerine kadar giden süreci ayrıntılı bir şekilde vermiştir. Amerika'da yaşayan Volga Almanlarının kurdukları dernekler, tarihçilere araştırma yapmaları için fonlar vererek detaylı projelerin yapılmasını teşvik etmiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalar, dil, din, tarih, kültür ve ekonomi gibi çeşitli kategorilerde tamamlanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Rus Almanlarının tarihi ile ilgili 1950'li yıllarda yayımlanmaya başlanan "Volk auf dem Weg" dergisi ve "Heimatbuch der Deutschen aus Russland" yıllıkları çıkarılmıştır. Bu yayınlarda; Alman kolonilerinin gündelik hayatları, şiirleri, gelenekleri ve kilise yaşamları üzerine yazılar kaleme alınmıştır. Aynı zamanda Rus Almanlarının mimarisi ve edebiyatı üzerine bilimsel çalışmalar da yer almaktadır. 1970'li yıllarda Rus Almanlarının tarihi ve kültürü üzerine monografiler artmıştır. Benjamin Pinkus, Ingeborg Fleischhauer, Meir Buschweiler gibi akademisyenler Sovyet dönemine yönelik önemli çalışmalar yapmıştır. Ayrıca bir dizi monografi ve periyodik çalışmalar da yayımlanmıştır. Karl Stumpp'ın yaptığı çalışmalar *Deutsche Ausland* İnstitut (Yurtdışı Alman Enstitüsü) başlığı altında yeniden değerlendirilecektir.[64]

1975 yılına gelindiğinde *Neues Leben* adında bir dergi yayımlanmaya başlamıştır. Dergideki Alexander Eirich'in yazıları Volga Almanlarının tarihi hakkında değerli bilgiler içermektedir.[65] 1981 yılına gelindiğinde ise bir Almanak yayınlanmıştır. İki cilt halindeki bu eser, dönemi için önemli

61 Michael Schippan, Sonja Striegnitz, *Wolgadeutsche Geschichte und Gegenwart*, Berlin, 1992.

62 Ingeborg Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich, Zwei Jahrhunderte Deutsch-Russischer Kulturgemeinschaft*, Stuttgart, 1986.

63 James Long, *From privileged to dispossessed: the Volga Germans, 1860–1917*, Lincoln & London, 1988.; Koch, *a.g.e.*, London, 1977.; Richard Scheuerman, *The Volga Germans: Pioneers of the Northwest*, Moscow, 1985.

64 Karl Stumpp, *Das Schrifttum* über *das Deutschtum in Russland*, Stuttgart, 1980.

65 Alexander Eirich, "Die ersten Sowjets an der Wolga", *Neues Leben* Nr. 13, 14, 22 Mart 1977; 29 Mart 1977.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bir boşluğu doldurmuştur.[66] Almanak'ın ikinci cildine August Lonsinger,[67] yazıları ile katkıda bulunmuştur. Yazar, Volga Bölgesi Otonomisinin önde gelen isimlerinden birisidir. Yazılarının politik yönü ağır olmasa da Lonsinger, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı cephede yer almıştır. Bu sırada yazdığı *Philipp Jab* romanı, *Blatt Volkszeitung* gazetesinde 1914 sonunda yayımlanmıştır. Bu romanda, cepheden kesitler vererek Osmanlı Devleti üzerine kişisel değerlendirmeler yapan yazar, 1935'te Kazakistan'a sürgün edilmiştir.

Rusya Almanlarının tarihini kapsayan modern çalışmalar, 1980'li yıllarda yeniden popülerlik kazanmıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra ise çalışmalar geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Araştırmacılar ve akademisyenler, farklı arşiv kaynaklarından eserler kaleme almıştır. Moskova Almanları, Petersburg Almanları, Kafkasya, Karadeniz, Kırım, Sibirya ve Türkistan Almanları üzerine çalışmalar yapılmıştır. Edebiyat, tarih, dil ve kültür alanlarında oldukça geniş bir literatür mevcuttur. Ayrıca "Немцы России" (Rusya Almanları) adıyla ansiklopedi çalışması da yapılmıştır. Ancak çalışma, Rusya Almanlarının yaşamlarının tamamını kapsayacak bir yeterlilikte olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.[68]

Kilise arşivlerini kullanarak çalışmalarını yapan Slavist Gerd Stricker, 1980'lerin ortalarından itibaren Rus Almanlarının kilise ve kültür tarihini içeren kitaplar ve makaleler yayımlamıştır. Erik Amburger, Wilhelm Kahle, Rusya ve Sovyetler Birliği'ndeki Protestan kilise tarihi üzerine çalışmaları ile Volga Almanlarının tarih yazımına katkıda bulunmuşlardır.[69] Joseph Schnurr'un ise Rus Almanlarının dinî hayatı üzerine çalışmaları tarihçilerin takdirini kazanmıştır.[70]

1988 yılında ise Konstantin Ehrlich, *Rusya Almanları* kavramını ortaya attığı eserini kaleme almıştır.[71] Rusya Almanları üzerine çalışmalar Sovyet-

66 *Heimatliche Weiten*, Moskau 1981, 1-2; 1982, 1-2.

67 August Lonsinger (1881-1953): Volga Almanları Otonomisi Eğitim Komisyonu başkanıdır. Siyasî sürecin tamamında etkin rol almıştır. 1938 yılında Kazakistan'dan Saratov'a geri dönen Lonsinger 1941'de Sibirya'ya sürgün edilmiştir.

68 Victor Dönninghaus, *Bibliographie zur Geschichte und Kultur der Russlanddeutschen Vol 2, von 1917 bis 1998*, s. 45.

69 Erik Amburger, *Geschichte des Protestantismus in Russland*, Stuttgart 1961.; Wilhelm Kahle, *Dokumente und Berichte zum Leben der lutherischen Kirchen und Gemeinden in der Sowjetunion seit 1939/1940*, Gütersloh, 1988.

70 Joseph Schnurr, *Die Kirchen und das religiöse Leben der Russlanddeutschen, Aus Vergangenheit und Gegenwart des Katholizismus in Russland*, Stuttgart, 1980.

71 Konstantin Ehrlich, *Lebendiges Ehrlich*, Almatı, 1988.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ler Birliği'nin dağılmasından sonra ivme kazanmıştır. Arşivlerde çalışma imkânlarının artmasından dolayı akademik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Alman kurumlarının Rusya'daki faaliyetlerine izin verilmesi ile birlikte pek çok araştırmacı Almanya'nın desteklediği proje ve burslarla master ve doktora tezleri kaleme almıştır. Rusya Almanlarının tarihî sürecini kapsayan sempozyumlar, Rusya ve Almanya akademisinin işbirliğiyle yapılmıştır. Bu sempozyumlarda ele alınan konular, Moskova'da bulunan Alman dernekleri ve enstitüleri vasıtası ile basılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Volga Almanlarının tarihi yeniden incelenmeye başlanmıştır. 1988 ve 1989'un ilk bilimsel konferansları temel araştırma sorunlarını belirlemiştir. Tarihçiler ve etnograflar, Rus Almanlarının tarihi ve kültürü üzerine kurulan bir dernekte bir araya gelmiştir. 1995-1997 yılları arasında çok sayıda bölgesel konferansa ek olarak Rusya'daki Alman tarihinin çeşitli meselelerini inceleyen uluslararası kongreler ve sempozyumlar yapılmıştır.[72]

1990'lı yıllarda da Rusya Almanlarının tarihi hakkında bir dizi kitap yayımlanmıştır. Bunlardan en önemlisi Arkadi German'ın doktora tezi ve sonrasında yaptığı çalışmalardır.[73] Arkadi, Saratov Üniversitesinde hâlâ profesör olarak görev yapmaktadır. Yetiştirdiği öğrencilerin hepsine Rusya'nın farklı bölgelerinde koloni kuran Almanların tarihi hakkında çalışmalar yaptırmıştır ve halen yaptırmaya devam etmektedir. E. Waschkau ve İrina Savçenko'nun çalışmalarının da önemli bir boşluğu doldurduğu ifade edilebilir. Alman kolonilerinin Volga'daki varlığının ilk yılları hakkında İgor Pleve'nin çalışmaları değerlidir.[74] 1990'lara kadar Doğu Almanya'da Volga Almanları üzerine herhangi bir akademik çalışma yayımlanmamıştır. Bu konunun bir tabu olarak görülmesi dolayısıyla bir akademik çalışma yayımlanmadığı anlaşılmaktadır.[75]

---

72 *Российские немцы на Дону, Кавказе и Волге: Материалы российско-германской научной конференции.* Анапа, 22–26 сентября 1994 г. М., 1995; Российские немцы, Проблемы истории, языка и современного положения: Материалы международной научной конференции. Анапа, 20–25 сентября 1995 г. 1996; Российские немцы. Историография и источниковедение: Материалы международной научной конференции. Анапа, 4–9 сентября 1996 г., 1997.

73 Аркади Герман, *Немецкая автономия на Волге 1918–1941.* Ч.II. Автономная республика, 1924–1941. Саратов, 1994; История Республики немцев Поволжья *в* событиях, фактах, документах, 1996; В.И. Бруль, *Немцы Западной Сибири*, Топчиха, 1995. С. 1–2.

74 Игорь Плеве, *Немецкие Колонии на Волге во Второй Половине XVIII Века*, Москва, 2000.

75 Michael Schippan, "Material zur frühen Geschichte der Wolgadeutschen in der Literatur der DDR", *Zeitschrift für Regionalgeschichte*, Lüneburg, 199, Band III. Heft 1. s. 187.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sovyetlerin dağılmasından sonra Almanya-Rusya üniversitelerinin işbirliği ve her iki tarafın aktif katılımıyla kongreler yapılmıştır. Sovyetler Birliği'nde ideolojik saiklerle "Sovyet Almanları" terimi kullanılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra "Rusya Almanları" terimi yeniden kullanılmaya başlanmıştır.[76]

Öte yandan Sovyet Rusya'daki arşiv kaynaklarına erişilememesi Almanya akademisinden araştırmacıları Alman arşivlerine yöneltmiştir. Bazı yazarlar, XVIII. yüzyıl içerisinde Alman Prensliklerinden Rusya'ya göç eden kişilerin listesini yayımlamıştır. Yayımlanan makalelerin önemli bir kısmı tamamen kaynak neşri şeklinde arşivlerde bulunan kolonistlerin isim ve yerlerinin listesini ihtiva etmektedir.[77] Bu tür yayınların kaynağı kilise kayıtlarıdır. Rusya'ya göç etmek isteyen yerleşimcilerin toplanma merkezi olan şehirlerde, evli çiftlerin Rusya tarafından öncelikle kabul edildiğinin öğrenilmesi üzerine evlilikler birden artmıştır. Evlilikleri de kiliseler kayıt etmiştir. Şehirlerin yerel yönetimlerinin kayıtları birbirinden farklıdır. Belediye arşivlerinin kayıtları sadece isimleri verirken, kilise kayıtları sadece doğum tarihini kaydetmiştir.

Rusya Federasyonu'nun farklı bölgelerinde yaşayan Alman nüfusa yönelik çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Alman üniversitelerinde görev yapan Victor Dönninghaus, Victor Krieger, Dietmar Neutatz gibi önemli akademisyenlerin eserleri başvuru kaynağıdır.

76 Christian Böttger, *Lexikon der Russlanddeutschen, zur Geschichte und Kultur*, Berlin, 2000, s. 290.

77 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 77–84.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Pavel Petroviç biraz zorlanarak "Günah işliyor olabilirim ama Almanları sevmem. Rusya'daki Almanların adını ise hiç anmıyorum: Onların ne mal oldukları belli. Ama Almanya'daki Almanlar da hoşuma gitmiyor... O zamanlar onların bir Schiller'i, bir Goethe'si falan vardı... Şimdi ise birtakım kimyacılar ve materyalistler ortaya çıktı..."

İvan Turgenyev, *Babalar ve Oğullar,*
Çev: Ayşe Hacıhasanoğlu, İstanbul 2014, s. 36.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

RUSYA'YA ALMAN GÖÇLERİ VE KOLONİZASYON BÖLGELERİ

BÖLÜM 1

I. GENEL HATLARIYLA RUSYA'YA ALMAN GÖÇLERİ

Rusya'da Korkunç İvan (1533-1584) döneminden itibaren Almanlar, özellikle askerî uzman ihtiyacını karşılayabilmek için istihdam edilmiştir. Alman uzmanlar, yıllar içerisinde ülkenin farklı bölgelerine dağılarak askerî, bürokratik, ekonomik ve eğitimle ilgili kurumlar başta olmak üzere birçok alanda görev almışlardır. Erik Amburger'in belirttiği üzere Korkunç İvan (1533-1584) döneminde Alman nüfusun Rusya'da görev alması, devletin talep etmesi üzerine gelişmiştir.[1] Moskova-Petersburg'da şehirli Alman nüfus varlığı, Alman uzmanların istihdam edilmesiyle başlamıştır.

I. Petro'nun (1682-1725) iktidara gelmesinden itibaren sistematik bir şekilde bilgisine başvurulan Alman uzmanların etkisi yıllar içerisinde artarak devam etmiştir. Baltık Almanı uzmanlar, I. Petro'nun 1702'deki daveti üzerine Petersburg'a gelerek çeşitli ticarî ve askerî kurumların şekillenmesinde rol almışlardır. Alman nüfusun giderek arttığı bu dönemde devletin resmî politikası sebebiyle verilen ayrıcalıkların kanunî gerekçeleri, manifestolara dayandırılmıştır. Yabancı uzmanlara dinî alanda verilen serbestlik Alman nüfusu da Rusya'da yaşamaya teşvik etmiştir. Askerî sistemin gözden geçirilerek reforme edilmesinde Alman uzmanların tecrübelerine güvenilmiştir. Aynı zamanda eğitim kurumlarında çalışma imkânının ortaya çıkması üzerine Moskova ve Petersburg'a Alman bilim adamları ve öğretmenler de göç etmiştir.[2]

Petro'nun kızı Anna İvanovna (1730-1740) döneminde de Alman nüfusun askerî, ticarî ve eğitim kurumlarında görevlendirilmeleri artarak devam etmiştir. Öyle ki bu dönemde "Alman Egemenliği"

1 Erik Amburger, *Die Anwerbung ausländischer Fachkräfte für die Wirtschaft Rußlands vom 15. bis ins 19. Jahrhundert*, Wiesbaden, 1968, s. 15. Rusya'da görev yapan Alman uzmanların Korkunç İvan döneminden itibaren istihdam edildiklerine dair işaretler yer alsa da hangi kanuna göre istihdam edildikleri tartışmalıdır. Alman uzman sayısının ne kadar olduğu hususunda tarihçiler ihtilaflıdır.

2 Елена Петровна, Миклашевская, целяева М. С, *Знаметитые немцы лефортова история в лицах, Москва*, 2000, С. 22.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(Deutschen-Herrschaft- Немецком-засилье) kavramı ortaya çıkmıştır. Kavramın oluşmasında Alman nüfusunun devlet kademelerinde artması etkili olmuştur. Devlet kademelerinde çalışan bu Alman nüfus, günlük yaşamlarını şekillendirecek kurumları tesis ederek Moskova ve Petersburg'da kilise, okul ve hastanelerini kurmuşlardır.[3]

II. Yekaterina (1762-1796) döneminde ise Almanların Rusya'da varlığı kalıcı hale gelmiştir. Bu dönemde Almanya'dan Rusya'ya göç, koloniler inşa etmek üzere yapılan daha uzun soluklu bir süreçtir. Bu sebeple Rusya sınırlarında yaşayan Alman nüfusu sürekli artarak değişmiştir. II. Yekaterina'nın resmî bir politika haline getirdiği süreçte temel olarak Volga nehrinin her iki kıyısında Alman kolonileri oluşturulmuştur. Bu dönemde ana koloniler olarak tanımlanan Alman kolonilerinin inşası tamamlanmıştır. Yabancıların Rusya içerisinde yerleştirilmesine yönelik başta "Yabancılar Ofisi" olmak üzere daha başka kurumlar da inşa edilmiştir. II. Yekaterina (1762-1796) yayımladığı kanunnamelerle Rusya'ya gelen Alman yerleşimcilerin hak ve ayrıcalıklarını belirleyerek uyum süreçlerini kısa sürede tamamlamalarını hedeflemiştir. Volga bölgesinde kurulan kolonilerden beklenen verimin elde edilmesinden sonra da kolonizasyon politikası sürdürülmüştür.[4] XVII. yüzyıl süresince devam eden iktidar savaşları, dinî ve ekonomik anlaşmazlıklar Batı Almanya'daki pek çok kişiyi yeni toprak arayışına itmiştir. Bu sebeplerle yeni toprak arayışına giren Almanlar Rusya'nın uzman ihtiyacına cevap vermiş ve Çarlığa hizmet etmek üzere göç etmişlerdir.

I. Aleksandr (1801-1825) döneminde ise Karadeniz'in kuzeyinde ve Kırım'da da Alman yerleşimleri teşvik edilmiştir. Boş toprakların değerlendirilmesi amacıyla göç etmek isteyen Almanlara ev inşası ve diğer giderler için yardımlar yapılmıştır. Aynı dönemde Kafkasya ve Türkistan kolonilerinin kurulum sürecinin temelleri de atılmıştır. Bahsi geçen bölgelere yerleşmek isteyen Alman nüfusun ana motivasyonları din temellidir.[5] Çalışmamızın ikinci bölümünde konunun detayları verilecektir.

I. Nikolay (1825-1855) döneminde Karadeniz ve Beserabya bölgesinde Mennonit Almanlarının yerleşimi en üst düzeye çıkmıştır. Akabinde yabancı yerleşimcilere yönelik kurumlar son şeklini alarak koloni politikasının sonuçları değerlendirilmiştir. Yabancı nüfusun Rusya'ya gelmesi teşvik edilerek

3 Татьяна Иларинова, *Немцы на государственной службе России: к истории вопроса на примере освоения Дальнего Востока*, Москва, 2009, С. 23.

4 Long, *Volga Germans*, s. xiv.

5 Franz Bartsch, *Unser Auszug nach Mittelasien*, Halbstadt, 1907, s. 23-26.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Lutheryan, Katolik Alman nüfusa ek olarak Mennonitler de göç etmişlerdir. Mennonit Almanları Rusya'nın tarım sisteminde oldukça başarılı olmuşlardır. Samara ve Volhinya'da inşa edilen kolonilerde tarım endüstrisinin yan kollarına ait olan ticarî kurumlar da ortaya çıkmıştır.[6]

II. Aleksandr (1855-1881) dönemine gelindiğinde ise yabancı yerleşimcilerinin koloniler kurmasına ve yabancı yerleşimlere sıcak bakılmadığı görülmektedir. Bunun sebebi Rusya'nın Kırım Savaşı'nda (1853-1856) yenilmesi üzerine alınan reform kararlarına dayanmaktadır. Rus milliyetçiliğinin giderek arttığı dönemde 1862 yılında Volhinya (Karadeniz) bölgesine gelen Mennonit yerleşimcilerle birlikte Rusya'da yabancı kolonizasyonu sona ermiştir.[7]

Rus hükümeti, Almanları bulundukları bölgelere göre kategorilere ayırmış ve yaklaşımını da bu sınıflandırmaya göre şekillendirmiştir. Volga Almanları başvurularını özerk yönetime yapmak zorunda iken diğer bölgelerde yaşayan Almanlar başvurularını Moskova'ya yapabilmiştir.[8] Çevresindeki halklardan izole bir şekilde yaşayan Rusya Almanları, farklı bölgelerde yaşayan ve muhtelif dinî mezheplere mensup soydaşlarıyla temasa geçmiş ve kendilerini yaşadıkları bölgeye göre tanımlamışlardır.[9]

Rusya Almanlarından bahsedildiğinde akla gelen ilk bölge Volga'dır. Ingeborg Fleischhauer, Rusya Almanlarını üç ana bölgede incelemektedir: Baltık Almanları, Şehirli Almanlar ve Volga Almanları.[10] Çalışmamızda, Rusya'nın farklı bölgelerinde kurulan Alman kolonileri ana koloniler ve ikincil koloniler olarak tasnif edilip başlıklara ayrılarak değerlendirilmiştir. Şehirli Almanlar olarak tasnif edilen grup daha çok Petersburg ve Moskova'da meskûn Almanları işaret etmektedir. Almanlar, Volga, Kafkasya ve Karadeniz'in belirli kısımlarında sistematik bir şekilde koloniler inşa etmişlerdir. Sibirya, Ural ve Türkistan içlerine doğru yeni yerleşim alanları, çeşitli sebeplerden dolayı yeniden yerleşim şeklinde olmuştur. Yerleştikleri her şehire kilise, okul, hastane ve basın kurumlarını inşa etmişlerdir.

---

6 Konrad Keller, *Die deutschen Kolonien in Südrussland*, Nürnberg, 2000, s. 110.

7 Beratz, *a.g.e.*, s. 180.

8 Walter Grassman, *Geschichte der Evangelisch-lutherischen Russlanddeutschen in der Sowjetunion, der GUS und in der zweiten Halfte des 20. Jahrhunderts, Gemiende, Kirche, Sprache und Tradition*, München, 2006, s. 11.

9 Richard Sallet, *Russian-German Settlements in the United States*, North Dakota Institute for Regional Studies, 1974, s. 26.

10 Ingeborg Fleischhauer, Hugo H. Jedig, *Die deutschen in der USSR in Geschichte und Gegenwart, Ein internationaler Beitrag zur deutsch-sowjetischen Verständigung*, Köln, 1987. s. 33.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rusya'da yaşayan Almanların sosyal grupları kendi aralarında farklı kategorilere ayrılmıştır. Sosyal grubu oluşturanlardan ilki 1862 yılına kadar Volga ve Karadeniz bölgesine yerleştirilen koloni sakinleridir. Bu grup XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyıl başında ise Güney Kafkasya'ya, Batı Türkistan'a ve Sibirya'ya yerleşmeye başlamıştır. Volga Almanları, 1880'li yıllardan itibaren tarım alanlarının daralması, kıtlık, sürgün gibi içtimai gerekçelerle Batı Türkistan'ın farklı bölgelerine giderek yeniden yerleşmişlerdir. Batı Türkistan yanında, XIX. yüzyılın başlarından itibaren Kafkasya'da da yerleşme eğilimi gösteren Almanlar burada başta Bakü olmak üzere Helenendorf'a (Göygöl) yerleşmişlerdir. Hatta Çimkent ve Taşkent gibi şehirlere yerleşen Almanlar, bölgede hatırı sayılır bir nüfus ortaya çıkarmıştır. XX. yüzyılın ortasından itibaren Kazakistan en çok Alman nüfusunun yaşadığı bölgedir. Özellikle 1941'deki "Büyük Sürgün", nüfusun bu bölgede yoğunlaşmasında belirleyici bir faktör olmuştur.[11]

Sosyal gruplar içerisinde yer alan burjuvazi sınıfının ana meşgalesi ticarettir. Avrupa şehirlerinden Rusya'ya uzman olarak gelen bu sınıf daha çok şehirlerde yaşamıştır. Bu gruba mensup çoğu kişi Ruslaştırma politikasının etkisiyle asimile olmuştur. Almanya'dan uzman olarak gelen pek çok kişi bürokratik kademelerde yükselebilmiştir. Sonuncu sınıf ise soylulardır. Soylular grubuna mensup olan bazı Almanlar, Rusya hizmetinde soyluluk ünvanı da alarak üst kademelerde çalışmışlardır. Baltık bölgesinde kendilerine topraklar bahşedilen bu grup sosyal sınıfların üst kademesini oluşturmuştur.

Araştırmacılar, Rusya Almanları arasında dinî mezheplere göre de kategoriler oluşturmuşlardır. Mezhepler, Rusya Almanlarının siyasî, sosyal ve kültürel hayatlarında belirleyici olmuştur. Protestan (Lutheryan) mezhebi tüm sosyal gruplarda temsilci bulmuştur. Ancak bu temsilciler, soylular ve şehirli tüccarlar arasında çoğunluktadır.[12] Katolikler görece az güce ve sayıya sahip olan dinî mezheptir. Mennonitler ise kendi içlerinde oluşturdukları tarım toplumunda dış dünyaya kapalı bir şekilde yaşamayı tercih etmişlerdir.[13] İçe dönük ve diğer toplumlara kapalı dinî anlayışları, kimliklerini ve kültürlerini daha çok korumalarını sağlamıştır. Çoğunlukla Hollanda kökenli olan bu grup, Lutheryan ve Katoliklerle dinî çatışmaları bulunduğu için ekonomik

11 Виктор Кригер, *Рейн, Волга, Иртыш, из истории Немцев Центральной Азии, Алматы*, 2006, С. 189. *Büyük Sürgün:* İkinci Dünya Savaşı sırasında Volga Almanları Cumhuriyeti'nin feshedilerek nüfusunun çoğunluğunun Kazakistan ve Sibirya'ya sürülmesine verilen isimdir.

12 Grassman, *a.g.e.*, s. 12.

13 Александр Клибанов, *Меннониты*, Москва, 1931, С. 13.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ilişkiler dışında izole bir yaşam sürerek diğer Alman kolonileri ile temastan kaçınmışlardır.

Rusya Almanları, Lutheryan mezhebinin farklı fraksiyonlarını barındırmıştır. Dinî gruplar arasında en büyükleri Lutheryan Protestanlardır. Yukarıda bahsedilen tüm sosyal gruplar içerisinde Lutheryan cemaatinin takipçileri de vardır. Ancak bu cemaat, soylular ve küçük burjuva sınıfı arasında mutlak bir çoğunluğa sahiptir. Diğer yandan, Rusya'da yaşayan Katolik Almanları çoğunlukla Volga kolonilerindedir ve burada yaşayan Almanlar, Rusya'daki diğer Almanların aksine dinî kimliklerini muhafaza etmeyi başarabilmişlerdir. Volga kolonilerinde nadiren Ortodoks mezhebine geçişler de olmuştur. Mezhepsel farklılıklar kırsal bölgelerden şehre doğru değişmiştir. Bu farklılıklar Almanlar arasındaki ticarî iletişimi olumsuz etkilemiştir. Mennonit Almanlar, içlerinde dinî mezhep açısından en tutucu olanlarıdır. Dışa kapalı olmaları dinî anlayışlarından kaynaklanmıştır[14].

Mennonit Almanlar, Karadeniz (Yeni Rusya) ve Volga bölgesinden sonra Sibirya'ya, Türkistan'a ve Orenburg bozkırlarına yerleşerek özgünlüklerini koruyabilmişlerdir. Hollanda'dan gelen Mennonitler ile Lutheryanlar, ekonomik münasebetler hariç birbirleriyle temastan kaçınmayı tercih etmişlerdir.[15] Mezhepsel farklılıklar, daha çok kırsal kesimde yaşayan Alman nüfusu arasındaki temaslarda sınırlamalara neden olmuştur. Birbirlerine yakın mesafede bulunan koloniler arasında dahi on yıllar boyunca güçlü ilişkiler kurulamamıştır. Ekonomik ve siyasî alandaki yakın ilişkiler XX. yüzyılın başlarına kadar sağlanamamıştır.[16] Kolonilerin, Rusya tarihinde ön plana çıkmaları ise daha çok ekonomik alandaki başarıları ile olmuştur.

Rus olmayan halkların hemen hepsi işgaller yoluyla Rusya'ya dâhil olup yaşamlarını sürdürmelerine rağmen Rusya Almanlarının, koloni oluşturmak ya da Rus İmparatorluğu'nun uzman ihtiyacını karşılamak amacıyla davet üzerine göç ettikleri görülmektedir. Rusya Almanları ile ilgili coğrafî terimlere dayanan bu ayrımlar, araştırmacıların dikkate aldığı temel ayrımlardan birisi olmuştur. Araştırmacılar, bölge ya da şehri merkeze koyarak çalışmalarını tamamlamıştır.

---

14 Hatice Keleş, *Mennonit Kilisesi Üzerine Bir Araştırma*, (T.C. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Elâzığ, 2017. Türkçe literatürde önemli bir boşluğa dolduran çalışma, Mennonitlerin dinî anlayışları hakkında geniş bilgi vermiştir.

15 Stefanie Theis, *Religiosität von Russlanddeutschen*, Stuttgart, 2006, s. 23.

16 Viktor Krieger, *Deutsche aus Russland gestern und heute. Volk auf dem Weg*, Stuttgart, 2006, s. 15.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Genel itibariyle, Rusya Almanları üzerine yapılan incelemeler sosyal statü, mezhep ve bölge gibi birbirinden farklı kriterler kullanılarak kategorize edilmiştir.[17] Sosyal statü bağlamında Rusya'nın çağrısına kulak vererek göç eden Almanlar köylü nüfus, küçük burjuva sınıfı (tüccar, zanaatkâr) ve soylular olarak sınıflandırılmıştır. Yaşadıkları bölgeler ve meslekleri Almanların kültürel karakterlerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Kırsala yerleşen Almanlar nispeten küçük ve kapalı topluluklarda yaşamalarından dolayı kendi kültürlerini ve dillerini uzun yıllar muhafaza etmişlerdir. Şehirlerde yaşayan küçük burjuva sınıfın bir kısmı daha çok ticarî kaygılarından ötürü Ruslaştırma politikalarına diren(e)memiştir. Diğer Alman gruplarından izole bir şekilde yaşayan soylular da Baltık bölgesinde Rus asilzadeleriyle saraydaki davetlere katılmış, ulusal ve dinî aidiyetlerini kısmen muhafaza edebilmişlerdir. Askerî bürokraside ve siyasî kurumların çeşitli kademelerinde görev alan Rus Almanlarının bazıları ise siyasî ikballeri gereği Ortodoksluğa geçmeyi tercih etmiştir.

Araştırmacıların tartıştığı bir diğer konu da Rusya'da Almanların hangi bölgelerde yoğunlaştığı meselesidir. 1897 nüfus sayımına göre Rusya'da yaşayan Alman nüfusu şehirlere göre şu şekilde kaydedilmiştir: Rusya şehirlerinde 500 bine yakın Alman; Lodz şehrinde 67.248 (%21.24), Riga'da 65.332; (%23,1), Petersburg'da 50.780; (%4), Moskova'da 17.717; (%1,7), Odesa'da 10.248 (%2,5), Saratov'da 8.367 (%4,2); yine 1897 nüfus sayımına göre ise 8.874 Alman Batı Türkistan'da ve 5.424 Alman Sibirya'da yaşamıştır.[18] Birinci Dünya Savaşı'na gelindiği zaman ise 44.838 Alman Sibirya'da, 50.160 kişi ise Batı Türkistan'da kaydedilmiştir.[19]

Bir diğer kaynağa göre ise bu rakamlar oldukça farklıdır. 1897 nüfus sayımına göre, Rus İmparatorluğu'nun Alman nüfusu 1.790.489 kişidir. Bu rakam, toplam nüfusun %1.43'üne tekabül eder. Bunlardan yaklaşık 400 bini Rusya'nın Avrupa valiliği kısmında yaşamaktadır. 500 bini Karadeniz ve Volga bölgesinde, yaklaşık 6 bini Sibirya'da ve 9 bini ise Batı Türkistan'da yaşamıştır.[20] Volga bölgesinin en büyük kolonisi olan Yekaterinensatdt'te (1917 Devrimi'nden sonra Marxstadt) 1897 nüfus sayımına göre 10 binden

17 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 7-8.

18 Jacob Stach, *Das Deutschtum in Sibirien, Mittelasien und dem Fernen Osten*, Stuttgart, 1938.

19 Alfred Bohmann, *Menschen und Grenze, Strukturwandel der deutschen Bevölkerung im sowjetischen Staats und Verwaltungsbereich*, Köln, 1970, s. 124.

20 Hermann Ruttmann, *Kirche und Religion von Aussiedlern aus den GUS-Staaten*, Marburg, 1996, s. 8.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

fazla kişi yaşamaktadır. Volga bölgesinde ise 390 bin kişi yaşamaktadır. Bu sayı Birinci Dünya Savaşı'na doğru 550 bine ulaşmıştır.[21]

1927 yılında yayımlanan *Deutschen Bauernkalenders* ve bir diğer kronik olan Freie Flur'a göre Birinci Dünya Savaşında Rusya'da yaklaşık iki bin Alman köyü bulunmaktadır. 1926 yılında Volga bölgesindeki 200 kolonide yarım milyona yakın kişi yaşamaktadır. Petersburg bölgesindeki (Neva-Gebiet) 34 Alman yerleşiminde yaklaşık 100 bin kişi yaşamaktadır. Karadeniz bölgesinde ise 1.000 köyde yaklaşık yarım milyon insan ikamet etmektedir. Transkafkasya'daki 20 köyde 15 bin kişi bulunmaktadır. Volhinya bölgesindeki 550 köyde 300 bin Alman yerleşmiştir. Bir diğer kaynağa göre 1890 yılında Volga bölgesinde 198 koloni tespit edilmiştir.[22] Karadeniz bölgesinde ise 919 Alman kolonisi kayıtlara geçmiştir.[23]

Volga Alman kolonilerindeki nüfusun hızla büyümesiyle Rusya'nın diğer bölgelerine göç başlamıştır. Sibirya'da, Kuzey ve Güney Kafkasya'da, Batı Türkistan ve Ural bölgesinde ikincil koloniler oluşmuştur. XIX. yüzyılın sonunda Rusya'nın farklı bölgelerinde 2 binden fazla Alman yerleşimi vardır. 1897 nüfus sayımına göre Almanlar, 1.790.489 kişi ile Rusya İmparatorluğu'nun en büyük sekizinci etnik grubu olarak nüfusun %1,4'ünü oluşturmaktadır. Batı Almanya'dan Rusya'nın farklı bölgelerine göçler 1763'te başlamış, 1862 yılına kadar aralıklarla devam etmiştir.[24]

Uzun yılları kapsayan bu süreçte farklı zaman dilimlerindeki nüfus sayılarını bilmekteyiz. Mesela 1914 nüfus sayımına göre 1.645.000 Alman kaydedilmiştir. 1926 yılında ise Sovyetler Birliği'ndeki Alman nüfus 1.238.549 kişi olarak gösterilmiştir. 1939 nüfus sayımında bu sayı 1.400.000 kişi olmuştur. Volga bölgesinde 379.630 Alman nüfus olduğu kayıt altına alınmıştır. Karadeniz-Kırım bölgesinde 393.924, Kuzey Kafkasya'da 93.915, Güney Kafkasya'da 25.327, Sibirya'da 78.798, Batı Türkistan'da ise 51.102 Alman tespit edilmiştir.

Alman kolonilerinin tarımsal alandaki etkileri de oldukça fazladır. 1914 yılında hektar cinsinden kullandıkları toprak miktarı dikkate alındığı zaman

---

21 Richard Powland, "Population Trends in Volga German Settlements During the İntercensal Period of 1897-1926", *Journal of the American Historical Society of Germans from Russia*, Nr.4, 1991, ss. 39-49.

22 Richard Rowland, "Die demographische Entwicklung der Wolgadeutschen vor 1914", Dittmar Dahlmann, Ralph Tuchtenhagen, *Zwischen Reform und Revolution, Die Deutschen an der Wolga 1860-1917*, Essen, 1994, s. 61-80.

23 Немцы России: энциклопедия, Москва, том 2, С. 149.

24 Karl Stumpp, *Die Rußlanddeutschen Zweihundert Jahre Unterwegs*, Stuttgart, 1986, s.13.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

etkileri daha net görülecektir. Volga bölgesinde 2.200.000 hektar, Petersburg'da (Baltık bölgesi dâhil) 200.000, Karadeniz'de (Kırım, Kafkasya, Don bölgesi dâhil) 5.000.000, Volhinya'da 1.080.000, Güney Kafkasya'da 80.000, Sibirya ve Batı Türkistan'da (Ural bölgesi dâhil) 800.000 hektar tarım alanında çiftçilik yapılmıştır.[25]

Göç Edilen Bölgeler	Koloni Bölgesi	Yıl
Hessen- Rheiland- Pfalz	Volga Bölgesi	1764-1767
Hessen-Preußen-Württemberg-Baden	Petersburg Çevresi	1765-1767
Bayerische Pfalz	Jamburg Bölgesi	1767
Hessen- Rheinland	Tschernigow (Karadeniz)	1765-1766
Württemberg	Woronjesh-Riebensdorf (Karadeniz)	1765
Schweden-İnsel Dagö	Berislawalt-Schwedendorf (Karadeniz)	1782
Preußen- Württemberg	Alt-Danzig- Fischerdorf-Josefstal	1786-1789
Danzig- Westpreußen Mennoniten	Chortitza	1789-1790
Baden- Rheinpfalz-Württemberg-Baden-Elsaß-	Kırım Klosterdorf-Mühlhausendorf-Schlangendorf	1804
Baden- Hessen-Württemberg	Prischiber Bölgesi	1804-1827
Westpreußen-Mennoniten	Halbstädter Bölgesi	1804-1807
Württemberg- Pfalz- Baden- Elsaß	Odesa Ve Çevresi	1804-1824
Württemberg- Schweiz	Kırım	1804-1810
Württemberg	Kafkasya Bölgesi	1817-1818
Württemberg	Berdjansk	1822-1831
Preußen- Hessen	Mariupoler Kolonisi	1823-1842
Wetspreußen- Mennoniten	Samara Bölgesi	1854-1859
Rheinland- Pfalz- Württemberg-Westpreußen	Volhinya Bölgesi (Karadeniz)	1816-1831-1862

Tablo 1.Rusya Almanlarının Göç Yılları ve Bölgeleri

25 "Die Deutsche Bauern in der Sowjetunion", *Osteuropa*, Vol.6, No.4, August 1956, ss. 303-310.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II. RUSYA'DA ALMAN KOLONİZASYON BÖLGELERİ

A. Baltık Almanları

Baltık terimi Estonyalılar, Letonyalılar ve Litvanyalıların ülkelerini içine alan coğrafyayı kapsamaktadır Baltık Almanları (Baltendeutsche-Deutschbalten), (Остзейские немцы-Балтийские немцы) terimi Baltık Denizi etrafına yerleşmiş şehirli ve soylu nüfus için kullanılmıştır. Bu terimi karşılayan Alman nüfus, Doğu Prusya bölgesinde bugünkü Letonya ve Estonya'nın bulunduğu ülkelerde, özellikle kale şehirlerde ikamet etmişlerdir. Büyük çiftlik sahibi ve tüccar olan Baltık Almanları yaşadıkları bölgenin kilit mevkilerinde yer almışlardır. XII. yüzyılın sonlarından itibaren bölgede yerleşim başlamıştır.[26]

Öte yandan Almanların Baltık bölgesine olan göçünün kökeni Orta Çağ'a kadar uzanmaktadır. Bu göçteki ana sebep, Estonya ve Litvanya bölgesinde yaşayan Pagan kabilelerin Hıristiyanlıkla tanışmalarını sağlamaktır. Dinî motivasyonlarıyla Kılıç Kardeşliği, bölgede etkin olan Almanların ilk temsilcileridir.[27] Kılıç Kardeşliğinin "Schwertbrüderorden" oluşturulması ve bölgedeki faaliyetlerinin tamamı dinî motivasyonlarla Almanların siyasî, sosyal ve kültürel çalışmalarını kapsamıştır.[28]

Kılıç Kardeşlerliği ve Alman piskopos Albert von Buxhoeven, Livonya bölgesinde Alman kolonizasyonunun, Hristiyanlaşmanın önünü açarak Riga şehrinin kurulmasına öncü olmuşlardır. 1201'de Buxhoeven, Livonya bölgesinin Alman Krallığı ve Papa ile bağlantılarını kurmuştur. Kılıç Kardeşliği ise 1230 yılında Gotland şehrindeki Alman tüccarlarla ticarî bağlantılar kurarak Reval şehrinin temellerini atmıştır. Moskova, Litvanya Dükalığı ve Töton Şövalyeleri arasındaki güç dengesi Alman, Müslüman Tatar ve Yahudilerin bir arada yaşamasına fırsat sunmuştur.

Hansa Birliği, Alman tüccarların bir araya gelerek kurdukları ticarî örgütlenmedir. Alman grupların ticarî çıkarlarını önceleyen bu grup, Baltık şehirlerinde oldukça etkili olmuştur. Riga şehri, Doğu-Batı ticaretini geliştirmiştir. Ancak İsveç ve Rusya arasında ortaya çıkan gerginlikler bölgeyi

---

26 Gert von Pistohlkors, *Die Deutshen in der Geschichte der baltischen Länder Estland und Lettland, Baltische Länder, Deutsche Geschichte im Osten Europas*, Berlin, 1994, s. 18-20.

27 Андрей Анатольевич Конопленко, "прибалтийские немцы до вхождения в состав российской империи: три исторических сюжета", *этнические немцы россии: исторический феномен народа в пути*, Москва, 2009, С. 511.

28 Hans Hecker, *Die Deutschen im Russischen Reich im Sowjetunion und ihren Nachfolgesstaaten*, Köln, 1987, s. 13.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çatışma alanına dönüştürmüştür. Çatışmaların askerî yönünün dışında dinî bir tarafı da vardır.[29]

Büyük Kuzey Savaşı'nda (1700-1721) Baltık devletlerinin şehirleri büyük zarar görmüştür. Şehir nüfusunda yarı yarıya azalma olmuştur.[30] Yıllar içerisinde yapılan tarım reformları ile ekonomik sistemin dönüşümü gerçekleşmiştir. 1816 yılında köylüler lehine olacak şekilde toprak sistemi değiştirilmiştir. 1849'da çıkarılan Tarım Kanununa göre Alman kökenli girişimciler devlet kredisi ile arazi satın alınabilme hakkını elde etmiştir. Köleliğin kaldırılması (1861) özellikle Baltık şehirlerinde kentleşmeye, yeni sanayi ve zanaat kollarının genişlemesine sebep olmuştur.[31]

Baltık Almanlarının Rusya'da yaşamaya başlamaları doğal bir süreç olduğu için Rusya'nın diğer bölgelerinde yaşayan Almanlardan tamamen farklıdır. Baltık Almanları, Rusya'nın askerî seferleriyle elde ettikleri topraklara yıllar öncesinde yerleşmişlerdi.[32] Böylece Baltık bölgesinde yaşayan Almanlar, koloni politikası belirlenmeden önce askerî yollarla Rusya topraklarına katılmışlardır. I. Petro (1682-1725) İsveç'e karşı elde ettiği Paltova Zaferi'yle (1709) Baltık bölgesini tamamen ele geçirmiştir. Reval, Riga ve Dorpat şehirlerinde yaşayan Almanlar, Rus hizmetinde en üst bürokratik seviyeye ulaşmışlardır. Baltık eyaletleri kendi içerisinde bağımsız kalsalar da Baltık Almanları, 1702 yılındaki düzenleme ile daha yüksek kamu hizmetlerinde çalışmaya başlamışlardır.

1710 yılında Baltık bölgesinde yaşayan Almanlara I. Petro (1682-1725) tarafından ticarî kapitülasyonlar verilmiştir. Benzer ayrıcalıklar 1721 Anlaşması ile (Der Frieden von Nystad) İsviçre ve Polonya kökenli olanlara da verilmiştir. Ticarî hak ve ayrıcalıklarını etkin bir şekilde kullanan Baltık Almanları, Dorpat Üniversitesi'nin temellerini atmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Baltık bölgesinin şehirlerinde 100 bine yakın Alman yaşamıştır. Bu sayı nüfusun %7,52'sine tekabül etmektedir.[33] "Ritterschaften" grubu Alman nüfusunun yaklaşık %10'nunu oluşturmuştur. 1897 yılına gelindiğinde 165.627 kişiye ulaşan Alman nüfusu toplam nüfusun %7,85'ini

29 Boris Meissner, Alfred Eisfeld, *Der Beitrag der Deutschbalten und der städtischen Rußlanddeutschen zur Modernisierung und Europäisierung des Russischen Reiches im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Köln, 1996, s. 21.

30 Georg von Rauch, *Geschichte der Baltischen Staaten*, München, 1990, s. 27.

31 Георгий Иванович Виграбь, *Прибалтисйские немцы, их отношение к русской государственности и к коренному населению края, прошломь и настоящемь*, Юрьевь, 1916, С. 101.

32 James Long, *The Russian-Germans- A Bibliography* (Santa Barbara) 1978, s. 2.

33 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 35.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

oluşturmuştur.[34] Farklı kaynaklarda XIX. yüzyılda Baltık bölgesinin çeşitli şehirlerinde yaşayan Almanların, nüfusun %8,52'sine tekabül ettiği ifade edilmiştir.[35] Baltık bölgesinde yaşayan soylu Almanların toprak miktarı ve nüfusu uzun yıllar boyunca muhafaza edilmiştir.[36]

Almanlar, Rusya'nın memur kademesinde en yüksek askerî noktalara kadar ulaşmışlardır. Rus soyluları ile iletişimi güçlü olan bu zümrenin farklı bölgelerdeki koloni üyeleri ile de bağlantıları vardır. Bu Almanlar, bölgedeki ticarî bağlantıları ve kapasiteleri ile Rusya'nın bir parçası olmayı başarmışlardır.[37] Baltık Almanlarından çok sayıda siyasî aktör, general ve bilim adamı Rus İmparatorluğu'na hizmet etmiştir. Ruslar ile Almanların birbiri ile karşılaştıkları ilk yer bugünkü Estonya ve Litvanya bölgelerinde yer alan ticaret merkezleridir. Baltık Almanlarının uyguladıkları tarım teknikleri sayesinde yüksek verim almaları ürünlerini dünya pazarlarına açmalarını sağlamıştır.[38]

Alexander von Benckendorff (1781-1844), General ve Gizli Polis Teşkilatının kurucusu General Vladimir Lamsdorf (1845-1907), 1901-1906 yılları arasında Rus Dışişleri Bakanlığı yapan devlet adamı, Eduard Todtleben (1818-1884) Rus ordusunda general olarak hizmet veren Baltık Almanlarına örnektir. Bölgenin farklı şehirlerinde yaşayan pek çok Alman, Rus devletinin hizmetine girerek Rus toplumunda kalıcı iz bırakmıştır.

1813'te Almanlar, Beserabya (Moldova) bölgesine yerleşmek için davet edilmiştir. 1814-1815'te, Orta Beserabya bölgesinde Doğu Prusya'dan gelen Almanlar 12 koloni kurmuştur. Bu koloniler toplamda 1500 aileye ev sahipliği yapmıştır. Polonya'dan gelen Almanlarla birlikte Wüttemberg ve Bavyera'dan gelenler en büyük yerleşimi oluşturmuştur. Baltık Almanları askerî bürokraside de önemli mevkilere gelmişlerdir. Bunlardan Fabian Gottlieb Osten-Sacken, Alexander von Benckendorff, Carl Ludwig von Bönninghausen, Friedrich von Korff, Christoph von Lieven, Gotthard Johann Graf Manteuffel, Alexander

34 Theodor Schiemann, Otto von Veh, *Die Deutschen Ostseeprovinzen Russlands Geschichtlich, Kulturell und wirtschaftlich Dargestellt von Kennern der Baltischen Provinzen*, Berlin, 1918, s. 137.

35 Schiemann, Veh, *a.g.e.*, s. 137.

36 Silvio Broedrich-Kurmahlen, *Deutsche Bauern in Rußland*, Berlin, 1916, s. 1-9; Hecker, *a.g.e.*, s. 83.

37 Meissner, Eisfeld, *Der Beitrag der Deutschbalten*, s. 16-20.

38 Norbert Angermann, *Die Baltischen Länder 1350-1650, in Handbuch der europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte vom ausgehenden Mittelalter des 17. Jahrhunderts*, Stuttgart, 1986, s. 1097.

Ivanovitsch Ostermann, Karl Gustav von Staal, Karl Gustav Clodt von Jürgensburg gibi isimler önemli noktalarda hizmet etmişlerdir.[39]

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Alman azınlığın teşebbüsleri Baltık vilayetlerindeki sanayi ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Metal endüstrisinin geliştiği 1890'lı yıllarda kentleşme hızlanırken, liman şehirlerinde dış ticaret etkili olmuştur. Ticaretin etkisi ile Estonya ve Letonya'yı kapsayan şehirlerde okuryazarlık artmış, sosyal ve politik farkındalık gelişmiştir. 1897'de Rusya'nın diğer bölgelerinde okuma oranı yüzde otuz iken bu bölgede yüzde doksanın üzerindedir. Ancak, 1887-1890 yılları arasında yoğunlaşan Ruslaştırma politikasıyla tüm okul ve üniversitelerin eğitim dilinin değiştirilmesi tepkilere neden olmuştur.[40]

1905 Devrimi Litvanya'da Rus hükümeti ve kilise karşıtı olarak gelişmemiştir. Devlet Duması açıldıktan sonra Baltık vilayetinden politikacılar yasama meclisine seçilmişlerdir. Baltık Almanları, özerklik talepleri yerine getirilmese de bölgenin devletleşme sürecinde önemli işlere imza atmışlardır.[41] Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya ile karşı karşıya gelen Almanya, Baltık bölgesini işgal ederek savaştan sonra ortaya çıkacak olan bağımsız devletlerin de temelini atmıştır.

1905 Devrimi sırasında Baltık vilayetlerinde Almanlara ait çok sayıda malikâne yıkılmıştır. Baltık Alman asilleri ve papazları öldürülmüştür. Devrim sonrasında ise Almanlar Baltık bölgesindeki okullarda kendi dilleriyle eğitim alma hakkını yeniden kazanmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan bu süreçte Baltık Almanları arasında sivil toplum dernekleri ve kurumları oldukça hızlı gelişmiştir. Kurdukları gazeteler, kadın lokalleri ve okullar, yerel Alman kültürünü canlı tutma girişimlerini desteklemiştir.[42]

Baltık devletlerinin azınlık politikası bir model olarak alınmıştır. 1922 Litvanya Anayasası azınlıkların kapsamlı özerklik haklarını içermiştir. Letonya'da 8 Ağustos 1919 tarihli Okul Özerklik Yasası ile ulusal azınlıkların okul sisteminin özerk olduğu kabul edilmiştir. Estonya'da ise diğer Baltık ülkelerine kıyasla geç sayılabilecek bir tarihte (2 Şubat 1925) Ulusal Azınlıkların Kültürel Özyönetim Yasası ile kültürel öz yönetim kurumlarını kontrol etme hakkı elde edilmiştir.[43]

---

39 Коноплeнко, *a.g.m.*, C. 530-535.

40 Schiemann, Veh, *a.g.e.*, s. 140.

41 Rauch, *a.g.e.*, s. 27.

42 BArch, R 6/629, Russlanddeutschtum Geschichte, Leistungen, Zahlen.

43 Boris Meissner, *Die Sowjetunion, die baltischen Staaten und das Völkerrecht*, Köln, 1956.

Önemli kültür merkezleri olan şehirlerde üniversite ve lise seviyesindeki okulların açılmasında Alman asıllılar rol almıştır. Şehirlerdeki kültürü etkileyen bir diğer etken ise kilise okullarıdır. 1631 yılında Gustav Adolf (1594-1632) tarafından kurulan Dorpat Üniversitesi Baltık-Alman kültürel ilişkilerinin odak noktasını oluşturmuştur.[44] Almanların kurduğu bu üniversite sosyal ve kültürel alanlarda ayırt edici ve öncü bir rol üstlenmiştir. Uzun yıllar boyunca bölgenin kültürel gelişmesine katkıda bulunan üniversite 1860'lara kadar etkisini sürdürmüştür. Ruslaştırma politikasının yoğunlaştığı dönemlerde üniversitenin kitlesel etkisi azalmıştır. Doğa bilimleri, tıp, teoloji gibi birbirinden farklı alanlarda Rusya tarihinde etkili olan çalışmalar bu üniversite bünyesinde yürütülmüştür. En önemli araştırmacılar arasında Ferdinand von Wrangel (1796-1870), Wilhelm Struve (1793-1876) ve Karl Ernst von Baer (1792-1876) vardır. 1862'de Riga'da yaşayan Alman tüccarların girişimleri ile açılan teknik okul Dorpat Üniversitesi'yle Sovyet uzay yolculuğunun kurucusu Friedrich Zander (1887-1933) ve Eilhelm Ostwald'in (1853-1932) mesleki paylaşımları ve işbirlikleri, Doğu-Batı arasında bilim köprüsünün temellerini atmıştır.[45]

Sovyet döneminde, Baltık tarihinde Almanların yerinin yazımı konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bazı tarihçiler bölgenin şehirlerinde yaşayan Almanları, kültürel aktör olarak değerlendirmişlerdir. Rus soyluları ile hareket eden Almanları oligarşik bir muhalefet olarak gören bazı tarihçiler ise sosyo-ekonomik değişikliklere uyum göstermek istemediklerini ileri sürmüşlerdir.[46] Diğer yandan Baltık Almanlarının sayıca az olmasının Rus aristokrasisi ile hareket etmelerine neden olduğu görüşü de tarihçiler arasında rağbet görmüştür. Baltık Almanları arasındaki Ruslaştırma politikası, diğer bölgelerden oldukça farklıdır. Kendi kendine yeten ve ekonomik çıkarları önceleyen bu grupların Rus hükümeti ile ilişkileri oldukça gelişmiştir.[47]

---

44 Alexis von Engelhardt, *Die Deutschen Ostseeprovinzen Rußlands, ihre politische und wirtschaftliche Entwicklung*, München, 1916, s. 221.

45 Klaus Heller, "Der wirtschaftliche Beitrag der Deutschbalten und der stätischen Rußlanddeutschen zur Modernisierung und Europäisierung Rußland im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts", *Der Beitrag der Deutschbalten und der Städtischen Rußlanddeutschen zur Modernisierung und Europäisierung des Russischen Reiches im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Köln 1996, s. 77.

46 Reinhard Wittram, "Methodologische und geschichtstheoretische Überlegungen zu Problemen der baltischen Geschichtsforschung" *Zeitschrift für Ostforschung*, 1971 s. 601-640.

47 Gert von Pistohlkors, "Russifizierung" in den Baltischen Provinzen und in Finnland im 19. und beginnenden 20. Jahrhundert, *Zeitschrift für Ostforschung*, 1984, s. 592.

B. Moskova ve Petersburg Almanları

Yukarıda bahsedilen Baltık şehirlerinde ikamet eden soylu Alman gruplarının yanı sıra dönemin önemli Rus şehirleri olan Moskova ve Petersburg'da da Alman nüfusundan bahsetmek mümkündür. Nitekim döneme ilişkin kaynaklar, 1682'de 200 bin kişi olan Moskova nüfusunun 18 binini Almanların oluşturduğunu aktarmıştır. Bunlar arasında esnaf, tüccar, öğretmen, doktor, eczacı ve tercümanlar yer almıştır.[48] Moskova Almanlarının farklı meslek grupları içerisinde yer almaları, onları zaman içerisinde yerel ekonomik ve içtimai yapının önemli unsurları haline getirmiş ve böylece Ruslarla yakın ilişkiler kurmalarını sağlamıştır. Nitekim XVII. yüzyılın ortalarında Moskova'da meydana gelen yangınla zarar gören Alman mahallesi Rus Ortodoks Kilisesi'nin çağrısı üzerine yeniden inşa edilmiştir.

Bunların yanında Moskova'da bulunan Alman mahallesinin ilerleyen zamanlarda "Büyük" (Великий) unvanı ile anılacak olan I. Petro'nun (1682-1725) hayatında belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Zira Petro, çocukluğunu ve gençliğini Almanlar arasında geçirmiştir.[49] Hatta Çarlık döneminde danışmanları arasında Alman asıllı kişiler yer almıştır.[50] I. Petro (1682-1725) iktidara geldiği zaman Alman uzmanları Avrupalılaşma programının bir parçası olarak Rus silahlı kuvvetlerinin yeniden örgütlenmesi ve modernizasyonu konularında destek için kullanmıştır. I. Petro'nun 1702 tarihli manifestosu ile birçok Alman uzman Rusya'ya gelerek yerleşmiştir.[51]

Rus şehirlerinin çoğunda Alman diasporası vardır. Ancak şehirli Almanların çoğu iki Rus başkentinde yaşamını sürdürmüştür: Moskova ve Petersburg. İki şehirde ikamet eden Almanların ekseriyeti uzman olarak çeşitli kademelerde görevlendirilmek üzere I. Petro döneminde Rusya'ya davet edilmiştir. Almanya'dan gelen bürokratların, tüccarların ve zanaatkârların, ilk durakları Petersburg ya da Moskova olmuş; kendilerinden Almanya'nın eğitim, dil, bilim konularında gösterdiği gelişmeleri yakından takip etmeleri ve benzerlerini Rusya'da da devam ettirmeleri istenmiştir.

Şehirlerde farklı sosyal statülere sahip olan Alman nüfusun birbirleri ile etkileşimi oldukça sınırlıdır. Kilise, sosyal gruplar arasında birleştirici bir unsur

48 J. Murawjow, Die Moskauer "Deutsche Sloboda", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland* 1, 2000, s. 17-18.

49 Erich Franz Sommer "Der Junge Peter in der Moskauer Deutschen Sloboda", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1957, Band 5, ss. 67-105.

50 Hecker, *a.g.e.*, s. 12.

51 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 43.

olmuştur. Petersburg'daki Almanların çevrelerinde yaşayanlar dışında diğer kolonilerle etkileşimi söz konusu değildir. Petersburg Almanlarını iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilk grup, kültürel asimilasyona uğrayarak zamanla Ruslaşanlar; diğer grup ise kültürel karakterlerini koruyarak şehirde yaşamlarına devam edenlerdir. Moskova ve Petersburg'da yaşayan Almanlar yukarıda da bahsedilmeye çalışıldığı üzere bilim, dil, kültür ve askerî teknoloji gibi uzmanlık alanlarında önemli hizmetler vermişlerdir.[52]

Almanlar iş imkânlarının fazla olmasından dolayı II. Yekaterina (1762-1796) Manifestosu'ndan önce Rusya şehirlerinde yaşamışlardır.[53] III. İvan (1462-1505) Alman uzmanları işe alarak onları Moskova'nın kuzeydoğusuna yerleştirmiştir. Yıllar geçtikçe şehrin içinde kalan bu bölge "Nemeskaya Slobada" adıyla anılmıştır. Korkunç İvan (IV. İvan 1533-1584) yönetiminde Moskova'daki Alman mahallesine Alman savaş esirleri yerleştirilmiştir. Bu dönemde Alman memurlar, teknisyenler ve zanaatkârlar Rus İmparatorluğu'nda görev yapmaya başlamışlardır.[54] Ancak Alman mahallesi XVII. yüzyılda trajik bir şekilde yakılmıştır.[55]

II. Yekaterina dönemine gelindiğinde ise Rusların kolonizasyon politikası köklü bir değişime uğramıştır. Bu dönemde Prusya, Avusturya-Macaristan, Danimarka ve Kuzey Amerika'daki İngiliz koloni örneklerinde olduğu gibi ülkenin ekonomik refahını arttırmayı amaçlayan merkantilist fikirlerin rehberliğinde hareket edilmiştir.[56] Katerina'nın tahta çıkmasıyla birlikte Rus hükümetinin çeşitli kademelerinde Alman soyadını taşıyan kişiler görev almıştır. Rusya'ya gelenlerin çoğu uzun süre Rusya'da kalmış ya da Rus vatandaşlığına geçmiştir. Rus vatandaşlığına geçmek Alman vatandaşlarını pek çok kısıtlamadan kurtarmıştır. Tüccarlar, Rus vatandaşlığına geçenler arasında başı çekmiştir ki bunun temelinde dükkân sahibi olabilmeleri, şehirlere ve yurtdışına mal gönderirken daha az vergi ödemeleri yer almıştır. Rus vatandaşı olmayan yabancılar ise vergilerini ödemek zorunda kalmıştır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Rus sanayisi ülke pazarının ihtiyaçları doğrultusunda Batı Avrupa ile yakın ilişkiler kurmaya devam etmiştir. Rus tüccar ve sanayiciler, Alman kökenli tüccar ve sanayicilerle birlikte hareket

52 Erik Amburger, *Beiträge zur Geschichte der deutsch-russischen kulturellen Beziehungen*, Giessen, 1961, s. 11.

53 Hecker, *a.g.e.*, s. 11.

54 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 23.

55 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 24-26.

56 Dittmar Dahlmann, "Die Deutschen an der Wolga von der Ansiedlung 1764 bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges" Hans Rothe, *Deutsche in Russland*, Köln, 1996, s. 2.

ederek Rus İmparatorluğu'nun ihtiyaçlarına cevap aramışlardır. 1761 yılında Hamburg şehrinden gelen Yegor Grunt'un kurduğu kumaş fabrikası, 124 makine ile döneminin en büyük fabrikası olmuştur. 1770 yılında Petersburg'a gelen Karl İvanoviç Amburger'in kurduğu ticarî gelenek, aile üyeleri arasında büyüyerek Moskova ve Arhangelsk gibi şehirlerde ticarî markaların gelişmesini sağlamıştır. II. Yekaterina dönemindeki yabancı kökenli sanayici ve tüccarların faaliyetleri son derece çeşitlidir. Ticarete entegre olmalarının yanı sıra Almanlar mühendislik, tıp, eczacılık ve mimarlık dallarında lider konuma yükselmişlerdir. 1725'te Petersburg Rusya Bilimler Akademisi, 1755'te Moskova Üniversitesi kurulmuş ve bu akademik kurumlarda Alman akademisyen ve uzmanlar görev almıştır. Theodor Bause, Moskova Üniversitesi'nin rektörü olarak hizmet etmiştir.[57]

Rus resminin gelişmesinde de Alman ressamlar önemli rol almıştır. Rusya'da John Friedrich Groot, ressamlara yol göstererek bir ekolün oluşmasına katkıda bulunmuştur. Groot, 1763'ten sonra Sanat Akademisi'nde dersler vererek seçkin birçok Rus sanatçının çalışmasına yön vermiştir. Buna ek olarak heykel ve ahşap oymacılığı gibi alanlarda da Rusya'ya yerleşen Almanlar etkili olmuştur. Georg Friedrich Schmidt'in öğrencileri Rusya'da sanat eğitimi ve gravür alanında hizmet vermiştir.

Çar I. Aleksandr (1801-1825) döneminde Petersburg yakınlarındaki Alman kolonilerinin gelişiminde önemli bir aşama kaydedilmiştir. Bu sırada Rus coğrafyasında bir dizi yeni Alman yerleşimi ortaya çıkmıştır. II. Yekaterina döneminde Volga bölgesinde oluşturulan koloniler birbirinden farklı sebeplerden dolayı zor dönemler geçirmiştir. Hükümetin yaptığı hatalar ve yerleşimcilerin iklim koşullarına uyum sağlayamamaları bu zorluklara neden olmuştur.[58]

Yabancıların Petersburg bölgesindeki yerleşimi 20 Şubat 1804 tarihli I. Aleksandr (1801-1825) Kararnamesi ile başlamıştır. Kararname, yerleşimcilerin kabulünü, yerleşim alanlarındaki faaliyetleri ve diğer yandan bölgeye gelen göçmenlerin durumlarının iyileştirilmesini amaçlayan tedbirleri içermiştir. Özellikle yeniden yerleşim organizasyonu için arazi tahsisinin gerekçeleri açıklanmıştır. Göçmenlerin ana yerleşim bölgesi olarak Yeni Rusya (Novorossiya)

57 Gabriela Lehmann-Carli, Silke Brohm, Hilmar Preuss, *Göttinger und Moskauer Gelehrte und Publizisten im Spannungsfeld von russischer Historie, Reformimpulsen der Aufklärung und Petersburger Kulturpolitik*, Berlin, 2008, s. 94-95. Theodor Bause (1752-1812) Moskova Devlet Üniversitesi'nde ders vermek üzere davet edilmiştir. Uzun süre hukuk dersleri veren Bause, belirli bir süre üniversite rektörü olarak hizmet etmiştir.

58 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 12.

hedeflenmiştir. I. Aleksandr (1801-1825), bazı Alman yerleşimcileri Oraniyenbaum ve Krasnaya Gorka arasındaki kendi arazisine yönlendirmiştir. Tarımsal endüstri kurularak Kronstadt limanına yakın olan bu bölgenin ticarette etkili olması hedeflenmiştir. Bataklık alanlara rağmen bölgenin ekonomik geliri, başkente yakın olması sebebiyle beklenenin üzerinde olmuştur.

18 Mayıs 1809'da Petersburg'a ilk yerleşimci akını 18 aile ile başlamıştır. Yerel yetkililer arasında sorunlar olsa da yerleşimciler için ayrılan topraklar işlenmeye başlamıştır. Ekim 1809'un ortalarında Petersburg'a yerleşimcilerin son akınının gelmesi ile kolonilerdeki aile sayısı 91'e çıkmıştır. Gelenler arasında Prusya, Baden, Aşağı Alsas-Loren, Württemberg ve diğer Alman prensliklerinden kişiler vardır. Gelenlerin çoğu dinî bakımdan Protestandır. Küçük bir kısım ise Katoliklerden oluşmaktadır. Gelen ailelerin %85'i çiftçidir, geri kalanları çeşitli zanaat dallarıyla uğraşmaktadır. Alınan karar gereği 2-3 çocuklu aileler tercih edilmiştir.[59]

Rusya'ya yapılan göç sürecinin tamamını yürüten Yabancılar Ofisi'nin organize olamaması, yerleşimcilerin büyük zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Mayıs 1809'da yerleşimcilerin ilk dalgası yoldayken yerleşimciler için ayrılan toprakların koloni politikasına uygun olmadığı anlaşılmıştır. Buna rağmen yerleşimciler, inşası devam eden ve ancak 1811 kışında tamamlanabilen bu yedi koloni arasında dağıtılmıştır. 1810 yılı gibi erken bir zamanda tarım çalışmalarına başlayan kolonistler kısa sürede arazinin tarıma uygun olmadığını tespit etmiştir. Çoğunlukla ormanlar, bataklıklar ve kumlardan oluşan araziler, kolonistler ile yetkililer arasında bir yıldan fazla süren ciddi çatışmalara neden olmuştur.[60] Kolonistlerin çalışmayı reddetmesi, çatışma sebeplerinden biridir. Ayrıca Yabancılar Ofisi'nin, hayvanların yem parasını arttırma, ekilebilir arazi sağlama, her koloniste bir yerine iki at verilmesi gibi talepleri reddetmesi de diğer sebepler arasında yer almıştır. Üstelik en büyük yerleşimlerin birinde yangın felaketi yaşanmıştır. Bunun üzerine I. Aleksandr, (1801-1825) 12 Eylül 1811'de kolonistlerin yeniden yerleşimi için bir kararname imzalamıştır. 45 aile Yeni Rusya (Novorossiya) bölgesine gönderilmiştir. 20 aile Strelna (Стрельна) adı verilen Petersburg'a yakın bir yerleşime aktarılmıştır. 11 aile ise Orenianbaum bölgesinde kalmaya devam etmiştir.[61] Böylece Petersburg eyaletinin topraklarında 1809-1811 döneminde

59 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 14.

60 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 49.

61 Лариса Николаевна Пузейкина, *Немцы в Санкт-Петербургской губернии история, язык, песни*, Санкт-Петербург, 2013, С. 38-42.

5 Alman kolonisi oluşturulmuştur. Bunlar; Neudorf, Neigauzen, Kipenskaya, Oraniembaum, Peterhof ve Kronstadt'tır. Daha sonra yerleşimciler tarafından Etupe (1817) ve Fridental (1819) adlarında iki koloni daha inşa edilmiştir. Petersburg yakınlarındaki yerleşim, 1820'lerde oluşturulan kolonilerle tamamlanmıştır. Koloniler kârlı çiftlikler kurmadan önce yıllarca zor yaşam koşulları altında kalmışlardır.[62]

XIX. yüzyılda Alman diasporası Rusya'nın en büyük şehirlerinde büyümeye devam etmiştir. Başkent Petersburg nüfus bakımından lider konumdadır. Petersburg ve Moskova'da yaşayanların sayısı 1860'larda 50 bini aşmıştır. Moskova'daki Alman toplumu ekonomik ve kültürel olarak gelişmiştir. Başkentlerde yaşayan Alman nüfusuna ek olarak Saratov, Samara, Volvograd, Arkhagelensk, Yekaterinoslav, Odesa ve diğer bazı Alman diasporaları da hızla büyümüş ve giderek her alanda olumlu bir rol oynamıştır. 1896 nüfus sayımına göre Petersburg'da 46 bin Alman yaşamaktadır.[63]

Fabrika endüstrisinin gelişmesiyle birlikte, 1843'te Petersburg'da 43 Alman şirketi etkindir. Alman zanaatkârlar Petersburg localarını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Ticaret localarında Ruslardan sonra en fazla sayıya sahip olanlar Almanlardır. Toplam 13 bin Alman tüccarın localara üyeliği bulunmaktadır. XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Petersburg'daki fabrika ve tesislerin yaklaşık üçte biri Almanlara aittir. Almanların Petersburg'daki ticarî faaliyetleri geleneksel olarak XIX. yüzyılın başından beri önemli bir yer tutmuştur. XIX. yüzyılın ortalarında Alman işletmeler hammadde üretimi, tütün ürünleri ve tekstil üretimi için boya ithalatını arttırmıştır.[64] Alman varlığı Moskova'da özellikle ticarî girişimlerde fazladır. XIX. yüzyılın sonunda birinci tüccar locasının yaklaşık yüzde 15'i Alman kökenlidir. 1830'larda Moskova'da faaliyet gösteren Ludwig Knop, tekstil endüstrisinin gelişiminde önemli bir rol oynamış ve Moskova bölgesi başta olmak üzere Rusya'da 120 adet Rus tekstil fabrikasını, ithal takım tezgâhları ile donatmıştır.[65]

XIX. yüzyılın ikinci yarısında kauçuk, sigara, metal fabrikası gibi işletmeler etkili olmuştur. Rusya'nın en büyük kitap yayıncısı da Rusya Almanlarından birine aittir. Dış ticaret ve sanayiye ek olarak, Petersburg'daki Alman ticarî sahasının ana alanı bankacılıktır. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Alman

62 Margarete Busch, *Deutsche in St. Petersburg 1865-1914, Identität und Integration*, Essen, 1995, s. 29.

63 Amburger, *ausländischer Fachkräfte*, s. 13-22.

64 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 13.

65 Erik Amburger, *Deutsche in Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Rußlands, Die Familie Amburger in St. Petersburg 1770–1920*, Wiesbaden, 1986, s. 18-25.

bankalarının şubeleri Rusya'nın birçok şehrinde aktif hale gelmiştir. Alman iş dünyasının en önemli özelliği, dış ticarette ve uluslararası ilişkilerde yakın bağlantılar kuran Petersburg'daki Alman girişimcilerin, kentin dinî-etnik topluluklarını desteklemeleridir. 1842 yılında Alman Yardım Birliği Derneği (Немецкий благотворительный союз), Rus dili ve kültürünü destekleyen çalışmalar yürütmüştür.

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Petersburg Almanlarının, Rusya'nın bilimsel faaliyetlerine önemli katkıları olmuştur. İki bine yakın bilim insanı farklı alanlarda çalışmalar yürütmüştür. Botanikçi, zoolog, doğabilimci, biyolog, fizikçi, matematikçi, doktor, filolog ve oryantalistler, Rus bilimine katkıda bulunmuştur. XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Petersburg Almanlarına ait 8 Katolik, 30 civarında Lutheryan, 10'nun üzerinde Reformist kilise vardır. Petersburg'daki Almanların kendilerine ait ulusal-kültürel derneklerinin gazeteleri bulunmaktadır.[66] Almanca yayımlanmış ve yayımlanan bu gazeteler dinî, mesleki ve kültürel alanlarda yayın yapmıştır. 1725 yılında Petersburger Zeitung (Petersburg Gazetesi) aralıksız olarak uzun yıllar yayımlanmıştır.[67]

1897 nüfus sayımında; Petersburg'da 46.200, Moskova'da ise 17.400 Alman nüfus kaydedilmiştir. Daha sonra Petersburg şehrinde Alman nüfus azalmıştır. Birinci Dünya Savaşı arifesinde şehirde 41.300 Alman yaşamaktadır. Moskova'da ise tersine Alman nüfus artış göstermiştir. 1914'te Almanların sayısı 20 bin kişiyi aşmıştır. Her iki şehirde Alman nüfus arasında şehre ait mesleklerden temsilciler vardır. Petersburg'da Alman azınlığın önemli bir kısmı bürokratik işlerle meşguldür. XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başında Alman kökenli önde gelen devlet adamları Rus bürokrasisinde görev almaktadır. Sergey Vitte, Vyaçeslav von Pleve, Vladimir Lamsdorf, Friderik von Rüdiger gibi Almanlar önemli mevkilerde görev yapmıştır. Hatta General Rüdiger 1828 Türk-Rus savaşında Osmanlı Devleti'ne karşı görev almıştır.[68]

Alman asıllı Sergey Vitte, 1903-1906 yılları arasında Demiryolları Bakanı ve Maliye Bakanı olarak görev almış ve Rusya'daki pek çok yeniliğin temellerini atmıştır. Bu bağlamda kendisi, 1897'de para reformu ve Trans-Sibirya

66 Reinhard Nachtigal,"The Germans of st. Petersburg/Petrograd/Leningrad and Their Church: the story of a decline, 1914-1941", *Journal of the American Historical Society of Germans of Russia*, 2015, Vol. 38, No. 3, s. 9.

67 Carola L. Gottzmann, Petra Hörner, *Lexikon der deutschsprachigen Literatur des Baltikums und St. Petersburgs: Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Berlin, 2007, s. 26-27.

68 Victor Dönninghaus, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft: Symbiose und Konflikte (1494-1941)*. München, 2002, s. 142.

demiryolunun inşasını gerçekleştirmiştir. 1905 Japon Savaşı'ndan sonra toprak kaybını en aza indirmek için çabalamış ve nihayet 17 Ekim 1905 tarihli Stolypin Tarım Reformu'nun ana hükümlerini geliştirmiştir. 1912 yılına gelindiğinde Moskova'da yaklaşık bir buçuk milyon insan yaşamaktadır. Şehir sakinleri arasında 28.500 Alman sayılmıştır. Ruslardan sonra ikinci büyük etnik grup Almanlardır. Almanların çoğunluğu tüccar sınıftır. Dinî özgürlük garantisi veren Romanov Hanedanı Moskova'da *Nemestkaya Sloboda* mahallesinin kurulmasına ön ayak olmuştur.[69]

Vyacheslav Plehve, 1902-1904 yılları arasındaki İçişleri Bakanlığı döneminde muhalif hareketlere, grevlere ve köylü ayaklanmalarına karşı alınan sert tedbirlerin aktif bir destekçisidir. Plehve, 1904 yılında devrimcilerin saldırısına uğrayarak hayatını kaybetmiştir.[70] Dışişleri Bakanlığına ise 1900-1906 yılları arasında Vladimir Lamsdorf getirilmiştir. Kendisi Alman kökenli olmasına rağmen Almanya ile yakınlaşmaya karşı bir politika yürütmüş, Fransa ve İngiltere ile ilişkilerin güçlendirilmesi sürecini izlemiştir.[71] Aleksandır Roediger ise Savaş Bakanı olarak görev almıştır.[72]

Moskova Almanları, Rus ortakları ile anonim şirket olarak Moskova Bankası'nı kurmuşlardır. 1818'de Moskova'nın önde gelen bankacıları olan Yunkers Kardeşler kendi aile bankalarını kurmuştur. Devrim öncesi Rusya'da en büyük ticarî, sınai ve malî şirketlerden birisi olan demiryolu şirketini de Almanlar kurmuştur. Moskova şehrinin önde gelen şeker fabrikası işletmesini üstlenen Einem şirketi Geist ailesi tarafından yönetilmiştir. Diğer yandan Almanlar, Ortodoks olmamalarına rağmen Moskova'da büyük bir Evanjelist kilisesi inşa etmişlerdir. XIX. yüzyılın sonunda Moskova'da Ortodoks olmayan dokuz Hıristiyan kilisesi vardır. Bunlardan üç tanesi Evanjelisttir. XX. yüzyılın başında Evanjelistlerin sayısı Moskova'nın %85'ine tekabül etmektedir. Kilisede ibadetler Almanca yapılmıştır. Kilise okulları da Almanca eğitim vererek Alman azınlığın millî kültürünün korunmasında yapı taşı olmuştur. XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Moskova'da Almanlara ait 6 tane eğitim kurumu vardır. Bu dönemde Moskova'daki Evanjelist Lutheryan

69 Amburger, *Protestantismus in Rußland*, s. 27.

70 Vyaçeslav von Plehve (1846-1904): Çarlık Rusya'da polis şefi ve İçişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Çarlık rejimine karşı muhalefet hareketlerine sert müdahalesiyle tanınmaktadır.

71 Vladimir Lamsdorf (1845-1907): Baltık Almanı Lamsdorf, 1900-1906 yılları arasında Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. 1905 Devrimi ve Japon-Rus Savaşı sırasında önemli hizmetleri olmuştur.

72 Aleksandır Roediger (1854-1920): Alman asıllı bir aileden gelen Roediger, 1877-1878 Türk Rus savaşına katılmıştır. 1905-1909 arasında Savaş Bakanı olarak görev almıştır.

eğitim kurumları Rus eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Ancak eğitim dili Almancadır. Buna rağmen Rus dili, tarihi, kültürü hakkındaki detaylı bilgiler programa dâhil edilmiştir. Evanjelistler, eğitimin yanı sıra Alman cemaatinden topladıkları destekle kilise derneklerini kurmuşlardır. Kilise dernekleri kadınlar, çocuklar ve yoksullara yönelik faaliyetler organize ederek oldukça etkin olmuşlardır.[73]

1880'de Evanjelist cemaatinin üyeleri bir araya gelerek Moskova'da bir hastane kurmuşlardır. Hastane çalışanları Alman olmasına rağmen tüm halka açık şekilde hizmet edilmiştir. XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyılın başında Alman kamu kuruluşları özgürce faaliyet gösterebilmiştir. Almanların sosyal kulüpleri, kendilerine ait tüzükleri Rus üyeleri kabul etmiştir. Almanların sosyal kulüpleri üyelik ve ziyaretçi bakımından Moskova'daki en popüler ulusal topluluktur. 1910'da Alman kulüplerininin üye sayısı iki bini geçmiştir. 1870'ten 1914'e kadar Moskova'da yayımlanan Moskova Alman gazetesi (Moskauer Deutsche Zeitung) Alman toplumun sesi olmuştur.[74]

Şehirli Almanlar sanat alanında da önemli bir kilometre taşı olmuşlardır. Tiyatro ve müzikal gibi kültürel alanlarda önemli işlere imza atmışlardır. Resim sanatında farklı bir yer edinen Almanlar, kamusal alanlara simgesel çizimler yapmışlardır. Ayrıca Batı Avrupa'da ortaya çıkan fotoğraf sanatını, 1860'larda Moskova'da kurulan 33 fotoğraf stüdyosu ile Almanlar temsil etmiştir.[75]

C. Karadeniz Almanları

II. Yekaterina'nın (1762-1796) Osmanlı Devleti'ne karşı güneye doğru ilerleme politikası, 1768-1774 Savaşı'na neden olmuştur. Savaş sonucunda Küçük Kaynarca Anlaşması imzalanmıştır. 1783 yılına gelindiği zaman Kırım Hanlığı'nı ilhak eden Rusya, Karadeniz'in önemli bir bölümünü topraklarına katmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı 1787-1792 Savaşı sonucunda imzalanan Yaş Anlaşması ile Kırım'ın Rusların hâkimiyetine geçtiği onaylanmıştır. Ruslar, Dinyester ve Kuban arasındaki geniş bir cepheden Karadeniz'e doğru kademeli olarak ilerlemiştir. Savaşlarda kazanılan bu topraklar Yeni Rusya (Novarossiya-Neurussland) adıyla idarî taksimata ayrılmıştır. 1802'de Herson, Kırım ve Yekaterineslov valilikleri kurulmuştur.

Yeni Rusya olarak tabir edilen ve bugünkü Ukrayna'nın güneyinde yer alan Kırım ve Sivastopol gibi şehirleri de kapsayan bölge, XVII. ve XVIII.

73 Dönninghaus, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft*, s. 146.
74 Dönninghaus, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft*, s. 190.
75 Dönninghaus, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft*, s. 192.

yüzyıllarda Osmanlı Devleti'yle yapılan savaşlar sonucunda Rusya'ya dâhil edilmiştir.[76] Karadeniz Almanlarının asıl yerleşim süreci I. Aleksandr (1801-1825) döneminde tamamlanmıştır. Osmanlı Devleti'yle yapılan savaşlarda kazanılan topraklara Alman prensliklerinden gelen göçmenler, Novorossiya (Yeni Rusya) olarak tabir edilen bölgede yeni koloniler kurmuştur. Bu bölgeye gelen yerleşimci dalgası Volga bölgesine gelenlerden farklıdır. Bu bölgeye sadece evli, deneyimli çiftçi ve zanaatkârlardan oluşan gruplar kabul edilmiştir.[77]

Ormansız ovalar ve tarıma elverişli verimli topraklar ile Kuzay Karadeniz bölgesi Rusya'nın kolonizasyon politikasında önemli bir yer edinmiştir. Bölge, irili ufaklı nehirlerle Azak Denizi'ne kadar uzanmaktadır. Böylesine verimli toprakları yabancı nüfusun iskânına açma düşüncesi, II. Yekaterina ve bürokratlarının geliştirdiği bir fikirdir. Almanlar, Beserabya ve Don bölgesine kadar geniş bir alana yerleşmişlerdir. 1844 yılında 72 bin Alman'ın yaşadığı bölgede 1897 nüfus sayımında bu sayı 393.924 kişiye ulaşmıştır. Yüzde 550'lik bu artış Rus hükümetinin sistemli bir şekilde uyguladığı koloni politikasının sonucudur. 1926 nüfus sayımına göre bölgede 330 bin Alman yaşamıştır.[78]

Volhinya bölgesi Karadeniz bölgesindeki en büyük Alman yerleşimlerine ev sahipliği yapmıştır.[79] Kırım ise ikinci büyük Alman kolonizasyon bölgesidir. Yabancıların Karadeniz bölgesinde koloniler kurması ve geliştirmesi I. Aleksandr (1801-1825) döneminde 1804-1820 yılları arasında yoğunlukla şekillenmiştir. 1787 yılından 1842 yılına kadar yaklaşık 300 bin kişilik 50 bin Alman aile, aralıklarla Karadeniz bölgesine yerleşmiştir.[80] Kolonilerin inşasına ara verilmesinin sebebi, Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan savaştır.[81] 200 Alman köyündeki yerleşimciler Prut nehrinden Kafkasya sınırına kadar olan bölgede yaşamlarını sürdürmüştür.[82] Doğu Prusya'nın farklı yerlerinden gelen göçmenler, bu bölgeye yerleşmişlerdir. 1787'de Prens Çartorskiy

76 Alexander Vaatz, *Deutsche Bauernarbeit im Schwarzmeergebiet*, Berlin, 1942, s. 7.

77 Long, *Volga Germans* s. xiv.

78 Vladimir M. Kabuzan, "Die Deutsche Bevölkerung im Russischen Reich (1796-1917): Zusammensetzung, Verteilung, Bevölkerungsanteil", Ingeborg Fleischhauer, Hugo Jedig, *Die Deutschen in der UdSSR in Geschichte und Gegenwart*, Baden-Baden, s. 79.

79 Dietmar Neutatz, *Die Deutsche Frage im Schwarzmeergebiet und in Wolhynien, Politik, Wirtschaft, Mentalitäten und Alltag im Spannungsfeld von Nationalismus und Modernisierung (1856-1914)*, Stuttgart, 1993, s. 21.

80 Karl Stumpp, *Die Deutsche Kolonien im Schwarzmeergebiet, dem früheren Neu-(Süd) Rußland ein Siedlungs- und wirtschaftsgeographischer Versuch*, Stuttgart, 1922, s. 5.

81 Adolf Ens, "The Tie That Bands: Prussian and Russian Mennonities (1788-1794)", *Journal of Mennonite Studies*, Vol. 8, 1990, s. 42.

82 Koch, *a.g.e.*, s. 12.

(Чарторийский), ilk Prostestan kilisesini burada inşa etmiştir. Organize olarak kurulmuş bu ilk girişim sayesinde kolonizasyonda yeni bir sayfa açılmıştır. Bölgede Alman kolonizasyonu kitlesel olarak etkin olabilmiştir.[83]

1803 yılından 1809'a kadar Herson vilayetinde 31 adet Alman kolonisi inşa edilmiştir. Herson vilayetindeki bu koloniler için ağırlıklı olarak Herson ve Tiraspol ilçeleri yerleşime açılmıştır. 1803'te Marienthal kolonisine toplamda 65 aile yerleşmiştir. 1804'te Uyezd, Klostendorf, Mühlhausendorf ve diğer bölgelerde yerleşimler ortaya çıkmıştır. 1809'da toplamda 12'ye ulaşan Alman kolonileri geldikleri bölgeler olan Rastadt, Kassel, Worms isimlerini Rusya'da da kullanmışlardır.[84]

1804-1805'te Melitopol bölgesinin bozkırlarında 17 Mennonit kolonisi Moloçnaya Voda (Sütsu) nehri yakınlarında kurulmuştur. 1822 yılına kadar Yeni Rusya bölgesinde 16 Mennonit kolonisi daha inşa edilmiştir. Bavyera, Württemberg, Baden şehirlerinden göç eden Mennonitler, Moloçnaya Voda (Sütsu) nehrinin her iki kıyısına yerleştirilmiştir. 1806'da nehrin sağ tarafında 250 aileyi barındıran 18 koloni daha inşa edilmiştir. 1809'da 600 Alman ailesi Moloçnaya Voda nehri etrafına gelmiştir. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Priazoyva bölgesinde Besarabya'dan gelenler bir koloni kurmuştur. 1805'te İndole nehri üzerinde Feodosya adında Kırım'da özellikle İsviçre'den gelen 49 göçmen aile yerleşmiştir. Yerleşimcilerin çoğunun İsviçre'den gelmesinden dolayı yerleşimin adı Zürihtal olarak belirlenmiştir. Moloçnaya Voda nehri üzerinden farklı bölgelerden gelen göçmenler de zamanla bu bölgeye yerleşmiştir.[85]

Yekaterinslav'a yerleşimci akımı 1822'de başlamıştır. Bölgede kolonilerin kurulma izni ise 1819'da verilmiştir. Bu koloni dalgası ile gelenler ilk etapta sadece 159 aileden ibarettir. 1823-1825 yıllarında Bavyera ve Prusya'dan gelen göçmenler tarafından Mariupol koloni bölgesine 17 yeni yerleşim kurulmuştur. 1830'larda bölgede 5 yeni köy daha oluşturulmuştur. Çernihiv Volostuna'ya 124 aile transfer edilmiş ve böylece toplamda 1823'ten 1824'e kadar Mariupol bölgesinde 4 Mennonit, 5 Katolik, 23 Lutheryan kolonisi kurulmuştur. Yeni Rusya'da yabancı göçmenler için Vesayet Bürosu kurulduğunda bölgede

83 Brandes, *Von den Zaren Adoptiert*, s. 34.

84 Neutatz, *Die Deutsche Frage*, s. 21.

85 Alfred Eisfeld, *Deutsche im Schwarzmeergebiet, auf der Krim und im Kaukasus vom 19. Jahrhundert bis 1941*, Hamburg, 2016. s. 46.

yaşayan Alman ve İsveçlilerin sayısı 2336 iken bu sayı bahsi geçen yıllarda 18 bine ulaşarak 7,7 kattan fazla artmıştır.[86]

1816-1835 yıllarında ise Alman kolonileri de dâhil olmak üzere yabancıların Herson eyaletine girişi azalmıştır. Tiraspol ve Yekaterinslav eyaletlerinde 6 yeni koloni daha oluşturulmuştur. Ancak Herson bölgesindeki Alman kolonisi daha fazladır. Yerleşimciler bu dönemde yalnızca yetkililerin izni ile gelebilmiştir.[87] Moloçnaya Voda (Sütsu) bölgesindeki Mennonit kolonileri diğerlerinden daha erken kurulmuştur. 13 Haziran 1804'te Mennonitlerin devlet ekonomisine dâhil olabilmesi için Yeni Rusya bölgesinde rezervasyona gidilmiştir. Prusya hükümeti, mülklerinden onda birini aldıktan sonra Rusya'ya gitmek isteyen Mennonitlere pasaport vermeye başlamıştır. 300 Mennonit ailesi ilk etapta Yekaterinslav'a nakledilmiştir.[88]

Mennonitlerin Rusya'ya gelebilmeleri oldukça zorlu olmuştur. Prusya'dan ayrılmak için kraliyet iznini almadan önce sayısız vergi türlerinin doğurduğu masraflara maruz kaldıklarından, kendilerine ait gayrimenkullerin sadece yarısını veya üçte birini beyan ederek izin alabilmişlerdir. Zengin Mennonitler için Karadeniz bölgesine göç, Prusya'nın ağır vergilerinden kaçma fırsatı olmuştur. Mennonitlerin Rusya'ya göç etmesini engellemek isteyen bazı devlet görevlileri, Karadeniz (Yeni Rusya) bölgesinde iklim koşullarının kötü, hasatların verimsiz ve toprakların çoğunun Tatar prenslerine ait olduğu söylentilerini yaymışlardır. Rusya'ya giden yerleşimcilerin Tatarların saldırısına uğrayan Hortisa adasında mahsur kaldığına dair asılsız propagandalar da yayılmıştır.[89]

Mennonitler, göçler sırasında yem paralarının azalması, bürokratik işlemlerin uzun sürmesi gibi sebeplerden dolayı sınırda uzun süre bekletilmiştir. Mennonitlerden bazıları koloni noktalarının belirlenmesi sırasında yerleşimden vazgeçerek eski topraklarına geri dönmüştür. Kontenius, Mennonitlerin geri dönmesini engellemek için özellikle tarım arazilerinde çalıştırılmak üzere insana ihtiyaç duyan soylularla bağlantıya geçerek hızlı bir şekilde yerleşimlerini sağlamıştır. Yekaterinslav eyaletine kadar yem ve seyahat parası için

86 Burada değinilmesi gereken bir diğer önemli etken ise Almanca konuşan toplulukların Rusya'da koloni kurma eğiliminde olmalarıdır. Konrad Keller, *Die deutschen Kolonien in Südrussland*, Odessa, 1905.

87 Eisfeld, *Die Deutschen*, s. 26-27.

88 Neutatz, *Die Deutsche Frage*, s. 23.

89 Adolf Ehrt, *Das Mennonitentum in Rußland von seiner Einwanderung bis zur Gegenwart*, Berlin, 1932, s. 1-11. Mennonitlerin birçoğu cins hayvanlarını Rusya'ya getirmiştir. Ancak Mennonitlerin göçü sırasında yem eksikliği büyük sorun olmuştur. Yem eksikliğinden kaynaklanabilecek hayvan ölümlerinin engelleneceği konusunda Yeni Rusya valilikleri bilgilendirici açıklamalar yapmıştır.

yardımcı olunacağı ifade edilmiştir. Ancak nakit kredi ve arazi taleplerinin karşılanamayacağının altı çizilmiştir.[90]

Mennonitlerin yanında XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Yeni Rusya'nın güneylerinde -yani günümüzde Ukrayna'nın güneyinde- Osmanlı Devleti'nden elde edilen topraklara da Alman kolonileri hızla kurulmuştur. Böylece Almanlar bölgenin önde gelen etnik unsurlarından biri haline dönüşmüştür. XVIII. yüzyılda neredeyse hiç Alman etnik grubunun bulunmadığı bölgeler olmasına rağmen 1857'de Herson nüfusunun %4,23'ü, Yekaterinoslav eyaletinin %2.26'sı Almanlardan oluşmuştur.[91] Almanlar en çok Odesa şehrinde yaşamıştır. Odesa şehrinin %19,82'si, Tiraspol şehrinin %8.24'ü, Yekaterinstadt şehrinin %9.55'ini Almanlar oluşturmuştur. 1820'li yıllarda Herson vilayetinde 182.7 bin dönüm araziye sahip 40 Alman yerleşimi kurulmuştur. 1915'te ise bu arazi miktarı 987.200 hektara çıkmıştır. Bu tarihte Kırım eyaletinde 329 Alman kolonisi, Yekaterinoslav vilayetinde ise 233 Alman kolonisi kaydedilmiştir.[92]

Sermayelerine ek olarak modern tarım bilgileri, Moloçnaya Voda'nın (Sütsu) doğu kıyısındaki Mennonitlerin, Lutheryan ve Katoliklere göre daha hızlı ilerleme göstermelerini sağlamıştır. Mennonitler, yanlarında getirdikleri tarım teçhizatları ve koşum takımları ile komşularından daha verimli bir hasat dönemleri geçirmişlerdir. Mennonit nüfus, tarımın yanında zanaat alanlarında da etkin olmuştur. Ekin rotasyonu ve nadas, verimi arttırmıştır. Rus hükümetinin teşviki ile küçükbaş hayvancılığa verilen destek hayvancılık endüstrisini geliştirmiştir. 1875'e gelindiğinde bölgede toprakların yarısı tarıma ayrılmış durumdadır. Karadeniz bölgesindeki çiftçilerden önce bıçaklı pulluklar kullanan Mennonitler ekme, biçme ve harman makinelerini de ilk kullanan gruptur.[93]

XVIII. yüzyılın sonunda Almanca konuşan Hollandalı Mennonitler, Volhinya'da Vladimri ve Volyn bölgesinde Skiyernevskiy kolonilerini kurmuşlardır. Bölgede kurulan kolonilerin ekonomileri oldukça iyidir. Volhinya bölgesindeki Mennonit kolonilerine ait çiftliklerin durumu nispeten daha zayıftır. Buralardaki koloni sakinleri günlük ücret karşılığında çalışmak zorunda

90 David Schmid, *Die deutschen Bauern in Südrußland*, Berlin, 1917, s. 19-20.

91 Alexander Vaatz, "Die volkswirtschaftliche Erschießung Neurußlands und die deutschen Kolonisten", *Deutsche Post aus dem Osten 10*, 1938, s. 5.

92 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 174.

93 Ehrt, *a.g.e.*, s. 40.

kalmışlardır.[94] Bunun ana nedeni ise hane halkının sayısının yetersiz olması nedeniyle tarımı destekleyecek miktarda olmamasıdır.

Karadeniz bölgesinde kurulan Alman kolonilerinde tıbbi bakım eksikliği, yerleşimciler arasındaki kitlesel hastalıklar ve bürokratların yetersiz çözümleri, toplumsal sorunlara yol açmıştır. Tarım arazilerinin mülkiyeti, ev yapımında kullanılan ağaçların çalınması ve taşımacılıkta kullanılacak at temini, kolonistlerin ilk yıllarda karşılaştıkları problemlerin başında gelmiştir. En büyük ve çözümü en zor sorun ise toprağı işleyecek teçhizatın bulunamamasıdır. Tüm bunlara doğal afetler de eklenince yerleşimcilerin yaşam şartları giderek kötüleşmiştir. 1821 ilkbaharındaki dolu yağışı tarım mahsullerine zarar vermiştir. Ardından gelen çekirge istilası ile hasatları tamamen yok olmuştur. Büyükbaş hayvanların hastalığı ise yerleşimcilerin ekonomik faaliyetlerini büyük sekteye uğratmıştır. Tüm güney Rusya'yı etkisi altına alan korkunç talihsizlikler sebebiyle bozulan sosyal ve ekonomik yaşam, belirli bir dönemden sonra rayına oturmuştur.[95] 1829 veba salgını, sığır ölümleri, kuraklık Karadeniz yerleşimlerinin çoğunu derinden etkilemiştir.[96]

Alman yerleşimcilerin temel geçim kaynağı tarımdır. Rus hükümeti Karadeniz bölgesinde tarım arazilerinin azlığından dolayı yerleşimcilerin yoksullaşmasını önlemek için üç kere arazi tahsisatı yapmıştır. Mennonitler Volga ve Karadeniz bölgesinde hükümetin gösterdiği 4,2 milyon hektarlık araziyi satın almıştır. Birkaç ailenin birleşerek satın aldığı topraklar üzerinde yeni yerleşim alanları oluşmuştur.[97] Öte yandan Lutheryan ve Katolik Alman kolonilerinin bozkırdaki yaşam koşullarına alışmaları uzun sürmüştür. Yiyecek ve su eksikliği ve kötü şartlarda yaşamaları pek çok yerleşimcinin hayatına mal olmuştur. Hasadın verimli geçtiği yılların birbirini izlediği periyotta Rus buğdayı pazarlardaki yerini almıştır.

Yekaterinoslav, Herson ve Kırım eyaletlerindeki arazi kullanımı ev arazisi, otlak ve tarla olarak bölünmüştür. Yerleşimcilerin evinin hemen yakınında yer alan topraklarda hayvancılıkla uğraşmaları ve gelişmiş tarım araçları ile araziyi dikkatli bir biçimde kullanmaları sağlanmıştır. Kolonilerin karşılaştığı zorluklardan biri de içme suyu eksikliğidir. Yerleşimciler bu sorunu çözmek

94 Stumpp, *Die Deutsche Kolonien im Schwarzmeergebiet*, s. 37.
95 Stumpp, *Die Deutsche Kolonien im Schwarzmeergebiet*, s. 33-34.
96 Ehrt, *a.g.e.*, s. 38.
97 Neutatz, *Die Deutsche Frage*, s. 25.

için bölge halklarıyla birlikte çalışmıştır. Nogay Türkleri, Volga bölgesine gelen Almanlara içme suyu bulma konusunda yardımcı olmuştur.[98]

Alman yerleşimciler, Karadeniz ve Kırım bölgesine 1786 yılından itibaren gelmiştir. Çok sayıda Mennonit grup Danzig şehrinde toplanıp, Dinyeper nehri kenarına gelerek Yekaterinaslov şehrinde koloniler kurmuştur. Bunlardan en büyük grup ise I. Aleksandr (1801-1825) döneminde 1804-1806 yılları arasında gelmiştir. İlerleyen yılları takip eden göç dalgası, özellikle Kırım yarımadasına/bölgesine doğru sevk edilmiştir.[99] II. Yekaterina (1762-1796) ve I. Aleksandr (1801-1825) döneminde görevlendirilen Rus propagadancılar yeni göç dalgalarının büyümesinde etkili olmuştur.

1803-1804 yıllarında gelen ilk kafileyi takiben 1808-1809'da Güney-Batı Almanya, Alsas-Loren ve İsviçre'den çok sayıda Lutheryan, Reformist, Mennonit ve az sayıda Katolik yerleşimci Rus hükümetinin davetini kabul etmiştir. "Millenarismus" (Binyılcılık) hareketi temsilcilerinin bazıları Beserabya ve Baltık bölgelerinde kalmayı kabul etmiştir. Batı Prusya, Baden ve Hessen bölgesinden gelen Lutheryan ve Katolik göçmenler 1823-1842 yılları arasında Mariupol (Ukrayna) şehrinden toprak alarak buraya yerleşmişlerdir. Karadeniz bölgesinde Lutheryan grup, Alman yerleşimcilerin yarısını oluşturmuştur. Geri kalanlar ise Mennonitler başta olmak üzere, Katolikler, Binyılcılık, Adventizm, Stundist gibi diğer mezhep gruplarıdır.[100]

Karadeniz bölgesine ikinci göç dalgası, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlamıştır. Genel olarak 1830'dan 1860'a kadar göçler giderek artmıştır. 139 koloninin kurulduğu bölgede, toplamda 11.424 yerleşimci bulunmaktadır. Bazı araştırmacılara göre ise 1860'a kadar toplam sayı yaklaşık 20 bin kişiye ulaşmıştır.[101] Bazı koloniler endüstriyel üretime katılmış ve 1833'te Lutsk ilçesinde ilk kumaş fabrikasını kurmuşlardır.[102]

Alman kolonileri, Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) sonra Rus şehirlerinde ve ilçelerinde buhar değirmenlerini inşa etmişlerdir. Yekaterinaslov'da bulunan değirmenlerin yarısından fazlası Mennonitlere aittir. Mennonit kolonilerinde Alman zanaatkârların geliştirdiği tarımsal ekipmanlar, artan taleplerden yararlanılarak hem Rusya'ya hem de yurtdışına satılmıştır. Tarım aletlerinin

98 Stumpp, *Die Deutsche Kolonien im Schwarzmeergebiet*, s. 39.

99 Brandes, *Von den Zaren Adoptiert*, s. 29.

100 Theis, *a.g.e.*, s. 60.

101 Hatice Keleş, *Mennonit Kilisesi Üzerine Bir Araştırma*, (T.C. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Elâzığ, 2017, s. 110.

102 Anton Busch, Josef Lingor, *Enstehung, Entwicklung und Auflösung der deutschen Kolonien am Schwarzen Meer, am Beispiel von Kandel von 1808 bis 1944*, Stuttgart, 1990, s. 77.

üretilmesinde kullanılan hammaddelere uygulanan vergiler maliyeti arttırmıştır. 1911 yılına gelindiğinde ise tarım aletleri ve makinelerinin üretimdeki payı %50'ye kadar çıkmıştır. Mennonit bir Almana ait Odesa'da 1.200 kişinin çalıştığı demir fabrikası, Rusya İmparatorluğu'nun en büyük pulluk üreticisi haline gelmiştir. Bu fabrikaya ek olarak Aleksandırovsk ve Yekaterineslov gibi şehirlerde de başka tarım makineleri üreten atölyeler inşa edilmiştir.[103]

Rusya Almanlarına sağlanan ayrıcalıklarla tahsis edilen devlet toprakları, nüfusun artması ile zamanla yetersiz gelmeye başlamıştır. Toprağı olmayan kolonistler Yeni Rusya bölgesindeki nüfusun yarısına tekabül etmiştir. Topraksızların bir kısmı, miras hakkına sahip kardeşlerden veya civardaki komşulardan toprak kiralamaya başlamışlardır. Toprak sahibi olmayanlar bu durumdan rahatsız oldukları için Rus hükümetine dilekçe vererek toprak kiralama ya da satın alma konusunda talepte bulunmuşlardır. Özellikle Moloçnaya Voda (Sütsu) kolonisinde ortaya çıkan bu rahatsızlığı hükümet, topraksız köylülerin lehine olacak şekilde çözmüştür. Oy hakkı elde eden kolonistlerin pek çoğu arazi dağıtımından faydalanmıştır.[104]

Kolonilerde toprağı olmayan kesim, toprak satın alabilmek için koyun çiftliklerinden kredi çekebilmiştir. Almanlar, 1869'da her bölgede kredi ve tasarruf bankalarının kurulmasını teklif etmişlerdir. Ana kolonilerdeki yerleşimciler yapılan toplantılarda yeniden yerleşim için kredi bankalarına destek vermeyi kabul etmişler, Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) sonra Müslüman Tatarlar ve Nogaylar Karadeniz bölgesini terk ederek Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.[105] 1860'lardan itibaren Yeni Rusya bölgesindeki kolonistler, Rusya'nın doğusuna doğru göç etmiştir. Don Kazaklarının topraklarında, Stravtopol ve Terek bölgelerinde yeni yerleşimler kurmuşlardır. 1890'larda Samara ve Orenburg'a yakın bölgelerde Mennonitler, yerleşim kurmak üzere ayrılmışlardır. Mennonitler, papazlarının liderliğinde Omsk ve Tomsk şehirlerinin bozkır bölgelerinde köyler kurmaya devam etmişlerdir.[106]

Köleliğin (serflik) kaldırılması (1861) Zemstva'nın idarî yönetim organlarının kurulması ve yargı reformu, koloni haklarının diğer köylülerle eşitlenme sürecini geciktirmiştir. 4 Haziran 1871 tarihinde ise Karadeniz Kolonileri genel bir idare altına alınmıştır. Bu tarihe kadar *Güney Rusya Kolonistleri*

103 Koch, *a.g.e.*, s. 189.

104 Stumpp, *Die Deutsche Kolonien im Schwarzmeergebiet*, s. 42.

105 Brandes, *Von den Zaren Adoptiert*, s. 129.

106 Detlef Brandes, Andrej Savin, *Die Sibiriendeutschen im Sowjetstaat 1919-1938*, Essen, 2001, s. 7-21.

Yardım Komitesi (Fürsorgekomitees für die Kolonisten Südrusslands) gözetimi altında kalmışlardır. Reform hareketinden sonra ise resmî yazışmalar Rusça kaleme alınmıştır.[107]

Güney Rusya kolonileri, tarımdaki ilerlemelerinden dolayı Rusya ve Volga Alman toplulukları üzerinde bir liderlik pozisyonu kazanabilmişlerdir. Toprak payları mirasçılar arasında bölünemediği için ailenin emeği, atları, ekipmanları ve makinelerinin düzenli olarak daha ekonomik bir şekilde kullanılması sağlanmıştır. Mennonit topluluklarının arazi satın alımı ve tarımdaki yeni teknolojileri geliştirmelerine yönelik, karşılıklı yardım kuruluşları tesis edilerek çalışmalar arttırılmıştır.[108]

Volhinya bölgesine olan göçün ekonomik ve dinî nedenlerinin yanı sıra siyasî boyutu da vardır. Polonya bölgesindeki isyandan kaçan pek çok Alman bu bölgeyi tercih etmiştir. Almanlar 1863'teki Polonya ayaklanması sırasında Rusya'ya sadakat göstermişlerdir. Bunlardan pek çoğu buradan Volhinya'ya doğru göç etmiştir. Bunun sebebi Polonya bölgesinde yaşayan Almanların ekonomik ve sosyal refahlarının bozulmasıdır. 1867 Yasası'na göre, arazi satın alma hakkı bakımından Protestanlarla Ruslar birbirine eşitlenmişler ve ayrıca bu Kararname ile Lutheryan Almanlar arazi satın alma hakkı elde etmişlerdir. Bölgeye yerleşen kolonistlerin yoğunlaşması sonucunda 1881'de kolonistler bölge nüfusunun %4,2'sine ulaşmıştır. 1884'te Volhinya'da 120.395, 1897 nüfus sayımına göre ise 170.331 Alman yaşamaktadır. Bu sayı nüfusun %5,73'üne tekabül etmiştir. Alman nüfusun en yüksek oranı %11,98 ile Lutsk ilçesindedir. Almanlar etnik azınlık olarak Ukraynalı, Polonyalı ve Yahudilerden sonra dördüncü sırada yer almıştır. Alman nüfusun neredeyse üçte ikisi kırsal alanlarda yaşamıştır. Kırsal kesimde yaşayanların şehirdeki nüfusa oranı ise %1'in altındadır. 18.300 Mennonit Almanı 1870'li yıllarda Kuzey Amerika'ya Alman din adamlarının malî yardımlarını alarak göç edebilmiştir.[109]

1890'lı yıllara gelindiğinde, Alman kolonistler bölgede 339 köy kurmuşlar ve kiralanmış topraklarda 194 mezrayı kullanmaya başlamışlardır. Alman kolonilerinin Yekaterinoslav vilayetinde kullandığı topraklar üç katına ulaşmıştır. Herson ve Kırım yarımadasında ise bu sayı iki katını aşmıştır.[110] Almanların sahip olduğu arazilerin pek çoğunu eski kolonistler satın almıştır. Almanlara

107 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 279-280.

108 Neutatz, *Die Deutsche Frage*, s. 42-43.

109 Charlotte Thausing, *Die Emigration der Mennoniten aus der Sowjetunion*, Diplomarbeit, Wien, 2010, s. 40.

110 Neutatz, *Die Deutsche Frage*, s. 261.

ait özel teşebbüslerin kurduğu kooperatifler vasıtasıyla ekilebilir araziler hem satın alma hem de kiralanma yoluna gidilmiştir. Elde edilen yeni toprakların hepsi Tatar ve Nogayların geride bıraktığı alanlardır. Rusya İmparatorluğu'nun yeniden yerleşim iznini diğer bölgeler için de vermesi toprak mülkiyetindeki artışı yavaşlatmıştır. Büyük göçmen dalgaları ile kurulan Odesa şehrinde Alman zanaatkâr ve tüccarlardan oluşan bir vakıf kurulmuştur. 1897'de Odesa şehrindeki Alman sayısı 10.248'dir. Burada çok sayıda fabrika ve zanaat atölyeleri vardır. Kilise ve derneklerini kuran Almanlar, çocuklarını da Alman okullarına göndermiştir.[111]

Rusya İmparatorluğu'nun diğer bölgelerindeki Almanlar kısa zamanda hızlı kolonileşmeyi gerçekleştirememişlerdir. Karadeniz bölgesindeki Almanların sosyal yaşam ve tarımdaki etkileri Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Kolonistlerin XIX. yüzyıl boyunca sürekli Volhinya'ya akın etmesi 1870'lerde bölgedeki Almanların ekonomilerine katkı sağlamıştır. Böylece Almanların aktif katılımları bölgenin ekonomisini, altyapısını ve bölge sakinlerinin refahını hızla güçlendirmiştir.[112]

D. Kafkasya Almanları

II. Yekaterina (1762-1796) dönemi Volga bölgesi Almanlarının kolonileşme sürecinden elde ettiği tecrübe Rusya'nın, Kafkasya bölgesindeki kolonizasyon politikasına yön vermiştir. Volga kolonilerinde tarım alanlarının vaat edildiği şekilde dağıtılamaması üzerine Yabancılar Ofisi'ne çok sayıda şikâyet dilekçesi iletilmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak Alman kolonistlerin Kafkasya hattına yeniden yerleştirilmeleri için bir tüzük hazırlanmıştır. Ayrıca 9 Mayıs 1785'te Kafkas vilayetinde Alman kolonilerinin kurulmasına izin veren bir bildiri yayımlanmıştır.[113] Burada Rus hükümetinin ana hedefi tarım, ticaret ve zanaat alanlarında faaliyetlerin yürütülmesini sağlayarak bölgenin ekonomisini canlandırmaktır. Bu kapsamda yerleşimciler 6 yıl süre ile tüm vergilerden muaf tutulmuştur. Kafkasya bölgesine yerleşen ilk grup bu dönemde ortaya çıkmıştır.[114]

---

111 Friedrich Matthäi, *Die deutschen Ansiedlungen in Russland, ihre geschichte und ihre volkswirtschaftliche bedeutung für die vergangenheit und zukunft, Studien* über *das russische kolonisationswesen und* über *die herbeiziehung fremder kulturkräfte nach Rußland*, Leipzig, 1866, s. 11-15.

112 Hans Rempel, *Deutsche Bauernleistung am Schwarzen Meer, Bevölkerung und Wirtschaft 1825*, Leipzig, 1942, s. 44.

113 BArch, R 57/1071, Deutschtum im Kaukasus.

114 Mustafa Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Ankara 2006, s. 15. Kafkasya'da Almanların siyasî politikasını ele alan bu önemli eserde Kafkasya Almanlarının kurduğu koloniler hakkında ilk defa Türkçe litera-

Almanların Kafkasya'ya yerleştirilmesi fikrini ortaya atan kişi Kafkas ordusunun komutanı General Aleksey Yermolov'dur.[115] 1815 Viyana Kongresi'ne katılan I. Aleksandr (1801-1825), Stuttgart'a giderek dinî ayrılıkçı Alman grupların temsilcileri ile bir araya gelmiştir. Ayrılıkçı dinî gruplar verilen sözler üzerine Kafkasya bölgesine yerleşmeyi kabul etmiştir. Böylece Alman yerleşimcilerin Kafkasya bölgesine gelmesi ivme kazanmıştır. Bölgeye dinî grupların yerleştirilmesi 1817-1818 yılları arasında başlamıştır. Kafkasya'da koloni kurmak isteyen dinî grupların temel sebebi parçalanmış olan dinî yaşamlarının kısıtlanması ve zor yaşam koşullarıdır.[116]

Kolonistlerin yolculuk masrafları amacına uygun olarak Yabancı Yerleşimci Ofisi tarafından karşılanmıştır. Yüzlerce kolonist yukarıda bahsedilen bildiriden yararlanmış ve Almanların koloni inşa süreci XIX. yüzyılda kademe kademe gerçekleşmiştir. Kurulan ilk yabancı koloni, İskoç misyonerler tarafından inşa edilen Karras kolonisidir.[117] Bölgede 1840'ların sonunda Kafkasya bölgesine 5 Alman kolonisi kurulmuştur. Kafkasya bölgesine olan göçler 1804-1842 yılları arasında devam etmiştir.[118] 1809, 1810 ve 1813 yıllarında Volga bölgesindeki kolonistler bu bölgeye taşınmıştır. Karras kolonisinin yakınlarında 1835'te Nikolayevskaya ve 1837'de Konstantinosvkaya kolonileri kurulmuştur. Yeni kurulan kolonilere 5 yıllığına vergi muafiyeti tanınmıştır. Bu sürenin sonunda Rus köylüleri ile eşit duruma gelen kolonistler sadece askerlik görevinden muaf tutulmuşlardır.[119]

Volga bölgesinde yerleşimin tamamlanmasını müteakip, Baden-Württembergli Svabyalıların göç dalgası Kafkasya Almanlarının koloni sürecinin temellerini atmıştır. Rus-İran savaşının 1813'te imzalanan Gülistan Anlaşması ile nihayete ermesi Almanların Transkafkasya'ya yerleştirilmesinin önünü açmıştır. Almanların Kafkasya'ya yerleştirilmesinin amaçları arasında bölgede tarım ve zanaat dallarını geliştirme arzusu yatmaktadır. Bir diğer önemli amaç ise Hıristiyan unsurun özellikle Kuzey Azerbaycan'da güçlendirilmesidir.[120] I.

---

türde bilgi verilmiştir.

115 Э.М. Аух, "Немецкие колонии в Закавказье", *Российские немцы на Дону, Кавказе и Волге, Материалы научной конференции*, Москва, 1995, С.106-110.

116 Stumpp, *Die Deutsche Kolonien im Schwarzmeergebiet*, s. 99.

117 Klaproth von Julius, *Reise in den Kaukasus und nach Georgien, unternommen in den Jahren 1807 und 1808*, Berlin, 1812, s. 490-494.

118 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 48.

119 BArch, R 57/1071, Deutschtum im Kaukasus.

120 Editor, Bundesverband der Deutschen aus Russland e.V., *Auf "Ulmer Schachteln" in die Fremde: 1804-1817: Auswanderungen aus Württemberg nach Südrussland*, Ulm, 2017, s. 11.

Aleksandr (1801-1825), düzenlemelerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için yerleşimci başına 100 ruble tahsis etmiştir.[121]

Napolyon savaşlarından fazlasıyla etkilenen Svabya (Schwaben) bölgesinden pek çok kişi de umutlarını Kafkasya'da aramıştır. Dinî sebeplerin farklı bir etken olduğu göz önüne alındığında, dinî eylemlerini özgürce gerçekleştirebilme umutları, yerleşimcilerin Kafkasya'ya göç motivasyonunu arttırmıştır. Rus hükümetinin yerleşimcilere maddî destek vermesi bölgedeki Alman nüfusunun ortaya çıkmasını sağlayan etmenlerden birisidir. Kafkasya'da yeni koloniler kurulurken karşılaşılan zorluklara değinen araştırmacılar, bu zorlukların nedenini salgın hastalıklar ile Kürtler ve Türklerin akınlarına bağlamışlardır. Araştırmacılara göre bir diğer sebep ise Petersburg Lutheryan kilisesinin koloni kurmak üzere Volga bölgesinden göç etmek isteyenlere karşı olumsuz tavrıdır ki bu durum kolonistleri zor durumda bırakmıştır.[122]

Transkafkasya'daki ilk Alman kolonisi olan Marienfeld, 1817 yılının Ekim ayında Sartiçala köyü yakınlarında, Württemberg Prensliği'nden gelen yerleşimciler tarafından kurulmuştur.[123] Tiflis'e yerleşimciler ilk başta 31 aile olarak gelmiştir. Yermolov'un talimatı ile her aileye 60 dekar toprak verilmiştir. Marienfeld kolonisinin Tiflis eyaletinin Sartalskim bölgesine bağlı olması kararlaştırılmıştır. Kafkasya'ya yerleşen ilk kolonist grubunun ardından, Württemberg bölgesinden 1400 aile daha toplanmıştır. 1817 yılının Nisan ayında yola çıkan 486 aile 1818 sonbaharında Tiflis'e gelmiştir. Yerleşimciler Neu Tiflis, Katerinenfeld, Elisavettal, Aleksanderdorf, Petersdorf adını taşıyan Alman kolonilerini kurmuşlardır. Kolonilerin tamamı Tiflis yakınlarında inşa edilmiştir. Marienfeld kolonisi Transkafkasya'daki Alman kolonizasyonunun merkezi haline gelmiştir.[124]

Kafkasya bölgesine gelen son dalga yerleşimcilerini Tiflis bölgesine yerleştirebilmek için uygun bir yer bulunamamıştır. Bu nedenle başka bölgelere yerleşmeleri tavsiye edilmiştir. Bu yerleşimcilere Elizavetpol kolonisinde uygun bir arazi gösterilmiştir. Ancak gösterilen bölgeyi beğenmeyen yerleşimciler Tiflis bölgesinden zorla çıkartılarak Elizevetpol bölgesine götürülmüştür.

---

121 BArch, R 57/1071, Deutschtum im Kaukasus.

122 Friedrich Schrenk, *Geschichte der deutschen Kolonien in Transkaukasien zum Gedächtnis des 50-jährigen Bestehens*, Tiflis, 1869.

123 Fatih Çolak, "Kafkasya'da Alman Kolonizasyonu ve Azerbaycan'da Kurulan Bir Alman Köyü *"Helenen Dorf/Göygöl"*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 128, Sayı: 252, İstanbul, 2021, s. 116.

124 Судаба зейналова, *Немецкие Колонии в Азербайджане (1819-1914 гг.)*, Баку, 2002, С. 17.

Bir sonraki göç dalgasıyla gelen 118 aile ise Genceçay nehrinin sol yakasına yerleştirilmiştir. Yerleşimciler burada Helenendorf (Göygöl) adında bir koloni kurmuştur.[125] Koloninin ismi Württemberg Prensesi Helena Pavlovna onuruna Helenendorf olarak belirlenmiştir. Bu koloni Kuzey Azerbaycan'da kurulan ilk Alman kolonisidir. İkinci koloni ise Annenfeld adıyla 67 aile tarafından kurulmuştur.[126]

Rusya, Alman yerleşimcilere büyük umutlar vererek her türlü yardımı sağlamayı amaçlamıştır. Württemberg Prensliğinden gelenlere hazineden önemli miktarda nakdi yardım yapılmıştır. Devlet tarafından sağlanan yardım fonları kolonistlere ödünç olarak verilmiştir. Kolonistler 1837 yılında Rusya'ya olan borçlarını geri ödemeye başlamıştır. Rus yetkililer, Alman yerleşimcilere ek olarak İsviçre'den gelen kolonistlerin de Kuzey Kafkasya'ya yerleşmesine izin vermişlerdir.[127] İsviçre'den gelen bu yerleşimciler de Alman kökenlidir. Bunlar, 1821 yılında Şuşa ve Karabağ şehirlerinin yakınlarında koloniler kurmuşlardır. Ancak Rus İmparatorluğu kolonilerin kurulmasından beklenilen dinî hedefleri yakalayamamıştır. Zira yerel halktan hiç kimse din değiştirerek Hristiyanlığa geçmemiştir. Württemberg bölgesinden gelen Almanların Kuzey Azerbaycan bölgesinde kolonileşme süreci devam etmiştir. 1829 yılında bölgede yaşayan aile sayısı 398'e ulaşmıştır. 1842 yılında Tavrida vilayetindeki Kırım yarımadasından 70 kolonist aile Hazar denizi kıyısına yerleşmek istemiştir. Pirsaat adındaki koloniye yerleşen ve sayıları kısa sürede 92 aileye ulaşan kolonistler özellikle iklim koşullarının sağlıklarını etkilemesi üzerine geri dönmüşlerdir.[128]

Rus hükümeti, Kafkasya'daki Alman kolonilerinin taleplerini dikkate alarak belirli oranda yardım göndermiştir. Mesela Helenendorf sakinleri kilise inşaatı için ödenek alabilmiştir. Ayrıca kolonistler 10 yıl süreyle devlete karşı yükümlülüklerinden de muaf tutulmuşlardır. Rus hükümeti ayrıca bölgedeki devlet daireleri ve benzeri kurumlar için toplamda 211.604 bin ruble harcamıştır.[129]

Rus hükümetinin çabalarına karşın Kafkasya bölgesine yerleşen Almanların en büyük sorunlarından birisi ise yeteri kadar devlet arazisi bulunmamasıdır.

---

125 Georg Leibbrandt, *Die Auswanderung aus Schwaben nach Russland 1816—1823*, Stuttgart, 1928, s. 15.

126 Leibbrandt, *a.g.e.*, s. 16.

127 Josef Aloys Malinowsky, *Die Planerkolonien am Asowschen Meere*, Stuttgart, 1928, s. 33.

128 Hecker, *a.g.e.*, s. 115.

129 Хаджар Юсифкызы Вердиева, *переселенческая политика российской империи в северном азербайджане (xix- начале xx вв.) историко-демографическое исследование*, Баку, 2016, С. 108.

60 dönümlük arazi tahsis edilmesi gerekirken yerleşimciler aile başına 35 dönüm arazi alabilmiştir. Kolonistlerin pek çoğu fakir ailelerden oluştuğu için her aileye 500 ruble fon sağlanmıştır. Bu durum Rus hükümetinin Kafkasya bölgesine büyük harcamalar yapmasını gerektirmiştir. Kolonistlere 1823'ten başlanarak 20 yıllık bir süre için geri ödeme yükümlülüğü olan kredi verilmiştir. Fakat yerleşimciler 1852 yılına kadar devlete olan borçlarının yalnızca üçte birini ödeyebilmişlerdir.[130]

Alman kolonilerin Kafkasya bölgesinde kurulmasına ön ayak olan General Yermolov, beklediği sonuçları alamadığını 7 Mayıs 1824 yılında verdiği bir raporda ifade etmiştir. Rus yetkililer tarafından, Alman kolonilerinden dinî, kültürel, sosyal, endüstriyel vb. pek çok alanda olumlu sonuçlar alınması beklenmesine karşın istenen netice elde edilememiştir. Olumsuz faktörlerin başında iklim koşulları, göç eden Alman sayısının azlığı, dinî etkenler, dil engelinin aşılamaması ve ekonomik düzeydeki farklılıklar başarının yakalanamamasında etkili olmuştur.[131]

Kafkasya'nın farklı bölgelerinde Alman kolonileri çeşitli alanlarda etkili olmuştur. Kuzey Azerbaycan'da koloni çiftçilerinin asıl mesleği bağcılıktır. Bağ fidanları XIX. yüzyılın başında dikilmeye başlanmıştır. Helenendorf kolonisinin bağları, Gence nehrinin her iki tarafında toplam 300 dönümü aşmıştır. Bağcılığın gelişmesi Helenendorf'ta şarap endüstrisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1860 yılında Kuzey Azerbaycan'da şarap endüstrisinin temelleri H. Forer ve İ. Hummel aileleri tarafından atılmıştır. Hükümetin yardımı ile gelişme gösteren Almanlar, ipek böçekciliği ve tütün yetiştiriciliği alanlarında da dikkat çekmişlerdir. Alman kolonistler 1841'te ipek böceği yetiştiriciliği eğitimi almak için Şeki şehrine gönderilmiştir. 1845'te Helenendorf'ta 14 bin dut ağacına sahip 40 ipek böcekçiliği atölyesi faaliyet göstermeye başlamıştır. 1849 yılından itibaren Kafkasya kolonilerinde ekmek fırınları kurulmaya başlanmıştır. Ayrıca Zemstvo vergisi minimum düzeyde belirlenmiştir. Güçlü bir dayanışma anlayışının olduğu bölgede hasadın kötü olması ya da bir evin yanması gibi durumlar, bu dayanışma sayesinde telafi edilmiştir.[132]

Kafkasya'ya yerleşmiş Alman kolonistlerin bir diğer özelliği, ayrılıkçı dinî gruplardan oluşmalarıdır. Lutheryan ve ayrılıkçı gruplar, papazlar vasıtası ile

130 BArch, R 57/1071, Deutschtum im Kaukasus.

131 Зейналова, *a.g.e.*, C. 39-41.

132 Eva Maria Auch, *Deutsche Spuren in Aserbaidschan, Forschungreisende, Kolonisten und Unternehmer zwischen Großem Kaukasus und Kaspischem Meer (18.-20. Jh.)*, Hannover, 2014, s. 42.

yönetilebilmiştir. 1823'te Basel şehrinden dinî misyoner olarak A. Dietrich, F. Zaremba ve D. Wentz Tiflis'e gelmişlerdir.[133] Tiflis'e gelen papazlar Helenendorf kolonisinde görev almışlardır. G. Gregorius, Württemberg'den göç ederek Annenfeld kolonisinde görev yapan ilk papaz olmuştur. A. Dietrich ise kolonilerin dinî hayatının şekillenmesi üzerine projeler üretmiştir. Sunulan projelerden biri olan Basel Papazlık okulundan papaz çağırma imtiyazı kabul edilmiştir. Hıristiyanlığın Kafkasya'da yayılmasını planlayan Rus hükümeti, Alman kolonilerinin kilise inşası için ayrı bir fon ayırmıştır. Ayrıca hükümet fonları ile kilise okulları yapılmıştır. Kafkas Alman kolonilerinde eğitim 1870'li yıllara kadar Almanca olarak yapılmıştır. Rus hükümeti sadece ekonomi alanındaki yatırımlara değil, aynı zamanda eğitim alanı için de yardım fonları oluşturmuştur. Bölgede 1830'lu yıllarda kamu fonları ile bir okul binası inşa edilmiştir.[134]

Revizyonist dinî mezhepler, 1832 tarihli Evanjelist Lutheryan Kilisesine bağlanarak Kafkasya bölgesindeki cemaatleri bir araya toplamıştır. Kafkasya bölgesinde Katoliklerin sayısı azdır. Rusya'nın diğer bölgelerinde yaşayan Almanlar gibi dinî normlar, sosyal ilişkilerin düzenleyicisidir. 1897 nüfus sayımına göre Kuzey Kafkasya'da 10 bin 336 kişi, Transkafkasya'da ise 6 bin kişi küçük gruplar halinde yaşamaktadır.[135] 50 yıl boyunca Kafkasya'da yaşayan Alman kolonistlerinin sayısı iki kattan fazla artmıştır. Kapalı bir toplum olarak yaşayan Almanların nüfusu, refah düzeylerinin yükselmesiyle orantılı olarak artmıştır.

Alman kolonilerinin Rus köylerinden izole şekilde yaşamaları, bir süre sonra sorun haline gelmiştir. Kolonistlerin yaşamlarının izole olması dinî anlayışları ile de doğrudan bağlantılıdır. Mesih'in ikinci defa geleceği yerin Ararat dağı yakınlarında olacağına inanan kolonistler, bölgeye en yakın olarak gördükleri Kafkasya'yı geçici bir yer olarak değerlendirmişlerdir. Ayrılıkçı dinî gruplar, özellikle 1826-1828 Rus-İran Savaşı sırasında İran ordusunun saldırılarıyla büyük maddî zarar görmüşlerdir. Çok sayıda Alman kolonist esir alınarak satılmıştır. Kolonistlerin zararlarını karşılamak için kurulan komite çalışmaları General N. Sipyagin başkanlığında yürütülmüştür. Komite çalışmaları uzun süre tartışılarak karara bağlansa da Alman kolonileri arasında beklenen desteği görmemiştir.[136]

---

133 BArch, R 57/1071, Deutschtum im Kaukasus.

134 Paul Hoffmann, *Die Deutsche Kolonien in Transkaukasien*, Berlin, 1905, s. 77.

135 Hecker, *a.g.e.*, s. 118.

136 Immanuel Walker, *Fatma; eine wahre Lebensgeschichte*, Stuttgart, 1996, s. 7-24.

Kilise ve okulların bakımı için gereken vergi dâhil pek çok uygulamayı reddeden ayrılıkçı dinî gruplar çocuklarını okullara da göndermemiştir. 1841'de Kafkasya'da kolonilerin ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen genel bir Lutheryan tüzüğü hazırlansa da ayrılıkçı gruplar tarafından benimsenmemiştir. Filistin'e taşınmak isteyen ayrılıkçı gruplara karşı Kazak birlikleri gönderilmiştir. Toplamda 40 aile, papazların yardımı ile Filistin'e göç etmekten vazgeçirilerek Evanjelist Kilise'ye yönlendirilmiştir.[137]

Volga bölgesinde Alman nüfusunun aşırı artmasına tarım topraklarının azalması da eklenince, bu durum yeni toprak arayışını kaçınılmaz hale getirmiştir. Böylece yeniden yerleşimin bir sonucu olarak Gürcistan ve Azerbaycan bölgelerinde yeni koloniler inşa edilmiştir. Bu kolonilerde Forer Kardeşler ve Gummel gibi büyük ailelerin ticarî şirketleri başarılar kazanmıştır. Volga bölgesindeki ekilebilir toprakların daralması sonucu 1838'ten 1871'e kadar binlerce kişi yasak olmasına rağmen Kafkasya'ya göç etmiştir.[138]

Kafkasya'da yer alan Alman kolonileri, arazi mülkiyetini zamanla edinmişlerdir. Toprağın satılması ya da kiralanması, çıkarılan kararnamelerle yasaklanmıştır. Aile nüfuslarının artması üzerine ayrılan toprak miktarlarında yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeleri takiben 1844 yılında Saratov vilayetinden 180 Alman ailesi gelerek Kanova kolonisinin temellerini atmıştır. 1850'li yıllarda Volga bölgesi ve Kafkasya'nın keşiştiği Kuban bölgesinde Alman kolonileri oluşturulmuştur. Aleksandrovka ve Vorantsovskaya kolonisine bin dekarlık devlet arazisi verilmiş, ailelere ve kiliseye topraklar ayrılmıştır. 1862 yılında Kuban bölgesine 50 Alman aile daha gelmiştir. Semenovkov adında kurdukları kolonilerle buradaki aileler 7 yıl boyunca tüm vergilerden ve devlet görevlerinden muaf tutulmuştur.[139]

1870'li yıllara gelindiği zaman Kafkasya'da kurulan Alman kolonilerinin sorunlarının çoğu çözülmüş haldedir. Yerel halkın topraklarına devlet tarafından el konulması kolonistlerin toprak sorununun çözümü olarak görülmüştür. Bu kapsamda Azerbeycan Türklerine ait 1700 dönümlük arazi 15 Mayıs 1886'da Almanlara devredilmiştir. Alman kolonilerine sağlanan ayrıcalık ve haklar ekonomik ve sosyal yaşamın pek çok alanında çeşitlendirilmiştir.[140]

---

137 Hermann Schweinitz, *Helenendorf: Eine deutsche Kolonie im Kaukasus*, Berlin, 1910.

138 Jakob Hummel, *Heimatbüchlein der Deutschen in Transkaukasien*, Pokrowsk, 1928, s. 11-16.

139 Hummel, *a.g.e.*, s. 14.

140 Hummel, *a.g.e.*, s. 20.

Katolik kilisesinin kendi iç çekişmelerinden dolayı 140 Katolik aile, 1861-1892 yılları arasında Volga bölgesindeki kolonilerini terk ederek Kafkasya bölgesine göç etmişlerdir. Kuban bölgesindeki Semenovka kolonisine yönelik yerleşim, dinî çatışmalardan dolayı gerçekleşmiştir. Lutheryanların Katolikleri günahkâr ve cahil olarak değerlendirmeleri de göç kararı almalarında etkili olmuştur.[141]

XIX. yüzyılın sonunda Kuzey Kafkasya'nın belirli bölgelerinde Alman kolonileri oluşmuştur. Bu dönemde Kafkasya bölgesine doğru yaşanan göçün sebebi, temelde ekonomiktir. Volga bölgesinde ortaya çıkan ve aralıklarla süren kuraklıklar bölge sakinlerini yeni arayışlara itmiştir. Yönetim 1890'lı yıllarda başta Bakü ve Tiflis olmak üzere yerleşimin yoğun olmadığı şehirlerde tarımı ön plana çıkarmak için boş tarım topraklarının Volga kolonilerinden yeni yerler talep edenlere verilmesini önermiştir. XX. yüzyılın başına kadar Volga ve Kafkasya'nın diğer bölgeler ile neredeyse hiçbir bağlantıları yoktur. Buralardaki yerleşimciler sadece Karadeniz'deki dinî mezhepleri aynı olan kardeş kolonilerle bağlantılarını korumuşlardır.[142]

Volga Almanları Kafkasya savaşlarında (1817-1864) Rus ordusunun tahıl ihtiyacının çoğunu karşılamıştır. Savaşlar sırasında iç ve dış pazara yönelik alışveriş yapılmayarak Rus ordusuna iaşe desteği sağlanmıştır. Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında da Rus ordusunun iaşe ihtiyacı Volga kolonilerinde üretilen tahıl vasıtasıyla sağlanmıştır. 1859 yılının sonunda Şeyh Şamil İsyanı sırasında Volga Almanlarının tahıl ürünleri Astrahan'a gönderilerek Rus ordusunun direnci arttırılmıştır.[143]

E. Türkistan Almanları

Volga bölgesi ve Karadeniz'deki gelişmiş topraklarını terk eden Alman kolonistler dinî ve ekonomik motivasyonlarla Batı Türkistan ve Kafkasya'ya göç etmişlerdir. Baptist mezhebine mensup Binyılcılık ve Lüpferci tarikatları; Mesih'in ikinci gelişinin Filistin'de değil, Kafkasya'da veya Batı Türkistan'da gerçekleşeceği fikrine sahiptir. Nitekim 1817 yılında Batı Almanya'dan gelen

141 Л. Розенберг, "Немецкая колония Семеновка Кубанской области Кавказского отдела", *Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа*, 27.- Тифлис, 1900. С. 162-191.

142 Eva-Maria Auch, *Öl und Wein am Kaukasus, Deutsche Forschungsreisende, Kolonisten und Unternehmer im vorrevolutionären Aserbaidschan*, Weisbaden, 2001, s. 14.

143 Long, *Volga Germans*, s. 96. Rus-Kafkasya Savaşı (1817-1864) Rus İmparatorluğu'nun Kuzey Kafkasya halklarına karşı yaptığı savaştır. Şeyh Şamil önderliğinde Çeçenler, Dağıstanlılar Ruslara karşı mücadele etmiştir.

ayrılıkçı dinî gruplara eklenen Mennonitler, Batı Türkistan bölgesine göç etmek istemişlerdir. Papaz Class Epp'in vaazları,[144] Mennonitlerin Batı Türkistan'a göçte başat rol oynamıştır.[145] Papaz Class Epp, 1808 yılında Volga bölgesindeki bütün Alman kolonilerini ziyaret ederek vaazlar vermiş ve Mennonitleri Batı Türkistan'a çağıran konuşmalar yapmıştır. Kafkasya'ya Svabya bölgesinden gelerek yerleşen 11 Alman kolonisi Hive şehrine yeniden yerleştirilmiştir. [146]

Bir diğer önemli dinî neden ise Protestanlık içerisindeki Hüpferler[147] (Dans Kardeşliği) ve Binyılcılık[148] cemaatlerinin aşırı bulunarak Volga bölgesinden sürgüne uğramalarıdır. Bu cemaatler, kilise ve toplumun zorlamasıyla Batı Türkistan'da yeteri kadar kullanılmayan ucuz arazileri satın alabilecekleri ya da kiralayabilecekleri yerlerde kolonilerini kurmaya teşvik edilmiştir.[149] Baltık bölgesindeki Ruslaşmış tüccar ve zanaatkâr sınıfın üyelerinden bazıları Batı Türkistan'a göç etmiştir. Ayrıca Almanya'nın farklı şehirlerinden, Avusturya ve İsviçre'den gelen koloni gruplarının mensup olduğu askerî bürokrat, öğretmen ve doktorlar Batı Türkistan şehirleri ve Alman kolonilerinde hizmet etmek üzere yaşamaya başlamışlardır.[150]

Volga kolonilerinden Batı Türkistan'ın farklı bölgelerine göç dört ana periyotta gerçekleşmiştir. Batı Türkistan'a göç eden ilk grup 378 aileden oluşurken, ikinci grupta 294 aile vardır. Üçüncü grup 266, son grup ise 82 aileden teşekkül etmiştir. Bölgeye yerleşmek ve işsizlik fonundan yararlanmak isteyenler için oluşturulan bütçe yaklaşık 130 bin ruble olarak belirlenmiştir.

Mennonitlerin, Batı Türkistan başta olmak üzere Rusya'nın diğer bölgelerine ve yurtdışına göç etmelerinin bir diğer sebebi de 1874'te yayımlanan

144 Class Epp Jr. (1838-1913): Rusya Mennonit papazlarının en önemlisi olan Epp, 1889 yılında Hz. İsa'nın Türkistan bölgesine geleceği iddiasıyla pek çok takipçisini bölgeye göçe teşvik etmiştir.

145 Fred Richard Belk, *The Great Trek of the Russian Mennonites to Central Asia 1800-1884*, Oklahoma State University, 1973, s. 305.

146 Bartsch, *a.g.e.*, s. 23-26.

147 Hüpfer Kardeşliği (Hutterites): XVI. yüzyılda Anabaptist hareket içerisinde gelişmiş Hristiyanlığın mezhep koludur. Kurucusu olan Jakob Hutter'in fikirleri etrafında şekillenen mezhep, Macaristan, Ukrayna, Amerika ve Kanada'ya yıllar içerisinde yayılmıştır.

148 Binyılcılık: Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet'te dinsel hareket olarak ortaya çıkarak üyeleri tarafından yakın gelecekte, yeni bir çağın gelişini gösterecek olan yıkıcı değişmelerin gerçekleşeceği yönündeki inancın etrafında şekillenmiş düşünce sistemi olarak özetlenebilir.

149 Abe J. Dueck, "Class Epp and the Great Trek Reconsidered", *Journal of Mennonite Studies*, Vol 3, 1895, s. 138- 143.

150 Viktor Krieger, "Die Deutschen in Turkestan bis 1917", Boris Meissner, Helmut Neubauer, Alfred Eisfeld, *Die Russlanddeutschen-Gestern und Heute*, Köln, 1992, s. 105.

kararnameyle zorunlu askerlik hizmetinin başlamasıdır.[151] Bunun temelinde Mennonit inancı açısından insanlara zarar vermenin yasaklanmış olması yatmaktadır. Mennonit erkeklerin askerlik görevini kabul etmesi dinî itaatsizlik olarak değerlendirilmiştir. Zira toprağa dayalı tarım anlayışını benimseyen Mennonitler için insan gücünün kaybedilmesi ekonomik gerileme anlamına da gelmektedir. Bununla birlikte Volga bölgesindeki kolonilerde tarım alanlarının yetersizliği de Mennonitlerin göç etmelerinde etkili olmuştur.[152] Volga bölgesinde 4-5 yılda bir tekrar eden kıtlık, birçok kolonisti yeni yerler arayışına itmiştir. 1889 ve 1891'deki kıtlık yıllarında, Rusya'dan Batı Türkistan'a doğru kitlesel göçler olmuştur. Hoehenrauch dinî grubunun temsilcileri, hasat mevsimlerinin üst üste kötü geçmesi üzerine, yeni koloniler kurmak için Batı Türkistan'ın farklı bölgelerine göç etmişlerdir.[153] Bölgede devam eden eski sisteme dayalı tarım anlayışı başarısızlıkların nedeni olarak görülmüştür. Jeruslan kolonisi sakinleri 1907'de bir rapor kaleme almıştır ve bu durumu *"Bu yıl kış Volga nüfusu için son derece zor. Geçtiğimiz on yıl bize neredeyse hiç mahsul getirmediğinden, yoksulluğun korkunç bir şekilde artmasına neden oldu. Kötü hasat üzücü bir endişe yaratmıştır"*[154] şeklinde ifade etmektedir.

Volga kolonilerinde devam eden kıtlıklar bölgedeki yoksulluğu giderek arttırmıştır. Kıtlıkların çıkardığı sorunlar sebebiyle 1909'da 2.700 kişi Amerika'ya göç etmiştir. Takip eden yıllarda 2 bin kişi Sibirya'ya göç etmiştir.[155] Aynı yıl Volga bölgesinden Almanya'ya 2 bin kişi geri dönmüştür. 1911 yılına kadar yaklaşık 6.600 kişi Volga bölgesinden Rusya'nın farklı bölgelerine ve Amerika'ya göçmüştür.[156] Yoksulluğun artması üzerine Rus hükümeti aşevleri (armenküchen) inşa ederek Volga bölgesinden göçü engellemeye çalışmıştır.[157]

---

151 Диларам Иноятова, "из истории меннонитов туркестана, Этноднемографические процессы в узбекистане", *материалиы международной научно-праетической конференции*, ч.2. Ташкент, 2005, С. 43-47.

152 Валерия Львовна Гентшке, "меннониты в туркестане конец xx начало xx вв. (по материалам центрального государственного архива республики узбекистан)", *Российское государство, общество и этнические немцы: основные этапы и характер взаимоотношений (XVIII–XXI вв.)*, Москва, 2006, С. 169.

153 Peter Sinner, "Das Verhältnis des Wolgakolonisten zur Natur, *Wolgadeutsche Monatshefte*, 1922, N.5, s. 122-124.

154 Peter Sinner, "Das Wolgadeutschtum in der Neuen Welt", *Der Wolgadeutsche*, Berlin, 1923, N.11, s.1.

155 Сергей Соколовский, "Меннониты в США, (Происхождение и эволюция этноконфессиональной общости", *Религия Мира 1986*, Москва, 1987, С. 79.

156 PA-AA; R 83853, Das Schicksal der in Russland zurückgebliebenen Wolga-Deutschen.

157 Viktor Krieger, *Kolonisten, Sowjetdeutsche, Aussiedler, Eine Geschichte Russlanddeutschen, BBD*, Bonn, 2015, s. 47.

Daha önce ifade edildiği üzere, Alman kolonistlerin temel sorunu, tarım topraklarının yetersizliğidir. Arazinin bölünmezliği ve mirasın ilk oğula kalma ilkesi tarım sisteminde sorunlara neden olmuştur. Zamanla nüfusun yarısını topraksız çiftçiler oluşturmuştur. Yeni yerleşim yerlerinin aranmasında bu durum en önemli nedendir. Volga Almanları, toprak satın alarak yeni yerlere taşınmanın yollarını aramıştır. 1830'dan 1871 yılına kadar 230 bin dekar toprak satın alınmıştır. Herson, Kırım, Beserabya ve Yekaterinburg şehirlerinde 1823 yılında 159 yerleşimci aile varken, 1914 yılında bu sayı 966'a yükselmiştir.[158] Buradaki topraklar ilk önce kiralansa da daha sonra satın alma yoluna gidilmiştir. Volga bölgesi arazi fiyatlarındaki artış, Volga Almanlarını yeni araziler satın alabilecekleri yerler aramaya itmiştir.[159]

Volga Almanlarından yoksul kolonistlerin büyük çoğunluğu devlet topraklarına yerleştirilmiştir. Rus yetkililer, Kazakların topraklarına el koyarak kişi başına 1,5 dönüme yakın araziyi ücretsiz olarak dağıtmıştır. Aileler üç veya dört erkek çocuğa sahip olması durumunda 65-70 *dessjatinen* (toprak birimi) alabilmiştir.[160] Bahşedilen toprağın tarım ekonomisine kazandırılması amaçlanmıştır. Mayıs 1906'da topraksız hizmet sağlanması için Wolos'ta bir komisyon kurulmuştur.[161]

Topraksız köylüler 4 gruba ayrılmıştır:

- Büyükbabaları ve babalarının toprağı olmayan grup,
- Babaları topraksız olan grup,
- Babalarının toprağı olan fakat bunu kaybeden grup,
- Toprak sahibi olup ama bunu bir talihsizlikle kaybeden grup.[162]

Rus İmparatorluğu'nun sağladığı ayrıcalıklara Alman kolonilerinde bağlılık gösterilmiştir. Toprağın oğullar arasında bölünmeyip miras yoluyla en büyük oğula geçmesi Volga bölgesindeki tarımsal verimi olumlu etkilemiştir. Diğer taraftan bu başarının Rusya'nın diğer bölgelerindeki tarım alanlarına yönelmiş olması da miras hukuku kaynaklıdır. Volga kolonilerinde nüfusun artması toprak sıkıntısını beraberinde getirmiştir. 1866 yılında Tarım ve Toprak Bakanlığı tarafından topraksız kolonistlere yeni tarım alanları verilmiş

158 Bernhard Bartels, *Die deutschen Bauern in Russland: einst und jetzt*, Moskau, 1928, s. 30.
159 Bartels, *a.g.e.*, s. 35.
160 Desjatine, Rus alan ölçü birimidir. 1 desjatine 10,930 m2'dir.
161 Lew Malinowski, "Auf den Wogen des neuen Jahrhunderts", *Heimatliche Weiten*, 1983, Nr. 1, s. 253.
162 Viktor Krieger, *Deutsche Präsenz in Kasachstan zur Zarenzeit*, München, 1993, s. 10.

ve Volga Alman kolonilerindeki çekişmeleri çözmek için yerleşimcilere Batı Türkistan bölgesinden yeni yerler gösterilmiştir.[163]

1860'lardan sonra tarım arazilerinin bölünmesi, peş peşe gelen verimsiz hasatlardan doğan kıtlık ve Rusya'nın Batı Türkistan'da ücretsiz topraklar vaat etmesi gibi sebepler Rusya'nın doğusuna göçleri tetiklemiştir. Volga Almanları bölgesindeki kolonistlerin toprak rezervleri, nüfusun büyümesine bağlı olarak yetersiz kalmıştır. Çarlık yönetimi bir yandan ticarî faaliyetleri ve tahıl üretimi artan büyük çiftlikleri desteklemek isterken, diğer taraftan giderek artan bir şekilde tarım alanlarının daralmasından kaynaklanan Alman kolonilerinin yoksullaşmasını da engellemek istemiştir. 1871 yılında toprak reformu yapılamadığından, kiralanan veya satın alınan topraklardaki kolonilerin yeni köyler oluşturması, sorunu çözebilmenin yolu olarak görülmüştür. 1882'den 1907'ye kadar olan dönemde kira ve arazi bedelleri sürekli artarak 30 rubleden 300 rubleye kadar çıkmıştır. 30 dönümlük toprağa sahip olan koloni hanelerinde yaşayan insan sayısı 3 kişiden 25'e yükselmiştir. Batı Türkistan'daki toprak fiyatlarının Karadeniz bölgesine oranla beş kat daha ucuz olması, Alman kolonistlerin Batı Türkistan bölgesine yerleşmelerini teşvik eden temel unsur olmuştur.[164]

Batı Türkistan'a gelen yerleşimciler toplumun farklı katmanlarını temsil etmiştir. Topraksız köylüler, yoksullaşmış soylular, zengin kolonistlerin oğulları ve endüstriyel girişimciler göç edenler arasında yerini almıştır. Stolpin Yasalarına göre büyük çiftçiler erkek başına 15 dönüm bedava arazi almış yerleşimcileri, Volga bölgesinde olduğu gibi, kendi topraklarına katmak istemişlerdir.[165] Bu konuda topluma hâkim olma beklentisi içinde olan büyük çiftlik sahipleri ile çocuk sayısı fazla olan küçük çiftlik sahipleri karşı karşıya gelmiştir. Doğal olarak Alman toplumu, kendi arasında çatışmalar yaşamıştır. 1914 yılında Altay bölgesinin Slavgorod şehrindeki zengin Mennonitler, toprak dağıtımından faydalanarak zenginliklerine zenginlik katmıştır.[166]

1860'lı yıllara kadar şimdiki adıyla Başkurt bölgesi, Çelyabinsk ve Orenburg bölgelerinin yanı sıra Kazakistan'ın Güney Urallara komşu bölgeleri de tek bir idarî birim olan Kazakistan bölgesine dâhildir. Bu bölgeye XIX. yüzyıl

---

163 Neriman Güler, "Kazakistan'da Alman Azınlığı", *Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel*, Cilt: 7, Sayı: 4, Kış 2001-2002, s. 166.

164 Krieger, *Deutsche Präsenz*, s. 12.

165 Stolpin Reformu: Dresden doğumlu aristokrat bir aileye mensup Alman asıllı İçişleri Bakanı olacak (1905-1911) Stolpin'in 1901-1903 yılları arasında tarım toprakları üzerinde yaptığı bir dizi reformu kapsamaktadır.

166 BArch, *R57/1274, DAI*, Material über das Rußlanddeutschtum.

sonu ve XX. yüzyıl başlarında özellikle Volga ve Karadeniz bölgesinden yoğun olarak Alman kolonistlerin göçü olmuştur. Almanlar, Orenburg şehrinin etrafında kentin kuruluşundan itibaren yaşamaya başlamıştır. Şehrin sembol yapılarını Alman asıllı mimarlar çizmiştir. XVIII-XIX. yüzyıllarda Orenburg şehrinin kamu hizmetlerinde farklı statülerde bürokrat ve devlet adamı Alman görev almıştır. Ticarî alandaki başarıları ile Orenburg şehrinin ekonomisine canlılık kazandırmışlardır. XX. yüzyılın başında başta Lutheryanlar ve Katolikler olmak üzere yaklaşık 5 bin Alman Orenburg'da yaşamıştır.[167]

Alman kolonistlerin Orenburg bölgesine yerleşmesi 1820'lerde başlamıştır. Volga bölgesinden birkaç düzine Katolik aile, bölgelerinde yaşanan olumsuzluklardan ötürü bölgede yerleşim izni almış ve bugünkü Sol-İletsk şehrine gelerek yerleşmişler, ancak zorlu iklim koşulları ve atlı halkların saldırılarından korktukları için geri dönmüşlerdir. Orenburg'a yerleşim ancak 1880'li yıllarda yeni yerleşim için izin alınarak demiryolları ağının kurulması ile yeniden başlamıştır. Almanların ilk Lutheryan çiftliği 1884 yıllarında Sol-İletsk şehrine yakın bir bölgede kurulmuştur.

1880'li yılların başında 500 Mennonit Türkistan'a göç etmiştir. Üç yüz göçmen grubu, Mennonit topluluğun lideri olan vaiz Class Epp tarafından yönlendirilmiştir.[168] Topluluk, 15 hafta süren bir yolculuk sonucunda at arabaları ile Taşkent'e ulaşmıştır. Göç ve yeniden yerleşim sürecinde çeşitli ekonomik sorunlar ve zorlukların yanı sıra bulaşıcı hastalıklarla (dizanteri, tifüs) mücadele etmek zorunda kalınmıştır. İlk göçmen grubundaki 11 çocuk yolda vefat etmiştir. Kırgızistan ve Kazakistan'a yeniden yerleşim kara yolu üzerinden yapılmıştır. Uzun süren yolculuk, atları ve göçmenlerin yanlarında getirdikleri çiftlik hayvanlarını olumsuz etkilemiştir.

Batı Türkistan'a geçen Mennonit gruplar, 1880-1881 kışını Taşkent yakınlarındaki Kaplanbek'te geçirmek zorunda kalmışlardır. Üçüncü grup olarak Malakanlar[169] Taşkent'e gitmiştir. Taşkent'te Kaufmann'ın emri ile yerinden edilmiş kişiler için geçici kışlalar inşa edilmiştir. Şehirde yaptıkları ilk iş, Çırçık ve Salar nehirlerinden elde edilen kaldırım taşlarını Taşkent şehrindeki inşaatlarda kullanmalarıdır. Alman Mennonitler Batı Türkistan'a gitmeden önce, Taşkent'e iki komisyon üyesi göndermiştir. Bunlardan biri Kırım eyaletinin

167 Яков Ноевич Длуголенский, *Военно-гражданская и полицейская власть Санкт-Петербурга. 1703–1917*, Санкт-Петербург, 2001, С. 112-118.

168 Dueck, *a.g.m.*, s. 138.

169 Malakanlar: Çar I. Petro'nun reformlarına karşı çıkarak Ortodoks kilisesinden ayrılmış bir tarikattır.

Moloçnaya Voda (Sütsu) kolonisinden, diğeri Samara eyaletindendir. Taşkent'te kurulan komiserlikle yapılan görüşmelerden sonra Almanların Batı Türkistan'a yerleşmelerinin uygun olduğu haberleri ve kolonilerin yeniden yerleşime açık olduğu Mennonitler arasında yayılmıştır.[170]

Yerleşimcilerin bir kısmı Taşkent şehrinde iki yıl yaşadıktan sonra Amerika'ya taşınmıştır. Özellikle Malakanlar ve Mennonitlerin bir kısmı Amerika'yı tercih etmiştir.[171] Geride kalanlar ise Buhara'ya yerleşmiştir. Alman yerleşimciler Buhara Emirliği'ne temsilciler göndermiştir. Ancak Emir Muzaffer; Almanların yerel dili bilmedikleri, bölge şartlarında toprağı işleyecek yeteri kadar su olmadığı ve Alman kadınlarının yüzlerini kapatmadıkları gerekçeleri ile talebi reddetmiştir. Buhara'da talepleri kabul edilmeyen Almanlar, Rus hükümet yetkililerinin izni ile Hive Hanlığı ile görüşmeler yapmıştır. Klass Epp önderliğinde bir kısım Alman 1882 yılında Hive şehri yakınlarındaki Laudan Kanalı boyunca ve Hoceyli şehrine yerleşmişlerdir.[172]

Mennonit Almanların bir kısmı ise Sır-Derya nehri kıyılarında kalmıştır. Daha sonra Aulieatinskiy/Taraz bölgesine yerleşimler devam etmiştir. Taraz'da yerleşen 64 ailede toplamda 210 erkek ve 173 kadın yaşamıştır. 1882 baharında Almanlar Taşkent'ten Talas vadisine, Urmaral bölgesine taşınmıştır. Sarp dağ geçitlerinden geçmeleri oldukça zor olmuştur. Bölgeye yerleşimin 25. yılı kutlanırken Rahip Yantsen, bu zorlu yolculukları İsrailoğullarının çöldeki hallerine benzeterek durumu dinî bir hüviyete büründürmüştür. Vasiliy Kallaur, bölgede Almanlara yardımcı olması için bir rehber göndermiştir. Mennonit Almanlar 1882'de Talas vadisinde birbirlerinden birer kilometre ile ayrılan 3 ayrı yerleşim yeri kurmuşlardır. Rahip Yantsen, üç köyün de muhtarı seçilmiştir. Söz konusu köylerin isimleri Keppental, Nikolaypole ve Gnadental olmuştur.[173]

Almanlar (çoğunlukla Kırım ve Samara eyaletlerinden Mennonitler) 1879-1880 yılları arasında yetkililerin izni ile Batı Türkistan'a doğru göç etmiştir. 28 Eylül 1879'da Rus İmparatorluğu'nun başkenti Petersburg'a gelen Mennonit Almanların bir heyeti, Türkistan Valisi Kaufman (1867-1882) ile

170 Гентшке, "меннониты в туркестане конец xx начало xx вв", С. 170-171.

171 Gerhard Wiebe, *Ursachen und Geschichte der Auswanderung der Mennoniten aus Russland nach Amerika*, Strassburgo, 1997, s. 45.

172 Krieger, *Deutsche Präsenz*, s. 15.

173 Михаил Африканович Терентьев, *Историю завоевания Средней Азии*, Санктпетерсбург, 1906, С. 115-116.

görüşmeler yapmıştır.[174] Batı Türkistan'a göç etmeyi kabul eden Almanlar, askerlik ve kamu hizmetinden muaf tutulmuşlardır. Kaufmann, zanaatkâr ve tüccarlara bölgede yaşadıkları takdirde vergi muafiyeti önermiştir. Askerlik hizmetinden muaf tutulmaları da Mennonit Almanları dinî anlayışlarına ters olması nedeniyle Batı Türkistan'da yaşamaya teşvik eden önemli bir etkendir. Kaufmann, Alman yerleşimcilerden bölge nüfusuna örnek olacak çiftlikler kurmalarını beklemiştir. Mennonit Almanların Türkistan'a yerleşmelerine rıza göstermelerinin ve özgür olacaklarına dair garanti verilmelerinin ana nedeni bölgenin ekonomik olarak geliştirilmesinin amaçlanmasıdır.[175]

Kazakistan bölgesine ilk gelen Almanlar, bölgeyi ele geçirmek için gelen Rusya ordusundaki askerlerden oluşmuştur. Volga Almanları, Rus ordusunda görev alarak Batı Türkistan bölgesini tanımışlardır. Bu yüzden kale komutanı ve bölge valisi gibi yönetim kademelerinde hizmet etmişlerdir. Türkistan bölgesini ele geçiren komutan General Konstantin Kaufmann, ilk Türkistan Genel Valisi olarak 1867-1882 yıllarında görev yapmıştır. Batı Sibirya Genel Valisi Gustav Kristian Gasfort 1851-1861 yıllarında görevde kalmıştır. 1889-1901 yıllarında Step bölgesinin genel valisi Freiher Maxim Tube, 1908-1915 yılları arasında ise General Eugen Otto Schmidt, Rus ordusuna hizmet etmiştir.[176]

Rus ordusunun yüksek kademelerinde hizmet eden Almanların yanında 1890 yılında Rus ordusunda askerlik hizmetini kabul etmelerinden dolayı Mennonit Alman aileler kiliseden aforoz edilmişlerdir. Kiliseden aforoz edilenler, Talas nehri üzerinde bulunan Urmaral yerleşiminin sakinleriyle Orlovo kolonisinin temellerini atmıştır. XIX. yüzyılın sonunda köyde sadece Mennonitler değil aynı zamanda Lutheryanlar da yaşamaya başlamış ve zamanla Lutheryan nüfusu artmaya başlamıştır. 1911 verilerine göre 119 sakinin 113'ü Lutheryandır. Protestanlığın diğer cemaatleri Orlov'a taşınmıştır. Ayrıca köyde 5 Rus Ortodoks ailesi de yaşamıştır.

Alman kolonilerinde idarî konulara çözümler, köy toplantılarında aranmıştır. Toprak sahiplerinin kullandıkları oylarla köylerin idarî işlerini ve ekonomik sorunlarını takip etmek üzere bir muhtar seçilmiştir. Muhtar bir

174 Диларам Иноятова, "Ак-мечетские меннониты", *Российское государство, общество и этнические немцы: основные этапы и характер взаимоотношений (xviii-xxi вв.) материалы xi международной научной конференции*, Москва, 2006, С. 177.

175 Геннадий Корнеевич Кронгардт, *Немцы в Кыргызстане 1880-1990 гг*, Бишкек, 1997, С. 25-26.

176 Эдиге Жансултанович Валиханов, "Участие российких немцев в работе местных органов российкой администрации в казахстане", *история немцев центральной азии, материалы международной научной конференции*, Алматы, 1997, С. 68.

süre gönüllü olarak çalışsa da yılda 60 ruble maaş karşılığında meyve ve ağaç fidelerinin satın alınması, hayvancılık kredisinin sağlanması, okula kışlık yakıt ikmali, yazlık sığır otlağı gibi konularda yetkililerle görüşmeler yapmıştır.[177]

Alman kolonilerinin arazi tahsisi, kiralanması, ev ve okul inşaatı için malzeme sağlanması, çiftlik hayvanlarının alınmasına yönelik krediler, taksitler gibi çeşitli konular 1872 yılında yayımlanan nizamnameye uygun olarak Aulieata kolonisi muhtarı tarafından sağlanmıştır. Yayımlanan nizanname idarî işlerde rehber olarak kullanılmıştır. Kırgızistan topraklarındaki Alman toprak mülkiyeti, Rus Almanlarının yaşadığı diğer bölgelerde olduğu gibi bölünmemiştir. Bu ortak özellik sayesinde Rusya'da yaşayan Almanlar tarım endüstrisinde önemli aşama kaydetmiştir.[178]

1882 yılında yerleşimciler 3550 ruble faizsiz kredi almışlardır. 1886 yılından itibaren bu krediler 300 ruble taksitlerle geri ödenmeye başlanmıştır. 10 Mayıs 1882'de koloniler üretime geçebilmişlerdir. Kolonilerdeki olumsuz hava koşulları, toprak kalitesindeki düşüklük ve yetersiz sulama gibi faktörlerden dolayı ilk hasatların başarısız olmasına rağmen buğday ve yulaf üretimine başlanmıştır. 1893'te Ruslaştırma politikası kapsamında Almanca isimler Rusça ile değiştirilmiştir. İdarî düzenlemelerle üç köy tek bir yerleşim birimine dönüştürülmüştür.

1897 nüfus sayımından sonra ilk defa Omsk şehrinde 437, Akmola şehrinde 205 Alman nüfusu kaydedilmiştir.[179] Bunların arasında 362 tanesi serbest meslek sahibi zanaatkârdır. Ayrıca yönetim kademelerindeki polisler, mahkemede görevli olarak hizmet vermiştir. Bunun dışında şehir sakinleri arasında öğretmen, dadı, mahkeme görevlisi gibi çeşitli görevlerde istihdam edilmiş Almanlar da mevcuttur.[180] Birinci Dünya Savaşı arefesinde bahsi geçen Türkistan şehirlerinde Alman sayısı oldukça yükselmiştir. Özellikle Omsk ve Taşkent'te bu sayı artmıştır. 1914'te Omsk şehrinde 3.390 kişi (%2,4), Taşkent'te ise 4,200 kişi (yaklaşık %5) yaşamaktadır. 1897 yılında ise sayı sadece 554 kişidir.[181]

---

177 Krieger, *Deutsche Präsenz*, s. 18.

178 *Кронгардт, a.g.e.*, C. 28.

179 Валерия В. Козина, *Демографическая История Казахстана (конец xix- нач. xxi вв.)*, Караганда, 2007, C. 69.

180 Диларам Манглиевна Иноятова, "Экскурс в прошлое и настоящее хивинских немцев", *Диаспора немцев Узбекистана в диалоге культур*, Ташкент, 2010, C. 62-73.

181 Анатолий Пахомович, Фомченко, *Русские поселения в Туркестанском крае в конце xx- начале xx в. (социально-экономический аспект)*, Ташкент, 1983, C. 78.

Nüfusun büyümesi ve ekonomik gelişme ile uzman yetkililere ve kurumlara olan ihtiyaç hızla artmıştır. 1909'da Taşkent'e davet edilen Alman veterinerler hükümetin çağrısına cevap vermemiştir. Alman şirketler bölgenin iklimi ve ekonomik koşulları kötü olmasına rağmen Orenberg, Omsk ve Taşkent şehirlerinde uygun şartlar altında ekonomik kurumlar inşa etmiştir.[182] Alman girişimcilerin kurdukları şirketler, bölgenin ekonomik gelişimine ve doğal kaynaklarına etki etmiştir. Alman şirketlerin Türkistan şubeleri, Almanya'da, Volga kolonilerinde, Baltık şehirlerinde temsilcilikler açmıştır. Tarım makineleri fabrikaları Odesa, Omsk, Semipalatinsk, Petropawlowsk şehirlerinde şubeler açmıştır. Odessa'da J. Hoehn'da, A. Koop ise Omsk'ta "Elworti" markası etkili olmuştur. Konst ve Meier gibi şirketler pulluk ve matkap makinesi üreticileri arasında aracı firma olmuştur. Alman Rudolf Sack'un Leipzig-Plagwitz şirketi veya Badenia şirketleri Batı-Sibirya pazarında etkili olmuştur.[183]

Rus Alman işbirliklerinin en önemlilerinden bir tanesi *Joint Ventures* şirketidir. Şirket, Çimkent'te *Santonin*[184] ilacını üretmiştir. 1882 yılında Moskova'da yaşayan Kimyager Wilhelm Pfaff, girişimci Nikolai İwanow'a, *Santonin* üretmek için teklifte bulunmuştur. Çimkent'te kurulması planlanan fabrika için tüm teknik ekipman, Hamburg-Altona'daki sağlık ekipman şirketleri olan Burtdorf Kardeşlerden sipariş edilmiştir. Orenburg-Taşkent arasındaki 2.000 kilometrelik mesafe sağlık ekipmanının teslimatında sorun teşkil etmiştir. O dönemde Orenburg-Çimkent arasında demiryolu ağı bağlantısı bulunmamaktadır. İlk demiryolu ağı bağlantısı 1906 yılında kurulmuştur. Zorlu bir yolculuğa rağmen fabrikanın kurulmasını sağlayacak aletler taşınabilmiştir.[185]

Fabrika kurulması için taşıma işlemleri develer aracılığı ile çöl üzerinden yapılmıştır. Ağır parçalar için birkaç deve tarafından çekilen tekerlekli arabalar inşa edilmiştir. 1885 yılına gelindiği zaman fabrika 60 kişinin istihdamını sağlayacak şekilde büyümüştür. Rafine ve satış için Hamburg'a gönderilmek üzere 16 kg ham *Santonin* ihraç edilmiştir. Almanya tarafının temsilcisi olan

182 Fatih Çolak, *Alman İmparatorluğu ve Türkistan 1910-1920*, Konya, 2019, s. 152-156.

183 BArch, *R57/1274, DAI*, Material über das Rußlanddeutschtum, Edmund Schmid, Die Deutschen Kolonien in Sibirien und Mittelasien, 1919 Verein für das Deutschtum im Ausland.

184 Solucan düşürücü bir tür ilaçtır. Bağırsak kurtlarını öldürmeye veya vücuttan dışarı atmaya yarayan bir tür ilaç.

185 Валерия Львовна Гентшке, "Немецкий компонент в жизни Туркестанского общества, специфика формирования (вторая половина xix-начало xx в.)", *два с половиной века с россией (к 250-летию начала массового переселения немцев в россию)*, Москва, 2012, С. 157.

Johann Diedrich Bieber'in *Chemischen Fabrik und Drogen-Grosso-Handlung* fabrikaları şirketlerin alımlarını yapmıştır.[186]

Samara eyaletinden gelen Mennonitler, 1882'den 1892'e kadar toplamda 13 koloni daha kurmuştur. 424 ailenin geldiği bölgede 7 çiftlik evi kurulmuştur. Samara bölgesinden gelmeleri dolayısı ile bu yerleşime Novo-Samarskiy adı verilmiştir. 1892'den 1905'e kadar Almanların yeniden yerleştirilmesi, Lutheryan ve Katolikler arasında her yıl belirli bir sayıda gerçekleşmiştir. Bu zaman diliminde Orenburg bölgesinde 49 çiftlik kurulmuştur. 1914'e kadar ise bu çiftliklere yakın olan 10 yeni çiftlik daha inşa edilmiştir.[187]

1895'te Yekaterinoslav eyaletinden Orenburg'a gelen kolonistler 9 yeni koloni kurmuştur. 1896'da bir, 1897'te bir, 1900'de iki, 1901'de ise dört yeni koloni kurulmuştur. XX. yüzyılın başında Lutheryanlar, Katolikler ve Mennonitler, bölgede yaşayan Almanların yüzde 80'den fazlasını oluşturmuştur. Ortodoksluk mezhebine geçen çok az kişi vardır. Çiftlikler nakit para karşılığında büyük araziler satın alan zenginler tarafından kurulmuştur. İki yıl vergi muafiyetini elde etmeleri demircilik, tesisat ve ticaretin diğer kollarında koloni sakinlerine önemli avantajlar sağlamıştır.[188]

Almanların Omsk bölgesine yerleşmesi devam ederken aynı dönemde Kazakistan'ın Akmola ilçesinde de benzer yerleşimler kurulmuştur. 1895'te Samara ve Saratov eyaletlerinden gelen Lutheryanlardan oluşan on koloni için Akmola'nın güneyinde Rojdesvenkoyo kolonisine komşu Romanovski kolonisi inşa edilmiştir. XX. yüzyılın başına kadar Akmola bölgesinde Pavlovskoe, Baronskoye, Dolinskoye, Samarkandskoye ve Volniskoye kolonileri kurulmuştur. Kökşetau volostunda Alman yerleşimleri inşa edilmiştir.[189]

Stolpin döneminin yeni yerleşimcileri 1907 yılından itibaren Kazakistan ve Kırgızistan topraklarına yerleşmeye başlamıştır. Yeni yerleşimcilere sağlanan hak ve ayrıcalıklar eski yerleşimciler arasında rahatsızlık yaratmıştır. Eski yerleşimcilere kredi verilmesi yetkililer tarafından çoğunlukla reddedilmiştir. Ancak eski yerleşimcilere yardım edildiğinde faiz ödemeleri talep edilmiştir. Yeni kolonistler elde ettikleri ayrıcalıkları, Volga bölgesindeki eşitliklerine

186 Александр Иванович Добросмыслов, *Ташкент в прошлом и Настоящем, Исторический Очерк*, Ташкент, 1912, C. 388-389.

187 Иноятова, "Ак-мечетские меннониты", C. 184.

188 Viktor Krieger, "Wolgadeutsche Siedlungen in Mittelasien und Kasachstan vor dem Ersten Weltkeieg", Dittmar Dahlmann, Ralph Tuchtenhagen, *Zwischen Reform und Revolution: die Deutschen an der Wolga 1860-1917*, Essen, 1994, s. 85.

189 Karl Stumpp, "Das Russlanddeutschtum in Nord (Sibirien) und Mittelasien", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, Stuttgart, 1964, s. 13.

atıfta bulunarak, yardım miktarlarını iade etmeyi ve faiz ödemeyi gerçekçi bulmamışlardır. Bölgede eski yerleşimci statüsünde olanlar mahkemelere itiraz dilekçeleri vermiştir. 1910 yılına kadar Akmola bölgesinde 3.430 Alman ailesinin yaşadığı 232 bin dönümlük araziyi Almanlar kullanmıştır. Bölgede 19.822 kişinin yaşadığı 46 Alman kolonisi tespit edilmiştir. Omsk bölgesindeki 16 kolonide 6.296 kişi, Kökşetau ilçesinin 13 köyünde 4.437 kişi, Akmola ilçesinin 16 köyünde 8.957 kişi, Atbasar ilçesinin 1 köyünde ise 132 kişi kaydedilmiştir.[190]

1910 yılında Semey volostunun Pavlodarskoy bölgesinde 5.034 kişinin meskûn bulunduğu 793 aileden oluşan 7 Alman kolonisi kurulmuştur. Almanların tarım alanları yaklaşık 58 bin dekardır. 1910'dan itibaren yerel yetkililerin muhalefeti nedeniyle Almanların kullanılmamış alanlara yeniden yerleşimine izin verilmiştir. Öskemen şehrinde Almanlarla Ruslar'ın birlikte yaşadığı Yekaterinskiy yerleşimi kurulmuştur. 1909-1910 yıllarında Adventist dinî grubu Ruslarla birlikte Semey volostunun Zaysan bölgesindeki Kızılyar şehrine yerleştirilmiştir. 1909-1910 yılları arasında gelen bu Almanlar, yerleşim yerlerine dâhil edilerek Rus ve Kazak nüfusla birlikte yaşamaya başlamışlardır. Semey valisinin önerisi ve Bozkır genel valisinin izniyle, Karakarlinskiy bölgesine yerleşme izni alan Almanlar ise yolda dağılarak Öskemen ve Pavlodar semtlerine yerleşmişlerdir.[191]

Birinci Dünya Savaşı arefesinde, Akmola vilayetinde devlet arazilerinden 260 bin dekar toprak tahsis edilen 56 Alman yerleşimi, yaklaşık 27 bin kişilik nüfusla kayıtlara geçmiştir. Aynı zamanda Semey volostunun 8 yerleşim yerinde Ruslarla birlikte 6 bin Alman yaşamıştır. Almanlar burada 60 bin dönümden fazla araziye sahiptir. Yekaterinaslov ve Kırım vilayetlerinden gelen Alman kolonistler, Kulunda bozkırında bugünkü Rusya ve Kazakistan sınırı arasındaki arazilerde yeni yerleşim yerleri kurmuşlardır.[192] Birinci Dünya Savaşı sırasında Volhinya Almanları Türkistan bölgesine sürülmüştür. Ayrıca Alman ve Avusturyalı savaş esirleri de Türkistan şehirlerinin etrafında oluşturulan

190 Людмилп Александровна Бургарт, *немецкое население казахстана в конце xix-xx в., (по материалам всеобщих переписей населения 1897-1999 гг.)* Усть-каменогорск, 2002, C. 12-15.

191 Бургарт, *немецкое население казахстана*, C. 20.

192 Татьяна Б. Смирнова, Николай А. Томилов, *Немцы В Сибири Омск*, 1999, C. 167-168.

kamplarda yaşamıştır.[193] 1917 baharına kadar toplamda 70 bin savaş esiri, bölgede ekonomik, sosyo-politik bir etki yaratmıştır.[194]

1907-1910 yılları arasında Kulunda bozkır bölgesindeki yerleşim yerlerinde Orlovskaya ve Novaromanovskaya kolonileri ortaya çıkmıştır. Kainovskom bölgesinde ise birkaç Alman yerleşimi vardır. Alman özel çiftliklerinin büyük bir kısmı Akmola ve Semey bölgelerinin on ilçesine ve Tomsk eyaletinin iki ilçesine dağılmış şekildedir. Almanların Sibirya Kazak ordusu topraklarında ortaya çıkışı, XIX. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. 1895'te bölgede yaşayan Alman sayısı beş iken 1914'e gelindiğinde ise bu sayı 7821'e ulaşmıştır.[195]

Almanlar, kolonilerini kurmak için arazileri satın alma veya kiralama yoluna gitmişlerdir. Tarımın yanı sıra sığır yetiştiriciliği alanında da önemli derecede başarılı olmuşlardır. Don bölgesi, Kuzey Kafkasya, Orenburg, Ufa, Turgay (günümüzde Kazakistan'ın ortasında yer alan bölge), Akmola, Semey (Kazakistan'ın şehri) Semipalatinsk şehirlerindeki Alman toprakları daralmıştır. Toprak alım fiyatları bölgelere göre farklılık göstermiştir. Orenburg ve Omsk bölgesinde demiryolu ağı boyunca ucuz toprak alımları gerçekleşmiştir. Bu dönemde birçok küçük toprak sahibi, Kırgız steplerinde ve Sibirya'da toprak satın alabilmiştir.[196]

XX. yüzyılın başlarında Hive yakınlarında Johannesdorf kolonisi kurulmuştur.[197] Tarım arazilerinin ortak kullanımının en etkin yapıldığı bölgede arazilerin gübrelenmesi ve modern tarım tekniklerinin kullanılması daha fazla hasat elde edilmesini sağlamıştır. Alman köylerindeki arazilerden 100 ton tahıl alınırken, Rus-Ukrayna ve diğer yerleşim yerlerindeki arazilerden ancak 30 tona yakın tahıl hasadı yapılabilmiştir. Toprak parçalarının büyüklüğünden ve yetersizliğinden dolayı bu sistem uzun süre değişmeden aynı kalmıştır. Arazi yokluğunun ortaya çıkardığı durumdan tek çıkış yolu, Kırgız topraklarının Almanlar tarafından kiralanması olmuştur. 1905 yılında kiralanan 876

193 Krieger, "Die Deutschen in Turkestan bis 1917", s. 106.

194 Georg Wurzer, *Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Rußland im Ersten Weltkrieg*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Tübingen, 2000, s. 134.

195 Людмила Жукова, "немцы-меннонитвы в южном хорезме (конец xix-первая половина xx. в.)", *роль религиозных конфессий в жизний немцев центральной азии*, Алматы, 2002, С. 258.

196 Гентшке, "Немецкий компонент в жизни Туркестанского", С. 152.

197 Krieger, "Die Deutschen in Turkestan bis 1917", s. 112.

bin dönümlük arazinin yaklaşık 2 bin dönümü, Orlov sakinleri tarafından işlenmiştir. 1913 yılına gelindiğinde ise arazi kiralanması yasaklanmıştır.[198]

Nüfusun artması ve devlet fonlarına ait arazi varlıklarının yeniden dağıtılamaması genç neslin başka yerlere göç etmesine neden olmuştur. 1907'de Talas Vadisi'ndeki diğer köylerde yeterli toprağı olmayanlar tarafından yeni bir köy kurulmuştur. Alekseyevka kolonisinde tarım ve hayvancılık başta olmak üzere pek çok alanda gelişme gösterilmiştir. Bahçecilik, sığır yetiştiriciliği, süt ürünleri, taşımacılık, zanaat ve ticarî meslekler tarımla birleşerek ekonomik alanlarda önemli bir boşluğu doldurmuştur. Tarımsal ürünlerin işlenmesi için değirmenler inşa edilmiştir. 1909'da tek tereyağı fabrikası Romanovka'da açılmıştır. Burada ayrıca peynir üretim departmanı da mevcuttur. Peynir mandıralarının da kurulduğu köyde üretilen ürünler, en çok talep alınan Taşkent'e satılmıştır.[199]

Kırgızistan'da yaşayan Almanların arazi miktarı kolonilere göre değişiklik göstermektedir. Nikolaypolski'da bulunan dört köydeki araziler, Orlovka ile karşılaştırıldığında fazla değildir. Orlov'da 261 dönüm otlak alan, 28 dönüm samanlık vardır. Alman yerleşim yerlerinde nüfusun artması ile erkek nüfus başına tahsis edilen arazi miktarı azalmıştır. 1909'da Andreyevka ve Vladimirovka kolonilerinde tahsis edilen arazi 5 dönümden fazladır. Yine de bu miktar, köylüler tarafından alınan orijinal tahsisattan önemli ölçüde azdır.

1914'te Akmola bölgesinin 17 farklı okulunda toplamda 460 Alman öğrenci eğitim görmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın arefesinde 1879 Alman çocuk, Kazakistan'ın tüm öğrencilerinin %4'ünü oluşturmuştur. Semey bölgesindeki Pavlodar şehrinde de Adventist kiliselerinin okulları mevcuttur. 1914 yılının başında 10 Mennonit okulu eğitim vermiştir.[200] Kazakistan'da yaşayan Almanların eğitim durumu oldukça iyidir. Kazakistan'da temel eğitim, ortaokul ve lise düzeyinde toplamda 33 okul kurulmuştur.[201]

---

198 Оксана александровна ямшанова, история немецкой диаспоры центрального казахстана *в xx в.*, диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Караганда, 2009, С. 21.

199 Michael Wanner, *Gedenkbuch Kasachstan, Staatsterror an den Deutschen in den Jahren 1919-1953 auf den Territorium der heutige Republik Kasachstan*, Nürnberg, 2015, s. 67.

200 Диларам Иноятова, "немецкие школы в узбекистане (конец XIX в. – 1930-е гг)", *Этнические немцы России: исторический феномен наРода в пути*, Москва, 2008, С. 496.

201 Waldemar Schmidt, "Deutsche Schulen in Kasachstan Ende der Zwanziger und Anfang der Dreissiger Jahre", *Deutsche Studien Ost Akademie*, 1998, s. 277.

1926 yılında Alman kökenli yaklaşık 35 bin kişi, Ural bölgesi ya da Batı Türkistan içlerinden göç etmiştir. 15 bin kişi ise ABD ve Kanada'ya göç etmiştir.[202] Geri kalanlar Almanya'ya geri dönmeyi tercih etmiştir. Brockhaus Ansiklopedisine göre, 2002 nüfus sayımında Rusya'da yaklaşık 600 bin, Kazakistan'da 300 bin, Kırgızistan'da 20 bin ve Özbekistan'da 30 bin Alman yaşamaktadır.[203] Batı Türkistan bölgesindeki Alman sayısı yıllar içerisinde sürekli değişiklik göstermiştir.[204]

G. Sibirya Almanları

Sibirya bölgesindeki Alman yerleşimleri XIX. yüzyılın sonunda ortaya çıkmaya başlamıştır. Alman kolonistlerin topraklarını terk ederek Volga'dan Sibirya'ya gitmeleri zorlu bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. Volga bölgesinde tarım alanlarının kiralama bedelleri gittikçe yükselmesi, tarım alanlarının daralması ve kıtlıklar Volga bölgesindeki nüfusu yeni yerleşim yerleri aramaya sevk etmiştir. Ancak kolonistlerin bazıları daha fazla kira ödemeye razı olarak Volga bölgesi kolonilerinde kalmayı tercih etmiştir. Topraksız kalan kolonistler, 1907 yılında Odesa'da toplantılar yapmış ve toprak taleplerini dilekçelerle gerekli mercilere bildirmişlerdir. Dilekçelerde özellikle Karadeniz bölgesinin güney uçlarından toprak talep edilmiştir. Fakat toprak talepleri karşılık bulmamış ve kolonistlerden bazıları kendi istekleriyle Sibirya'nın güney sınırları olan Perm-Tomsk ve Krasnoyark sınırına yerleşmiştir.[205] Böylece Kazakistan sınırının hemen üst kısmında Alman nüfusu zamanla artmıştır.[206]

Bugünkü sınırları ile idarî birimlerde Batı Sibirya ve Kazakistan'ın Bozkır Bölgesi olarak adlandırılan coğrafyada Alman nüfusunun oluşum süreci XX. yüzyılın başlarında Rusya'nın doğusundaki genel köylü kolonizasyonuna paralel olarak gelişme göstermiştir. 1889 tarihli kırsal bölge sakinlerinin ve kasaba halkının devlet topraklarına yeniden yerleştirilmesine yönelik yasa, Trans-Sibirya Demiryolu'nun işletilmesiyle Sibirya ve Kazakistan'ın bereketli topraklarını kolonistlerin kullanımına açmıştır. Rus köylülerin yeni açılan topraklara akın ettiği bu dönemde Alman kolonistler de Volga, Kırım ve

202 Gerd Stricker, *Deutsche Geschichte im Osten Europas, Rußland*, Berlin, 1997, s. 95.

203 Russlanddeutsche, Brockhaus-Enzyklopädie, Band 23, Leipzig, 2006, s. 541-542.

204 Виктор Кригер, "Некоторые аспекты демографического развития немецкого населения 1930-х 1950-х годов", *Немцы России: Социально-экономическое и дуовное развитие 1871-1941 гг.*, Москва, 2002, С. 471-474.

205 Петр Петрович Вибе, Образование *и* становленеие немецких колоний *в* западной сибири *в* конце *xix-начале* xx вв. немцы россия сибирь, Омск, 1997, С. 9-12.

206 Hecker, *a.g.e.*, s. 117.

Karadenizdeki topraklarını bırakıp yeni alanlara geçmiştir. Böylece XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başı Sibirya ve Kazakistan'daki kırsal bölgelerde Alman kolonilerinin temelleri atılmıştır.[207]

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında Sibirya'daki ekilebilir araziler merkezî hükümete, Altay bölgesi yerel yönetimine, Sibirya Kazak ordusu ve özel sahiplerine bağlı olacak şekilde ayrılmıştır. Almanlar Batı Sibirya'daki devlete ve Altay bölgesine ait topraklara yerleşmişlerdir. Sibirya Kazak ordusu topraklarından ve özel toprak sahiplerinden ise genellikle kiralama yoluyla yararlanılmıştır. XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başlarında Batı Sibirya'da Alman kolonizasyonu 3 ana bölgede gelişmiştir:

- Bozkır Bölgesinin Akmola ve Semipalatinsk bölgeleri
- Tobolsk eyaletinin Tarsky ve Tyukalinsk bölgeleri
- Tomsk eyaletinin Barnaul ve Zmeigorsk ilçeleri

Tobolsk eyaletinin İshim bölgesinde, Tomsk eyaletinin Kain bölgesinde ve Batı Sibirya'nın diğer bölgelerinde az sayıda Alman kolonist yaşamıştır. 1889 Kararnamesi'nin yeniden yerleşimi mümkün kılması üzerine Volga Almanlarının topraksız kesimleri Sibirya bölgesindeki topraklara yerleşmeyi talep etmiştir. Batı Sibirya'daki Alman köylü kolonizasyonun ilk büyük merkezi 1890'lı yıllarda Akmola idarî bölgesinin Omsk şehrinde ortaya çıkmıştır.[208] Saratov ve Samara eyaletlerinde çoğunluğu oluşturan Lutheryan Almanlar, Aleksandrovka (1893), Privalnoye (1894), Sosnovka (1894), Popovka (1894), Krasnoyarka'ya (1894) gelerek yerleşimlerini kurmuşlardır. 1895 yılında yayımlanan bir kararname ile Sibirya bölgesine izinsiz olarak yerleşen Almanlara engel olunması istenmiştir.[209]

Aleksandırovka ve Privalnoye, Omsk bölgesinde belirli bir plan dâhilinde oluşmayan yerleşim birimleridir. Ural bölgesinin ötesine geçmeyi planlayan kolonistler, çeşitli sebeplerden ötürü Omsk bölgesinde kalmak zorunda kalmıştır. Bu yerleşimciler, 1893 yazında 37 aileden oluşmuştur. Takip eden yıllarda bölgeye kırk aile daha gelmiştir. 1904'te Alman kolonisi 105 haneye ulaşmıştır. 1910'da 4486 dekar tarım alanı üzerinde 115 aile yaşamaya

---

207 Александр Р. Бетхер, "Система землепользования у немцев выходцев из Поволжья в западной сибири в конце XIX — начале XX вв", *Немцы России в контексте отечественной истории: общие проблемы и региональные особенности*, Москва, 1999, С. 79.

208 Viktor Bruhl, *Die Deutschen in Sibirien: Eine hundertjahrige Geschichte von der Ansiedlung bis zur Auswanderung*, München, 2003, s. 240-245.

209 Смирнова, Томилов, *a.g.e.*, С. 25-26.

başlamıştır. Kolonide kilise, kütüphane ve okul gibi kamu kuruluşları hizmet vermiştir. 4 değirmen, bir ekmek dükkânı ve bir bakkala ek olarak bir de tütün çiftliği mevcuttur.[210]

Yerleşimciler, Privalnoye kolonisinde tarım alanlarını satın alamamıştır. Orenburg eyaletine de arazi kiralayarak yerleşmişlerdir. 1904'te verimsiz hasat dönemi yaşanmıştır. Atlarını, sığırlarını satarak Türkistan'a göç etmek zorunda kalan kolonistler bölgenin toprak yapısının tarıma uygun olmadığını anlamışlardır. Kolonistler, Akmola bölgesindeki Trans-Sibirya demiryolunun yapımında bir süre çalışmışlardır. İnşaatın sona ermesinden sonra Privalnoye kolonisi kurulmuştur. Burada 1904'te 32 hane vardır. Kendine ait okul, kilise ve bakkalı bulunan yerleşimde ayrıca 2 tane de büyük çiftlik kurulmuştur.[211]

Öte yandan kolonistlerin Omsk bölgesinde kendilerine ayrılan topraklardan özellikle ilk yıllarda memnun olmadıkları göz önünde tutulmalıdır. Yerleşimcilerin hoşnutsuzluğunun sebebi Sibirya Kazak ordusuna ait olan topraklarda baskıya maruz kalmalarıdır. Ayrıca iklim koşulları ve yeteri kadar tarıma yoğunlaşamamaları otuz ailenin Sır-Derya bölgesi ve Yenisey iline gitmesine neden olmuştur. Sosnovka'dan ise 20 aile Batı Türkistan'a gitmek üzere harekete geçmiştir. Bazı kolonistler Batı Rusya'ya doğru göç etmiştir. Tüm bunlara rağmen Sibirya toprakları kolonistler için cazip kalmıştır. Bu süreç sonunda XX. yüzyılın başında Sibirya bölgesinde birkaç tane yeni koloni kurulmuştur.[212]

Alman kolonistlerin Sibirya'daki yerleşim merkezlerinin bir diğeri de Tobolsk eyaletinde kurulmuştur. Tara ilçesindeki yoğun bataklık ormanlarında yetkililer, arazi dağıtımı çalışmalarını bir süre ertelemiştir. Ancak 1897'den itibaren kolonizasyon çalışmaları bataklık ormanlarında başlamıştır. Buraya yerleşen pek çok Alman kolonistin izinsiz olarak topraklarını terk ettiği tespit edilmiştir. Bunun üzerine Tayga ormanlarındaki kolonizasyona yasal izin verilmiştir. Karadeniz bölgesindeki Volhinya Almanları özellikle Tayga ormanlarına yerleşmek için harekete geçmiştir.[213]

Tayga ormanlarındaki ilk yerleşim 1897 Volhinya eyaletinden gelen Almanlar tarafından kurulan Bezerovskiy kolonisidir. Takip eden süreçte yeni

210 Viktor Bruhl, Michael Wanner, *Gedenkbuch Altai und Omsk: Staatsterror an den Deutschen in den Regionen Altai und Omsk*, 1919-1953, Nürnberg, 2009, s. 15.

211 Alexander Wormsbecher, *Ein Deutsches Dorf in Sibirien, Geschichte und Alltag*, Moskau, 2013, s. 19.

212 Lev V. Malinovskij, *Deutsche in Russland in Sibirien*, Barnau, 2000, s. 125.

213 Bruhl, *Die Deutschen in Sibirien*, s. 246.

yerleşim yerleri de ortaya çıkmıştır. Sibirya'da kurulan Alman yerleşim yerleri halkının çoğu topraksız kolonistlerden oluşmuştur. XIX. yüzyılda ortaya çıkan ilk göç dalgasının temsilcileri, kolonilerdeki iç çekişmelerden etkilenerek Sibirya'nın Tayga ormanlarında yerleşmeye karar vermişlerdir.

Yerleşimin ilk döneminde devletten gerekli yardımı alamayan Almanlar, ancak yukarıda da bahsedilen 1899'daki Kanunname ile yardım alabilmişlerdir. Alman ailelerin gıda kredileri dâhil olmak üzere devlet yardımlarının büyüklüğü 100 ila 150 ruble arasında değişmiştir. Yerleşim sırasında karşılaşılan ilk ve en büyük sorun ekilebilir arazi için ormanları temizlemektir. Yapılan yardımlar ile mevcut sorunların çözülmesi hedeflenmiştir. Yerleşimciler ilk yıllarda ailelerine yetecek kadar tarım ürünü elde edebilmek için ormanlık alanları temizlemek zorunda kalmışlardır. Yerleşimcilerin, hayvanları ve kendi konutları için Tayga ormanlarındaki kışlık alanları düzenlemeleri gerekmiştir. Rusya'nın diğer bölgelerindeki Alman yerleşimlerinde çiftliklerin etrafında gelişen bir tarım sistemi mevcuttur.[214]

Karadeniz ve Baltık bölgesinden Tayga ormanlarına yerleşen yerleşimciler yalnızca Tobolsk eyaletinde değil, Sibirya'daki ev ve çiftlik biçimlerinin ortaya çıkmasında da öncü olmuşlardır. Rus çiftçiler Sibirya'daki yeni yerleşim alanlarına gitmek konusunda isteksiz davranmışlardır. Bu yüzden 1890'larda Tobolsk eyaletinde 14 Alman kolonisi kurulmuştur. 13 Temmuz 1889 tarihli yasaya göre, köy toplantılarında 14 yerleşim yerindeki ev ve arazi kullanımının nasıl olacağına karar verilmiştir. Bunun sebebi ise yerleşime açılmış kolonilerin dezavantajlarını ortadan kaldırmaktır. Ekilebilir arazilerde tarlalar nadasa bırakılarak üç alanlı bir tarım sistemi inşa edilmiştir. Alman kolonistler Schwarzgof Alman yapımı sabanı başta olmak üzere harman, ekme ve biçme makineleri kullanarak tarımsal verimi arttırmışlardır.[215]

Sibirya'da gelir kaynakları arasında tarımdan başka hayvancılık, ticaret ve diğer zanaat dalları da gelişmiştir. Koloni çiftliklerinde yaşayan yerleşimciler Tayga ormanlarında karşılaştıkları zorluklardan dolayı başka bölgelere yerleşmek için hükümet yetkililerine başvurmak zorunda kalmışlardır. 1903 yılında 200 aileden oluşan 6 Alman köyü benzer bir taleple Devlet Mülkiyet ve Tarım Bakanlığına başvurmuştur.[216]

---

214 Helmut Anger, *Die Deutschen in Sibirien, Reise durch die deutschen Dörfer Westsibiriens*, Berlin, 1930, s. 8-13.

215 Viktor Bruhl, Michael Wanner, *Deutschen in den Regionen Altai und Omsk*, 1919-1953, s. 17.

216 Лев Викторович Малиновский, *Немцы в России и на Алтае: популярно-исторические очерки*, Барнаул, 1996, С. 38-39.

1908'de Stolpin'in Tarım Reformu sırasında Tarskom bölgesinde Ayevskaya Volostunda Romanoskiy, Nova-Romanovskiy ve Adamobskiy yerleşimlerinin temelleri atılmıştır. 1915'e gelindiğinde Tarskom bölgesindeki 11 bin dönümlük arazide 252 aileden oluşan 1500 kişinin yaşadığı 10 Alman kolonisi kaydedilmiştir.[217] Tukalinskom bölgesine yerleşen Almanların 1850'li yıllarda Estonya ve Letonya'dan geldikleri ifade edilmiştir. 1895'te Poktovskaya Volostundan Riyazonskoy, Penzenskoy, Poltavskoy Avrupa Rusyasının farklı yerlerinden gelen yerleşimcilerle birlikte, Samara eyaletinin Novauzenskiy bölgesinden gelenler Livavskoy kolonisini inşa etmişlerdir. 1895'te 47 kolonist, 1896'da ise 13 aile buraya gelmiştir.[218]

Bu reform yıllarında Tomsk eyaletinde büyük Alman köylü kolonizasyonu başlamıştır. 1906 yılında, *"Altay Bölgesindeki Bakanlar Kurulu Arazilerinde Yeniden Yerleşim Parsellerinin Oluşturulması İçin Toprakların Arazi Yönetimi Ve Tarım Ana Müdürlüğünün Tasarrufuna Devredilmesine İlişkin kanun"u* kabul edilmiştir. Bu arazilere Almanlar da dâhil olmak üzere göçmenler yerleşmiştir. Bu yıllarda, Sibirya'ya taşınan Alman yerleşimcilerin önemli bir kısmı Tomsk eyaletine yerleşmiştir. Altay'ın Barnaul bölgesindeki Kulundinskaya bozkırları Alman kolonizasyonunun ana bölgesi olmuştur.[219]

Stolpin'in reformu döneminde Tukalisnkiy bölgesinde tamamı Alman yerleşimcilerden oluşan koloniler inşa edilmiştir. 1907'de Kornilov volostundaki Vıtoro-Faminovskiy'de kurulan Alman köyü Almanların en çok yerleştiği birim konumundadır. Bu sahada 1915'e kadar 3 bin kişinin yaşadığı 511 aileden oluşan 10 Alman kolonisi kurulmuştur. Tobolsk vilayetinin Tarskiy ve Tuyakalinskiy ilçelerinde 20 Alman yerleşimi vardır. 32 bin dönüm tarım arazisinin yaklaşık 5 binin de Alman kolonistler yaşamıştır.[220]

Tomsk eyaletine yerleşen Almanlar da diğer bölgelerde olduğu gibi dinî açıdan ağırlıklı olarak Mennonit ya da Lutheryan mezhebine mensuptur. Aralarında az sayıda Katolik vardır. Bu bölgedeki yerleşimciler arasında ekonomik ve yaşam koşulları açısından en iyi imkâna sahip olanlar Mennonitlerdir. Mennonitler, Rus yerleşimcilerin aksine iklim koşullarına uyum sağlayarak tarımsal verimde de iyi sonuçlar elde etmişlerdir. Bundan dolayı Ruslardan

217 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 156.

218 Bohmann, *a.g.e.*, s. 124.

219 Малиновский, *Немцы в России*, С. 41.

220 Hans Jürgen Seraphim, *Die ländliche Besiedlung Westsibiriens durch Rußland*, Jena, 1932, s. 122.

daha müreffeh yaşam olanaklarına, tahıl stoklarına, gelişmiş tarım aletlerine ve çiftlik hayvanlarına sahip olmuşlardır.[221]

Sibirya bölgesinde yaşayan Mennonitlerin refah seviyelerinin yüksek olmasında, sadece kültür ve eğitim seviyeleri değil yığınlar halinde yaşamaları ve karşılıklı yardımlaşmaya dayanan tarım sistemine adapte olmaları da etkili olmuştur. Kulunda bozkırındaki Mennonit kolonileri, Torid vilayetindeki yerel idareden kredi almıştır. Kolonilere verilen uzun vadeli bu krediler Sibirya'da Alman kolonizasyonun kurulması için büyük önem taşımıştır. Kulunda bozkırındaki Mennonitlerin arazi kullanımı kendine has özellikleri barındırmıştır. Tarım arazileri kişiye değil, aileye tahsis edilmiştir. Arazi, tüm ev sahiplerine eşit olarak verilmiştir. Mennonitler, gelirlerinin bir kısmını yeni araziler satın almak ya da kiralamak için tarım kooperatiflerine bırakmışlardır.[222]

Tomsk eyaletindeki Alman Mennonitler, Birinci Dünya Savaşı arifesinde nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturmuştur. Nüfus verilerine göre 1914'te yaklaşık 60 bin dönümlük bir arazide kurulan 59 kolonide 11 bin Alman yaşamıştır. Sibirya'da, kişilerin devlet arazilerinde çiftlik kurabilmesi için özel teşebbüsle satın alınması veya kiralanması 8 Haziran 1901 tarihli yasa ile sağlanmıştır. XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyıl başlarında Batı Sibirya'da özel çiftlikler oluşturmak için yeniden yerleşim alanlarından devlet arazilerini satın alan ya da kiralayan Almanlar, kolonilerini, pazarlara ve demiryollarına yakın olacak şekilde inşa etmişlerdir. Trans-Sibirya demiryolu boyunca uzanan koloniler kısa sürede ekonomik gelişmelerini tamamlamıştır. Birinci Dünya Savaşı arefesinde Omsk bölgesinde 63 bin dönümlük tarım arazisine sahip olan Almanlar bölgedeki tüm özel arazilerin %44'üne sahiptir. Almanlar, Petropavsk bölgesinde arazinin %17'sini, Tobolsk eyaletinde ise %5'ini kullanmışlardır.[223]

Vladimir Steingel, Sibirya bölgesinde 17 bin dönümlük büyük bir arazi kiralamıştır. Bu arazideki çiftlik, yerel pazara ve orduya at sağlamak üzere kurulmuştur.[224] Diğer büyük çiftlikler F. Stumpf, G. Dick ve G. Yantsen'e aittir. Almanlara tarım arazilerinin verilmesinin ana nedeni Kazakların ekilebilir

221 Viktor Bruhl, Michael Wanner, *Deutschen in den Regionen Altai und Omsk*, 1919-1953, s. 18.

222 Петр Петрович Вибе, *немецкие колонии в сибири в условиях социальных трансформаций конца xix – первой трети xx вв*, Омск, 2011, С. 58.

223 Малиновский, Немцы в России, С. 60.

224 П. Александр Іоловнин, Бароны фон штейгель в истории россии", *немцы в санкт-петербурге биографический аспект XXIII-XX вв*, Санкт-Петербург, 2014, С. 279-283.

alanların sadece %5'ini kullanmalarıdır.[225] Rus hükümeti tarım alanlarını üretime açarak ekonomik gelir elde etmeyi hedeflemiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın başlarına kadar Yenisey eyaletinin topraklarında da bir dizi Alman yerleşimi kurulmuştur. Buradaki ilk yerleşimciler 1850 sonbaharında Suetek nehrinin kıyısında Yukarı Suetek kolonisinin temellerini atmıştır. Papaz Kossman, Yenisey eyaleti valisine Doğu Sibirya'ya sürülen Lutheryan cemaatinin üyelerinin buraya gönderilmesini önermiştir. Öneri değerlendirilerek bölgede refahın oluşturulması adına kabul edilmiştir[226]. Yenisey vilayetinin şehir ve ilçelerine yerleşen doktor, öğretmen, zanaatkâr ve tüccarlar, eyaletteki kültürel, bilimsel ve endüstriyel yaşamın oluşumunda önemli rol oynamıştır.[227] XX. yüzyılın ilk yıllarında Trans-Sibirya Demiryolu'nun inşasından sonra bu bölge, Batı Avrupa ve Amerika'dan gelen pek çok girişimcinin ilgisini çekmiştir. Özellikle Almanya, Sibirya petrolünün ana ithalatçılarından biri olmuştur. Yerel pazara endüstriyel ürünler, motorlar ve bira üretimi için ekipmanlar sağlanmıştır. Alman firmaları Sibirya'nın farklı şehirlerine şubeler açmıştır.

Almanlar, XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başında Batı Sibirya ve Kazakistan'da toplamda 300 yerleşim yeri kurmuştur. 1915'e gelindiğinde kolonilerde ve diğer kırsal köylerde 80 binden fazla Alman yaşamaktadır. Yaklaşık 750 bin dönüm tarım arazisi Almanlar tarafından işletilmiştir. Batı Sibirya Alman kolonileri, çoğunlukla izole bir yaşam sürmüştür. Alman çiftliklerinde gelişmiş aletler ve tarım makineleri kullanılmıştır. Toprağı işlerken kullandıkları modern tekniklerin yanı sıra, cins çiftlik hayvanlarını da yetiştirerek çiftçiliğin gelişmesinde birçok Alman çiftliği örnek teşkil etmiştir.[228]

Sibirya bölgesinde Alman okulları kiliselere bağlı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Tobolskom eyaletinin Tukalinskaya bölgesinde 4 tane Lutheryan okul vardır. Almanca eğitimin yapıldığı okullarda derslere papaz yardımcıları girmiştir. Alman okullarının çoğu 1900 ila 1913 yılları arasında açılmıştır. Çocukların 5 ila 13-14 yaşları arasında okula gitmeleri uygun görülmüştür. Kışın her gün, yazın ise haftada 3 kez okul harcı ödenerek eğitim verilmiştir. Fakir ailenin çocuklarının harcı, kilise cemaati tarafından ödenmiştir. Çocuklarını haklı bir sebep olmadan okula göndermeyen velilere

225 Brandes, Savin, *Die Sibiriendeutschen*, s. 15.

226 Eduard Heinrich Busch, *Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen- und Schulwesens der evangelisch-lutherischen Gemeinden in Russland*, Petersburg, 1862, s. 43.

227 Малиновский, *Немцы в России*, С. 110.

228 Brandes, Savin, *Die Sibiriendeutschen*, 2001, s. 24.

para cezası verilmiştir. Okul sistemi geleneklere göre inşa edilmiştir. Rusya'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Sibirya'da da Mennonit okulları, öğretmen maaşları bakımından oldukça iyi konumdadır.[229]

XX. yüzyılın başında Sibirya okulları bakanlık okullarına dönüştürülmüştür. Eğtim süreci ve kalitesi açısından Lutheryan ve Katolik okulları Mennonit okullarından daha zayıf olsa da Sibirya'daki genel eğitim durumuna göre nispeten iyi durumdadır. Rus hükümeti, okul binalarının inşası için bir kerelik fon sağlamıştır. Okulların bakımı için ödenen yıllık asgari miktar aynı kalmıştır. 1909-1911 yılları arasında Sibirya'da resmî olarak 15 Alman okulu açılmıştır. Omsk bölgesinde bulunan okullar Evanjelist kilisesine aittir.

Sibirya'daki okullarda özellikle nitelikli öğretmen eksikliği, ciddi bir sorundur. Rus bakanlığının öğretmenleri, kilise okulundakilerden daha iyi hazırlanmıştır. Almanların Sibirya okullarında, en iyi ihtimalle merkezî okullardan veya özel pedagojik kurslardan mezun olan öğretmenler çalıştırılmıştır. Mennonit yerleşimindeki okullar yerleşim yerine bağlı olarak daha küçüktür. 1914'te Omsk bölgesinde Mennonit okullarında okuyan öğrenci sayısı 13 ila 32 kişi arasında değişmiştir. Kırsal bölgede bulunmaları okulların öğrenci sayısı ile doğrudan bağlantılıdır.[230]

XIX. yüzyılın sonunda ilk kentsel Alman okulları açılmaya başlanmıştır. Bu okulların en büyüğü 1896'da Papaz A. Keller tarafından açılmıştır. Özel okullara ve genel şartlara uygun olarak inşa edilen okul Lutheryan çocuklar için hizmet vermiştir. Ders kitaplarının Halk Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanarak kullanılmasına izin verilmiştir. Okulda eğitim görenlerin sayısı dönemine göre oldukça azdır. 8 erkek 14 kız öğrencinin eğitim gördüğü okulda 8 öğretmen görev almıştır. 1909-1910'da Omsk ve Petropavlosk'ta yeni okullar açılmıştır.[231]

1891-1904 yılları arasında Sibirya demiryolunun tamamlanmasıyla birlikte Sibirya'daki ticarî bağlantılar artmıştır. Ayrıca bölgenin yeraltı kaynakları da dünyaya açılmıştır.[232] XIX. yüzyılın başında Altay bölgesi, Avrupa pazarı için

229 Ирина Валентина Черказьнова, "Немецкая дореволюционная школа Сибири: возникновение и проблемы развития" *Немцы. Россия. Сибирь, Омск*, 1997, С. 101-103.

230 Ирина Валентина Черказьянова, "Школьное образование российских немцев", *проблемы развития и сохранения немецкой школы в Сибири в XVIII-XX вв*, СПб, 2004, С. 97.

231 Ирина Валентина Черказьянова, "Немецкая школа дореволюционной Сибири", *Die Geschichte und Ethnographie der Deutschen in* Sibirien, Omsk, 2009, s. 157-164.

232 BArch, DAI, Eine Bericht über Deutschen in Russland.

en büyük gümüş üreticisi olmuştur. Sibirya bölgesi zengin maden yatakları sayesinde sektörde lider konuma gelmiştir. Bu yüzyılda Almanlar, sanayileşme sürecindeki demiryolu inşaatı ve madencilik sektörlerinin gelişmesinde girişimciliğin bir parçası haline gelmiştir. Sibirya'da sadece Alman kolonilerden tüccarlar değil, Alman İmparatorluğu'ndan gelen diğer girişimciler de ekonomik sektörlerdeki yerlerini almışlardır. Bu konuda Hamburg ve Bremen'den gelen şirketler öncü bir rol oynamıştır. Bu şirketler, Sibirya'daki hammadde kaynaklarının pazarlara ulaşmasını daha da kolaylaştırmıştır.[233] Faber Castell kalemlerinin gelişmesini sağlayan hammaddenin geliştirilmesi, Altay bölgesinde yapılan çalışmalarla sağlanmıştır. *Die Thurn ve Taxissche Post* şirketleri Sibirya'daki posta teşkilatını kurmuşlardır.[234] Ancak I. Dünya Savaşı ile birlikte pek çok şirket Rusya'dan çekilmek zorunda kalmıştır.[235] Siemens firması Sibirya ve Altay bölgesindeki elektrik santrallerinde çalışmak üzere teknisyenler göndermiştir. Faber Castell, Thurn ve Taxis gibi ünlü Alman şirketleri Altay bölgesinde madencilik üzerine yatırımlar yapmışlardır.[236]

233 Hecker, *a.g.e.*, s. 117.

234 BArch, DAI, Eine Bericht über Deutschen in Russland.

235 Петр Петрович Вибе, "Социально экономическое развитие немецких колоний Сибири в конце xix – начале xx вв", *Die Geschichte und Ethnographie der Deutschen in Sibirien*, Омск, 2009, С. 91.

236 Pavel Aleksandrovitsch Zarutskiy, *Wirtschaftliche Beziehungen zwischen Sibirien und Deutschland: Eine Säkular vergleichende Analyse*, Dissertation, Achen, 2018, s. 305.

Simonov'un iki misafirinden biri Rus Almanlarından Fertiçkin'di. Ufak tefek, maymun suratlı, alaycı bir aptal olan Fertiçkin, okulda daha ilk sınıflardan beri baş düşmanımdı; aşağılığın, küstahın, tafracının, korkağın biri olduğu halde yüksekten atmaya bayılırdı".

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*,
Çev: Nihal Yalaza Taluy, İstanbul 2004, Türkiye İş Bankası
Yayınları s. 33.

VOLGA ALMANLARININ GÖÇ VE KOLONİZASYON SÜRECİ

BÖLÜM 2

I. RUSYA'YA GÖÇÜN SEBEPLERİ

Kitlesel göçlerin ortaya çıktığı bir ortamda pek çok sorunun akıllara gelmesi beklenir. Bunlardan bazıları şunlar olabilir;

- İnsanlar kitleler halinde neden başka bir ülkede yeni bir hayat kurmayı tercih etmişlerdir?
- Göçün sebepleri arasında yer alan siyasî, sosyal ve ekonomik sebepler nelerdir?
- Sorunun diğer yönü ise göç edilen yerde planlı olarak yeni yerleşimleri desteklemeye iten sebepler nelerdir?

Daha sonra bahsedileceği gibi 1763'teki II. Yekaterina Manifestosundan önce de Rusya'nın büyük şehirlerinde yaşayan Almanların sayısı azımsanmayacak derecededir. Özellikle teknisyenler, bilim adamları, askerler ve tüccarlar başta olmak üzere muhtelif meslek gruplarından Almanlar Rus Çarlığının hizmetine girerek bürokrasi kademelerinde yüksek seviyelere kadar ulaşabilmişlerdir. Her ne kadar bunlardan bir kısım Ruslaşmış ise de (Russifizierung) bir kısmı da Alman kültürünü koruyabilmiştir.[1]

Rusya, Avrupa'da devam eden Merkantilizm, Kameralismus, Kolonyalizm hareketlerinin Amerika ve Macaristan'da yarattığı etkilerden haberdardır.[2] Fransız aydınlarla mektuplaşan II. Yekaterina kolonizasyon politikasının

1 Wolfgang Hippel, *Auswanderung aus Südwestdeutschland, Studien zur württembergisch Auswanderung und Auswanderungspolitik im 18. und 19. Jahrhundert*, Stuttgart, 1984, s. 23.-27.

2 Inge Auerbach, "Die Auswanderung an die Wolga als Problem der Verfassung des Heiligen Römischen Reiches. 250 Jahre Auswanderung aus Hessen (1765-1767)", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Band. 63, Gerlingen, 2015, ss.177-206; Detlef Brandes, "Die Ansiedlung von Ausländern im Zarenreich unter Katharina II., Paul I., und Alexander I", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1968, ss.161-187. s. 163.

uygulayıcısı olmuştur.[3] Gelişmiş Avrupa toplumuna benzer koloni yerleşimleri kurularak Protestan ahlaki değerleriyle profesyonel çalışmayı dindar bir amaç haline getirmiş toplulukların Rusya'da yaşaması koloni politikaları arasında gösterilebilir.[4] Batı düşüncesinden oldukça etkilenen II. Yekaterina dönemin Fransız aydınları ile yazışmıştır. Didero, Petersburg'u ziyaret ederek Çariçe Katerina ile görüşmüştür.[5] Kolonizasyonun başladığı bölge olan Volga'da çoğunlukla Tatar, Başkurt, Kırgız-Kazak, Kalmuklar meskûndur. Katerina, kolonilerin inşası için 5,5 milyon ruble ayırmıştır.[6] Katerina, manifestosunu Fransa, İngiltere ve İsviçre'de yayımlamıştır. Manifesto, yerleşimcileri toplamakla görevlendirilen diplomatlar ve yarı-resmî acenteler tarafından Yunanca, Sırpça ve Rumence olarak basılmıştır. Rusya'ya göç İngiltere ve Fransa'da beklenen etkiyi göstermemiştir. Bunun sebebi İngiltere ve Fransa'da sert bir şekilde tavır alınarak idamların uygulanmasıdır.[7]

II. Yekaterina, serflik sistemine bağlı yoksul köylüleri yerinden edememiştir. Çariçe'nin, yapmak istediği reformlar için soyluların desteğine ihtiyacı vardır. Almanların Rusya'nın güney bölgesine yerleştirilmesinin asıl amacı yağmacı gruplar olarak değerlendirilen Türk halklarına karşı tampon bölge oluşturmak, boş toprakların iskânı ve üretime kazandırılmasıdır. Açıkça ifade edilmese de Rus köylüleri için örnek tarım toplumu oluşturulmak istenmiştir.[8]

Yukarıda da bahsedildiği üzere Rusya'ya kitlesel göçler planlı bir şekilde II. Yekaterina döneminde (1762-1796) başlamıştır. Moğol İmparatorluğu'nun çöküşünden bu yana Kırgız, Kalmuk ve Başkurt konar-göçer halkları Volga bozkırlarında yaşayan Rus halkını rahatsız etmiştir[9]. Bu süreçte Samara, Saratov, Kamışin ve Volgograd şehirleri saldırılardan korunmak amacıyla oluşturulmuştur. Rus köylülerinin güvensiz bölgelere yerleşmek için hareket

---

3 Roger P. Bartlett, "Diderot and The Foreign Colonies of Catherine II", *Chaiers du Monde Russe*, 1982, s. 221. II. Yekaterina, Çiçero'yu Petersburg'a davet ederek sarayda sohbet edebilmiştir. II. Yekaterina, "Encyclopedia"nın (Ansiklopedi) basılamayan kısımlarını Rusya'da basmaları için başta Voltaire ve Rousseau olmak üzere Fransız aydınlarını davet etmiştir. Bk. Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, Aydınlanma'dan Marksizme*, Çev: Alâeddin Şenel, İstanbul 2013, s. 30.

4 Аркади Герман, "Репрессии как неотъемлелемый элемент политики большевисткого режима по отношению к российским немцам", http://old.memo.ru/history/repfram.htm. Erişim Tarihi, 12 Temmuz 2020.

5 Bartlett, a.g.m., s. 221-241.

6 Koch, *a.g.e.*, s. 19.

7 Schippan, Striegnitz, *Wolgadeutsche Geschichte und Gegenwart* s. 31.

8 BArch, R 57/2552, Die Auswanderung aus Wüttemberg nach Russland in den Jahren 1804-1823.

9 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 25.

etmeleri zordur. Ayrıca Rusya'da önemli siyasî nüfuza sahip olan soylular toprağa bağlı köleleşmiş köylüleri kaybetmek istememiştir. Bu nedenlerle II. Yekaterina döneminde Volga'nın alt bölgesinde Alman yerleşiminin temelleri atılmıştır.[10] İmparatoriçenin 4 Aralık 1762'de Rusya'ya göçü teşvik eden ilk manifestosu Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde yankı bulsa da etkili olmamıştır.[11] Bununla birlikte 4 Şubat 1763 Manifestosu'yla farklı bir yol izlemiştir. Bu bağlamda Volga'daki ilk yerleşim "Rusya'daki yabancı halkların göçünü arttırarak devletin kazanacağı faydalar" açısından gerçekleşmelidir anlayışı ile hareket edilmiştir.[12] Söz konusu manifestoyu 19 Mart 1764 tarihinde, arazi mülkiyeti, yerleşilecek arazileri ve her çiftçiye tahsis edilecek arazi miktarını da belirleyen yeni düzenlemeler izlemiştir. Bu bildirinin ana hükümleri şunlardır:

- Din özgürlüğü
- Kırsal bölgelerde 30 yıl, şehirlerde ise 10 yıllık vergi muafiyeti
- Rusya'da olmayan kurum ve kuruluşlar için düşük faizli krediler
- Askerî görevlerden süresiz muafiyet
- Almanlara kendi okullarını kurma ve idare hakkı
- Her aileye 30-80 dönüme kadar karşılıksız toprak tahsisi

Ayrıca II. Yekaterina döneminde Rusya, Osmanlı Devleti'yle yapılan savaşta Karadeniz bölgesinden yeni topraklar kazanmıştır. 1769'da Hotin (Chotin) kalesi 1770'te Bender, Akkerman, İsmail, Kiliya ve Braila kaleleri zaptedilmiş ve Küçük Kaynarca Antlaşması'yla (1774) Rusya'nın Karadeniz de serbestçe yelken açabilmesinin önü açılmıştır. 1783 yılında Kırım'ı ilhak eden Rusya 1788'de Rusya Özi kalesini de ele geçirmiştir. 1792'de ise Osmanlı Devleti, Yaş Antlaşması'yla Özi bölgesinden Dinyester'e kadar olan kısmı Rusya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Sonrasında Rusya, Budapeşte Antlaşması'na göre 1812'de Beserabya bölgesini de kazanmıştır. Bu alanların gelişimi Grigory Potemki'nin teşebbüsleri ile başlamıştır.[13] Rus Çarlığı, Herson (1779), Mariupol (1778), Sivastopol (1783), Yekaterinoslaw (1787), Nikolajew (1789), Tiraspol (1793) ve Odesa (1794) şehirlerini kurmuştur. Böylece Rusya'nın güneyindeki askerî kazanımlar şehirleşmeyi de beraberinde getirmiştir.

10 Stricker, *Deutsche Geschichte*, s. 42-43.

11 Hippel, *a.g.e.*, s. 28.

12 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 26.

13 Griorgy Potemkin: 1774-1791 yılları arasında yaşamış Rus generaldir. II. Yekaterina'nın sevgilisi olan Potemkin Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan mücadelenin önemli aktörlerindendir. 1783'te Kırım'ın ilhak edilmesiyle Kırım Prensi olmuştur. Osmanlı Devleti'ni parçalayarak Balkanlar ve Asya'da İstanbul merkezli bir imparatorluk kurma hayalindedir.

Şehirler daha sonra kurulacak yerleşim birimleri için büyük bir önem taşımıştır. Odesa şehri, kolonilerin gelişiminde kilit rol oynamıştır. Yeni alanlar seyrek nüfuslu olduğundan (8 milyon dekara 194.250 nüfus) başta çiftçiler olmak üzere kalifiye ve çalışkan köylülere ihtiyaç duyulmuştur.[14] I. Aleksandr da (1801-1825) Rusya'nın güneyinde, Osmanlı Devletinden kazanılan topraklarda, İmparatoriçe II. Yekaterina'nın koloni çalışmalarını devam ettirmiştir.

I.Aleksandır'ın 20 Mart 1804 tarihli yeni manifestosunda, yabancı yerleşimcilerin kırsal istihdam ve zanaat kollarında örnek olması gerektiği vurgulanmıştır.[15] Rusya'da uzun yıllar devam eden kolonizasyon politikası çeşitli aşamalardan geçmiştir. Ancak bu manifestoda göç etmek isteyen herkese kapı açık değildir. Bunun için yerleşimciler belirli koşulları yerine getirmek ve Rus Çarlığı'nın diplomatik temsilcisine bir rapor vererek 300 guldene[16] kadar olan servetlerini kanıtlamak zorundadırlar. Rus temsilciler giriş izni alabilmeleri için yerleşimcilerden genellikle iyi niyet belgesi istemiştir. Ekonomik katkıları daha yüksek olacağı düşünüldüğünden evli ve çocuklu aileler tercih edilmiştir. Bununla birlikte yıllık göçmen sayısı sınırlı tutulmuştur. Beserabya bölgesinden Güney Kafkasya'ya kadar geniş bir bölgeye yerleşimciler tercihlerine ve Rusya'nın ihtiyaçlarına göre yönlendirilmiştir.[17]

Rusya'ya göç edilmesinin sebeplerini 4 ana kategoriye ayırabiliriz:

1. Siyasî sebepler: Askerlik hizmeti, işgaller, savaşlar, prensliklerin ve hükümetlerin siyasî baskısı
2. Ekonomik sebepler: Başarısız hasat mevsimleri, yüksek vergiler, kıtlık, tarım alanlarının eksikliği
3. Dinî sebepler: Baptizm, Mennonit, Binyılcılık mezheplerinin baskı altına alınması ki Württemberg'de yoğun bir şekilde yaşanmıştır.
4. Kişisel sebepler: Soylu aileler arasındaki ilişki ve Rusya'ya daha önce göç etmiş kişilerle akrabalık bağının bulunması Rusya'ya yerleşimi teşvik eden sebepler arasındadır.

14 Эльвира Германовна Плесская, "Ремесленная колония в Одесса первая половина xix. в." Немцы одессы *и* одесского региона, Одесса, 2003, С. 124.

15 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 30.

16 Hollanda guldeni olarak bilinen para birimidir.

17 Johann Georg Kromm, *Die Deutschen Ansiedler an der Wolga*, Pokrowsk, 1926, s. 4.

Almanya'daki Durum	Rusya'nın Vaatleri
Fransa askerî kuvvetlerinin baskısı ve zulmü; Alman Prensliklerinin istekleri	Özgür yaşam şartları ve imkânlar
Alman Prensliklerinin zorunlu askerlik ve cephe görevlerine ek olarak Fransız askerlerine esir düşme korkusu	Zorunlu askerlikten sınırsız muafiyet
Ekonomik bunalım, Verimsiz hasatların sürekliliği Wüttemberg bölgesinde 1816 yılında ortaya çıkan kıtlık ve açlık Tarım alanlarının kıtlığı Alman prensliklerinin aşırı vergi talebi	Tarım alanları vaadi Sınırsız toprak satın alma imkânı 30 yıl vergi muafiyeti
Katı ve gayri hukukî yönetimin meşrulaşması	Kendi kendine yönetim imkânı
Kilisenin dinî baskısı	Dinî özgürlük

Tablo 2. II. Yekaterina Döneminde Almanya ve Rusya'nın Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Durumu

A. Siyasî Sebepler

XVIII. yüzyıl Avrupası'nda savaşlar uzun yıllar sürmüştür. Avusturya Veraset Savaşı (1740-1748) Avrupa'daki büyük güçlerin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Habsburg Hanedanı'nı kimin temsil edeceği sorusu Batı Almanya'da yıkımlara neden olacak savaşları tetiklemiştir. XIV. Luis'in birlikleri uzun süre bu bölgede kalarak Hessen bölgesindeki yerel halka zulmetmiştir.[18] İktidar mücadelesi uzun yıllar Almanya'da siyasî, sosyal, ekonomik istikrarın bozulmasına neden olmuş ve kargaşa ortamından en çok köylü nüfus etkilenmiştir.[19] 1740 yılında Almanya'da 318 ayrı prenslik bulunması Almanya'nın içerisindeki siyasî karışıklığı özetleyebilir.

Hessen bölgesinden Volga bölgesine göçün ana nedeni İngiltere-Fransa arasındaki 1756-1763 arasında süren 7 Yıl Savaşları'dır. Güney Almanya'nın Rheiland, Wüttemberg ve yakın bölgelerini harap eden 7 Yıl Savaşları Rusya'ya doğru büyük bir göç dalgası için zemin hazırlamıştır.[20] Tüm güçleri ile

18 Beyer-Thoma, Hermann, *Bayern, Franken, Schwaben und Rußland im 18. Jahrhundert*, München, 1998, s. 6.

19 Volker Trugenberger, "Auswanderung, Ursachen, Motive, Ziele", *Von Affinstätten zu Affstätt: 700 Jahre Geschichte eines Dorfes im Gäu*, Herrenberg, 1987, s. 227-230.

20 Daniel Häberle, *Auswanderung und Koloniengründungen der Pfälzer im Jahrhundert: zur zweihundertjährigen Erinnerungen an die Massenauswanderung de Pfälzer (1709) und an den pfälzischen Bauerngeneral Nikolaus Hercheimer den Helden von Oriskany*, Kaiserlautern,

karşı karşıya gelen Fransa ve İngiltere'nin savaş alanı bugünkü Batı Almanya sınırlarıdır. Hessen bölgesindeki halk, yabancı askerî birliklerin yağmaları, savaşın bıraktığı yıkımlar ve savaş vergilerinden ağır bir biçimde etkilenmiştir. Kassel ve Marburg bölgeleri Fransız ve Kuzey Hessen prenslikleri arasındaki savaşlar sırasında beş kere el değiştirmiştir.[21] II. Yekaterina'nın manifestosunun Almanya'nın batısında siyasî karışıklığın tırmandığı bir dönemde yayımlanması manifestonun rağbet görmesini sağlamıştır.

XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki savaş durumu özellikle Yukarı Ren bölgesindeki prenslikler tarafından hissedilmiştir. 30 Yıl Savaşları (1618-1648), Hollanda Savaşı (1672-79), Pfalz Veraset Savaşı (1688-1697), İspanya Veraset Savaşları (1701-1714), Lehistan Veraset Savaşı (1733-1735) birbirini takip etmiştir. Taht mücadelelerini takip eden dönemde nüfus, savaşlardan ciddi şekilde etkilenmeye devam etmiştir. Savaşlarda Fransız birlikleri Almanya'nın üst bölgesine girerek tüm Ren vadisini, Schwaben, Franken, sonra da Bavyera bölgesini işgal etmiştir. Fransız askerlerin yerel halka savaş hukukuna uygun davranmaması üzerine Fransız General Jourdan: *"Bu kadar onursuz bir birliğe komutanlık yapmak benim talihime denk geldi"* diye yazmıştır.[22] Böylesine siyasî karışıklığın içerisinde kalan Almanlar, çareyi başka topraklara göç etmekte bulmuşlardır.

Öte yandan yönetici kesimler halkın sefaletine rağmen şatafatlı bir yaşam sürmeye devam etmişlerdir. Hessen Prensi II. Frederik, yüksek miktarda para karşılığında pek çok kişiyi Amerikan iç savaşına zorla göndermiştir.[23] Mesela 17.000 Kuzey Hessen askeri, İngiliz bayrağı altında Amerika'da savaşmıştır. Bahsi geçen savaşlarda Alman nüfusu 21 milyondan 13,5 milyona kadar düşmüştür.[24] Aynı zamanda savaşlarda yakınlarını kaybeden Almanlar, hızla ekonomik sefalete sürüklenmiş ve yaşam kaliteleri düşmüştür. Bu sebeple Rusya'nın manifestosu bölgede yaşayan halka cazip gelmiştir. Bütün bunlara ek olarak, 1789 Mülk Edinme Kısıtlama Kararnamesi Mennonitlerin[25] Batı Prusya'dan Rusya'ya göçünü hızlandıran bir diğer faktör olmuştur.

1909, s. 126-134.

21 Häberle, *a.g.e.*, s. 135.

22 Archibald Gordon Macdonell, *Napoleon and his Marshals*, Newyork, 1934, s. 74-75.

23 Edward J. Lowell, *The Hessians and the other German auxiliaries of Great Britain in the Revolutionary War*, Newyork 1884, s. 55.

24 Richard Scheurman, E. Trafzer Clifford, *The Volga Germans: Piooners of the Northwest*, Idaho, 1980, s. 212.

25 Mennonitler: Menno Simons (1496-1561) önderliğinde Anabaptist hareketin içerisinde Hollanda, İsviçre ve Almanya'nın batısında ortaya çıkan dinî harekettir. Günümüzde Amerika ve Kanada'da teknolojiyi reddeden dinî bir grup olarak bilinirler. Volga Almanları

Napolyon, 1806 yılında Ren Konfederasyonu'nu ilan etmiştir. Baden bölgesinden askerler Prusya'da (1806), İspanya'da (1808), Tirol'de (1809) savaşmak zorunda kalmıştır. 1812'de Rusya'ya karşı yapılan savaşta 6.000 Baden vatandaşı Rusya'ya gitmiştir. 1803 ve 1806 arasında Napolyon'un ordusu Mannheim, Heideberg ve Baden topraklarından kademeli olarak çekilmiştir. Fransız askerî birliklerinin harap ettiği bölgeden Rusya'ya göç oldukça fazladır. Rastatt bölgesi ve etrafındaki alan kalıcı bir konuşlanma bölgesi olmuştur. Bu bölgede yaşayan halk siyasî ve askerî koşullardan muzdariptir. Öte yandan 1800- 1810 yılları Ren nehrinin sol kıyısındaki Alsas-Loren ve Pfalz'da (Alsace ve Pfalz Landau, Germersheim) halk, zor zamanlar geçirmeye devam etmiştir. Almanya'ya ait olan Alsas-Loren toprakları Fransızlara teslim edilmiştir. Erkekler, Fransız ordusuna zorla yazdırılmıştır.[26] Bu askerlik hizmetinden kaçmak için birçok genç erkek, evlerini terk ederek göç listesine isimlerini yazdırmıştır. Savaş yükleri sebebiyle toplumun malî yapısı yıkıcı bir şekilde etkilenmiştir. Ren nehri bölgesindeki sel felaketleri de siyasî kaos ve savaştan kaynaklanan felaketler zincirine eklenmiştir.[27]

Württemberg, Fransız yönetimi altında acı çekerek kurbanlar vermek zorunda kalmıştır. Württemberg birlikleri Prusya'ya, özellikle Silezya bölgesine sevk edilmiştir. 1809'da Avusturya'ya, isyancı Voralberger bölgesine, 1812'de ise Rusya'ya karşı savaşmak zorunda bırakılmışlardır. Almanların bahsi geçen savaşlarda silah altına alınması genellikle zor kullanılarak yapılmıştır. 1813'te ise Prusya, Rusya ve Avusturya'ya karşı 63.000 Alman vatandaşı Ren Birliklerine (Rheinische Bund) katılmıştır. Württemberg'den 12.000, Bavyera'dan 30.000, Baden'den 8.000 ve Hessen'den 4.000 kişi orduda görev almıştır.[28] Rusya seferine katılan 15.800 Württemberg vatandaşı, Smolensk ve Borodino gibi savaş alanlarında cesurca savaştıktan sonra Moskova'dan geri dönmüştür. Württemberg nüfusu, işgalci Fransız birliklerinin tacizleri ile karşı karşıya kalmıştır.[29]

Dük Friederik, Württemberg Prensliği'nde köklü değişiklikler yapmıştır. Hristiyan mezheplerinin sosyal ve siyasî haklarını ellerinden almıştır. Siyasî ve dinî tartışmalar Şubat 1809'da yayımladığı bir emirname ile tamamen

---

arasında bu dinî hareket oldukça yaygındır.

26 Macdonell, *a.g.e.*, s. 77.

27 Hermann, *a.g.e.*, s. 8-10.

28 Arnold Scheuerbrandt, "Die Auswanderung aus dem heutigen Baden-Württemberg nach Preußen, in den habsburgischen Südosten, nach Rußland und Nordamerika zwischen 1683 und 1811", *Historische Atlas von Baden-Württemberg*, Stuttgart, 1985, s. 30.

29 Lowell, *a.g.e.*, s. 59.

yasaklanmıştır. Bölge halkına yönelik siyasî baskıya ek olarak halkı işgal ve savaş maliyetleri de etkilemiştir. Öte yandan Württemberg ve Hessen Prensliklerinin "av partileri" ile süslü görkemli yaşamlarının maliyeti, katlanılması zor ve yüksek vergileri beraberinde getirmiştir. Bütün bu olumsuz koşulları gözönünde bulunduran halk, umudu Rusya topraklarında aramıştır.[30]

Göçün ana nedenlerden biri de bölgede yaşayan insanların fakirliğe sürüklenmesidir. Yeterli toprağı olmayan köylüler belirli bir ücret karşılığında karın tokluğuna çalışmak zorunda kalmıştır. 7 Yıl Savaşları (1756-1763) ve ardından gelen Napolyon işgali bölgedeki halkın ekonomik faaliyetlerini ve yaşam kalitesini derinden sarsmıştır. 1789 Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı siyasî kaosa ek olarak, Napolyon Bonapart'ın 1804-1814 yılları arasındaki yükselişi Rheiland bölgesindeki Almanların yaşam koşullarını olumsuz etkilemiştir. Yukarıda anlatıldığı üzere bu durumun sonucu olarak pek çok Alman, Prusya ve Rusya'ya doğru gitse de bu, kesin bir çözüm olmamıştır. Napolyon'un Rusya'yı da işgal etmesi bu durumun temel sebebidir. Napolyon ordusunda zorla silah altına alınanlar savaşın getirdiği yükten muzdariptir.[31]

1806-1816 yılları arasında Prusya'da hüküm süren I. Frederik, acımasız politikaları ile yerli halka adeta zulmetmiştir. Bu dönemdeki şatafatlı yaşam nedeniyle halktan aşırı vergiler talep edilmiştir. Ek olarak iklim koşullarının sertliği, hasadı verimsizleştirmiş ve vergilerini ödeyemeyen köylüler yoğun baskılar görmüştür. İşte bu sebepler, Rusya'ya göç etmek isteyenleri motive eden etkenler arasındadır. I. Aleksandr'ın 20 Temmuz 1804 yılında yayımladığı ikinci bir bildiri ile Rusya bölgesine özellikle Almanya'nın batısından göçler devam etmiştir. Bunu engellemek isteyen I. Frederik ise 1806'da seyahat yasağı getirmiştir.[32]

Baskılara rağmen I. Aleksandr'ın manifestosuna olan ilgi devam etmiş ve söz konusu manifesto, özellikle Polonya Dükalığı ile ekonomik ve dinî sorunları olan Alman nüfusa çekici gelmiştir. 1814'ten itibaren Güney Almanya'dan gelenler için Volga bölgesinde 24 koloni inşa edilmiştir.[33] Rusya'ya göçler 1871 yılına kadar devam etse de son büyük göç 1817-1819 yılları arasında

30 BArch, R57/ 424, Bericht über Entwurf des Haushaltsplanes, Forschungsstelle des Russlanddeutschtums.

31 BArch, R57/ 424, Bericht über Entwurf des Haushaltsplanes, Forschungsstelle des Russlanddeutschtums.

32 Ute Richter-Eberl, *Geschichte und Kultur der Deutschen in Rußland/UdSSR. Auf den Spuren einer Minderheit*, Landsmannschaft der Deutschen aus Rußland e.V., Stuttgart, 1989, s. 44

33 Arthur E. Flegel, "A Summary of German Migrations Eastwood into Poland, Austria, Hungary, Romania and Russia", North *Dakota State University*, July 1990, s. 5.

ayrılıkçı bir grup olan (Chialists) Johann Albrecht Bengel'in takipçileri ve John George Rapp'in takipçileri tarafından yapılmıştır. Bu gruplar, dinî inançlarına göre Mesih'in yeniden geleceğine inandıkları Kafkas bölgesine yakın bir mevki seçmek istemişlerdir.

B. Ekonomik Sebepler

II. Yekaterina'nın Manifestosuyla Batı Avrupa'dan Rusya'nın farklı bölgelerine olan göçün ekonomik sebepleri çeşitli başlıklar altında incelenebilir. Bunlar:

- Yüksek vergiler,
- Verimsiz hasatlardan kaynaklanan kıtlıklar,
- Tarım alanlarının küçük parçalara bölünmesi,
- Hayat pahalılığı,
- II. Yekaterina'nın vaat ettiği Volga'nın verimli topraklarıdır.

İktidar mücadelesinin sürekli devam etmesi ekonomik kaos ve düzensizliği arttırmıştır. Başta Hessen bölgesi olmak üzere, özellikle Vogelsberg ve Odenwald bölgesinde ekonomik yıkımlar peşi sıra gelmiştir.

Ekonomik sorunların sebeplerinden birisi de yabani hayvanların ve avın neden olduğu zarardır. Ayrıca toprağın kısırlığı, kiralamaların getirdiği yüksek faizler ekonomik sorunların bir diğer yönüdür. Bu nedenle Batı Almanya sakini pek çok vatandaş pervasızlığa, tembelliğe ve sarhoşluğa teslim olmuştur. Çünkü hasat geliri, kiralama ve faiz giderlerini ödemek için yeterli değildir[34] ve bazı köylüler topraklarının bir kısmını satmak zorunda kalmıştır. Ayrıca meraların az ve verimsiz olması hayvancılığı da olumsuz etkilemiştir. Böylece köylüler açlık sınırında yaşamaya başlamıştır. Öyle ki uzun süren kıtlıkların getirdiği açlık, saman parçalarının birleştirilmesiyle ekmek yapımı arayışını bile beraberinde getirmiştir.[35] Ekilebilir tarım alanları -özellikle elverişsiz toprakları olan Vogelsberg'de- sürekli bölünmüştür. Bu sebeple küçük toprak sahipleri giderek artmıştır. Odenwald ve Westerwald'ın dağlık alanlarında da tarım imkânları oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle bölgeden çok sayıda kişi Volga kıyılarına göç etmiştir.[36]

---

34 Werner Appel, "Versuch einer Feststellung der Gründe für die rußlanddeutsche Auswanderung aus Hessen", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, 1962. s. 59-64.

35 Karmann Eckball, "Die Deutsche Auswanderung 1816-1817 in den Kaukasus und ihre millenaristischen Hintergründe" İrfan-*Kolloqiums*, Vol. 3. s. 1-17.

36 BArch, R57/ 424, Forschungsstelle des Russlanddeutschtums.

Otuz Yıl Savaşları'nda nüfusun azalmasıyla XVIII. yüzyıldaki ekonomik büyüme ters istikamette seyretmiştir. Tarıma elverişli alanların nadiren genişlemesi, yabani hayvanlar ve fauna fazlalığı, ormanları tehlikeli hale getirmiştir. Bu durum yaşam alanlarını ve istihdam fırsatlarını giderek kısıtlamıştır. Wittgenborn nüfusunun sadece yarısının kullanabileceği kadar tarım toprağının kalmış olması göçün sebeplerinden birini gösteren bir örnektir.[37] Tarım topraklarının tükenmesi ve geniş alanlı tarım usulü, durumu daha da kötüleştirmiştir. Vergilerin ve askerî hizmet sürelerinin artması halkın tepkisini arttırmıştır. Spielberg mahkemesine yapılan başvuruların sonuçsuz kalması, yoksulluğun yanı sıra memnuniyetsizliği de arttırmıştır. Bu şartlar göz önüne alındığında köylü bir topluma sahip olan dönemin Almanya'sında, ana vatana uzak topraklardan gelen çağrıya açık insanların bulunması, doğal bir sonuç olmuştur.[38]

Böyle bir ortamda II. Yekaterina'nın görevlendirdiği propagandacılar (adventer) Volga ve Karadeniz bölgelerindeki bakir toprakların verimliliği ve genişliğini geniş kitlelere duyurmuştur. Ayrıca manifestoda, devlet görevlerinden muafiyet, askerlik hizmetinin zorunlu olmaması ve belirli bir süreye kadar vergi muafiyetinin vaat edilmesi bölge halkı arasında geniş bir ilgi uyandırmıştır. İsenburg bölgesindeki halkın çoğunluğunun göç etmek istemesi bölgenin ekonomik istikrarını tehlikeye sokmuştur.[39]

Bölge arazilerinin Kontluklara satılması Doğu Prusya'da arazi kiralama seçeneklerini daraltmıştır. Bu sebeple, birçok Mennonit, zanaatkârlık ya da bir esnaflık dalını öğrenmiştir. Tarım işçiliği ya da çiftlik sahibi olmak Mennonitler için uzak bir ihtimal olarak kalmıştır.[40] Zanaatkârlar, gündelikçiler ve meyhaneciler arasında da Rusya'ya göç etmek popüler hale gelmiştir. 1789'daki Mennonit Bildirisi, Mennonitlerin yeni arazi edinmesi veya satın almasını yasaklamış, toprak edinebilmeleri için askerî yükümlülüklerini yerine getirmeleri şartını koymuştur. Mennonitler, vatandaşlık haklarından mahrum bırakılıp yabancı yasalarına (Fremden Gesetz) bağlı olmalarına rağmen devlete bağlılıklarını devam ettirmişlerdir. Fakat Karadeniz ve Volga bölgesinde uygun ekonomik fırsatlar teklif edilince bölge kontluğu harekete

37 Heinz Becker, *Die Auswanderung aus Württemberg nach Südrußland und Bessabien*, Stuttgart, 1962, s. 86.

38 Becker, *a.g.e.*, s. 88.

39 Horst Penner, Horst Quiring, *Weltweite Bruderschaft: Ein Mennonitisches Geschichtsbuch*, Weierhof, 1984, s. 17; Benjamin Unruh, *Die Niederländisch-niederdeutschen Hintergründe der mennonitischen Ostwanderungen im 16., 18. und 19. Jahrhundert*, Selbstverlag, 1955, s. 33.

40 Karl Stumpp, *Ostwanderung, Akten* über *die Auswanderung der Württemberger nach Rußland 1816 bis 1822*, Leipzig, 1942, s. 15-18.

geçerek yeni bir teklif sunmuştur. Ancak Mennonitler, teklif edilen Kalisch ve Gnesen bölgesindeki düz arazilerin ekilebilir tarım bölgelerine dönüştürme projesini reddederek Rusya'ya göçü tercih etmiştir.[41]

Alman prensliklerinde hüküm süren bir başka sorun ise hayat pahalılığıdır. Ren ovaları, özellikle Pfalz, Alsas-Loren ve Kuzey Baden bölgesi enflasyondan muzdariptir.[42] 1816'dan sonra bazı bölgelerde kıtlık meydana gelmiştir. Bu durumu Mennonitler "Eğer zenginliğimiz biter ve kıtlık dönemi de yaşarsak, dilenmeye hazır olmalıyız" şeklinde yorumlamışlardır.[43] Bir mahkeme kaydında ise "Yeni ticarî faaliyet dalları ortaya çıkmadan, bölge sakinlerinin artan nüfusunun yiyecek eksikliğinin karşılanamayacağının" altı çizilmiştir. "Arazi mülkiyeti arttıkça tarım toprakları daha fazla bölünmüştür. Böylece toprak sahiplerinin küçülen tarım alanları ile kendi karınlarını bile doyurmaları zordur" denilerek tarımsal verimliliğin düştüğünün altı çizilmiştir.[44]

Württemberg, Karadeniz ve Volga bölgesine en fazla göçmen gönderen bölgedir. 1809, 1810, 1812-1815 yıllarındaki savaşlar nedeniyle bölgede iç huzur kalmamıştır. Bunun yanında 1816 yılındaki soğuk nedeniyle hasat verimsiz olmuştur. Tahıllar, üzüm bağları, meyveler ve hayvanlara verilen yem dâhil olmak üzere ekilebilir tüm alanlar bu durumdan etkilenmiştir. Bölgedeki sığırların üçte ikisi yem eksikliği nedeniyle ölmüştür. Halk açlıktan ölmemek için hayvanlarını yemek zorunda kalmıştır. Kabuk, saman ve kepek, ekmek haline getirilmiş; halk ot ve samanı pişirerek yemek zorunda kalmıştır. 1816 yılında iklim koşulları anormal derecede yıkıcı boyutlara ulaşmıştır. Olumsuz hava şartları "Yılbaşı'nda hava yaz mevsiminde olduğu gibi sıcaktı. Mart ayı gök gürlemeleri ile geçti. Mayıs ayında hava her zamanki gibiydi ama Haziran ayında bitmek bilmeyen bir yağmur vardı. Tahıllar tarlalarda çürüdü. Temmuz ayında yağan dolu, yetişmiş her şeyi yok etti" şeklinde tasvir edilmiştir.[45] Ekilebilir tarım alanlarının azalmasından dolayı mahsül yetersizliği had safhadadır, çünkü önceki yıllardaki hasatlar da zayıftır. Çiftçiler, savaş yıllarında kontluk ve prensliklerin sürekli talepkâr olmaları nedeniyle stoklama yapamamıştır. Durum sadece çiftçiler için değil, zanaatkârlar için de zordur.

41 Leibbrandt, *a.g.e.*, s. 43.

42 Leibbrandt, *a.g.e.*, s. 45.

43 *"Seitdem die Armut unter vielen Ortsbewohnern dergestalten eingerissen, daß einer dem anderen sozusagen das Brot aus dem Munde nimmt, seitdem sind wir auf die Bedenken geraten, unser Glück anderweitig zu suchen..."* (Çok zamandır yoksulluk yerel halk arasında, biri ekmeği diğerinin ağzından alacak şekilde parçalanmış durumdadır; tabiri caizse, ne zamandır başka yerlerde mutluluk aramaktan endişeliyiz).

44 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 20.

45 Leibbrandt, *a.g.e.*, s. 47.

Rusya'ya göçün sebepleri, ilk yerleşimcilerin torunları yıllar sonra Almanya'ya geri döndükleri zaman yurtdışı Almanlık kurumlarının çalışmaları vasıtasıyla göç dosyalarında kayıt altına alınmıştır. Yurtdışı Almanlık kurumlarının kayıtlarına göre; gıda eksikliği, savaş zamanlarından doğan bunalım, hayat kalitelerinin düşük olması ve kendilerini değersiz hissetmeleri gibi sebeplerin anlatıldığı aktarılmıştır.[46] Bazılarına göre ise hasatlardaki verimin zayıflığı ve yüksek vergilerden bunalan Almanlar için Rus Çarlığı'nın bildirisi umut vaat etmiştir. Pliezhausen adlı bir kişinin kişisel kayıtlarını inceleyen Karl Stumpp şunları aktarmıştır:[47] "1817'de birçok insan Württemberg bölgesinden kısmen aldatıcı vaatlerle, kısmen zamanın sefaleti ve dinî coşkuyla Kafkasya'ya gittiler." [48]

Yabancıların Rus topraklarına davet edilmesinin sebeplerinden biri ise söz konusu bölgedeki arazi mülkiyetinin Rus hükümeti lehine olmamasıdır. Diğer yandan Rus soylular Almanlara uygulanan düşük vergi oranları ve bu oranların tahsil edilmemesi gibi ayrıcalıklardan memnun değillerdir.[49] Rus soyluların şerhine rağmen Batı Almanya'dan pek çok kişi ekonomik motivasyonlarla göç etmiştir.

C. Dinî Sebepler

Almanya'dan Rusya'ya göçün sebepleri bölgeler arasında farklılık göstermiştir. Bir bölgede ağır basan sebep, diğerinde geçerli olmayabilir ya da diğerlerine göre etkisi daha azdır. Bu türdeki toplu göçün iki yönünün de değerlendirilmesi gereklidir.

Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) dinî çatışmalar sonucunda ortaya çıkan bir savaştır ve Doğu ve Güney-Orta Almanya'nın harap olması ile neticelenmiştir. Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra Kral IV. Henry (1553-1610) tarafından 1598'de imzalanan Nantes Antlaşmasıyla Huguenot'lara[50] dinî özgürlük garanti edilmesi üzerine 1685 yılında 200.000'den fazla kişi Alman Prensliklerine gelmiştir.

---

46 Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, R 911223, *Deutsche Angestelle als Rückwanderer.*

47 "1817 zogen viele Personen von hier ab nach Kaukasien, wohin zu ziehen sie theils durch trügerische Versprechungen, theils durch die Noth der Zeit (Mißwachs, Hungernoth) und durch religiöse Schwärmerei verlockt und verleitet wurden".

48 Stumpp, *Die Auswanderung,* s. 65.

49 Григорий Г. Писаревский, *Переселение прусских меннонитов в Россию при Александре I. Ростов*, 1917, С. 18.

50 Huguenot, Fransız Protestanlarına verilen isimdir. Katolik Fransızların baskısından ötürü ülkelerinden kaçmış, başta İngiltere ve Protestan Alman devletleri olmak üzere başka ülkelere sığınmışlardır.

Batı Almanya Prensliklerine göç edenlerin birçoğu tarihî süreç içerisinde İngiltere ve Amerika'ya göç etmiştir. Fakat büyük çoğunluğu Almanya'da kalmayı tercih etmiştir. Prusya hükümdarları tarafından hoş karşılanan bu kitle, Doğu Prusya'ya ve Berlin'in güneyindeki Spreewald bölgesine yerleştirilmiştir. Rheinland bölgesinde kalanların pek çoğu daha sonra Rusya'nın Volga bölgesine yönelen göçün bir parçası olmuştur.[51]

Güneydoğu Fransa'da ikamet eden Protestanlar Kuzeybatı İtalya'nın dağlık bölgelerine yerleşerek Katolik kilisenin yaptırımlarından kurtulmayı başarmış ve dinî dogmaların çoğunu da reddetmiştir. Efkaristiya sembolizmini savunarak Katolik kilisesine yeminle bağlanmaya karşı çıkmışlardır. Anabaptist hareketlerinden etkilenen Protestanlık mezhebine mensup Herrhuter Kardeşliği gibi grupların varlığı Alman toplumunda dinî ayrılıkların artmasına neden olmuştur. Anlaşmazlıkların artması üzerine bölgede yaşayamayacağını düşünen dinî mezheplerin bir kısmı William Penn[52] önderliğinde Amerika'ya göç ederken, geride kalanlar ise Polonyalı prenslerin daveti üzerine Vistula nehrinin kıyılarına yerleşmek üzere doğuya doğru yönelen göç hareketini başlatmışlardır.[53]

Herrhuter Kardeşliği mezhebi, Württemberg bölgesinde önemli bir rol oynamıştır. Göçten etkilenen diğer bölgelerde dinî nedenler daha az bir öneme sahiptir. Evanjelik gruplar dinî baskıya maruz kalınca yerlerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Siyasî gruplaşmaya dinî fraksiyonlar da eklenince Hessen, Darmstadt, Württemberg bölgelerinden belirli bir hareketlenme yaşanmıştır. Özellikle Saksonya bölgesindeki Herrnhuter Kardeşliği temsilcileri yeni bir vatan umudunu Rusya'da aramışlar[54] ve 1765 yılında Volvograd yakınlarındaki kolonilerini kurmak üzere yola çıkmışlardır. Buna karşın Hessen bölgesinde dinî nedenler, göçte bir gerekçe olmamıştır.

Mennonitlerin Danzig ve Batı Prusya'dan göçü ile ilgili olarak Unruh şunları kaydetmiştir: "1789 Mennonit Kanunu dinî meselelerle bağlantılıdır. Ancak II. Yekaterina'nın vaatlerinin revaçta olmasından dolayı Prusya ile Mennonitler

51 А. Рейнмарус, Г. Фризен, *Под Гнетом Религии Немцы колонисты СССР и Их Религиозные организации*, Москва, 1931, С. 30.

52 William Penn (1644-1718): İngiliz filozof ve dinbilimci. Pensvilvanya eyaletinin kurucusu olan Penn, ilkel Hristiyanlık ruhuna bağlı kalmaları için teşvik ettiği *"No Cross, No Crown"* eseriyle ünlüdür.

53 PA-AA; R 10592, Zur Begründung der bitte deutschen Ansiedler in Russland.

54 Herrnhuter Brüdergemeine: Lutheryan Protestanlığı, Kalvinizm ve Pietizm tarafından şekillendirilen nominal bir mezhebe bağlı olmayan Hıristiyan inanç hareketidir. Rusya Almanları arasındaki dinî yapı incelenirken geniş bir şekilde değerlendirilecektir.

arasındaki görüşmeler tıkanmıştır." [55] Ren bölgesinde, Pfalz'da, Kuzey Baden ve Alsas Loren bölgesinde dinî sebeplerin hiçbir rolü yoktur. Württemberg'de ise durum oldukça farklıdır. Göç nedenleri açık bir şekilde belirlenememiştir. Yerleşimcilere uygulanan anketler göç etmek isteyen herkese uygulansa bile bu bilgilerin tartışmalı olduğu araştırmacılar tarafından kabul edilmiştir.[56]

Pietizm Hareketi, XVIII. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve Joh. Georg Rapp ile doruğa ulaşan dinî-ayrılık hareketi olarak gelişmiştir. Ayrılık hareketlerinin gelişmesinde Fransız Devrimi'nin de etkisi olmuştur. Pietist Hareket, dinî kriterlerin bozulabilir ve sürdürülemez olduğu fikrini ileri sürmüştür. Devletin kilise üzerindeki etkisi ve devlete bağlılığın sınırlandırılması gerektiği konusunda kilise-devlet çatışması yaşanmıştır. Devlet, ayrılıkçı hareketlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Dinî nedenlerle kiliseden ayrılan ayrılıkçı hareketler, toplantılarını gizli şekilde sürdürmüşlerdir. Öte yandan Prenslikler, ayrılıkçı hareketlere karşı sert bir tutum takınmıştır. 1820'li yıllarda Alman Prensliklerinden yeni nüfus dalgaları Rusya'ya gelmeye devam etmiştir. Binlerle ifade edilen bu göçmenlerin içerisinde sadece Mennonitler değil, Lutheryan ve Katolikler de yer almıştır.

Svabya (Schwäbische) bölgesinde yaşayan Almanlar arasındaki dinî arayışlar, kilise ve çevresinde yapılan tartışmalarla devam etmiştir. Pietizm'in[57] kurucusu olan Philipp Jakob Speners'in[58] ve Franck'ın fikirleri Württemberg'de popüler olması uzun bir süreçte gerçekleşmiştir.[59] Svabya (Schwäbische) Pietizm Hareketine Almanlardan her meslek grubundan insan iştirak etmiştir. Söz konusu dinî hareket Albrecht Bengel[60] (1687-1752) ve takipçileri tarafından şekillendirilmiştir. Bunlar kilisenin soğuk ikliminden kaçarak Hristiyan inanç sisteminin nasıl olması gerektiği ile ilgili kendi aralarında tartışmalar yapmışlardır.[61] Toplantılarına 1914 yılına kadar Rusya'da devam etmişlerdir.

55 Unruh, *a.g.e.*, s. 41.

56 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 28.

57 Pietizm: Titiz ve katı ahlak anlayışına sahip teologların geliştirdiği dinî ve sosyal hayatı şekillendiren Protestanlık mezhebinin alt koludur.

58 Philipp Jakob Spener (1635-1705): Alman Lutheryan papazdır. Pietizm'in babası olarak değerlendirilmiştir. Frankfurt Lutheryan kilisesinin baş papazı olarak görev yaptığı süreçte kitapları basılmıştır.

59 Johannes Wallmann, *Philipp Jakob Spener und die Anfänge des Pietismus*, Tübingen, 1986, s. 35-37.

60 Johann Albrecht Brengel (1687-1752): Lutheryan papaz Pietizm hareketinin önemli temsilcilerinden birisidir.

61 "Aus der kalten Kirche in die warme Stunde": Soğuk kiliseden sıcak saatlere doğru yol almak.

Bu toplantıların en büyüğü Boeblingen yakınlarında Altdorf'ta çiftçi Michael Hahn[62] (1758-1819) tarafından gerçekleştirilmiştir.[63]

Hükümetin tedbirleri, ayrılıkçı hareketlerin kendi aralarında direnişini de güçlendirmiştir. Hükümetin aldığı önlemler, dinî grupları bir arada tutmaya yaramıştır. Örneğin özel bir grup olan Binyılcılık (Chiliasmus) Dinî Hareketi 1833 ve 1836 yıllarında Baden Mahkeme Konseyi tarafından kısıtlansa da varlığını sürdürmüştür. Bunların yanında Pietistler, Binyılcılar, Stundistler gibi hareketlerin Rusya'da desteklenmesinin nedeni I. Aleksandr'ın sufi meşrep bir Hıristiyan olmasıdır. I. Aleksandr, (1801-1825) Napolyon'a karşı kazandığı zaferin ardından Rusya'daki Evanjelik İncil Derneği'ne çalışma izni vermiş; Rusya-Fransa (1812) savaşı sırasında mistik Pietist Lutheryan inanca sahip Baltık Almanı Frau von Krüdener[64] ile tanışmıştır.[65] I. Aleksandr'ın Lutheryan mezhebinin temsilcileri ile yakın ilişkisi Rusya'ya göçü olumlu etkileyen bir diğer nedendir.

I. Aleksandr (1801-1825) ve Prens Golizun'un dinî hareketlere katılması ve sempatisi bu büyük göç hareketini başlatan etkenlerden birisidir.[66] 1815'teki Viyana Kongresi'nde, Rus İmparatorluğu kendi topraklarına altı yıl boyunca ücretsiz seyahat etmeleri için Württemberg Prensliği ile görüşmeler yapmıştır.[67] Bu görüşmeleri başarı ile yürütmeyi sağlayan I. Aleksandr'ın gücü, akrabalık ilişkilerine de dayanıyordu. On iki kardeşinden ikisi Finlandiya prensidir. En küçük kız kardeşi Prenses Friederike, Dük Peter von Holstein-Gottorp ile evlenmiştir. Prens Georg da (1809) Württemberg Prensinin kızı ile evlenmiştir.[68] Rusya 1816 açlık yıllarında fakirlere yaptığı yardımlar sayesinde Batı Avrupa halkı arasında popüler olmuştur. Ayrıca Rusya'ya ilk etapta giden göçmenler arasındaki akrabalık ilişkisi de göçü cazip hale getirmiştir.[69] Volga bölgesinde

62 Johann Michael Hahn (1758-1819): Alman din adamı. Pietizm hareketinin önemli temsilcileri arasında gösterilmiştir. Hahn'schen Gemeinschaft kurucusudur.

63 Evangelisches Zentralarchiv, Berlin (EZA), Bestand 5/1134; 5/1122.

64 Madame de Krüneder (1764-1824) Baltık Almanı mistik Pietist Lutheryandır. Protestanlıktan ayrılarak I. Aleksandr'ı fikirleri ile etkilemiştir.

65 "Bergungsort der Gläubigen der letzten Tage": Son günlerin sadıkları için kurtuluş noktası değerlendirilen dinî grubun temsilcileri "Schrecknissen der Endzeit" (kötü günlerin sonu) olarak da değerlendirilir.

66 Flegel, a.g.m., s. 6.

67 I. Alexander, Kral Friedrich'in kuzenidir. Kral Wilhelm ise kayınbiraderinin yeğenidir. İç içe geçmiş akrabalık bağları ile siyasî bağlantılar daha hızlı kurulabilmiştir.

68 Annesi Rusya'da Maria Feodorovan olarak bilinen Prenses Sophie Dorothea von Württemberg-Mömpelgard'dır.

69 Stummp, *Die Auswanderung*, s. 28-30.

koloniler kuran Almanlar, Württemberg bölgesinde yaşayan akrabalarına motivasyon mektupları göndermişlerdir.

Bu bağlamda Hristiyan mezheplerin farklı temsilcilerinin değerlendirmelerine göre; Napolyon "Deccal (Даджжаль- Daddschal)" olarak görülmüş, I. Aleksandr (1801-1825) ise bahsi geçen dinî gruplar tarafından "kurtarıcı melek" olarak tasvir edilmiştir. Nuh'un gemisinin yerleştiği dağın doğusunu kurtarma özlemi, geniş çevreleri etkisi altına almıştır. Württemberg bölgesinden pek çok kişinin bu motivasyonla Rusya'ya taşındığı ifade edilmiştir.[70]

Napolyon'un Tanrının gönderdiği Deccal mi (Даджжаль- Daddschal), yoksa Mesih mi (Мессия-Messias) olduğu tartışmaları Batı Almanya'da uzun süre devam etmiştir. Dinî hareketin yönlendiricileri olan papazlar, Ararat Dağı'na ineceğine inanılan Mesih'e yakın bir yerlerde yerleşmenin mantıklı olacağına karar vermişlerdir.[71] Alman kolonistleri Rusya'ya yönlendirmek isteyen Pietizm Hareketinin temsilcileri, Osmanlı Devleti'nin Viyana büyükelçisi ile yapılan görüşmenin sonuçsuz kaldığı propagandası ile müritlerini Volga başta olmak üzere Rusya'nın farklı bölgelerine yönlendirmek istemişlerdir.[72] Türklerin elinde olduğu için Ararat Dağı'na doğrudan gidemeyeceklerini ifade etmişler ve çare olarak bu bölgeye yakın olan Rusya'ya gitmeyi tercih etmişlerdir.[73]

Göçü teşvik eden önemli bir diğer neden de gidecekleri yerde Müslüman halklara vaaz verebilme fırsatlarının doğacak olmasıdır.[74] Böylece Hristiyan nüfusun artması da sağlanmak istenmiştir.[75] Kalmukların pek çoğu bu yolla dinlerini değiştirmiştir.[76] Moravya Misyonu ve Basel Misyonerlik Cemiyeti'nin

---

70 Franz İsaak, *Die Molotschnaer Mennoniten, Ein Beitrag zur Geschichte derselben*, Taurien, 1908, s. 91.

71 Osmanlı arşivinde yaptığımız katalog taramasında Viyana Maslahatgüzarı Yanko Mavroyeni'ye yapılmış başvuru tespit edilememiştir. Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876) adlı doktora tezini kaleme alan Musa Kılıç (Doç.Dr.) ile yapılan görüşmede Osmanlı Devleti'ne yapılmış bir başvuru olmadığı ifade edilmiştir. Geniş bilgi için bk. Musa Kılıç, "İlk İkamet Elçiliklerinin Halefleri Rum Maslahatgüzarlar (1800-1821)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 38, S. 65, ss. 251-278.

72 Gerd Stricker, *Das kirchliche Leben der Deutschen in Rußland und in der Sowjetunion, in Tausend Jahre Nachbarschaft, Rußland und die Deutschen*, Bonn, 1988, s.147.

73 Mack Walker, *Germany and the Emigration 1816-1885*, Cambridge, 1964. s. 69.

74 Ömer Turan, "XIX. Yüzyılda Kırım, Kafkasya ve Civarında Misyonerlik Faaliyetleri", *Belleten*, 2000, C. 64, S. 241, ss. 921-948.

75 Kevser Toprak, *Osmanlı Filistini'nde Alman Kolonileri (1869-1917)*, İstanbul, 2015, s. 17.

76 Beratz, *a.g.e.*, s. 237.

bölgedeki Müslüman halka yönelik çalışmalarına Volga Almanı papazların bir kısmı da dinî motivasyonlarla iştirak etmiştir.[77]

Rusya'ya yapılan göç hareketi, Bavyera bölgesini, Svabya'daki (Schwäbische) Dillenburg ve Günzburg'la komşu bölgeleri ve Württemberg'in sınır boylarını etkilemiştir. Berlin Protestan Misyoner Derneği aracılığıyla Protestan Hareketi destek kazanmaya başlamıştır. İgnaz Lidl, Katolik bir papaz olarak gittiği Sarata'da 80 Bavyera ve Württemberg ailesiyle birlikte kendi dinî toplumunu kurmuştur.[78]

D. Rusya'ya Göç Yasakları ve Tartışmalar

Alman yerleşimcilerin Almanya'dan Rusya'ya göçü uzun süre tartışma konusu olmuştur. Göçlerin başladığı dönemde Almanya, millî birliğini tamamlamamış haldedir. Almanya'nın bazı bölgelerinde göçe karşı muhalefet vardır. Hatta II. Yekaterina, kendisinin prensliği olan Anhalt-Zerbst bölgesinden (II. Yekaterina'nın babası Prens Christian August von Anhalt-Zerbst, Prusya asilzadelerinden biridir) kimsenin Rusya'ya gitmek için kayıt yaptırmasını istememiştir.[79] Bu nedenle, 8 Ekim 1765'te prenslikteki yetkililere bir kararname vermiştir: "Rusya'ya giden Alman göçmenlerinin Rosslau'da toplanma yerleri olduğundan, hiçbir insanın ülkemizi terk etmesi cazip olmayacaktır. Bu insanlar çok güçlüler ve iyi çalışabiliyorlarsa başvurularını istekli olsalar da reddedin" yönünde emirler vermiş[80] ve 2 Nisan 1766'da Mannheim Prensliği tarafından göçleri yasaklayan bir emirname yayımlanmıştır.[81]

Rusya'ya Avrupalı göçmen çekmek için basın kullanılmıştır. Avrupa'da görev yapan Rus diplomatlar, mümkün olduğunca çok kişiye ulaşabilmek maksadıyla yerel gazeteler başta olmak üzere birçok gazeteye ilan vermişlerdir. 1762 Manifestosu herhangi bir engele maruz kalmamışken, 1763 Manifestosu için şartlar değişmiştir. Bu sebeple İsviçre hükümeti ülkeden kitlesel göç olasılığını göz önüne alarak 22 Temmuz 1763 tarihli manifestonun yayımlanmasını

77 BArch, R 57/35.Verzeichnis der in der Basler Mission. Konunun sınırları dışında olması nedeniyle arşiv dosyasının bir kısmı kullanılmıştır. Rusya'da misyonerlik faaliyetleri başka bir çalışmanın konusu olabilecek genişliktedir.

78 Woldemar Zurkan, *Sarata und die Wernerschule aus der Geschichte der Auswanderung*, Kornwestheim, 1996, s. 11.

79 Geniş bilgi için bk. Robert K. Massie, Çariçe *Katerina*, Çev. Hakan Abacı, İstanbul, 2020, s. 15-21.

80 Stummp, *Die Auswanderung*, s. 36.

81 C.P. Freuherr von Venningen, *Immasen der Chur-Rheinische Crayß gegen die häufig voegehende Emigrationen aus dem Teutschen in das Rußische Reich unterm 21ten vorigen Monats nachstehendes Edict*, 27 Mayıs 1766, s. i.

önlemeye çalışmıştır. Benzer durum Avusturya'da da yaşanmıştır.[82] Almanca konuşulan ülkelerde oldukça etkili olan manifesto, kitlesel göçleri engellemek isteyen yönetimleri harekete geçirmiş ve Rus diplomatların anlaştığı yarı-resmî acentelerin (adventer) basın organlarına ilan vermeleri yasaklanmıştır.[83] Buna rağmen Rusya'ya göçün önüne geçilememiştir.

Öte yandan 1767 tarihli bir kararname ile göçmenlik başvurusunun seyri değişmiştir. Söz konusu kararnamede; zaten izinli olanların Rusya'ya göç etmeye devam edebilecekleri ve sadece küçük varlıklara sahip köylülere izin verilmesinin uygun olacağı belirtilmiş; ortalama bir gelirin üzerinde olanlara ise izin verilmemesi için talimat verilmiştir.[84] Pek çok yerleşimci, Ren Prensliğinde (Chur-Rheinische Crayß-Lands) Rus diplomatlar tarafından kayıt altına alınmıştır. Rus hükümeti yeni yerleşimcilerin kabul edilmesine kriterler getiren bir yönetmelik yayımlamıştır. Bu yönetmelikte dikkat edilmesi gereken kuralların altı çizilmiştir. Bu kurallar;

1. Her yerleşimci, Rusya İmparatorluğu'nun sınırlarını tanımalıdır.
2. Göçmenler taşınmaz malların satışını belgelemek zorundadır.
3. Alım ve satım belgelerinin, alıcı ve satıcı tarafından ödenen vergilerin belirlenip kayıt altına alınarak, kurallara göre teslim edilmesi gerekir.[85]

Rusya'ya göç etmek isteyen kişilere bazı bölgelerde zorluklar da çıkarılmıştır.[86] Alman göçünün engellenmesindeki amaç, ülkedeki sermaye gücünün Rusya'ya akın etmesini önlemektir. Seyahat yasağına rağmen Pietizm mezhebinin temsilcileri arasında göç devam etmiştir. Ayrıca Rusya'nın görevlendirdiği temsilciler ve Rus elçisi, Württemberg yetkilileri ile görüşerek sürecin aşılması için müzakereler yapmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda belirli bir sayıda göçe izin verilmiştir. Pietizm hareketinin temsilcileri ise anormal iklim koşullarını ve kötü hasadı Tanrı tarafından kendilerine gönderilmiş bir işaret olarak değerlendirmişlerdir. Zamanın yaklaştığını düşünerek Mesih'in geleceği bölgeye yakın olmak için can atmışlardır.[87]

Araştırmacıların elde ettiği verilere göre; Volga'ya 1764-1767 yıllarında gelen göçmenlerin çoğunluğu Hessen bölgesindendir.[88] Kilise kayıtlarında

82 Stummp, *Die Auswanderung*, s. 39.
83 Adam Giesinger, *From Katharine to Khrushchev: the story of Russia's Germans*, Lincoln, 1993, s. 40-42.
84 Bonwetsch, *a.g.e.*, s. 22.
85 Stummp, *Die Auswanderung*, s. 42-43.
86 Flegel, a.g.m., s. 4.
87 Erich Beyreuther, *Geschichte des Pietismus*, Stuttgart, 1978, s. 26-28.
88 Stummp, *Die Auswanderung*, s. 86.

bulunan liste ve evliliklerin yoğunluklarına göre Büdingen birleşme noktası olmuştur. Göç yasağı olmayan bölgelerden ayrılmak isteyen yerleşimciler, izinleri yerel makamlardan güçlükle almışlardır. Göçmenlerin isimleri de kısmen arşivlerde saklanmıştır. Göçün yasak olduğu bölgelerde ise durum daha farklıdır. O bölgelerde Rusya'nın belirlediği temsilcilere başvurular kaçak yapılmış ve göçmenlerin isimleri gizli tutularak kayıt edilmemiştir. Volga bölgesine yerleşmiş ilk göçmenlerin listesi Prusya, Bavyera, Trier, Holstein, Baden ve Wüttemberg'den geldiklerini işaret etmektedir.

II. Joseph, Rusya'ya göçe olan bu aşırı ilgiden dolayı harekete geçmek zorunda kalmıştır. Bunun için 1768 yılında Rusya'ya göçmek isteyenleri engellemek için kanunname yayımlanmıştır.[89] Fransa, İngiltere, Avusturya ve daha küçük bazı Alman prenslikleri, vergi ve nüfus kayıplarının önlenmesi ve kendi devletlerinin nüfus ihtiyaçları sebebiyle göç yasakları getirmişlerdir. İlk manifestodan sonra ortaya çıkan tepkiden dolayı ikinci manifesto Batı Almanya, Fransa'nın kuzeydoğusu ve İsviçre'yi kapsayacak şekilde Rus diplomatlar tarafından güncellenmiştir.

Rus İmparatorluğu'na olan en büyük üçüncü göç dalgası ise 20 Şubat 1804'te I. Aleksandr'ın imzaladığı kararname ile gerçekleşmiştir. Esasen, Rus hükümeti Alman yerleşimcilerin kalitesinden şikâyet etmiş ve gelen yerleşimcilerin sorunlarını bir kararnamede ele almıştır. Yeni kısıtlamalar getirilen bu kararnamede göç etmek isteyenlerin yanlarında üç yüz rubleye yakın nakit para ya da değerinde mal getirmeleri ve tercihen karı-koca ya da daha fazla üyesi olan ailelerin gelmesi istenmiştir. Kararnamede Kırım bölgesi haricindeki bölgelere yerleşenlere 60 dekar ekilebilir arazi vaat edilmiştir.[90]

Ayrıca Rusya'ya kalıcı olarak yerleşmek isteyenlere günde 10 ruble ve çocuk başına 5 ruble seyahat desteği verilmesi uygun görülmüştür. Rusya sınırlarında iken ise 5 ruble verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak verilen seyahat yardımının geri ödenmesi teklif edilmiş ve yerleşimcilerin üç yıl içinde seyahat borçlarını ödeyebilecek duruma geldikleri takdirde tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Yerleşimcilerin yıllık sayısının, bölgeye göre değişmekle birlikte, 200 aileyi aşmaması istenmiştir. İskânın, kaosa neden olmadan belirli bir düzen içerisinde yapılması için sayı sınırlandırması da önemsenmiştir.

89 Bonwetsch, *a.g.e.*, s. 24.

90 Barlett, *a.g.e.*, s. 20.

II. Yekaterina Manifestosu'nun kapsadığı ayrıcalıkların aynı şekilde devam edeceği de belirtilmiştir.[91]

Almanya'dan Rusya'nın farklı bölgelerine göçler -bütün tartışmalara rağmen- 1804'ten 1862'ye kadar devam etmiştir. Özellikle I. Aleksandr'ın 1804 Kanunnamesi'nin ilk altı yılda göç yoğunluğu çok fazladır. Bunun sebebi Almanya'nın Napolyon tarafından işgal edilmesidir. Zorunlu askerlik hizmetine alınmaları ve verimli tarım arazilerinin bulunduğu Alsas-Loren bölgesinin Fransa'ya dâhil edilmiş olması da bu sebeplerin başında gelmiştir. Daha önce belirtildiği üzere 1816-1817 yıllarındaki Württemberg göçü ise dinî motivasyonla gerçekleşmiştir. Bölge insanı, Mesih'in geleceğine inandıkları bölgenin yakınına yerleşmeyi istemiştir. Rus yetkililer, yerleşimcilerin taleplerini tartışarak olabildiğince yakın bir bölge olan Güney Kafkasya'ya yerleşmelerine izin vermişlerdir.[92]

Kafkasya bölgesine göç edenler arasında yolun uzun ve zahmetli olmasından dolayı sorunlar çıkmıştır. Hastalık, beslenme ve barınma gibi sorunlara nasıl bir çözüm aranması gerektiği de tartışılan konular arasındadır. Birinci rota, Danzig üzerinden Penza ve Astrahan'a kadar uzanan kara yolunu kapsamaktadır. İkinci rotada ise Ulm'den Viyana üzerine, buradan Tuna nehrine, sonra da Karadeniz'e kadar uzanan bir yol izlenmiştir. Bu yolculuk hakkında İsviçreli papaz J.B., Türk topraklarında uzun süre bekletilmesini konu alan bir mektup yazmıştır.[93]

Mektup, göçün yoğun olduğu Güneybatı Almanya bölgesinde dağıtılmıştır. Bununla göçün engellenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Yolculuğa çıkanların Karadeniz bölgesinde yaşadıkları acılar epik bir dille anlatılsa da beklenen etki sağlanmamıştır.[94] Mektubun ilk kısmı bu göçün durması için yeterli olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Propaganda için kullanılan mektupta, göç edenlerin Türk topraklarından geçerken Rus yetkililerce uzun bir karantinada bekletildiklerinden bahsedilmiştir. Ayrıca hastalık riskinin yüksek olduğu ve 1.328 kişinin vefat ettiği mektupta verilen diğer bilgiler arasındadır. Bu mektuptaki en önemli bilgi olan İsviçreli papazın oğlunun hastalıktan ölmesi ise oldukça dramatize edilerek Alman toplumunun etkilenmesi amaçlanmıştır.

---

91 Joseph Height, *Memories of the Black Sea Germans: Highlights of their history and heritage*, Michigan, 1979, s. 8-12.

92 PA-AA; R 83853, Lage der schwäbischen Kolonisten im Kaukasus.

93 Freidrich Fiechtner, *Fateful Danube Journey: a true account of an emigration to Russia 1816-1817*, trans. Theodore C. Wenzlaff, (Bismarck: North Dakota Historical Society of Germans from Russia, 1973), s. xvii.

94 Stummp, *Emigration*, s. 89.

Mektupta, Tuna nehri kenarında bekletildikleri kampı detaylı bir şekilde tasvir eden yazar, Tanrı sayesinde bir çıkış yolu bulabildiklerini, Tuna nehrinin bozulmuş suyundan içemediklerini, Marienthal kolonisine doğru yola çıktıkları zaman bile hâlâ hasta olduğunu ifade etmiştir. Karadeniz ve çevresinin adeta cennetten bir parça olduğunu aktaran J.B., fırıncı olarak hayatının sonuna kadar burada yaşamaya karar verdiğini de mektubunda dile getirmiştir.[95] Sonuç olarak ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan prenslikler arasında Rusya, en çok rağbet edilen yer olmuştur ve insan gücünü kaybetmek istemeyen prensliklerin göçü engelleme çabaları sonuçsuz kalmıştır.[96]

II II. YEKATERİNA ÖNCESİ RUSYA ALMANLARININ İKTİDAR İLİŞKİLERİ (1696-1762)

Romanov hanedanının Rusya'da iktidara gelmesiyle askerî eğitim ve teknolojide yabancı uzmanların bilgisine başvurulmuştur. 1624 yılında Rus askerî bürokrasinin eğitiminde toplamda 445 tane askerî uzman görev almıştır. Bunlardan 168 tanesi Leh, 64 tanesi İrlandalı iken 113 tanesi de Almandır.[97] Nitekim Rus bürokrasisinde yabancıların oranı yüzyılın sonunda giderek artmıştır.

Rusya'nın eski (arkaik) sistemi bir kenara bırakılarak modern bir sisteme geçiş düşüncesi, I. Petro'nun başa gelmesiyle hızlanmıştır. I. Petro, yönetici elit arasında, Rusya'nın yabancı uzmanlara ihtiyaç duyduğunu kavrayan ilk kişidir. Avrupa'da matematik, mühendislik, gemi yapımı gibi alanlarda eğitim alan Çar, Batı medeniyetinden oldukça etkilenmiştir[98] ve I. Petro (1682-1725) döneminde Rusya, Avrupa teknolojisi ve medeniyetini örnek almıştır. Rus toplumunun bu hızlı dönüşümü ekonomik ve sosyo-kültürel birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de yetişmiş uzman yetersizliği meselesidir. 1702'de özellikle askerî uzmanlar, tüccarlar ve zanaatkârları Rusya'ya davet eden I. Petro, yüksek maaş ve kariyer vaat ettiği bir manifesto yayımlayarak yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamayı hedeflemiştir.[99]

---

95 Fiechtner, *a.g.e.*, s. 24.

96 Detlef Brandes, "Die Ansiedlung von Ausländern im Zarenreich unter Katharina II., Paul I., und Alexander I", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1968, ss.161-187. s. 163.; Barlett, *a.g.e.*, s. 23.

97 Robert Nisbet Bain, *Slavonic Europe: a political history of Poland and Russia from 1447 to 1796*, Cambridge, 1908, s. 194.

98 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara, 2014, s. 270.

99 Манифест "О Вызове иностраннецев в россию с обещанием им свободы вероисповедания", (16 апреля 1702 Г.)

Aynı dönemde Alman uzmanları Rusya'da yaşamaya teşvik edecek kararlar alınmıştır. Yabancı uzmanlara dil, din ve kültür alanında serbestiyet içeren kanunnamelerle özgürlükler verilmiştir. Çar, Batı tipi askerî modernizasyonun Rusya'yı askerî ve siyasî hedeflerine yaklaştıracağına inanmıştır.[100]

Yabancı uzmanların istihdam edildiği en büyük alan askerî bürokrasidir. Uzmanlar yeni tip askerî sistemin kurulmasında etkin rol almıştır. Reiter (Deutsche Reiter) olarak adlandırılan atlı askerî birlikler Rusya'nın savaş gücünü şekillendirmiştir. Bu dönemde askerî alanda oldukça etkili olan sistem, maaş ve mülk karşılığı değil, Rusya'ya sadakat üzerine inşa edilmiştir.[101]

Rusya'da hizmet etmeye başlayan uzmanlar askerî teknolojinin altyapı çalışmalarını da yürütmüşlerdir. 1698 yılında Adam Adamotiwsch Weide[102] (Адам А. вейде) Alman ve İsviçre yasalarını örnek alarak ordudaki tüm hiyerarşi sistemini belirleyen askerî bir tüzük hazırlamıştır. Rusya'nın ordu sisteminin temellerini oluşturacak olan bu eser hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Weide'ın çalışmasının yapıldığı dönemde asker ve teorisyen olan başka Rus Almanlarının çalışmaları da Rusçaya kazandırılmıştır.

Öte yandan 1700-1721 yıllarındaki Büyük Kuzey Savaşı[103] esnasında Rus ordu sisteminin modernizasyon süreci tamamlanmıştır. I. Petro dönemine ait resmî belgelerin çoğunda Alman askerlerin ismi bulunmaktadır. 1711'de Rus ordusunun önemli bir kısmı yabancı uzmanlardan oluşmuştur. Askerî eğitimdeki rolü daha fazla olan[104] Almanlar, Rus askerî geleneğinin oluşumunu önemli ölçüde etkilemişlerdir. Ordu teçhizatı ve sistem terimlerinin Almanca kökenli olması bu etkiyi göstermesi açısından önemlidir. Ефрейтор-(Gefreiter) onbaşı, капрал ротмистр (Unteroffizier) çavuş gibi kelimeler Almancadan geçerek Rus askerî sisteminde kullanılmış ve zamanla yerleşmiştir.[105]

Askerî modernizasyonun yanı sıra Almanlar muhtelif alanlarda Çar tarafından özel olarak görevlendirilmişlerdir. Para politikasının şekillendirilmesi

100 Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze Kadar*, Çev: Figen Dereli, İstanbul, 2014, s. 222-225.

101 Amburger, *ausländischer Fachkräfte*, s. 47.

102 Adam Adamowitsch Weide; Alınan Generalin oğludur I. Peter döneminde Rus askeri hizmetinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Fransa ve İngiltere'ye askeri geziler planlamıştır. 1710-1711 yıllarında Osmanlı Rusya savaşında Sekizinci Tugay'ın başında görev almıştır.

103 Büyük Kuzey Savaşı (1700-1721): Rusya Çarlığı liderliğinde İsveç İmparatorluğu'na karşı yapılan savaşlar serisidir. 1709'da Poltava'da yenilen Demirbaş Şarl Osmanlı Devleti'ne sığınmış ve 1711 yılında Prut Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur.

104 Иларинова, *a.g.e.*, C. 23.

105 Amburger, *ausländischer Fachkräfte* s. 54.

ve güçlendirilmesi için Alman uzmanlar darphane kurmuşlardır.[106] Ayrıca -daha öncesinde de paylaşıldığı üzere- ticaret, el sanatları ve mimari alanlarında da Almanların etkisi giderek artmıştır. Öyle ki Rusya'nın ekonomik sistemi I. Petro'nun etrafındaki Alman uzmanların bilgisi ışığında şekillenmiştir. Mesela Kuzey Savaşları sırasında Hamburg tüccarlarından M. Poppe ekonominin ayakta durmasını sağlayacak gümüş para tedarikini sağlamıştır. Ayrıca yabancı sermayenin Rusya'ya getirilmesi konusunda bizzat Çar tarafından görevlendirilmiştir. Almanlar, Rus ekonomisinin madencilik, metal sanayi, silah endüstrisi gibi alanlarında etkili olarak modern seviyeye taşınmasına eşlik etmişlerdir. Moskova ve Petersburg'da devlet işletmelerinin, sağlık ve eğitim kurumlarının çoğu Alman girişimci ve uzmanların katkıları ile açılmıştır.[107]

Petersburg ve Moskova'da meskûn Alman toplumu, Ruslarla iç içe geçerek Rus bürokrasisi, eğitimi ve ekonomisinde etkili olmuştur.[108] 1703 yılında Johann Ernst Glück,[109] Kuzey Savaşları sırasında esir düşerek Moskova'ya gelmiştir. Glück, Moskova'da kurulan ilk lisenin müdürü olarak görev yapmış ve *August Hermann Francke* gibi Alman profesörleri ve öğretmenleri Moskova'da görev yapmak üzere davet etmiştir.[110] Glück'ün erken vefatından dolayı Moskova'da açılan Batı tipi lise programının tamamı uygulanamamıştır.[111] Moskova'daki ilk liseye ek olarak, yeni eğitim kurumları da inşa edilmiştir. Bunların başında mühendislik ve topçu okulları gelmiştir. Bu okullarda Rus öğrenciler, Alman öğretmenlerden eğitim almışlar ve Yüzbaşı M. Witwer, F. Cohon, Albay I. Ginter gibi Rus hizmetinde bulunan askerler tarafından eğitilmişlerdir.[112] Batı Avrupa'nın askerî deneyiminin taşıyıcısı Almanların, Rus toplumunda kesin bir şekilde etkileri olmuştur. Maaşlarının iyi olması ya da mülk elde etmeleri Rusya içerisinde kalıcı olmalarını sağlamıştır.[113]

---

106 Иларинова, *a.g.e.*, C. 25.

107 Amburger, *ausländischer Fachkräfte*, s. 60.

108 Heinrich Heidebrecht, *Deutsche Baumeister in Russland: 18. Jahrhundert*, Stuttgart, 1996, s. 20.

109 Ernst Glück'ün üvey kızı olan Martha Skawronskaja I. Katerina adını alarak İmparatoriçe olarak Rusya'ya hizmet etmiştir.

110 Georg Rauch, "Ernst Glück", *Neue Deutsche Biographie*, Berlin, 1964, s. 469.

111 Ирина Валентина Черказьнова, "немецкая национальная школа, а России, исторический опыт функционирования", *российские немцы в инонациональном окружении: проблемы адаптации, взаимовлияния, толеранности*, москва 2005, C. 10.

112 Иларинова, *a.g.e.*, C. 24.

113 Detlef Brandes, "Einwanderung und Entwicklung der Kolonien", Ed. Gerd Stricker, *Deutsche im Osten*, Berlin, 1997, s. 103-105.

I. Petro, devletin yeniden inşası sırasında Almanlardan en üst düzeyde faydalanmıştır. Bununla birlikte, her ne kadar parasal reform hazırlıklarında, tıp alanında, ticaret ve zanaat organizasyonlarında Almanlar en üst düzeyde hizmet etseler de sosyal statüleri açık bir şekilde belirtilmemiştir. Almanlar, Rus toplumuna uyumlanarak yaşamlarına devam etmişlerdir. Moskova, Petersburg ve diğer bazı şehirlerde devlete ait işletmeler Almanlar, Hollandalılar, İngilizler ve diğer Batı Avrupalıların katılımıyla açılmıştır. I. Petro'nun ölümünden sonra da devlet hizmetinde, ticaret, bilim ve kültür alanlarına katkı sağlamaları için yabancıları Rusya'ya davet etme geleneği sürmüştür. Zamanla daha fazla Alman Rusya'ya gelmeye devam etmiştir.

Petro'nun vefatından sonra da Alman uzmanlar Rusya'da kamusal, ticarî, bilimsel ve kültürel alanlarda çalışmaya devam etmişlerdir. Yabancıların ülkeye davet edilme geleneği sürmüştür. Özellikle Almanların kurduğu enstitüler, okullar, askerî sistem Rusya'nın askerî ve sosyal tarihinde önemli yer tutmuştur. Hatta 1730-1740 yıllarında hüküm süren Anna İvanovna döneminde *Alman Egemenliği* (немецком засилье; Deutschen-Herrschaft) olarak literatüre girecek kavram oluşmuştur.[114] Bu terimin oluşmasına neden olan kişi Alman soylusu Ernst Johann von Biron'dur. Biron ve kız kardeşi, Çarice Anna ile arkadaştır. Kendisi bu sayede Çarice ile yakın ilişki kurarak Rus siyasetini şekillendirmiştir.[115] Öte yandan Çariçe Anna İvanovna, icraatlarıyla Alman egemenliğinin aksini işaret eden politikalar da üretmiştir. 1725'te Rus donanmasında sadece 1 Rus var iken 1741'de yirmi kaptandan 13'ünü Ruslar oluşturmuştur. 1729'da Rus ordusunda görev yapan 71 generalden 41 tanesi Almandır. 1732 yılında Alman subayların çift maaş ayrıcalığı kaldırılmıştır. 1738'e gelindiği zaman yabancıların sayısının giderek azaldığı görülmüştür. Bu istatiksel veriler ışığında *Alman Egemenliği* kavramının Anna İvanovna dönemine ait olmadığı iddia edilmiştir.[116] Ordunun merkez gücünü oluşturan generallerin Almanlardan meydana gelmesi Ruslarda bir rahatsızlığa neden olmuştur.

---

114 Оксана безносова, Борьба с "немецким засильем" и жизнь религиозных общин Юга Российской империи (1890–1917 гг.) *Российские немцы в инонациональном окружении: проблемы адаптации, взаимовлияния, толерантности: Материалы межд. научн. Конференции.* Саратов, 2004 г. С. 222–229.

115 Иларинова, *a.g.e.*, C. 25.

116 Mechtkild Keller, "Geschichte in Geschichten: Russland in der literarischen Historienmalerei", *Russen und Russland aus Deutscher Sicht 18. Jahrhundert: Aufklarung,* München, 1987, s. 790.

I. Petro döneminden itibaren Rus bürokrasisinde görevli olan Heinrich Ostermann, Anna İvanovna döneminde dış politikadan sorumlu olmuştur. Alman diplomat, ayrıca Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları sırasında, Rusya'nın Balkanlar ve Karadeniz'i ele geçirerek sıcak denizlere inme politikasını yönlendirmiştir.[117] Rusya'nın Azak Kalesi'ni işgal etmesiyle başlayan 1735-1739 Osmanlı-Rus -Avusturya Savaşı sırasında Rus orduları komutanı olan General Münnich[118] ve Gustav Löwenwoldel de[119] etkili olan Alman asıllı generallerdir. Bu bağlamda Rusya Almanlarının Türk tarihine etkileri de net olarak görülebilir.

Daha önce ifade edildiği üzere Almanlar, Rus bilim ve kültürünün gelişiminde önemli bir rol oynamışlardır. Rus Bilimler Akademisi'nin üyeleri ağırlıklı olarak Alman asıllıdır. 1725-1799 yıllarındaki 111 üyenin 71 tanesinin ana dili Almancadır. Rus Bilimler Akademisi'nin ilk dört başkanı da Alman asıllıdır: Laurentius Blumentros der Jüngere,[120] Hermann Carl von Keyserlingk,[121] Johann Albrecht von Korff,[122] Karl Hermann von Brevern[123] Rusya Bilim Akademisi başkanlığını yapmışlardır.[124]

III. II. YEKATERİNA'NIN KOLONİ POLİTİKASI (1762- 1796)

Rusya'da geleneksel tarım, serflik sistemi temellidir. Köylülerin merkezden uzak topraklara yerleşmeleri ya da topraklarını terk etmeleri mümkün değildir. Bu sistemi kontrol altına alan soylular (boyarlar) ekonomik kayıp gerekçesi ile tarım sisteminin değiştirilmesine engel olmuşlardır. Ayrıca, soyluların (boyar) zarar görecekleri durumlarda iktidarı değiştirebilecek güce sahip oldukları da

117 Johannes Volker Wagner, Bernd Bonwetsch, *Ein Deutscher am Zarenhof, Heinrich Graf Ostermann und seine Zeit, 1687-1747*, Essen, 2001, s.18.

118 Burkhard Christoph von Münnich (1683-1767) 1735-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus ordularına komutanlık eden general, aynı zamanda askerî mühendislik alanında da Rusya'ya hizmet etmiştir.

119 Friedrich Dsirne, *Zur Geschichte der deutschen Kolonien an der Wolga, Die deutsche Ansiedlung in Russland*, İhre *Geschichte und ihre wolkswirtschaftliche Bedeutung für die Vergangenheit und Zukunft*, Leipzig, 1866, s. 124-153.

120 Laurentius Blumentrost der Jüngere (1962-1755), tıp alanında çalışmaları ile tanınır. Çariçenin özel doktorluğunu da yapmıştır. I. Peter tarafından Amsterdam'a bilimsel çalışmalar için gönderilmiştir.

121 Hermann Carl von Keyserlingk (1696-1764) Dresden elçiliği yapmıştır.

122 Johann Albrecht von Korff (1697-1766) Rusya Bilimler Akademisi'nin başkanlığını yürüten Korff, Mihail Lomonosov'u destekleyen kişidir.

123 Karl Hermann von Brevern (1704-1744), Brevern asillerinin önemli temsilcilerinden biridir. Viyana, Berlin gibi Avrupa şehirlerinde diplomatik görevlerde bulunmuştur. Çariçe Anna İvanovna'nın resmî kurullarında yer almış ve Rus dış politikasını belirleyen önemli bir karakter olarak görülmüştür.

124 Amburger, *deutsch-russischen kulturellen Beziehungen*, s. 29.

bilinmektedir. Rusya'ya yurtdışından yerleşimci davet edilmesinin önemli sebeplerinden bir tanesi de serfliğin kamu sisteminin bir parçası olmasıdır. Kale şehirleri kurulmuş olmasına rağmen ekonomik gelişim tamamlanamamıştır. 1731 yılına gelindiğinde Volga kıyılarına yerleşim izni verilmiş, ancak konar-göçer halkların saldırılarından dolayı yerleşim yapılamamıştır.[125] Bunun üzerine 1732 yılında Anna İvanovna, Volga bölgesine zorla 1.057 Don Kazak ailesini yerleştirmiştir. Yağma seferlerinin devam etmesinden dolayı beklenen başarı elde edilememiştir. Şehirleri koruyan askerler arasında bulunan Don Kazaklarından da ticaret kafilelerinin yağmasına katılanlar olmuştur. 1740'lı yıllarda Astrahan Valisi Vasili Tatişev (В.Н. Татищев)[126] ve Tüccar A. Duhov (А. Духов), Volga bölgesinin güneyine yerleşim kurma projelerini tekrardan gündeme getirmiş olsalar da bu proje yeteri kadar ilgi görmemiştir.[127]

Önceki bölümlerde değinildiği üzere 1762 Temmuz'unda iktidara geçen II. Yekaterina Ekim'de Senato ile görüşerek manifestoyu şekillendirmek istemiştir. İlk defa 4 Aralık 1762 tarihinde yabancıların Rusya'ya iskânı politikasını hayata geçirmek için manifesto ilan edilmiştir. Manifesto "Yabancıların Rusya'ya Yerleşmeleri ve Yurtdışında Yaşayan Rusların Serbest Geri Dönüşleri" adı ile yayımlanmıştır. Fakat ilk manifesto beklenen ilgiyi görmemiştir.[128] Ayrıca manifesto, Yahudileri kapsam dışında tutmuştur. İlk manifesto, yaklaşık 170 kelimeden oluşurken, 22 Temmuz 1763'te yayınlanan ikinci manifesto 1.350 kelimeden oluşmuştur.[129] İlk manifesto toplumun alt tabakasından kişilere hitap etse de Volga boyunca koloni kurabilecek ve toprakları işleyecek kişilere seslenememiştir. Bunun sebebi, Çarlığın vaat ettiği ayrıcalıkların geniş kapsamlı olmamasıdır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında kentlerde yaşayıp kamu hizmetinde, orduda, bilim ve kültür alanlarında çalışan Almanlara ek olarak yeni Alman kolonileri kurma fikri ortaya çıkmıştır. Rus Çarlığı tarafından tarımla uğraşan ve Volga steplerindeki geniş boş toprakları özel mülk edinerek ekonomik gelişimini tamamlayan ayrıcalıklı bir sınıf ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Rus köylülerinin, devletin elde ettiği yeni topraklara yerleştirilmesi serflik sistemi nedeniyle oldukça

125 İgor Pleve, *Einwanderung in das Wolgagebiet*, Göttingen, 1999, s. 12-16.

126 В.Н. Татищев (Vasily Tatischev), 1686-1750. Başkurt Savaşı olarak bilinen (1735-1740) dönemde Sibirya ordusunda görev almıştır. Tarihçi ve coğrafyacıdır. Saratov bölgesinin isimlendirmesi Tatişev'e attir.

127 Marc Raeff (Ed.), *Plans for Political Reform in* Imperial *Russia 1730-1905*, Englewood, 1966, s. 44-46.

128 Manifestonun asıl metni bugün Praga (Rus Devlet Antik Belgeler Arşivi) arşivinde bulunmaktadır. Fakat metin modern Rusçaya transkibe edilmiştir.

129 Koch, *a.g.e.*, s. 7.

sınırlı sayıdadır. Yukarıda da anlatıldığı üzere, Rus serfliğinin yapısal zorlukları nedeniyle devletin elde ettiği yeni topraklara Rus köylülerinin taşınması son derece kısıtlı olduğundan, Rus devlet adamları yabancı yerleşimcileri ülkelerine çekmek adına bir dizi girişimde bulunmuşlardır. Bu girişimlerin zirveye ulaşması Alman asıllı II. Yekaterina döneminde meydana gelmiştir. III. Peter'in karısı II. Yekaterina saray darbesi sonucu Haziran 1762'de iktidara gelmiş ve bir yıl sonra bu yöndeki fikirlerini hayata geçirmiştir.[130]

Yekaterina'nın koloni politikasının asıl amacı; kural tanımayan konar-göçer halkların yaşadığı gelişmemiş toprakları ekilebilir araziler haline getirerek bölgedeki insan sayısını arttırmak[131] ve daha önce de bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti'yle yapılan savaşlarda kazanılan topraklara, Batı Almanya'dan getirilerek yerleştirilen nüfusun tarım, zanaat ve ticaret alanında Rusya'ya ekonomik katkı vermesini sağlamaktır.[132] II. Yekaterina'nın bu düşüncelerle şekillenen koloni politikasında üç temel hedef vardır: Birinci hedef Asyalı atlı halklar olan Türk halklarının kıyısında köylü nüfustan müteşekkil, doğal bir tampon bölge inşa etmektir. İkinci hedef, tarım üretimine geçen bölgelerden vergi almaktır. Üçüncü olarak ise Alman köylü sisteminin Volga bölgesinde yaşayan diğer halklara örnek olmasını sağlamaktır.

Alman kolonilerin ikinci yerleşim bölgesi Karadeniz bölgesidir. İlk yerleşimciler bu bölgeye 1789 yılında Batı Prusya'dan ve sonrasında Batı ve Güneybatı Almanya'dan gelmiştir. Toplamda 6.447 kişi Königsberg ve Riga üzerinden 1789'dan 1859'a kadar çeşitli kafilelerle kolonileşmeye katkıda bulunmuştur.[133] Yerleşimin ilk yılları son derece zordur. Kolonilerde ev inşası sırasında yeterli malzeme yoktur. Yollar ve diğer alt yapı tesisleri de yok denecek kadar azdır. Kolonistlerin iklime alışması ve ekonomik girişimler gerçekleştirmesi için zamana ihtiyaç duyulmuştur. Ek olarak yerleşimcilerin çoğu çiftçi değildir; aralarında zanaatkârlar, tüccarlar gibi diğer meslek dallarına sahip kişiler de bulunmaktadır.[134] İlk yıllarda koloni politikası çok az ekonomik başarı ile karakterize edilebilmiştir. Buna rağmen Çarlık, yabancı kolonizasyonunu istikrarlı bir şekilde uzun süre devam ettirmiştir.[135] Böylelikle

130 Alexander Klaus, *Unsere Kolonien, Studien und Materialien zur Geshichte und Statistik der ausländischen Kolonisation in Rußland*, Odessa, 1887, s. 9.

131 Roger Barlett, "Foreign Settlement in Russia under Catherina II", *New Zealand Slavonic Journal*, 1974, No.1, s. 2.

132 Beratz, *a.g.e.*, s. 46.

133 Ruttmann, *a.g.e.*, s. 7.

134 Hecker, *a.g.e.*, s. 19.

135 Hecker, *a.g.e.*, s. 20.

Osmanlı Devleti'ne karşı kazanılan zaferlerle Karadeniz'de elde edilen boş topraklara yerleşimci getirilmesi amaçlanmıştır.

II. Yekaterina'nın manifestosu, tüm yabancılara hitap etse de yerleşimcilerin çoğu –önceden değinildiği üzere- Alman Prensliklerinden gelmiştir. Saratov yakınlarında 27 ila 29 bin kişinin yerleştiği 104 koloni kurulmuştur. Bu bölge, II. Yekaterina döneminde (Новороссия) *Yeni Rusya* adını almıştır. Almanya'nın kuzeyinde yer alan Danzig şehri yakınlarındaki Mennonitler buraya taşınmıştır. Burada kurulan koloniler, hızlı ve ileri düzeyde ekonomik gelişme göstermişlerdir.[136] Manifestoda bazı yabancı gruplara özel haklar verilmesi fikrini General Alexander İwanowitsch Glebow[137] ortaya atmıştır. Fikrin geliştirilmesinde Grigor Orlov da önemli rol oynamıştır. Bu manifestoda, Rusya'da kolonileşmenin temellerini atmak için köşetaşı kabul edilebilecek bir kurum inşa edilmiştir: Yabancılar Ofisi'nin çalışmaları kolonizasyon politikasında belirleyici olmuştur.

II. Yekaterina'nın yayımladığı ikinci manifesto, 1762 yılında yayımlanan ilk manifestonun devamı niteliğindedir. İlgili manifesto iki bölümden oluşmuştur. Manifestonun birinci kısımda Rusya'ya geliş yolları açıklanmıştır. İkinci kısımda ise göçmenlere II. Yekaterina tarafından sağlanacak ayrıcalıklara yer verilmiştir. II. Yekaterina döneminde yapılan göçler üç ana dalga halinde gerçekleşmiştir. Bu göçlerin ilk dalgası 1763-1765 arasında Lübeck şehri üzerinden gemiyle Petersburg'a ulaşmıştır. Birinci göç dalgası içerisinde genellikle Yedi Yıl Savaşları'ndan etkilenen Almanlar yer almıştır. İkinci dalganın oluşmasında daha çok 1768-1771 yılları arasında Batı Almanya bölgesinde meydana gelen kötü hasat ve iklim olayları etkili olmuştur. Üçüncü göç dalgası 1783-1785 yılları arasında gerçekleşmiştir ve bu dönemdeki göçler çoğunlukla zorunlu askerlik yapmak istemeyen Mennonitler tarafından yapılmıştır.[138] Mennonitler 1854-1859 yılları arasında Batı Prusya'dan Samara bölgesine gelmeye devam etmiştir.[139]

Genel olarak, ilgili manifestolardaki temel hedef, boş tarım arazilerini değerlendirmek ve kültürel zenginliği arttırmaktır. Bu bağlamda, manifestoya cevap veren yerleşimcilere bir dizi ayrıcalıklar tanınmıştır. Bunlar toprak tahsisi, 30 yıllık vergi muafiyeti, dinî özgürlük, askerlik hizmetinden muafiyet

136 Алексей Николаевич Ипатов, *Меннониты Опросы Формирования и Эволюции Этноконфессиональной Общности*, москва, 1978, C. 87-89.

137 Alexander Glebow, III. Peter'e karşı düzenlenen saray darbesinde II. Yekaterina'yı destekleyen generaller arasındadır.

138 Häberle, *a.g.e.*, s. 149.

139 Hecker, *a.g.e.*, s. 90

gibi ayrıcalıklardır. Ayrıca gelen yerleşimcilerin kendi seçtikleri şehirlerde yerleşmelerine de izin verilmiştir.[140] İmparatorluğun kullanılmayan tarım alanları ön planda tutulmuş ve nehirler arasında, uzak bölgelerde keşfedilmemiş çeşitli metallerin çıkartılması hedeflenmiştir.[141] Ormanların, nehirlerin ve göllerin kullanılmasına öncelik verilmiştir. XVIII. yüzyılın ortasında Volga, Karadeniz, Kafkasya ve Rusya'nın diğer bozkır bölgeleri, insan ihtiyacı nedeniyle kullanıma açılmıştır.[142]

Yerleşimcileri Volga kıyılarına getirmenin belirli bir maliyeti olsa da ekonomik kazanç ve katkıları da olmuştur. Rusya'nın kolonizasyon politikasının bir diğer amacı ise tampon bölge oluşturmaktır. Rus hükümeti yerleşimciler sayesinde kale tahkimi ve asker konuşlandırılması gibi masraflardan da kurtulmuştur. Daha az masraflı olduğunu düşündükleri bu yöntem, II. Yekaterina'ya çeşitli hedefleri gerçekleştirmede yardımcı olmuştur. Böylece Türk halklarının akınlarına karşı tampon bölge oluşturulup toprak ve arazilerden elde edilen vergilerle Rus köylüleri için yeni bir tarım modelinin oluşturulması amaçlanmıştır.[143]

Bu bağlamda, başlıklar halinde yayımlanan manifestoda, yabancılara ülkenin her bölgesine yerleşebilme hakkı vaat edilmiştir.[144] Ülkeye yerleşmek isteyen yabancıların sadece Yabancılar Ofisi Merkezi'ne değil, sınır bölgelerinde kurulan şehir ofislerine de kayıt yaptırarak istedikleri bölgeye iskânları mümkün olmuştur. Yabancı büroya kayıt yaptıranlar tüccar, esnaf ya da farklı bir meslek dalından iseler istedikleri bölgeye gidebilme şansına sahip olmuşlardır. Fakat bu vaatler, her zaman yerine getirilmemiştir. Moskova, Petersburg ve Talin'de ancak 337 uzman kişi şehirlerde kalabilmiştir. Diğer bir deyişle, Almanya'dan Rusya'ya göç eden 30 bin kişi arasından çok azı bu şansı yakalayabilmiştir. Manifestoda imparatorluğun farklı yerlerine gitme olasılığı da göz önüne alınarak açıkça bölge ya da yer belirtilmemiştir.[145]

Yerleşimcilere Sibirya, Orenburg, Voronej, Astrahan bölgelerine yerleşmeleri teklif edilmiştir. Astrahan bölgesine yapılan yerleşim geniş bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Rusya'ya gelen her göçmen yeni vatan olarak tabir edilen Rusya'ya bağlılık yemini etmiştir. Buna ek olarak, yolculuk yapacak parası

140 Клаус, *a.g.e.*, C. 9-10.

141 Kurat, *a.g.e.*, s. 313.

142 Николай П, Боголюбов, Волга от Твери до Астрахани. СПб., 1862, С. 350–354.

143 Beratz, *a.g.e.*, s. 237.

144 Е. Е. Лыкова, М. И. Осекина, Немцы-колонисты в Век Екатерины, "Древлехранилище"; *Общественная академия наук российских немцев*, москва, 2004, С. 41.

145 Игор Р. Плеве, "Первые поселенцы беловежских колоний", *история и культура российских немцев*, саратов 1999, С. 20.

olmayıp Rusya'ya göç etmek isteyenler için yol yardımı yapılmıştır. Böylece gelenler manifestoda belirtilen ayrıcalıklardan yararlanmaya başlamışlardır.[146]

Daha önce bahsedildiği üzere Almanya'dan Rusya'ya gelen yerleşimciler tüm mükellefiyet ve vergilerden muaf tutulmuştur. 10 yıldan 30 yıla kadar varan vergi muafiyetleri meslek gruplarına göre değişiklik göstermiştir. Şehirlere yerleşen göçmenlere 10 yıl vergi muafiyeti ve 6 aya yakın kalabilecekleri ücretsiz evler verilmiştir. Rusya'da bilinmeyen veya yaygın olmayan fabrika ve atölyeler inşa etmeyi teklif edenlere özel ilgi gösterilmiştir. Daha ziyade el sanatları, zanaatkârlık ve tarımla direkt ilişkisi olanlar kabul edilmiştir. Dönemin Londra Büyükelçisi Heinrich Gross[147] "Bir demircinin Rusya'ya gelmesi ipek veya gümüş fabrikatörlerinden çok daha yararlı" diyerek Rusya'nın göçmenlerden beklentisinin tarım üzerine olduğunun altını çizer.[148] Ayrıca girişimci göçmenlerin, fabrikalarını büyük şehirlerden uzak bölgelere kurmaları tavsiye edilmiştir.

Manifestoda yerleşimcilere evlerinin inşası ve gıda için 10 yıllığına faizsiz kredi fırsatı da sunulmuştur. İlk hasatta geri ödenmesi şartı ile çiftçilere hayvan, zanaatkârlara ise ekipman temini sağlanmıştır. Verilen sürenin bitmesinin ardından üç yıllık aralıklarla eşit şekilde geri ödemelerin yapılması istenmiştir. Manifestoyla tanınan bir diğer ayrıcalık ise yerleşim yerlerine, iç yaşamlarına müdahale edilmeden, öz yönetim hakkı verilmesidir. Fakat kolonilere yerleşen göçmenler eğer isterlerse yönetim için birini görevlendirilebileceklerdir. 1768'de kurulan Bölge Komiserliği Enstitüsü, gerektiğinde kolonilerin iç işleyişine karışabilmektedir.[149]

Yerleşimcilere ekonomik alanda verilen haklar oldukça önemlidir. Kolonilerde yaşayacak Almanlar için bazı gümrük ayrıcalıkları belirlenmiştir. Yerleşimciler kendi kullanımları için getirecekleri malları gümrüksüz ithal edebilmektedirler. Rus pazarlarında satış yapmaları ise şartlara bağlanmıştır. Ticarî maksatla getirilen ürünler Rusya'da yaşayan kolonistlere 300 rubleye kadar vergisiz satılabilmiştir. Bu miktardan daha az ise ithalat ve ihracat için gerekli tüm vergiler alınmıştır. Ayrıca kolonilerin devlete vergi ödemeden organize olmaları, fuar ve pazarlara iştirakleri teşvik edilmiştir. Hükümetten malî destek alarak vergi ve gümrük indiriminden de yararlanmışlardır.[150]

---

146 Лыкова, Осекина, *a.g.m.*, C. 45.

147 Heinrich İvanoviç Gross (1713-1765): Alman asıllı Rus diplomattır. Baden-Württemberg doğumlu olan Gross kısa sürede Rus diplomasisinde yükselmiştir.

148 Плеве, "Первые поселенцы", C. 22.

149 Schmidt, *a.g.e.*, s. 26.

150 Hecker, *a.g.e.*, s. 18.

Kolonilere yerleşenler, askerî ve sivil görevlerden süresiz olarak muaf tutulmuştur. Ama земство[151] Volga Almanları yerel yönetimin tarımsal görevlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Ancak askerlik yapmak isteyen kolonistler 30 rubleye kadar maaş alabilmişlerdir. Manifestoya göre Rusya'ya gelen göçmenler ücretsiz olarak yerleşim yerlerine teslim edilmiştir. Seyahat sırasında hayvanlarına yem, kendilerine ise yolluk verilmesi kararlaştırılmıştır. Göçmenler Rusya'da üretilmeyen malların fabrikalarını ve atölyelerini kurmuşlardır. Bu malları yurtdışında sattıkları takdirde yurtiçindeki liman ve sınırlara aynı 10 yıl boyunca vergi ödemekten muaf tutulacaklardır. Aynı fabrikaları kuran diğer yabancılar ise vergi yükümlülüklerine tâbi tutulmuştur.[152]

Göçmenler tarafından elde edilen bu imtiyazların göçmenlerin torunlarına kadar devam edeceği vaat edilmiştir. Fakat daha sonra yayımlanan genelgelerle diğer işletme ve azınlıklara uygulanan vergi, devlet görevlerini yerine getirme gibi zorunluluklar Almanlar için de getirilmiştir. Manifestonun sonunda, Rusya'da umduğunu bulamayan göçmenlere yönelik açıklamalar da yapılmıştır. Rusya'da bir ila beş yıl arasında bulunmuş ve vatanlarına geri dönmek isteyen göçmenler, kazandıklarının yarısını hazineye geri vermek zorundadır. Beş yıldan fazla yaşamış göçmenlere ise onda bir oranında ödeme yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Rus hazinesinden yararlanmayan göçmenler herhangi bir ödeme yapmadan Rusya'dan ayrılabilmiştir.[153]

Almanların Rusya'ya yerleşmesi birçok yeni kurumun inşası anlamına gelmektedir. Dış Koloniler Başkanlığı bunlardan bir tanesidir. Başkanlığına Grigor Orlov, başkan yardımcılığına ise Vasily Başkakov atanmıştır. Bu büronun sorumlulukları özel talimatname ile belirlenmiştir. Kurumun asıl görevi yabancı yerleşimcileri kapsamlı bir şekilde takip etmek ve Rusya hakkında olumlu bir izlenim oluşturarak yeni göçmenlerin gelmesini sağlamak olarak belirlenmiştir. Rusya'ya gelen kolonistler, yerleşim yerleri belirlenene kadar Ofis tarafından ağırlanmıştır. Yerleşimcilerin serbest bölgelerden diledikleri alanları seçtikten sonra kayıt altına alınmaları hedeflenmiştir.[154] Rusya'ya kalıcı olarak yerleşmek isteyenler, yine Ofis tarafından kayıt altına alınmıştır.[155]

---

151 (Земство): Yerel yönetim biçimidir. Tarım toplumu olan Rusya'da fonksiyonel bir yönetim tarzıdır.

152 Schmidt, *a.g.e.*, s. 30.

153 *Дитц*, *a.g.e.*, C. 34.

154 *Дитц*, *a.g.e.*, C. 39-40.

155 *Канцелярия опекунства иностранных: Yabancılar Ofisi.
Г. Г. Писаревский, Из истории иностранной колонизации в России в XVIII в.: по неизданным архивным документам, Москва, 1909, C. 55.

Bunun yanında yerleşime uygun ücretsiz araziler için ayrıntılı planlar hazırlamak, kolonilerin örgütleneceği ve yerleşeceği yerleri aile sayısına göre belirlemek, ayrıca yabancıların getirdiği malları kaydetmek, Ofis'in temel görevleri arasındadır.

Ofis'in yukarıda verilen vazifeler yanında sahip olduğu diğer bir önemli görev ise yerleşime uygun arazilerin geniş tanıtımı için planlar yapmaktır. Buna göre Ofis, yabancıların yanlarında getirdiği eşya ve malları hesaba katarak aile sayısına göre yerleşim yeri tahsis etmiştir. Ofis başkanı, koloni politikasında yabancı devletlerle direkt müzakere edebilme hakkına sahiptir ve doğrudan II. Yekaterina'ya karşı sorumludur. Kendisi, sadece ekonomik olarak Bütçe Komisyonu'na (ревизион-коллегия[156]) sorumludur.

Yabancılar Ofisi Başkanı Grigor Orlov, kısa sürede önemli bir aşama kaydederek göçmenlerin yerleşim bölgelerini belirlemiştir. Ayrıca 19 Şubat 1764'te hazırladığı "Tarım Yasası" (Аграрнвый закон) II. Yekaterina tarafından onaylanmıştır. Tarım Yasası'na göre tarım alanları yerleşimciler arasında eşit bir şekilde dağıtılmıştır. Küçük aileler, büyük ailelerin yanında çalıştırılarak desteklenmiştir. Bu politika ile köylerin çoğaltılması amaçlanmıştır.[157] Böylece Rusya'nın koloni politikası yasal şeklini almıştır.

Batı Almanya'dan Volga bölgesine 1763-1775 yılları arasında 27 bin ila 29 bin kişi göç etmiştir. Yerleşimcilerin çoğu Güneybatı Almanya ve Hessen'den gelmiştir ve Volga nehrinin aşağısına yerleşmiştir.[158] Volga bölgesinde toplamda 104 ana koloni kurulmuş, yerleşimci ailelerin her birine 30 dönüm toprak bahşedilmiştir. Çariçe tarafından vaat edilen ayrıcalıklar büyük ölçüde muhafaza edilmiş ve yerleşimcilerin özgür köylü statüsünde ikamet etmeleri sağlanmıştır. Ayrıca yerleşimciler kolonilerini kendileri yöneterek dinî yaşamlarını sürdürmüşlerdir. 1775 yılının sonunda ilk defa Volga'da patates ve tütün üretiminin hasılatı da yapılabilmiştir. Bu hasılat, söz konusu ürünlerin ticarî hayatın önemli unsurlarından biri olmasının önünü de açmıştır.[159]

Volga bölgesindeki ilk toplu yerleşim 1764-1773 yılları arasında Saratov şehri yakınlarında gerçekleşmiştir.[160] II. Yekaterina'nın bildirisi ile yapılan davete

156 Ревизион-коллегия: I. Petro'nun yaptığı reformlar sonucunda ortaya çıkan birçok yeni kurumun harcamalarını kontrol eden bir komisyondur. Bk. Paul Bushkovitch, *Peter the Great, The Struggle for Power, 1671-1725*, Cambridge University Press, s. 377-378.

157 *Дитц, a.g.e.*, C. 64-68.

158 Dahlmann, "Die Deutschen an der Wolga", s. 4

159 Schmidt, *a.g.e.*, s. 32.

160 Якоб Дитц, "*Первая немецкая колония в Повольже*", Саратовский лист, 1914 Н. 58, С.

ilk etapta 40 bin Alman karşılık vermiştir.[161] Bu sırada yaşanan Osmanlı-Rusya savaşları göçleri sekteye uğratmıştır. 40 bin kişinin belirli bir kısmı Baltık ve Petersburg çevresinde koloniler inşa etmiştir. İkinci göç dalgası, Çar I. Aleksandr'ın 20 Şubat 1804 yılında yayımladığı kararname ile Karadeniz bölgesine yönelmiştir. 1816-1862 yılları arasında ise Almanya'nın Württemberg, Badenern, Rheinlandern, Schweizerin ve Westpreussen bölgelerinden Kırım, Transkafkasya, Beserabya ve Karadeniz bölgesine doğru göçler devam etmiştir.

1766 yılında 104 koloniden 68 tanesi Rus hükümetiyle birlikte çalışan kişilerin (Menschenfaenger) getirdiği aileler tarafından kurulmuştur. Hannover bölgesinde bir reklam afişi yayımlanmıştır.[162] Batı Almanya şehirlerinde çalışmalar yürüten bürokratların çabaları sonucunda çok sayıda yerleşimci Volga bölgesine göç etmeye ikna olmuştur. Katerinenstadt kayıtlarına göre bölgeye gelenler arasında sadece Alman nüfus yoktur; Rusya'ya gelenler arasında 63 Hollandalı ve Belçikalı, 17 Fransız, 16 Avusturyalı, 7 İsviçreli, 4 Lüxemburglu, 1 Macar olmak üzere farklı etnik gruplardan kişiler de yer almıştır.[163] Diğer etnik gruplar da çoğunlukla Batı ve Güneybatı Almanya'dan gelen Almanlar gibi zamanla kimliklerini kaybetmişler ve Almanların kendi aralarındaki lehçe farklılıkları da yıllar içerisinde kaybolmuştur.[164]

Bogolomov ve Pisarkevskiy'in iddialarına göre ise Volga bölgesine gerçek manada kolonizasyon kurulması, Yekaterina'nın manifestosu ile değil, Avrupa'da göçmenleri teşvik eden tüccar (Прекур) Prekür ve arkadaşlarının çabaları ile başlamıştır. Bogolomov ve Pisarkevskiy, Rusya'ya toplu göçlerin onlarla yapılan anlaşma sonucunda başladığını ileri sürmüşlerdir. Pisarevskiy'e göre; Volga'daki kolonilerinin inşa sürecinin ilk on yılında kolonistler konar-göçer halklarla çatışma halinde olmuştur. Yerleşimcilerin yolculuğu ve güvenliği Rus hükümeti tarafından sağlanmıştır.[165] Bogolomov'un verdiği istatistiksel bilgiler ise Rus araştırmacılar tarafından güvenilir bulunmamıştır. Burada kastedilen konar-göçer halk Kırgız-Kazak ve Tatarlardır.[166]

---

161 Koch, *a.g.e.*, s. 19.

162 Ek-1: Auszug eines Schreibens aus Hannover vom 6 May 1764, Rebensburg.

163 Fritz Heinz Reimesch, *Die Deutschen Wolgakolonien, Von Ihrer Gründung bis zu den Tagen-ihrer Grössten Leidenzeit*, Berlin 1922, s. 17.

164 Georg Dinges, Über *unsere Mundarten, Beiträge zur Heimatkunde des deutschen Wolgagebiets. Mit einer Karte und einer Tabelle. Verlegt von der Abteilung für Volksbildung des Gebiets der Wolgadeutschen*, Pokrowsk, 1923, s. 69.

165 Beratz, *a.g.e.*, s. 39.

166 Писаревский, *иностранной колонизации*, C. 21.

I. Pavel (1796-1801) ve I. Aleksandr'ın (1801-1825), iktidarda oldukları yıllarda koloni politikasına yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu yıllarda yerel yönetim ve toplum organizasyonlarının inşası devam etmiştir. Aynı dönemde Merkantilusmus ve Kameralismus gibi ekonomi politikalarının çok yoğun bir şekilde uygulandığı Avrupa'daki halklar, ekonomik sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu bakımdan Rusya'nın sunduğu ayrıcalıklar ve yeni vaatlerin geniş yankı bulmasının ana sebebi ekonomidir.[167] II. Yekaterina, boş toprakları verimli bir şekilde kullanabilmek için bir halka ihtiyaç duymuş ve bu kolonizasyon politikasına oldukça önem vermiştir.[168]

A. Kolonizasyon Kanunları ve Uygulamaları

Rusya'da koloniler kurulması fikri, ilk olarak Rusya-İran savaşlarına katılan Gürcüleri ve Ermenileri Rusya'ya yerleştirmek üzere ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 4 Temmuz 1738'de bir Kararname yayımlanmıştır. Daha önce değinildiği üzere Kararnamenin temel amacı Rusya'nın güney sınırlarına yerleştirilen nüfus ile devletin sınırlarını atlı halkların baskınlarına karşı korumak, bir nevi tampon bölge oluşturmaktır. Rusya'nın güney sınırlarındaki dağlık bölgeye o dönemde askerî üsler kurmak mümkün değildir. Ayrıca bunun için Rusya'nın ekonomik gücü de yeterli değildir. Sorunlu bölgeye yerleşmek isteyen kişilerin az olması nedeni ile proje başarılı olmamıştır.[169]

Elizabeth Petrovna, Alman kolonistlerden önce, Rusya'nın güney bölgelerine yeni yerleşim birimleri kurmak için Osmanlı Devleti'nden Bulgar göçmenler talep edilmesini gündeme getirmiştir. Fakat Bulgar köylerindeki tarımın Rusya'ya kıyasla daha verimsiz olmasından dolayı bu teşebbüsten vazgeçilmiştir.[170] 1751'de Elizabeth Petrovna, Avusturya İmparatorluğu'ndan 500 Sırp'ı ülkesine davet etmiştir. Polonya sınırına Sırp, Yunan, Macar ve Bulgarlar yerleştirilmiştir. 1754'te bu bölgeye dört bine yakın yabancı nüfus yerleşmiştir. Yerleşimciler askerî görevlerini yerine getirseler de toprakların ekonomik gelişiminde yeteri kadar başarılı olunamamıştır. 25 Eylül 1725 yılında Fransa'da Protestan gruplar dinî baskıya maruz kaldıklarını ve Rusya'nın güney sınırlarına -özellikle Kiev ve çevresine- yerleşmek istediklerini bildirmişler, bunun üzerine özel bir manifesto yayımlanmıştır. Ayrıca Avrupa

167 Leonhard Bauer, Herbert Matis, *Geburt der Neuzeit, Vom Feudalsystem zur Marktwirtschaft*, München 1989, s. 249.

168 Bauer, Matis, *Geburt der Neuzeit*, s. 284-288.

169 Дитц, *a.g.e.*, C. 22.

170 Karl Lindemann, "Die Deutschen Kolonien Russlands in İhrer Bedeutung als Musterwirtschaften", *Der Auslandsdeutsche*, Jahrgang 6. Moskau 1923, N. 8, s. 199-201.

koloni politikası hakkında gözlem ve araştırma yapmak için uzmanlar görevlendirilmiştir.[171]

Elizabeth Petrovna, Fransız Protestanlara Ukrayna'da değil, Volga ve Terek ırmakları boyundaki toprakları önermiştir. Rus hükümeti de yerleşimcilere Sızran ve Sarpa volostları arasında herhangi bir boş yer seçmelerini tavsiye etmiltir. Ancak Fransızlar, Ukrayna bölgesinde ısrarcı olmuştur. Rus hükümeti Osmanlı Devleti ile olan savaş ve bu durumun yarattığı ekonomik problemlerden dolayı bu talepleri karşılayamamıştır. Fransızlar "Vahşi Alanlar" olarak tabir edilen (Дикое поле, Wildes Feld) ve Ukrayna'nın doğusundan başlayıp Avrasya steplerine kadar uzanan ve özellikle konar-göçer halklarının yaşadığı coğrafyaya yerleşmek istememişlerdir.

1754'te Elizabeth Petrovna, Senato'da çeşitli Hristiyan mezheplerinin mensubu olup hem çiftçi hem de zanaatkâr olanların davet edilmesi fikrini ileri sürmüştür. Bu amaçla Avrupa şehirlerinde görev yapan büyükelçilerden alınan bilgilere dayanılarak manifestonun ana metnini hazırlama çalışmalarına başlanmıştır. 1754'te manifesto Avrupa gazetelerinde yayınlanmaya hazır haldedir. Ancak Avrupa'da patlak veren Yedi Yıl Savaşları manifestonun yayımlanmasının ertelenmesine sebep olmuştur. İmparatoriçe Elizabeth Petrovna, 2 Mayıs 1759'da Viyana'daki Rus büyükelçisine manifestonun karşılığının olup olmadığının araştırılmasını emretmiştir.[172]

Yedi Yıl Savaşları sırasında Rusya'ya iki tane proje sunulmuştur. Saksonya Generali Weisbach, Prusya'daki nüfusun bir kısmının Karadeniz bölgesinin uçsuz bucaksız steplerine yerleşmesini önermiştir. Rusya'da görev yapan Fransız Viyber'ın çeşitli alanlarda Alman uzmanların yerleştirilmesi projesi de kabul görmemiştir. III. Petro, Livyonyada'da oluşturulması planlanan tarıma dayalı Essen projesini kabul etse de başarılı olamamıştır. Livyonya'da yaşayan toprak sahiplerinin muhalefeti ve projenin ayrıntılarının askerî sisteme dayalı olmasından dolayı başarısızlığa uğranılmıştır.[173]

Rusya'da kurulan kolonilerin inşa süreci 22 Temmuz 1763'te çıkarılan kanuna dayandırılmıştır. *Rusya'ya Gelen Yabancılara Verilen Haklar* (О Дозволении всем иностранцам в россию въезжающим, поселяться в которых губерниях они пожелают и о дарованных им правах) adıyla

171 Beratz, *a.g.e.*, s. 47.
172 Дитц, *a.g.e.*, С. 32-34.
173 Beratz, *a.g.e.*, s. 63.

yayımlanan bildiride her konuyu içeren kapsamlı bir bildiri kabul edilmiştir. Manifesto şu şekilde yayımlanmıştır:[174]

"İmparatorluğumuzun geniş sınırlarının farkındayız. İnsanoğlu için faydalı olan ve hâlâ boş kalan toprakları herkesin yararına açmak istiyoruz. Ormanlar, nehirler, göller, deniz ticareti için yeterli olan deniz ürünleri de dâhil pek çok fabrikayı, atölyeyi ve diğer kurumları besleyecek güçteki topraklarımız mükemmeldir. Bize sadık kalmayı vaat eden yabancılardan istediklerimiz şunlardır:

- Tüm yabancıların imparatorluğumuza girmelerine ve diledikleri yerde tüm illerimize yerleşmelerine izin verilmektedir.
- Yabancılar sadece göç kabulü için kurulan Yabancılar Bürosu'na değil, istedikleri illerdeki valilere başvuru yaparak imparatorluğumuza gelebilirler.
- Rusya'ya gelmek isteyen fakat yolculuk için gerekli parası olmayan yerleşimcilere seyahat desteği sağlanacaktır.
- Yabancılar Ofisi'ne yahut valiliklere kaydolan yerleşimcilerin, herhangi bir meslek dalına sahip iseler istedikleri şehirlerde, imparatorluğumuzun ihtiyaçları dâhilinde yerleşimine önem verilecektir.
- İmparatorluğumuza gelip Yabancılar Ofisi'ne kaydolduktan sonra her yerleşimci kendi inancı ve ritüelleri doğrultusunda sadakat yemini etmelidir.
- İmparatorluğumuza yerleşmeyi dileyen herkes iyi niyetimizin ne kadar büyük olduğunu görerek topraklarımızın faydalarından sonuna kadar yararlanabilecektir.[175]"

Manifestonun devamında maddelerin ayrıntıları detaylı bir şekilde işlenmiştir. Yerleşimciler dinî ayin ve ritüellerini özgür bir şekilde yapma hakkına sahiptir. Ancak şehirlerden ziyade kolonilerde ve ilçelerde yeni yerleşim yerleri kurmaları istenmiştir. Kilise inşasına ve yeterli sayıda rahip tahsis edilmesine izin verilmiştir. Hristiyan mezheplerine mensup yerleşimcilerin hepsine makul ölçüde özgürlük tahsis edilmiştir. Hristiyanlık kuralları gereği imparatorluk sınırları içerisinde dinî özgürlüklerden yararlanmaları vaat edilmiştir.[176]

Rus hükümeti tarafından belirlenen bölgelere yerleşmek isteyen tüm yabancılara el sanatları, imalathane ve fabrikaların kurulması konusunda

174 BArch, R 57/1363 Eine Bericht von Karl Stumpp, Verschiedene historische Aufsätze.

175 Albert Obholz, *Die Katholiken an der Wolga, Das Leben der Wolgadeutschen Katholiken an der Wolga von der Koloniengründung bis zur Gegenwart*, Nürnberg, 2012, s. 52.

176 Hermann, *a.g.e.*, s. 32.

yardım edilecektir.[177] Bu kurumların inşasında kullanılmak üzere ücretsiz toprak tahsis edilmiştir. Özellikle Rusya'da olmayan tesislerin kurulmasına öncelik verilmesi amaçlanmıştır. Ev ve fabrikaların inşası için gereken para hazineden istenmiştir. Verilen paranın düşük faizle on yıl sonra başlayacak şekilde üç taksit halinde geri ödenmesi planlanmıştır.[178]

Kolonilere sınırları belli özerklik verilmiştir. Rusya'da hüküm süren sivil haklara saygılı olacak şekilde hareket etmeleri istenmiştir. Güvenliklerini tehlikede gördükleri zaman Rus makamlarından askerî destek talep etme imkânları bulunmaktadır. Rusya'ya yerleşmek isteyen herkes, kendisine ait taşınabilir malları beraberinde getirme hakkına sahiptir. Ancak bu mallar satış için değil, kendi kullanımları ve ihtiyaçları için olmalıdır. Yerleşimcilerin beraberlerinde getirdikleri, her soyadına karşılık 300 rubleye kadar olan ithal mallar vergiden muaf tutulmuştur. Rusya'dan ülkelerine geri dönmek isteyenler ise ithalat ve ihracat mallarının gerçek vergilerini ödeyeceklerdir.[179]

Koloni yerleşimcileri askerlik hizmeti veya zorunlu hizmetler gibi diğer kalemlerden de muaf tutulmuşlardır. Ancak kendi istekleri doğrultusunda askerlik yapabilme hakkına sahiptirler. Bu durumda olanlara maaşlarına ek olarak 30 ruble daha ödenmiştir. Rus illerinin sınırlarında yaşayan yabancılara, seyahat masraflarını karşılayacak ekonomik koşulları olmadığını beyan etmeleri halinde, para tahsis edilmiştir. Hayvanlarının yem masrafları da bu bütçeye dâhildir.[180]

Yabancı yerleşimcilerin daha önce Rusya'da olmayan fabrika, atölye ve benzeri tesisleri kurmaları halinde iç liman ve sınır vergileri ödemeden ithalat ve ihracat yapmalarına izin verilmiştir. Eğer yerleşimciler kendi imkânları ile fabrika ya da atölye kurarlarsa ürünlerini bölgede yaşayan köylüler ve toprak sahiplerine satma garantisi verilmiştir. Detaylı bir şekilde açıklandığı üzere imparatorluğa gelen yerleşimcilerin, işlerini yürütmek için bölgelerinde fuar açmaları halinde devlete ya da hazineye bir vergi vermeyecekleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte sınırlı hakka sahip olan ve bu hakları biten her yerleşimci yerel idarenin verdiği görevleri yerine getirerek vergilerini eksiksiz ödemekle yükümlüdür.

Rusya'ya yerleşip memnun kalmayan herkes geri dönme hakkına sahiptir. Yalnız verilen haklardan doğan cezaları ödemeleri gerekmektedir. Bir

177 Wilhelm Fr. Kaestner, *Die Deutschen Wolgakolonien*, Goettingen, 1892, s. 13.

178 Hermann, *a.g.e.*, s. 34.

179 Stummp, *a.g.e.*, s. 59.

180 Владимир В. Ауман, Валентина Г. Чеботарева, *История Российский немцев в документах*, Москва, 1993, С. 18-21.

yıldan beş yıla kadar ve beş yıldan on yıla kadar yaşayan kişilerin ödeyecekleri cezaların ayrıntıları belirlenmiştir. Kolonilerin iç işleyiş ve düzenlerinin örgütlenmesinde uyulacak temel ilkeler tespit edilmiştir. Yabancılar Ofisi'nin Petersburg'da kurulmasını öngören kanun da manifestonun ilan edildiği gün yayımlanmıştır. Ofis'in başlıca görevi yabancı yerleşimcilerin sorunları ile ilgilenmektir. Bahsedildiği üzere Ofis direkt II. Yekaterina'ya rapor vermekle yükümlüdür. Ofis'in başına Yekaterina'nın güvendiği komutanlarının birisi olan Grigor Orlov getirilmiştir.[181]

İlerleyen yıllarda Almanlar, Güney Ukrayna, Karadeniz Bölgesi, Beserabya, Kırım ve Kafkasya'ya yerleşmeye devam etmişlerdir. 1803-1806 yılları arasında Kırım başta olmak üzere Moloçnaya ve Glückstaler bölgelerine yerleşimler olmuş ve 1808-1811 arasında Kutschurganer ve Beresaner volostlarına koloniler kurulmuştur. 1814-1823 döneminde Beserabya, Berdjansk Mariupoler volostlarında koloniler inşa edilmiştir.[182] 1850'li yıllarda Volhinya bölgesine yerleşen Almanlar ise devam eden bu göç dalgasının en büyük ve son aşamasıdır. Bu bölgeye yerleşen kolonistlerin çoğunluğu sadece Almanya'dan değil, Polonya bölgesinden de gelmektedir.[183]

B. Yabancılar Ofisi'nin İşleyişi ve Fonksiyonları

Ofis, manifestonun yayımlandığı gün, yerleşimcilerin Rusya'ya seyahatleri sırasında herhangi bir zorlukla karşılaşmamaları için gerekli önlemleri almıştır. Yerleşimcilerin, Petersburg merkezinde yer alan Ofis'e kaydolduklarında kalacakları daireler kişi sayısına göre tahsis edilmiştir. Koloni bölgeleri belirlenene kadar herhangi bir zorlama olmadan istedikleri yerlerin seçilmesi sağlanmıştır. Petersburg'ta Moika Çayı kenarındaki Senato Evi'nde, yerleşim bölgelerinin belirlenmesi için toplantılar tertip edilmiştir.[184]

Yabancılar Ofisi'nin görevleri sadece Rusya'ya kalıcı olarak yerleşmek isteyenleri kapsamıştır. Rusya'ya yerleşenlere 200 bin rubleyi aşmayacak miktarda yardımda bulunulması kararlaştırılmıştır. Rus şehirlerinde istihdam edilmek istenen tüm yerleşimcilere yapılması düşünülen yardımların Petersburg şehri kurulurken yapılmış olan yardımlar gibi olması esas alınmıştır. Yerleşim

181 Оксана Каненберг-Сандул, "к система органов государственного управления немецкими колонистами в российской империи в конце xviii – первой половине xix в", *Актуальні проблеми політики 2014*, Вип. H.52, C. 441.

182 Stummp, *a.g.e.*, s. 64-65.

183 Samuel Nickel, *Die Deutschen in Wolhynien*, Kiew, 1935, s. 35.

184 Григорий григорьевич писаревский, Хозяйство *и* формы землевладения *в* колониях поволжья *в xviii и* первой четверти *xix* века, Ростов, 1916, C. 80.

bölgelerini kasaba ya da yeni koloni merkezi olarak belirleyen her yerleşimci, Yabancılar Ofisi'nin planları doğrultusunda kayıt altına alınmıştır. Bunun için isimleri, anavatanları, yerleşim bölgeleri Ofis defterlerine kaydedilmiştir. Sonrasında ise boş kalan topraklara yerleşmeleri hedeflenmiştir.

Yabancılar Ofisi'nin bir diğer görevi ise yerleşimcilerin yanlarında getirdikleri malların kayıtlarını tutmaktır. Ofis bünyesinde, yerleşimcilerin ana dillerine hâkim olan ve resmî yazışmaları yürüten bir sekreter çalışmaktadır. Yabancılar Ofisi'nin harcadığı paraların denetimi yapılmayacaktır. Maliye Bakanlığı'nın özel kalemine harcamaların faturaları gönderilecektir. Yabancılar Ofisi gerekli durumlarda Senato'da da temsil edilmiştir. Yabancılar Ofisi Başkanı, kolonilerde karşılaşılan sorunları sözlü talepler halinde alarak çözümler getirmiştir.[185]

Grigor Orlov, Rusya'nın güney politikasının uygulanmasında ana aktörlerden biridir. Orlov, Slavcılık Slavophilia (Славянофильство) fikir hareketinin Balkanlarda ve Karadeniz'de uygulanmasını sağlayan kişiler arasındadır. 1769-1770 yıllarında Osmanlı Devleti'ne düzenlenen seferleri yürütmüştür. Orlov'un başında olduğu Ofis, kolonilerdeki sistemin kendine has bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Senato'da yapılan görüşmelerde yerel yönetim ve toplumların bazı işlevleri tartışılmıştır. Yeniden yerleşim ilkelerinin geleceğe nasıl taşınacağı da bu tartışmaları beraberinde getirmiştir. Yabancılar Ofisi'nin bir diğer görevi ise Çarlık yönetimi ile toprak sahipleri arasındaki iletişimi geçici olarak da olsa sağlamaktır. Volga bölgesindeki kolonilerin düzenlenmesi Saratov Askerî Ofisi ve İvan Rice'a bırakılmıştır. Saratov Yabancı Yerleşim Ofisi, bölge yerleşimindeki önemli kurumlarından bir tanesidir. Sarepta kolonisi özel olarak doğrudan Petersburg Yabancılar Ofisi'ne bağlıdır. Bu durum istisnadır. Volga bölgesi dışındaki kolonilerde "özerk mahkeme" kurma yetkisi olmamıştır. Örneğin Livonya'daki kolonilerin yönetilmesi, yargılanması gibi yetkiler Livonya Valisi Pyotr Rumyantsev'in[186] (П. А. Румянцев), kontrolü altındadır.

28 Nisan 1766'da Saratov'da diğer ofislerle benzer haklara sahip bir kurum inşa edilmiştir. Kurumun sorumlulukları, görevleri ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Ofis, ilk olarak, bölge yerleşimcileri Rus âdetlerine alışıncaya kadar yönetim sağlayacaktır. İkinci olarak yerel nüfus ile aralarında çıkacabilecek

185 Дитц, *a.g.e.*, C. 39-40.

186 Pyotr Rumyantsev (4 Ocak 1725-8 Aralık 1796) Rus General. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşına kumandanlık etmiştir. Kırım'ın Rus topraklarına girmesini sağlamıştır. 1774'te Tuna nehrini geçerek Bulgaristan'a kadar girmiştir. 1774'te yapılan Kozluca (Suvorovo) Çarpışması'nı kazanarak Osmanlı Devleti'ni 1774'te barış istemek zorunda bırakmıştır.

herhangi bir sorun, Saratov Koloni Ofisi ile Saratov Askerî Merkezi tarafından incelenerek çözüme kavuşturulacaktır.[187]

İki yıllık periyodlarda kolonilerin yönetilmesi, bölge komiserleri ve yabancılar bürosu arasında yapılan görüşmelerle planlanmıştır. Bu yolla mevcut sorunların hızla çözülmesi hedeflenmiştir. 1768'de Ofis'e "geçici bir yargı yetkisi" verilmiştir. Yasalara uyan ve emekleri ile ekonomiyi destekleyen yerleşimciler arasında düzeni sağlamak amaçlanmıştır. Yayımlanan talimatnameyle kırsal bölge kolonilerinin yükümlülükleri düzenlenmiş ve bu şekilde koloni yönetimlerinin yasal süreci tamamlanmıştır. Petersburg Yabancılar Ofisi ile Saratov Yabancılar Komiserliği Ofisi, beraber hareket ederek yaşanan sorunlara çözüm aramıştır.[188]

1768 yılında kurulan temel koloniler 13 ayrı bölgesel yönetime ayrılmıştır. Kurulan koloniler iki temel ayrıma göre inşa edilmiştir. Bunlardan ilkinde mezhep ayrımına, ikincisinde ise göçmenlerin geldikleri bölge farklılıklarına dikkat edilmiştir. Kolonilerin inşa süreci bu iki parametreye göre şekillendirilmiştir. Kolonilerin kendilerine has örgütlenme şekilleri oluşturmaları için çalışmalar yapmalarına fırsat tanınmıştır. 1767'de Rua bölgesinde manifestoyla da çelişen ayrıcalıklarla kolonilerin inşası başlamıştır.[189]

Devlet organlarının girişimlerinden soyutlanmak isteyen bazı kolonistler ile Yabancılar Ofisi arasında birtakım anlaşmazlıklar da ortaya çıkmıştır. Kolonistlerin memnuniyetsizliği sebebiyle Bouderga kolonisi, önde gelen Alman uzmanların yardımı ile 1769'da Yabancılar Ofisi'nin denetiminden çıkmıştır. 1777 yılına kadar Rua bölgesine bağlı olan küçük yerleşimciler, özel haklarını koruyarak inşa sürecine devam etmiştir. Özel durumları olan ufak koloniler olmasına rağmen Volga kolonistleriyle ilgili temsilciliğin ana idarî sorumluluğu Saratov Ofisi'ne (Саратовская опекунская Контора) aittir.[190]

Saratov Ofisi'nin kilit unsuru, baş yargıç veya başkan olarak adlandırılan kişi tarafından yönetilmesidir. Ofis yürütme kurulu, 1 ila 3 üyeden oluşturulmuştur. Saratov Ofisi'nin kararları genelde ortak alınmıştır. Fakat sadece 1 üyenin bulunduğu durumlarda bile Saratov Ofisi başkanı karar alabilmiştir. Saratov Ofisi üyeleri kolonileri denetlemektedir. Komiserler ve köy şeflerinin faaliyetleri izlenerek mevcut yönetimin işleyişi hakkında karar alınması gerektiğinde, kararlar Ofis'in belirlenmiş yetkileri çerçevesinde alınmıştır.[191]

187 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 68.
188 Писаревский, *Колониях Поволжья*, С. 82.
189 Дитц, *a.g.e.*, С. 76.
190 Böttger, *a.g.e.*, s. 113.
191 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 66.

Bölge komiserleri, kolonilerin yönetiminde önemli rol oynamıştır. Asayişin daha iyi sağlanması, gözlmler yapılması, yerleşimcilerden gelen taleplerin incelenmesi ve köy şeflerine ait sorunların tasnifi için 13 farklı koloni bölgesine komiser atanmıştır. Kolonilerdeki yerleşimcilere ekonomik güçleri ve ailede bulunan kişi sayısına göre 60 dönüme kadar toprak tahsisi sağlanmıştır.[192]

1762 ve 1763 manifestolarının yayınlanmasından sonra, hükümet Rusya'ya gelmek isteyenlere yönelik propaganda, yerleşimcilerin toplanması ve yerleşim yerlerine ulaştırılmasını sağlayacak bir mekanizma geliştirmeye başlanmıştır. Rus topraklarına gitmeye karar veren her yerleşimcinin bilgilendirilmesi için bürokratlar görevlendirmiştir. Batı Almanya bölgesinde yaşayan köylüler arasında propaganda için örgütlenmeye karar verilmiştir. 1765 Mayıs ayında Ulm şehrinde, Frankfurt'ta Ofis temsilcilikleri kurulmuştur. Bu bölgelerden başvurular alınarak Lübeck şehrine yönlendirilmiştir. Karl Friedrich Meixner, Ulm şehrinde, Johann Fazius ise Frankfurt'ta görev almıştır.[193]

Manifestoyu yaygınlaştırmak için Avrupa çapında Rus diplomatlar görevlendirilmiştir. Manifesto hem yerel gazetelerde hem de ayrı bir nüsha olarak basılmıştır. Regensburg şehri Rus büyükelçisi, yarı-resmî temsilcilerin görevlerinin sınırlarını belirleyen özel bir talimatname hazırlamıştır. Dikkat edilmesi gereken ana konulardan bir tanesi de Manifesto'nun dışına çıkan vaatlerde bulunulmamasıdır. Ailesi olan ve belirli bir zanaat grubuna dâhil olan kimselerin önceliklendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Rusya'ya yerleşimcilerin getirilmesinde sadece devletin resmî görevlileri değil, aynı zamanda özel girişimciler de görevlendirilmiştir. Rusya adına çalışan kişiler 1764-1766 yılları arasında Avrupa'nın pek çok yerinde faaliyet yürütmüşlerdir.[194]

Yarı-resmî acentelerin (adventer) çabalarının karşılığı olarak Volga bölgesinde oluşturulan kolonilere isimleri dahi verilmiştir. Özellikle Lutheryan nüfusa yönelik çalışmalar yürütülmüş olsa da Katolik mezhebine mensup kişiler de bölgede koloni kurmaları için çağrılmıştır.[195] Yabancılar Ofisi, Batı Avrupa'da soylu baronlarla sözleşmeler imzalayarak bunlardan Rusya'ya gidecek uygun kolonistler bulmalarını istemiştir. Baron Bearegard (Boregard) Rusya ile yapılan anlaşmalara uyarak, zanaatkâr ve çiftçileri başarılı bir şekilde yönlendiren önder kişiler arasındadır.[196]

---

192 Hermann, *a.g.e.*, s. 35.

193 Bartlett, *a.g.e.*, s. 251-254.

194 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 68; A. Klaus, *Our Colonies* Saint Petersburg, Russia, 1869, s. 54-55.

195 Писаревский, *Иностранной Колонизации*, С. 88-101.

196 Ольга А., Лиценбергер, *История немецких поселений Поволжья*, Саратов, 2011, С. 12.

Yabancılar Ofisi, bir süre sonra soylu baronlarla anlaşma yapmaktan vazgeçerek yerleşimci toplama görevinin sadece Rus diplomatlara verilmesini kararlaştırmıştır. Zira daha çok para kazanmak isteyen baronlar çok sayıda kişiyi Rusya'ya gitmeye teşvik etmişlerdir.[197] Başlarda Rusya'nın koloni politikasına karşı Avrupa'da muhalefet gözükmese de Yabancılar Ofisi'nin baronlarla anlaşmasından sonra durum çarpıcı bir biçimde değişmiştir. Yerel makamlardan izin almayı göz ardı eden baronlar pek çok kişiyi gizlice toplanma noktalarına getirmişler; Alman soylulara borcu olanların kaçması üzerine Rusya'nın göçmen politikasına karşı bazı Alman prensliklerinde tavır alınmıştır.

İzinsiz kaçan yerleşimciler 1766 yılında dava konusu olmuştur. Hannover, Mainz, Hanau ve güneyde Bavyera, Rus göçmen karşıtlarının merkezi haline gelmiştir. Alman Prensliklerinden gelen sayısız şikâyetten sonra İsenburg Kontu Büdingen'deki toplama bölgesini kaldırarak bölgede bulunanların da derhal sınır dışı edilmesini istemiştir. İsenburg Kontu, Rusya'nın kolonileşme faaliyetlerinin izin alınmadan yapılmasına tepki göstermiştir. Kasım 1766'da Avrupa gazeteleri Rusya'ya göçün tamamen durduğuna dair haberler yapmıştır. Bunun üzerine Yabancılar Ofisi, Alman Prenslikleriyle görüşmeler yaparak tüm göçlerin resmî yollardan yapılacağına söz vermiştir.[198]

Alman Prensliklerle yapılan anlaşmalardan sonra yerleşimcilerin Lübeck şehri limanından deniz yoluyla göçmesinin önerilmesi üzerine Rus hükümeti, hazırlıklarını bu yönde tamamlamıştır. Şubat 1764'te Christoph Heinrich Schmidt, kolonistleri Rusya'ya göndermek için görevlendirilmiştir.[199] Danzig şehir limanı da kolonistlerin Rusya'ya göç etmesi için kullanılan bir merkez haline gelmiştir. Lübeck, Kiel ve Neustadt şehirlerindeki ticaret gemileri kolonistlerin seyahati için kullanılmıştır. Çok sayıda kolonist deniz yoluyla Rusya'ya ulaşmıştır. 1763'ten 1766'ya kadar Rusya'ya toplam otuz binden fazla Alman göç etmiştir. Yabancılar Ofisi'nin anlaştığı baronların gönderdiği yerleşimcilerin yarısı Saratov ve çevresine yerleşmiştir.

Petersburg bölgesinde toplanan yerleşimciler Volga bölgesine gitmek için yaklaşık iki ay beklemiştir. Bu uzun yolculuk için gerekli olan kışlık kıyafetler ve eşyalar satın alınmıştır. 3 Ağustos 1763'te Grigor Orlov'un hazırladığı, Rus çarına bağlılık yemini onaylandıktan sonra yerleşimcilerin Volga bölgesine

197 Дитц, *a.g.e.*, C. 44-47.
198 Giesinger, *a.g.e.*, s. 45.
199 Schmidt, *a.g.e.*, s. 33.

seyahati başlamıştır.[200] Yabancılar Ofisi, Sarepta kolonisinde yaşayan Moravians cemaati hariç tüm kolonistlerin ekonomik faaliyetlerini denetleyebilmiştir.

Yabancılar Ofisi'nin çalışmaları, yapılan şikâyetler üzerine 1782 yılında durdurulmuş ve Alman kolonistler yerel kanunlara tâbi olmuşlardır. 1797 yılına gelindiğinde ise I. Pavel (1797-1801), Ofis'in kurallarını restore etmiş ve Saratov merkezli bir yeniden yapılanmaya gitmiştir.[201] Koloniler, bir başkan ve iki yardımcı tarafından idare edilmiştir. Alman kolonistler, XVIII. yüzyıl boyunca, buldukları her fırsatta, Rus serflerinden farklarının olmadığını dile getirerek, Ofis'in izni olmadan neredeyse adım atamadıklarını ve bütün ticarî faaliyetler için izin almaları gerektiğini ifade etmişlerdir.[202] Yapılan denetlemeler sonucunda yerleşimcilerin ekonomik ve sosyal şikâyetlerine çözümler sunulmuştur.

IV. II. YEKATERİNA'DAN II. ALEKSANDR'A KADAR KOLONİ POLİTİKASI

Çar I. Pavel (1796-1801), kısa süren hükümdarlığı boyunca kolonilerin eksiklerini gidermek için çalışmış, kolonileri güçlü bir denetim ve düzenleme sistemine dâhil etmeye gayret etmiştir. Pavel döneminde söz verilen özel fonlar ödenmiş, Mennonitlerin özel ayrıcalıklarına sahip olan tüm kolonilerin hakları belgelendirilmiştir. I. Aleksandr (1801-1825) döneminde, Yekaterina'nın davet manifestosu 20 Şubat 1804'te yenilenmiş, genç ve çalışkan çiftçiler veya belirli bir serveti olan zanaatkâr aileler Rusya'ya davet edilmiştir.[203]

I. Aleksandr döneminde bütün kolonilerin çiftliklerinden ve örnek zanaat şirketlerinden yararlanılarak ülkenin geliştirilmesi talep edilmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında toplam 55.000 kişi (yani yaklaşık 10.000 Alman aile) bu daveti kabul etmiştir.[204] Alman kolonileri, XIX. yüzyıl boyunca ekonomik, sosyal, kültürel ve dinî ayrıcalıklarını sürdürebilmek için coğrafî olarak izole olmuşlardır. Mennonit kolonileri için bu durum daha da belirgindir.[205] İlk günlerin zorluklarına rağmen koloniler, özel tarım yasası, öz yönetim, ayrıcalıklar ve devlet kredileri sayesinde Rus köylülerinden daha verimli çalışabilmişlerdir.

---

200 John T. Alexander, *Catherine the Great- Life and Legend*, New York, 1989, s. 80.

201 Giesinger, *a.g.e.*, s. 49.

202 Beratz, *a.g.e.*, s. 171.

203 Henry C. Smith, *The Mennonities, A Brief History of their origin and Later Development in both Europe and America*, İndiana, 1920, s. 152.

204 Ruttmann, *a.g.e.*, s. 7.

205 Ruttman, *a.g.e.*, s. 8.

Buna rağmen devlet yardımlarından doğan borçlarını ödeyebilmeleri yirmi yılı bulmuştur.[206]

I. Aleksandr (1801-1825), Mennonit grupların Rusya'ya davet edilmesi için önemli girişimlere imza atmıştır. Hofrat Kontenius, özellikle Danzig bölgesinde yaşayan Alman Mennonitleri Güney Rusya'nın farklı bölgelerine göç etmeye ikna etmiştir. İlk göç kafilesi 1804 yılında Karadeniz bölgesine gelmiştir. Kontenius'un çalışmaları sayesinde onlarca ailenin bölgeye gelmesi sağlanmıştır. Otuz yıllığına vergilerden muaf olan bu grup 1817 yılına gelindiğinde bölgedeki ekonomik refahı belirli bir seviyeye taşımıştır.[207] Ekonomik başarının sağlanmasında, bölgeye uzmanlar göndererek yerleşim politikasının eksiklerini gideren I. Aleksandr (1801-1825) etkili olmuştur.

Mennonitler 1789-1809 yılları arasında Rusya'ya giden ikinci göçmen dalgasını oluşturmuştur. Mennonit göçünü daha etkili hale getiren ise I. Aleksandr'ın 1804 Kararnamesidir. Mennonitlerin ana varış noktası Karadeniz bölgesidir. Özellikle Volhinya ve Kırım bölgesinde koloniler inşa etmişlerdir.[208] 1804 Manifestosu'nda kalıcı askerlik hizmetinden muaf tutulmaları Mennonitleri Rusya'ya göç etmeye teşvik etmiştir. Arazi meselesinin yanı sıra Mennonitleri göçe iten önemli bir faktör de dinî konulardır. Bu dinî grubun temsilcileri, Danzig bölgesinden, yani esas olarak Baltık bölgesinden göç etmişler ve Samara bölgesinden Karadeniz bölgesine kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yerleşmişlerdir.[209]

Volga bölgesinde koloni politikasının başarılı bir şekilde uygulanmasında coğrafî konumun Karadeniz limanlarına yakın olması, Rusya'yı kapsayan yoğun demiryolu ağı, kolonilerin büyük pazarlara yakınlığı, yerli ve yabancı pazarlarda, başta buğday olmak üzere Alman yerleşimciler tarafından üretilen yüksek kaliteli ürünlerin sürekli talep edilmesi gibi faktörler etkili olmuştur. Tarımın gelişmesinde ise Alman kolonilerinde, tarımsal ürünlerin verimini arttıracak teknik altyapıya sahip olunması etkili olmuştur.

206 Detlef Brandes, "Deutsche auf dem Dorf und in der Stadt von der Ansiedlung bis zor Aufhebung des Kolonialstatus", Editör; Alfred Eisfeld, *Russlanddeutschen*, Münih, 1992, s. 39

207 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 24.

208 PA-AA; R 10592, Die Deutsche Kolonisten in Russland.

209 Schmidt, *a.g.e.*, s. 35.

V. VOLGA BÖLGESİ ALMAN KOLONİLERİNDE EKONOMİK ve DİNÎ GELİŞMELER

A. Ekonomik Gelişmeler

Osmanlı Devleti'nden elde edilen yeni topraklar seyrek nüfusluydu ve bu toprakların sakinleri konar-göçer idi. Atlı halklar olarak tanımlanan Türk halkları Don bölgesinden Kafkasya steplerine kadar uzanan coğrafyada yaşamaktaydılar. Atlı halkların tarımla uğraşması beklenmediği için Rus hükümeti bu grupları vergi sistemine dâhil edememiştir. Volga steplerindeki bu geniş topraklardan yararlanmak isteyen Çarlık hükümeti alternatif arayışlara yönelmiştir. Rus hükümeti için süreklilik arz eden bir çözüm bulmak elzem hale gelmiştir. Bölgede yapılmak istenen; kültür bilinci olan çiftçileri bölgeye getirmek ve bu çiftçiler arasında yurttaşlık bilincinin oluşturulmasıdır. Böylece elde edilen yeni topraklar hem devlet için güvenli hale gelecek hem de boş topraklar tarıma kazandırıldığı için devlet bundan kazanç sağlamış olacaktır. Rusya'nın köylü nüfusu serf olduğu ve ikamet yerini seçme özgürlüğünden mahrum oldukları için Rus hükümeti yabancılardan oluşan kolonilere ihtiyaç duymuştur.[210]

Almanlar Volga bölgesine yerleştirilmeden önce bölgede bulunan Kırgız ve Kalmuklar, yaşamlarını konar-göçer ekonomiye bağlı olarak sürdürmüşlerdir.[211] 1764-1767 yılları arasında kurulan Volga bölgesindeki ilk kolonilere ana koloniler (mother colonies) adı verilmiştir. Bu yıldan sonra kurulan her yerleşim yeri için ise ikincil koloni (daughter colonies) ya da özel koloni (private colonies) adı kullanılmıştır.

Rusya'ya gelen ilk yirmi aile Astrahan'a yerleşmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Petersburg, Moskova, Penza, Saratov üzerinden Astrahan'a ulaşmaları sağlanmıştır. Kara yolu üzerinden üç günü aşan bu yolculuk, devlet hazinesi için çok masraflı olmuştur. Petersburg'dan yola çıkan Almanlar iki ana yolu kullanarak Volga bölgesine ulaşmışlardır. Toplanma merkezi olan Oranienbaum'da kış geçirmek oldukça zor olduğundan yolculuk ivedi bir şekilde planlanmıştır. Volga kolonistleri aynı dönemde Petersburg'da olmalarına rağmen bölgede kalmayarak Astrahan civarına yerleşilmiştir.[212]

---

210 Ольга Курило, *Лютеране в России XVI-XX вв, Фонд Лютеранское Наследие*, 2002, C. 41.

211 Long, *Volga Germans*, s. 6.

212 Малиновский, немцы в России, C. 14.

XVIII. yüzyılın ortalarında Saratov bölgesini içine alan Orta Volga bölgesi ıssız bir yerleşim yeridir. Volga nehri boyunca geçen ticaret gemileri soyulmaktaydı. Volga'nın sağ tarafındaki vahşi bozkırlarda yaşayan Kırgız, Kazak ve Kalmuklar, Rus tebası olmalarına rağmen devletin otorite eksikliğinden dolayı hiçbir engelle karşılaşmadan yağma yapabiliyorlardı. Konar-göçer halklardan doğan güvenlik sorunu dikkate alınarak çözüm arayışlarına yönelinmişti.

Avusturya, Prusya, Kuzey Amerika kolonilerinin tecrübesini örnek alan Rus devlet adamları, yabancı yerleşimcilerden kolonizasyon bölgeleri oluşturmayı gündeme taşımışlardır. Yabancıların Rus İmparatorluğu'na taşınması çerçevesinde çalışmalar planlayan bürokratlar, Volga'yı cennet bahçeleri gibi tasvir etmişlerdir. Sayıları bini bulan irili ufaklı nehirler, göller ve sulanabilir araziler, Volga'nın eşsiz olduğu propagandasının yapılmasını sağlamıştır. Fauna ve florası oldukça zengin Volga bölgesi nehirlerinde ve göllerinde elliye yakın balık türü yaşadığı ifade edilerek Volga bölgesinin cazibe merkezi haline gelmesi hedeflenmiştir.[213]

Daha önce değinildiği üzere Almanya'dan Volga bölgesine göç, üç ana dalga halinde gerçekleşmiştir. İlk dalga 1764-1769 yıllarını kapsayan 27 bin kişilik gruptur. Bu dalga ile Volga'nın her iki yakasında 104 koloni kurulmuştur. İkinci büyük dalgada ise 1803-1823 yılları arasında 600 kilometrekarelik bir alana yayılan Karadeniz Almanları yer almıştır. İçerisinde Kırım Almanlarının da bulunduğu toplamda 209 koloni inşa edilmiştir. Bu dalga içerisindeki pek çok yerleşimci daha önce Volga bölgesine yerleşmiş olan akrabalarının yanında olmak istemiştir. Rusya hükümeti ise kolonilerin yeni alanlarda kurulmasını tercih etmiştir. Üçüncü ve sonuncu dalga da 1830-1870 yıllarını kapsayan ve özellikle Karadeniz bölgesine yerleştirilen 25-30 bin kişilik Alman göç dalgasıdır. Birinci Dünya Savaşı arefesinde Rusya genelinde yaklaşık 1,7 milyon Rus Almanı yaşadığı kabul edilmektedir.[214] Sadece 1862 yılında Volga bölgesinde 200 bin Alman yaşamaktadır. Birinci Dünya Savaşı'na doğru Volga'daki Alman nüfusu 600 bine yaklaşmıştır.[215]

Volga bölgesinde kolonistler için hazır evler bulunmadığı için kış aylarında bölgeye ulaşılması, barınma sorununu ortaya çıkarmıştır. Donatılmış ve normal yaşam şartlarını karşılayan evlerin ilkbahar ya da yaz mevsimine

213 Detlef Brandes, "Die Ansiedlung von Ausländern im Zarenreich unter Katharina II. Paul I und Alexander I", *Jahrbücher für Geschichtes Osteuropas*, Stuttgart, 1986, Band 34, s. 163.

214 Katharina Drotleff, *Laßt sie selber sprechen, Berichte Rußlanddeutscher Aussiedler*, Hannover, 1979, s. 9-10.

215 Bohmann, *a.g.e.*, s. 239.

kadar hazırlanması hedeflenmiştir. Petersburg'dan Saratov'a taşınmak, Rusya'nın yeni vatandaşları için çile haline gelmiştir. İklim koşullarının sertliği kolonistler arasında ölümlere neden olmuştur. Saratov bölgesine gelen 26.676 kişiden 3.293'ü ya yolda ya da bölgedeki iklim koşullarına bağlı olarak vefat etmiştir. Yine de kolonizasyon çalışmaları tüm olumsuzluklara rağmen devam ettirilmiştir.[216]

Karaman nehri boyunca koloniler oluşması ise yolculuk sürecinin uzaması nedeni ile gecikmiştir. Oluşturulan her koloniye ilk olarak bir seri numarası verilmiştir. 26 Şubat 1768 tarihinde bir hükümet kararnamesiyle, Volga bölgesinde Alman özerkliği oluşturuluna kadar resmî belgelerde kullanılmak üzere yer isimleri belirlenmiştir. Yerleştikleri bölgenin nehirlerinin, derelerinin ve vadilerinin özellikleri, Alman kolonilerine Rusça isim olarak verilmiştir. Diğer yandan Güney Almanya'dan yarı-resmî olarak yerleşimci getiren soyluların kolonileri ise ya aralarındaki üst düzey kişilerin ya da bir dereceye kadar bağlı oldukları, kendileri için dinî ya da kültürel anlamı bulunan kişilerin isimlerini almayı tercih etmişlerdir. İsviçre bölgesinden gelen yerleşimciler Volga'nın kuzeyinde kurulan koloni isimlerini güney bölgesinde de kullanmışlardır. Volga bölgesine gelen yerleşimcilerin yaklaşık 150 farklı meslek dalına mensup oldukları kaydedilmiştir. Yüzde 55-57 arasında köylü olan kolonistlerin geri kalanlarının farklı uzmanlıkları vardır.[217]

Volga kolonilerinin ekonomik organizasyonu için tarımsal aletler kredisi tahsis edilmiştir. İlk zamanlarda kredi miktarı için belirli bir düzenleme yapılmamıştır. 1760'lı yıllarda hane başına 200 rubleye yakın kredi verilirken, kredi miktarı zamanla azaltılmıştır. 1766'dan itibaren Volga'ya gelenler için kredi miktarı hane başına daha az hale getirilmiş, 150 rubleye kadar düşürülmüştür. Araştırmacılar, 9 rubleye bir at alınabildiğini göz önünde bulundurarak kredi miktarının rasyonel olarak belirlendiğini ileri sürmüşlerdir.[218]

Her aile Saratov'da kurulan Yabancı Ofisi'ne kayıt olduktan sonra günlük 15 ruble yem parası yardımı almıştır. Ebeveynlere 10 ruble, çocuklar için ise 2 ruble tahsis edilmiştir. Yabancılar Ofisi 1763'te devletin maddî desteği ile kolonilerin ekonomik faaliyetlerini düzenlemiştir. 1764'te kolonilerin yerleşimi için Saratov'da bir yönetim organının kurulması planlanmıştır. 19

216 PA-AA; R 10592, Die Deutsche Kolonisten in Russland.

217 Григорий Г. Писаревский, "Иностранные колонисты греко-российского исповедания в Поволжье", *Избранные произведения по истории иностранной колонизации в России*, Москва 2011, С. 220–224.

218 Stricker, *Deutsche Geschichte*, s. 53.

Mayıs 1766'da Saratov'da kurulan Yabancı Vesayet Ofisi'nin aldığı kararla evlerin ve hizmet binalarının inşası haricinde kullanılabilecek en büyük kredi 100 ruble olarak belirlenmiştir. Göçmen sayısını azaltmak maksadıyla, Mayıs 1767'den itibaren bu kredi 25 rubleye düşürülmüş ve yabancı yerleşimcilerin yaşamlarını ve ekonomik faaliyetlerini düzenlemek için gerekli materyalleri satın alabilecekleri merkezler oluşturulmuştur. Bunun nedeni kısa sürede çok sayıda yerleşimcinin bölgeye göç etmiş olmasıdır. Bir anda çok sayıda yerleşimcinin Volga nehri kıyılarına yönelmesi, birtakım düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. 1767 yılında yaklaşık 15 bin kişinin bölgeye akın etmiş olması tarımsal aletlerin fiyatlarında keskin bir artışa yol açmıştır. Bölgede yaşayan Kazak-Kırgız ve Kalmuklardan satın alınan hayvanların fiyatları da artan taleplerden dolayı yükselmiştir. Satın alma merkezi kolonistler adına gerekli altyapı malzemelerini temin etmiştir.[219]

Ofis yetkilerinin kısıtlanması ve görevden alma gibi önemli kararlar Petersburg'un yetkisi dâhilindedir. Komiserlikte çalışan üyelerin ordu içinden seçilmesi, sürekli sorun çıkmasına neden olmuştur. Yetkililerin hem tarım sahalarında hem de ticarî alanlardaki denetimleri kolonistleri rahatsız etmiştir. Bölge komiserliğinin hazırladığı aylık raporlar gerekli görüldüğü takdirde Petersburg'a sevk edilmiştir.[220]

Koloni içindeki yönetim ise 30-60 yaşları arasındaki kişilerden seçilmiştir. Bir muhtar ve iki yardımcıdan oluşan yönetim birimi koloni sakinleri tarafından seçilmiştir. Muhtarların idarî yetkileri arasında mahkeme kurmak, denetim yapmak ve koloni ekonomisini yönetmek vardır. Ayrıca tarımsal üretimin takibi, muhtarların görev ve yetkileri arasındadır. Kolonilerin yönetim komisyonu Yabancılar Ofisi tarafından sıkı bir şekilde denetlenmiştir. Ofis, genellikle yerel yönetimlerin yetkilerini ihlal ederek kâğıt üzerinde kalan çalışmalar yürütmüştür. Kolonistlere tanınan özyönetim hukuku ilkeleri Rus yasaları ile çelişmiştir. Alman kolonistlerin temsilcilerinin kararları yerine Yabancılar Ofisi'nin kararları uygulanmıştır.[221]

Rusya'daki idarî reformlar, Yabancılar Ofisi'ni de etkilemiş ve 20 Nisan 1782'de yayımlanan en yüksek kararname ile Ofis'in ve Saratov şubesinin faaliyetleri Rus hükümeti tarafından durdurulmuştur. Kolonileri, illerde görev yapan ekonomi müdürleri yönetmeye başlamıştır. Bu yönetim değişikliği, kolonilerin sosyal statülerinde bir değişime neden olmamıştır. Büronun görevi,

219 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 24.

220 Ernst Jenny, *Die Deutschen im Wirtschaftsleben Russlands*, Berlin, 1920, s. 17-18.

221 Beratz, *a.g.e.*, s. 255.

kolonilerin yaşamına müdâhil olmak değil, yalnızca ekonomik faaliyetleri kontrol ederek çeşitli istatiksel verileri toplamaktır. Kolonilerdeki özyönetim sistemi Yabancılar Ofisi'nin tasfiyesi ile işlevsellik kazanmıştır.[222]

1797 yılında Yabancılar Ofisi restore edilerek faaliyetlerine yeniden devam etmiştir. 31 Aralık 1796'da ise Ekonomi Müdürlüğü kaldırılmıştır. 4 Mart 1797'de I. Pavel, "Yabancılar Ofisi'nin Kırsal Ekonomiyi Düzenlemesi" başlığı altında genel bir kararname yayımlamıştır. Yabancılar Ofisi'nin aktifleştirilmesinin bir başka nedeni ise Avrupa'dan gelecek olan yeni göçmen grubunun kabulü için hazırlıkların başlamasıdır. İlk aşamada Volga bölgesi, yeni kolonilerin oluşturulacağı yer olarak kabul edilmiştir.[223]

Volga bölgesindeki kolonistler ilk yıllarda devletin verdiği kredi ve desteğe rağmen ekonomi alanında başarısız olmuştur. Başarısızlığın birkaç nedeni vardır. Bunlardan birincisi, Volga bölgesindeki Alman yerleşimcilerin farklı prensliklerden gelmiş olmalarıdır. Zira aynı bölgeden gelenler arasında ekonomik faaliyetler hızla gelişmiştir. İkinci sebep ise köylü olmayan nüfusun tarım tecrübesinin az olmasıdır. Zanaatkâr nüfus, tarım endüstrisinde zamanla etkin olabilmiştir. Vaatlerin yerine getirilmediğini ileri süren bazı koloni sakinleri de toprağı sürmeyi bırakıp Yabancılar Ofisi'ne başvurmuştur. Üçüncüsü ise Volga steplerinin sert ikliminin, Orta Avrupa'dan gelen göçmenleri zorlamasıdır. Tarım yöntemlerinin iklim şartlarına uyum sağlaması zaman almıştır. Tahıl ekiminden beklenen hasılat ancak ikinci hasat döneminde gerçekleşmiştir.[224]

Öte yandan soylular tarafından Avrupa'nın birçok bölgesinden toplanıp Volga bölgesine getirilen kolonistler ilk yıllarda oldukça zorlanmıştır. Yabancılar Ofisi ile etkili bir iletişim kuramayan bu kolonistler devlet desteğinden bir süre mahrum kalmışlardır. Diğer kolonistler, görece daha hızlı bir şekilde ekonomik hayata uyum sağlamışlardır. 1775 yılına kadar bölgede yaşanan karışıklardan dolayı devlet sübvansiyonları devam etmiştir.[225]

19 Mart 1764 tarihli Tarım Kanunu ile birlikte arazi tahsisi kişisel mülkiyete değil, koloni sakinlerinin ortaklığına dayandırılmıştır.[226] Araziler, 30 dönüme kadar koloni ailelerinin sürekli kullanımlarına açıktır. Tahsis edilen arazinin içerisinde 15 dönüme kadar ekilebilir arazi, 5 dönüme kadar malikâne, bahçe ve mera arazisi hesaba katılmadan kolonilerin kullanımına

222 Jenny, *a.g.e.*, s. 13.
223 Гросс, *a.g.e.*, C. 7.
224 Schaab, *a.g.e.*, s. 57.
225 Schaab, *a.g.e.*, s. 59.
226 Клаус, *a.g.e.*, C. 24.

verilmiştir. Böylece kendine özgü bir kişisel-toplumsal mülkiyet kurulmasının önü açılmıştır.[227] Araziler yabancılara satılma ve bölünme hakkı olmadan her aileye, kalıcı kullanım için ayrılmıştır. Bu nedenle, köylünün toprağı ayrılmaz bir ekonomik birim olarak değerlendirilmelidir. Bu sistemle çiftliklerde her zaman emek gücü sağlanabilmiştir.

Yerleşimcilerin Batı Almanya'dan Rusya'ya göçünde, hükümetin beklentilerinden biri de tarımın gelişmesidir. Bu amaca uygun olarak yerleşimciler yanlarında pulluk, tırpan ve ahşap bir harman makinesi gibi gereçlerini de getirmiştir. Modern tarım aletlerinin pek çoğu Alman yerleşimciler tarafından getirilmiştir. Rusya'da geleneksel olarak çavdar ve az miktarda buğday üretilmektedir. Yerleşimciler kullandıkları tarım teknikleriyle mahsul sayısını ve verimini önemli ölçüde arttırmıştır. Patates, keten, kenevir, tütün ve diğer bazı ürünlerin ekimi ilk defa Alman kolonilerinde yapılmıştır. Volga bölgesinde tarım alanındaki verimlilikle belirli bir başarı sağlanmıştır. Bununla birlikte, Rusya'nın güneyindeki yerleşimcilerin aksine Volga Almanları Rus tarımının genel tablosuna etki edememiştir.

XVIII. yüzyılın sonunda koloni yerleşimcileri buğday, tütün, çavdar, yulaf ve arpa yetiştirme mekanizmalarını kurmuşlardır. Hemen hemen tüm yerleşimciler sebze ve meyve yetiştirmiştir. Üç alanlı tarım sistemi (Трёхполка; der Dreifelderwirtschaft)[228] değişmeden kalmıştır. XIX. yüzyılın sonunda buğday üretimi on milyon rubleye ulaşmıştır.[229] Yerleşimciler Paninsky, Yekaterinstad ve Krasnoyarsk bölgelerinde satışı yapılan tütün yetiştiriciliğinde dikkat çekici rakamlara ulaşmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında 40 bin tona varan tütün hasatı yapılmış ve (Михаил Штаф) Mihail Şıtaf da ilk tütün fabrikasını açmıştır.[230]

Saratov, Penza, Simbirsk, Novgorod, Astrahan ve Orenburg bölgelerinden Volga bölgesine tütün tedariği yapılmış ve 1872 yılına gelindiğinde de yaklaşık 1,2 milyon ruble değerinde tütün üretilmiştir. Volga Alman kolonileri tarımın gelişimini sürdürmüş, ancak bu gelişim sürecinde ortaya çıkan sorunlar Yabancı Yerleşim Bürosu tarafından çözülememiştir. Daire çalışanları arasında ziraatçı bir personelin istihdam edilmemesi de bu durumu kanıtlar niteliktedir. Rusya'nın güney bölgesinde yaşayan Mennonitlerin kendi çabaları ile kurdukları

227 Christine Manthey; Fred Manthey, *Wolga Weimar Weizenfeld, Deutsche in und aus Russland*, Erfurt, 2006, s. 9-13.

228 Tarlada üç ekim değiştirme usulüdür.

229 Дитц, *a.g.e.*, С. 45.

230 W. Sjurjukin, "Der Tabaksbau in den deutschen Wolgakolonien", *Unsere Wirtschaft*. Nr. 19, 1924, s. 12.

ticarî girişimlerle, Novouzensk şehrinde gelişmiş tarım araçları kullanılmıştır. Diğer bir durum ise Rus hükümetinin kolonilerde yetiştirilen ürünlerin zanaat ve ticaretinin gelişimini hızlandırma arzusunun sonuç vermemesidir.

Bunun ana nedenlerinin biri, serf sisteminin ekonominin önünde engel teşkil etmesidir. Rusya'da serf nüfusun fazla olması, zanaatkârların ürünlerinin belirli bir süre pazarda satılamamasına neden olmuştur. Pazar bulunamamasından dolayı, yerel yaşam için gerekli olan zanaatkârlık dalları devlet tarafından korunmuştur. Kunduracılar, terziler, değirmenler, fırınlar gibi işletmeler ayakta kalabilmek için dönem dönem devletten sübvansiyon almıştır.[231]

Buğday ekimi başta olmak üzere birçok tarım ürünü ekonomi faaliyetlerinin temelini oluşturmuştur. Volga bölgesindeki kolonilerin ilk on yılı zor geçse de iklim koşullarına zamanla alışılmıştır. 1797'de Alman kolonilerinde yaklaşık 1500 ton buğday hasadı elde edilmiştir. Buğday, tüm tahıl hasadı arasında yaklaşık yüzde otuz altılık bir paya sahip olmuştur. Yetiştirilen buğdayın hacmi ve kalitesi buğdayı ana tarım maddesi haline getirmiştir. Volga'nın sağ kıyısındaki kolonilerde ise çavdar önemli bir ürün olarak görülmektedir. Üretimi yapılan tarım ürünlerinin bu başarısı kısa sürede kayda değer bir şekilde gelişme göstermiş ve yapılan üretimle Rusya'nın diğer bölgelerinin de ihtiyacı karşılanmıştır. Buğday ve çavdar üretiminden sonra gelen ana ürün ise mısırdır. Yüksek kalitede olan bu ürün, ticarî üretimin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Kolonilerde tüketilmek üzere ise patates, arpa ve bezelye üretimine devam edilmesi için Yabancılar Ofisi vasıtasıyla üreticilerle iletişim kurulmuştur.[232]

Hayvancılık, Volga Almanlarının ekonomisinde yer edinen bir diğer alandır. Volga nehrinin her iki yakasında ekim alanları tahsis edilerek yulaf üretimi yapılmıştır. Yulaf, toprak işleme faaliyetinin ana gücü olan at ve büyük baş hayvanların bakımında ana besin maddesi olarak kullanılmıştır. XVIII. yüzyılın sonuna doğru kolonilerdeki at sayısı otuz iki kat artmıştır. Kolonilerdeki inek ve koyun sayısı da belirli bir artış göstererek ekonominin başarılı bir şekilde yürütüldüğüne dair bir veri olarak kaydedilmiştir. Çiftliklerde yüzde onu geçen inek sayısı da göze çarpmaktadır. Yüzyıl sonuna gelindiğinde Volga bölgesinde 30 bin hayvan kaydedilmiştir.[233]

XVIII. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Alman kolonileri kendileri için yiyecek üretmekle kalmamışlar, aynı zamanda üretim fazlalarını başka bölgelere

231 Jenny, *a.g.e.*, s. 14.
232 Jenny, *a.g.e.*, s. 23.
233 Schaab, *a.g.e.*, s. 58-60.

de satmışlardır. Endüstriyel mahsuller arasında bulunan tütün yetiştiriciliğine, Yekaterinenstadt çevresindeki 26 kolonide önem verildiği anlaşılmaktadır.

Kolonilerde el sanatları üretimi XVIII. yüzyılda devam etmiştir. Sarepta kolonisinde geliştirilen (Sarpinka)[234] iplik işleme makineleri Alman kolonilerinde dağıtılmıştır. Sarpinka üretimi sayesinde tekstil ürünlerine olan talebin artması üretimi de önemli ölçüde etkilemiştir. İplik üretiminin genişlemesi için ön koşulların oluşması üzerine XVIII. yüzyılın sonunda dokuma üretimi için dağıtım merkezleri oluşturulmuştur. Dağıtım ofislerinin merkezinin Saratov'da kurulması, çevredeki kolonilerde iplik atölyelerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Sarepta kolonisinde kurulan büyük atölyelerde ise yaklaşık 400 kişi çalışmıştır.[235]

XVIII. yüzyılın sonunda Yekaterinenstadt kolonisi el sanatları üretiminin merkezi haline dönüşmüştür. Başlarda bir zanaat merkezi olarak planlanan koloninin ticarî yönelimi otuz yıl içerisinde değişmiştir. 1798'de 142 aileden 48'i çeşitli el işi üretimiyle ilgilenmektedir. Kolonide üç yel değirmeni, bir su değirmeni, bir tuğla fabrikası ve bir tabakhane vardır. Yekaterinanstadt, Volga kolonileri için yavaş yavaş bir ticaret merkezine dönüşmüştür. Her pazartesi sadece yakın kolonilerden gelenlerin değil, Volga'nın sağ kıyısından gelenlerin de katıldığı pazarlar kurulmuştur.[236]

Kolonilerde tarımın gelişmesi ve ekonomik gelirin artmasıyla birlikte kendilerine has tarım endüstrisi gelişmiştir. 1800'lü yılların başında su değirmenlerinde un üretimi, tarımsal aletlerin imalatı, yünlü kumaş ve sert keten üretimi hızla artmıştır.[237] Kolonilerde 1871 yılına kadar tabakhane ve deri endüstrisi gelişmiş ve bu gelişim ayakkabı sektörünü de canlandırmıştır.[238] Nüfus artışı ve toprak eksikliği, Alman yerleşimcileri, güçlerini tarım dışında kullanmaya zorlamıştır. 1813 yılında Saratov eyaletinde bir şeker pancarı fabrikasının inşa edilmesine ve elde edilen ürünlerden alkol üretilmesine izin verilmiştir. Bu amaçla Alman yerleşimcilere pancar üretimi için arazi tahsis edilmiştir. Bu bölgede yetiştirilen pek çok ürün fabrikada işlenmiştir.[239]

XIX. yüzyılın başında yerel su değirmenlerinde un üretimi, petrol endüstrisi, yünlü kumaş imalatı, tarım aletleri ve sert keten bezi üretimi hızla gelişmiştir.

---

234 Sarpinka: Pamuktan elde edilen yazınserin, kışın sıcak tutan el yapımı kumaş türü.

235 Константин Кузьмин, "Кустарный труд Бесплатное приложение к газете" *Сельский вестник*, 1912, No. 14, 15.

236 Дитц, *a.g.e.*, C. 269.

237 Дитц, *a.g.e.*, C. 271.

238 *Демьянов Георгий Петрович*, Иллюстрированный путеводитель по Волге *1898* г., Нижний Новгород, 1898, C. 122-123.

239 Людмила Викторовна Мякшева, *История Саратовского Края*, Саратов 2009, C. 93.

1871'de Alman yerleşimlerinin 140 tabakhane tesisi vardır. 1850'lerde Mennonitlerin yerleşimi ile birlikte Novouzensk bölgesindeki kolonilerde yeni ticaret alanları ortaya çıkmıştır. Tarımda kapitalist ilişkilerin geliştirilmesinde, yani gerekli makine ve aletlerin ithalatında Alman kolonilerindeki makine mühendislerinin etkisi olmuştur. 1889'da 608 kişi fabrika ve atölyelerde hizmet vermiştir. Öte yandan, altmış beş dekarlık tahsisatın pazarlara yakın olması, devlet ve toprak sahiplerinden arazi satın alınması veya kiralanması için fon biriktirmeyi mümkün kılmıştır.

Volga Almanlarının kolonilerinde nişasta üreten fabrikalar da kurulmuştur. 1870 yılında bu işletmelerin ekonomik geliri 20 bin rubleye ulaşmıştır. XX. yüzyılın başlarında kumaş endüstrisinin temelleri atılmıştır. Ancak un üretimi ve el işi dokuma atölyeleri daha fazla öne çıkmıştır.[240] Ayrıca Sarepta kolonisinde koloninin ismini alan sarpinka kumaşı üretilmiştir.[241] Pugaçev İsyanı'ndan sonra iplik Saksonya'dan, ipek ise İtalya'dan sipariş edilmeye başlanmıştır. Hammaddeden üretilen kumaş ve eşarplara olan ilgi beklenilenin üzerinde olmuştur. 1797 yılında yeni bir bina inşa edilerek fabrika büyütülmüştür. Yurtdışından ham madde temin edilirken yaşanan zorluklar, Türkistan ve İran pamuğundan iplik üretilmesine neden olmuştur. Bunun için Sarepta kolonisinin yanı sıra bölgedeki diğer kolonilerde de iplik fabrikaları kurulmuştur. Sarepta'da iplikleri çeşitli renklere boyamak için bir boyahane tesis edilmiştir. Sarpinka üretimindeki kârlılık ve artan rekabet, girişimcileri, fabrikalarını Saratov merkezine taşımaya zorlamıştır.

Dokuma endüstrisinin ana maddelerinden biri olan Sarpinka üretimi 1850'lerde üç büyük aile olan Schmidt, Borel ve Reinecke ailelerinin elindedir. Bu aileler sadece Sarepta, Karmışim ve Saratov'da değil, tüm Volga bölgesinde çok sayıda işletmeye sahip oldukları için üreticilerin hizmetlerini kontrol edebilmişlerdir. 1866 yılında 6 bin kadar dokuma tezgâhının bulunduğu 69 sarpinka fabrikasında 1.156 ruble tutarında malzeme üretilmiştir. Büyük girişimciler 1870'li yıllarda sarpinka üretiminde yaşanan düşüşten dolayı sermayelerini un öğütme sektörüne aktarmıştır.[242] Seelmann (Rovno) kolonisi 1860'lardan itibaren bölgede önemli bir pazar haline gelmiştir. Her cuma kurulan pazara bölge halklarından pek çok ziyaretçi gelmiştir. Kırgızlar, Kalmuklar ve Ruslar pazara gelerek alışveriş yapmıştır.[243]

---

240 Дитц, *a.g.e.*, C. 275.

241 Игор Плеве, *Сарепта*, саратов 1995, C. 29.

242 Александр Юрьевич, Петров, И. М. Марк, Семьи марк *и* вогау из истории российских немцев *в* москве, центры немецкой культуры, Москва, 1999, C. 24-25.

243 Long, *Volga Germans*, s. 99.

Sarpinka üretimi ise Karamış nehri etrafında şekillenmiştir. Kumaş üretiminin gelişmesinde sarpinka hammaddesinin dayanıklı ve elle üretilebilir olması etkili olmuştur. Maliyeti düşüren bu etken aynı zamanda pazarda rekabet edebilme şansını da arttırmıştır. Sarpinka üreten fabrikalar ile işbirliği yapılarak ortaklık kurulmuştur. Moda örnekleriyle rekabet edebilen dokuma tezgâhları satın alınmış ve modernize edilen makineler sayesinde yarı ipek ürünlerin kalitesi önemli ölçüde artmıştır. Sarpinka üretiminin ve kalitesinin arttırılması, ürünlerin tüm Rusya'da tanınırlığını ve dağıtımını sağlamıştır. Sarpinka üretiminin kârlılığı ve önemi Sosnovkaya Volostu'na örnek gösterilmiştir. Karamış nehrinin etrafında kurulan koloniler, tarım yapılmamasına rağmen kıtlık yıllarında bile müreffeh bölgelerden biri haline gelmiştir.[244]

Kolonilerdeki un değirmenciliği de önemli bir üretim alanıdır. İlk kolonilerde en gelişmiş Hollanda değirmenlerini inşa edenler yer almıştır. 1770'li yıllarda Medveditse, Karamışe, İlave ve Dobrinke nehirlerinde su değirmenleri inşa edilerek un üretimine başlanmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren un talebinin artmasıyla Kamuşinka ve Sestrenka nehirleri boyunca arsalar satın alınmaya ve su değirmenleri kurulmaya başlanmıştır. Yüzyılın ortalarında Volga Almanları Rıbinska'dan Astrahan'a kadar un değirmenciliği endüstrisinin genişlemesini sağlamıştır.[245] 1860'larda Seifert ve Sauer Kardeşler Saratov'da buharlı un değirmenleri inşa etmişlerdir ve Schmidt Kardeşlerin girişimiyle bu teknik Yekaterinstadt'ta da hayata geçirilmiştir. XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Saratov değirmenleri günde yetmiş bin ton buğdayı öğütecek kapasiteye ulaşmıştır[246] ki un değirmenciliği, zamanla yeni bir endüstri alanına dönüşmüştür.[247]

Volga bölgesine gelen yerleşimciler, Saratov ve etrafına dinî mezhepleri esas alınarak yerleştirilmiştir. Aile başına on beş dekar ekilebilir alan, beş dekar samanlık, beş dekar malikâne olmak üzere toplamda otuz dekara yakın arazi tahsis edilmiştir. Her aileye 36 dekar kullanılabilir arazi verilmiş olup bağlı bulundukları kolonilerinin gelişmesi için tipik bir ev planı hayata geçirilmiş; avlu, samanlık, ahır, depo ve tarım alanlarından oluşan alanlar oluşturulmuştur. Kolonilerde otuz metre genişliğinde ana cadde yapılması planlanmıştır. Ana caddeler altı metre genişliğinde küçük kesitler haline getirilmiştir. Ana

244 BArch, Deutsche Forschung Gemeinschaft Akten, Bericht über die SüdRussland Kolonien.

245 Елена Геннадьевна Загнеева, "Сарпиночный промысел в немецких колониях Поволжья во второй половине XIX века", *Российские немцы на Дону, Кавказе и Волге: материалы Российско-Германской научной конференции*, Анапа, 1994, С. 260-266.

246 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 31.

247 Miriam Kochan, *Life in Russia Under Catherine the Great*, New York, 1969 s. 92.

cadde üzerinde kilise, okul ve diğer kamu binaları inşa edilmiştir. İnşaat sürecinde başta su kaynakları ile ilgili sorunlara rağmen 1767 yılının sonunda 6229 aile için ev inşa edilebilmiştir.[248]

B. Dinî Gelişmeler

Korkunç İvanç (1533-1584) döneminde, Moskova'daki Alman Lutheryan sayısı artmıştır. Livonya Savaşı (1558-1583) sırasında Rusya'ya davet edilen uzmanlar Moskova'ya yerleşerek kendilerine ait bir mahalle kurmuşlardır. Moskova'da 1576 yılında ilk Lutheryan kilisesi inşa edilmiştir. XVI. yüzyılın sonunda Novgrod, Kostroma, Yaroslavl, Kazan ve Arkhangelsk gibi şehirlerde Lutheryanlar ve Reformistler yaşamaktadır. Otuz Yıl Savaşları'nın (1618-1648) sona ermesiyle çok sayıda asker Rusya'ya kaçmıştır. Protestan inancına mensup askerler Rus askerî sistemine entegre olmuştur. Bu sebeplerle Moskova'dan Sibirya'ya kadar birçok Rus garnizon kasabasında Protestan kiliseleri inşa edilmiştir. 1662'de Moskova Sakson Lutheryan Topluluğu kurulmuştur.[249]

Rusya'da Katolik cemaatlerin oluşumuna ve Katolik kiliselerin inşasına uzun süre izin verilmemiştir. Bu durum, dış politika ve Ortodoks Kilisesi'nin direnişi ile açıklanmıştır. İlk Katolik kilisesi 1692'de Moskova'da inşa edilmiştir. Böylece I. Petro döneminde (1689-1725), Alman Lutheryan ve Katoliklerin tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Çar I. Petro hükümranlığı sırasında sadece Almanların sayısı değil; Lutheryan, Reformist ve Katolik kiliselerin durumu da olumlu yönde değişmiştir. 1702'de Rusya'da tüm inançlara özgürce ibadet hakkı ilan edilmiştir. 1705'te I. Petro, İran ve Çin'e giden Katolik misyonerlerin özgürce seyahat etmelerine ve Rus şehirlerinde Katolik kilise ve okulların inşa edilmesine izin veren kararnameyi yayımlamıştır. 1719 tarihli başka bir kararnamede; Rusya'da bulunan yabancılar için "inançlarını her yerde yaşayabilir ve ibadet hizmetine sahip olabilirler" denilerek söz konusu haklar yeniden güvence altına alınmıştır.[250]

Protestan ve Katolik diasporanın geliştiği dönemde (XVI- XVIII yüzyıllar), bu mezheplerin temsilcileri olan Almanlar, Rus toplumundan izole bir şekilde Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşamlarını sürdürmüştür. Rus devlet yetkilileri ise Katoliklerin faaliyetlerini kontrol altında tutmak istemişlerdir. XVIII-XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Lutheryan ve Katolik Almanlar Rus İmparatorluğu'nun herhangi bir yerine yerleşebilme ve herhangi bir yerinde

248 Клаус, *a.g.e.*, C. 43.
249 Dönninghaus, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft*, s. 141.
250 Schnurr, *a.g.e.*, s. 42.

yaşama fırsatı elde etmişlerdir. 1763'te II. Yekaterina'nın manifestosuna göre Rusya'ya gelen Alman yerleşimcilerin yaklaşık üçte ikisi Lutheryan ya da Katoliktir. Geri kalanlar ise diğer küçük mezheplere mensuptur.[251]

1774 yılında Volga'da Lutheryan ve Katoliklerden oluşan 104 koloni kurulmuştur. XIX. yüzyılın ortalarında yüz binden fazla kişinin yerleştiği güney Rusya'da, Yekaterinslav, Çernigov, Kırım, Herson ve Kafkasya bölgesindeki valiliklerde Lutheryan ve Katoliklere ait koloniler kurulmuştur. Her iki mezhebin mensubu olan Almanlardan bazıları başkent Petersburg ve çevresindeki kolonilere yerleşmiştir. Kolonistler ilk yıllarda, din adamı eksikliği sorunuyla yüzleşmiştir. 1820'de Volga kıyılarındaki 40 Evanjelik kolonide 4 papaz görev yapmıştır. Papazlar geniş coğrafyaya yayılmış olan cemaate hizmet edebilmek için sıklıkla seyahat etmişlerdir. Papazlar bir kolonide yılda en fazla beş kez vaaz verebilmiştir.[252]

Volga bölgesine gelen yerleşimciler dinî gruplar açısından üç ana gruba ayrılmıştır: Lutheryanlar, Katolikler, Reformistler. En büyük grubu Lutheryanlar oluşturmaktadır. İlk gelen grup arasında dört bini aşan sayıda Lutheryan aile bulunmaktadır. İki bin beş yüz aile Katolik, bin iki yüz elli aile ise Reformisttir. Elsanka kolonisinde ise 11 tane Ortodoks aile yaşamaktadır.[253] Rusya'ya gelen Almanların geleneksel mezhepleri Protestanlık ve Katoliklik başta olmak üzere Hristiyanlığın çeşitli fraksiyonlarından oluşur. Söz konusu mezhepler, Almanya'nın kültürel ve tarihsel gelişiminde başat rol almıştır. Lutheryanlar, Reformistler, Mennonitler, Evanjelikler, Herrnhuter Kardeşliği ve diğer mezhep mensupları Volga Alman kolonilerinde yaşamlarını sürdürmüştür. Rusya'nın ana mezhebi olan Ortodoksluğa bağlı kolonist sayısının görece az olduğu kaydedilmiştir.[254]

İlk yıllarda Güney Rusya'nın bazı kolonilerinde hiç rahip bulunmamaktadır. Katolikler, kolonilerde yeni doğan tüm çocukların vaftiz edilmesi için Beresen nehrinin kenarında toplanmaktadır. Lutheryanlar ise komşu kiliseden ya da genellikle Odesa'dan gelen papaz tarafından yılda bir veya iki kez ziyaret edilmektedir. 1765 yılında Kont Orlov, II. Yekaterina'ya, yerleşimciler için envanterleri tam olan bir kilise inşa edilmesini önermiştir. Kolonilerdeki ilk

---

251 Ольга Лиценбергер, А. Ю. Дерюгин, Н.А. Коломийцев, *Евангелическо-лютеранская церков святой марии в саратове (К 250- летию с момента основания)*, Москва, 2016, С. 27.

252 Margarate Woltner, *Das Wolgadeutsche Bildungswesen und die russische Schulpolitik*, Leipzig, 1937, s. 28-29.

253 Дитц, *a.g.e.*, С. 320–322.

254 PA-AA; R 62247, *Kirchliche Lage in der Wolgadeutschen.*

kilise ve dua evleri, daha sonra geri ödenme şartı ile devlet kaynaklarıyla kolonistler tarafından inşa edilebilmiştir. 1804'te Volga kıyılarında 82 Protestan, 59 Lutheryan, 23 Reformist ve 33 Katolik kilisenin yer aldığı kaydedilmiştir. Rusya'daki Alman Protestan ve Katolik cemaatlerinin kilise idaresi hakkında genel bir mevzuat bulunmamıştır. Ancak hükümet, geleneksel Alman kiliselerinin statüsünü yasal olarak düzenlemek için ilk adımları atmıştır. 1798'de papazların cemaatlerdeki yeri ve rolü "yeniden yerleştirilen yabancıların hareket etmesi" talimatında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.[255]

Alman kolonilerinde, geleneksel olarak 7 ila 15 yaş arasındaki çocukların gittiği kilise okulları inşa edilmiştir. Kilise okullarında kızlar ve erkekler beraber eğitim almıştır. Öğretimin temel içeriği okuma, yazma, sayma, aritmetik ve ilahi ezberleme gibi aşamalardan oluşmuştur. Geleneksel yöntemlerle devam eden eğitim-öğretimde öğrencilerin kurallara uymaması halinde sert disiplin cezaları aldıkları dile getirilmiştir. Kilise mensupları eğitimin yayılmasında kilit rol oynamıştır. XIX. yüzyılın başlarında ise modern eğitim yöntemleri, yabancı dil ve teorik dersler Batı Avrupa temelli olan kültürel bir eğitime dayandırılmıştır.[256]

Protestan mezhebi uzun süre Adalet Bakanlığı'nın çatısı altında dinî faaliyetlerine devam etmiştir. Rus mevzuatında Protestanlığın işleyişine dair özel hükümler bulunmadığı için Livonya'daki İsveç yasa ve prosedürleri kullanılmıştır. Johann Janet XVIII. yüzyılın sonunda ilk Protestan papaz olarak göreve başlamıştır. Lutheryan kilisesi yönetiminde yaşanan düzensizliklerden dolayı inananlardan çok sayıda şikâyet gelmiş ve bunun üzerine Rus hükümeti 1810 yılında özel bir kurum inşa etmiştir. 12 Temmuz 1819 tarihli Kararname ile İsveç, Danimarka ve Prusya'daki Evanjelik Lutheryan Kilisesi'nin yönetmeliği olduğu gibi Rusya'ya transfer edilmiştir. Kilise, Petersburg Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını yürütmüştür. Saratov, Samara, Astrahan, Penza, Kazan ve Orenburg eyaletlerindeki Protestan kiliselerini yönetmek ve denetlemek için 25 Ekim 1819'da Evanjelik-Lutheryan Konseyi oluşturulmuştur. İgnaz Fessler,[257] Saratov'da Başpiskopos olarak göreve getirilmiştir.[258]

---

255 Плеве, *Немецкое Колонии*, С. 207-208.

256 Ольга Лиценбергер, "Особенности адаптации немцев-лютеран и католиков в иноконфессиональное окружение", Российские немцы в инонациональном окружении, проблемы адаптации, взаимовлияния, толерантности, Москва 2005, С. 103-116.

257 İgnaz Aurelius Feßler (1756-1839); Lutheryan kilisesinin en önemli temsilcilerinden biri ve oryantalisttir. 1809 yılında I. Aleksandr tarafından Petersburg'a davet edilmiştir.

258 PA-AA; Botschaft Moskau 372, Bericht über die Lage Kirche in der Autonomen Republik der Wolgadeutschen.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Evanjelik Lutheryan ve Roma Katolik Kilisesi'nin organizasyon yapısı yeniden tasarlanmıştır. 1819 yılında I. Aleksandr'ın Kararnamesi ile Saratov ve Odesa'da Protestanlara ait ilk kilise açılmıştır. Ancak ikinci bir kilisenin açılmasına izin verilmemiştir. İgnaz Fessler, 1834 yılında Moskova'ya bağlı bir kilise kuruluncaya kadar faaliyetlerinde serbest bırakılmıştır. 1832'de Protestan, Lutheryan ve Katolik kiliselerinin yasal statüleri ve özel ilişkileri Rus İmparatorluğu'nun yasalarına göre yeniden şekillendirilmiştir. Rusya'daki dinî düzenlemelerin sonunda dinî gruplar üçe ayrılmıştır: Birinci baskın dinî grup Hristiyan Ortodokslar, ikincisi Hristiyanlığın diğer mezhepleri (Katolik, Lutheryan), son grup ise İslamiyet, Budizm ve Yahudilik gibi dinlerin mensuplarıdır.[259]

İmparatorluğun iktidar seçkinleri arasında Lutheryanlar olduğu için Lutheryan kilisesi, Katolik kilisesinden daha hızlı bir şekilde resmî statüye kavuşmuştur. Rusya'daki Protestan kiliselerin birleşmesini ve merkezileşmesini tamamlayan Lutheryan kilisesinin tüzüğü 1832'de yürürlükte iken Katolik kilisesinin tüzüğü ancak 1857'de onaylanmıştır. Kiliselerin durumu her zaman iktidarın politikasına ve dış politikada yaşanan olayların seyrine göre değişmiştir. Rus toplumunda Katoliklere karşı yaygın bir önyargı vardır. Katolik karşıtı düşünceler Rus kültürel geleneğinin ayrılmaz bir parçası halindedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rus İmparatorluğu'nda on bir Roma Katolik kilisesi mevcuttur. 1847'de Herson şehrinde de Katolik kilisesi inşa edilmiştir. Kilise Tiraspol'da yer alan başpiskoposluğa bağlıdır. Maddî imkânsızlıkları da bulunan piskoposluğun ders verebileceği ya da yeterli sayıda kişi ile ayin yapabileceği bir binası yoktur. Bunun üzerine 1856'da Piskopos F. H. Kahn ikametgâhını geçici olarak Saratov'a taşımıştır. Böylece Saratov, Tiraspol Piskoposluğu'nun kalıcı merkezi olmuştur. Saratov merkezine yakın bölgede yaklaşık 20 bin Katolik ikamet ederken, Saratov merkezde ise 2 bin Katolik ikamet etmiştir.[260]

Volga Almanları kapalı ve ziyadesiyle içe dönük bir toplum olarak hayatlarını sürdürmüştür. Toplum hayatını aile, kilise, okul ve resmî kuruluşlar arasındaki ilişkiler belirlemiştir. Volga Almanları kendilerini tanımlarken yaşadıkları yeri ya da mezhebi kullanmışlardır.[261] Protestan mezhebi Volga Almanları arasında oldukça yaygındır. 104 koloninin 72'inde Protestanlar

259 Лиценбергер, *История Немецких*, С. 28.

260 Wilhelm Kahle, *Aufsätze zur Entwicklung der Evangelistischen Gemeinden in Russland*, Leiden, 1962, s. 24.

261 Long, *Volga Germans*, s. 41.

çoğunluktadır. Aralarında Reformist, Baptist ve diğer mezheplere mensup kişiler de yaşamlarını sürdürmüştür. 32 Katolik koloni ise Saratov ve Samara eyaletlerinin her iki yakasına dağılmıştır. Alman kolonilerinde evlilikler de mezheplere göre yapılmıştır. 1861 yılında bir papaz yaklaşık 6.592 kişiye hizmet verirken, 1905 yılına gelindiğinde bu sayı 13 bine kadar ulaşmıştır.[262] Kilise görevlilerinin ilgilenmesi gereken kişi sayısı fazla olduğu için organize olmalarında sorunlar yaşanamıştır.

Protestan kilisenin temsilcileri olan din adamları genellikle Tartu şehrindeki Dorpat Üniversitesi'nde eğitim alarak kolonilerde görev yapmıştır. Uzun süre devlet tarafından maaşlarını alamadıkları için dinî faaliyetlerini kısmî özgürlük içerisinde sürdürmüşlerdir. Basel Evanjelik Kurumu (Basler Mission), Dorpat Üniversitesi'nde eğitim alarak Volga Almanları arasında çalışmaya devam etmiştir. Volga Almanları kolonisinde yaşayanların papaz olarak görev alması özellikle tercih edilmiştir. Baltık bölgesindeki din adamlarının Volga bölgesinde görevlendirilmesi yerel halk arasında aşılamaz bir dil barajı oluşturmuştur.[263]

Volga Almanları arasında papazların maaş miktarı sorun olmuştur. Papazlar yaklaşık 1.500 ila 3000 ruble maaş alırken, öğretmenler 120 ruble maaş almıştır. İki meslek grubu arasındaki uçurum toplumsal çekişmelere neden olmuştur. Beraber hareket etmesi gereken bu iki eğitimli grup, birbiri ile mücadele etmiştir.[264] Volga Almanları arasında Stundizm ve Pietizm gibi dinî hareketler de etkili olmuştur. Stundist Hareketi'nin en önemli temsilcisi Wilhelm Stärkel, görev yaptığı Norka kolonisinde etkin çalışmalar yürütmüştür.[265] Hareket temsilcilerinin pek çoğunun kolonilerini terk ederek Amerika'ya göç etmesi üzerine Rus hükümeti Stundizm Hareketi'nin faaliyetlerini yasaklamıştır.[266] 1819'da Rus hükümeti, dinî çatışmaları en aza indirmek adına Lutheryan ve Baptist grupları da Saratov Protestan Cemiyeti'ne tâbi kılmıştır. Oryantalist Papaz Ignatius Fessler bu çatışmaları en aza indirmek için çalışmalar yürütmüştür. 25 Ekim 1819'da Evanjelist Kilisesi'nin merkezi Saratov'da kurulmuştur.

Tiraspol Piskoposluğu'nda Astrahan, Yekaterinaslov, Saratov, Samara, Kırım, Herson, Kafkasya ve Besarabya bölgelerinde Lutheryan cemaatleri teşkil

262 Beratz, *a.g.e.*, s. 230.

263 Karl Cramer "Das Kirchliche leben an der Wolga", *Die Kirchen und das religiöse Leben der Russlanddeutschen* ed. Joseph Schnurr, Stuttgart, 1972, s. 413.

264 Клаус, *a.g.e.*, C. 394.

265 Schnurr, *a.g.e.*, s. 46.

266 Long, *Volga Germans*, s. 45.

edilmiştir. Tiraspol Piskoposluğu 200 bin kolonisti temel alarak kurulmuştur. Piskoposluğun 14 bin milkarelik alanı Avrupa'daki piskoposluk alanlarından daha büyüktür. XX. yüzyılın başında, piskoposluğun bünyesinde 298.000 mensub ve 131 rahip bulunmaktadır. Piskoposlukta 1917 yılına kadar, 116 anıtsal kilise ile etkileyici mimari anıtlar inşa edilmiştir. Bu yapıların tasarım ve inşasında sadece Alman değil, Rus mimar ve mühendisler de görev almıştır. Kiliseler kırsal alanlarda ve şehirlerde inşa edilmiştir. Odesa (1853 ve 1914), Kazan (1858), Saratov (1880), Tiflis (1877), Voronej (1889), Yekaterinodar (1893), Novorussik (1898), Volvograd (1899), Kamışin (1901) ve Samara (1906) şehirlerinde kilise inşa faaliyetleri başlamıştır. Dikkat çekici boyutta inşa edilen bu kilise binaları kolonistler için gurur kaynağı olmuştur.[267]

Rus Almanları arasındaki Reformistler başlangıçta muntazam örgütlenememiştlerdir. İdarî kısıtlamaların da etkili olduğu süreçte Reformistler Lutheryan kilisesi içerisinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Reformistlerin Volga bölgesindeki ilk Alman yerleşimciler arasındaki payı %16.25'tir. Toplam sayıları 1250 aileye tekabül etmektedir. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde üç cemaat birleşmiştir. Bu cemaatler Katharinenstadt, Norka ve Messer şehirlerinin etrafında şekillenmiştir. İlk Reformistler Yeni Rusya'da XIX. yüzyılın başlarında Worms, Rohrbach ve Herson kolonilerinde ortaya çıkmıştır. Reformistler ile Lutheryanlar ortak topluluk kurmuşlardır.[268]

Rusya'da Arhangelsk şehrindeki cemiyet ilk Protestan topluluğunu kurmuştur. Lutheryan ve Reformist teologlar, bağımsız olarak 1819'da I. Aleksandr'ın Kararnamesi ile Birleşik Evanjelist Lutheryan Kilisesi'ni oluşturmak için birleşmiştir. XIX. yüzyılın sonunda Rus Almanlarının %3,5'i Reformisttir. 1900 yılında Moskova ve Petersburg'ta yaklaşık 3500 Reformist yaşamaktadır. XX. yüzyılın başlarında, Lutheryanlığın kolu olan Norka, Messer ve Baltzer gibi büyük ve yenilenmiş Volga cemaatleri kurulmuştur. Moskova, Petersburg, Arhangelsk, Odesa ve Neudorf kolonilerinin de Reformist cemaatleri mevcuttur.[269]

XIX. yüzyılın sonunda ortaya çıkan bir başka mezhep ise Evanjelist Lutheryan Kilisesi altında faaliyetlerini yürüten Herrnhuter Kardeşliğidir. II. Yekaterina, 1765'te yayımladığı kararname ile Herrnhut Kilisesi'ne (Moravian Kilisesi) kendi kendini yönetme hakkı vermiştir. Aynı kararname ile

---

267 Александр Велицын, *Немцы в России очерки исторического развития и настоящего положения немецких колоний на юге и востоке россии*, СПб 1893, С. 217.

268 Schnurr, *a.g.e.*, s. 51.

269 Amburger, *Protestantismus in Rußland*, s. 123.

Herrnhut mezhebi mensuplarının yerleşimine ilişkin kurallar da (Правила для поселения в России братства евангелического общества) yayımlanmıştır. Bu cemaatin mensubu olanlar Volvograd şehri yakınlarında Sarepta kolonisini inşa etmişlerdir. Sarepta kolonisi Volga bölgesine yayılan Alman kolonileri için önemli bir kültürel merkez haline gelmiştir. 1834'te Sarepta ve Baltık devletlerinde bulunan Herrnhuter Kardeşliği ile ilgili özel kurallar çıkarılmıştır. Sarepta cemaati 1893'ten itibaren Rusya'daki Evanjelist-Lutheryan Kilisesi'ne dâhil olmuştur.[270]

XIX. yüzyılın sonunda, Rusya'daki 160'tan fazla kolonide yaklaşık 50 bin Mennonit ikamet etmektedir. Yekaterinstadt ve Kırım valiliğinde 51, Herson valiliğinde 16, Samara valiliğinde 18, Kafkasya'da ise 20 tane Mennonit kolonisi tespit edilmiştir. Rusya'daki Mennonitlerin çoğunluğu Halbstadt, Einlage, Schönhorst ve Schöntal kolonilerinde yaşamışlardır. Volga bölgesindeki Mennonit Almanları ise Koeppental ve Hahnsau kolonilerinde yaşamıştır. İlk Alman Mennonitleri XVIII. yüzyılın sonunda Prusya'daki Marienwerder ovalarından Rusya'ya gelmiştir. 1854'te Rusya'ya göç eden Mennonitler ise Samara valiliğinde koloni kurmuştur.[271]

Rusya Almanları arasında yaşayan 20 farklı Protestan grubunun varlığı, yaşam biçimlerinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Pietisler (Stundisten und Betbrüder), Mennonitler (Hüpfer, Tanzende Brüder, Brüder und Schwestern, Stundengänger ve Separatisten), Baptist ve Adventistler birbirinden farklı mezhep anlayışlarını barındırmışlardır. *Stundisten* (штундисты), Pietizm akımının alt kolu olarak ortaya çıkmıştır. Stundistler, XIX. yüzyılın ortalarında Rusya'nın güneyinde yaşamışlar ve çoğunlukla Yekaterinslav, Herson ve Kırım valiliklerinde bulunmuşlardır. Yeni Rusya'nın Alman kolonilerindeki Stundist fikirlerin en ateşli habercileri, Karadeniz bölgesindeki birçok Alman kolonisinde yaşayan, Stundizm'in kurucusu Rahip Johannes Bonekamper (1769-1857) ve oğlu Karl (1827-1893)'dır. Stundizm, Volga bölgesinde kısa sürede etkili olarak Ortodoks Rus ve Ukrayna nüfusu arasında yayılmıştır. 1894 yılına gelindiği zaman ise Stundist görüş zararlı bir mezhep olarak sınıflandırılarak yasaklanmıştır.[272]

Butizm (Baptistler) "Вюстизм", Lutheryan papaz Eduard Wüst (1818-1859) tarafından geliştirilen bir akımdır. Eduard Wüst'ün gayreti sayesinde

---

270 И. В. Черказьянова, "Религиозные общины меннонитов и баптистов в западной сибири", *немцы россии Сибирь*, Омск, 1997, С.79-98.

271 Велицын, *a.g.e.*, С. 216.

272 Черказьянова, *a.g.m.*, С. 91.

Butizm, Besarabya ile Volga'nın alt kısımlarındaki birçok Lutheryan, Mennonit, Hutterer ve Katolik Alman toplulukları arasında yayılarak etkin olmuştur. Butizm, 1845'te Württemberg'den Rusya'ya gelerek Kırım yarımadasının etrafında şekillenen, radikal Pietizm'in köklerine kadar giden dinî bir harekettir. 1850'lerde takipçilerinin de desteği ile Küllerinden Doğan Pietizm (возрожденного пиетизма) öğretisinin fikirlerini yaymak için bir Wüst Kardeşliği kurulmuştur. Wüst'ün öğretileri Mennonitler, Hütter Kardeşliği ve Hüpfer Hareketi'nin temsilcileri arasında etkili olmuştur.[273] Hüpfer Hareketi daha sonra "Brüder und Schwestern" ve "Neue Brüder" diye bilinen iki ayrı ana kola ayrılmıştır. 1870'lerde bu cemaatin temsilcileri Kamuşin bölgesindeki Alman kolonilerinde dinî hareketin öğretilerini yaymışlardır.

Rusya Alman Mennonitleri arasında bölünmeler de göze çarpmaktadır. Ayrıca aralarında garip addedilecek fraksiyonlar da ortaya çıkmıştır.[274] Heinrich Hübert ve Jacob Becker, "Vereinigte Christliche Taufgesinnte Mennonitische Brüdergemeinde in Russland" adı verilen yeni cemaatin manevî liderleri ve ilk vaizleri olmuştur. 1860-70'lerde ılımlı ve radikal görüşlüler arasındaki fikir ayrılıkları Mennonitler arasında da yeni hizipleşmeleri ortaya çıkarmıştır. 1870-1880'lerde Rus Almanları arasındaki Protestanların eğilimleri ve tarikatları Baptizm çatısı altında birleşene kadar sürekli değişkenlik göstermiştir.[275]

1897'de Rusya'da yapılan ilk nüfus sayımına göre; Rusya'da Almanca konuşanların %76'sı Lutheryan, %3,68'si Mennonit, %3,57'si Reformist, %1,12'si Protestanlığın diğer akımlarının takipçisi, %13,53'ü Katolik, %0,75'i ise Ortodoks'tur. Hıristiyanlığın diğer akımlarının oranı %0,07'dir. Rusya Almanları arasında Yahudilik oranı %1,27 olarak tespit edilmiştir. 1900 yılında Vistula valiliği dâhil olmak üzere Rus İmparatorluğu'nda yaklaşık 1,5 milyon Katolik vardır. Bu sayı toplam nüfusun %9'unu oluşturmaktadır. Yüzde 49'u Volga bölgesinde olmak üzere 127 Alman cemaati vardır. Bunların yüzde 34'ü Samara valiliğinde, yüzde 15'i ise Saratov valiliğinde faaliyet göstermiştir.[276]

Rusya Almanlarının geriye kalan kilise cemaatlerinin 36'sı Herson valiliğinde, 22'si Kırım valiliğinde, ikisi Beserabya valiliğinde ve beşi de Don Kazaklarının bölgesindedir. XX. yüzyılın başında, Tiraspol Katoliklerinin yüzde 62'si (yaklaşık 200 bin kişi) Almandır. 1900'lü yılların başında en büyük

273 Велицын, *a.g.e.*, C. 220.

274 Fußwäscher: En önemli ayinleri arasında, inananların alçakgönüllülük ve hayırseverliklerini gösteren bir uygulama olarak birbirlerinin ayaklarını yıkaması vardır.

275 Amburger, *Protestantismus in Rußland*, s. 17.

276 Rowland, a.g.m, s. 61-80.

Katolik cemaat 17.800 üye ile Klemens cemaatidir. Bir diğer büyük cemaat ise 15 bin üye ile Maria Himmelfahrt kilisesidir. Yekaterinoslav, Mikolayiv ve Saratov'da 8 binden fazla cemaat bulunmaktadır. Katolik cemaatin yaşadığı en büyük kırsal cemaat Volga topluluklarındaki Seelmann ve Mariental kolonileridir.[277]

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Volga'daki kolonilerin kilise yaşamı önemli bir unsur haline gelmiştir. 1782 yılına kadar Saratov Yabancılar Ofisi'nin yanında yer alan kilise, sosyal ilişkilerin ve koloni yönetiminin merkezi haline gelmiştir. Devletin yönetim organları, verdiği talimatlarla, kolonistlerin kiliseye olan yükümlülüklerini katı bir şekilde belirleyerek toplumun kiliseye karşı yükümlülüklerini halk arasında yaygınlaştırmıştır. Bu talimatlarla, papaz ve halkın devlete karşı yükümlülükleri de belirlenmiştir. Böylece koloni yönetiminin alt kademelerindeki din adamları önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Volga kolonilerinin ve Lutheryanların dinî teşkilatlanması aynı dönemde olmuştur. Kilise toplulukları tarafından seçilen papazlar, Belarus Başpiskoposluğu'na bağlanmıştır. Dinî cemaatler arasındaki geçiş Saratov koloni yönetimi tarafından gerçekleştirilmiştir. Saratov ve çevresinde 19 ayrı kilise vardır. Dokuz Lutheryan, yedi Katolik kilise, kolonizasyonun ilk yıllarında kurulmuştur. XVIII. yüzyılın sonlarına kadar 59 Lutheryan, 23 Reformist, 23 Katolik kilise ve ibadethane inşa edilmiştir.[278]

Kilise okulları, XVIII. yüzyıl boyunca Alman kolonilerinin ayrılmaz bir parçası olarak faaliyet göstermiştir. Kilise okulları, Alman kolonilerinin eğitim sisteminin temellerini oluşturmuştur. 7-14 yaş arasındaki kız ve erkek çocukların eğitim gördüğü bu okullarda esas amaç, temel din öğrenimi vermektir. Kolonizasyonun ilk yıllarında kolonilerdeki okulların yetersizliğinden eğitim genellikle boş ibadethanelerde ya da öğretmenlerin evlerinde yapılmıştır. Eğitim çoğu kolonide hasat mevsimi dışında çalışabilen öğretmenler tarafından yürütülmüştür. Kilise cemaati, okullarda görev yapan öğretmenlerin maaşını ise yıllık sözleşmeler yaparak ödemiştir. Büyük kiliseye sahip olan kolonilerdeki öğretmenler, kilise çalışanı gibi istihdam edilerek tarım işleri ile uğraşmak zorunda kalmamıştır. Okulların maddî imkânları oldukça sınırlıdır. Dersler basit banklarda ya da yerde oturularak işlenmiştir. XVIII.

277 Gerd Stricker, *Religion in Russland: Darstellung und Daten zu Geschichte und Gegenwart*, Gütersloh, 1993, s. 56.

278 Adolf Lane, *Deutsche Bauernkolonien in Russland. Ein Beitrag zur Orientierung* über *ihren Zustand und* über *Rückwanderer-Bewegung*, Berlin, 1910, s. 11.

yüzyılın sonuna kadar geri plana itilen eğitim sahasında yüzyıl sonunda 104 Alman kolonisinde 105 okul faaliyet göstermiştir.[279]

Volga kolonilerinin oluşumu sırasında farklı mezheplere sahip kolonilerin de olması Çarlığın konuya özel dikkat göstermesini gerektirmiştir. Volga bölgesine yerleşen Katolik Almanlar, aralarındaki gerilim nedeniyle özellikle Ortodoks kilisesine ve yetkililere karşı temkinli yaklaşmışlardır. Katolik kolonistler, Volga bölgesine yerleşmeye başladığı dönemde Rusya'da henüz piskopos yoktur. 40 koloniye dağılmış yaklaşık 6 bin Katoliğin bir piskoposa bağlanmasının imkânsız olduğu anlaşılınca yetkililer, bölgeye din adamları getirilmesine karar vermiş ve belirli bir kısıtlama ile yerel rahipler görevlendirilmiştir. Belarus Piskoposluğu'nun kurulması ile XIX. yüzyılın başında Volga kolonilerinden oluşan bağımsız bir bölüm oluşturulmuştur.[280]

Tiraspol Piskoposluğu'nun 1848'de kurulmasından sonra Saratov, Samara, Astrahan vilayetlerinde yaşayan Katolikler de buraya tâbi olmuştur. Koloni sayılarındaki artışla Volga kolonileri birkaç kısma ayrılmıştır. Katolik Kilisesinin konumu 13 Kasım 1804 tarihli Kanunname ile Roma Katolik Yasasının ruhanî ve dinî kurallarını içeren hükümlerle belirlenmiştir. Katolik din adamları bu yetki dâhilinde dinî hizmetleri yürütmüştür.[281]

Lutheryan mezhepine mensup cemaatler de Adalet Bakanlığı'nın yetkisi dâhilindeydi. Kolonilere atanan papazlar için özel hükümler bulunmadığından Livonya topraklarındaki İsveç yasaları ve prosedürleri uzun süre kullanılmıştır. XVIII. yüzyılın sonunda Lutheryan Kilisesi'nin yönetimindeki düzensizlik hakkında cemaatlerden çok sayıda şikâyet gelmesi, yetkilileri hükümet sistemini değiştirmeye zorlamıştır. 1810 yılında Evanjelik-Lutheryanların işlerinin yürütülmesi için 20 Temmuz 1819'da I. Aleksandr'ın emri ile Petersburg'da Evanjelik-Lutheryan Genel Başkanlığı'nın özel bir kurum olarak kurulmasına karar verilmiştir. Çok geniş olan bu bölgenin kontrol edilmesi zor olduğu için 25 Ekim 1819 tarihli Kanunname ile Saratov, Astrahan, Voronej, Simbirsk, Kazan ve Orenburg vilayetlerindeki Protestan kiliselerini yönetmek ve denetlemek için Saratov'da Evanjelik-Lutheryan Piskoposluğu oluşturulmuştur. Bu piskoposluğu yönetmek üzere İgnatius Fessler göreve getirilmiştir.[282]

279 Lane, *a.g.e.*, s. 20.

280 Peter Braun, Wladimir Süss, *Der Molotschnaer Mennoniten-Schulrat: 1869-1919; zum Gedenktag seines 50jährigen Bestehens*, Göttingen, 2001, s. 34.

281 *Дитц*, *a.g.e.*, С. 289-290.

282 Ольга Лиценбергер, "Саратовская евангелическо-лютеранская консистория и ее суперинтендент Игнатий Аврелий Фесс", Евангелическо-лютеранская церковь Святой Марии в Саратове (к 250-летию с момента основания), Москва 2016, С. 50.

Kolonilerdeki dinî kurumların gelişmesi devlet teşebbüsü ile gerçekleştiği için eğitim kurumlarının gelişmesi de zaman almıştır. Volga kolonilerinin ilk 35 yılındaki düzensizlik okul sistemini olumsuz etkilemiştir. Okullardan sorumlu olan din adamları bu görevlere kayıtsız kalmışlardır. Bu yüzden eğitim kurumlarında öğretmen niteliğini taşımayan yetersiz kişiler görev yapmıştır. Saratov Yabancılar Ofisi tarafından alınan önlemler de gerekli iyileştirmeyi sağlayamamıştır. Kolonilerdeki ekonomik hacmin artması ve sanayinin gelişmesi eğitimli personel ihtiyacını arttırmıştır. Kolonilerde dinî okulların yanında seküler okulların da kurulmak istenmesi rahiplerin direnişi ile karşılaşmıştır. Çarlık, 1890'da Alman kilise okullarını din adamlarının yetki alanından çıkartarak Halk Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasına karar vermiştir.[283]

Öte yandan Alman kolonileri arasında başarılı bir ekonomik model ve eğitim sistemi oluşturmuş yerleşimler de vardır. Sarepta kolonisi Rus tarihçiler arasında başarılı bir koloni örneği olarak değerlendirilmiştir. Saratov'un 415 km güneyinde kurulan Sarepta kolonisi Avrupa'nın çeşitli devletlerinden rastgele değil, tek bir dinî cemaatin mensupları olarak gelen kişilerden oluşmuştur. Bunlar Johannes Huss'un takipçileri olup Morevya bölgesinden gelen Hristiyan mezhebin temsilcileridir. XVIII. yüzyılda kurulan Herrnhüter Kardeşler cemaatinin temsilcileri, Astrahan ve Volvograd yakınlarına, Kalmukların yaşadığı bu coğrafyaya yerleşmek istediklerini bildirmişlerdir. Bu sayede, 1765 yılında Sarepta kolonisinin temelleri atılmıştır. Sarepta kolonisi diğer kolonilerden farklı olarak birkaç yılda refah seviyesini arttırmıştır. Bölgeyi ziyaret eden uzmanlar da refahın gözle görülür düzeyde olduğunu eserlerinde aktarmıştır.[284]

Sarepta kolonisine gelen yerleşimciler, çeşitli zanaat dallarını beraberlerinde getirmişlerdir. Aşağı Volga bölgesinde büyük bir sanayi merkezi oluşturularak dokuma ve tütün sanayi zamanla tüm bölgeye yayılmıştır. Bunlara ek olarak, mum ve sabun fabrikalarının temelleri de atılmıştır. Rusya'nın diğer bölgelerine satılan bu ürünler önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Sarepta kolonisinde temelleri atılan bir diğer önemli tarım ürünü de hardaldır. Sarepta kolonisinin kısa sürede ulaştığı bu ekonomik başarının temeli ise faizsiz kredi imkânlarıdır. Çariçe II. Yekaterina, aldıkları teşvikleri değerlendiren koloni sakinlerine tebrik mektupları göndermiştir.[285]

---

283 Busch, *a.g.e.*, s. 38-40.

284 Д. Владимир Елпатьевский, *Менно-голландский скот*, покровск, 1926, С. 5

285 Плеве, *Сарепта*, С. 25.

Almanların Volga bölgesine yerleştirilmesiyle diğer bölgelerin geliştirilmesi de amaçlanmıştır. Ana kolonilerin sonuncusu olan Novaya Sıkatovka kolonisi 1802'de bu amaç doğrultusunda kurulmuştur. Volga bölgesindeki kolonistler, 1830'ların başında Stavropol'da (Şetkale) Johannesdorf kolonisini kurmuşlardır. İskoç misyonerler tarafından ise Karras kolonisi inşa edilmiştir. Kolonistler yasak olmasına rağmen 1859'da Piyatigorskaya bölgesinde Alexandrovsk kolonisini, 1865'te ise Stavtopol eyaletinde Kanova kolonisini kurmuşlardır. 1838'den 1871'e kadar yaklaşık 1.300 kişi Volga bölgesinden Kafkasya'ya taşınmıştır.[286]

Pavel'in, koloni politikasının sonuçlarını göremeden ölmesi üzerine süreç I. Aleksandr'a kalmıştır. Daha önce ifade edildiği üzere Osmanlı Devleti ile yapılan savaşlar neticesinde elde edilen toprakların değerlendirilmesi devletin ekonomisi ve toprak güvenliğinin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Rus hükümeti, dinî faktörlerin kolonizasyona olan etkisini fark ederek din adamlarını görevlendirme yoluyla Mennonitlerin ikna edilmesine uğraşmıştır. Verilen dinî ayrıcalıklar da sürecin gelişmesini hızlandırmıştır.[287]

Rus hükümetinin planları arasında yer alan ipek böcekçiliği ve tekstil endüstrisini kurma çabaları da kısa sürede sonuç vermemiştir. Bunun üzerine I. Aleksandr (1801-1825), yeni düzenlemeler getirerek kolonilere merinos koyunları dağıtılmasını sağlamış ve bu şekilde yün endüstrisini geliştirmek istemiştir. Ancak Saratov bölgesinde kurulmak istenen yün endüstrisi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu plan, ilerleyen yıllarda Karadeniz Almanlarının yaşadığı ana bölge olan Volhinya'da belirli bir başarı sağlamıştır.[288]

1803-1804 yılları arasında din adamları ve bürokratlar vasıtası ile İsviçre ve Güney Almanya'dan pek çok aileye ayrıcalıklar ve vaatler teklif edilerek Rusya'nın güney bölgelerine göç etmeleri teşvik edilmiştir. Göç için tercih edilen yol zorlu bir süreci de beraberinde getirmiştir. Deniz yolu yerine kara yolu seyahati tercih edilmiştir. Bu yüzden hastalıktan ve soğuktan kaynaklanan ölümler peşi sıra gelmiştir. Kolonilere gelen yerleşimcilerin talep etmesi halinde ihtiyaçlarını karşılamaları için 100 gulden (para birimi) kredi verilmiştir.[289]

Moloçnaya yerleşimi bu süreçte oluşmaya başlamıştır. 178 aile Moloçnaya Voda (Sütsu) nehrinin sağ ve sol kıyısına yerleşirken, 247 İsviçreli aile Kırım bölgesine nakledilmiştir. 1805 yılında bölgede İsviçreli yerleşimciler Zürichstal

286 Amburger, *Protestantismus in Rußland*, s. 32.
287 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 27.
288 Beratz, *a.g.e.*, s. 170.
289 BArch, Karl Stumpp Reisebericht über Russlanddeutsche, Die Deutsche Ausland Institut.

kolonisini kurmuşlardır. İlerleyen süreçte bölgeye gelen ailelerden 25 kişi hastalıktan dolayı vefat etmiştir. Batı Almanya'da çalışmalarına devam eden bürokrat ve din adamları I. Aleksandr'a sundukları raporda bölgede şarap, ipekböcekçiliği ve koyun yününe dayalı tekstil endüstrisi üzerine bir ekonomik sistem teklif ederek yerleşimcilere yeni ayrıcalıklar kazandırmışlardır. Böylece bölgeye yapılacak devlet yardımları ile pek çok yeni yerleşimcinin önü açılmıştır. Bu amaçla eşleri ve çocukları ile gelmeyi tercih eden ailelere öncelik verilerek seyahat masraflarının karşılanması planlanmıştır.[290]

Armand Richelieu'ın (1766-1822), 1805 yılında başlayan çalışmalarıyla toplamda 621 aile Karadeniz ve Kırım bölgesine gelmiştir. 97 Alman aile Kırım bölgesine yerleşirken, 474 aile de Moloçnaya Voda (Sütsu) nehri kıyısına yerleştirilmiştir.[291] Bu dönemde 75 zanaatkâr aile Odesa şehrine getirilmiştir. Bölgeye yeni aileler gelmeye devam ederken I. Aleksandr (1801-1825), denetçiler görevlendirerek bölgedeki kolonizasyon süreci hakkında bilgi almıştır. Papaz Kontenius'un başkanlığını yaptığı bu denetçilere kolonistler tarafından sayısız şikâyet iletilmiştir. Şikâyetlerde vaat edilen maddî yardımın üçte birinin ulaştığı ve sağlanan yardım ile at, at arabası, koyun alabilmenin imkânsız olduğu aktarılmıştır. Bunun üzerine bazı ailelere yeniden yerleşim hakkı verilerek Kırım bölgesine geçmeleri sağlanmıştır. Volga bölgesine sonradan gelen kolonistlere yeteri kadar tohum ve hayvan tedariği sağlanarak eksikleri tamamlanmıştır.[292]

İgnaz Lindl (1774-1845) Hareketi'nden etkilenen pek çok grup göç sürecine dâhil olarak 1819'da Odesa bölgesine yerleşmiştir. Sarata kolonisi Linlz Hareketi'nin takipçileri tarafından kurulmuştur. 1830'lu yıllara gelindiğinde Karadeniz bölgesinde Alman ve İsviçreli 56.478 yerleşimcinin yaşadığı raporlandırılmıştır.[293] I. Aleksandr (1801-1825) döneminde alınan kararlarla bölgedeki tütün ve kumaş endüstrisi belirli bir seviyeye kadar yükselmiştir. 1850'li yıllara gelindiğinde ise bölgede etkili olan fabrika bünyesinde kilise ve okul inşa edilebilecek seviyeye ulaşılmıştır.[294] Farklı dinî gruplara verilen ayrıcalıkların etkisi ile bölgedeki ekonomik başarı da görece sağlanmıştır.

290 BArch, R 57/443, Bericht über die Lage der Evangelischen-Lutherischen in der Ukraine.
291 Stummp, *Die Auswanderung*, s. 18.
292 Amburger, *Protestantismus in Rußland*, s. 35.
293 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 29.
294 Stumpp, *Die Rußlanddeutschen*, s. 8.

Herrnhüter Kardeşlik Cemaati'nin kurduğu Volvograd yakınlarındaki koloniler, kendilerine has yaşam tarzları ile başarı elde etmişlerdir.[295]

1833'te Saratov Valisi Pereverzev, Evanjelik Lutheryan okullarında Rusça okuryazarlık öğretmeyi reddeden Fessler'in direnişiyle karşılaşınca, Rus dilini öğretme konusunu kararlı bir şekilde gündeme taşımıştır. Baskılardan dolayı 1834'te Fessler istifa etmiştir. Yetkililerin tüm çabalarına rağmen kolonilerdeki okul eğitiminin gidişatı değişmemiştir. Rus dilini öğretme çabaları doğrultusunda Yekaterinstadt ve Karamış'ta Rusça okuryazarlığı ana hedef alan iki okul açılmıştır. Ancak belirli bir eğitim süresi ve politikası olmayan bu okullarda Rus dilinin ve gramerinin öğretilmesine karşı olan papazların görevlendirilmesi, bu çabayı sonuçsuz bırakmıştır. 1855'te ise koloni yetkilileri okul eğitiminde bir reform gerçekleştirmiştir.[296]

II. Aleksandr'ın reformlarından sonra okulların durumu değişmeye başlamıştır. 1866 Mart ayında II. Aleksandr (1855-1881) tarafından Saratov Evanjelik Lutheryan Topluluğu'nun Petersburg'daki okullarının modeline benzer kilise okullarının açılmasına karar verilmiştir. Okulun asıl amacı, Rus dili ve edebiyatının kapsamlı bir şekilde incelenmesini sağlamaktır. Ders programında Almanca, Latince, Yunanca, coğrafya, tarih, matematik ve fizik dersleri yer almıştır. Saratov'daki Alexandro-Marinski Topluğu'nun okulu, Rusya'daki eğitim reformlarına uygun olarak 1873'te faaliyete geçmiştir.[297]

1860'a gelindiği zaman Volga kolonilerini ziyaret eden seyyahlar, bölgedeki zenginliği şaşırtıcı derecede olumlu karşılamışlardır. Genel olarak ekonomik durumun çok iyi olduğu aktarılmıştır. Nüfus artış oranlarının beklenen seviyenin üzerinde olması Saratov ve Kamışin arasında yeni kolonilerin inşa sürecini hızlandırmıştır. 104 koloni ile başlayan süreç 1860'lı yıllara gelindiğinde 165 koloniye kadar ulaşmıştır.[298] Volga nehrinin batısında yer alan kolonilerde nüfus artışının fazla olmasından dolayı 1870'li yıllara kadar kurulan 66 yeni koloni Saratov ve Kamışin bölgesinde yoğunlaşmıştır.

VI. PUGAÇEV İSYANI ve VOLGA ALMANLARINA ETKİSİ

Önceki bölümde değinildiği üzere Rusya'da serflik, toprağa bağlı tarımı şekillendiren sistemdir. Soylulara karşı sorumlu olan köylülerin neredeyse

295 Hafa Herwig, *Die Brüdergemeinde Sarepta, Ein Beitrag zur Geschichte des Wolgadeutschtums*, Breslau, 1936, s. 51.

296 Amburger, *Protestantismus in Rußland*, s. 36.

297 Beratz, *a.g.e.*, s. 174.

298 Клаус, *a.g.e.*, C. 44.

hiç hakları bulunmamaktadır. Soylular siyasî güçlerini kullanarak devlete karşı sorumluluklarını en aza indirmişlerdir. Bu sebepten serflik sistemi ve soyluların konumu, Rusya toplumunu belirleyen iki ana kavram haline gelmiştir.[299] Serflik koşulları Rusya'nın batılılaşmasına paralel olarak gitgide ağırlaşmıştır. Çar ve Çariçeler, destekçilerine ve yakınlarına devlet topraklarından hediyeler bahşetmiştir. XVIII. yüzyıldan önce Rusya'da iki tip toprak sistemi hâkimdir. Biri aileden miras yoluyla geçen, diğeri ise devlete ait olan fakat işletilmesi toprak sahipleri tarafından yapılan ve karşılığında toprak sahibinin devletin asker ihtiyacını karşılamakla mükellef olduğu topraklardır. Pomestieler (tımar toprakları) olarak tabir edilen bu toprakların büyük kısmı I. Petro döneminde soylulara dağıtılmıştır. Petro döneminde kişinin liyakatine ve devlete hizmet durumuna göre verilen bu topraklar; Petro'dan sonra liyakatten çok soyluluğa göre hediye edilmiştir. Toprakların bu şekilde keyfî dağıtılması sosyal düzenin bozulmasına neden olmuştur. Devlete ait olan bu topraklarda çalışanlar, alınan bir kararla, soylular için çalışan serflere dönüştürülmüştür. XVIII. yüzyılda Rus toplumunun yüzde 97'si kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu nüfusun yüzde elli üçü serflerden, geriye kalanı ise şehirde yaşayan soylular, tüccarlar, zanaatkârlar ve işçilerden oluşmaktadır. Soyluların oranı ise nüfusun yüzde üçünü oluşturmaktadır.[300]

Rusya, II. Yekaterina döneminde güneye doğru genişlemeye devam etmiştir. Ele geçirilen topraklardaki köylülerin de eklenmesiyle köylü nüfus oranı hızla artmıştır. Ayrıca köylülerin mülk edinme, iş yeri açma ve sözleşme yapabilme gibi hakları bulunmamaktadır. Toprak sahiplerinin, istedikleri takdirde köylüleri Sibirya'ya göndererek cezaya çarptırma yetkileri vardır. 1763-1783 arasında çıkarılan yasalarla, köylülerin toprak sahiplerinin izni olmadan bölgelerinden ayrılması yasaklanmıştır. Böylece serflik yasal bir boyuta bürünmüştür.[301]

Çariçe II. Yekaterina devrinde, 1773-1775 arasında Kazak lider Yemelyan Pugaçev önderliğinde geniş tabanlı bir halk isyanı tertiplenmiştir. İsyana savaşlar, köylüden alınan vergiler, salgın hastalıklar, soyluların serfler üzerindeki sonsuz hakları gibi sorunlar sebep olmuştur. III. Petro döneminde 18 Şubat 1762 Kararnamesi ile soyluların devlete hizmet etme zorunluluğu da kaldırılmıştır.[302] Ayrıca 1763 yılında çıkarılan Manifesto ile uygulanan

299 Riasanovsky, Steinberg, *a.g.e.*, s. 260.
300 Kurat, *a.g.e.*, s. 290-293.
301 Riasanovksy, Steinberg, *a.g.e.*, s. 273.
302 Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya*, İstanbul, 2014, s. 181.

kolonizasyon politikası ve Volga bölgesine yerleştirilen Alman nüfusun elde ettiği imtiyazlar da isyanın diğer tetikleyicileridir.[303] XVIII. yüzyılda sınırsız haklara sahip olan soylulara karşı köylülerin serflik sisteminden rahatsızlığı en üst seviyeye ulaşmıştır.[304]

Kolonilerin kurulduğu dönemde ortaya çıkan bu isyan, bölgeye yönlendirilen Alman nüfusun karşılaştığı zorluklardan bir tanesidir. Bir diğer sorun ise Kazak-Kırgız ve Kalmuk konar-göçer Türk halklarının saldırılarıdır. Bu konu bir sonraki başlıkta ele alınacaktır. Volga Almanlarının tarihini inceleyen hemen her eserde bu konuya değinilmiştir.[305] Bölgeye gelen yabancı yerleşimcilerin tamamı bölgedeki olaylardan etkilenmiştir ki Volga'ya sevk edilen Alman nüfusun da sosyo-ekonomik olarak, Pugaçev İsyanı ve Kırgız-Kazak baskınlarından ciddi bir şekilde etkilendiği vakidir.

Devletin ekonomik ve toplumsal düzenini kesin çizgilerle belirleyen serflik sistemi zamanla pek çok sorunun kaynağına dönüşmüştür. Özellikle eşitsizliğin giderek artması, isyanlara neden olmuştur. Serfliğin doruk noktasına ulaştığı II. Yekaterina dönemi ise Pugaçev İsyanı'nı (1773-1775) tetiklemiştir.[306] Halkının haklarını korumaya çalışan Don Kazaklarının lideri Pugaçev, 1773-1775 yılları arasında isyan edip Orenburg Kalesi'ni kuşatınca, otlakları ve yurtları ellerinden alınan Kazaklardan da yardım görmüştür. Fakat isyana katılan Kazaklar, Kalmuklar ve Başkurtlar, Rus askerî birlikleri tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmıştır.[307]

Bu konu ile ilgili, bilim dünyasını ilgilendiren sorular şu şekilde sıralanabilir: Volga Almanlarının Pugaçev İsyanı'na etkisi nedir? İsyanın sebepleri arasında Volga Almanlarına verilen ayrıcalıkların etkisi var mıdır? Volga Almanları isyana katılmış mıdır? Don Kazakları ve Kırım Tatarları, isyanın sorumlusu olarak akla gelen ilk topluluklar olmuştur. Bu konu Almanlar tarafından da raporlanmıştır. Pugaçev, destekçilerine bu zorbalığa son vereceğini, Rusya'nın her yerine özgürlük getireceğini vaat etmiştir. Ayrıca Orenburg'un Kazan bölgesindeki Kalmukların, Başkurtların, Volga bölgesinde yaşayan Almanların ve Volga Kazaklarının kendisine biat ettiğini ileri sürmüştür. Sovyet tarihçiler Pugaçev İsyanı'na özel bir önem vererek bu konuda çok

303 Клаус, *a.g.e.*, C. 45.

304 A. Gessinoviç, *Pugaçef Ayaklanması*, İstanbul, 1995, s. 92.

305 Дитц, *a.g.e.*, C. 87.

306 Telli Korkmaz, "Rusya'da Osmanlı'nın Yararlanamadığı Bir İsyan Pugaçev İsyanı (1773-1775)", *OTAM*, C. 43, Bahar 2018, s. 101.

307 Mehmet Saray, *Kazak Türkleri*, s. 25-26.

sayıda çalışma yapmışlardır. Kazaklar, Başkurtlar, Kalmuklar ve kolonistlerden bazılarının bir araya gelerek isyanda aktif rol oynadıkları iddia edilmiştir.[308]

Yabancı yerleşimciler, 1774 baharında köylü isyanı olarak tabir edilen Pugaçev İsyanı'nın ilk dalgalarına maruz kalmıştır. Volga'nın sağ koluna inşa edilen koloniler saldırılara uğramıştır. Kolonistler ise yerleşimleri koruyabilmek için Rus hükümetinden askerî yardım talep etmişlerdir. Yabancılar Dairesi Başkanı Orlov, düzenli ordu birimlerinin yardımı olmadan kolonilerin güvenliğinin sağlanamayacağının altını çizerek, yabancı yerleşimcilerden oluşan bir müfreze ile bunun mümkün olmadığını ifade etmiştir. Pugaçev'in saldırıları kısa sürmüştür. Bunda Kazan yakınlarında alınan yenilgi etkili olmuştur. Komutan Boşniyakom yavaş hareket ettiği için Saratov şehrinin savunması Rus hükümetinin ana askerî gücünden bağımsız olarak başlamıştır.[309]

Pugaçev İsyanı sırasında Alman kolonilerinin pek çok üyesi hayatî tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca evleri ve mallarının bir kısmı isyancılar tarafından yağmalanmıştır.[310] Pugaçev isyancıları, Volga nehrinin sağ tarafında kurulan Poboçnaya kolonisine girerek, bazı malları yağmalamış ve at sürülerini de çalmıştır. İsyandan hemen önce kurulmuş olan bu koloninin yağmalanması her şeyin başa dönmesine neden olmuştur. Saratov'da inşa edilen koloniler, çalışanları da dâhil olmak üzere apar topar şehirden uzaklaştırılmıştır. Şehirde toplanan gümüş ve altınlardan oluşan hazine, kolonistlerin yardımıyla gemilerle taşınabilmiştir. İsyancılar, 6 Ağustos'ta Saratov'a girerek Yabancılar Dairesi'ni yakmış, tahıl depolarını ve evleri tahrip etmişlerdir.[311]

Saratov şehrinin korunması için Teğmen Derjavin görevlendirilmiştir. Pugaçev hareketinin takibi için Koopetav başkanlığında bir istihbarat zinciri inşa edilmiştir. 4 Ağustos'ta Petrovsk şehrinin Pugaçev tarafından ele geçirilmesi ve Kazakların çoğunluğunun da Pugaçev'in yanında yer almasıyla isyanın seyri değişmiştir. Devlet kurumlarının yönetimi Volvograd şehrine alınmıştır.[312] Pugaçev, Petrovsk'tan Alman kolonilerine doğru genişlemek istemiştir. Alman kolonilerine giden Pugaçev, kendisine destekçi de bulmuştur. Çarlık yönetiminin keyfiliğini tecrübe eden kolonistler, Rus ve Ukraynalı köylülerin sıkıntı

308 Владимир Васильевич Мавродин, "Об Участии Колонистов поволжья в восстании пугачева", Крестьянство *И* Классовая Борьба *В* Феодальной России, *Ленинград*, 1967, С. 404-405.

309 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 133.

310 Bauer, *a.g.e.*, s. II. Bauer, eserinde profesyonel at hırsızlarının ve soyguncuların verdiği zararlardan bahsetmiştir.

311 Beratz, *a.g.e.*, s. 203.

312 Bauer, *a.g.e.*, s. 45.

ve isteklerine sempati duymaya başlamışlar ve kaçak saklamak suç olmasına rağmen isyancılardan bazılarına sığınma konusunda yardım etmişlerdir.[313]

31 Temmuz 1774'te Pugaçev'in manifestosu Almancaya çevrilince manifesto koloniler arasında hızla yayılmıştır. Vaatlerin çekici olması, kolonistlerden bazılarının, İmparatoriçe II. Yekaterina'nın karşısına geçmesine neden olmuştur.[314] Rus hükümeti Pugaçev için on bin ruble ödül koyarak yakalanmasını istemiştir. Ağustos 1774'te Saratov yakınlarına gelen Pugaçev'in temsilcileri, Başkurt ve Kalmuk orduları ve Almanlarla beraber hareket etmek istemişlerdir. Kolonistlerden bazıları Pugaçev'in isyanına iştirak etmiştir fakat bunların kaç kişi olduklarını belirlemek zordur.

Pugaçev'in başlattığı isyan, beklentinin üzerinde ilgi görmüş ve pek çok kişi isyana katılmaya başlamıştır. Yeni katılanlara at ve yiyecek verilmesi en büyük sorunlardan birisi olmuştur. İkmal kaynaklarının başını yeni kurulan kolonilerin yiyecek ve tahıl depoları çekmiştir. Soygunlarda en iyi atlar yakınlarda otlayan sürülerden alınmıştır. Silah, barut, testere ve eyerler kolonilerden zorla alınmış ve 1.700 kilo çavdar unu mağazalardan temin edilmiştir.[315] 1773 yılında bölgede pek çok tahıl ambarının boşaltılması gıda temin sıkıntısını ortaya çıkarmıştır. Yekaterina'nın gönderdiği askerî birlikler yağmalanan malların bir kısmını bulsa da bulunanlar yalnızca orduyu korumak için kullanılmıştır.

Ekonomik durumları iyi olan kolonistler, kendi vatandaşlarının ayaklanmaya katılmasına nefretle bakmışlardır. Pugaçev'in son yenilgisiyle isyana destek verenler sert cezalara maruz kalmıştır. Volga bölgesinde hükümet karşıtı olası protestoların önlenmesi için askerî birlikler konuşlandırılmıştır. Pugaçev destekçileri her yerde aranarak yakalanmış ve bazıları kırbaçlanmıştır. Pugaçev İsyanı'na katılanlar arasında soylular, tüccarlar, esnaflar, kaçaklar ve sürgünde olan kişiler de bulunmaktadır. Başkurtlar, Tatarlar, Kalmuklar ve kısmen Alman kolonistler de isyanda rol almışlardır.

Araştırmacılara göre; Pugaçev İsyanı'na katılan birliklerin hareketlerini tam olarak izlemek oldukça zordur. Bunun nedeni ise Astrahan posta yolu üzerindeki kolonilerin saldırılara maruz kalıp tahrip edilmesidir.[316] Jakob Dietz, Pugaçev'in ana kuvvetlerinin hareket rotası hakkında daha net bilgiler

313 Иосиф Шлейхер, "Немецкие Колонисты и Пугачёв", *Волга*, N:9, 1990, C. 1.
314 Мавродин, a.g.m., C. 405.
315 Плеве, *Немецкие Колонии*, C. 136.
316 Зиннер, *a.g.e.*, C. 4.

vermiştir.[317] Yelşanka (елшанка) ve Poçinaya (починная) kolonileri dâhil olmak üzere birçok koloni olaylar sırasında ciddi bir şekilde yok edilmiştir. Pugaçev, kolonilerin bazılarını itaat etmedikleri gerekçesiyle yakmakla tehdit etmiştir. Bununla birlikte kolonileri yakma emri alan isyancılar, rüşvet alıp kolonilerdeki silahları toplayıp geri dönmüşlerdir.

Astrahan'a doğru ilerleyen birliklerin daha sonra Volga'ya ve Nizhnu Dobrinka'ya dönüşü beklenmedik bir hamle olarak kabul edilmiştir. Yekaterina, Saratov'a doğru yol alan birliklere karşı bildiri yayınlayarak devam etmeleri halinde en ağır şekilde cezalandırılacaklarını bildirmiştir. En büyük hasar Volga bölgesinin en güneyinde yer alan ve zengin bir ekonomiye sahip olan Sarepta'ya verilmiştir. Bu ağır hasar Saratov yerleşimcilerinin Sarepta üzerinden Astrahan'a taşınmasına neden olmuştur. Taşınan yerleşimciler, yol boyunca Pugaçev destekçilerinin yaptığı yıkıma şahit olmuşlardır. Pugaçev'in saldırılarından sonra Volvograd komutanından Sarepta'ya bir haberci gelmiştir.[318] Kolonistler kendi aralarında birlik sağlayarak saldırıların önüne geçmeye gayret etmişlerdir. Saldırılar en çok Pugaçev isyancıları arasında yer alan Kalmuklardan gelmiştir. Planladıkları birkaç saldırı ile Sarepta kolonisini almak istemişlerdir. Kazakların yardımı ile Alman kolonilerine yönelik saldırılar sürmüştür.

Sarepta kolonisine yapılan saldırılar Pugaçev'in başında bulunduğu birlikler tarafından değil, Kalmuklar tarafından gerçekleştirilmiştir. Pugaçev bölgeye geldiği zaman yağmalanmış ve boşaltılmış bir yerleşimle karşılaşınca hayal kırıklığına uğramış ve kolonistleri yakalamaları için peşlerinden birlikler göndermiştir.[319] Kolonistler arasında Pugaçev'in safında yer alan çok az katılımcının bulunduğu ileri sürülmüştür.[320] Pugaçev Ayaklanması'ndaki en aktif katılımcılar, hapishanelerde ölmüştür. Ancak ayaklanmanın değerlendirilmesi yapıldıktan sonra bazı kolonistler cezalandırılmamıştır. İsyana iştirak eden kolonistlerden bazıları iktidar tarafından kendilerine verilen toprakları iade etmek zorunda bırakılmışlardır.[321]

Volga bölgesinde devlet desteği ile ayakta duran Alman kolonilerinin ekonomisi Pugaçev isyanları ve Kırgız-Kazak yağmaları sırasında daha da kötüleşmiştir. İkinci Yekaterina döneminin en büyük isyanlarından birisi

317 Дитц, *a.g.e.*, C. 144.

318 Плеве, *Сарепта*, C. 26.

319 Плеве, *Немецкие Колонии*, C. 139.

320 Beratz, *a.g.e.*, s. 206.

321 David Schmidt, "Haben sich die Wolgadeutschen Kolonisten am Pugatschow Aufstande beteiligt?", *Zur Neuen Schule*, 1925, N. 4-5, s. 22.

olan Pugaçev isyanı Alman kolonilerinin sorunlarının çözülmesini yavaşlatmıştır. İsyan, Volga ve Ural bölgelerini kapsayan geniş topraklara yayılarak büyümüştür. 1774 Temmuz'unda Pugaçev birlikleri Saratov'u ele geçirmiştir. Sonrasında Volga'nın sol kıyısında bulunan Alman kolonilerini zapt ederek yiyecek ve yem depolarını yağmalamışlardır. Pugaçev bir müfrezesini Yekaterinenstadt'ı ele geçirmek üzere yönlendirmiştir.[322]

Pugaçev birlikleri, Yekaterinenstadt ve Buregard kolonilerini yağmaladıktan sonra yönünü kuzeye çevirmiştir. Burada da yağma hareketine katılan birlikler daha sonra Volga'nın güneyinde konuşlanmış ana birliklerine geri dönmüştür. Volga'nın sol yakasında kurulan Alman kolonilerinin pek çoğu Pugaçev müfrezelerinin saldırısıyla can ve mal kayıpları yaşamıştır. Saratov ve çevresinde yağma hareketlerini tamamlayan Pugaçev ve birlikleri, 9 Ağustos'ta yönlerini Volvograd ve Kamışin'e doğru çevirmiştir. Yol üstünde bulunan Alman ve Rus köylerini ziyaret ettiklerine dair tespitler, Rus ve Alman tarihçiler tarafından ileri sürülmüştür. Pugaçev ve Kalmuk birlikleri en çok zarar verdikleri Sarepta'da 80 bin gümüş ruble değerinde hasara neden olmuşlardır.[323]

Pugaçev'in saldırıları sırasında Yabancılar Ofisi'nin çalışanları da hayatlarını kaybetmiş ve bu saldırılar Volga'daki Alman kolonilerinde kalıcı bir hasara neden olmuştur. Yabancılar Ofisi'nin depolarından 43 bin ruble değerinde çavdar unu, buğday ve yulaf çalınmıştır. Volga kıyısının sağ şeridinde yer alan gıda maddeleri de çalınmıştır. Sarepta kolonisinin sakinleri Pugaçev birliklerinin yaklaştığı haberini alarak kayıklarla Volga nehri üzerinden Astrahan'a gitmişlerdir. Kadın ve çocuklar ise kızaklarla şehre ulaştırılmıştır. Pugaçev birlikleri Sarepta kolonisini boş bulmuştur. Sarepta kolonisinden Astrahan'a gelenler sıkıntılarla dolu bir dönem geçirmişlerdir. Geri döndükleri zaman ise yerle bir edilmiş bir koloni ile karşılaşmışlardır. Kalmukların saldırısına uğrayan koloni, Pugaçev birlikleri tarafından da tahrip edilmiştir. Yeniden inşa sürecinde koloni sakinlerine 80 bin ruble yardım edilmiştir.[324]

Sayıları net olmasa da Volga Almanlarından da Pugaçev Ayaklanması'na katılanlar olmuştur. Amaçları, kişisel gelir elde ederek Almanya'ya geri dönmektir. Bunun onlar için önemli bir motivasyon kaynağı olduğu belirtilmektedir.

322 Якоб Дитц, "пугачев в немецких колониях, из истории немецких колоний на юго-востоке россии", *Саратовский листок*, 1914 г., № 137, 138, С. 11.

323 Kurat, *a.g.e.*, s. 283-284.

324 Дитц, "*a.g.m.*, С. 12-13.

Fakat planları başarısız olmuştur.[325] İsyana iştirak eden 432 kişi 1775 yılında yakalanarak Moskova'da idam edilmiştir.[326]

VII. VOLGA ALMAN KOLONİLERİNE KIRGIZ-KAZAK BASKINLARI

Rus coğrafyasında yaşayan atlı halklar için yağma uzun yıllardır devam eden bir gelenek haline gelmiştir. Türklerde bu geleneğin kökenleri Hunlara dayandırılmıştır.[327] Türkistan coğrafyasındaki gelenek, köle ticaretinin yasaklandığı dönemlerde bile devam etmiştir.[328] Konar-göçer halkların yaşam anlayışlarının temellerini belirleyen bu gelenek, Türk halklarının erkekleri açısından isim almak ve kendilerini ispat etmekiçin bir şans olarak görülmüştür. Volga kıyılarına kurulan Alman kolonileri de bu bağlamda yağma seferlerininin hedefi olmuştur.

Volga'nın sol kıyısında kurulması planlanan kolonilerin konar-göçerler tarafından saldırıya uğradığını haber alan Çarlık, olası saldırıları engellemek için özellikle Saratov kolonilerine bir miktar asker ve Kazakları yerleştirmiştir. Ancak 1774 yazında Pugaçev Ayaklanması çıkınca Saratov bölgesindeki askerî birlikler yer değiştirmiştir. Bu yer değişikliği ile kolonilerin korumasız kalması konar-göçerler tarafından da bilinir hale gelmiştir. Askerî güçlerin tamamının Pugaçev'i takip etmesi sonucunda 1774 Ağustos ayının sonunda 9 koloni saldırıya uğramıştır.

Kırgız-Kazakların kolonilere yaptığı bu saldırılar oldukça etkili olmuştur ki Rusya, askerî gücünü Pugaçev asilerini takip etmeye yoğunlaştırmıştır. Buna rağmen Kırgız-Kazak yağma grupları devletin silahlı kuvvetleriyle karşılaşmadan kolonistlerin özel mülklerinin önemli bir kısmını ele geçirmiştir. İnşa edilen evlerin büyük kısmının yıkılmasıyla yerleşimciler komşu kolonilere yerleştirilmiştir. Kayıtlara göre; Kırgızlar bu saldırılar sırasında 16 erkek, bir kadın ve iki çocuğu öldürmüş, 32 erkek, 34 kadın ve 78 çocuğun ise kaybolmasına neden olmuştur.[329]

Ayrıca Kırgızların sürekli saldırıları birçok kolonistin Kafkasya'ya gitmeye çalışmasına da neden olmuştur.[330] Pugaçev Ayaklanması sırasında Volga'nın

---

325 Koch, *a.g.e.*, s. 101.

326 Giesinger, *a.g.e.*, s. 18; Valentin Mavrodin, "Die Teilnahme deutscher Ansiedler des Volgagebietes am Pugacevaufstand", *Jahrbuch für Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder 7*, 1963, s. 189-199.

327 Sadettin Gömeç, *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Ankara, 1997, s. 30.

328 Mesut Karakulak, *Türkistan'da Efendiler ve Köleler*, İstanbul, 2020, s. 20.

329 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 144.

330 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 140.

sol tarafındaki kolonilere konar-göçerler tarafından gerçekleştirilen saldırıların sayısı, etkisi, sıklığı konusunda birbirinden farklı iddialar ileri sürülmüştür. Bu konuda Mariental kolonisinden Anton Schneider'in anıları uzun süre en yetkin kaynak olarak görülmüştür. Öyle ki G. Beratz, Scheider'in anılarını temel alarak Cesarsfeld ve Haisol kolonilerinin Kırgız saldırıları sonucunda yok edildiğini öne sürmüştür.[331] Ancak bu görüşleri doğrulayan bir arşiv belgesi bulunamamıştır.

Anton Schneider'a göre; Kırgız-Kazakların Alman kolonilerine saldırıları 1774-1776 yılları arasında gerçekleşmiştir. Jakob Dietz, Gottlieb Beratz'ın abartılı iddialarını iman derecesinde kabul etse de 1774-75-76 yıllarında her tarafı kanla kaplayacak saldırıların mümkün olmadığını da belirtmiştir. Baskınların 8-9 yıl sürdüğünü ileri süren İgor Pleve, 1776 yılına kadar kolonilerde benzer bir kaosun devam ettiğini ifade ermiştir. Pisarevskiy ise 1774 yılında sadece 1.573 Alman kolonistin kaçırılarak özgürlüklerinden edildiğini iddia etmiştir.[332]

Karaman kolonistlerine yapılan saldırıları çözmek isteyen Papaz Sigismund Erfurt'un, Kırgız-Kazaklarla müzakeresi olumsuz sonuçlanmış[333] ve Kırgız-Kazak saldırıları dizginlenemeyince baskınlar daha da arttırmıştır. Atlı halkları bu saldırılara isteklendiren ise Alman kolonilerine bağışlanan sığır sürüleridir. Ekim 1774'te Rovnaya, Kustarev ve Krasnorynovka kolonilerine ait hayvan sürüleri zaptedilmiştir. Bu saldırılarda 273'ü yerleşimci olmak üzere toplamda 438 kişi hayatını kaybetmiştir. General Mansurov, Çar hükümetinin emriyle saldırıları engellemek için bölgeye Kazakları sevk etmiştir. Fakat bu sevk, kayıpları engellemekte yetersiz kalmıştır. Şiddetli soğuk ve zorlu yol koşulları, yerleşimcilerin şikâyetlerine ulaşmayı yavaşlatmıştır. Don Kazaklarından oluşan müfrezeler, kolonileri korumak için aşamalı bir şekilde bölgeye yerleştirilmiştir.

Kasım 1775'te Astrahan merkezinden askerî birlikler gönderilmiştir. Fakat bu birlikler kolonilere saldıran Kırgızları cezalandırmak için değil, kolonileri korumak amacıyla yollanmıştır. Kolonilerdeki paniği önlemek için Kırgızların olası saldırıları hakkında bilgi paylaşımı yasaklanmıştır. Kolonilerin korunması için yerleştirilen askerî birlikler, yerel halk tarafından başlangıçta desteklense de kolonilerin yağmalanmaktan kurtulamaması, 1774 yılı hasat verimlerinin

331 Beratz, *a.g.e.*, s. 212.

332 Писаревский, *Иностранной Колонизации*, С. 8.

333 Дитц, *a.g.e.*, С. 102.

zayıf olması gibi nedenlerle askerî gücün desteklenmesi kolonistler için zamanla bir yük haline gelmiştir.[334]

Kolonilerin, askerî birliklerin iaşesini sağlayacak durumda olmaması, Yabancılar Ofisi'ni Petersburg'dan yardım istemeye sevk etmiştir. Ofis, Petersburg'dan yabancı yerleşimcilere gıda yardımı için ek fon tahsis etmesini talep etmiştir. Rus hükümeti diplomatik adımlar atarak Nur Ali Han'a[335] gönderdiği mektupta tebasının vahşetine dikkat çekmiştir. Nur Ali Han, Rus sınırında çeteleşmiş kişilerin yaptıklarını anlattığı mektubu Orenburg valisine göndermiştir.

Kolonilerdeki askerî birliklerin varlığı baskınların zamanla kesilmesine neden olmuş ve saldırılarla Rus yetkililerden intikam almak isteyen Kırgızlar güneye doğru göç etmiştir. Askerî birimler ise Orenburg'dan Astrahan'a bir dizi Kazak köylüsü yerleşene kadar kolonilerde kalmaya devam etmiştir. Askerî birliklerin ve Kazakların yerleştirilmesine ek olarak başka önlemler de alınmıştır. Bu önlemlerden biri Volga'nın sol tarafındaki büyük kolonilerin hendek ve surlarla çevrilmesidir. Aynı zamanda Kırgızlar tarafından esir edilen Almanları esaretten kurtarmak için büyük çaba sarf edilmiştir. Bölgedeki hükümet güçlerinin komutanı ve aynı zamanda Astrahan ve Orenburg Valisi olan Mansurov bu sorunu çözmek için gayret göstermiştir. Koloniye geri dönen insan sayısını bilmek mümkün olmasa da 1775 yılının sonunda 28 kişinin kolonilerine geri döndüğü kaydedilmiştir.[336]

Orenburg valiliği kolonilerine geri dönen yerleşimcilere elbise ve gıda temini gibi temel yardımlar yapmıştır. 1777'de Yabancılar Ofisi, Kırgız-Kazakların esir aldığı kolonistleri kurtarmak için özel bir emirname çıkarmıştır. Kolonist başına 150 ruble verilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan tüm önlemlere rağmen saldırılar devam etmiştir. Ta ki isyanın başlamasından 11 yıl sonra, 1785'te Khaisol ve Ortogovka kolonisine yapılan saldırılarda konar-göçerler yakalanmıştır. Yetmişe yakın Kırgız-Kazak öldürülmüştür. Esir edilen 130 kolonist ve sığır sürüleri serbest bırakılmıştır. Pugaçev İsyanı'ndan doğan saldırıların, askerî birliklerin konuşlanmasıyla nispî bir çözüme kavuştuğu fikri tüm araştırmacılar tarafından kabul görmüştür.[337]

---

334 Зиннер, *a.g.e.*, C. 5.

335 Nur Ali Han (1748-1786): Altın Orda'nın yıkılmasından sonra Kazakistan'ın Cetisu nehri kıyılarında bir Kazak Hanlığı kurulmuştur. Kazak Hanlığı Büyük cüz, Orta cüz ve Küçük cüz olmak üzere üçe ayrılarak yönetilmiştir. Nur Ali Han; Küçük cüz hanıdır.

336 PA-AA; R 63409, Der Kirgise, Eine Sage aus den Kolonien am Karaman.

337 Плеве, *Немецкие Колонии*, C. 148.

Pugaçev Ayaklanması'ndan sonra Volga'nın sağ kıyısındaki konar-göçerlerin yağma seferleri daha da hızlanmıştır. Hükümet güçlerinin Pugaçev birliklerinin peşine düşmesi üzerine Kırgız ve Kazak atlıları Karaman nehri üzerindeki kolonilere saldırmıştır. Hükümet yetkililerinin yağma hareketine tepki göstermemesi, kolonistlerin kişisel mallarının önemli bir bölümünün yağmalanmasına neden olmuştur. Kırgızların yağma ve talanlarında, 16 erkek, 1 kadın ve 2 çocuk hayatını kaybetmiş; 32 erkek, 34 kadın ve 78 çocuk esir düşmüştür. Alman kolonistler Hive, Buhara ve Semerkand'daki köle pazarlarında satılmıştır.[338]

Konar-göçer saldırılarına karşı kolonileri savunmaya organize olamayan hükümet yetkilileri, Pugaçev birliklerinin tasfiyesi ile meşguldür. Astrahan'da bulunan askerî birlikler ise saldırılara cevap verecek konumda değildir. Pek çok Alman kolonisi Kırgızların yağmalarına maruz kalmıştır.[339] 1774 Ekim ayında 273 tane kolonisti Kırgızlar, köle pazarlarında satmak üzere Buhara'ya götürmüşlerdir. Kolonilerdeki sivil nüfus, saldırılar sonucunda ağır kayıplar yaşamıştır. Kayıtlara göre toplamda 438 kişi esir düşmüş ya da öldürülmüştür. Rus hükümeti, Pugaçev birliklerinin yenilgisinden sonra konar-göçerlerin baskınlarından ve köylü ordusunun kalıntılarından korunmak için bölgeye bir dizi koloni konuşlandırmıştır. 1775 yılında 25 koloni sakini esaretten geri dönmüştür. Orenburg'daki Yabancılar Ofisi 28 kişinin ise yeni kolonilere yerleşmelerini sağlamıştır.

Saratov Yabancılar Ofisi 1776 yazında Kırgız-Kazak esaretinde olanlar için dokuz bin ruble fidye ücreti belirlemiş ve 1777'de Kırgız ve Kazaklara esir düşmüş Almanları geri almak için kolonist başına 150 ruble fidye ücretini destek olarak vermiştir. Kırgız-Kazaklar, alınan tüm önlemlere rağmen Alman kolonilerine yönelik bir saldırı daha yapmıştır. 16 Ağustos 1785'te Heisel ve Otrogovka kolonilerine saldırı düzenlenmiştir. Yağmayı gerçekleştiren Kazaklar Küçük Özen nehri kıyısında Kosaklar tarafından yakalanmıştır. Çıkan çatışmada 70 Kırgız-Kazak hayatını kaybetmiştir. 130 koloni sakini ile hayvanları geri getirilerek yerleşim yerlerine teslim edilmiştir. Yetkililerin aldığı önlemler yağma hareketlerini durdurmuştur. Orenburg'dan Astrahan'a kadar olan yerleşimler, Kosak askerî birlikleri tarafından korunmuştur.

338 Якоб Дитц, "Из истории немецких колоний Нашествие киргиз-кайсацких и калмыцких орд", *Саратовский листок*, 1914 г., N. 139-142, С. 1.

339 Detlef Brandes, "Einwanderung und Entwicklung der Kolonien", Gerd Stricker, *Deutsche Geschichte im Osten Europas, Rußland*, Berlin, 1997, s. 57.

Kolonilerin kurulma aşamasındaki güvenlik zafiyetinden dolayı Volga Almanları yağma akınlarına maruz kalmışlardır. Pek çok kolonist esir edilerek Buhara ve Hive'de köle pazarlarında satılmıştır.[340] Kırgız atları ile hızlı bir şekilde kolonilere giren atlılar pek çok kişiyi rehin alarak hızla uzaklaşmıştır. Bunların arasında kilise papazları da vardır. Bu şekilde 317 kişi Mariental kolonisinde ele geçirilerek Buhara'da köle pazarında satılmıştır.[341]

Kaisersfeld, Chasselois, Keller ve Leitsinger kolonileri saldırılar sırasında çok büyük tahribat görmüştür. Moravian cemaatine mensup kişilerin yeniden yerleşecekleri alanlar gösterilerek ayrıcalıkları bir süre daha sürdürülmüştür. Volga Alman kolonilerinin ilk on yıllık inşa sürecinde hastalık, Kırgız-Kazak yağma seferleri ve Pugaçev İsyanı gibi nedenlerle 7.387 kişi hayatını kaybetmiştir.[342]

340 Keller, *a.g.e.*, s. 8.
341 Giesinger, *a.g.e.*, *s.* 19.
342 Bauer, *a.g.e*, s. 32.

"Almanların putlarına tapmaktansa, ömrümü bir Kırgız çadırında geçirmeyi yeğlerim!" diye bağırdım.

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, Kumarbaz, s. 33.

XVIII-XIX. YÜZYILDA RUSYA'DAKİ SİYASÎ GELİŞMELER VE VOLGA ALMANLARINA ETKİSİ

BÖLÜM 3

I. XVIII. YÜZYILDA VOLGA ALMANLARININ KOLONİ SÜRECİ

II. Yekaterina'nın ölümünden sonra tahta oğlu I. Pavel geçmiştir. I. Pavel, annesinin aksine Batı dünyasına mesafeli yaklaşarak, Fransız İhtilali'nin çıkardığı liberal fikirlerden uzak durmuştur. Çar, Rusya'da siyasî istikrarı korumak istemiştir. Rusya'da statükocu politikalar çerçevesinde yabancıların Rusya'ya seyahatinin engellenmesi dâhil pek çok yasak, onun döneminde konulsa da uygulanamamıştır. Yasaklardan biri de Rusların eğitim amacı da dâhil olmak üzere yurtdışına seyahat etmesinin engellenmesidir.[1]

Öte yandan bu dönemde bütün bu yasaklara, baskıcı politikaya ve Batı dünyasına karşı mesafeli tutuma rağmen yabancı uzman seçimi devam etmiştir. Fransız İhtilali'nin siyasî sığınmacıları Rusya'ya akınlar halinde göç etmiştir. Fransız göçmenlerin çoğu muhafazakâr Katoliktir. Malta adasının Fransızlar tarafından ele geçirilmesini müteakip Cizvitler ve Fransız Protestanlar Petersburg'a göç etmişlerdir. Katolik Cizvitlerin, Rus toplumunun yüksek sınıflarının sosyal yaşamını etkileyerek eğitim sistemine dolaylı etkileri olmuştur. Mevcut kolonizasyon politikasındaki sorunlara eğilmek isteyen I. Pavel, Güney Rusya'da kurulan Alman kolonilerindeki ekonomik gerilemenin nedenlerini bulmak ve ekonomik durumlarını iyileştirmek için bürokratlar görevlendirmiştir.[2]

Bu bürokratların kolonileri denetimi sırasında, devletin toprak sağlama koşulları da dâhil olmak üzere vaat edilen yükümlülüklerin çoğunu yerine getirmediği tespit edilmiştir. Petersburg yakınlarında kurulan Alman Jamburg kolonisi özel olarak teftiş edilmiştir. Kolonilerdeki kötü durumun düzeltilmesi ve müfettişlerin tavsiyelerine göre ekonomik sisteme doğrudan katkılarının arttırılması için harekete geçilmiştir. Kolonilerin teftiş edilmesinden sonra

1 Клаус, *a.g.e.*, C. 22.

2 Велицын, *a.g.e.*, C. 113.

sorunların giderilmesine yönelik olarak Volga, Petersburg, Kırım, Herson ve Yekaterinaslov kolonilerinde alt idarî birimler inşa edilmiştir. 1800-1801 yıllarında Vesayet Dairesi, kolonilerin geliştirilmesi amacıyla yayımlanan talimatlara eklemeler yapılması gerektiğini Yabancılar Ofisi'ne bildirmiştir. Yapılan eklemeler arasında "Kolonilerde iç düzen ve yönetim" hakkında özel maddeler yer almıştır.[3]

Pavel'in ani ölümü üzerine kolonistlere yönelik reformlarda aksamalar yaşanmasına rağmen alınan önlemlerin çoğu uygulanmıştır. I. Pavel'in yayımladığı "Kolonilerin Yönetim Sistemi" adlı düzenleme XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar yürürlükte kalmıştır. Kurumların yeniden örgütlenmesine paralel olarak kolonistlerle ilgili yargı yetkisi Yabancılar Ofisi'nin yerel ofisine tevdi edilmiştir. 1801'de tahta çıkan I. Aleksandr (1801-1825), koloni politikasını devam ettirerek sadece birkaç değişiklik içeren kanunnamelere imza atmıştır. 1802'de Petersburg kolonilerinde iç düzenlemeler ve idare talimatı gibi hususları ihtiva eden kanunnameler yayımlanmıştır. Bu bağlamda yapılan düzenlemelerle 1818'de Güney Rusya'daki yabancı yerleşimciler için en yüksek koloni mahkemesi kurularak görevleri tanımlanmıştır.[4]

20 Şubat 1804 tarihinde, önceki deneyimler de dikkate alınarak, yabancı yerleşimcilerin devam eden göçü ve kolonilerin inşası gözden geçirilmiş ve yabancı yerleşimci kabulünün yeniden başlayacağı açıklanmıştır. Rus makamları yabancı yerleşimlerin hukukî sürecine yönelik düzenlemeler yaparak, kolonilerin sosyal ve ekonomik kalitesini iyileştirmeyi amaçlayan önlemler almıştır. Kararname, yeniden yerleşim için gereken arazinin önceden tahsisini betimlemiştir. Rusya'ya kabul edilecek ailelerin sayısı yılda iki yüz ile sınırlandırılmıştır. Her birinin iyi derecede tarım bilgisine sahip olması ve Rusya'ya ithal edilen sermayeyi belirli bir sınırda tutmaları istenmiştir.[5]

Kararnamenin yayımlanmasının ana amacı Rusya'nın güneyine yeni katılan toprakları canlandıracak insan gücünü sağlamaktır.[6] Bu doğrultuda I. Aleksandr (1801-1825), 1808'de, Petersburg eyaletindeki kendine ait 20 bin dönümlük arazinin, II. Yekaterina'nın kolonizasyon politikasını devam ettirme amacıyla yerleşime açılması talimatını vermiştir. Bu arazi üzerinde Oranienbaum ve Krasnaya Gorka kolonilerinin kurulması sağlanmıştır. Ayrıca yurtdışındaki Rus bürokratlara, Petersburg yakınlarına yerleşmek isteyenlerin

3 Beratz, *a.g.e.*, s. 102-104.

4 Beratz, *a.g.e.*, s. 114.

5 Johannes Kufeld, *Die Deutsche Kolonien an der Wolga*, Nürnberg, 2000, s. 115.

6 Зиннер, *a.g.e.*, C. 16.

bilgilendirilmesi için emir verilmiştir. Ancak Rusya'ya göç eden kolonistler esas olarak Rusya'nın güney şehirlerine yönelme eğiliminde olmuştur. Bunun nedeni, daha önce buraya yerleşen kolonistlerin, diğer kolonistlere oranla daha fazla avantaj elde etmiş olmasıdır.[7]

Güney Rusya kolonilerine yeniden yerleşim için bir dizi kararname ilan edilmiştir. Bu doğrultuda, 4 Aralık 1797, 4 Eylül 1802 ve 12 Aralık 1804 kararnameleriyle yeni adımlar atılmıştır. Kolonistlere arazi sağlamanın gerekli olduğu yönünde fikirler olsa da kararnamelerin uygulanması gecikmiştir. 1807'de yerleşimcilere verilecek arazilerin, Rusya'nın hangi bölgesinde olacağı hususu Senato'da görüşülmüştür. Tartışmaların uzamasına bağlı olarak ek arazi tahsisi, uzun süre Rus hükümeti tarafından sağlanamamıştır.[8]

II. ALMAN YERLEŞİMCİLERİN KABULÜ ve YÖNETİM KURALLARI

Rus bürokratların I. Aleksandr'a sunduğu raporlarda, kolonilerin inşası sürecinde ortaya çıkan sorunlardan detaylı bir şekilde bahsedilmiştir. Manifestonun yayımlandığı ilk yıllarda tecrübe eksikliğinden dolayı, birçok yetersiz usta ve bilgisiz çiftçilerden oluşan ve devlete çok az fayda sağlayan bir göç grubunun oluştuğundan bahsedilmiştir. Bunların, arasında yaşlı, tembel ve hatta kronik hastalığa sahip zanaatkârların bulunduğu ve çoğunun son derece fakir olduğu tespit edilmiştir.[9] Yazılan raporlarda, Çariçe II. Yekaterina'nın Volga steplerinde yabancılarla kurmak istediği medeniyetin en büyük sorunu olarak yerleşimcilerin iyi ve yeterli niteliklere sahip olmamasının altı çizilmiştir.[10]

I. Aleksandr (1801-1825) ise ufak değişikliklerle desteklediği bu yeni bildiri ile Rusya'nın farklı bölgelerine Alman kolonizasyonunun önünü açmıştır.[11] I. Aleksandr'ın yayımladığı kararnamede Almanlara verilen ayrıcalıklar gözden geçirilerek güncellenmiştir. Yerleşimciler, kendilerine tanınan inanç özgürlüğünün yanı sıra on yıl boyunca devlete vergi ödemekten de muaf tutulmuştur. Rusya, 10 yıllığına ücretsiz verdiği araziler için hazineye geri ödeme yapılmasını beklemiştir. Her bir hasat dönemi için 15 veya 20 rublelik (para birimi) miktarlarla ödeme yapmaya başlayacakları ifade edilmiştir. Kolonilerin inşa süreci tamamlandıktan sonra da kolonistler ayrıcalıklarını muhafaza etmeye

7 Плеве, Немецкие Колонии, С. 201.

8 Плеве, Немецкие Колонии, С. 203.

9 Peter Sinner, *Der Deutsche im Wolgalande*, Saratow, 1927, s. 24.

10 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 45.

11 Грирорий Г. Писареский, Переселение прусскихь меннонитовь вь россию при александрь *I*, Ростов, 1917, С.13-14.

devam edebilmiştir. Kolonistlere verilen kredinin on yılın sonunda hazineye geri ödenmesi beklenmiştir.[12] 1802'de İçişleri Bakanlığı kurulunca, Yabancılar Ofisi çalışmalarını, Bakanlık kapsamında yürütmüştür. 1837 yılında Devlet Mülkiyet Bakanlığı kuruluncaya kadar Yabancılar Ofisi'nin çalışmaları İçişleri Bakanlığı bünyesinde devam etmiştir.[13]

Yabancılar Ofisi, Volga bölgesinde araziler belirleyerek, bölge için daha faydalı olabilecek yerleşimcilerin kabul edilmesini önermiştir. Ofis, ayrıca yerleşimcilerden üzüm bağcılığı yapmalarını, ipek üretimi ve sığır yetiştiriciliğinde çalışmalarını ve en iyi koyun çeşitlerini muhafaza etmelerini talep etmiştir. Yabancılar Ofisi, geniş tarım bilgisi ve tecrübesi olan çiftçilerin tercih edilmesini salık vermiştir. Terziler, kunduracılar, marangozlar, demirciler, çömlekçiler ve dokumacılar gibi meslek gruplarının şehir merkezlerinde yerleşmesine izin verilmiştir. Şehirlerde zanaatkârların ihtiyaç doğrultusunda çağrılması talep edilmiştir.

Rusya'ya gelmek isteyen yerleşimcilerden pasaportlarını ve sertifikalarını Rus temsilcilere onaylatmaları istenmiş ve bu şekilde Rusya sınırına seyahat için izin belgesi almaları sağlanmıştır. Yerleşimciler, kendilerine önerilen arazileri incelemek ve kalitesini kontrol edebilmek için önceden temsilciler göndermişlerdir. Bununla birlikte, Almanya'dan göç edecek yerleşimcilerin sayıları yıllık 200 aile ile sınırlandırılmıştır. Çünkü yer değiştirmenin yürütülebilmesi için bu sayıdan fazla kişi için koloni kurulmasının imkânsız olduğu görüşü kabul edilmiştir.[14]

Kolonilerin kurulduğu bölgelerde yoğunluk oluşmaması için yerleşimciler sınırlara yakın yerlerde belirli bir süre tutulmuştur. Yerleşimcilerin sorunları ile ilgilenen Yabancılar Ofisi bünyesinde mahkeme kurulması planlanmıştır. Mümkün olduğunca sadece karı-kocadan oluşan aileler kabul edilerek, toprak almaları desteklenmiştir. Yerleşimcilere tanınan hak ve ayrıcalıklar Rusya'nın özellikle Volga bölgesinde avantajlar getirmiştir.[15]

---

12 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 239.

13 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 34.

14 Kufeld, *Deutsche Kolonien*, s. 121. Yukarıda bahsedildiği üzere Rus hükümetinin aldığı tedbirlerden birisi, gemilerle veya arabalarla toplu şekilde gelenler dışındaki yerleşimcilere kredi verilmemesidir. Kolonistlerin yanlarında nakit sermaye veya taşınabilir teçhizat getirmelerine izin verilmiştir. Mal beyanlarının resmî makamlara onaylatılmış olması gerekmektedir. Ailesi ile ya da akrabaları ile birlikte olmayanların Rusya'da kolonist olmaları engellenmek istenmiştir.

15 Иосеф И. Шленйхер, *Пособие по истории российских немцев, вторая половина XVIII-начало XX веков*, Соловгород, 1992, С. 22.

Yerleşimciler istedikleri takdirde askerlik ve memuriyete dâhil edilebileceklerdir. Fakat bu durum hazineye olan borçlarını ödemekten kurtulacakları anlamına gelmemektedir. Yerleşimcilere özel dağıtım kurallarının oluşturulduğu 1802 Kararnamesi'ne göre aile başına 60 dönüm arazi tahsis edilmiştir.[16] Daha önce değinildiği üzere Rusya sınırına varış gününden itibaren, yem parası olarak günlük 6 ile 10 ruble arasında yardım yapılmıştır. Evlerin inşası, hayvan alım-satımı ve diğer masraflar için 300 rubleye kadar kredi verilmiştir. Belirli bir iş planı ve geliri olan kişilere, ihtiyaç duymaları halinde kredi miktarının arttırılması sağlanmıştır. Yerleşimcilerin ürünlerinin satılması için fabrika, lonca ve atölyelerle işbirliği yapabilmelerinin önü açılmıştır.[17] Rusya'da istediğini bulamayan ve geri dönmek isteyen yerleşimciler, dönüş için kendilerine izin verilse de aldıkları krediyi geri ödemek zorundadırlar.

Rusya'ya kabul edilen Mennonitlere yönelik olarak da bir dizi uygulama yürürlüğe konulmuştur. İçişleri Bakanlığı tarafından 3 Ağustos 1819'da Devlet Ekonomisi ve Kamu Binaları Dairesi Başkanlığı tarafından yabancı göçmenler hakkında karar alınmıştır. Bakanlık tarafından kurulan komite şu kararları almıştır: Birincisi, İçişleri Bakanlığı yerleşimcilerin davalarının hızla cevaplanması için devreye girebilecektir. İkinci karara göre, Dışişleri Bakanlığı tarafından yabancı yerleşimcilerin Rusya'ya gelmelerinin teşviki için konsolosluklardan, temsilci olarak bulundukları ülkelerde basın aracılığıyla duyuru yapmaları istenmiştir. Üçüncüsü ise yerleşimcilerin kolonilerine transferleri ve kolonilerin inşası sürecinde yapılacakların ve bu yönde alınan kararların kurulacak bir dergi ile duyurulması planlanmıştır.[18]

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere Mennonitler, askerlik ve kamu hizmetinden muaf tutulmuşlardır. Mennonitler ayrıcalıklarını uzun süre muhafaza etmişlerdir. Lutheryan bir koloni ailesi Volga bölgesinde 60 dönüm, bir Mennonit ailesi ise 65 dönüm toprak almıştır. Bu durum bir kural gibi uygulanmıştır. XVIII. yüzyılın sonunda Danzig ve Jamburg kolonilerindeki yerleşimciler, aile başına 32,5 dekar ve kişi başına 15 dekar tarım arazisi almışlardır. Bu durum bölgelerde bulunan tarım topraklarının bolluğuna işaret etmektedir.

I. Nikolay (1825-1855) Rusya'ya yerleşimcilerin serbest girişine getirilen kısıtlamalar ile bağlantılı olarak kolonilerin yönetimi için yeni ilkeler

16 Heinz Ingenhorst, *Die Rußlanddeutschen, Aussiedler zwischen Tradition und Moderne*, Frankfurt, 1997, s. 24.

17 Erik Amburger, *Geschichtes des Protestanismus in Rußlands*, Stuttgart, 1961, s. 10.

18 Плеве, *Немецкие Колонии*, С. 241.

koymuştur. 1 Temmuz 1833'te Yekaterinslav, Odesa, Beserabya ve Gürcistan yabancı vesayet bürolarının kaldırılması hakkında bir kararname yayımlanmıştır.[19] Güney bölgesinin tüm yabancı yerleşimlerini yönetmek için doğrudan Devlet Ekonomisi Bakanlığı'na bağlı bir komisyon oluşturulmuştur. Saratov'da II. Yekaterina tarafından kurulan ofisin ismi değiştirilerek yabancı yerleşimcilerin sorunları ile ilgilenme durumu devam ettirilmiştir. Ofisin başkanı aynı zamanda yargılamaları da yürütmüştür. Ofis, yerleşimciler üzerindeki vasi işlerini koruyarak en yüksek idarî, güvenlik ve yargı güçlerini birleştirmiştir.[20] Bir dizi önlemi uygulamaya koyan Rus hükümeti, koloniler için 2 milyon rublelik bütçe ayırmıştır. I. Aleksandr (1801-1825) döneminde kurulan İçişleri Bakanlığı bünyesinde Yabancı Yerleşimcilerin Ekonomik ve Kırsal Yönetim Dairesi ihdas edilmiştir. Daire, 1837 yılına kadar İçişleri'nin bir parçası olarak çalışmalarını yürütmüştür.[21]

1833'te devlet görevlileri ve kolonistler bir enstitü kurmuştur. Enstitünün kurulması üzerine, 1782'de kurulan Bölge Komiserliği'nin yetkileri ile enstitünün görev alanları birçok bakımdan çatışmıştır. Koloni yönetiminin yetkilerinin azaltılması, 1857'de yerleşimcilerin yönetimi ile ilgili özel bir yasanın uygulanmasını gerektirmiştir. Kolonilerin yönetimi için tüm talimatlar "Koloni Tüzüğü" adıyla yayımlanmıştır.[22] Söz konusu tüzük kapsamında, kolonilerde doğrudan kontrol, kırsal düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda; tüm koloniler bölgelere (волости) ayrılmış, her ilçede, bir bölge müdürü ve iki denetçi tarafından yönetilen bir ilçe komisyonu oluşturulmuştur. Her kolonideki yerel yönetimin başına bir yönetici ve iki yardımcı on yılda bir seçilerek hizmet etmiştir. İlçe başkanı, kolonistler tarafından üç yıllığına, denetimciler ise tüm kolonilerden iki yıllığına seçilmiştir. Köylerin yöneticileri ve yardımcıları iki yıllığına seçilmiştir. Sınırlı bir özyönetim de olsa kolonilerin bağımsızlıkları sağlanmıştır. Rusya İmparatorluğu devlet politikası olarak kolonilere ekonomi faaliyetlerinde yardımcı olmayı amaçlamıştır. Kolonilerin ayrıcalıklarının çoğu korunarak, yerleşimcilerin yerel halktan kısmî olarak soyutlanması amaçlanmıştır.[23]

1833 yılında I. Nikolay, yabancı yerleşimcilerin Rusya'ya serbestçe girebilmelerine yasak getirmiştir. Bu dönemde koloni yönetimine yeni ilkeler

19 Schaab, *a.g.e.*, s. 35.

20 Keller, *a.g.e.*, s. 117.

21 Ingenhorst, *a.g.e.*, s. 27.

22 Kufeld, *Deutsche Kolonien*, s. 146.

23 Alexander Petzholdt, *Reise ins westliche und südliche europäische Rußland im Jahre 1855*, Leipzig, 1864, s. 49.

getirilerek Saratov Yabancılar Ofisi'nin yetkileri gözden geçirilmiştir. Yapılan yeni düzenlemeyle Yabancılar Ofisi başkanı aynı zamanda şikâyetler üzerine yargılama hakkına sahip mahkeme başkanı olarak da görev yapmıştır. Yabancılar Ofisi, kolonilerin bağlı olduğu en yüksek kurum haline gelmiştir. Böylece idarî, yargı ve güvenlik yetkilerinin tek bir merkezde toplanması sağlanmıştır.[24]

Volga Almanları ile Karadeniz bölgesi Almanlarının ekonomik potansiyelleri ve ilişkileri birbirinden farklıdır. İlk yerleşimciler ile güneydeki yerleşimcilerin elde ettikleri haklar da birbirinden farklıdır. Karadeniz bölgesine ilk gelenler, miras haklarını ellerinde tutmuştur. Volga bölgesindeki kolonistler arasında ise araziler ortak kullanıma açıktır. Arazilerin 7 ila 12 yıl arasında değişen süreler için erkek evlatlar arasında paylaştırılmış olması ekonominin gelişimini engelleyen bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Bölgede nüfusun artması toprakların küçülmesine neden olmuştur ve tarım topraklarının küçülmesi ekonomiyi daraltmıştır.[25]

III. XVIII.-XIX. YÜZYILLARDA GÜNEY RUSYA'DA ALMAN KOLONİZASYONU

Güney Rusya'da yabancı kolonizasyonunu gerektirecek temel sorun, geniş alanlarda nüfus dağılımının seyrek olmasıdır. Rusya'nın güney steplerinde amaçlanan, tarımsal kalkınmanın tamamlanmasıdır. Bu bölgelerde özel ekonomik bir alan oluşturularak etnik, sosyal ve mezhepsel grupların göç etmesi desteklenmiştir. Rusya yönetimi tarafından çiftçiler desteklenerek, arazinin değiştirilmesi, geliştirilmesi ve yönetimi için toprak sahiplerine, askerî personele ve farklı rütbelere sahip devlet görevlilerine tarım arazileri bahşedilmiştir. Fakat serflik sisteminin katı prensiplerinden dolayı yerli çiftçiler arasında yer değiştirme sınırlı kalmıştır. Rusya'nın güneyine yerleşenler arasında başta Batı Almanya kökenliler olmak üzere Lutheryanlar, Baptistler, Mennonitler ve diğer dinî gruplar yer almıştır. 1781'de devlet, 24.000 kişinin merkezî vilayetlerden devlet çiftliklerine/arazilerine taşınmasını başlatmıştır. Bu politikanın hedefi tarım alanlarını kullanıma açarak yeterli vergiyi alabilmektir. Ayrıca kıtlığı engelleyerek toplumsal refahı arttırmak hedefler arasında yerini almıştır.[26]

---

24 Jacob H. Janzen, *Die Praxis der Mennoniten-Kirchengemeinde und die Heilige Schrift*, Waterloo, 1944, s. 84.

25 Theodor Hummel, *100 Jahre Erbhofrecht der deutschen Kolonisten in Rußland*, Berlin, 1936, s. 157.

26 Дитц, *a.g.e.*, C. 128.

Rusya topraklarının genişlemesiyle koloni oluşturma süreci yeni bir boyut kazandırmıştır. Rusya ele geçirdiği bölgelere Rus nüfusunun yanı sıra yabancı yerleşimcileri iskân etmek suretiyle kolonizasyon sürecini canlandırmayı planlamıştır. XVIII. yüzyılda inşa edilen sur hattının güneyindeki kaleler kolonizasyon politikasının bir sonucudur.[27] Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan savaşlar sonucunda Rus İmparatorluğu, Karadeniz bölgesinde, Azak Denizi'nde ve Kafkasya'da önemli miktarda seyrek nüfuslu alanın hâkimiyetini kazanmıştır. Yeni sınırları güvence altına almak ve idarî sistem kurmak Rus yayılmacılığının güneydeki amaçlarından birisidir.[28]

Yerleşimcilerin artış sayısı her zaman Rusya'nın toprak genişlemesiyle eşgüdümlü gitmemiştir. Başlangıçta Volga bölgesinde yaşayan nüfus, çeşitli nedenlerle geleneksel bölgelerini terk etmiştir. Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi sonucunda önemli sayıda Kırım Tatarı ve Kuban Nogayları Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiştir. Boş kalan topraklar Rus soylularına verilmiştir. 1812'den sonra Besarabya ve Kırım'da bulunan çok sayıda Müslüman nüfus Rusya'yı terk etmiştir.[29]

Öte yandan I. Aleksandr (1801-1825) döneminde Almanya'dan Rusya'ya göç etmek isteyenleri ikna etme çabaları da devam etmiştir. Rus hükümetinden yerleşimci başına para alan yarı-resmî acenteler, (anwerber) Volga bölgesine yerleşmiş olan kolonistlerden aldıkları mektupları Batı Almanya'nın farklı şehirlerinde elden ele yaymıştır. Söz konusu mektuplarda Rusya'nın zenginlikleri ve fırsatlarından ayrıntılı bir şekilde bahsedilerek göç teşvik edilmiştir.[30] Ancak Rusya'ya göç etmek isteyenlerin pek çoğu bürokratik engellerle karşılaşmıştır. Öte yandan engellere rağmen Rus hükümetinin görevlendirdiği acenteler Alman makamları ile görüşmeler yaparak tarım konusunda tecrübesi olan Almanlar için izin almışlardır.[31]

Yerel makamlar, ekonomiye dâhil edilemeyen toprakları yerleşilebilir hale getirmek istiyordu; fakat bu topraklar yerleşmeye uygun değildi. Bu sebeple devlete ait araziyi özel mülkiyet olarak kullanabilecek ayrıcalıklı bir statü oluşturulması planlanmıştır. Bu topraklar Volga bölgesinden sorumlu

27 Geniş bilgi için bk. Didem Çatalkılıç, *Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı, Mozdok Hattı 1552-1832*, Koyu Siyah Kitap, Ankara 2021.

28 Hecker, *a.g.e.*, s. 20.

29 Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)*, Ankara, 1997, s. 63-81.

30 Josef Häßler, "Zur Auswanderung aus Baden nach Rußland", *Jahrbuch der Haupstelle für die Sippenkunde des Deutschtums im Ausland*, Stuttgart, 1939, s. 16.

31 Josef Häßler, *Die Auswanderung aus Baden nach Rußland und Polen im 18. und 19. Jahrhundert*, Baden-Baden, 1959, s. 21-35.

Yabancılar Ofisi'ne teslim edilmiştir. Yerleşimcilerin talebi üzerine kolonilere Almanca isimler verilerek Münih, Kassel, Landau, Karlsruhe, Worms ve Rastatt gibi adlar kullanılmıştır. Besarabya bölgesinde, Napolyon Savaşları (1812-1814) sırasında kazanılan zaferde etkili olan Alman asıllı generallerin isimleri kullanılmıştır. 1826'da Volga bölgesi ve Beserabya'da 48.000 kişinin yaşadığı 169 Alman kolonisi vardır. Almanlar bu bölgeye davet edilen yabancı yerleşimcilerin %52'sini oluşturmuştur.[32]

XVIII. yüzyılın sonunda yabancı yerleşimciler Yeketarinslav valiliği tarafından incelendiğinde, 1803'te Batı Almanya'dan Rusya'ya göçmüş yerleşimcilerin çoğunun köylülerden oluştuğu tespit edilmiştir. 1804'te yeni yerleşimcilerin gelmesi ve yeni kolonilerin kurulması konusunda çalışmalar yapılmıştır. Potansiyel yerleşimcilerden varlıklarına ve meslekî, dinî uygunluklarına yönelik taleplerde bulunulmuştur. Bütün bunlara ek olarak yerleşimcilerin kabulü yılda 200 aile ile sınırlandırılmıştır. Rusya en çok çiftçileri talep etmiştir. Liman kenti Odesa ve Kefe şehirlerinde ise esnaf ve tüccarların yerleşimi hedeflenmiştir.[33] Yeni yerleşimcilerden tarım, yeni tip ürünler yetiştirme, koyun, sığır ve ipekböceği yetiştirmenin yanı sıra daha önce bahsedildiği üzere Avrupalı zanaat ve yöntemlerini Rusya'ya getirmeleri beklenmiştir.[34]

Rusya'ya göç sırasında yerleşimcilerin karşılaştığı sorunlardan dolayı koloni süreci sekteye uğramıştır. Göç sırasında karşılaşılan sorunlardan bir tanesi de veba salgını tehlikesidir. Rus bürokratlar, ekonomik sonuçların erken alınabilmesi için azamî sağlık şartlarının sağlanması gerektiğini ifade eden yazışmalar gerçekleştirmişlerdir.[35] Veba salgını Volga ve Karadeniz bölgesinde pek çok kolonistin göç sürecinde hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Napolyon Savaşları, sürecin aksamasında bir diğer önemli etken olmuştur.[36]

Saratov ve Volga bölgesindeki kolonilerde I. Nikolay (1825-1855) döneminde Senato tarafından yapılan revizyonlar, yerleşimcilerin korkunç durumunu ortaya çıkardığında, koloniler için yeni bir idarî sistem oluşturulmuştur. En önemli kurumlar, Saratov ve Yekaterin'de kurulan yabancıların vesayet ofisleridir. Kolonilerin idarî ve ekonomik yönetimi üst düzey bir hâkimin

32 Stumpp, *Die Rußlanddeutschen*, s. 21.

33 Michael Schippan, "Der Beginn der deutschen Russlandauswanderung im 18. Jahrhundert", Matthias Beer, Dittmar Dahlmann, *Migration nach Ost-und Südosteuropa vom 18. bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts*, Stuttgart, 1999, s. 47.

34 Häßler, *a.g.e.*, s. 40.

35 Johannes Brendel, *Aus deutschen Kolonien im Kutschurganer gebiet geschichtliches und volkskundliches*, Stuttgart, 1930, s. 23-24.

36 Brendel, *a.g.e.*, s. 25-27.

yönetiminde yürütülmüştür. Yerleşimci sayısının artması göz önüne alınarak kolonilerin güneydeki yönetimleri için 1818'de Beserabya ve Odesa'da iki ofis daha açılmıştır. Yabancı yerleşimcilerin refahının artması için ofislerin yetkileri genişletilmiştir. Aynı yıl, Kafkasya'da kurulan kolonilerin yönetimi için geçici bir büro açılmıştır. On beş yıl sonra, artık ihtiyaç duyulmadığından büro kaldırılmıştır. Volga bölgesindeki kolonilerin ilk ve tek eyalet hâkimi, ünü koloniler arasında uzun süre yaşamaya devam eden Samuel Kontenius'tur.

Samuel Kontenius'un başında bulunduğu yardım komitesi, Rus hükümeti nezdindeki kurumlara eşit düzeye getirilmiştir. Başlangıçta İçişleri Bakanlığı'na ve 1837'den itibaren İmparatorluk Devlet Bakanlığı'na (министерство государственных имуществ) bağlıdır. Sosyal Yardım Komitesi verilerine (Попечительный комитет) göre, imparatorluk tarafından onaylanmak üzere bu yardımlaşma komitesine Kontenius başkanlık etmiştir. Sosyal Yardım Komitesi'nin sekiz başkanından altısı Baltık Almanıdır. E. Von Hahn, F.F. Von Rosen, Baron Mestmacher ve F. Von Lisander başkanlık görevini yürüten kişilerdir. 1848'de E. Von Hahn, her koloninin kuruluş tarihi ve gelişiminin kısa bir taslağının yazılmasını önermiştir. Bu çalışma köy okulu liderleri ve öğretmenlerine emanet edilmiştir. Yapılan bu çalışmalar, yerleşim tarihinin yeniden oluşturulmasına yardımcı olmuştur.[37]

Volga bölgesi kolonilerinden özel bir bölgesel idarî birim oluşturulmuştur. Koloni bölgeleri bir veya daha fazla ilçenin topraklarını kapsamaktadır. Kolonilerin toprakları devlete ait çiftliklere sınır komşusudur. I. Nikolay (1825-1855) döneminde güney sınırları ve ilişkili kolonilerin mülklerinin sınırları belirlenmiştir. Koloni bölgelerinde resmî bir ilçe tespit edilmiştir. I.Nikolay döneminde Volga bölgesinde 16 Alman koloni bölgesi vardır. Bu sayı uzun süre değişmemiştir. Diğer bölgelerde ise sayıları 4 ila 46 arasında değişen koloni bölgeleri kurulmuştur. Bunlardan en büyüğü Mennonit bölgesi (молочанск) Moloçansk'tır.[38]

Yabancı kolonistler, zorunlu askerlikten muafiyet gibi özel hakların ve ayrıcalıkların dışında, Rus devletinin bir parçası olarak Rus yasalarına tâbi tutulmuştur. Yargı yetkisi ve cezalandırma sistemi temel olarak diğer devlet çiftçilerine uygulanan sistemden farklı değildir. Yerleşimcilere özgü gündelik sorunlar, özel olarak oluşturulmuş kurumlar tarafından ele alınmıştır. Rusya'daki tüm kolonilerin yaşamı için geçerli olmak üzere 1857'de bir yasa düzenlenmiştir.

37 Bauer, *a.g.e.*, s. 32.

38 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 33.

Her koloni merkezinde iki yardımcı ile birlikte çalışacak bir müdürden oluşan idarî sistem kurulmuştur. Ancak koloni bölgesinin merkezi konumundaki ana kolonide bir müdür ve iki yardımcıdan daha fazla kişi kısa zamanda istihdam edilmiştir. Bu makamların ihdasında koloni yönetimlerinin onayına ihtiyaç duyulmuştur. İdarî yönetime seçilenler malî polis görevlerini de yerine getirmişlerdir. Koloni yöneticileri, yerleşimciler arasındaki küçük anlaşmazlıkları çözme yetkisine sahiptirler. Koloni yönetimleri yaşamın tüm alanlarına ilişkin kararlarının uygulayıcısı olarak bir üst yönetimdeki vesayet bürosuna karşı sorumludurlar.[39]

Koloni yönetiminde Rus hükümetinin temsilcisi olan memur, kolonide kalıcı olarak ikamet etmektedir. Ayrıca, seçilen Alman temsilcilerin eylemlerini ve kontrol altındaki yerleşim yerlerindeki ekonominin durumunu denetleyen gözetmenler (memurlar) görevlidir. Yerel yöneticiler, kolonistler ve yetkililer arasında, yerleşimcilerin gerektiğinde başvurabilecekleri aracılar bulunmuştur. İdarî sistemin oluşturulması sırasında devlet, tüm sorumlulukları açıkça tanımlamıştır. O dönemde hükümet çevrelerinde popüler olan yardımlaşma üzerine vasilik sistemi kolonilerle hayata geçirilmiştir. Kolonistlerin, sürekli ilgi ve kontrol gerektiren yeni bir yapının içerisinde oldukları düşünüldüğünden bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Vesayet idaresinin ana görevi; kolonilerin yoksullaşmamasına dikkat ederek vergileri kademeli olarak yükseltmektir.[40]

Vergi ödememeleri sebebiyle toplumsal huzursuzluğa neden olan kolonistler Sibirya'ya sürgün edilmiştir. Rusya'dan sınır dışı edilmeye yol açabilecek suç işleyerek kurallara uymayanlar için de sürgün cezaları sıklıkla kullanılmıştır. Koloni yönetimi genel olarak aşamalı ve çok yönlü bir sistemdir. Seçilmiş temsilciler, gözetmenler, vesayet temsilcileri, kilise ve devlet enstitüleri tarafından pratik olarak beş kez denetlenen yerleşimciler, sorunlarını kademeli olarak idareye sunmuşlardır. Duma temsilcisi olan J. Dietz'un belirttiği gibi bu durum "vesayetle doğrudan yönetimin bir sonucu" olarak görülmüştür.[41]

Issız step bölgelerinde kolonilerini kuran yerleşimciler, tarım ürünlerinin yetiştirilmesinde çoğu zaman gerekli beceriler ve avantaj olmadan topraktan ürün almakta zorlanmışlardır. Geniş step topraklarının tarıma açılması ve ekime uygun hale getirilmesi yerleşimciler tarafından Yabancılar Ofisi'nden talep edilmiştir. Yerleşimcilerin Rus hukukunu ve dilini öğrenmesi zaman almıştır. Volga bölgesine gelen yerleşimcilerin belirli bir refah seviyesine ulaşmaları da

39 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 36-40.
40 Stumpp, *Die Auswanderung*, s. 42.
41 Дитц, *a.g.e.*, С. 243.

yıllar sürmüştür. Volga'daki kolonilerin toprakları ailenin ortak malıdır. Bu toprakların zamanla vergi yüküne göre yeniden dağıtılması yapılamamıştır. Kolonistler kendilerine verilen toprakları koloni sakinleri dışında satamaz ya da kiraya veremezdi. Satabilme veya kiralama ancak koloni üyeleri arasında mümkündü.

Almanlar, yeni kolonilerin oluşmasında isteksiz davranmıştır. Kalmuk ve Kırgızların kural tanımadıkları alanlara göç etmek istememişlerdir.[42] Vesayet ofisleri tarım, sığır yetiştiriciliği (kırmızı Alman sığır türleri, inekleri), koyun yetiştiriciliği (özellikle ince yünleri olan ırklar), bahçecilik, şarap ve ipek yetiştiriciliğini geliştirmeye çalışmışlardır. Volga Almanları ilerleyen yıllarda bu alanlarda önemli başarılar elde etmişlerdir. Ankara keçisi gibi farklı ırklardan hayvanlar ithal ederek çiftlikler kurmuşlardır. Mısır, boyalı maddeler veya susam gibi mahsuller, akasya, kavak, ceviz ve peruk ağacı gibi ağaçlar bu bölgede Volga Almanları sayesinde tanınmaya başlanmıştır.[43]

Rusya'nın ana besin kaynakları arasında yerini alacak olan patates yetiştiriciliğinde Almanlar başat üretici konumundadır. Tütün üretimini başlatan ve tesisleri kuran yine Rusya Almanı olan girişimcilerdir. Volga bölgesinin iklim özellikleri dikkate alındığından yaptıkları tarımın bir dalı ya da farklı dalları etkin bir şekilde üretime uygundur. Kırım ve civarında bahçecilik ve üzüm üretiminde önemli mesafe kat etmişlerdir. Kolonistlerin bozkırların ve ormanlarının gelişmesine katkısı da keresteciliğin artmasında rol oynamıştır. Fidanlık ve orman plantasyonlarının zenginleşmesi de bir diğer başarılarıdır. Volga bölgesinde kurulan dernekler aracılığı ile ticarî hayatın şekillenmesinde planlı hareket edebilmişlerdir.[44]

Yabancılar Ofisi Hizmet Komitesi, kolonilerin ekonomik gelişimini kontrol ve analiz etmiştir. Aynı zamanda başarılarını diğer milletlere öğretmek için Almanların faaliyetleri yakından incelemiştir. Alman kolonilerine yeni ve iyi tohum çeşitleri ithal etmeleri sağlanarak tarımsal destek verilmiştir.

Pawel Kisseljow, kolonistleri mevcut durumlarından haberdar etmek, tarım ve el sanatlarını geliştirmelerini sağlayacak yeni yöntemler hakkında onları bilgilendirmek için bir dergi yayınlama fikrini ortaya atmıştır. 1846'dan itibaren çıkarılan *Güney Rusya'daki Alman Yerleşimci Sayfası* (Unterhaltungsblatt für deutsche Ansiedler im südlichen Russland) dergisi kolonilerin ekonomik

42 Long, *Volga Germans*, s. 9.

43 Jakob Stach, *Granau und die Mariupoler Kolonien, Materialien zur Geschichte deutscher Siedlungen im Schwarzmeergebiet*, Leipzig, 1942, s. 15-18.

44 Klaus, *a.g.e.*, s. 17-29.

başarısında önemli bir rol oynamıştır. Bu dergi Almanlara pek çok konuda bilgi vermiş ve "Bilgi ve rekabet ruhuna uygun olan susuzluğu gidermek için hoş ve eğitici bilgiler verir" mottosu ile hareket etmeyi hedeflemiştir.[45]

Kolonistler alışık olmadıkları iklim koşulları altında yerleştikleri toprağa adaptasyon sürecinde zorlanmışlardır. Ancak kısa süre sonra alışageldikleri tarımsal yöntemlerin Volga topraklarına ve iklimine uymadığına ikna olmuşlardır. Volga ve Ukrayna'nın bazı kesimlerinde Alman tekerlekli kanca pullukların yapımında, Rus vagonlarından yararlanılmıştır. Yerleşimciler uyum sürecinde, Rusların deneyimlerini kullanarak ve kendi deneyimlerini oluşturarak üretimde süreklilik kazanmışlardır. Johann Cornies, nadaslı toprak yöntemini kullanarak yeni bir tarımsal yöntem geliştirilmesini sağlamıştır. Böylece tahıl bitkileri alanında düzenli bir ürün rotasyonu gerekliliği gerekçelendirilmiştir.

Yeni tarım ekipmanları geliştirmenin yanı sıra Alman pulluğu, Volga bölgesindeki toprağa adapte edilmiştir. Mennonitlerin çoğu, usta ve başarılı zanaatkârlardır. Mennonitler taşıma vagonları inşa ederek Rusya içerisinde ürünlerin taşınmasını kolaylaştırmıştır. Taşıma vagonları Rus ve Alman toprak sahipleri ve ordu tarafından satın alınmıştır. Ancak daha çok popüler olan taşıma aracı hafif, açık ve yaylı bir at arabasıdır: (Тачанка-Taçanka).

1828 yılında Osmanlı-Rus Savaşı patlak vermiştir. I. Nikolay (1825-1855) 14 Nisan 1828 tarihli bildiriyle Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. 130 bin kişilik Rus ordusuna nakliye görevinde gerekli desteğin sağlanabilmesi için güney Rusya'daki tüm kolonistlerden belirli sayıda arabalı vagonu hazır tutmaları istenmiştir. Savaş esnasında Alman kolonilerinden çok sayıda kişi cephede görevlendirilmiştir.[46]

1845'te 95.700 Alman yerleşimci Volga bölgesinin dışında yer alan Karadeniz bölgesinde yaşamıştır. Zor koşullara rağmen birçok koloni zamanla müreffeh bir seviyeye ulaşmıştır. Din ve devlet kurumları sayesinde Alman kolonileri varlıklı adacıklar haline gelmiştir. Moloçnaya Voda (Sütsu) etrafına yerleşen Mennonitler, Nogay Türklerinin konar-göçer yaşam tarzından yerleşik düzene geçmelerinde etkili olmuştur. Mennonitler en iyi ekilebilir arazileri etkin bir şekilde kullanarak tarımın da gelişmesinde önemli rol oynamışlardır.[47]

---

45 Stach, *Granau und die Mariupoler Kolonien*, s. 34-35.

46 Keller, *a.g.e.*, s. 129-130.

47 Наталия В. Венгер, *Меннонитское предпринимательство в условиях модернизации юга россии: между конгрегацией, кланом и российским обществом (1789-1920)*, Днепростровск, 2009, С.75.

1853 Kırım Savaşı'nda Alman kolonilerinden pek çok kişi Osmanlı Devleti'ne karşı etkin rol oynamıştır. Bunların özellikle iaşenin sağlanması ve transfer konusunda etkin rolleri olmuştur. Almanlar bu dönemde sadık birer tebaa olarak değerlendirilmiş ve takdir görmüştür. 1863 yılına kadar Polonya ve Alman devletlerinden Volhinya (Wohlynien) ve Podolya (Podolien bugün Kiev'in batısındaki bölgedir) bölgelerine yerleşim devam etmiştir.

Karadeniz ve Volga bölgesi kolonistleri, tarım ekipmanlarını Avrupa merkezli ticarî şirketlerden satın almıştır. Tarım ekonomisini güçlendirmek için Ukrayna'nın köylerinden mevsimlik işçiler getirilmiştir. Mevsimlik işçilerin, kendi bölgelerinde ve ekonomilerinde ürün yetiştirme konusunda kazandıkları deneyimleri uygulamaları istenmiştir. Yerleşimcilerin yaşam tarzı bölgede yaşayan Ruslar tarafından kabul edilmiştir. Rasyonel yönetim ve üretim sistemleri sebebiyle Alman yerleşimciler komşu yerleşimcilere göre daha fazla verim elde etmişlerdir. XIX. yüzyılın ortalarında şehirlerin yakınlarında kurulan kentsel pazarların tedariki için yerleşimcilere yiyecek ürettirilmiştir.[48]

Koloni yerleşiminde yaşayan aileler arasında özellikle Mennonitler çocuk sayısı açısından zengindir. Bu ailelerde eski gelenek ve kurallara göre, tarım alanları en küçük oğula aktarılmaktadır. Bu nedenle Mennonitler çocuklarını genellikle zanaat öğrenmek için bir ustaya göndermişlerdir. Yerleşimciler el sanatları ve zanaatların yayılmasına hizmet etmişlerdir. Böylece kolonilerde belirli bir nüfus, ekonomik işleyişe katkıda bulunmuştur. Şehirlerde, Alman yerleşimciler küçük burjuvaziye veya ticarî sınıfa kayıtlı bir şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Atölyeler ve zanaat işleri daha sonra büyük fabrikalar ve sanayi şirketleri haline gelmiştir. Alman toplumunun önde gelen aileleri pek çok açıdan sosyal yaşama yönelik politikalar da geliştirmiştir. 1846'da Volga ve Karadeniz bölgesinde yer alan Alman kolonilerinde 3.720 Alman esnaf ailesi mevcuttur.[49]

1857 yılında yayımlanan koloni tüzüğünde geniş şemalar ve ayrıntılar kullanılabilmiştir. Bu sürecin detaylandırılması Rus idaresinin yıllar içerisinde kazandığı deneyimlere dayanmıştır. Temelde Rusya İmparatorluğu'nda yerleşen yabancıların kolonileri şunlardır:[50]

- Devlet Topraklarında Kurulan Koloniler,
- Yabancı Yerleşimcilerin Satın Aldığı Arazilerdeki Koloniler,

48 Венгер, *a.g.e.*, C. 80.

49 Kufeld, *Deutschen Kolonien*, s. 362-367.

50 Венгер, *a.g.e.*, C.189.

- Anlaşmalarla Özel Arazilere Yerleşen Koloniler.

Hazineden kendilerine toprak tahsis edilen yabancı yerleşimcilerin uyması gereken kurallar ile diğer arazi çeşitlerinde kurulan kolonilerde uygulanacak kurallar farklılıklar göstermiştir. Saratov kolonileri, Petersburg eyaletinde kurulan koloniler, Sarepta kolonisi, Baltık eyaletlerinde Evanjelistlerin kurduğu koloniler, Stravtopol eyaleti kolonileri, Transkafkasya bölgesinde Wüttemberg göçmenleri tarafından kurulan koloniler, devlet arazilerine yerleşen kolonilere örnektir. Bunların dışında Stravtopol eyaletinde İskoçların kurduğu koloni, Suşa şehri yakınlarında Basel misyonerleri tarafından kurulan koloniler de vardır.

Koloni idaresinin teşkili, 1857'de kolonilerin idaresine ilişkin özel bir yasaya tâbi tutulmuştur. Kolonilerin iç işleyişi hakkındaki tüm talimatlar (Устава о Колонистах), koloni yasasına dâhil edilerek geniş bir şekilde açıklanmıştır. Koloni idaresi, ilçe ve köylere bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Alman kolonileri, bölgelerindeki volostlara bağlı hale getirilmiştir. Her ilçede bir bölge müdürü ve bölge amiri bulunmuştur. Her kolonide bir muhtar ve iki yardımcıdan oluşan ihtiyar heyeti oluşturulmuştur. İlçe başkanı üç yıllığına, denetmenler ise iki yıllığına ilçenin tüm kolonistleri tarafından seçilmiştir. Muhtar ve yardımcıları ise iki yıllığına görevde kalmıştır.[51]

Kolonilerin kendi kendilerini yönetmeleri tamamen bu yasa ile sağlanmıştır. Yasa ile ekonomi faaliyetlerinde kolonilere belirli bir alan açılmıştır. Koloniler ayrıca çevrede yaşayan Rus, Tatar ve diğer etnik gruplarla bağlantılarını en az seviyede tutmaya devam etmişlerdir. Yabancılar Vesayet Bürosu, Rus hükümetine Yeni Rusya kolonilerinin düzenlenmesinde çeşitli ihmalleri ve aksamaları detaylandıran bir rapor kaleme almıştır. Söz konusu raporda, yerleşimcilerin ekonomilerinin bütün detayları dikkate alınarak gerekli görülen düzenlemeler ayrıntılı olarak bildirilmiş ve durumlarının hızlı bir şekilde düzeltilmesi için çözümler sunulmuştur.[52] İmparator I. Aleksandr'ın gerekli gördüğü inceleme gezisi beklentileri karşılamıştır. Daha önce sunulan raporların netliten uzak ve yetersiz olması nedeniyle, tartışmasız bir karar alınabilmesi için Kontenius, Coğrafya Departmanı'nın başdanışmanı olarak imparatorluğa hizmet etmek üzere görevlendirilmiştir. Kontenius, yerleşimcilerin sorunlarını belirleyerek reçetesini yazmıştır.[53]

---

51 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 46.

52 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 287.

53 Виктор Фридрихович Дизендорф, *Немцы в истории России: Документы высших органов власти и военного командования. 1652-1917*, Москва, 2006, С. 128.

1864 yılına kadar Rusya'da çoğunluğu Volga bölgesinde olmak üzere 549 Alman kolonisi kurulmuştur. Almanlar da dâhil olmak üzere yerleşimcileri yönetmek için özel bir sistem olarak yerleşimcilere verilen haklar ve ayrıcalıklar, yerleşimlerin kurulmasını ve gelişmesini teşvik etmiştir. Ancak XIX. yüzyılın ortalarında Alman kolonilerde yaşam, daha karmaşık bir hale gelmiştir. Alman kolonilerinde geçerli olan mevzuat zamanın gereksinimlerini karşılayamadığından, Rusya'nın geri kalanı ile birleşmelerini engellemiştir. Rus devletinin modernizasyonuna yönelik 1860'ların büyük reformları sırasında, vesayet makamlarının yargı yetkisi yasalarla kısıtlanmıştır. Bunun yanında topraksız kolonistlerin sayısı artmıştır. Bu yüzden Volga bölgesine yakın illerde yeni kolonilerin inşası başlamıştır. XIX. yüzyılla birlikte Kuzey Kafkasya, Güney Ural, Kuzey Kazakistan ve Batı Sibirya'da Alman kolonileri inşa edilmiştir.[54]

A. İkincil Alman Kolonilerinin Oluşum Süreci

Koloni yerleşimlerindeki toprak eksikliği ve kolonilerin bölgede izinsiz olarak yeniden yerleşimi, Rus yetkililerin dikkatini Volga bölgesine yöneltmiştir. 12 Mart 1840'ta Bakanlar Kurulu kararıyla Volga kolonilerine yeni topraklar tahsis edilmiştir. 1847-1864 arası tahsis edilen arazilerde kolonistlerin yaklaşık üçte birinin yeniden yerleşimi ve kardeş kolonilerin oluşumu söz konusudur. Bazı toprakların arazi parselleri yerleşim yerlerine uzak olduğu için Volga kolonilerinde ikincil koloniler oluşturulması tasarlanmıştır. Kararname ile çiftçilerin hangi durumlarda yardımlaşacağı açıklanmıştır.[55]

İkincil koloniler oluşturulurken yeniden yerleşim, zorlama olmadan gerçekleştirilmiştir. Yer değiştirmek isteyen ailelerin, kendi tercihlerine göre bir arazi seçerek kolonilerini oluşturmaları sağlanmıştır. Yeniden yerleşim sonucu kurulan kolonilerde aileler, okul ve kilise inşası, gıda temini ve sığır alımı için faizsiz kredi alma hakkına sahip olmuştur. 1871 yılına kadar bu yolla toplamda 61 tane yeni koloni inşa edilmiştir.[56] Toprak eksikliği ve vaat edilen ayrıcalıkların yerine getirilmemesi, kolonistler arasında tepki yaratmıştır. Bununla birlikte, XVIII. yüzyılın sonundaki nüfus artışı, önemli bir toprak kıtlığına neden olmuştur. XIX. yüzyılın başlarında hükümet kararnamesiyle koloni yerleşimcilerine 2.000 dekar boş devlet arazisi verilmiştir.[57]

54 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 63.
55 Дизендорф, *a.g.e.*, C. 130.
56 Koch, *a.g.e.*, s. 23.
57 Дизендорф, *a.g.e.*, C. 135.

Almanya'dan Volga'ya son göç dalgası, Prusya'dan Novouzensk ve Samara ilçelerindeki bölgelere olmuştur. Önceden de bahsedildiği üzere, Mennonitlerin temsilcileri ile hükümet arasındaki anlaşmaya göre 1853'te 100 ailenin toplu bir şekilde yerleşimi söz konusudur. Bu ailelere 65 dekarlık tarım arazisi tahsis edilmiştir. Kolonideki her yeni üye için 300 ruble ödeme yapılmış ve Pokrowsk şehrinin kuzeyinde altı yeni koloni inşa edilmiştir.[58]

Almanya'dan Volga'ya son göç dalgasında Prusya sınırları içerisinden gelen Mennonitler, Samara eyaletinin Novouzensk ve Samara ilçelerine yerleşmişlerdir. 1853'te Mennonitlerin temsilcileri ve hükümet arasında Volga'nın batı yakasındaki boş topraklara yüz ailenin kompakt bir şekilde yerleşimi ile ilgili bir anlaşma sağlanmıştır. Anlaşma sonunda Mennonitlere önemli avantajlar verilmiştir. Her aileye, ilk yerleşimcilere verilen toprak miktarını aşan 65 dönüm tarım arazisi tahsis edilmiştir. Mennonitler yeni yerleşim yerlerine geldikten sonra üç yıl süreyle tüm vergi ve harçlardan muaf tutulmuşlardır. Ayrıca yerleşimcilerin 20 yıl süreyle askerlikten muaf tutulması da kararlaştırılmıştır. Anlaşmanın sona erdiği yılın sonunda da orduda hizmet etmeme haklarının korunması öngörülmüş, ancak kolonistlere her yeni üye için 300 ruble ödeme yükümlülüğü getirilmiştir. 1854 sonbaharında Mennonitler, Prusya'dan yirmi yedi aileyi Keppental kolonisini kurmak için Warenburg kolonisinin bulunduğu Volga bölgesine yerleştirmiştir.[59]

Lindenau ve Fresenheim kolonileri ise 1857-1862 yılları arasında göç almaya devam etmiştir. 17 Haziran 1861'de Keppental kolonisindeki Mennonit topluluğunun avukatları, toprakların tamamen dolu olduğunu belirterek Prusya bölgesinden göç etmek isteyenlerin Saratov Yabancı Yerleşim Bürosu'na başvurmalarını istemiştir. 1862'den itibaren 160 ailenin yerleşimi için 10 bin dönümlük ek bir arazi tahsis edilmiştir. Araziler, Mennonit yerleşimciler arasında, toprakların verimliliği, suya yakın olması gibi faktörler dikkate alınarak dağıtılmıştır. Bazı bölgelerde toprak sahiplerinin kira sözleşmeleri feshedilmiştir. Sözleşmeleri feshedilen bu araziler Mennonit topluluklarına ve Saratov Yabancılar Yerleşim Bürosu'nun kontrolüne devredilmiştir.

58 Beratz, *a.g.e.*, s. 256.

59 Dietmar Neutatz, "Deutsche Bauern in den Steppen Rußlands, Die Wolga-und Schwarzmeerdeutschen von der Ansiedlung bis zur Deportation. Mit einem vergleichen Blick auf die Donauschwaben", Wolfgang Schulz, *Deutsche im Osten: Geschichte, Kultur, Erinnerungen*, München, 1994, s. 130.

Mennonitler, 1905 Devrimi'ne kadar olan sürede topluluklarını kurarak tarım endüstrisinde etkili olmuşlardır.[60]

1858'de Mennonitler tarafından, Samara eyaletinin kuzeybatısında Alexandertal ve Konstantinovskaya kolonileri kurulmuştur. Bu bölgedeki yerleşim süreci 1870'e kadar devam etmiştir. Mariental, Orlov, Marienau ve Grotsfeld adlarında yeni kolonilerin kurulma aşaması bu süreçte tamamlanmıştır. Bunlara ek olarak, Danzig yakınlarındaki Alman Lutheryanlar, Aleksandrovskoy volostuna yerleşmişlerdir. Bu bölgeye göç eden yerleşimciler 100 rubleye kadar tarımsal alet ve ev eşyası gibi malzemelerle gümrükten geçmiştir. Konstantin volostuna zaman içerisinde Alman dokumacılar yerleşmiştir. Baltık bölgesinde yaşayan bu grup ekonomik kriz, sosyo-politik istikrarsızlık gibi nedenlerle Rusya'nın taşrasına göç etmiştir. Mennonit Almanlar 1863'te Samara bölgesinin en büyük merkezi olan Konstantinovka'yı kurarak görece uzun süre izole yaşamlarını sürdürmüşlerdir. İşe aldıkları Tatarlar, Çuvaşlar başta olmak üzere pek çok etnik grupla ilişkilerini sıkı bağlarla korumuşlardır. Bölgeye ayrıca Ruslar, Polonyalılar ve Estonyalılar da yerleştirilerek Mennonitler ile birlikte yaşamaları sağlanmıştır.[61]

1874'te 10 Mennonit kolonisi, Keppental ve Orlov kolonisinde iki kilise ile birleşerek Malşınskiy volostunu oluşturmuştur.[62] Tarım için kendilerine susuz ve verimsiz topraklar tahsis edilmesine rağmen toprak ve gübrelemede kullandıkları yeni tarım sistemi iyi sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Mennonitler tarım üretimi için safkan atlar kullanmışlardır. İneklerinin çoğu Hollanda ve Almanya kökenli olduğu için süt verimi de oldukça yüksektir. Toprakları işlemek için ağır demir sabanlar kullanmışlardır. Buğdayı samandan ayıran bir tür makine ile geleneksel tarım yöntemlerini mükemmel bir şekilde birleştiren Mennonitlerin ana mesleği, dinî inançlarıyla birlikte bir tür yaşam felsefesine dönüşen tarım işçiliğidir. Mennonitler evlerini de tarım topraklarına yakın olacak şekilde inşa etmişlerdir. Evlerinin yanında geniş bir avlu, sebze bahçesi ve ağaç yetiştirmek için ormanlık alan bırakmışlardır. Ekilebilir arazilerde beş ana ürün ekilmiştir. Nadasa bırakılan arazilerde çavdar, buğday, arpa veya darı yetiştirilmiştir.[63]

---

60 Heinrich Dirks, *Statistik der Mennonitengemeinden in Rußland Ende 1905*, Leipzig, 1906, s. 70.

61 Lothar König, *Die Deutschtuminsel an der Wolga*, Westfalen, 1938, s. 155.

62 Петр Владимирович Крутиков, *Список населенных мест самарской губернии, по сведения 1889*, Самара, 1890, С. 221-222.

63 König, *a.g.e.*, s. 159.

Mennonitler Aleksandertalskoy volostunda Lutheryanlar, Katolikler ve Evanjelistlerle birlikte yaşasalar da egemen güç olmuşlardır. Alman kolonileri ekonomik olarak diğer yerleşimlerden çok daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Bunun sebebi, toprakların bölünmeden bütün olarak bir aile sisteminde kalmış olmasıdır. Zamanla aile merkezli toprak kullanımı Mennonitler arasında da bozulmaya başlasa da Volga bölgesinde kurulan Mennonit Alman kolonilerinin ekonomik karakterleri nispeten daha hızlı bir şekilde gelişmiştir. Çiftlikleri ticarî tahıllara ve çiftlik tipi hayvancılık üretimine odaklanmıştır. Tarımsal ürünlerin işlenmesi, kiralanması ve pazarlanması için endüstriyel altyapı geliştirilmiştir. Mennonitler, Volga bölgesine yerleştikten sonra çiftliklerinde kırsal bölgelerin kendilerine has olan çalışma mevsimlerinde ortalama 4-5 kişi çalıştırmışlardır. Mennonitler kolektif bir şekilde örgütlenerek köprüler ve sosyal konutlar da inşa etmişlerdir.[64] Volga bölgesinde yaşayan Almanlar diğer halklardan daha hızlı ve etkili bir şekilde öz yönetim ve kredi kooperatifi sistemlerini geliştirmişlerdir.

IV. 1860-1870 REFORMLARI ve VOLGA ALMANLARINA ETKİSİ

Rusya, Kırım Savaşı (1853-1856) yenilgisi üzerine ekonomik, sosyal ve siyasî reformlara başlamıştır.[65] Rusya'da yaşayan tüm azınlıklar gibi Volga Almanları da Kırım Savaşı ile başlayan reformları gündelik yaşamın her alanında derinden hissetmişlerdir. Almanların öz yönetim hakları kaldırılmış, onlar da Rus kanunlarına tâbi tutulmuşlardır. Bu dönemde ayrıca Rus toplumunu dönüştürmeyi amaçlayan reform hareketlerine de başlanmıştır.[66] Bu bağlamda Rusça'nın okullarda ve devlet dairelerinde resmî dil olarak kullanılma zorunluluğu getirilmiştir.

Rusya'nın Kırım Savaşı'nda yenilmesinden sonra II. Aleksandr (1855-1881) tarafından yapılan reformlara verilen genel isim Büyük Reformlardır. Yapılan reformlarla Rusya'yı siyasî rakipleri karşısında güçlü bir konuma getirmek hedeflenmiştir. Rusya'nın askerî ve deniz gücünün artmasına katkıda bulunan bir dizi reform gerçekleştirilmiştir.[67] Rusya, 1860'larda dünyanın

64 Edmund Schmid-München, *Die Deutschen Bauern in Südrußland*, Berlin, 1917, s. 28-30.

65 Detlef Brandes, "*Entwicklung der Kolonien in den Jahren 1871 bis 1917*", *Die Russlanddeutschen*, München, 1992, s. 46.

66 Viktor Krieger, "Bundesbürger Russlanddeutscher Herkunft, die Identitätsstiftende Funktion geschichtlicher Erfahrungen", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, 2007/2008, s. 20.

67 James Long, "The Volga Germans and the Zemstvos 1865-1917", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 30*, 1982, s. 339.

pek çok bölgesinde ortaya çıkan siyasî, sosyal ve ekonomik gelişmelere ayak uydurmak istemiştir. Bu amaçla serflik sistemi (kölelik) 1861 yılında kaldırılmıştır. Rus köylüleri büyük fabrikaların kurulduğu şehir merkezlerine doğru göç etmiştir. Hukukun üstünlüğünü önceleyen sivil toplum dernekleri ve teşkilatlanmalarının temelleri atılmıştır.

Büyük Reformlar, 1861 Köylü Reformu, 1864 Zemstvo Reformu, 1864 Yargı Reformu, 1870 Kent Reformu ve 1860-1870'lerin askerî reformları gibi birtakım reformları içermiştir. Reformlar, Rus köylüsünün sosyal yapısını değiştirmiştir. Ayrıca sanayi toplumuna giden yolda birçok feodal tıkanıklık giderilmiştir. Ülkede kapitalizmin hızla gelişimine uygun koşullar yaratılmıştır. Yerel yönetimin gelişmesinin temelleri atılmıştır. Sivil toplum ve hukukun üstünlüğü ilkeleri yürürlüğe konulmuştur. Tüm bu uygulamalar Rusya'nın kara ve deniz gücünün artmasına yardımcı olmuştur.[68]

1861 Reformu'ndan sonra da Alman kolonilerinin ekonomik gelişimi devam etmiştir.[69] Yerel toprak sahiplerinden topraklar satın alınarak arazi miktarları arttırılmıştır. Almanlar, Rus endüstrisinde lider konuma gelerek reform sonrası dönemde de gelişmelerini devam ettirmişlerdir. Atölye ve fabrikalar inşa ederek çeşitli anonim şirketler ve ortaklıklar kurmuşlar, mühendislik ve metalürji alanlarında Rusya'nın pek çok bölgesinde işletme sahibi olmuşlardır. İşletmelerin çoğu Petersburg, Moskova, Ukrayna, Baltık ve Volga bölgelerindedir.[70] Volga bölgesindeki un öğütme endüstrisi Almanların tekelindedir.[71] Baskı üretim fabrikasını Emil Zindel başarıya ulaştırmıştır. Alfred Vacano ve K. Rayneck, Samara şehrindeki bira fabrikasında gerçekleştirdikleri üretimle güçlü bir etki ortaya çıkarmışlardır.[72]

4 Haziran 1871 tarihinde II. Aleksandr'ın yayımladığı kararname ile Volga Almanlarının özyönetim hakları kaldırılmıştır. Alman kolonistler, Rus idarî sistemine tâbi tutulmuştur. Alman kolonilerindeki bütün büro işleri Rusçaya çevrilmiştir. Bir diğer önemli değişiklik ise 1 Ocak 1874'te Alman kolonilerine zorunlu askerlik sisteminin getirilmiş olmasıdır. 4 Haziran 1871'de Rusya'da yaşayan Almanlar II. Yekaterina'dan bu yana devam eden ayrıcalıklarını kaybetmişlerdir.[73] Koloni statüsü ve kolonilerin özel kontrolü

68 Bonwetsch, *a.g.e.*, s. 79.

69 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 298.

70 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 25.

71 Eisfeld, *Die Russslanddeutschen*, s. 58.

72 Петр К. Галлер, *Поспомнания, быт немцев-колонистов в 60 хіх. в*, Саратов, 1927, С. 25.

73 Bonwetsch, *a.g.e.*, s. 104.

gibi özellikler kaldırılmıştır. Mal sahibi yerleşimciler, Rusça öğrenilmesi için kolonilerdeki okulları koruma sözü vermişlerdir. Kolonistler daha ağır ekonomik koşullarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle tarım ürünleri yetiştirmek için kullanmadıkları topraklar ellerinden alınmıştır.

1871'de Almanya'nın siyasal birliğinin tamamlanması, Rusya Almanları üzerindeki genel şüphe ve güvensizliği arttırmıştır. Rusya'nın ve Almanya'nın siyasî çıkarlarının çatışması, Rus toplumunun bir parçası olan Almanların, açık bir tehdit olarak görülmelerine sebep olmuştur. Rusya içindeki Almanlara duyulan güvensizlik, siyasî birliğini tamamlamış Almanya'nın kurulmasından sonra çifte vatandaşlık yasasının varlığından kaynaklanmıştır. Yurtdışında yaşayan Almanların vatandaşlık hakkının saklı tutulması, Rusya içerisinde huzursuzluğa neden olmuştur.[74]

Reform sonrası dönemde Ukrayna, Kırım ve Beserabya'da XIX. yüzyılın ortalarında Alman nüfusunun artışı devam etmiştir. Artan nüfus arazi açığını da beraberinde getirmiştir. Arazi sorununu çözmek için çeşitli önlemler alınmıştır. Yeni toprakların satın alınması, ikincil kolonilerin oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca hayvancılık yapabilmek için satın alınan otlaklar da kolonilerin desteklendiği kredilerle oluşturulmuştur. Rus hükümeti, 1870'lerin sonunda toprakların parçalanmasına izin vermiştir.[75] Kolonistler bu şekilde üç gruba ayrılmıştır:

- Tam (65 dönüm), yarım (32 dönüm), çeyrek (12-18 dönüm) toprak tahsisine sahip topraklar
- Hiç arazisi olmayan ya da 12 dönüme kadar arsa sahibi olan ev sahipleri
- Toprağı olmayanlar

Alman toplumunun zengin kesimlerinin çoğunluğu Mennonitlerdir. Mennonitlere, çiftlik başına ortalama 30 dönüm arazi tahsis edilmiştir. Mennonitlerin arazi işletmeleri Ukrayna ve Rus köylülerinden üç kat daha fazladır. Bir avlunun etrafında 9 dönüme yakın arazi tahsis edilmiştir. Artan arazi farklılaşması ve Alman kolonilerinin sosyal tabakalaşması toplumsal gerginliğin büyümesine neden olmuştur. Toplumsal gerilimi azaltmak için sosyal yardımlaşma dernekleri ve kilise kurumları toprak satın almak zorunda kalmışlardır. Toprak alımı için banka kredileri kullanıma açılmıştır. Özel komisyonlar bir araya gelerek delegeler oluşturulmuştur. Toprakların satın alınması belirli bir

74 Bonwetsch, *a.g.e.*, s. 82.

75 Лев В. Малиновский, *социально-экономическая жизнь немецкой колонисткой деревни в южной россии*, Барнаул, 1996, С. 73.

politika gözetilmeden yapılmıştır. XIX. yüzyılın ortalarında başlayan arazi alımı 1900'e kadar kademeli olarak artmıştır. Buna paralel olarak ekilmeyen toprakların fiyatlarının da arttığı görülmüştür.[76]

Köleliğin kaldırılmasından sonra işgücünü kaybeden Rus toprak sahipleri, arazilerini Alman kolonistlere kiralamıştır. Kolonilerde tahıl üretimi 1861 Reformu'ndan sonra giderek artmıştır. Kolonistler, Amerika'dan getirilen makinelerle tarım ürünlerindeki verimi arttırmıştır. Almanlar, zamanla kendilerine ait tarım makinelerini Odesa başta olmak üzere Saratov ve Astrahan gibi şehirlerde kurdukları atölye ve fabrikalarda üretmişlerdir. Böylece atların kullanıldığı mekanizmalar vasıtasıyla insan gücünü en aza indirerek stokları ve ürünleri arttırmayı başarmışlardır. 60 dönümlük bir çiftlikte sadece mevsimlik işçilerin tutulmasına izin verilmiştir. Geri kalanlar ise aile üyelerinden oluşturulmuştur. Kolonilerde uygulanan tarım teknikleri sebebiyle, Ukrayna ve Rusya'ya nazaran elde edilen verim, önemli ölçüde yüksektir. Bu teknikler sayesinde yılda bin rubleyi aşan miktarda bir gelir elde edildiği görülmüştür.[77]

XX. yüzyılın başında koloni çiftliklerinin tahıl yüzdeleri yaklaşık olarak şöyledir: %45 buğday, %4 yulaf, %13 arpa, %13 çavdar, %15 ise diğer ürünlerdir. Kolonilerin çiftliklerinde tarım, iklime bağlı olarak şekillense de diğer çiftliklere oranla Volga bölgesinde verim yüzde 2 daha fazladır. Diğer yandan Kırım ve Kafkasya'da bağcılık ve şarapçılık yaygınlaşmıştır. Kırım'ın en zengin şarap üreticisi Stahl'dir. Üzüm bağlarının alanı 15 dekarı aşmıştır. Sudak, Gurzuf, Balaklava ve Sivastopol'da dev şarap mahzenleri vardır. Büyüyen şarap üreticileri Kırım'ın güneyinde evler, oteller, tavernalar satın alarak zenginleşmeye devam etmişlerdir.[78]

Volga, Kırım ve Beserabya'da Alman ve Mennonit kolonilerinde hayvancılık da önemli bir rol oynamıştır. XIX. yüzyılın sonunda, koyun yetiştiriciliğinin yanında sığır ve at yetiştiriciliğine de önem verilmiştir. Yaygın olarak kırmızı Alman inekleri beslenmiştir. İneklerden elde edilen süt, genellikle günde 28-30 litre civarındadır. Çiftlik başına 7 ila 10 at, 4 ila 6 inek, kümes hayvanları ve domuz yetiştirilmiştir. Askania Nova bölgesi 1884-1903 yılları arasında ordunun at ihtiyacını karşılamak için kullanıma açılmıştır.[79]

---

76 Ehrt, *a.g.e.*, s. 81.

77 Малиновский, *Немецкой Колонисткой*, С. 73.

78 Давид В. Омельчук, *Политические репрессии против немцев Крыма*, Севастополь, 2001, С. 14.

79 Karl Stumpp, "Das Rußlanddeutschtum in Übersee", *Heimatbuch Deutschen aus Rußland*, Stuttgart, 1963, s. 15.

1890'larda yaşanan tarımsal kriz ile birlikte Volga, Kırım ve Kafkasya'da Alman kolonilerinden beklenen tahıl talebi keskin bir şekilde düşmüştür. İhracat gelirlerinin azalması krizi arttırmıştır. Kolonilerde elde edilen sermaye sanayiye entegre olmuştur. Nüfus artışı, daha fazla toprak ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bölgedeki Alman nüfusu daha çok kırsal alanlarda yaşadığından bu bölgelerde tarımsal endüstri gelişmiştir. Değirmencilik, deri, ahşap işleri ve diğer endüstrilerle birlikte tarım makineleri önde gitmektedir. Lepp ve Valman şirketleri tarafından tarım makineleri üretilmiştir.[80]

Reform sonrası dönemde, XX. yüzyılın başlarında Volga, Kırım ve Kafkasya'da kurulan Alman kolonileri gelişmiş ilk ve ortaokul sistemleri oluşturabilmiştir. Uzun ve zor bir oluşum sürecinden sonra kilise, kolonilerin manevî yaşamının gelişmesi için önemli bir merkez olmuştur. Her koloninin kendine ait ilkokulu vardır. Güney Rusya'da toplamda 835 okul tespit edilmiştir. Yekaterinaslov eyaletinde 182, Kırım eyaletinde 329, Herson eyaletinde 182, Beserabya'da 89 okul açılmıştır. 1914 yılına kadar 2.219 öğrencisi olan 21 merkezî okul bulunmaktadır. Bunlara ek olarak kolonilerde kız okulları, bir spor salonu, ticaret, tarım ve sağır-dilsiz okulları kurulmuştur.

Kolonilerdeki dil politikası zamanla farklılık göstermiştir. Koloniler çevredeki nüfusla iletişim kurabilmek için Rusça'nın önemini fark etmişlerdir. Rus dilinin öğretildiği akşam okulları kurulması planlanmıştır. XIX. yüzyılda Samuel Kludt[81] ve Gerhard Bader Alman kolonilerinde özel eğitimi başlatmışlardır. Güney Rusya'da açılan bu okullarla kültürlü, bilgili insanların yetişmesi ve böylece karşılıklı entegrasyonun öneminin kavranması ve yayılması amaçlanmıştır. Alman kolonilerindeki okullar 22 Kasım 1890 ve 10 Aralık 1892 yasaları ile Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. Zemstvo tarafından atanan öğretmenler Rus dilinin öğretilmesiyle görevlendirilmiştir. 1890'lı yıllara gelindiği zaman Rus hükümeti kırsal bölgenin okullarında Ruslaştırma politikasını etkin bir şekilde uygulayabilmiştir. Mennonitler arasında ve Alman kolonilerinin ilkokul seviyesindeki okullarında bile Rusça eğitim zorunlu hale getirilmiştir.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Alman yerleşimlerinde göze çarpan aşırı tarım nüfusu, XX. yüzyılın başlarında bölgenin sosyo-ekonomik gelişimini etkileyen bir faktör haline gelmiştir. XX. yüzyıla doğru doğal kaynakların

80 Ольга Ерохина, *Немецкое предпринимательство в хозяйственном комплексе Юга 1868-1934 гг.*, Москва, 2018, С. 566.

81 Якоб Штах, *Очерки по истории и современной жизни южнороссийских колонистов*, Москва, 1916, С. 12-15.

kullanımı gözle görülür şekilde artmıştır. Saratov ve Samara eyalet ormanlarının alanı yirmi yıldan kısa bir sürede %14 oranında azalmıştır. 1881'den 1899'a kadar çok sayıda dere kurumuş ve Volga nehrinin su debisi de düşmüştür. Toprağın düzensiz şekilde sürülmesinin bir sonucu olarak toprak erozyonu artmıştır. 1880'lerden itibaren Volga bölgesinde mahsul kıtlığı daha sık ve yıkıcı hale gelmiştir. 1879-1880, 1891, 1898, 1901, 1905-1906, 1911-1912 yıllarında hasat verimi oldukça düşüktür.[82]

Genellikle ekilen alanın yaklaşık %45'ini -Volga Almanlarının tarımsal faaliyetlerinin ana ürünü olan- buğday üretimi oluşturmasına rağmen diğer tahıl ürünleri de yetiştirilmiştir. Tarım toprakları arasında çavdar için %25 ve yulaf için %5'lik alan ayrılmıştır. Eyaletteki Alman kolonilerinde sebze ve meyve yetiştiriciliği kişisel arazilerde devam etmiştir. Patates üretimi belirli oranda artmıştır. Küçük bahçelerde elma ve kiraz, tarlalarda ise kavun, karpuz ve balkabağı yetiştirilmiştir. Tarım kaynaklı üretim sorunlarının ana kaynağı tarım alanlarının nüfusa oranla yetersiz kalmasıdır. Alman çiftçiler bu soruna çözüm aramışlar ve özel şahıslardan arazi kiralama yoluna başvurmuşlardır. Toprak kıtlığı ve yetersizliğine iklimin de kurak geçmesi eklenince hasat verimi oldukça düşmüştür.[83]

Stolpin reformları, başlangıçta Volga bölgesinde tepki görmemiştir. Birçok kırsal toplum mensubu, yeni düzenleme yerine geleneksel yönetim biçimini tercih etmiştir. Birkaç köy toprağının devlet mülkiyetine geçmesi riski ile karşı karşıya kalınsa da genellikle arazilerin kişisel mülkiyete dönüştürülmesi sağlanmıştır. Kamışin volostundaki topraksız köylülerin durumunun da giderek kötü bir hal alması reformun başarısı konusunda soru işaretleri doğurmuştur. Reformun uygulanmasında hükümet, toprak sahibi köylülere toprak edinme konusunda malî yardım sağlanması için köylü bankasına belirli bir rol vermiştir. Meydana gelen değişiklikler Rus devletinin ve toplumunun yararınadır. Yeni düzenlemelere uyum konusu, Almanlar açısından önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Kolonilerinin haklarını korumak ve entegre olmak için Rusçayı devlet dili kabul ederek bu dilde ustalaşmaları gerekmiştir.[84]

Alman kolonilerinin ayrı birer yerleşim olarak kabul görmesi olumsuz bir faktördür. Koloniler, Volga başta olmak üzere birçok bölgede çeşitli illerin, hatta ilçelerin sınırları ile bölünmüş durumdadır. Bu durum, aralarındaki

82 Henry Schlegel, "Die Wirtschaft des Gebietes der Wolgadeutschen", *Beiträge zur Heimatkunde des deutschen Wolgagebietes*, Pokrowsk, 1923, s. 39-50.

83 Fleischhauer, *Deutsche im Zarenreich*, s. 307.

84 Long, "The Volga Germans", s. 350-351.

ilişkilerin kademeli olarak zayıflamasına yol açmıştır. Sonuç olarak tek bir ulusa ait olma duygusu yavaş yavaş azalmıştır. Öte yandan Almanların bazıları yeni düzenlemelere hızla adapte olmuştur. Saratov eyaletinin Kamışinkom kolonisinde Almanlar Zemstvo Meclisi'nde çoğunluk elde edebilmişlerdir. 46 kişilik meclisin 23 üyesi çiftçi ve sanayicilerden, 5 üyesi Kamışinkom kolonisinden ve 18 üyesi de kırsal bölgeden seçilmiştir. Peter Lauck, sekiz yıl süren Zemstvo konseyi başkanlığı sırasında ülke içerisinde tanınan bir otorite haline gelmiştir. Millet ayrımı yapmadan aldığı kararlar ile pek çok çevre tarafından takdir görmüştür. Kamışin kolonisi Rusya'nın en iyi zemstvosu olarak kabul edilmiştir. Bazı Alman kolonileri de benzer bir yapıya sahiptir.[85]

Bununla birlikte kolonilerin statüsünün değişmesi ve kısıtlamaların kaldırılması sonucunda Rus vatandaşları ile eşit hale gelen Alman azınlıklar pek çok alanda söz sahibi olmuştur. Devlet ve kamu faaliyetlerinde kendilerine alan bulan mühendisler, doktorlar, bilim adamları ve girişimciler olarak Rus toplumuna hizmet etmişlerdir. Öte yandan koloni ayrıcalıklarının kaldırılması ve askerlik hizmetinin başlatılması Rusya'dan Amerika'ya göçün hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Amerika'ya göçün başını Mennonitler çekmiştir. Amerika'ya göçte, siyasî baskıların artması bir yana dinî gerekçeler de etkili olmuştur. Sosyal tabakalaşma, arazi sorunları, dinî farklılıklar, Rus sermayesi ile çatışmalar, yeterli arazi edinimi ve sermaye yatırımı olasılığının azalması gibi sebepler Mennonitlerin yurtdışına göçünün ana sebepleri arasındadır.[86]

II. Aleksandr (1855-1881) 1874'te askerlikten muaf tutulanlara mecburî hizmet getiren bir kararname imzalamıştır. II. Yekaterina'nın imzaladığı manifesto ile yerleşimcilere verilen hakların ellerinden alınması anlamına gelen bu kararnameye özellikle Mennonit Almanlar tepki göstermiştir. Bu yüzden Mennonit Almanlar arasında yurtdışına göç artmıştır. Dinî inançlarına aykırı olan askerlik hizmetine girmeleri mümkün değildir. Tepkilerini Almanya ve Amerika'ya göç ederek göstermişlerdir. Diğer taraftan Sibirya bölgesine doğru göç edenler de olmuştur. 1874'te askerî hizmet tüzüğü değiştirilmiştir. Askere çağrılma yaşı 21 olarak belirlenmiştir. Aktif hizmet süresi ise 1876'da 5 yıla, 1878'de 4 yıla ve Rus-Japon Savaşı sırasında (7 Mayıs 1906) 3 yıla kadar düşürülmüştür.[87]

Askerlik hizmetinin zorunlu hale getirilmesi Rusya'da yaşayan Alman nüfusu tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. Savaşın getirebileceği kayıplar

85 Дитц, *a.g.e.*, C. 407-408.

86 Fleischhauer, *Deutsche im Zarenreich*, s. 308.

87 Ruttmann, *a.g.e.*, s. 8.

ve sosyal yaşamın kökten değişimi gibi gerekçeler, Rusya'dan ayrılmak istemelerinin diğer sebeplerindendir. 1874-1881 yılları arasında sadece Saratov bölgesinden 500 aile ayrılmıştır. Bu sayı o dönemde nüfusun %2'sine tekabül etmektedir. Rus hükümetinin bölgeden göçe zorluk çıkarmasıyla Alman nüfus arasında göç durmuştur. Göçün durmasında askerlik hizmetinin sınırlandırılması da etkili olmuştur. Volga Almanları arasında her yıl 800 ila 1.500 kişi orduya askerî görev için çağrılmıştır. Bununla birlikte çok sayıda çiftçinin bölgeden ayrılması kolonilerin kurduğu çiftliklere zarar vermemiştir.

Zorunlu askerlik hizmetinin sorun olmasının ana sebebi dindir. Mennonitler, silah altına alınmayı, mezhep anlayışları ile bağdaşmaması sebebiyle kesin bir şekilde reddetmiştir.[88] Rus hükümeti alternatif bir görev oluşturarak askerlik hizmetine girmelerini sağlamıştır. Bölgeden çok sayıda Mennonit'in gitmesinin Rus ekonomisi için olumsuz sonuç vereceği düşüncesiyle oluşturulan ve orman ekipleri olarak adlandırılan alternatif bir sivil hizmetle sorun çözülmüştür. Mennonitlere, Karadeniz, Volga ve diğer bozkır bölgelerindeki ormanların bakımı ve ağaç dikimi görevi tebliğ edilmiştir. Mennonit cemaatinin göçünün durdurulmasını sağlayan, Kırım Savaşı generallerinden Eduard Totleben'dir. Eduard Totleben Rus ordusunda görev yapan Baltık Almanlarından birisidir. Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı verdiği mücadele ile şöhret kazanmıştır. Totleben, Mennonitlerin liderleri ile yaptığı görüşmeyi bir rapor halinde Rus hükümetine sunmuştur.[89]

1874 Kanunnamesi'ne göre çiftçi olan ailelerden askerlik görevi için bir kişi çağrılmıştır. Her yıl genç erkeklerin %54'ü aktif görevden muaf tutulmuştur. Bunlardan bazıları ailevî nedenlerden, bazıları sağlık durumları nedeniyle askerlik görevinden belirli bir süre ya da tamamen muaf tutulmuştur. Katolik ve Lutheryan kiliselerinin mensupları aktif olarak askerlik hizmetine katılmışlardır. Papazlar tarafından ayinlerde yerleşimcilere, askerî görevlerini bilinçli bir şekilde yerine getirmeleri tavsiye edilmiştir. Vaazlarda Çarlığa hizmet etmenin kutsallığına vurgu yapılmıştır.[90]

Alman kolonilerindeki sosyo-ekonomik sorunlarla birlikte okul meselesi de dâhil olmak üzere pek çok sorun gündeme gelmiştir. Rus hükümeti, Almanların kültürel yaşamını etkileyen dil eğitimi sorununu da çözmemiştir. Bunun

88 Ипатов, *a.g.e.*, C. 47.

89 Лев Викторович Малиновский, "Причины *и* обстоятельства миграции немцких колонистов на Восток *в XIX*- начале *XX* вв", *Российские немцы историография и источниковедение*, Москва 1998, C. 90.

90 Peter Sinner, "Der Deutsche im Wolgalande", *Der Deutsche im Ausland*, 30. Heft, Saratov, 1909, s. 48.

üzerine kolonileri bir araya getirmek için 17 Ağustos 1905'te "Güney Rusya Alman Eğitim Derneği" kurulmuştur. 5 Ocak 1906'da Moloçanskiy Mennonit Öğretmenler Birliği (Молочанский меннонитский союз учителей) oluşturulmuştur.[91] Ağustos 1907'ye gelindiğinde "Volga Öğretmenler Birliği", diğer toplumsal kuruluşlar gibi faaliyetlerine başlamıştır. Fakat bu çabalar az sayıda kişide sonuç bulmuştur. Güney Rusya Alman Eğitim Derneği'ne 29'u Odesa'dan toplamda 272 kişi üye olmuştur.[92]

Rus hükümeti 2 Mayıs 1881'de, Volga bölgesindeki Alman okullarını Halk Eğitim Bakanlığı'na devretme kararı almıştır. Din adamları, devlet okullarında eğitim verme ve din eğitimini gözlemleme hakkını saklı tutmuşlardır. Okulların organizasyon ve öğretim yapısı aynı kalmıştır. Bakanlık ayrıca kırsal kesim Volga kolonilerindeki okullara malî destek konusunda gerekeni yapmayı vaat etmiştir. Karamşin ve Yekaterinenstadt Rus okullarında eğitim kalitesinin iyileştirilmesine özellikle dikkat edilmiştir. 1909-1913 yılları arasında bazı okullar iki yıllık şehir okullarına dönüştürülmüştür. Bu okullarda 1917'den sonra Volga Almanlarından sosyal ve politik yaşamda önemli bir yere sahip olacak aydınlar eğitim görmüştür. Johannes Schwab (1888-1938), Georg Dinges, August Lonsinger (1881-1953) gibi aydınlar bu okullardan mezun olmuştur.

1904-1905 Savaşı'na kadar aktif görev için çağrılmayan Alman azınlığa yönelik askerî eğitim ise nadiren yapılmıştır. Bu nedenle, Rusya'da askerî hizmetin ilk otuz yılı Alman nüfusu için nispeten sorunsuz geçmiştir. Zorunlu askerlik hizmeti, yaşam tarzlarını etkilemediği için herhangi bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak Rus-Japon Savaşı'nın patlak vermesi ile durum önemli ölçüde değişmiştir. İlk kez yedek müfrezeler seferberliğe dâhil edilmiştir. On binlerce kişi, yani nüfusun yaklaşık %25'i silahaltına alınmıştır. Bu kadar sayıda erkeğin askere çağrılmasının sonucu olarak bazı aileler topraklarını kiralamak zorunda kalmıştır. Askerî görevde karşılaştıkları açlık, ölüm gibi olumsuz koşullar, Alman azınlıkların başka ülkelere göç etmesine sebep olmuştur. Göç rotasının hedefinde ise Amerika vardır.[93]

Rus-Japon Savaşı'ndan sonra, ordunun sürekli büyümesi ile bağlantılı olarak Alman kolonistlerin ordudaki seferberliği artarak devam etmiştir. Bu durum göçmenlerin ekonomilerini ve günlük yaşamlarını etkilemiştir. Bunun

91 Long, *Volga Germans*, s. 107-109.

92 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 46.

93 Gerhard Wiebe, *Ursachen und Geschichte der Auswanderung der Mennoniten aus Russland nach Amerika*, Strassburgo, 1997, s. 58.

bir sonucu olarak askerlik hizmetinden kaçışlar 1905'ten sonra artmıştır. 1912'de Volga ve Güney Rusya'daki Alman azınlıkların %30'u askerlik hizmetine gitmek istememiştir. Bu durum yetkilileri rahatsız etmiştir. Fakat yine de Almanlar askere yazılmaya devam etmiştir. 1905-1907 Devrimi Rusya azınlıklarını etkilemiştir. Volga ve Güney Rusya'nın Alman kolonistleri Devrim'e sessiz kalmamıştır. Kolonistler Devrim hareketi içerisinde aktif olarak burjuvaziyi etkileyen grev hareketlerine katılmışlardır.[94]

Alman kolonilerinde sermayenin tekelleşmesi ile birlikte köylüler arasında yoksulluk artmaya başlamıştır. Kiralık ve ticarî arazilerin çoğunun varlıklı insanların eline geçmesi, köylüler arasındaki uçurumu arttırmıştır. Yoksul köylülerin hakları savunulmaya ve maddî durumları iyileştirilmeye çalışılmıştır. Tarım alanındaki sorunları çözmek için kamuoyu oluşturma çabaları artmıştır. Sendika temsilcileri, 1905'te topraksız köylülere tarım alanları sağlanması talebini dile getirmişlerdir. Bu talebe burjuvalaşmış kitleler şiddetle karşı çıkarak toprağın yeniden dağıtılmasını istememişlerdir. Yoksul köylülerin Sibirya bölgesine gitmesi teklif edilmiştir. Bu amaçla, 17 Ocak 1907'de Kherson eyaletinde, Sibirya'da ikamet etmek yerine arazi talep eden topraksız köylülerle toplantı yapılmıştır. Sibirya bölgesinde 1902 yılında Neu-Warenburg, 1909 yılında ise Urbach kolonisi inşa edilmiştir.[95]

Alman dernekleri, siyasî arenada ise Oktobristler ve Kadetler arasında kalmıştır. Azınlık haklarına önem vermeleri nedeniyle bu partilerde kendilerine yer bulan Almanlar, zamanla partilerin doğasında var olan ulusal egemenlik düşüncesi yüzünden onlardan uzaklaşmışlardır. Alman azınlıklar arasında önde gelen öğretmenler, burjuvalar ve din adamlarından oluşan bir grup 1906 yazında bir araya gelerek "Deutsche Volkszeitung" gazetesini çıkarmaya karar vermiştir. Bu önemli hareketle birlikte Alman halkı arasında ulusal bilinç uyandırılmaya çalışılmıştır. Gazetenin ilk sayısı 23 Ağustos 1906'da Tartu'da yayımlanmış, sonrasında Saratov'da bir gazete kurmak mümkün olmuştur.[96]

Gazetede düzenli olarak yer alan konulardan biri de okul sorununun çözümüne katkı sağlanmasıdır. Alman halkı tarafından dile getirilen az sayıdaki siyasî talep, yetkililer arasında destek bulamamıştır. Kasım 1906'da delegasyonun başkente gönderilmesi sonuçsuz kalmıştır. Lutheryan din adamlarının temsilcileri Stolpin ile görüşmek ve kilise okullarının devlet okullarına dönüştürülme projesi için St. Petersburg'a gelmiştir. Ocak 1907'de heyet

94 Dönninghaus, *Jakob Dietz*, s. 28.
95 Beratz, *a.g.e.*, s. 60
96 Schmidt, *a.g.e.*, s. 244.

Eğitim Bakanı ile bir araya gelmiştir. Mayıs 1907'nin başında delegasyon yine Petersburg'a gitse de sonuç elde edilememiştir. Umutlar Birinci Devlet Duma'sına ve İkinci Devlet Duma'sına bağlanmıştır.[97]

Seçim sistemi, Alman köylüsünün seçimlere katılmasına izin vermemiştir. Oy kullanma hakkına sahip olan tüm gruplar, Oktobristlerin Alman grupları tarafından önerilen adaylarını desteklemişlerdir. Böylece Beserabya bölgesinden milletvekili seçilmesine katkıda bulunmuşlardır. Toplumun burjuva kesiminin önderliğindeki toplumsal hareket sayesinde okullarda Almanca öğretme izni, ancak 1905-1907 Devrimi sırasında elde edilmiştir. Büyük reformların uygulanmasına rağmen Almanlar İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı gibi kurumlarda çalışmalarda bulunarak Rus Çarlığına hizmet etmişlerdir. Rusya donanmasında, özellikle Baltık Almanları arasından çok sayıda üst düzey subay yer almıştır.[98]

Dinî özgürlükler hakkındaki 17 Nisan 1905 tarihli kararnameye dayanılarak, Rus dilinin öğretilmesine karşı itiraz sesleri duyulmaya başlanmıştır. İtirazlar Sibirya ve Volga bölgesinden yükselmiştir. Karadeniz bölgesinde ise bariz bir protesto biçimi ortaya çıkmamıştır. 19 Eylül 1907'de Volga'da kurulan dernekler aracılığıyla kütüphaneler oluşturulmuş, böylelikle Alman nüfusun eğitimi, Alman dilinin muhafazası, Alman kültürünün korunması ve tanıtılması amacıyla hareket edilmiştir. 18 Eylül 1906'da Güney Rusya Alman Birliği kurulmuştur. Kabul ettikleri tüzük programları içeriğinde, Rusya'da yaşayan Almanlar arasında sözlü ve yazılı olarak Alman dilinin korunmasının desteklenmesi yer almıştır. Birliğin operasyon bölgesi Volga başta olmak üzere Kırım, Herson, Yekaterinoslav, Don bölgesi, Kafkasya ve Sivastopol olarak belirlenmiştir. 5 Şubat 1908'de Güney Rusya Alman toplumunu bir araya getiren Odesa'da da benzer bir dernek kurulmuştur. Burada da Alman kültürünün ve dilinin korunması için okuma odaları ve kütüphaneler kurulması planlanmıştır.[99]

Eğitim alanında özellikle dinî grupların ve derneklerin açtığı kurslarla şehirlerde ve kırsal alanda etkin bir şekilde faaliyet gösterilmiştir. Koloni

97 Donald J. Raleigh, *Revolution on the Volga: 1917 in Saratov*, London, 1986, s. 28.

98 İçişleri Bakanı (1902- 1904) Vyacheslav von Pleven, Dışişleri Bakanı (1902- 1906) Vladimir Nikolaevich Lamsdorf, Maliye Bakanı (1892- 1903) Sergey Yulievich Witte, aynı zamanda Bakanlar Kurulu Başkanı (1905- 1906), Savaş Bakanı (1905- 1909) Piyade Genel Alexander Fedigerovich Rediger.

99 Dönninghaus, *Jakob Dietz*, s. 40-51.

okullarının yeniden düzenlenmesi ile baskılara rağmen ulusal kimliklerini koruyan Almanlar, Rus eğitim sistemine entegre edilmiştir.[100]

Zemstvo Meclisi eğitim alanında temel değişiklikler yapan yeni adımlar atmıştır. İlk Zemstvo okulu 1871'de Dobrinka kolonisinde açılmıştır. Rusça eğitim veren öğretmenlere maaş ödenmesi ve okulun diğer giderlerine malî yardım yapılması önemli başlıklardan birisidir. 1900 yılına gelindiği zaman Zemstvo'nun bütçesinde halk eğitimine ayrılan bütçe genel bütçenin %30'una tekabül etmektedir. Öğretmen maaşları, kütüphanelerin ve ders materyallerinin organizasyonu, üniversite ve liselerdeki öğrencilere burs sağlanması da Zemstvo kararlarında yerini alarak yürürlüğe girmiştir.[101]

Zemstvo okullarının kendi ağlarını oluşturması, diğer okul türleri ile sağlıklı bir rekabet ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özel eğitim 1870'lerden itibaren yeni bir sisteme geçmiştir. Alman kolonilerinde çocukların daha iyi eğitim alabilmesi için Gesellschatschulen adında 10-15 kişilik okullar açılmıştır. 1870'te Karamşin, Zolikha, Golabocka kolonilerinde açılan bu okullar 1880'lerin sonuna gelindiğinde Eğitim Bakanlığı müfettişlerinin takdirini kazanmıştır. 1890'lara gelindiğinde Kamışin bölgesinde 27 okul mevcuttur. Kolonilerdeki özel okullarda az sayıda çocuğa eğitim verilebilmiştir. Özel okullar, kilise okullarına kıyasla Rus dili eğitiminde nispeten ileri bir seviyededir.[102]

II. Aleksandr'ın (1855-1881) reformlarının uygulanması üzerine bazı koloni sakinleri, kilise okullarında Rus dili çalışmalarına başlamanın önemli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hükümet organlarında çalışmanın önemini kavrayan Alman aydınları, Rusçanın öğrenilmesi ile hem hükümetle hem de Rus nüfusuyla kurulan ilişkilerin artacağını düşünerek hareket etmişlerdir. Rusça bilgisine sahip olmak zorunluluğu, askerlik hizmetinde aranan şartlardan birisi olmuştur. Askerî hizmet konusunda Mennonitler için ise dinî öğretiler belirleyici olmuştur.[103]

Din adamları Rus dilinin öğrenilmesi konusunda farklı tutumlar takınmışlardır. Bazı din adamları Rusça öğrenmenin önemine vurgu yaparak, dil bilen öğretmenler yetiştirmenin Rus siyasî sisteminde belirleyici bir rol oynayacağına inanmışlardır. Bir diğer grup ise eski ayrıcalıkların kaldırılmasını gerekçe

100 В.И, Гохнадель, *Великая Россия: российская биографическая энциклопедия. Т. 11, кн. 1: Ученые-естественники немецкого происхождения, Санкт-Петербург*, 2014, С. 150.

101 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 31.

102 Fleischhauer, *Deutsche im Zarenreich*, s. 462.

103 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 44.

göstererek, Ruslaştırma politikasına karşı çıkmışlar, kilise cemaati arasında, kültürel ve sosyo-ekonomik konumun korunması gerektiği yönünde konuşmalar yapmışlardır. Koloni sakinlerinin çoğunluğu kilise okullarında eğitim almaya devam etmiştir. 1871 yılında Volga bölgesindeki Alman köylerinde 175 okul bulunmaktadır. Bu okullardaki 49 bin öğrenciye 220 öğretmen eğitim vermektedir.[104]

1909'da Tarım Müdürlüğü'nün emri ile kolonilere yönelik düzenlemeler askıya alınmıştır. Düşük toprak kalitesi ve su eksikliği banka arazilerine olan talebi oldukça düşük tutmuştur. Yerel banka şubelerinin Alman kolonilere arazi satmasına müsaade edilse de belirli bir dekarın üzerine çıkmalarına izin verilmemiştir. Bu yüzden Saratov ve Samara kolonilerinde tarıma dayalı üretim yapan hane halkı, Alman kırsallarını yavaş yavaş terk etmeye başlamıştır. İlk etapta bunların %27'si Volga bölgesindeki şehirlerde yaşamayı tercih ederek topraklarını terk etmiştir. Köylü Toprak Bankası'nın yardımları terk edilen topraklara ve büyük çiftliklere aktarılarak verimin arttırılması amaçlanmıştır.

V. XIX. YÜZYILDA VOLGA ALMANLARININ EKONOMİK GİRİŞİMLERİ

II. Yekaterina'nın Manifestosu ile Volga bölgesinde kurulan Alman kolonilerinin temel geçim kaynağı tarımdır. 19 Mart 1764 Tarım Yasası ile tahsis edilen araziler kişisel mülkiyet değildir, kolonilerin tüm sakinleri için ortak olarak tahsis edilmiştir. Arazi, kolonide yaşayan her aile için 30 dekardan oluşmaktadır. 15 dekar ekilebilir arazi, 5 dekar saman arazisi, 5 dekar bahçe ve 5 dekar mera arazisi sayılarak sürekli kullanım için tahsis edilmiştir. Bu şekilde Alman kolonilerinde ortak kullanımlı mülkiyet sistemi oluşturulmuştur. Her aileye, bölünmeden miras kalacak şekilde, mülkiyet hakkı tanınarak kalıcı topraklar verilmiştir. Köylünün toprağı ayrılmaz bir ekonomik birim olarak kullanılmıştır.[105] Tarım dışındaki iş gücü fazlasının farklı alanlarda istihdamı ile bölgede el sanatları, sanayi ve ticaretin gelişmesi planlanmıştır. Nüfus artışının planlanandan daha fazla olması, kolonilere 200 milyon dönümlük yeni arazi tahsis edilmesini gerektirmiştir.

Önceki bölümlerde değinildiği üzere, Volga kolonilerinin kurulmasının temel amacı tarımın geliştirilmesidir. Alman yerleşimciler, yeni ele geçirilen boş arazileri etkin bir şekilde kullanarak ekonomik gelişimi tamamlama

104 Matthäi, *a.g.e.*, s. 169.

105 Jurii A. Petrov, "Das Bankhaus J. W. Junker&Co. Deutsche Unternehmer in Rußland vom 19. Bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropeas* 42 1994, s. 202-216.

planına uygun şekilde yerleştirilmişlerdir. Yerleşimciler, pulluk, tırpan gibi metal malzemeleri kullanarak rotasyonlu toprak kullanımına gitmişlerdir. Kolonilerde ağırlıklı olarak buğday ve çavdar üretilmiştir. Bunun yanı sıra Alman kolonistler patates, keten, kenevir ve tütüne bağlı tarım mahsullerinin Rusya'da üretimine ve tanıtımına katkıda bulunmuşlardır. II. Yekaterina'nın uzak hedefleri arasında yer alan Volga Almanlarının Rus köylülerini tarım teknikleri açısından etkileme planı ise minimum düzeyde kalmıştır.[106]

İfade edildiği üzere, Rusya'ya göçen kolonistlerin pek çoğu ilk yıllarda beklediklerini bulamamışlardır. Şikâyetlerin dilekçelerle resmî makamlara ulaştırılması üzerine II. Yekaterina 1775 yılında bir kararname yayımlamıştır. Söz konusu kararnamede, yerleşimcilerin Rusya'ya bağlılıklarını ifade etmeleri ve ellerinden geleni vermeleri gerektiğinin, aksi takdirde aldıkları kredileri geri ödeyerek Rusya'dan ayrılabileceklerinin altı çizilmiştir. İsteyen kolonistlere askerî bürokrasi kademelerinde hizmet etme fırsatı sunulmuştur.[107] Öte yandan Volga bölgesindeki bazı kolonilerde tarımın sürdürülmesi ve desteklenmesi için Yabancılar Ofisi kredi desteği vermemiştir. Bunun temel sebebi, ekonomik yardım için yeteri kadar finansman olmaması ve dil bariyerinin aşılamamasıdır.[108]

XIX. yüzyılda kolonilere buğday, tütün, çavdar, yulaf ve arpa ekimi için araziler tahsis edilmiştir. XIX. yüzyılda Volga kolonilerinde tütün üretiminin 640 tona kadar ulaştığı tespit edilmiştir. 1828 yılında Saratov'da Rusya'daki ilk tütün fabrikası açılmıştır.[109] 1856 yılında ise Zolaturn kolonisinde 129 ailenin bir araya gelmesi ile ikinci tütün fabrikası kurulmuştur. Rusya içerisindeki pek çok şehre gönderilen tütün, Alman kolonilerinde kurulan fabrikalardan sağlanmıştır.

Rusya'da bulunmayan pek çok ekonomik ürünün imal edilmesinin önünü açan Avrupalı girişimciler, Rusya'da endüstriyel kalkınmanın mihenk taşı olmuşlardır. Alman prenslikleri, İsviçre ve Hollanda'dan gelen tüccarlar bunlar arasında sayılabilir. Rusya Almanlarının girişimleri 1860'lara kadar bireysel olarak gelişmiştir. Sermayelerini aile şirketlerine ve özel ortaklık işletmelerine yatırmışlardır. Almanlar tarafından Rusya'da elde edilen sermaye, Ruslara ait demiryolu, ticaret ve sanayi şirketlerinden hisse satın alımında kullanılmıştır.

---

106 İgor Pleve, *The German Colonies on the Volga: The Second Half of the Eighteenth Century*, Saratov, 2001, s. 143.

107 А. Леопольдов, *Исторический очерк Саратовского края*, Москва, 1848, С. 64.

108 Гросс, *a.g.e.*, С. 39.

109 Страничка изь истории промышленности юго-восточной россии, табачная фабрика *а. к.* штаф *в* саратов, Саратов, 1896, С. 14-15.

Ek olarak kendi şirketlerini kuran Almanlar, birikimlerini farklı ekonomik sahalara yatırmışlardır. Rusya'da servetlerini birkaç kuşak boyunca devam ettiren Rus Almanları, yeniden yatırım için yabancı sermayeye ihtiyaç duymamıştır.[110]

1897 nüfus sayımına göre, 1,8 milyon Alman yerleşimcinin yaklaşık 400 bini Rusya'nın farklı şehirlerinde yaşamaktadır. Bunların 12 bini tüccar veya zanaatkârdır. Tüccar localarına kayıtlı olan Rus Almanları, Rusya'nın önemli sektörlerinde etkili olmuşlardır. Bununla birlikte, Rusya ekonomisinin bir parçası olan Almanlar, ulusal ve kültürel özelliklerini de korumuşlardır. Ruslaştırma ve asimilasyon politikası çerçevesinde ancak ikinci, üçüncü nesilden dillerini ve kültürlerini kaybedenler olmuştur.

Alman girişimciler, Batı Avrupa'daki girişimci ve tüccarlarla Rusya arasında bir köprü kurmuşlardır. Alman kökenli bir girişimcinin yasal statüsü uyruğuna göre belirlenmiştir. Rusya Almanları, vatandaşlık bağlılıkları sorgulanmadığı için ticarî işlerde ayrımcılık hissetmemiştir. 1860'ların başına kadar (Reichdeutsch) Alman devletinin vatandaşı olan herkes, Rusya'da iş yapmak için özel bir izne ihtiyaç duymuştur. 1863-1865 yılları arasında çıkarılan yasalar, sanayi ve ticarette aktif olan Rusya Almanlarına diğer yabancı milletlerin mensupları arasında avantaj sağlamıştır.[111]

Volga Almanları, tarımsal üretime bağlı olarak gelişen ekonomik alanlarda söz sahibi olmuşlardır.[112] 1813'te Saratov il yönetimi, Kigelschein kolonisinde şeker pancarı fabrikası kurulmasına destek vermiştir. Üretimden elde edilen şeker pancarı ile alkol yapılmıştır. Pancar üretimi için çevre kolonilerdeki araziler kullanılmıştır. Yağ işleme atölyeleri, tarım aletlerinin üretildiği atölyeler, yünlü kumaş ve sert keten üretimi de Alman kolonilerinde gelişerek bölgeye yayılmıştır. Deriden yapılan giysi ve tarımda kullanılan koşumlar, hızla gelişme gösteren bir diğer alandır. 1871 yılında Volga bölgesinde 140 tabakhane kaydedilmiştir. Deri sektörünün etkisi ile ayakkabı üreten atölyeler başka bir iş kolu oluşturmuştur.[113]

Volga bölgesindeki Alman kolonilerinde endüstriyel dokumanın önünü açan sarpinka üretimi, Sarepta kolonisinde geliştirilmiştir. Pugaçev İsyanı'ndan

110 Габидуллина роза фагимзановна, вклад российских немцев в экономическое развитие поволжья второй половины xix – начала xx веков (на материалах самарской и саратовской губерний), Самара, 2007, с. 20.

111 Fleischhauer, *Deutsche im Zarenreich*, s. 316.

112 Пётр Серафимович Кабытов, *Аграрные отношения в Поволжье в период империализма*, Саратов, 1982. С.14

113 Гросс, *a.g.e.*, C. 41.

sonra iplik Silezya ve Saksonya bölgesinden, ipek ise İtalya'dan sipariş edilerek kumaş ve eşarp üretimine başlanmıştır. Ürünlere olan talebin artması nedeni ile 1797'de sarpinka fabrikası için ikinci bir taş bina inşa edilmiştir.[114] Yurtdışından hammadde temin edilmesindeki zorluklar, Astrahan üzerinden elde edilen İran pamuğundan iplik üretimine geçilmesine neden olmuştur. Sarepta kolonistleri, çevrelerindeki diğer kolonilerde de iplik fabrikaları kurarak üretime katkıda bulunmuşlardır.[115]

Sarepta kolonisinde ipliği çeşitli renklerde boyamak için bir boyahane kurulmuştur. Sarpinka üretiminin kârlılığı ve artan rekabet, üretimi Saratov merkezine taşımaya zorlamıştır. 1850'lerin sonunda sarpinka üretimi Schmidt, Borel ve Reineck'in başını çektiği tüccar ailelerde yoğunlaşmıştır. Bunlar komşu kolonilerdeki küçük üreticilerden de hizmet almışlardır. Resmî verilere göre, 1866'da 6 bine yakın dokuma tezgâhının bulunduğu 69 sarpinka fabrikası Volga Alman kolonilerinde faaliyetlerine devam etmektedir. Bu fabrikalarda 1 milyon 156 bin ruble tutarında malzeme üretimine ulaşılmıştır. 1870'lerde sarpinka üretiminde düşüş yaşanmasının sebebi ise üreticilerin ana sermayelerini un öğütme endüstrisinde kullanmak istemeleridir.[116]

Karamış kolonisi ise sarpinka üretimin merkezi olmaya devam etmiştir. Sarpinka kumaşı yeni bir tür olarak daha dayanıklıdır, ancak el tezgâhlarında üretildiği için maliyeti yüksektir. Bu bakımdan makine üretimi ile rekabet edebilmesi, endüstriyel ürünlerden daha dayanıklı olmasına bağlıdır. A. Stepanov'un oluşturduğu pazarlama yöntemi ile dağınık fabrikalar bir ortaklık çatısı altında birleştirilmiş ve dokuma tezgâhlarının iyileştirilmesi sağlanmıştır. Böylece yarı ipek ve yarı makineleşme ile üretilen kumaşlar pazarda kendisine yer edinmiştir. Sarpinka üretiminin gelişmesi, kumaşın tüm Rusya'da tanınmasını sağlamıştır. Ülke çapında dağıtımın sağlanması ile XX. yüzyılın başlarında Sosnovkaya volostu, yeterli büyüklükte verimli toprağa sahip olmamasına rağmen kıtlık yıllarında bile iktisadî bakımdan müreffeh bir seviyeye ulaşmıştır.[117]

Volga bölgesinin iklim ve doğa koşulları bölgeye özgü endüstrilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bölgede sayısı 10'ları bulan akarsularda su gücüyle çalışan değirmenler inşa edilmiştir. Böylelikle Volga kolonilerinde

114 P. G. Ljubomirow, *Die Wirtschaftliche Lage der deutschen Kolonien des Saratower und Wolsker Bezirks im Jahre 1791*, Pokrowsk, 1925, s. 43.

115 Schlegel, *a.g.m.*, s. 39.

116 Плеве, *Саратов*, С. 36.

117 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 26.

değirmencilik, yeni bir iş/üretim kolu olarak gelişme göstermiştir. İlk kolonistler Hollanda tipi gelişmiş değirmenler inşa etmişlerdir. Karamış, Dobrinka, İlavl gibi nehirlerin kıyısında un değirmenleri kurulmaya başlanmıştır. Rıbinsk şehrinden Astrahan'a kadar uzanan çizgide un değirmenciliğinin gelişmesi sağlanmıştır. Beklenen başarının sağlanmasında pazarlara ulaşımın demiryolu ile daha da hızlanmış olmasının payı büyüktür.[118]

Volga bölgesi, Alman girişimciler için önemli merkezlerden birisi olmuştur. Bölgede lider sektör, tarımsal üretime dayalıdır. XIX. yüzyılın sonunda Alman yerleşimcilerin torunları bölgedeki kentsel nüfusun yaklaşık yüzde onunu teşkil etmektedir ki bunların çoğunluğunu tüccarlar oluşturmaktadır. Baronsk (günümüzde Marx) Samara Valiliği, Balzer (şimdiki Krasnoermejsk) Saratov Valiliği çevresindeki tarımsal yerleşimlerde, tarımla uğraşan, çavdar ve buğday yetiştiren veya sığır yetiştiren büyük, orta ve küçük ölçekli işletmelerin birçoğu yaşamaya devam etmiştir. Volgograd yakınlarındaki Sarepta kolonisinde Almanlar, XVIII. yüzyılın sonunda ve XIX. yüzyılın başında yağ ve hardal üretmeye başlamıştır. Onların torunları 1859'da Rus İmparatorluğu'nun çiftlik kurucuları olmuşlardır.[119]

Sarepta kolonisinden 1770-1780 yılları arasında elde edilen deneyimle sarpinka adı verilen pamuk türü imal edilmiştir. Sarepta kolonisi, Rusya'da çok popüler olan pamuklu sarpinka kumaşının imal edildiği ilk yerlerden biridir. Volga'nın dağ tarafındaki kolonilerde ve Saratov'da evlerde sanayi üretimi gelişmiş ve yaygınlaşmıştır.[120] Zamanla kış aylarına özgü mevsimlik çalışmalar bağımsız bir endüstri haline gelmiştir. 1820'lerde Schectel Kardeşler ve Schmidt Kardeşler fabrikaları, evlerde faaliyet gösteren dokuma tezgâhlarının geliştirilmesine de katkıda bulunmuştur. 1845'te kolonilerde evlerde üretim yapılan dokuma tezgâhları 760 bin sayısına ulaşmıştır. Bu sayı Volga kolonilerindeki ailelerin yüzde otuzuna tekabül etmektedir. XIX. yüzyılda Borell, Schmidt, Reinecke ve Weber şirketleri bu alanda önemli bir rol oynamıştır. XX. yüzyılın başında ise dönemin en büyük üreticilerinden biri olan A. Bender&Sons adındaki şirket kurulmuştur.[121]

Volga Almanlarının sarpinka (iplik) endüstrisi, ekilebilir arazi sorununa önemli bir alternatif olarak sürekli varlığını korumuştur. Bu endüstri, özellikle dağ kolonilerinde kendine yer bularak Volga Almanlarının ekonomik

118 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 49.
119 Schlegel, a.g.m., s. 40.
120 Плеве, *Сарепта*, С. 42.
121 Плеве, *Сарепта*, С. 37.

canlılığına katkıda bulunmuştur.[122] Volga bölgesinde gelişen iplik endüstrisi Volga nehri kanalı ile Saratov ve Kamışin üzerinden pazara uzun süre ulaşabilmiştir. Demiyolu ağının genişlemesi ile birlikte süreç giderek hızlanmıştır.[123] Sarepta kolonisinde üretilen dokuma ürünler, Rus köylüleri, Kırgız-Kazak ve Kalmuklar arasında popüler hale gelmiştir. Ürünler pahalı olmasına rağmen kısa sürede pazarda kendine yer açmıştır.[124]

Dokuma endüstrisi için evlerinde çalışanlar genellikle Ekim'den Nisan ayına kadar çalışmalarına yoğunluk vermiştir. İklim şartlarının tarım yapmaya müsait olmamasından kaynaklanan bu durum, koloniler için avantaj haline gelmiştir. 1830'lu yıllarda üretime katkıda bulunanlar genellikle erkek nüfus iken 1900'lere doğru kadın nüfusun oranı giderek artmıştır.[125]

Karamşin bölgesindeki özellikle Balzer ve Messer kolonileri iplik endüstrisini elinde tutan iki koloni olarak öne çıkmıştır. 1888 yılında Karamşin bölgesinde yaklaşık 7 bin tane iplik makinesi üretime katkıda bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı arefesinde sarpinka üretimini birkaç aile elinde tutmaktadır. Sadece 17 ailenin makineleri iplik endüstrisinde faaliyet gösterirken, 5 aile, pazarın %60'ına hâkimdir.[126] Üretilen sarpinka, 1840'lı yıllarda yerel pazara hitap ederken, 1860'lara gelindiğinde renk seçeneklerinin artması üzerine bütün Rus kadınları arasında popülerlik kazanmıştır. 1880'lerde demiryolu ağının genişlemesi ile birlikte Moskova'nın yanında Batı Sibirya ve Türkistan'da da sarpinka satışı artmıştır.[127]

1905 Devrimi sarpinka üretimini aksatmadan devam ettirmiştir. 1905 yılında Volga kolonilerinde yaklaşık 10 bin kişi sarpinka üretiminde istihdam edilmiş durumdadır. Türkistan'dan elde edilen pamuk ile üretim giderek artmıştır. Mısır ve Amerika'dan ithal edilen pamuğun daha pahalıya mâl olması, Türkistan pamuğuna olan ilgiyi artmıştır. 1911 yılında 3,5 milyon rublelik sarpinka üretimine ulaşılmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte hammadde sıkıntısı baş gösterse de Yekaterinoslav, Harkov (Harkiv), Orenburg, Bakü ve Taşkent'te Borel Kardeşlerin fabrikalarının satış ofisleri açılmıştır.[128] Fakat bunun büyük bir ekonomik gelişme işareti olmadığının da altı çizilmiş

122 Bauer, *a.g.e.*, s. 56-58.

123 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 326.

124 Tugan Baronavsky, *The Russian Factory in the 19th Century*, Georgtown, 1970, s. 178.

125 Long, *Volga Germans*, s. 140.

126 Jacob Dietz, *History of Volga German Colonists*, Lincoln, 2005, s. 255

127 Hans Brandenburg, *The Meek and the Mighty: The Emergence of the Evangelical Movement in Russia*, 1977, s. 24.

128 Long, *Volga Germans*, s. 145.

ve söz konusu ofislerin açılmasının bölgenin ekonomik sorunlarına çözüm olmaktan ziyade bireysel bir zenginlik göstergesi olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[129]

Yerli tahılları işleyen değirmen endüstrisi orta ve alt Volga'ya egemen olmuştur. XX. yüzyılın başında Saratov, yılda 13 milyon tonluk un üretimi ile Rus değirmencilik endüstrisinin önde gelen merkezidir. Bu sanayi dalında lider firmalardan I. Seifert, K. Reinecke, E. Borell ve Schmidt Kardeşler ve F. Becker, P. Pennecker gibi markalar ortaya çıkmıştır. 1860'lı yıllarda Saratov bölgesinde en önemli üretim, buğday olmuştur.[130] 1860'lı yıllardan itibaren giderek artan toprak ihtiyacından dolayı Alman kolonileri Rus hükümetinden herhangi bir izin almadan geniş Volga steplerindeki ekilebilir arazileri kullanmıştır.[131]

Samara şehrinde "Könitzer&Co" makarna fabrikasında un işlenmiştir. Tarım ve değirmencilik endüstrisinin ihtiyaçlarını E. Beringers ve Saratov'daki Hantke Kardeşlerin metal ürünleri endüstrisi karşılamıştır. Özellikle Alman girişimciler sayesinde bölgede, 1860'lardaki pulluk ve diğer tarımsal aletlerin üretildiği zanaat işlerinden endüstriyel tarım makineleri üretimine geçiş yapılmıştır. Yapı malzemeleri endüstrisinde, diğer ürünlerin yanı sıra büyük değirmenlerin inşası için üretilen tuğla ve çimento şirketleri büyümeye devam etmiştir. 1909'da Volga'da buharla çalışan değirmen sayısı 480'e yükselmiştir ki bunun 145'i Almanlara aittir. 62 tarımsal makine şirketinin 32'si de bölgedeki Almanlar tarafından işletilmiştir.[132]

XX. yüzyılın başında Saratov ve çevresindeki Alman kolonilerinde kumaş fabrikasının yanı sıra büyük un öğütme değirmenleri de merkezî bir görevi yerine getirmeye devam etmiştir. Değirmenler günlük 59 bin ton un üretirken, bu miktar Samara'da 45 bin, Nijni Novogorad'da ise 42 bin tona yaklaşmıştır. Miller Kardeşlerin çikolata fabrikasının ürünleri de pazarda kendine yer bulmuştur. Staff tütün fabrikası, Volga bölgesinin önde gelen tütün üretimini

129 Eduard Seib, "Der Wolgadeutsche im Spiegel seines Brauchtums", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, 1967/1968, s. 145-209.

130 James W. Long, "Agricultural Conditions in the German Colonies of Novouzensk District, Samara Province, 1861-1914, *Slavonic and East Europan Review 57*, 1979 October, s. 531-555.

131 Beratz, *a.g.e.*, s. 168.

132 F.W., "Johann Höhn, der bekannte Pflugfabrikant in Odessa", *Heimatbuch der Deutschen aus Rußland 1956*, Stuttgart, 1956, s. 25.

yapmaktadır. Yüksek kaliteli hammadde ürünleri, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Yekaterinenstadt yakınlarındaki Alman kolonilerinde üretilmiştir.[133]

Rusya'nın güneyinde bulunan Karadeniz kolonilerinin sakinleri, Alman girişimcilerden, özellikle Protestanlara benzer çalışma ahlakına sahip olan Mennonitlerdir. Volga gibi tarım sektörünün gelişimine dayanan bir bölgedeki ana sanayi, tarım makineleri ve değirmen ekipmanı üretimi üzerine kuruludur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, güney valilikler ziraat mühendisliğinin merkezi haline gelmiştir. Yekaterinsatdt şehrinde Lepp&Wallmann, Odesa'da ise J. Höhn şirketleri kurulmuş ve faaliyete başlamıştır. Her iki şirket de koloni zanaat işletmelerinden ortaya çıkmıştır. 1874 yılında Lepp&Wallmann şirketi Rus pazarına hâkim olan tahıl biçme makineleri üretmeye başlamıştır. Höhn şirketi 1881'de geliştirilmiş saban üretimine başlamıştır. Bu şirket, XX. yüzyılın başında bin işçilik çalışanı ve yıllık 120 bin pulluk üretimi ile Rusya'daki en büyük tarımsal alet üreticisidir.[134]

XIX. yüzyılın ortasında Odesa'da *Fenderich&Co* adında sadece tarım ekipmanı üreten bir şirket kurulmuştur. Gemi ve tramvay arabaları, buhar motorları, kazanları inşa eden demir kooperatifi "Bellino-Fenderich" de geliştirilmiştir. Ayrıca savaş sanayisi için top, deniz savaşları içinse Karadeniz filosunda kullanılmak üzere mayın döşeme ekipmanı üretilmiştir. İsviçre bölgesinden gelen ailelerin kurduğu şirketler önemli ticarî başarılara imza atmıştır.[135]

1880'li ve 1890'lı yıllarda, güneyde, çok sayıda tarım makinesi üreten şirket ortaya çıkmıştır. Bunların büyükleri arasında Jakob Niebuhr'un fabrikaları bulunmaktadır. "Witwe Matthias&Söhne" şirketi, demiryolu sahasında ortaya koyduğu çalışmalar açısından önemlidir. 1880'lerde metalürji sanayisinin gelişmesiyle demiryou hatlarının inşası sayesinde fabrikanın ürünlerinin Rusya'nın diğer bölgelerine transferi daha hızlı olmuştur. XIX. yüzyılın sonunda, Rusya'nın güneyinde, Alman azınlığın tarım makineleri üretimindeki payı %54'tür. Ancak bölgedeki Alman nüfus %3,5'ten daha fazla değildir.[136]

---

133 Schlegel, a.g.m., s. 47.

134 *Zehn Jahre wolgadeutsche Autonomie 1918-1928*, Pokrowsk, 1928, s. 25.

135 Urs Rauber, Schweizer *Industrie in Russland, ein Beitrag zur Geschichte der industriellen Emigration des Kapitelexports und des Handels der Schweiz mit dem Zarenreich (1760-1917)*, Zürich, 1985, s. 83-92.

136 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 327. Almanların sanayi ve ticaretin neredeyse tüm alanlarında aktif olması dikkat çekicidir. Tarımsal ürünlerin işlenmesinde, inşaatta, petrol endüstrisinde, makine mühendisliğinde ve madencilikte çok sayıda Alman şirketi ve Alman, etkili bir şekilde temsil edilmiştir. Siemens, Südbayernin bira fabrikaları, Fohrer,

Rusya'nın güneyinde Almanların en büyük kentsel yerleşimi, 1897 nüfus sayımına göre Odesa'dır. Buradaki toplam 403 bin kişiden 100 bine yakını Almanca konuşmaktadır. Şehirdeki en önemli ekonomik faaliyet tahıl ticaretidir. 1880'lerde ve 1890'larda "E. Mass&Co" şirketi bu alanda lider konumdadır. Alman girişimciler endüstride önenmli rol oynamışlardır. Fabrika ve atölyelerin kurulmasına ön ayak olanlar, zanaatkâr olarak yerleşmiş kolonistlerdir. Örneğin 1856'da G. Stapelberg tarafından boya fabrikaları, 1845'te J. Höhn tarafından tarım makineleri fabrikası, G. Mühlbronner'in altın ve mücevher fabrikası, 1824'te ise Witzeman'ın şapka fabrikası kurulmuştur.[137]

K. Haas piyano fabrikası el sanatları atölyeleri inşa edilmiştir. 1878 yılında E. Arps tarafından Güney Odesa'da ilk mantar fabrikası açılmıştır. Bölgede çatı keçesi üretimi, sadece Odesa'da yoğunlaşmıştır. Ev çatılarının katran keçesinden yapılmasını sağlayan, 1872'de kurulan Alman E. Grützmacher şirketidir. 1897'de G. Rederer tarafından Rusya'nın güneyinde kurulan şampanya ve şarap fabrikaları, Fransız kartellerle Rus pazarında rekabet edebilmiştir. Güney Rusya'da en iyi bira fabrikaları Odesa Almanlarına aittir. Sanzenbacher'in "Kempe ve Durian" adındaki biralarının yıllık satışları bölgedeki tüm bira fabrikalarının satışlarından daha yüksektir. Rusya'nın güneyinde Almanların etkisi, yıllar boyunca giderek artmıştır. 5,5 milyon hektar tarım alanına sahip olan Almanlar, Rusya ekonomisinde önemli bir yer edinmiştir.[138]

Almanlar, ekonominin modernleşmesini sağladıkları için Ural bölgesinde ve Sibirya'da madenciliğin geliştirilmesinde de kilit bir rol oynamışlardır. Prusya ve Saksonya eyaletlerinden gelen onlarca uzman, XVIII. yüzyılda madencilik üzerine çalışmalar yürütmüştür. Georg Wilhelm Gennin de bunlardan birisidir.[139] Bu uzmanlar, teknik alanlarda ve yönetimde kilit görevlerde bulunmuşlardır. 1723 yılında Yekaterinburg'da, Urallar ile Doğu Sibirya arasındaki şirketler için kurulan Sibirya Madencilik Ofisi, devlet şirketlerindeki tüm üretim dallarında faaliyet göstermiştir. Tula, Perm ve Sestroretsk gibi şehirleri kapsayan bu ofis, bölgede oldukça etkin bir biçimde çalışmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında, Urallardaki maden otoritesinin hizmetindeki tüm memur ve mühendislerin %20'si Almandır. Saksonya bölgesinin gelişmiş

Thyssen, Janzen, Erlanker gibi şirketler Almanya vatandaşları veya kolonistlerin torunları tarafından Kafkasya, Don, Kuban ve Karadeniz bölgelerinde işletilmişler ve etkin rol oynamışlardır.

137 Schaab, *a.g.e.*, s. 43.

138 Neutatz, *Die Deutsche Frage*, s. 72.

139 Erik Amburger, *Geschichte der Behördenorganisation Russlands von Peter dem Grossen bis 1917*, Leiden, 1966, s. 65.

madencilik birikimi ve bilgisine sahip olan bu uzmanlar, endüstriyel üretim ve madencilikte de tecrübelidir. Nikolai Alexandrowitsch İossa, madenci bir aileden gelmiş ve Rusya'da madencilik sektörünün ekonomik gelişimine önemli katkılarda bulunmuş birkaç kişi arasındadır.

Rusya Almanları, XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyılın başında Rus pazarındaki ticarî faaliyetleriyle, Rusya ile Almanya arasındaki ekonomik işbirliği için hem karşılıklı mal alışverişi, hem de sermaye yatırımlarının temellerini atmışlardır. Rusya Almanları, içinde yaşadıkları ve birçokları için ikinci bir yuva haline gelen Rusya'nın modernizasyonunda rol almışlardır. Öte yandan Volga Almanları tarım alanında makineleşmenin gelişmesinde de etkili olmuşlardır. Özellikle Mennonitler devamlı olarak tarımsal alandaki gelişmeleri takip etmişlerdir. Nispeten geç bir dönemde Rusya'ya göç etmiş olmalarından dolayı harman savurma makineleri üretmişlerdir.[140] XIX. yüzyılda tren ağının genişlemesi ile birlikte bu alandaki ekonomik başarı da ivme kazanmıştır.[141]

Arkhangelsk'in ticaret hayatında çok uzun süre, 1802 yılında Wilhelm Brandt'ın kurduğu şirket önemli bir rol oynamıştır.[142] Şirket, Rusya'ya çeşitli sanayi ürünleri ithal edip kereste, kenevir, keten ve balık ürünleri ihraç etmiştir. 1810'da Wilhelm Brandt tarafından bir şeker fabrikası kurulmuştur. Ham şeker ithal ederek işleyen Brandt, 1828'de Petersburg'da bir ticaret şirketi açmış ve Brandt Arkhangelsk belediye başkanı seçilmiştir. Protestan kilisesini şirket yoluyla malî olarak destekleyen Brandt'ın oğulları Petersburg ve Riga'da girişimcilik faaliyetlerine devam etmişlerdir.[143]

Volga Almanlarının uyguladıkları tarım teknikleri, 1860'lı yıllara gelindiğinde döneminin modern tekniklerinden görece uzak kalmıştır. Toprakların az olması ve tarım tekniklerinin demode kalması Volga Almanlarını yeni yaşam alanları aramaya itmiştir.[144] Tarım tekniklerini geliştirememelerinin sebebi, anavatanları ile bağlantılarının giderek zayıflamış olmasıdır.

---

140 Гросс, *a.g.e.*, C. 80.

141 Gerhart Schultze Gävernitz, *Wolkswirtschaftliche Studien aus Russland*, Leipzig, 1899, s. 213.

142 Lothar Deeg, Kunst&Albers, *Die Kaufhauskonige von Wladiwostok, Aufstieg und Untergang eines deutschen Handelshauses jenseits von Sibirien*, Essen, 2012, s. 25-28; Lothar Deeg, *Kunste&Albers Wladiwostok: die Geschichte eines deutschen Handelshauses im russischen Fernen Osten (1864-1924)*, Essen, 1996.

143 Olga Crisp, *Studies in the Russian Economy before 1914*, London, 1976, s.49.

144 Зиннер, *Немцы Нижнего Поволжья*, C. 7.

Saratov bölgesinde tütün endüstrisi uzun yıllar bölge ekonomisine katkıda bulunmaya devam etmiştir.[145] Un değirmenciliği yaparak büyük bir ticarî markaya sahip olan Fedor Petroviç Schmidt, Volga Almanlarının kültürel zenginliğini desteklemiştir. Ayrıca Kadetlerin hareketine de dâhil olmuştur.[146] Schmidt, Borel, Reinach aileleri, elde ettikleri geliri Volga Almanlarının kültürel hayatını canlandırmak için harcamışlardır.[147] Tütün üretimi Volga Almanları arasında kısa sürede beklenen verimi göstermiştir. Elde edilen ürünlerin pek çoğu Volga ve Astrahan bölgelerinde yaşayan konar-göçer halklara satılmıştır.[148] Fakat tütün üretimi beklenen verimi 1830'larda yakalamıştır. Tütün üretimi uzun yıllar bölgede yaşayan Volga Almanlarının geçim kaynağı olmuştur. Ayrıca Şıtaf ailesi hem kilisenin hem de yerel elitin kültürel ve siyasî faaliyetlerini tütün fabrikalarından elde ettikleri gelirle desteklemiştir.[149]

Mennonitlerin 1850'lerde Novouzensk bölgesine yerleşmesi, yeni tip ticaret dallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mennonitler harman taşlarını getirerek seri üretime başlamışlardır. Nijniy Dobrinka kolonisi sakinleri bu alanda seri üretim yapmışlardır. Buğday harman makinelerine olan talep hızla artmış ve bunun üzerine Güney Volga kolonilerinde 30 bin parçaya yakın üretim yapılarak kolonilere satılmıştır. Ayrıca orak makineleri, atlı harman makineleri ve yağ motorları yapmışlardır. Volga kolonilerinde gelişen bir diğer endüstriyel tarım üretimi ise nişasta fabrikalarıdır. Yagodnaya Polyana ve Pobaçnaya kolonilerinde kurulan işletmelerin geliri 20 bin rubleye ulaşmıştır. XX. yüzyılın başında endüstriyel ürünler, bölge ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Moloçnaya Voda (Sütsu) nehri üzerindeki koloni deneyimleri hakkında olumlu izlenimleri bulunan Johann Cornies[150] önemli tespitler yapmıştır: Cornies, "Tahıl, keten, tütün, yağlı tohumlar, seçici hayvancılık ve ipekböceği yetiştiriciliği sayesinde kolonilerin refahı her yıl artıyor. Tarım ürünleri

145 Bonwetsch, *a.g.e.*, s. 119.

146 Robert Zebroski, "Lieutenant Peter Petrovich Schmidt: Officer, Gentleman, and Reluctant Revolutionary", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Band 59, 2011, s.28-50.*

147 Georg S. Löbsack, *Einsam kämpft das Wolgaland, Ein Bericht aus 7 Jahren Krieg und Revolution*, Leipzig, 1936, s.72.

148 Long, *Volga Germans*, s. 91.

149 Johann Kufeld, "Der Tabakbau in den Wolga-Kolonien: Seine Geschichte und sein trauriger Rückgang in den letzten Jahrzehnten", *Wolgadeutsche Monatshefte*, August 1923, s. 210.

150 Johann Cornies: (1789-1848) Prusya doğumlu bir Mennonittir. Güney Rusya'daki Moloçnaya Voda (Sütsu) nehri kıyısındaki kolonisine 1804 yılında ailesi ile birlikte göç etmiştir. Bölgenin en zengin tüccarlarından birisi olan Cornies, okul sistemini de etkileyen önemli bir şahsiyettir.

hasadındaki artış oldukça güçlü," diyerek ekonomik gelişmelere vurgu yapmış,[151] kumaş imalatının ayrı bir gelişimi olduğunu ve yapı malzemeleri üreten tuğla ve kiremit fabrikalarının kurulduğunu aktarmıştır. Cornies, gözden geçirilen kolonilerde, her yıl konforlu ve daha güvenli evlerin inşasından memnuniyetini de ifade etmiştir.[152]

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Alman kolonilerin ekonomisinde el sanatları üretimi önemli bir yer edinmiştir. Özellikle Baltzer, Anton, Bauer ve Dittel kolonilerinde deri atölyelerinde üretilen ayakkabı ve benzeri ürünler Rusya'nın diğer bölgelerinde rağbet görmüştür. Yüzyılın ortalarında kolonilerde pipo üretimi de yoğunlaşmıştır. Ağırlıklı olarak Karamşin volostunun Grimm kolonisinde yılda 500 bine yakın 20 farklı çeşitte pipo üretimi yapılmıştır. Sarpinka üretimi önemini korumaya devam etmiştir. Sosnovkaya volostundaki tarım alanlarının oldukça verimsiz olması dolayısıyla sarpinka ipliğine dayalı kumaş üretimine yönelim artmıştır.[153]

1890'larda Alman değirmenciler sadece un üretimini değil, aynı zamanda satışını da kontrol etmektedirler. 1888 yılında Saratov'daki şirket için Moskova'da temsilcilik ofisi açan Schmidt ailesinin girişimi, bu alandaki gelişmelere öncülük etmiştir. Yine bu alanda 1892'de *Emmanuel Borel ve Oğulları* adlı şirket kurulmuştur. 1899'da ise Konrad Reinecke tarafından kurulan şirketin Petersburg, Astrahan, Rubinsk ve Nijni Novogorad'da temsilcilikleri açılmıştır. Saratov üzerinden demiryolu inşa edilmesine rağmen Volga nehri ticarî ulaşım için kullanılmaya devam etmiştir. Schmidt Kardeşler, şirketlerine ait 5 vapur ve 32 mavna ile bir nakliye zinciri kurmuşlar ve bu şekilde ticarî üretimlerini sahaya aktarmışlardır.[154]

Saratov bölgesindeki değirmenciliğin başarı göstermesi ve endüstriyel olarak ilerleme sağlamasından dolayı 1880'de Reinecke şirketi, Ekonomi Topluluğu tarafından gümüş madalyaya layık görülmüştür. 1882'de şirket, Rusya Sanatçı ve Sanat Kongresi'nde, ürünlerinde devlet amblemi kullanma hakkını elde etmiştir. 1880'lerin sonunda Schmidt ve Borel şirketleri Rus makamları tarafından ödüllere layık görülmüştür. Reinecke firması 1892 ve 1900 yılında Paris'te, 1897'de ise Stockholm'de altın madalya ile ödüllendirilmiştir.

---

151 Валентина Чеботарева, "социалыно-экономические аспекты жизни немецких колоний в российской историографии (40-е годы xix в. 1917 г.", *российские немцы историография и источниковедение*, москва, 1997, С. 23.

152 Гросс, *a.g.e.*, C. 84.

153 Johann Kufeld, "Der Tabakbau in den Wolga-Kolonien: Seine Geschichte und sein trauriger Rückgang in den letzten Jahrzehnten", *Wolgadeutsche Monatshefte*, August 1923, s. 212.

154 König, *a.g.e.*, s. 222.

Schmidt ve Borel şirketleri çeşitli Avrupa sergilerine katılarak ödüle layık görülmüşlerdir.[155]

Novouzenks ve Karamşin zemstvolarında Alman temsilciler için özel bir kategori oluşturulmuştur. Nüfusları %24'ten %42'ye kadar artış gösteren Almanlar, Zemstvo'da önemli bir yer edinmişlerdir. Zemstvo organlarında çalışmak için iyi derecede Rusça konuşan aydınlar, Almanlar tarafından seçilmiştir. Temsilcilerin pek çoğu daha sonraki yıllarda önemli pozisyonlarda hizmet etmişlerdir. Konstantin Grimm (1858-1919), Heinrich Schellborn (1860-?) ve Peter Lauck (1829-1896) gibi isimler Alman toplumuna hizmet etmişlerdir.[156]

Rusya Almanlarının yerleştiği önemli şehirlerinden biri de uzun yıllar ülkeye başkentlik yapmış olan Petersburg'tur. Birinci Dünya Savaşı arefesinde 46 bin Almanın yaşadığı şehirde ticarî hayatın her alanında etkili Alman isimler yer almıştır. Petersburg ve Rusya ekonomisinde iz bırakmış şeker fabrikası kurucusu Leopold Koenig (1821-1903), çelik üreticisi Franz San-Gali (1824-1908), kauçuk fabrikası sahibi Ferdinand Krauskopf ve Niva dergisi kurucusu Adolf Marks (1838-1904) bu isimlerden bazılarıdır.[157]

Almanların girişimcilik faaliyetleri sayesinde Moskova, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Petersburg ile birlikte ülkenin önde gelen sanayi ve ticaret merkezlerinden biri haline dönüşmüştür. Böylece şehir ekonomisi de hızla büyümüştür. Moskova aynı zamanda Almanların kentsel yerleşimi için öneme sahip ikinci merkezdir. 1912 nüfus sayımına göre Moskova'da Almanlar, yaklaşık 28 bin kişi ile Ruslardan sonra kentin ikinci büyük etnik grubudur. Moskova'daki Alman mahallesinde çıkan 1812 yangınından sonra Alman eyaletlerinden yeni bir göçmen dalgası daha şehre gelmiştir. Bu dalgayla gelenlerin Rus vatandaşlığı kazanmalarıyla, adapte olmaları hızlanmıştır.[158]

1912 yılı verilerine göre; 28.000 Almanın 21.000'i Rusya vatandaşı iken geri kalanlar Almanya vatandaşıdır. İkinci grubun yüzde yirmisi, sosyal statülerine göre sanayiciler ve tüccarlar gibi sermaye sahiplerinden oluşmaktadır. Kentin sanayi ve ticaret işlerinde 2.700 kalifiye işçi ve yaklaşık 400 zanaatkâr istihdam edilmektedir. XIX. yüzyılın sonunda, ilk loncadaki Moskova

155 Лев Викторович Малиновский, *Социалная и хозяйственная история немецких колонистов в южной россии (1762-1917)*, Барнаул, 2010, С. 48.

156 Дитц, *a.g.e.*, С. 407-408.

157 Алла Чеснокова, *Иностранцы и их потомки в Петербурге немцы, французы, британцы: 1703-1917*, Спб, 2003, С. 34.

158 Чеснокова, *Немцы в Петербурге*, С. 38.

tüccarlarının yaklaşık %13'ü Alman kökenlidir. Önde gelen Alman sanayicileri ve iş adamları Moskova Menkul Kıymetler Borsası'nın en üst sıralarına kadar gelmişlerdir.[159]

Moskova'daki Alman girişimcilerin faaliyetleri Alman endüstrisinin bir yansımasıdır. Hafif endüstri merkezi olması ve coğrafî konumundan dolayı kilit bir noktada bulunması, Moskova'nın Petersburg'dan sonra imparatorluğun ikinci büyük şehri olma konumunu sürdürmesini sağlamıştır. Moskova ikinci önemli finans merkezidir. 1830'ların sonlarından beri Moskova'da ticaret yapan Ludwig Knopp, tekstil endüstrisinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Yapılan işbirliği sayesinde, özellikle Moskova bölgesindeki 120 Rus tekstil fabrikası çoğunlukla İngiltere ve Almanya'dan ithal edilen en son buhar motorları ve tekstil tezgâhlarıyla donatılmıştır. Şehrin önde gelen tekstil üreticileri arasında bulunan ve Moskova yakınlarında pamuk fabrikaları kuran Ludwig von Franz Rabeneck ve Rus ordusu için üniforma üreten kumaş fabrikasının sahibi Karl Thiel gibi tüccarlar Rus ticaretinde etkin rol almışlardır.[160]

Moskova'daki Alman girişimciliği geniş bir yelpazeyi kapsamıştır. Moskova Almanları, 1870 yılında Rus ortaklarıyla birlikte Moskova Muhasebe Bankası'nı (Московский учетный банк) kurmuşlardır. Yine Almanlar, önde gelen özel bankacılık kurumları olan bir sistem (Юнкеры) kurmuşlardır. Başlangıçta dış ticaret yoluyla gelişen ve daha sonra Rus sanayi şirketlerine ve bankalarına sermaye yatıran *Wogau & Co* şirketini faaliyete geçirmişlerdir. Paul Baron von Derwies ve Karl Otto Georg von Meck gibi iş adamları "demiryolu kralları" olarak anılmaktadır. Bunlar Moskova, Ryazan, Kursk ve Kiev hattını inşa etmişlerdir.[161]

---

159 Sommer, "Die Deutschen in Moskau und St. Petersburg", s. 127.

160 Matthäi, *a.g.e.*, s. 203.

161 Matthäi, *a.g.e.*, s. 205. 1830'larda Moskova'da bir fabrika kuran Butenop Kardeşler, tarım makineleri yapımında öncü olmuştur. Yangın pompaları üreten Gustav List ise en büyük makine mühendisliği şirketlerinden birini kurmuştur. Alman girişimci E. Liphart, Moskova yakınlarındaki Şuçura'da Rusya'nın ilk çimento fabrikalarından birini kurmuştur. Ayrıca metal işleme ve makine mühendisliği şirketleri de kurulmuştur: Dannhauer ve Kaiser, Dobrow, Nabholz, Weichelt Kardeşler adlı şirketler buna örnektir. Şehrin önde gelen tatlı fabrikaları da Almanlara aittir: Heuss ailesi tarafından işletilen, "Eine" adındaki şekerleme fabrikası, devrime kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Gramofon kayıtlarını da Moll, Kybart&Co Alman şirketi kaydetmiştir. Rusya sınırları içerisinde ilk gramofon şirketi Rusya Almanları tarafından işletilmiştir. Karl eczanesi, tıbbi cihaz üreticileri, Schmidt mobilyaları, "Robert Kenz" metal ürünleri, K. Fischer şirketinin fotoğraf makineleri de Almanlara aittir. Ayrıca büyük otel zincirleri, nakliye şirketleri de Almanlar tarafından işletilmiştir.

Moskova'daki Alman girişimciler dinsel ve mezhepsel kimliklerini muhafaza etseler de Rus iş dünyasına sıkı sıkıya entegre olmuşlardır. Bu bağlamda kilise tarafından yaptırılan okul, hastahane ve yetimhane gibi kurumları desteklemişlerdir. En büyük şirketlerden birinin sahibi olan "Максимилиан фон Boray", XX. yüzyılın başında Lutheryan Peter ve Paul Kilisesi'nin inşası için para bağışlamıştır.[162] Almanlar, Moskova'da sayısız yardım kuruluşunun ve eğitim derneklerinin küratörü olarak da hizmet vermişlerdir. Lefortowo'daki Protestan Hastanesi bunlardan birisidir. Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, Almanların girişimcilik faaliyetleri tasfiye yasalarına dayanan baskıcı tedbirlere bağlı olarak durmuş ve bu yüzden Brest Anlaşması'ndan sonra pek çok Alman ülkelerine geri dönmüştür. 1920'li yıllarda Moskova'da, savaş zamanına kıyasla beş kat daha fazla Alman yaşamıştır ki bazı kaynaklara göre bu sayı 6.000 civarındadır.[163]

VI. VOLGA KOLONİLERİNDEN AMERİKA'YA GÖÇLER

1862 yılında Amerikan Kongresi'nden geçen yasa ile Amerika'ya göç etmek isteyenlere tanınan ayrıcalıklar ve borçsuz bir yaşam vaadi, Volga Almanları arasında da kısa sürede yayılmıştır.[164] Amerika'ya göç 1871-1914 yılları arasında devam etmiştir. Asıl büyük göç dalgaları ise 1876-1879; 1891, 1898-1899 ve 1912-1913 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Daha önce ifade edildiği üzere, 1871 yılında çıkarılan kararnameyle zorunlu askerlik ve kamu hizmeti mecburiyetinin getirilmesi, Mennonitler arasında huzursuzluk yaratmıştır. Moloçnaya Voda (Sütsu) ve Khortiskih kolonilerinde toplantılar yapılarak alınan kararlarda askerî yükümlülükler tartışılmıştır. 16 Şubat 1871'de Mennonit toplumunun temsilcileri Petersburg'a başvurarak görüşmeler yapmışlardır. Komisyon başkanı askerlik hizmetinin detaylandırılması üzerine görüşmeler yapmak istese de bir sonuç alınamamıştır. İlk müzakerede Mennonitlerin temsilcileri cephe gerisinde sağlık hizmeti vermek de dâhil olmak üzere orduya hizmet etme teklifini reddetmişlerdir. İkinci heyet Şubat 1873'te Petersburg'a gitmiştir. İkinci başvurudan da olumlu bir sonuç alamayan Mennonitler, 1873 sonbaharında Arazi Dairesi Başkanlığı'na dilekçe vermişlerdir.[165]

---

162 Sommer, "Die Deutschen in Moskau und St. Petersburg", s. 138.

163 Busch, *Deutsche in St. Petersburg*, s. 17.

164 Long, *Volga Germans*, s. 120.

165 А. Б. Ский, "Эмиграция приволжских колонистов немцев в америку", *саратовский листок*, 1888, N. 18; С. 1-2.

Askerlik hizmetinin zorunlu hale gelmesi ihtimali üzerine Mennonit kolonileri Rusya'yı terk etmek için alternatif yollar aramıştır. 1872'te dört Mennonit genç, kendi inisiyatifleriyle Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret etmiştir. Geri döndükleri zaman Amerikan topraklarını konu alan hikâyeler anlatmışlardır. 1873 yılında göç durumunu netleştirmek için ABD'ye ve Kanada'ya bir heyet gönderilmiştir. Amerika kıtasında görüşmelerini tamamlayarak Rusya'ya dönen delegeler, yerleşim için Kanada'yı tavsiye etmiştir. Kanada hükümeti, yapılan anlaşma ile Mennonit yerleşimi için Winnipeg'in doğusunda 8 bölge sağlamıştır. 20 Ağustos 1873'te bir anlaşmaya varılmıştır. Batı Türkistan'ın farklı bölgeleri ve Güney Rusya'dan Amerika'ya olan Mennonit göçleri ise oldukça karmaşık bir süreçle tamamlanmıştır. Amerikan Kongresi henüz bu konuda bir karar veremeden, 1873 yılı Haziran ayında 900 kadar aile Kansas, Minnesota ve Dakota eyaletlerine yerleşmiştir.[166]

Mennonit Almanlarının toplu bir şekilde Rusya'yı terk etmek istemesi üzerine Baltık Almanı kökenli General Eduard Totleben, askerî hizmete alternatif çözümler önermiştir. Teklife rağmen Amerika kıtasına göç devam etmiştir. 1873 yılında farklı koloni bölgelerinden Alman Mennonitler Rusya'yı terk etmiştir. Kırım kolonilerinden 107 aile, Khoritsa bölgesinden 21 aile, Alexanderthal kolonisinden 216 aile Amerika kıtasına gitmeyi tercih etmiştir. 1874 yılında Nebraska'da en büyük Mennonit yerleşimi kurulmuştur. 1874-1883 yılları arasında, kaynaklara göre 14-18 bin kişi özellikle Güney Rusya'ya göçü tercih etmiştir. Arşiv kayıtlarına göre ise Mennonit nüfusun üçte biri ABD ve Kanada'ya göç etmiştir.[167]

4 Haziran 1871 Yasası'na göre Volga Almanları istedikleri takdirde 10 yıl içerisinde ülkeden göç edebilme hakkına sahiptir. Rusya'da uygulanmaya başlanan otokratik politikalara ek olarak sosyal tabakalaşma, dinî anlaşmazlıklar, Rus sermayesi ile ekonomik çatışmalar ve yeterli derecede arazi alamamak gibi sorunlar Mennonitlerin Rusya'nın farklı bölgelerinden denizaşırı ülkelere göç etmelerine neden olmuştur. Aslında göç hareketi sadece Mennonitleri değil, Volga bölgesinden pek çok Alman kolonisti de etkilemiştir.[168]

XVIII. yüzyıl sonundan itibaren Yabancılar Ofisi tarafından yürütülen depolama sistemi ve mahsul kıtlığı gibi sebepler, göçleri arttıran etkenler arasındadır. 1870'li yıllara gelindiği zaman ise koloni nüfuslarının artması

166 Long, *Volga Germans*, s. 25.

167 PA-AA; Argentinien R 67369.

168 Karl Klüber, "Rußlanddeutsche Auswanderer nach Nordamerika im Jahr 1874", *Deutsche Zeitschrift für Familienkunde 14*, Stuttgart 1965, s. 816-819.

ve ürün verimsizlikleri kolonilerin önemli bir kısmın yoksullaşmasına yol açmıştır. Birçok kolonist, Rus hükümetinin yeniden yerleşim sırasında yaptığı yardımları geri çekmesinden dolayı rahatsızdır. Sosyo-ekonomik nedenler Volga Almanları bölgesinden göçün başlamasını tetiklemiştir. 1874 yılından itibaren Baltzer kolonisinden pek çok kişi Amerika'ya gitme arzusunu dile getirmiştir. Bauer ve Lisanderdorf kolonisinin neredeyse tamamı Amerika'ya göç etmek için hazır durumdadır. Kutter, Baydeck kolonisinden 100 aile de bunun için Yabancılar Ofisi'ne başvuruda bulunmuştur.[169]

Amerika ziyaretinden dönen delegelerin bahsettiği üzere Amerika hükümeti yolculuk için yardım edememiştir. Ayrıca göç, bazı kolonistlerin ekonomik koşullarına bağlı olarak aksamıştır. 1874 sonbaharında Saratov'dan sadece 25 kişi ayrılırken, Samara eyaletinden ise hiç kimse göç teşebbüsünde bulunamamıştır. 1875'te 61 aile Saratov eyaletinden Amerika kıtasına göç etmiştir. Rusya'dan göç etmek isteyenler için prosedür oldukça basittir. Yerel idareye başvuran kolonistlerin tüm vergilerini ödedikleri ve köylülerden herhangi birine borçlu olmadıkları kanıtlanırsa, başvuru belgeleri üst kurula sevk edilmektedir. Talep edenler, Rus vatandaşlığından çıkarılarak pasaport işlemlerinin tamamlanabilmesi için gereken yaklaşık 2 aylık bir prosedürden sonra izin alabilmişlerdir.[170]

Amerika'ya göçler, özellikle Volga ve Kırım bölgesinden gerçekleşmiştir. Rus hükümeti, yerel yetkililer aracılığıyla, göç etmek isteyen Almanları bölgede kalmaya ikna etmek için çalışmalar yürütmüştür. Bu amaçla 1877 Mayıs ayında kolonilerde dağıtılmak üzere broşürler basılmıştır. Rusya'nın Brezilya büyükelçisine atıfta bulunularak, başta Volga Almanları olmak üzere Avrupa'dan giden göçmenlerin sefil ve umutsuz durumuna broşürde yer verilmiştir. 1877'nin başında Adam Getting ve Peter Kantz isimli göçmenlerden gelen mektuplar, Samara ve Saratov vilayetlerindeki Alman nüfus arasında dağıtılmıştır.[171] Saratov valisi, Rus hükümetine "Alman nüfusun topraklarını terk etmesini engellemenin, tarımsal üretimi iyileştirmek yoluyla elde edilebileceği" görüşünü iletmiştir. Valinin emri ile göç nedenlerini araştırmak üzere komisyon kurulmuştur. Komisyon, gerekçe olarak ekonomik koşullar ve arazi mülkiyeti gibi sorunlardan bahsetmiştir.[172]

---

169 George Rath, *The Black Sea Germans in the Dakotas*, Freeman, 1977, s. 52.

170 Rath, *a.g.e.*, s. 55.

171 Игорь Плеве, "Начало Эмиграции Поволжских Немцев В Америку", https://wolga-deutsche.net/pleve/emigration.htm Erişim Tarihi: 18.08.2020.

172 David Epp, *Die Chortitzer Mennoniten, Versuch einer Darstellung des Entwickelungsganges derselben*, Odessa, 1889, s. 176.

Öte yandan göçleri engellemek isteyen Rusya tarafından bastırılan broşürler ve dağıtıma sokulan mektuplar, beklenen etkiyi gösterememiştir. Kolonistler, yetkililerin çabalarını karşılıksız bırakmıştır. Üstelik 1876 yılında Amerika'ya taşınmış Volga Almanlarının broşürleri, yerleşimciler arasında büyük ilgi uyandırmıştır. 1877 yılında Brezilya'dan gelen kolonistler, Volga kolonistlerini Amerika'ya gitmek için teşvik etmişlerdir. Hamburg üzerinden ücretsiz seyahat imkânı olduğundan söz edilmiştir. Amerika'dan gelen kolonistlerin çalışmaları fark edildiği zaman Rus yetkililer, Amerika'ya yerleşip göçü teşvik eden kolonistlerden 10 Haziran 1877 tarihinde ülkeyi terk etmelerini istemiştir.[173]

1880-1881 Novouzenskiy volostundan 1865-1889 yılları arasında 1.472 aile göç etmiştir. 1888 yılında 364 ailenin Amerika'ya göç ettiği kaydedilmiştir. 616 aile Kuzey Kafkasya'ya doğru göç ederken, 66 aile de Türkistan'a göç etmiştir. 1883 yılında kiralanan toprakların dekar başına ödenen kiralama bedelinin, koloniden koloniye farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Sorunun Zemstvo Meclisi'nde gündeme gelmesi üzerine çözüm arayışları başlamıştır. Sonuçta kiralama yönteminin, ekilebilir arazi sorununa geçici bir çözüm olduğu gerçeği ile karşılaşılmıştır.[174]

1874-1875 boyunca 400'den fazla aile Saratov eyaletindeki kolonilerini terk etmiştir. Alman kolonilerinin önündeki ana engel, ekonomik yetersizliktir. Volga kolonileri, Karadeniz Almanlarının aksine topraklarını elden çıkaramamışlar; 1874-1875 yılları arasında kolonileri terk eden Almanlar, uzun yolculuk için yeterli paraları olmasa da eksik miktarı yolda kazanmayı ummuşlardır. Polonya'ya ulaşan Volga Almanları ise iş bulamadıklarında, buradaki yetkililerden Amerika'ya geçiş için 150 ruble tutarında bir yol parası talep etmişlerdir. Brezilya hükümeti de Volga Almanlarının temsilcileri ile Petersburg elçisi vasıtası ile görüşmeler yapmış ve kolonistlerin masraflarını karşılamak üzere Petersburg'a dört temsilci göndermiştir.[175]

Brezilya'nın daveti Volga Almanları kolonilerinde yaşayan Katolikler arasında da ilgi uyandırmıştır. Petersburg'a gelen Brezilyalı temsilciler, Balzer kolonisi yetkilileri başta olmak üzere Saratov ve Samara vilayetindeki kolonilerle toplantılar yapmıştır. Brezilya hükümetinin temsilcilerinin teklifleri arasında; seyahat sırasında masrafların karşılanması, Brezilya'daki yerleşimi finanse etmek, Rus hükümeti ile anlaşarak Alman mülklerinin satın alınmasını sağlamak gibi sorunları çözeceklerine dair vaatler yer almıştır. Brezilyalı temsilcilerin

173 Giesinger, *a.g.e.*, s. 371.

174 Rath, *a.g.e.*, s. 60.

175 Brandes, *Von den Zaren Adoptiert*, s. 366.

vaatlerini gerçekçi bulan pek çok kolonist mülklerini düşük fiyatlarla satmıştır. 1876 yılında Nork eyaletinden 4 bin kişi, Kamenka kolonisinden ise yaklaşık 7 bin kişi, dilekçe yazarak ayrılmak istediklerini bildirmişlerdir.[176]

Brezilya'ya göç etmek isteyen Mennonitlerin sayısının hızla artması üzerine Rusya göçlere karşı önlem almıştır. Alınan önlemler sayesinde 1876 yılı ikinci yarısında Volga Almanlarının göçünde düşüş yaşanmıştır. Asıl düşüş ise 1879'dan itibaren kolonistlerin Brezilya'dan geri dönmesiyle yaşanmıştır. Rus vatandaşlığını terk etmiş olmalarına rağmen göçmenlerin eski yerleşim yerlerine dönmelerine izin verilmiştir. 12 Nisan 1906 tarihinde Tarım Bakanlığı, kolonilerin toprak satın almasını yasaklamıştır. Bu yasakla birlikte Volga Almanları, Rusya içerisinde kendilerine yer olmadığını düşünerek başka ülkelere göç etmek isteklerini basın yoluyla dile getirmişlerdir. Volga Almanları arasından Amerika'ya giderek yerleşen pek çok yerleşimcinin, anavatanlarını Volga bölgesi olarak kabullenmiş olmaları, bu bakımdan anlamlı olmalıdır.

176 Georg Rath, "Die Rußlanddeutschen in den Vereinigten Staaten von Nord-Amerika", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, Stuttgart,1963, s. 43.

"Çiftlik sahiplerimiz hâlâ işe yarar bir tahıl kurutma makinelerinin olmadığından acı acı yakınır dururlar. Peki neden yoktur kurutma makinemiz? Almanların böyle bir makineye ihtiyacı yoktur da ondan. Almanlar buğdayı kurutmadan dövdüklerinden böyle bir makine yapmamışlardır... Bizim ise böyle bir makine yapacak durumumuz yoktur! Yoktur işte, o kadar!"

İvan Turgenyev, Duman,
Çev: Ergin Altay, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007,
s. 137.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE EKİM DEVRİMİ SÜRECİNDE VOLGA ALMANLARI

BÖLÜM 4

I. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN SÜREÇTE VOLGA ALMANLARININ FAALİYETLERİ

Kırım Savaşı'ndan itibaren Rus İmparatorluğu'nun siyasî ve sosyal alanlarında köklü değişiklikler yaşanmıştır. Siyasî reformlar, Rusya içerisinde yaşayan azınlıkları doğrudan etkilemiştir. Azınlıklar meselesi, dönemin aydınları ve basını arasında uzun yıllar devam edecek tartışmaları başlatmıştır.[1] Alman kolonistler, 1860'larda Zemstvo'nun kurulmasından sonra Rus İmparatorluğu'nun siyasî yaşamına katılmaya başlamışlardır. Bunun ardından, Karadeniz Almanları, özel araziye sahip olduklarından oy kullanma hakkını elde etmişlerdir. Seçimlere katılım oranının yüksek olması nedeniyle Zemstvo meclislerine Alman temsilciler seçilmiştir. Almanlar ayrıca illerin Zemstvo yönetimine de delege olarak seçilmiştir. Karadeniz Almanları çoğunlukla ulusal liberal partileri destekleyerek, ekonomik faaliyetlerin kısıtlanma girişimlerini engellemek istemişlerdir.[2]

II. Aleksandr (1855-1881) reformlarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar Volga Almanlarının iki ana sorunu vardır: Toprak yetersizliği ve siyasî özgürlük. Bahsi geçen konularda, 1905 Devrimi sırasında Çarlık yönetiminden beklediklerini bulamayan Volga Almanları, 1917 Devrimi sırasında daha talepkâr olmuşlardır. 27-28 Ağustos 1906'da Kamışin'de Jakob Dietz'in tutuklanması üzerine polis ve yerel halk karşı karşıya gelmiştir. Dietz, protestolar sonucunda salıverilmiştir. Jakob Dietz, İkinci Duma seçimlerinde Volga Almanlarının sesini daha fazla duyurduğu için kolonistler arasında daha etkili olmuştur. Volga Almanları sınıfsal olarak dört ana grupta incelenmektedir: Toprak sahipleri, şehirlerde yaşayan zanaatkârlar ile tüccarlar, köylüler ve fabrika işçileri.[3]

1 Neutatz, *Die Deutsche Frage*, s. 37.
2 Long, "The Volga Germans", s. 341-345.
3 Long, "The Volga Germans", s. 346.

Alman kolonilerine ait ayrıcalıkların kaldırılması, dinî baskıya uğrayacaklarını düşünmelerine neden olmuştur. Kararname ile Yabancı Yerleşimci Bürosu da lağvedilmiştir. Bu arada Volga Almanlarının Ortodoksluğu kabul etmeye zorlanacağına dair söylentiler yaygınlaşmıştır. Bu söylentiler, resmî bir din statüsüne sahip olmayan küçük Hristiyan gruplar ve Katolik nüfus arasında hızla yayılmıştır. Ayrıca kolonistler 10 yıl içinde Rusya'yı terk etmelerine izin verilmeyeceğini düşünmüşlerdir. Mennonitler arasında büyük bir rahatsızlığa neden olan reformlara kısa sürede çok sayıda dilekçeyle itiraz edilmiştir. Oluşturulan delegasyonlar Petersburg'a giderek,[4] ayrıcalıkların devam etmesi yönündeki teklifi sunmuş olsa da beklenen sonuç elde edilememiştir.[5]

XX. yüzyılın başlarında Volga bölgesindeki kent nüfusu, kırsal bölge kolonilerindeki tarım alanları eksikliği nedeniyle istikrarlı bir şekilde büyümüştür. Almanlar, Volga bölgesindeki kentlerde her sosyal grupta kendilerine yer bulmuştur. Kentli Almanların sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve kültürel hayata aktif katılımı ile Rus ve Alman kültürlerinin birbirlerini etkileme düzeyi önemli bir noktaya ulaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte en büyük Alman diasporası, Saratov ve çevresinde yaşamıştır. Saratov şehri Alman mimarisinin örnekleri ile donatılarak gelişmiştir. Saratov şehrinin ana caddesinde 1883-1885'te Johann Strom[6] tarafından tasarlanan müze ve kiliseler inşa edilmiştir.[7]

Saratov, XX. yüzyılın başında sadece önemli bir sanayi merkezi değil, aynı zamanda Volga bölgesinin kültür merkezi haline gelmiştir. Rusya'nın dokuzuncu büyük üniversitesi 1909 yılında Saratov'da faaliyete geçmiştir. Üniversite kadrosunda Simon Frank (1877-1950), Viktor Wagner (1908-1981) ve Julian Oskman (1895-1970) gibi önemli akademisyenler görev yapmıştır. Öte yandan Almanlar, Saratov'un sosyal ve politik yaşamında belirleyici bir rol almışlardır. Aleksandır Angelgardt, 1901-1903'te Saratov

4 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 48.

5 Epp, *a.g.e.*, s. 158-160.

6 Johann Waldemar Strom (1825-1887); Alman asıllı Rus mimar, başta Petersburg, Kiev ve Saratov'da olmak üzere Lutheryan kiliselerinin tasarımını yapmıştır.

7 Veronika Shumska, "Frömmigkeit der dörflichen Bevölkerung in Russland im 19. Jahrhundert am Beispiel der orthodoxen und baptistischen Gemeinden", Victor Herdt, Dietmar Neutatz, *Gemeinsam getrennt, Bäuerliche Lebenswelten des späten Zarenreiches in multiethischen Regionen am Schwarzen Meer und an der Wolga*, Wiesbaden, 2010, s. 165.

valisi olarak görev yapmıştır. Ayrıca Jakob Dietz ve Heinrich Schellborn da önemli siyasî aktörlerdir.[8]

Almanlar, Samara şehrinde de önemli işlere imza atmışlardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Samara'nın hızlı ekonomik gelişimini, Alman kolonistlerin inşa ettiği ticarî kurumlar sağlamıştır. Alman girişimciler, bu şehirde büyük aile şirketlerinin şubelerini açarak faaliyet göstermişlerdir. Alfred Vacano von Welho'nun bira fabrikası, Samara şehrinde faaliyetlerine başlamıştır. Alman diasporası Volga nehrinin kıyısındaki iki ana şehrin dışında Volvograd, Sızran, Volsk ve Ulyanovsk şehirlerinde de etkili olmuştur. 1897 nüfus sayımına göre Saratov ve Samara eyaletlerinde yaklaşık yarım milyon Volga Alman nüfusu yaşamaktadır.[9]

1890'lı yılların sonundan itibaren Volga kolonilerini yöneten bürokratlar, daha fazla sorunla uğraşmak zorunda kalmıştır. Vergi miktarlarının arttırılmış olması, koloni bürosuna güveni giderek azaltmıştır. 1905 yılına gelindiğinde, yerel yöneticilerin verdiği kararlar, Alman basınında açıkça eleştirilmiştir.[10] Bürokratik problemler, Volga kolonileri arasında toplumsal huzursuzluğu arttıran bir diğer sebeptir. 1906'da Alman milletvekili Jakob Dietz, Duma'da, Almanların kaderinin bürokratik çürümeden doğan fakirlikle mücadeleye bağlı olmaması gerektiğini ifade etmiştir.[11]

Vergilerin büyük kısmı kolonilerde yaşayan ve tarımla uğraşan kişilerden alınsa da toplumsal hizmetlerin çoğunu Saratov ve Samara'da ikamet eden Almanlar almıştır. Kişi başına ödenen vergi oranı yıllara göre farklılık göstermiştir. Köylülerin dışında papazlar, öğretmenler ve çobanlar gibi değişik meslek grupları da yerel hükümeti desteklemek için vergi verme yükümlülüğüne tâbi tutulmuştur. Bu meslek gruplarının vergilerden muaf tutulması, ancak 1871-1880 ve 1885-1886 yıllarındaki verimsiz hasattan dolayı gerçekleşebilmiştir. Bununla birlikte 1910 yılına kadar kişi başı vergi dilimi yaklaşık olarak yüzde 10 yükselmiştir.[12]

Volga Almanlarının askerî görevden muaf tutulmaları, II. Aleksandr Kararnamesi ile 6 yıla çıkarılmıştır. Fakat Japon-Rus Savaşı'ndan sonra bu

8 Timothy J. Kloberdanz, "Die Auswanderung nach Amerika und ihre Auswirkung auf Identität und Weltanschauung der Wolgadeutschen in Rußland", Dittmar Dahlmann, Ralp Tuchtenhagen, *Zwischen Reform und Revolution, Die Deutschen an der Wolga*, Essen, 1994, s. 172.

9 Beratz, *a.g.e.*, s. 11.

10 Саратовский дневник, 25 Ağustos 1905, s. 3

11 Dönninghaus, *Jakob Dietz*, s. 65.

12 Long, *Volga Germans*, s. 32.

süre üç yıla kadar indirilmiştir. Askerlik görevini yerine getirmeleri ailede bulunan erkek sayısına göre değişiklik göstermiştir. Ailede tek erkek çocuk olması halinde askerlik görevinden muafiyet devam etmiştir. Aksi durumda askerlik görevleri tebliğ edilmiştir. Finler ve Müslümanlar ise askerlik görevinden muaf tutulmaya devam edilmiştir.[13] Volga Almanları arasında, özellikle Mennonitler arasında çıkan askerlik karşıtı direniş üzerine, askere çağrılan Alman asıllı Mennonitlere yedek taburda ya da istihkâm taburlarında görev verilmiştir.[14] Askerî göreve çağrılan Volga Almanlarına yönelik Ruslaştırma politikasının bir parçası olarak Rusça öğrenme eğilimi de artmıştır. Askerlik görevini yerine getirmiş kişiler okullarda Rusça eğitime daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini savunmuştur.[15]

1870'li yıllardaki Ruslaştırma politikasının bir parçası olarak başlayan okullarda zorunlu Rusça eğitimi, zamanla beklenen etkiyi göstermiştir. Özellikle Kamışin ve Saratov bölgelerindeki Volga Almanları arasında Rusça öğrenme eğilimi oldukça yükselmiştir.[16] Volga Almanlarına karşı Rus hükümetinin uyguladığı Ruslaştırma politikası Birinci Dünya Savaşı'na kadar oldukça ılımlı bir şekilde seyretmiştir. Lehlere, Yahudilere ve Müslümanlara karşı uygulanan sıkı politikalara Volga Almanları maruz bırakılmamıştır.[17]

1890'larda Volga Almanlarının karşılaştığı bir diğer önemli sorun ise kıtlık meselesidir. Uygulanan yanlış politikalardan kaynaklanan sorunlar, bölgedeki tarımsal verimi giderek düşürmüştür. Buna bağlı olarak Saratov ve Kamışin bölgelerindeki kolonilerde birbirini izleyen yıllarda verimsiz hasattan doğan kıtlıklar meydana gelmiştir.[18] 1889-1890 yılları oldukça verimsiz geçmiştir. 1891 yılındaki kıtlıkla mücadele oldukça çetindir.[19]

Volga kolonilerinde un değirmenciliğinin gelişmesi ve demiryolu ağının genişlemesi, iç pazara ulaşımı daha da arttırmıştır. Değirmenlerde üretilen un, Ural bölgesi, Batı Sibirya ve Türkistan steplerinde kolaylıkla pazarlanmıştır. 1890'larda demiryolu etkisinin artmasına ek olarak bölgede istihdamı da

13 Nicholas Golovine, *The Russian Army in the world war*, New Heaven, 1931, s. 17-20.

14 Fleischhauer, *Die Deutschen im Zarenreich*, s. 309.

15 Seib, a.g.m., s. 153-154.

16 Alfred Eisfeld, "Bleiben die Sowjetuniondeutschen deutsch?", Ed: Andreas Kappeler, Boris Meissner, *Die Deutschen im Russischen Reich und im Sowjetstaat*, Köln, 1987, s.172.

17 Long, *Volga Germans*, s. 55.

18 Гросс, *a.g.e.*, s. 52.

19 Brayley Hodgets, *In the Trach of the Russian Famine, The Personal Narrative of a Journey through the Famine Districts of Russia*, London, 1892, s. 177.

arttıran un değirmenciliği, Birinci Dünya Savaşı'na kadar bölgede oldukça etkin olmaya devam etmiştir.[20]

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte bir diğer önemli mesele, Volga Almanlarının Zemstvo Meclisi faaliyetleridir. Heinrich Schellhorn, Konstantin Grimm gibi yerel elitler, Birinci Duma'ya seçilmiştir. Söz konusu yerel elitler, 1905 Devrimi'ne aktif olarak katılarak Volga Almanlarının ekonomik ve siyasî haklarının savunulması için çaba göstermiştir. Zemstvo Meclisi'ne seçilenler herhangi bir maaş almadıklarından, meclise seçilebilenler genellikle yerel elitler arasından olmuştur. Özellikle Volga Almanlarının gerçek sorunları, meclis toplantılarında gündeme getirilememiştir. Bunda, meclis gücünün yetersiz olması etkili olmuştur.[21]

İkinci Duma'ya Volga Almanlarının temsilcisi olarak Alexander Kling (Samara eyaleti) ve Ludwig Lutz (Herson eyaleti) seçilmiştir. Ludwig Lutz çalışmaları ile Karadeniz Almanlarının pek çok sorununa dikkat çekmeyi başarmıştır. Dördüncü Duma seçimlerine ise Hermann Bergmann (Yekaterinenstadt eyaleti), Woldemar Falz-Fein, Heinrich Galvas (Kırım eyaleti), Nikolaj Rothermel (Samara eyaleti) ve Konstantin Grimm (Saratov eyaleti) girerek önemli çalışmalara imza atmışlardır. Dördüncü Duma'da sadece Volga Almanlarının temsilcileri değil, diğer bölgelerden gelen Alman temsilciler de faaliyet gösterebilmiştir.[22] Bir diğer önemli politik figür ise Karl Lindemann'dır. Volga Almanlarının siyasî mücadelesinde etkin olan Lindemann, Moskova'daki siyasî nüfuzunu kullanarak mecliste Alman kolonistlerin sorunlarını dile getirmiştir.[23]

1905 Olayları, Volga Almanlarının tecrübe kazanarak daha iyi organize olmasının önünü açmıştır. Polonyalılar, Gürcüler ve Finlerle toplantılar yapan Volga Almanlarının siyasî farkındalığı artmıştır. Kırsal bölgedeki Volga Almanları arasında siyasî teşkilatlanma ve farkındalık yok denecek kadar azdır. Bu bölgelerde siyasî farkındalık seviyesi Devrim sürecinde ancak komşuları kadar olmuştur. Volga Almanlarının 1890'dan 1917'e kadar olan sorunlarından bir tanesi de kilise okullarıdır. Kilise okulları (Kirchenschulen)

20 Colin White, "The Impact of Russian Railway Construction on the Market for Grain in the 1860s and 1870s", Ed. *Russian Transport*, London, 1975, s. 40-41.

21 Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, s. 67.

22 M. Wiedemann, "Die deutschen Abgeordneten der vierten Duma", *Deutsche Monatschrift für Rußland der Baltischen Monatsschrift*, N. 56, 1914, s. 262.

23 Johann Schleinung, "Karl Lindemann, Ein Helfer und Freund der deutschen Kolonisten in Russland, ein furchtloser Kämpfer für Recht und Gerechtigkeit", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, Stuttgart, 1957, s. 165-175.

üzerinden Ruslaştırma politikası Rus azınlıkları arasındaki rahatsızlıkların başında gelmiştir.[24] Bürokratik kontrol ve Ruslaştırma, Volga Almanlarının basın organlarında eleştirilmiştir.

Okul sorununun ortaya çıkması, Volga Almanları arasında kültürel ve etnik uyanışın temellerini atmıştır. Volga Almanlarının okullarına Rus öğretmenlerin atanması yerel elitler arasında ciddi bir rahatsızlık uyandırmıştır.[25] Volga bölgesine gönderilen öğretmenlerin kalitesiz olması ve Rusça derslere öncelik verilmesi, yerel elitler arasındaki rahatsızlığı giderek arttırmıştır. Ayrıca okullarda Ortodoksluk üzerine propaganda yapılması, tepkinin giderek büyümesine neden olmuştur. Kilise cemaati arasında da sorunların büyümesi üzerine 1905 yılında Saratov'da 28, Samara'da 35 Rusça öğretmeninin okullarda görev yapması engellenmiştir.[26] Vergilerin eleştirilmesi ve Ruslaştırma politikasının detayları, Volga bölgesi Alman aydınlarının organize olmalarını sağlamıştır.

Volga Almanlarının politik meseleleri ve yerel elitlerinin fikirleri bölgede çıkan gazetelerde kendine yer bulmuştur. *Saratow Deutsche Zeitung* ve *Unsere Zeit* gazetelerindeki köşe yazılarında, Ruslaştırma ve siyasî temsil gibi konular ele alınmıştır. Adolf Lane, Heinrich Schellhorn, Peter Sinner, (Odessauer Zeitung editörü) gibi isimler, birlikte hareket ederek Volga Almanları arasında politik temsilin önemi hakkında bir siyasî bilinç oluşmasını sağlamışlardır.[27] Uzun ömürlü olmasalar da bu yayınlar, Volga Almanlarının siyasî organizasyon konusunda tecrübe kazanmasını sağlamıştır.

Unsere Zeit gazetesinin yayın hayatı, *Saratower Deutsche Zeitung* gazetesine kıyasla daha kısa sürmüştür. Bu gazete, 5 Mart'tan 17 Mayıs 1906'ya kadar süren yayın hayatına Kamışin bölgesinde Johannes Fritzler'in çabalarıyla başlamıştır. Gazete, Volga Almanları arasında bir siyasî bilincin uyandırılmasını asıl amaç olarak belirlemiştir. Volga gazetesi (Приволжскую газету) Saratov'da Jakob Dietz tarafından çıkarılmıştır. Gazetede çok sayıda yazı çıkmasını sağlayan Dietz, Birinci Duma seçimleri için gazetenin takipçileri arasında tanınırlığını arttırmıştır. Hukuk eğitimi alan Dietz, Volga Almanlarının siyasî hayatında önemli bir rol oynamıştır. Rus gazetelerinin pek çoğunda siyasî yazılar yazan Dietz, aynı zamanda Volga Almanlarının tarihi

24 Edward Thaden, *Russification in the Baltic provinces and Finland: 1855-1941*, Princeton, 1981, s. 72-73.

25 Зиннер, Немцы Нижнего Поволжья, С. 12.

26 Long, *Volga Germans*, s. 197.

27 Adam Giesinger, "Peter Sinner Life and Actions", *Journal of the American Historical Society of Germans from Russia*, 1984, N.7, s. 17-20.

ile de ilgilenmiştir. Yazılarının pek çoğunda öz yönetim vurgusu yapan Jakob Dietz, Volga Almanları otonomisinin Polonya otonomisine benzer olmaması gerektiğini de belirtmiştir. Siyasî organizasyonun şekillenmesinde, Dorpat Üniversitesi'nde eğitim gören ve çoğunlukla din adamı olan Baltık Almanları etkili olmuştur. Kadetler partisine daha yakın hareket eden Volga Almanları, etnik eşitlik temelinde hareket edilmesini talep etmişlerdir.

Üçüncü ve Dördüncü Duma seçimlerinde, diğer seçimlerde olduğu gibi Volga Almanlarını temsil eden Konstantin Drimm ve Nikolay Rothermel de yer almıştır. Orlosvkaya kolonisinde yaşayan Rothermel tütün tüccarıdır. Konstantin Grimm de Rothermel gibi toprak sahibi zengin bir tüccardır.[28] Volga Almanları arasında siyasî olayları yakından takip eden bir diğer grup, kolonilerde görev yapan öğretmenlerdir. Ruslaştırma politikasını en çok hisseden bu grup, siyasî baskı ve tutuklamalarla karşı karşıya kalmıştır.[29]

Volga bölgesinde toprak yetersizliği ile ilgili ilk sorun 1858 yılında ortaya çıkmıştır.[30] 1865 yılında ise kısa süreli yayın hayatı olan *Saratowsche Deutsche Zeitung* gazetesinde toprak yetersizliği tartışılmıştır. Serflik sisteminin kaldırılmış olması da tartışmaların merkezinde yer almıştır. Oluşturulan kamuoyu sonucunda Saratov Yabancılar Ofisi, 6 Mayıs 1865'te, yeterli toprak olmadığı için Volga bölgesinden Rusya'nın diğer bölgelerine yeniden yerleşimi hedefleyen göçlerin durdurulması gerektiğine dair bir rapor yayımlamıştır. Söz konusu raporda Volga bölgesinde modern tarım sistemi ile alınabilecek en yüksek verime ulaşıldığı belirtilmiştir. 1871'te II. Aleksandr'ın yayımladığı kararname ile toprak sorunu bambaşka bir yöne evrilmiştir. İlgili kararnamede, toprak sorununun kısa süreli çözümü için kiralama yoluna gidilmesi düşünülmüştür.[31]

Toprak sorununun temelinde kiralama fiyatlarının değişkenlik göstermesi ve satın alma fiyatlarının fahiş derecede yüksek olması yatmaktadır. Volga Alman kolonilerinde çok az kişi gereken parayı bularak yeni ekilebilir araziler edinebilmiştir. Ayrıca 1881-1917 yılları arasında Rus hükümetinin milliyetçi politikalar izlemiş olması da bunda etkili olmuştur. III. Aleksandr

28 Irma Eichhorn, "Orlovskaia on the Volga", *Journal of the American Historical Society of Germans from Russia*, 1980, s. 35.

29 Long, *Volga Germans* s. 220.

30 Полное Собрание Законовь, Российской Империи, Том 30, Art, 23, 408, 18 Декабрь 1808, C. 729.

31 Long, *Volga Germans*, s. 222.

(1855-1881) döneminde faaliyete geçmiş olan Köylü Bankası, Rus olmayan etnik grupların toprak alımı için kredi kullanmasında zorluklar çıkarmıştır.[32]

Pan-Slavist propagandanın hedef aldığı azınlıklardan biri olan Almanlar, yaşamış oldukları bölgelerde siyasî baskıya maruz kalmışlardır. Ayrıcalıklarının kaldırılması ve II. Aleksandr'ın reformları, kolonistleri derinden etkilemiştir. Öte yandan malların ticaret yoluyla daha hızlı değişimi, tren yollarının inşası ile bağlantıların güçlenmesi, kentleşmenin artması gibi sebepler, Mennonitlerin dış dünya ile bağlantılarını güçlendirmiştir. II. Aleksandr (1855-1881) döneminde milliyetçi Rus basınında, Almanları potansiyel vatan haini olarak değerlendiren yazılar kaleme alınmıştır. Bismarck'ın politikalarının Avrupa'da yükselmesi de bu durumu etkileyen bir diğer faktördür. Hâlbuki Rusya'da yaşayan Alman kolonilerinin Bismarck Almanyası'na bir ilgisi yoktur. Alman kolonistler ve Rus köylüleri genellikle uyum içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.[33]

II. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ve VOLGA ALMANLARI

XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında yaşanan siyasî gelişmeler, yavaş yavaş iki bloklu bir dünya oluşturmuş ve Almanya ile Rusya, oluşan bu bloklarda karşı karşıya gelmiştir. İki devletin ilişkilerinin giderek kötüleşmesi, başlarda Alman nüfusun Rusya'daki konumunu etkilememiştir. Ancak Rus halkının Almanlardan hoşlanmaması, şovenizmin de etkisiyle giderek artmıştır. Birinci Dünya Savaşı 1 Ağustos 1914'te başladığı zaman ise Almanya ve Rusya cephede karşı karşıya gelmiştir. Rus Almanlarının kaderi de böylece değişmiştir. Rus şovenizminin zirve yaptığı olay Petersburg'daki Alman Büyükelçiliği'nin yakılmasıdır. Almanya'ya karşı yapılan savaş nedeniyle, Rus Almanlarının siyasî ve sosyal temsilcileri olan iş insanları ve bilim adamları her fırsatta Rusya'ya olan bağlılıklarını dile getirmek zorunda bırakılmışlardır.[34]

Birinci Dünya Savaşı arefesinde Volga nehrinin her iki kıyısında yarım milyondan fazla Alman, yaklaşık 200 kolonide hayatlarını sürdürmektedir. Birinci Dünya Savaşı, Rusya'da yaşayan Almanlar için baskı ve ayrımcılığın en üst seviyeye çıktığı zaman dilimidir.[35] Birinci Dünya Savaşı sırasında,

32 Athanasius Karlin, "The Coming of the First Volga German Catholics to America", *Journal of the American Historical Society of Germans from Russia*, 1978, s. 62.

33 Long, *Volga Germans*, s. 225.

34 Helga Nicolassen, "Die Lage der deutschen Kolonien in Rußland", *Das Deutschtum im Ausland*, 1915, Heft 26, ss. 415-419.

35 Long, *Volga Germans*, s. 229.

tasfiye yasaları kabul edilmiştir. Alman kamu kuruluşları kapatılmıştır. Alman basını ve Almancanın kullanımı yasaklanmıştır. Aynı zamanda Almanların cephe hattından doğuya ilk kez sınır dışı edilmesi gerçekleştirilmiştir. 1917 Devrimi'nden sonra, azınlık sorunu yeni kurulmuş Sovyet hükümetinin politikasındaki ana sorunlarından biri olmuştur. Bu sorun bölgesel özerkliğe dayalı cumhuriyetler ve ulusal bölgeler inşa edilerek çözülmüştür.[36]

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya bir dizi ağır yenilgiye uğramıştır. Almanların Polonya, Belarus ve Batı Ukrayna üzerinde hâkimiyet oluşturması üzerine Rusya Almanlarına karşı bazı önlemler alınmıştır. Alman kuruluşu olan şirketler, okullar ve Almanca yayın yapan basın-yayın organları kapatılmıştır. Topluluk içerisinde Almanca konuşulması yasaklanmış, bazı yerleşim yerlerinin adları da çıkarılan kararname ile acilen değiştirilmiştir.[37]

Şubat ve Aralık 1915'te Çar II. Nikolay (1894-1917), ülkenin batı illerinde yaşayan Alman arazi sahiplerinin mülkiyet haklarını ellerinden alan bir dizi yasayı yürürlüğe koymuştur. Bu yasaların Volga Almanlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi planlanmıştır. Plan çerçevesinde tüm Alman nüfusun Sibirya'ya tahliye edilmesi öngörülmüştür. Tahliyenin 1917 baharında başlatılması planlanmıştır. Fakat 1917 Devrimi'nin patlak vermesi üzerine harekete geçilememiştir. Özel mülkiyetin ortadan kalkması ve bunun Volga Alman bölgesi dâhil olmak üzere uygulanmak istenmesi, Rus Almanları arasında hayal kırıklığı yaratmıştır. 1916 yılında Volga Almanlarının ektiği alanlar yarı yarıya azalmıştır. Rus köylüleri dilekçe vererek Volga Almanlarının topraklarının kendilerine devredilmesini talep etmişlerdir.[38] Mihail Şıtaf da ilk tütün fabrikasını açmıştır. Diğer taraftan Volga Almanları erkek nüfusundan elli bine yakın kişi, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele ettiği Kafkasya Cephesi'nde hizmet etmiştir. Bu cephede bile "güvenilmez" olarak değerlendirdikleri Alman tarihçiler arasında tartışma konusudur. Kafkas orduları komutanı, Volga Almanlarının cephede hizmet etmesini uygun görmemiştir.[39]

Öte yandan Rus basını ve kamuoyunda oluşan Alman karşıtlığına rağmen Volga Almanları Çarlığa hizmet etmeye devam etmişlerdir. Volga'nın her iki tarafında bulunan Alman kolonilerinin sakinleri Birinci Dünya Savaşı sırasında cephedeki Rus ordusuna yardım toplamıştır. Volga bölgesinde faaliyet gösteren

36 BArch, R 69/425, Die Leistungen des Russlanddeutschtum.

37 Schleuning, *deutschen Kolonien*, s. 35.

38 Игорь И. Шульга, "Немецкие Колонисты Поволжья и Всеобщая Воинская Повинность (1874-1914)", *Военно-Исторические Исследование в Поволжье*, Саратов, 1997, С. 49-56.

39 Герман, *Немейкая Автономия*, С. 12.

Alman şirketler hastanelere bağış yapmıştır. Bütün bunlara rağmen Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'nın Almanya'ya karşı aldığı yenilgilerle Alman karşıtlığı zirve yapmıştır. Rus basın yayın organlarında Almanlar casuslukla suçlanmış ve Rus ordusunun yenilgilerinden sorumlu tutulmuşlardır.[40]

Alman karşıtı durum, 1915'te kabul edilen Tasfiye Yasası ile doruk noktasına ulaşmış ve Alman nüfusu, Rusya'nın batı bölgelerinden 150 km iç bölgelere sürgün edilmiştir. Sonuç olarak 200 bin Volhinya Almanı yerlerini terk ederek Sibirya'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu bölgelerde yaşananlara ek olarak, Rusya'nın şehirlerinde yaşayan Almanlara karşı da pogrom[41] olayları yaşanmıştır.[42] Bu dönemde Rus şovenizmi Alman azınlığa karşı tehlikeli bir hal almıştır.[43] Volga Almanlarının taşınmaz mülkleri devlet tarafından kamulaştırılmış[44] ve ellerinde tuttukları toprakları satmaya zorlanmışlardır. Rus basınında, Volga Almanlarından alınacak topraklara Köylü Toprak Bankası'nın talip olması gerektiği konusu yer almıştır.

4 Ağustos'ta Osmanlı Devleti'nin de savaşa girmesiyle dünyanın neredeyse dörtte üçü savaşa dâhil olmuştur. Rusya'nın savaşa girmesi, Rus milliyetçiliğinin de tırmanmasına ön ayak olmuştur. Petersburg Alman Konsolosluğu'na yapılan saldırı anti-Alman kampanyanın bir parçası dır. Rusya'nın farklı kademe ve mevkilerinde hizmet eden Alman asıllı iş adamları ve Devlet Duması üyeleri, Rusya'ya sadakatlerini, savaşta zafer elde etmek için sermaye ve emekleriyle hazır olduklarını bildiren açıklamalar yapmışlardır. 26 Temmuz 1914'te Herson eyaletinden Duma milletvekili olan Lutz, Rus Almanlarının "büyük bir devletin haysiyetini ve onurunu savunabileceği ve Rus-Almanlarının vatanlarına ihanet edebilecekleri varsayımını ortadan kaldırabileceği" yönünde açıklamalar yapmıştır. Merkezî ve yerel basında Rus Almanlarının vatansever ifadelerine yer veren haberler yayımlanmıştır.[45]

Saratov'da Rus askerlerine yönelik, Volga Alman kolonilerinin finanse ettiği bir hastane açılmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde yaşayan Almanlar, ordunun ihtiyaçları için yardım toplama kampanyaları organize etmişlerdir. Sadece

40 Detlef Brandes, "*Entwicklung der Kolonien in den Jahren 1871 bis 1917*", s. 71.

41 Pogrom; dinsel, etnik veya siyasî nedenlerden dolayı belirli bir gruba yapılan şiddet hareketidir. Genellikle evler, işyerleri veya ibadet yerlerini tahrip etmeyi kapsayan bir harekettir. Rusçada her türlü toplu şiddet olayına pogrom denir.

42 Dönninghaus, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft*, s. 391.

43 Hecker, *a.g.e.*, s. 26.

44 David Rempel, "The Expropriation of the German Colonists in South Russia during the Great War", *Journal of Modern History* 4 N.1, 1932, s. 53-55.

45 Dönninghaus, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft*, s. 381.

Sırderya volostunun Aulieatinsky bölgesinin Gorni köyünden, cephenin ihtiyaçları için iki bin rubleden fazla para toplanmıştır. Buna rağmen Almanya karşısında alınan yenilgilerden sonra Alman karşıtı milliyetçi örgütler kurulmuştur. За Россию (Rusya İçin) adıyla kurulan dernek, Alman azınlığı; hem Volga bölgesinde hem de diğer bölgelerde ekonomik hâkimiyet kurmak, Rus kültürünün dinî, ahlakî ve kültürel temellerini yok etmekle suçlamıştır. Devlet Duma'sına Rusya'daki Alman kültürünün tüm etkilerinin kararlı bir şekilde tamamen ortadan kaldırılmasını talep eden önergeler verilmiştir. Dernek, hükümetten toprak, ticaret ve endüstriyel alanlarda Alman egemenliğine karşı mücadeleye yoğunlaşmasını, Alman kolonilerinin tüm topraklarına el koyarak dizginlemesini, Rus köylülerine toprakların dağıtılmasını talep etmiştir.[46]

Alman karşıtı propaganda Rus birliklerinin ağır yenilgilerinden sonra Baltık bölgelerinde özellikle artmıştır. Alman nüfusa yönelik broşürler ve afişler yayımlanmıştır. Alman karşıtı propagandanın yayılması sonucunda Rusya Almanlarına karşı düşmanca eylemler yapılmıştır. 27 Mayıs 1915'te Moskova'da Alman karşıtı pogrom gerçekleştirilmiştir.[47] Bu olaylar sırasında 759 ticarethane tahrip edilmiş, 29 milyon ruble hasar meydana gelmiş, 3 Alman öldürülmüş ve 40 tanesi de ağır yaralanmıştır. Petersburg'da Almanlara ait işyerlerine ve bürolara saldırılmıştır.[48]

Alman mallarının yağmalanması, Ninji Novgrod, Astrahan, Odesa ve Yekaterinaslov şehirlerinde de gerçekleşmiştir. Kırsal alanlarda ise kolonilerin özel mülkiyetine yönelik soygun ve kundakçılık yaygınlaşmıştır. Rus toplumunun üst seviyesinde yer alan birçok Alman, soyadlarını Rusça olarak değiştirmeye zorlanmıştır. Rus hükümeti, Almanlara yönelik propagandanın farkına varmış ve İçişleri Bakanı N. Maklakov, özellikle basın organlarında "Alman hâkimiyeti" konusuna değinilmesini yasaklamıştır. Fakat alınan önlemler yeterli olmamıştır. Volga bölgesi başta olmak üzere Karadeniz bölgesindeki Alman kolonilerinin isimleri Rusçasıyla değiştirilmiştir.[49]

Rus generaller, Alman azınlığa güvenilmemesi ve Rusya'nın uzak bölgelerine sürülmeleri gerektiği konusunda fikirlerini beyan etmişlerdir. Ekim 1914'te Odesa Garnizon Komutanı, Rus Almanlarını kendi dillerinde gazete, kitap ve duyuru yayımlamak ve konuşmak gibi suçlardan dolayı sınır dışı

46 Sommer, "Die Deutschen in Moskau und St. Petersburg", s. 129.

47 Long, *Volga Germans*, s. 228-229.

48 Dönninghaus, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft*, s. 393.

49 Karl Lindemann, *Von den deutschen Kolonisten in Rußland, Ergebnisse einer Studienreise 1919-1921, Schriften des deutschen Ausland-Instituts Stuttgart*, Kulturhistorische Reihe. Band 14, Stuttgart, 1924, s. 108.

etmek istemiştir. Müteakiben Rus Almanlarının toplantıları, dinî törenleri ve düğünleri dâhil olmak üzere birçok etkinliği yasaklanmıştır. Sibirya Kosakları garnizonunda görev yapan Vladimir Suhomlinov ise Almanca konuşulmasını yasaklamıştır. Suhomlinov yazdığı raporda, bazı Almanların hâlâ Rusça bilmediğine dair tespitler yapmıştır.[50]

Alman ve Avusturya-Macaristan kökenli olan vatandaşlar belirlenerek askerî bölgelerde görev almaları engellenmiştir. Şüpheli görülen pek çok kişi bugün Kırgızistan'da yer alan Talas vadisindeki Nikolaypol, Orlov ve Koppental gibi köylerde jandarma gözetiminde yaşamak üzere sürgün edilmiştir. İçişleri Bakanı N. Maklakov, toprak sahiplerinin topraklarını ellerinden alarak Alman, Avusturyalı ve Türk asıllı girişimcilerin ticarî faaliyetlerine 2 Şubat 1915'te çıkardığı kanunla son vermiştir. Tasfiye Yasaları olarak adlandırılan uygulama, yaklaşık 2 yıla yakın süre devam etmiştir. 13 Aralık 1915'te Alman karşıtlığını esas alan başka bir uygulama daha yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa ile birlikte toprak sahibi Almanların ellerinden özel mülkleri alınmıştır. İçişleri Bakanı olan A. Hvostov, valilerin yasayı mümkün olan en kısa sürede uygulamasını istemiştir. Bu şekilde elde edilen gelirler, Rus ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere Köylü Bankası'na transfer edilmiştir.[51]

Bu yasanın uygulanması, Alman çiftliklerin işleyişlerini durdurmuştur. Böylece Rus ekonomisine direkt zarar veren bu uygulama politik ve sosyal istikrarı etkilemiştir. 1916'da Yeni Rusya (Novorassiya) bölgesindeki verimin ciddi bir şekilde düşmesi nedeniyle yerel yetkililer Tasfiye Yasalarını askıya almıştır. Saratov ve Samara valileri, alarm halindeki Rus köylülerin dilekçe vererek Almanların topraklarını talep etmesini endişe verici olarak değerlendirmiştir. Karl Lindemann, Almanların uğradığı haksızlıkları gündemde tutmayı başararak basında, tanınmış Alman asıllı vatandaşların Rusya'ya katkısı üzerine yazılar çıkmasına ön ayak olmuştur.[52]

Alman sorununa yönelik eleştiriler sonucunda Mart 1916'da N. Hvostov görevden alınmıştır. Alman sorunu ile ilgilenmesi için Duma tarafından bir komite görevlendirilmiştir. Ancak sorun daha da büyümüş ve kendisi de Alman asıllı olan Stürmer, 1916 kararnameleri ile tasfiye mevzuatını genişletmiştir. 8 Eylül 1916'da Tasfiye Yasası Harkov (Harkiv) , Tobolsk, Tomsk eyaleti de

50 Петер Вибе, *Немцы в сибири, омск*, 1999, С. 279-280.

51 BArch, R 57/1186, Forschungstelle des Russlanddeutschtum.

52 Johannes Schleinung, "Ein Helfer und Freund der deutschen Kolonisten in Russland, ein furchtloser Kämpfer für Recht und Gerechtigkeit", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, Stuttgart, 1957, s. 165- 172.

dâhil Rus İmparatorluğu'na yayılmıştır. 18 Ağustos 1916'da Almancanın yasaklanmasına ilişkin düzenleme Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmıştır. Almancanın yasaklanması, Pan-Germanist fikirlerin temsilcisi olduğunu ifade eden bir Rus Almanı yayıncının ifadelerine tepki olarak alınmıştır. Almanca öğretim yasağı, orta ve yüksekokullar da dâhil olmak üzere tüm eğitim kurumlarında uygulanmıştır.[53]

Alman karşıtı devlet politikasının en olumsuz yanı, Almanların Rusya'nın batı bölgelerinden sürülmesidir. Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda Tannenberg Muhaberesi'ndeki yenilgisinden sonra Rus Ordusu'nda görev alan Alman asıllı askerler, Batı Cephesi'nden çekilerek Kafkas Cephesi'nde görevlendirilmişlerdir. Savaşın neden olduğu Alman karşıtı kamuoyunun etkisiyle, 1915 Şubat Tasfiye Yasaları ile Alman kökenli vatandaşların arazi satın almaları yasaklanmıştır. Ek olarak Baltık Almanları, topraklarını satmak zorunda kalmışlardır.[54] Resmî olarak onaylanan bir politika olmamasına rağmen tahliye adı altında gerçekleştirilen bu uygulama sonucunda Finlandiya'dan Karadeniz'e onbinlerce Baltık Almanının Sibirya ve Ural-Altay bölgesine doğru yer değiştirmesi sağlanmıştır.[55]

Rus ordusunun yenilgisi ve 1915'te Almanlar karşısında geri çekilmesi, Almanların cepheye yakın illerden sınır dışı edilmesine ve Rus Almanlarına karşı daha sert bir tutuma yol açmıştır. 19 Haziran 1915'te yayımlanan emirle özellikle öğretmenlerin ve papazların gözaltına alınmaları emredilmiştir. Rehin alınan mahkûmların can güvenliğinin temini, Alman kolonilerinin ekmek, yem ve tahıllarını devlet kurumlarına teslim etmesine bağlıdır. Çar Nikolay, 23 Haziran 1915'te yapılan özel bir toplantı ile Alman azınlığın tamamını tahliye etmeye karar vermiş, bölgeden sürgünün sorumluluğunu ise üst düzey komutanların üstlenmesini emretmiştir.[56]

Rusya'nın batı bölgelerinde, çoğunlukla silah bulundurmayı dinî inançları gereği istemeyen Mennonitler yaşamaktadır. Mennonitlerin oranı 1909 yılında %22,5'tir. 7 Kasım 1914'te Kuzey Batı Cephesi ordularının komutanı tarafından Kurland ve Riga'dan Mennonitlerin tahliyesine başlanmıştır. Vistula bölgesinde yaşayan Baltık Almanları Sibirya'ya ve Ural-Altay bölgesine taşınmıştır. Alman kolonilerinin en çok yoğunlaştığı Volga bölgesinde

53 Gerd Stricker, "Rußlanddeutsches Bildungswesen von den Anfängen bis 1941", Gerd Stricker, *Deutsche Geschichte im Osten Europas Rußland*, Berlin, 1997, s. 422.

54 Detlef Brandes, "Von den Verfolgungen im Ersten Weltkrieg bis zur Deportation", *Deutsche Geschichte im Osten Europas*, s. 131.

55 Герман, *немейкая автономия*, С. 13.

56 Schleuning, *deutschen Kolonien*, s. 27-30.

tahliye 24 Haziran 1915'te başlamıştır. Dinyeper'in batısındaki bütün bölge Rus Almanlarından temizlenmiştir. Kolonistler demiryolu ile taşınmıştır. Volhinya bölgesinden başlayarak kuzeydeki Baltık Denizi kıyılarına kadar uzanan bölgedeki Almanların çoğu Sibirya bölgesi başta olmak üzere Türkistan, Kafkasya, Ural-Altay bölgelerine sürgün edilmiştir. Çok sayıda azınlığın demiryolu vasıtasıyla Orta Rusya'ya aktarılması, askerî teçhizat konusunda aksamalar yaşanmasına neden olmuştur.[57]

Baltık bölgesinden Volga kolonilerine sürgün edilen Almanların hayatları, Alman kolonilerinde dahi oldukça zordu. Sürgün edilenler, Saratov ve Samara şehirlerindeki kamu binalarına ve özel dairelere yerleştirilmişlerdir. Devlet, göçmenlerin bakımı için yetersiz bir ödenek ayırmıştır. 1915'te Saratov eyaletinde, yetişkin başına 65 ruble harcanmıştır. Mart 1916'da ülkedeki ekonomik durumun genel olarak bozulması üzerine bu ödenek de yarıya inmiştir. Yeniden yerleştirilen Almanların istihdamı ciddi bir sorun olmuştur. Çoğunluğu tüccar ya da zanaatkâr olan Baltık Almanları, parasızlık nedeniyle köylüler arasında çalışmak zorunda bırakılmışlardır. Bu durumdan rahatsız olarak geri dönmek isteyen Almanların girişimleri ise sert bir şekilde bastırılmıştır.[58]

Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanların, sadece silahlı kuvvetlerde değil, devletin farklı kademelerindeki hizmetleri, Alman azınlık tarihinin bir başka yönüdür. Maruz kaldığı ayrımcılıktan dolayı her adımları kontrol altında tutulmuştur. 1914 yılının sonunda Batı Cephesi'nde Alman asıllı subayların görev almaması yönünde karar alınmıştır. Batı Cephesi'nde görev alan ve içerisinde Volga Almanlarının da bulunduğu toplamda 17 binden fazla asker Kafkasya Cephesi'ne sevk edilmiştir. Almanların bu Cephede askerî hizmete alınması Kazan şehrinde yapılmıştır. Savaşın başlangıcından Şubat 1917'ye kadar Volga bölgesinden 50 binden fazla kişi askere çağrılmıştır.[59]

Almanların Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkasya Cephesi'nde önemli hizmetleri olmuştur. Kafkasya Cephesi'ndeki Almanların büyük bir kısmı milis tugayların yanı sıra Askerî Haberleşme Şefliği ve Bölge Şeflikleri altında işçi gücü olarak hizmet etmiştir. Kafkasya Cephesi'nde hizmet eden Volga Almanları, Erzurum'a kadar gelmişlerdir. Kafkas ordusunda Osmanlı Devleti'ne karşı mücadelede Almanların önemli katkıları olmuştur.[60] Kafkas ordusunun

57 А. Герман, И. И. Шульга, "Воинская обязанность", Немцы России, Энциклопедия, Т. 1. Москва, 1999, С. 387-389.

58 Гросс, *a.g.e.*, С. 10.

59 Schleuning, *deutschen Kolonien*, s. 32.

60 Fleischhauer, *Deutshce im Zarenreich*, s. 462.

komutanlığından en alt seviyede bulunan er sınıfına kadar çok sayıda Volga Almanı, Osmanlı Devleti'ne karşı mücadelede yer almış, yazdıkları eserlerde bunu dile getirmişlerdir. Türk topraklarının içlerine doğru ilerlerken tahrip edilen altyapının restorasyonunu daha çok Alman askerler üstlenmiştir.[61] Yollar, köprüler, istasyonlar, kaleler gibi, yedek taburlara ve personele altyapı sağlanan pek çok alanda bu askerlerin hizmetleri olmuştur. Volga Almanları özellikle Erzurum kalesi, Trabzon limanı ve Sarıkamış yolunu yeniden tahkim etmişlerdir.[62] Osmanlı Devleti'ne karşı Kafkas Cephesi'nde geri planda tedarik ve sağlık alanında da toplamda 40 bin Alman kolonist çalışmış[63] ve bunlardan 3 bin tanesi ağır yaralanmıştır.[64]

Öte yandan Volga Almanı askerlere karşı uygulanan ayrımcılık, fiilî olarak esir düşen Türk askerlerine eşit sayılmalarına kadar varmıştır. Maruz kaldıkları ayrımcılıktan dolayı çok sayıda Volga Almanı firar ederek kolonilerine geri dönmüştür. Her zaman yasalara itaat etmelerine rağmen kendilerine uygulanan ayrımcılığın giderek artmasına, Bolşevik grupların propagandası da eklenince, Volga Almanlarının Kafkasya Cephesi'nden firar sayıları artmıştır. Kolonilerine geri dönen Rus Almanı askerler, devrim sonrası Kızıl Ordu saflarında yer almışlardır.[65] Siyasî baskı altındaki Almanlar, Ekim Devrimi'ne doğru giden süreci memnuniyetle karşılamışlardır. Odesa'da Almanları temsil eden organlar, 1915 Tasfiye Kanunlarının kaldırılmasını ve Almancanın resmî eğitim diline dönüştürülmesini talep etmişlerdir. Bu doğrultuda büyük malikânelerin kamulaştırılması ve devlet arazisinin topraksız köylülere ve fakirlere tahsisi yönünde görüş bildirmişlerdir.[66]

1918 yılının Şubat'ında Ukrayna'ya doğru yürüyen Alman ve Avusturya birlikleri, bölgedeki Almanların çoğu tarafından kurtarıcı olarak karşılanmışlardır. Ukrayna'nın millileştirme politikası çerçevesinde, Alman askerî birliklerine, Odesa ve Kırım çevresindeki yerleşim alanlarını Alman kolonilerine dönüştürme planı sunulmuş, bunun mümkün olmaması durumunda Almanya'ya göç etmeleri için izin verilmesi talep edilmiştir.[67] Fakat Alman

61 Герман, *немейкая автономия*, C. 13.
62 Lindemann, *a.g.e.*, s. 462.
63 Игор и Шульга, *Немцы поволжья в российских вооженных силах, воинская служба как фактор формирования патриотического сознания*, Москва, 2008, C. 16.
64 Lõbsack, *a.g.e.*, s. 134.
65 Шульга, Немцы поволжья, C. 24-25.
66 Saratower Deutsche Volkzeitung, 11 Ekim 1917, s. 37-39.
67 BArch, R 97102.

hükümeti, büyük çaplı bir geri dönüşe ilgi göstermemiş, Alman kolonistleri daha çok siyasî ve ekonomik sorun olarak değerlendirmiştir.[68]

III. VOLGA ALMANLARININ OTONOMİ ÇALIŞMALARI

Birinci Dünya Savaşı ve 1917 Devrimi, Rus Çarlığı'nın çökmesiyle sonuçlanmıştır. Kurulan geçici hükümet, Çarlık rejiminin geride bıraktığı bir dizi sorunu ortadan kaldırmak için reformları peş peşe yürürlüğe koymuştur. Alman azınlığa yönelik tasfiye mevzuatının uygulanması 11 Mart'ta özel bir kararname ile askıya alınmıştır. Kararnamede, bu konudaki nihaî kararın kurucu meclis tarafından alınacağı belirtilmiştir. 15 Mart'ta alınan karar, tüm yerel yönetimlere tebliğ edilmiştir. Petrograd'daki geçici hükümetin ardından Volga Almanları Merkez Komitesi (Zentralkomitee der Deutschen Wolgakolonisten) kurulmuştur. Volga Almanları Merkez Komitesi, otonomiye giden yolculukta önderlik yapmıştır. Saratov, komitenin ana merkezi olmuştur. Siyasî güç, kırsalda ve şehirde yaşayan Almanların bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Merkez Komite, şehirli nüfustan 12 kişi, kırsal kesimden 12 kişi olmak üzere 24 kişiden oluşmuştur. Saratov'daki siyasî süreç oldukça yoğun geçen tartışmaları beraberinde getirmiştir. Merkez Komite, tartışmalar sonucunda Bolşeviklerin yanında yer almaya karar vermiştir.[69]

Alman Merkez Komitesi, 1917'de Saratov bölgesinde otonomi çalışmalarına başlamıştır. Kendi kendini yönetme çağrısından dolayı Saratov şehrine Volga bölgesi kolonilerinden seçilmiş kişiler gelmiştir. Toplantı, 25- 27 Nisan 1917'de 386 katılımcı ile gerçekleşmiştir.[70] Görüşmede 4 ana konu incelenmiştir:[71]

- Organizasyon (siyasî, sosyal, ekonomik)
- Eğitim
- Basın
- Politika

Volga Almanları Merkez Komitesi "Zentralkomitee der Wolgadeutschen" çalışmalarına ivedilikle başlamıştır. Saratov şehrinin on iki temsilcisi ve her ilçeden bir temsilci komiteye seçilmiştir. Seçilen temsilcinin görev süresi üç

68 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 78-80.

69 Long, *Volga Germans*, s. 239

70 Johannes Schleuning, *Mein Leben hat ein Ziel Lebenserinnerungen*, Witten, 1964, s. 329.

71 Heinrich Roemmich, "Die Russlanddeutschen in der Revolution 1917", *Osteuropa*, Vol.17, September 1967, s. 672-680.

yıldır. Merkez Komite aynı zamanda yürütmenin de başıdır[72] ve aldığı kararlar toplamda yirmi dokuz farklı başlığa ayrılmıştır.[73] Basın komitesinin aldığı en önemli kararlardan birisi de "Saratover Deutschen Volkszeitung" gazetesinin yayın hayatına başlamasıdır. Gazetenin finansmanı, her yerleşimcinin toprak oranına göre bağış yapmasıyla sağlanmıştır.[74] Gazetenin yönetimini ve editörlüğünü Papaz Johannes Schleuning[75] üstlenmiştir. Schleuning, Volga Almanları arasında duyuru yapılmamış olmasına rağmen birkaç haftada binlerce aboneye ulaşıldığını şaşırarak aktarmıştır.[76] Gazetenin deneme sayısı 1 Haziran'da çıkmıştır. Volga Almanları arasında kısa sürede popülerlik kazanan gazete 1 Temmuz 1917'den itibaren düzenli olarak yayımlanmıştır. 1917 sonbaharında gazetenin tirajı 22 bin nüshaya ulaşmıştır.[77]

Komite, siyasî bölümün önerisi üzerine Volga bölgesinde kurulacak geçici hükümete destek sağlayan kararlar almıştır.[78] Bolşeviklerin vaat ettiği siyasî ayrıcalıklara öncelik verilmesi istenmiştir. Siyasî komitenin kararları arasında Volga bölgesinde tam yetkili bir koloni partisi kurulması planları da vardır. Merkez Komite siyasî programı detaylandırma çalışmalarına yoğunlaşmıştır.[79]

Merkez Komite temsilcileri, Volga Almanlarının ulusal kaderini tayin etme hakkı ve Almanca eğitiminin yeniden başlatılması gibi Alman halkının genel taleplerini yerine getirmeyi planlamıştır.[80] Üç gün süren kongre çalışmaları sırasında pek çok önemli karar alınmıştır. Rus İmparatorluğu içinde özerkliğin temelleri kongre sürecinde atılmıştır. Volga Almanlarının ikinci kongresi 1917 Eylül'ünde Saratov eyaletinin Schilling kolonisinde gerçekleşmiştir.[81] Kongrenin ana teması, öngörülen Rus kurucu meclis seçimlerindeki aday listesinin hazırlanmasıdır. Ancak kongre sırasında Adam Emich'in etrafında şekillenen sol grupla Johannes Schleinung arasında tartışmalar yaşanmıştır. Temel sorun Emich'in Marksist, Schleinung ise papaz olmasıdır. Adam Emich'in Rus partilerine katılma önerisi de tartışmalardan bir tanesidir ve bu öneri kongre katılımcıları arasında kabul görmemiştir.[82] Sol grupla kilise

72 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 47.
73 *Unser Rateaufbau, Zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie*, 1918-1928, Pokrowsk, 1928, s. 9.
74 Schleuning, *Auf Tiefster Not*, s. 24.
75 Volga Almanlarını temsilen siyaset arenasında çalışan bir din adamıdır.
76 Schleuning, *Leben*, s. 344.
77 Гарф, Подпись, 7050, 1 дело 417.
78 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 47-48.
79 Гарф, П. 549, дело 4-2.
80 Langhans, *a.g.e.*, s. 41.
81 Schleuning, *Leben*, s. 354.
82 Schleuning, *Leben*, s. 355.

mensupları arasındaki görüş farklılıkları sebebiyle Volga Almanları, siyasî faaliyetlerde birlikte hareket edememişlerdir.

Kongre katılımcıları arasında yaşanan bütün tartışmalara rağmen ortak bir aday listesi hazırlanmıştır. Johannes Schmidt, Katolik Papaz Schönberg, Johannes Schleinung ve öğretmen August Lonsinger seçimlerde aday gösterilmiştir. Ancak kongre tarafından belirlenen ortak liste, sol gruplar tarafından desteklenmemiş, kongreden kısa bir süre sonra sol gruplar kendi toplantılarını yaparak Schilling'in kararlarını tanımamışlardır. Bahis konusu olan sol gruplar, Samara bölgesinden "Bundes der Sozialisten des Deutschen Wolgagebietes" adıyla ayrı bir aday listesi çıkarmışlardır. Samara valiliğinde sekiz ayrı seçim bölgesi mevcuttur. Toplamda 2.200.000 seçmeni bulunan bölgenin 1.207.000 seçmeni sandığa gitmiştir. Seçmen pusulasında on altı aday yer almıştır.[83] Almanlara ait geçerli 1.202.219 oydan 420.128'ini "Alman Volga Bölgesi Sosyalistler Federasyonu" almıştır. Orta Volga Bölgesi Rus Alman Milletler Birliği'nin listesi ise 160.705 oy almıştır. Saratov valiliğinin listesi ise yedi numaradadır. Bu liste toplamda 50.025 oy almıştır.[84] Böylece Merkez Komite, seçimlerde beklenen başarıyı elde edememiştir. Zira listeden bir aday bile seçilememiştir. Geriye kalan oylar ise diğer partiler arasında dağılmıştır.

Merkez Komite listesinin zayıf performans sergilemesinin temel nedenlerinden biri, komitenin Sosyalist Federasyon'un geçici hükümeti ile ortak sloganlara devam etmemesidir. Seçim sonuçlarının kötü olmasının bir başka nedeni de aday listesinde yüksek profilli Volga Alman politikacılarının olmamasıdır. Volga bölgesi, 4. Parlamento döneminde Duma'da temsil edilmemiştir. Volga-Alman özerklik hareketindeki bölünmenin seçim kampanyası üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğuna dikkat edilmelidir. Bu bölünme sonucunda, Volga bölgesindeki Alman adayların hiçbiri seçilememiştir. Fikir ayrılıkları, Volga Almanlarının ortak hareket etmesini engellemiştir.[85]

Kızıl Muhafızlar kendi kolonilerini desteklemiştir. Askerlerden ve topraksız köylülerden oluşan ilk muhafız birliği, Ekim'in sonunda Baoro kolonisinde kurulmuştur.[86] Saratov ele geçirildikten sonra Kızıl Muhafızlar Alman kolonilerine saldırılar düzenlemiştir ki bu baskınlar Aralık 1917'de başlamıştır.

---

83 Федор Попов, Летопись Революционных Событий в Самарской Губернии *1902-1917*, Куйбышев, 1969, s. 569.

84 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 50.

85 Гарф, П. 549, дело 4-16.

86 Joh Chr Schmidt, *Unsere Parteiorganisation, in Zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie 1918-1928*, Pokrowsk, 1928, s. 557.

Mesela Baltzer kolonisi Kızıl Muhafızların kurbanlarından biridir.[87] Sosyalist odaklı öğretmen ve işçiler, Katharinenstadt kolonisini kontrol etmek için 22 Mart 1918'de Sovyet yönetimini kurmuştur.[88] Kolonilerdeki yerleşimcilerin mallarına el konulmuştur. Nisan ayında bir tabur asker, tahıl ve yiyecek alabilmek için Schaffhausen kolonisine gelmiştir. Sonuç olarak Schaffhausen ve Schöntal kolonilerinde kanlı savaşlar meydana gelmiştir. Bu çatışmalar, ulusal mücadelede de Volga Almanlarının tutumunu belirlemiştir.[89] Ekim 1917'de Bolşevikler'in iktidarı ele geçirmesi ile kolonilerde Bolşevik etkisi artmıştır. Saratov, bölgesel bir devrimin merkezi haline gelmiştir.[90]

Bolşevikler iktidarı ele geçirdikten sonra Volga-Alman Merkez Komitesi'nin durumu kritik hale gelmiştir. Merkez Komite'nin silahlı kuvveti yeterli olmadığı için Bolşeviklere destek olamamıştır. 1917 sonbaharından bu yana Moskova'da olan Merkez Komite'nin başkanı Friedrich Schmidt, 1918 yazında Baltık bölgesinde yaşayan Alman azınlıklar vasıtasıyla Almanya'ya gitmiştir. Merkez Komite'nin ofisleri ve gazeteleri Aralık 1917'de kapatıldığında, Schmidt'in görevi de sona ermiştir. Yerel meclislerde ve kurumlarda kolonilerin temsilcileri bulunmuştur. Merkez Komite'nin üyeleri, Volga bölgesinde otonomi kurma fikrini tartışmak için Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Almanlara çağrı yapmıştır.[91]

Bu çağrıda şunlar açıklanmıştır: Novouzensk bölgesinin Alman milletvekilleri 16 Ocak 1918'de derhal bir toplantı düzenlemelidir. 11 Şubat 1918'de bölgelerinden vekil olarak Warenburg Kongresi'ne seçilen Volga'daki tüm Almanlar, ulusal bir planda birleşmeye davet edilmişlerdir. Rusya'da yaşayan özgür halkların kendi kaderlerini tayin etmeleri konusunda bir kongre tertip etmeleri istenmiştir. Yapılan kongrede, Rusya'daki Almanların yaşam koşullarının iyileşmesi adına umutların arttığı açıkça dile getirilmiştir. Tasfiye Kanunlarının geri çekilmesi ve bunun yol açtığı zararların tazmininin adil bir şekilde düzenlenmesi umutları daha da arttırmıştır.[92]

---

87 Schleuning, *Aus Tiefster Not*, s. 30.

88 Eirich, "Die Ersten Sowjets an der Wolga", s. 7-9.

89 Schmidt, *Unsere Parteiorganisationen*, s. 14.

90 Raleigh, *a.g.e.*, s. 30.

91 Гарф, П. 549, дело 4-61.

92 Detlef Brandes, "Jahrzehnte des Umbruchs Zwischenkriegszeit", Edt. Alfred Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, München, 1992, s. 78.

Ekim Devrimi sonrasında verilen otonomi vaadi, Rusya azınlıkları arasındaki siyasî organizasyonların sayısını arttırmıştır.[93] Rusya azınlıklarının özerklik hareketleri sırasında Almanlar da bölgesel ve yerel temsil komiteleri kurmuşlardır. Volga bölgesinde "Alman Volga Bölgesi Sosyalistler Birliği" ve "Volga Almanları Merkez Komitesi" dernekleri arasında siyasî liderlik çekişmeleri yaşanmıştır. Volga Alman Cumhuriyeti için ortaklaşa bir proje hazırlanmıştır. Proje, Ekim ayı sonunda Moskova'daki Bolşevik hükümetine sunulmuştur.[94]

Almanların siyasî mücadelesini şekillendirmek isteyen bir diğer kuruluş olan 326 üyeli Volga Kolonileri Merkezi (Versammlung der Kreisbevollmachtigen der Wolgakolonien), Saratov bölgesinde bu amaçla toplantılar düzenlemiştir. Sosyalist teşkilatlanmanın lideri olan Adam Emich, kırsal kesimde yaşayan kolonistlerin haklarının savunulmamasını sert bir dille eleştiren bir konuşma yapmıştır. Temsilcilerden bazılarının Almancasının yetersiz olması dikkat çekmiştir. Toplantılarda alınan kararlar Almanca olarak kayıt edilmiştir. Bu komitenin çalışmaları iki gün sürmüştür. Toplantılarda Volga Almanlarını ilgilendiren pek çok karar da alınmıştır. Komite, hukukî eşitlik, dinî özgürlük, siyasî fikir özgürlüğü, basın özgürlüğü, siyasî ve toplumsal kurumsallaşma gibi, Rus olmayan halklar için vaat edilen otonomi hakları doğrultusunda kararlar aldığı gibi kamulaştırılan toprakların geri verilmesini de talep etmiştir. Okullardaki eğitimin Almanca yapılması talebinin yanı sıra Almancanın kamusal alanda yaygınlaşması da önemli hedefler arasında yerini almıştır.[95]

1917 yazında, Rusya'nın pek çok yerinde olduğu gibi Volga Almanları arasında da siyasî görüş ayrılıkları oluşmuştur. Herkesin birleştiği ortak nokta, siyasî reform ihtiyacının karşılanacağına dair inançtır. Marksist olmayanların ve köylülerin toprak sorunlarının çözülmesini dile getiren bazı gruplar, siyasî değişikliğe ekonomik anlamda yoğunlaşmıştır.[96] Volga Almanları arasındaki politik bölünmüşlük, dönemin basınında yapılan tartışmalarda da gözlemlenmiştir. Saratov merkezli *Saratower Deutsche Zeitung* gazetesi 1 Temmuz 1917'de Johannes Schleuning editörlüğünde çıkmıştır. Siyasî otonomi kurma

93 Türk halklarının otonomi faaliyetleri de Alman azınlıkların otonomi hareketinin şekillendiği dönemde yoğunlaşmıştır. Alman otonomi hareketi ile Türk aydınları arasında herhangi bir bağlantı tarafımızdan tespit edilmemiştir. Bk. Nadir Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Meclisi*, İstanbul, 1998.

94 Hecker, *a.g.e.*, s. 26.

95 Гарф, П. 549, дело 4-62.

96 Löbsack, *a.g.e.*, s. 199; Зиннер, *Немцы Нижнего Поволжья*, С. 20.

fikrini hayata geçirmeyi planlayan Merkez Komite'deki Almanların görüşleri gazetede kendine yer bulmuştur.[97]

Sosyalist grubun çabalarını ve fikirlerini ise Yekaterinenstadt (Samara) merkezli *Der Kolonist* gazetesi temsil etmiştir. Adam Emich editörlüğünde çıkan gazete, sosyalist Volga Almanlarının düşüncelerinin merkezi olmuştur. 8 Temmuz 1917'de Volga Almanları Sosyalistleri Birliği (Bund der Deutschen Sozialisten an der Wolga), Saratov'da bir kilisede toplantı gerçekleştirmiştir. Katılımcılar, Alman işçi ve köylülerden oluşmuştur. Ekonomik darboğaz ve toprak sorunu, bir an evvel çözülmesi gereken meseleler olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca birlik, Saratov Duma Meclisi seçim çalışmalarına da hız vermiştir. Sosyalistler Birliği'nde çok farklı kademeden temsilciler yer almıştır. Fakir köylülerden öğretmenlere ve fabrika işçilerine kadar uzanan ve genellikle alt tabakadan olan insanların bir araya gelmesiyle oluşan bu birlik, Adam Emich etrafında şekillenmiş politik ve kültürel bir otonomi üzerine fikirler yürütmüştür.[98]

Sosyalist Volga Almanlarının ana sloganı "Ekmek, Toprak ve Barış" olarak belirlenmiştir. Kırsal kesimden gelen kolonistler siyasî taleplerinin yanı sıra ekonomik, dinî ve sosyal özgürlük sınırlarının belirlenmesini de talep etmiştir. Sosyalistler özel mülkiyetin kamulaştırılması, vergilerin düşürülmesi ve çalışanların haklarını otonomi inşası sürecinde çözülmesi gereken konular olarak görmüşlerdir. Sosyalist basın, ekonomik iyileşme olmadan politik hayallere koşulmaması gerektiğini sıklıkla dile getirmiştir.[99]

Volga Almanlarının propagandalarına, kolonilerde görev yapan öğretmenler öncülük etmiştir. Öğretmenler, Kamışin ve Yekaterinenstadt kolonilerinde siyasî bilinç oluşması için çaba göstermiştir. Sosyalist grup 1917 Ağustos'unda Schilling kolonisinde bir araya gelse de toplantıda etkin bir karar alınamamıştır.[100]

Volga Almanları ılımlı liberal gruplarda da organize olmuşlardır. Bu grup, Volga Almanları Organizasyon Komitesi (Organisationausschuss der Wolgadeutschen) adını almıştır. Ilımlı liberal olarak tanımlanan grubun çalışmaları beklenen ilgiyi görmemiş, Saratov Meclisi seçimlerinde de beklenen başarı sağlanamamıştır. 1917 yılı içerisinde pek çok kişi, aralarındaki farklılıklara

97 Schleuning, *Auf tiefster Not*, s. 32-36.

98 Роберт Ритчер, "Адам Эмих", *Публикация Интернет-ресурса "Die Geschichte der Wolgadeutschen"* https://wolgadeutsche.net/ritscher/Emich.pdf. Erişim Tarihi: 18.12.2020.

99 Гарф, П. 549, дело 4-62.

100 Reimesch, *a.g.e.*, s. 16.

rağmen kendi kendine yönetim ve otonomi talebi etrafında giderek birleşmiştir. Saratov ve Samara eyaletlerindeki Volga Almanlarının oyları kendilerinden olan adaylara verilmiştir. Böylece şehir meclislerindeki sesleri duyulur hale gelmiştir.[101]

Volga Almanları, sosyalist köylüler, Marksistler ve ılımlı liberaller olmak üzere üç ana grup etrafında şekillenmiştir. 1917-18 yıllarında Volga Almanlarının iki ana gündem konusu; kamulaştırılan özel mülklerin geri kazanılması ve sürgündeki aydınların cezalarının kaldırılmasıdır. Bu dönemde Pokrowsk şehri Volga Almanlarının siyasî merkezi haline gelmiştir. Avusturya ve Almanya'dan gelen siyasî mülteciler ve esirler, siyasî tecrübeleriyle şehirde etkili olmuşlardır.[102] Öte yandan Volga bölgesinde ortaya çıkan kıtlık, siyasî mücadelenin seyrini derin bir şekilde değiştirmiştir. Geçici hükümetin çıkardığı af ile sürgündeki pek çok aydın Rusya'ya geri dönmüştür. Resmî olarak bu yasadan sadece casuslar, alkol satıcıları ve fahişeler yararlanamamıştır. Volga Almanları, Rusya'nın diğer tüm vatandaşları gibi, bu siyasî afla tüm ulusal ve dinî kısıtlamaların kaldırılmasının gerektiğini dile getirmişlerdir.[103]

Nemetskoye Zılo (Немецкое зло) dergisinin ikinci sayısında Almanların hem iç hem de dış düşman olarak gösterilmesi, Rus toplumundaki Alman bakış açısını ifade etmesi bakımından önemlidir. Fakat kısa sürede hızla gelişen demokratik süreçler sonucunda Almanlar, Rusya'daki siyasî ve ulusal kaderlerinin tayini için özerkleşme hareketini geliştirmiştir. Özerkleşme hareketi, Çarlık hükümetinin Alman azınlığa karşı uyguladığı ayrımcılık politikasının ve bu politikanın olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılması için mücadele etme şeklinde seyretmiştir. Otonomi hareketi farklı bölgelerde gelişmiştir. Otonomi hareketinin birkaç bölgesel merkezi vardır. Otonomi hareketleri sosyo-politik duruma bağlı olarak geliştikleri bölgelere göre farklılık arz etmiştir. Odesa, Moskova ve Volga bölgesinde otonomi mücadelesi için organize olunmuştur. Öte yandan Sibirya ve Kafkasya'nın farklı şehirlerinde yaşayan Almanlar da temsilcilerini kongrelere göndermiştir.[104]

18 Mart 1917'de Alman kolonilerinden gelen temsilcilerin oluşturduğu ilk toplantı Odesa'da gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonunda L. Reichert'in başkanlığında O. Walter, E. Krause, F. Merz, V. Reisich, G. Tauberger ve

101 Reimesch, *a.g.e.*, s. 20.

102 Adolf Grabowsky, "The German Republic on the Wolga", *Journal of the American Historical Society of Germans from Russia*, 1979, s. 19.

103 Reimesch, *a.g.e.*, s. 24.

104 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 50.

J. Flemmer'den oluşan Geçici Organizasyon Komitesi oluşturulmuştur. Bu komite daha sonra Güney Rusya Merkez Komitesi olarak tanınmıştır. Komite, Alman kolonilerinden gelecek temsilcilerle Rusya Kongresi'ne hazırlanmıştır. Bu amaçla Alman kolonilerine özel bir mektup gönderilerek çağrı yapılmıştır. Geçici Organizasyon Komitesi'nde siyasî, sosyal, ekonomik ve halk eğitimi konularında çalışma grupları teşkil edilmiştir.[105]

28 Mart'ta Odesa'da Almanların ikinci toplantısı yapılmıştır.[106] Bu toplantıda, ilk toplantıya nazaran daha belirleyici ve geniş kapsamlı kararlar alınmıştır. İkinci toplantıda alınan kararların daha belirleyici olması delege katılımının fazla olmasından kaynaklanmıştır. İkinci toplantıda *Rus Almanları Birliği* (Russlanddeutsche Bund) kurulmuştur. Rusya'daki tüm Alman nüfusunun birleştirileceği illerde 17 bölgesel komite oluşturulması planlanmıştır. Alman azınlıklardan pek çoğu Odesa'da kurulan komiteye aidat vererek üye olmuştur. Rus Almanlarının ulusal hareketinin liderliğine yönelik iddialar açıklanmıştır. Ludwig Lutz ve Karl Lindermann gibi Duma'da milletvekili olan Alman siyasetçilerle temas kurulması planlanmıştır. Mayıs ayında tüm Alman temsilcilerin katılacağı Rusya Kongresi'nin yapılması hedeflenmiştir.[107]

Kongre çalışmaları kapsamında Alman azınlıkların daha iyi organize olabilmeleri için *Haftalık* (еженедельник) gazetesi çıkarılmıştır. Gazete, Rus Almanlar Birliği'nin yayın organı olarak hizmet etmiştir. Gazetenin ilk on sayısı Almancanın yasak olmasından dolayı Rusça yayımlanmıştır. Gazete Alman azınlığın sorunları, komitenin faaliyetleri, Rusya'nın farklı yerlerinde planlanan toplantılar ve Almanların yeni örgütlenmeleri hakkında bilgiler vermiştir.[108] Bu faaliyetleri ile özellikle Volga bölgesindeki Almanların özerklik hareketine zemin oluşturacak kamuoyunun oluşmasını sağlamıştır.[109]

Toplantılardan sonra Rusya Almanlarının ilk kongresi 14-16 Mayıs tarihleri arasında Odesa'da gerçekleştirilmiştir. Kongrede otonomi kurulmasının demokratik bir cumhuriyetin şartı olduğu, gizli oy hakkı, tüm halkların

105 Аркади Герман, *Большевистская власть и немецкая автономия на волге (1918-1941)*, Саратов, 2004, С. 14.

106 İgor N. Sklajev, "Odessa in den Jahren 1917-1920: Machtwechsel und Machtvakuum", Alfred Eisfeld, Konrad Maier, *Loyalität, Legitimität, Legalität, Zerfalls- Separations-und Souveräinisierungsprozesse in Ostmittel und Osteuropa 1914-1921*, Wiesbaden, 2014, s. 28-30.

107 Koch, *a.g.e.*, s. 63.

108 Виктор Хердт, "Немецкие колонии в повольже в период между двумя революциями 1917 г.", *Немцы России в контексте отечественной истории, общие проблемы и релиональные особенности, Москва*, 1999, С. 279-280.

109 Гарф, П 7050, 1 дело 438.

kendi kaderini tayin hakkı, topraklardaki özel mülkiyetin korunması, toprağı olmayan Alman kolonistlere tarım alanları tahsisi ve yoksullara devlet desteği gibi konular görüşülmüştür. Odesa Merkez Komitesi, Alman kolonilerin yerel organizasyonlarını oluşturmak için üyelerini çeşitli bölgelere göndermiştir. Geçici Merkez Komite, Beserabya, Herson ve Kırım illerindeki Almanların örgütsel toplantılarına katılmıştır. Diğer bölgelerde kurulan komite örgütleriyle temas kurulmuştur. Odesa otonomi hareketinin etkisi Ukrayna'da kendini gösterse de Rusya'nın diğer bölgelerinde bu etki belirgin bir şekilde zayıftır. Bu kapsamda,Odesa komitesi kendi bölgelerindeki Alman kolonilerinin sorunlarına yoğunlaşmak amacıyla Karadeniz Bölgesi Alman Kolonileri Birliği'ni inşa etmiştir.[110]

Almanların Rusya'daki otonomi hareketinin lideri olduğunu iddia eden bir başka merkez Moskova'dır. Mart 1917'de Odesa'da olduğu gibi Moskova'da da Alman azınlığın otonomi örgütü oluşturulmuştur. Karl Lindemann, Rusya'nın farklı bölgelerindeki Almanların temsilcilerini Moskova'daki kongreye davet etmiştir.[111] Bu kongre, 20-22 Nisan 1917 tarihleri arasında Michael Kilisesi'nde tertip edilmiştir. Toplantıya Saratov, Samara, Sivastopol, Tiflis, Elizavetpolsk, Bakü, Kırım, Yekaterinaslov, Herson, Volhinya, Kurland, Petersburg ve Kuban bölgelerindeki Alman kolonilerinden 86 temsilci katılmıştır. Devlet Duma'sının üç üyesinden oluşan bir komite oluşturulmuştur. Karl Lindemann, Johann Jacob Propp ve A. Robertus, Petersburg'da çalışacak olan komiteye seçilmiştir.[112]

Moskova Kongresi, Rus Almanlarının kurucu meclis seçimlerine gideceği siyasî bir platform geliştirmiştir. Platformda Rusya'da cumhuriyet sistemi, toprağın özel mülkiyeti, el konulan topraklardan doğan zararın tazminat hakkı, tasfiye yasalarının kaldırılması, kolonilerin uğradıkları maddî zararların tazmini, resmî dairelerde ve okullarda Almancanın tekrar kullanılması, Almanca kitap ve gazete yayımlama izni gibi taleplerle siyasî programın içeriği tamamlanmıştır. 12 Mayıs'ta Moskova Almanları temsilcilerinin toplantısında Karl Lindemann önderliğinde "Rusya Alman Vatandaşları Birliği" kurulmuştur. Rus Almanlarının durumunu belirlemek ve program geliştirmek için bir komite oluşturulmuştur. Ağustos 1917'nin ortalarında ise Alman nüfusun

110 Герман, *Большевисткая власть и немецкая автономия*, C. 17.

111 Georg Samuel Löbsack, "Das Schaffen der Leben, Prof. Dr. Karl Lindemann", *Der Wolgadeutsche*, Berlin, 1923, Nr. 24. s. 2.

112 Alfred Eisfeld, "Deutsche Autonomiebewegungen in der Ukraine und Westsibirien 1917-1918", Alfred Eisfeld, Victor Herdt, Boris Meissner, *Deutsche in Rußland und in der Sowjetunion 1914-1941*, Berlin, 2007, s. 127.

bölge temsilcileri ile Moskova'da başka bir toplantı yapılmıştır. Alman kolonistlerin ve toprak sahiplerinin çoğunlukta olduğu toplantıda, kolonilerden gelen temsilcilere, kongrenin nasıl şekilleneceği hakkında bilgi verilmiştir. Karl Lindemann, kongrede ekonomi ağırlıklı ve özellikle tarımsal sorunları değerlendirdiği bir konuşma yapmıştır. Rahip İ. Schleuning ise politik durum hakkında bir konuşma yapmıştır.[113]

Almanların otonomi hareketinin üçüncü büyük merkezi Saratov'dur. Saratov'da oluşturulan komite, Moskova ve Odesa merkezli hareketlerin aksine, Volga bölgesi çıkarlarını merkeze alan bir hareket olduğunu açıkça ifade etmiştir. 1917 başlarında Tasfiye Yasalarının Volga Almanlarına uygulanacağı bilgisinin alınması üzerine komite üyeleri F. Schmidt ve K. Yustus toplantı düzenleyerek konu üzerinde çalışmalar yapmıştır. Jakob Schmidt ve A. Seifert de komite çalışanları arasında yer almıştır. Komite, Alman kolonileri ile birlikte hareket ederek bir kongre hazırlamış ve Volga Almanlarının haklarının korunması için önlemler alınması gerektiği görüşünde birleşmiştir.[114]

Volga Almanlarının otonomi komitesi, toprak haklarının korunmasına ek olarak, kilise özerkliği, dil ve kültürel hayatı canlı tutan basın ve yayın işleri başta olmak üzere geniş ölçekte faaliyetler göstermiştir. 4 Nisan 1917'de Saratov'daki İdarî Komite temelinde, Samara ve Saratov illerinde Almanların Geçici Komitesi kurulmuştur. Yeni kurulan komitede daha çok öğretmenler ve din adamları yer almış, Nisan-Mayıs 1917'de Volga kolonilerinden gelen temsilcilerin katılacağı bir kongre hazırlamak için bir komisyon oluşturulmuştur. F. Schmidt, K. Yustus, G. Schelborn ve Jakob Schmidt gibi isimler gelecekte kurulacak olan Komünist Parti'nin taslak programını geliştirmek üzere komisyonda bir araya gelmiştir. Ayrıca okul ve tarım teknikleri reformu için de komisyon kurulması planlanmıştır.[115]

Saratov ve Samara eyaletlerinden ve Sarepta, Kamuşin, Volsk, Astrahan ve Volga'nın diğer bölgelerindeki kolonilerden gelen toplamda 334 temsilci, 25-27 Nisan 1917'de Volga Almanları Kongresi'ni yapmıştır. J. Propp, Petrersburg'dan ana temsilci olarak kongreye katılmıştır. Merkez Komite ve Merkez Büro adında her bölgeden bir kişinin seçildiği organizasyonlar oluşturulmuştur. Kalıcı bir çalışma organı olarak Merkez Komite'ye üyeler

113 Victor Herdt, *Zwischen Revolution und Autonomie. Dokumente zur Geschichte der Wolgadeutschen aus den Jahren 1917 und 1918*, Köln, 2000, s. 121-125.

114 Герман, Большевисткая власть и немецкая автономия, С. 21.

115 Герман, *немецкая автономия*, С. 16-17.

seçilmiştir. Kongrede Volga Almanlarının hayatını etkileyen öncelikli meseleler tartışılmıştır.[116]

Öte yandan Merkez Büro, Saratov ve etrafındaki kolonilerde kısa sürede etkin bir faaliyet alanı geliştirmiş, 1917 yılı boyunca, hatta Bolşeviklerin zaferinden sonra bile Volga Almanlarının önemli bir bölümünü etkisi altında tutmayı başarmıştır. Birinci kongrede ana program hedefleri olarak; yerel yönetim, Çarlık hükümetinin Alman kolonilere karşı ayrımcı eylemlerinin ortadan kaldırılması, tarım sorunlarının çözülmesi, ulusal dilin, eğitim ve kültür alanlarının canlandırılması gibi unsurlar üzerinde yoğunlaşılmıştır.[117]

Rusya Almanlarının otonomi hareketi, Rusya'nın farklı şehirlerinde gelişme göstermiştir. Transkafkasya'da Alman kolonilerinden gelen üyelerle yerel komiteler kurulmuştur. 14 Mayıs'ta Tiflis, Eduard Bernstein başkanlığında Transkafkasya'nın farklı bölgelerinden gelen Alman kökenli Rus vatandaşlarının temsilcilerinin bir araya geldiği bir kongreye ev sahipliği yapmıştır. Kongrede Rusya'da yaşayan Alman asıllı Ruslardan "Alman Vatandaşları Birliği" kurma fikri ortaya atılmıştır. Baltık bölgesinden ve Volhinya kolonilerinden savaşlarda sürgün edilen Almanlara yardım fikri de görüşülmüştür. Kuzey Kafkasya'da 18-19 Haziran 1917'de, Alman vatandaşlarının Merkez Komitesi, Kafkasya Mennonitlerinin haklarının koordanisyon işlevlerini görüşmek için Alman ve Mennonit temsilcileriyle bir toplantı yapmıştır.[118]

Sibirya Almanları ise 17 Mayıs 1917'de Slavgrod şehrinde Batı Sibirya Almanlarının temsilcileriyle bir toplantı yapmış ve bu toplantıya 1.500 kişi katılmıştır. Organizasyon komitesi daha sonra Omsk şehrinde bir toplantı daha düzenlemiştir. Komiteye dokuz üye seçilmiştir. Üçer Lutheryan, Katolik ve Mennonitten oluşan bu komite Sibirya'daki Alman nüfusunun ve bozkır topraklarının güçlendirilmesi için çalışmalar planlamıştır. Altay ve Sibirya bölgesinde daha iyi organize olmak, haberleşmeyi sağlamak için "Der Sibirische Bote" (Сибирский вестник) isimli Sibirya gazetesini çıkarmaya başlamışlardır.[119]

Kuzey Kafkasya, Sibirya ve Rusya'nın bazı bölgelerinde yaşayan Mennonitler, bölgedeki Alman nüfusunun geri kalanı ile birlikte hareket etse de

116 Verhandlungen der Versammlung der Kreisbevollmächtigten der Wolgakolonien in Saratow am 25-27April 1917, Saratow, 1917, s. 3-5.

117 Verhandlungen der Versammlung der Kreisbevollmächtigten der Wolgakolonien in Saratow am 25-27April 1917, Saratow, 1917, s. 6-22.

118 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 43.

119 PA-AA; *R 60203*, (Kolonisten Kongress 1917, Eine Politische Bericht.)

Rusya'nın batı illerinde durum farklıdır. 1871-1874 reformlarından sonra bazı ayrıcalıkların kaldırılmasını istemeyen Mennonitler, Tasfiye Yasalarının uygulanmasını önlemek için Hollanda kökenli olduklarını ilan etmişlerdir. Bu nedenle, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra siyasî mücadeleleri farklı bir çizgide seyretmiştir. Mennonitler, 29 Mart 1917'de Yekaterinoslav eyaletinin Moloçnaya kolonisinde kurucu meclis seçimlerine katılmak için siyasî dernek altında bir komisyon kurmuşlardır.[120]

17 Mayıs 1917'de Yekaterinoslav eyaletinin Moloçnaya kolonisinde yapılan Mennonit delegelerinin toplantısında, politik bir program kabul edilmiş, Rusya'nın federal cumhuriyet yapısındaki etnik grupların ulusal, kültürel ve dinî özelliklerinin korunması talep edilmiştir. Ana dilde ücretsiz eğitim, tarım alanları sorununun sosyal adalet temelinde çözülmesi, özel mülkiyet hakkının korunması, el konulan mülkler için tazminat ödenmesi gibi talepler toplantıda görüşülen konular arasındadır. Mennonitler, siyasî çalışmalarını koordine etmek için Moloçnaya'da Merkezî Büro oluşturmuştur. Bu büro, "Wie organisieren wir Mennoniten uns für die Nationalversammlung" adlı bir broşür yayımlayarak Rusya'nın tüm bölgelerindeki Mennonit köylerine göndermiştir.[121] 9 Haziran 1917'de Kırım, Yekaterinaslov, Herson, Ufa, Kuban ve Terek bölgelerindeki Mennonit delegasyon faaliyetlerinin temeli esas alınarak broşürler hazırlanmıştır.[122]

1917 Mayıs- Haziran'ına kadar Rusya'daki Almanların otonomist hareketinin bölgesel merkezi Saratov olmuştur. Bölgesel derneklerin ekonomi programları hemen hemen aynıdır. Almanların bölgesel özerklik taleplerindeki farklılıklar, siyasî liderlerin yönelimlerine göre değişmiştir. Siyasî farklılıklar, Rus Almanlarının ulusal birliğinin kurulmasına izin vermemiştir. Almanların Moskova ve Petersburg örgütlerindeki üyelerin çoğunluğu orta derecede liberal bir siyasî program yürütülmesi gerektiğini düşünmüştür. Petersburg Komitesi, otonomist hareketin bölgesel merkezlerinin faaliyetlerini etkilemeye çalışmıştır. Ana komitenin aktif üyelerinden birisi olan L. Lutz, cumhuriyetçi demokrat bir partiyi desteklemiştir. Bunlara ek olarak Odesa'da Güney Rusya Merkez Komitesi'nin bazı üyelerince sosyalist devrimcilere yakın bir program oluşturularak "Küçük İşletmeciler Birliği" kurulmuştur. Odesa Merkez Komitesi'nin diğer üyeleri, Menşeviklerle bir koalisyon kurmanın Alman

120 PA-AA; *R 60203*, Deutschen Siedlungen im Wolga Gebiet. Lage und Ausdehnung (Kolonisten Kongress 1917.)

121 Mennonit organizasyonları daha çok kiliseler üzerinden yürümüştür.

122 Lindemann, *a.g.e.*, s. 32.

azınlığa fayda sağlayacağını ifade etmişlerdir. Özellikle Volga bölgesindeki sosyal farklılaşma, kendini daha derin bir şekilde göstermiştir.[123]

Saratov'daki Volga Almanlarının kurduğu organizasyon, muhafazakâr milliyetçilerden aşırı sola kadar çok çeşitli siyasî görüşe sahip insanları bir araya getiren ve ülke çapında etkisi olan bir yapıdır. 1-2 Haziran 1917'de Rusya'nın farklı bölgelerinden gelen tüm sosyalist temsilcilerin görüşlerini yansıtan Volga Bölgesi Alman Sosyalistleri Birliği'nin kuruluş kongresi Saratov'da düzenlenmiştir. Etkin olan bu grup, Saratov'da Bolşevik odaklı bir gruptur. Alman Sosyalistler Birliği, işçiler arasında aktif olarak çalışmaya başlasa da kolonilerdeki etkisi zayıftır.[124]

Otonomi hareketinin önemli isimlerinden Gustav Klinger (1876-1937), Ernst Reuter ve Karl Petin birlikte hareket etmişlerdir. Yerel komitelerle olan siyasî görüş farklılıkları ve Güney Rusya Merkez Komitesi'nin üyeleri arasındaki rekabet nedeniyle Petersburg'daki çalışmalar yürümemiştir. Politik ayrışmalar ve tartışmalar otonomi çalışmalarını sekteye uğratmıştır. 1917'de Kurucu Meclis seçimlerinin hazırlanması ve yürütülmesi sırasında Alman otonomi hareketinin parçalanması olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Öte yandan 1-3 Ağustos 1917 tarihlerinde Karadeniz Bölgesi Alman Kolonistler Birliği'nin ikinci kongresi düzenlenmiştir. Odesa'da yedi binin üzerinde üyeleri olan Karadeniz Almanları, toplantılar tertip ederek siyasî hedefler üzerine tartışmalar yapmıştır. Bu kongreye Güney Rusya, Kuzey Kafkasya Merkez Komitelerinin temsilcileri, Beserabya bölgesi temsilcileri, Mennonitler ve üst düzey askerî subaylar katılmıştır. Kongrede tarım sorunlarıyla ilgili kararlar alınmış, Almanların Kurucu Meclis ve Zemstvo seçimlerine katılım hedefleri ve süreci belirlenmiştir.[125]

Kongre delegelerinin birçoğu Volga, Kuzey Kafkasya, Sibirya ve Petersburg komitelerinin ortak hareket etmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Kongrede alınan kararlarla 3 Eylül 1917'de Odesa'da seçimlere girecek Alman asıllı vatandaşların listesi belirlenmiştir. Aynı anda Petersburg ana komitesi de Kurucu Meclis seçimleri için hazırlıklara başlamıştır. Karl Lindemann, Güney Rusya Merkez Komitesi'nin bilgisi olmadan 10-12 Eylül 1917'de Moskova'da 13 vilayet ve bölgeden 53 temsilcinin katıldığı Rusya Almanlarının

123 Айсфельд, "Немецкие колонисты Юга России в 1917-1918 гг.", А. Айсфельд, Вопросы германской истории, Немцы в Украине, Днепропетровск, 1996, С. 127.

124 Lydia Klötzel, *Die Russlanddeutschen zwischen Autonomie und Auswanderung*, Münster, 1999, s. 93.

125 Валентина Г. Чеботарева, *Государственная национальная политика в Республике немцев Поволжья*, Москва, 1999, С. 65.

ikinci kongresini düzenlemiştir. Kongre gündemindeki ana konu, organizasyonların tek bir çatı altında birleştirilmesi ve seçimlerde ortak adayların desteklenmesidir.[126]

Duma milletvekillerinden A. Meyendorf ve L. Lutz'un yanı sıra Benjamin Unruh da Mennonitlerin temsilcisi olarak kongrede hazır bulunmuştur. Kongre sonucunda her kesimin kendi adayında ısrarcı olması, Almanlar arasında bölünmelere neden olmuştur. Bölgesel dernekler arasında rekabet ve anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Sosyalistler arasındaki bölünmelerde çözüm arayışı bir süre devam etmiştir. Adam Emich, Sosnovka kolonisinde 19-22 Eylül 1917'de yapılan toplantıda seçimlere ortak girme fikrini kabul ettirememiştir.[127] Saratov ve Samara vilayetlerinde seçimlere ayrı listelerle girilmesi kararı verilmiştir. Johannes Schleuning ve August Lonsinger'in adaylığı ve faaliyetleri, otonomi mücadelesinin seyrini etkilemiştir.[128]

12 Kasım'da Kurucu Meclis seçimlerinde Volga Almanları Merkez Komitesi listesine, Saratov vilayetinden 50.025 (%4,8) ve Samara eyaletinden 42.705 (%3,5) oy kullanılmıştır. "Alman Sosyalistler Birliği" listesi 42.148 oy (%3,5) toplamıştır. Almanların bir kısmı Bolşeviklere, Sosyalist Devrimcilere, Menşeviklere ve diğer partilere oy vermiştir. Bu yayılmanın sonucu olarak, Volga Almanlarının Kurucu Meclis adayları gerekli sayıda oy alamamışlardır. Almanların yoğun olarak ikamet ettiği diğer bölgelerde de sonuçlar Kurucu Meclis'in Alman adayları için olumlu olmamıştır. Sonuç olarak, Kırım vilayetinden Baron Aleksandır Meyendorf, Kurucu Meclis'e girmeyi başarmıştır. Yerel seçimlerde de Almanların adayları kendi bölgelerinden seçilmeye gayret etmişler, Zemstvo Meclisi'nde ve kurullarında önemli bir rol oynamışlardır.

1917 yılının sonunda, Kurucu Meclis seçimlerindeki başarısızlık, iktidara gelen Bolşevik rejiminin baskıcı politikası ve gelişen iç savaş gibi faktörler, Alman otonomist hareketinin düşüşü ile sonuçlanmıştır. Bu aşamada Alman azınlık, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kamusal ayrımcılığın her alanda kaldırılması, dil, eğitim ve kültür alanlarındaki özgürlük taleplerini sürekli dile getirmiştir.[129]

26 Ekim 1917'de Bolşevikler Petersburg'daki Geçici Hükümeti devirerek kitlelerin desteği ile iktidarı ele geçirmiştir. Yeni hükümetin ilk siyasî eylemi, 2

126 Klötzel, *a.g.e.*, s. 95.

127 Schleuning, *Leben*, s. 355.

128 Елизавета Моисеевна Ерина, *Очерки истории и культуры немецкой автономии на Волге*, Саратов, 1995. С. 92-98.

129 PA-AA; R 10591, Deutsche Bauernkolonien in Russland.

Kasım 1917'de, ulusal eşitliği ve halkların kendi kaderini tayin hakkını içeren Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi'ni tüm ülkeye duyurmak olmuştur. Bu bildiri, nüfusunun önemli bir bölümü Rus olmayan halklardan oluşan ülke için hayatî öneme sahiptir. Bolşevikler, Rus olmayan halkların desteğini alabilmek adına her türlü yolu denemişlerdir. Bu halkların sınırlı bir özerklik kavramı içerisinde hükümet organlarına etkin bir biçimde katılması istenmiştir.[130]

Rusya'daki Bolşevik hükümetinin ilk belgelerinden olan Rusya Halklarının Özgürlük Beyannamesi, Alman aydınlarını etkileyerek belirli beklentiler oluşturmuş ve otonomi hareketinin ikinci aşamasını başlatmıştır. Yeni aşama, esas olarak Volga bölgesi ile sınırlıdır. Alman aydınlar bölgesel özerklik elde etme hedefine odaklanmıştır. Nisan 1918'den itibaren Bolşevikleri destekleyen Alman aydın ve siyaset adamları bu hedef etrafında birleşmiştir. Şubat 1918'de ise Volga bölgesinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. 1917'nin sonundan itibaren, Bolşevik hükümeti tarafından himaye edilen Saratov ve Samara'daki Alman-Sosyalistler Birliği'nin etkisi giderek artmıştır. Dernek, Bolşeviklerin desteğiyle örgütsel olarak güçlendirilmiştir. Birliğin Saratov örgütü büyümüş ve Bolşevik fikirlere sahip Alman ve Avusturyalıların yanında, Macar kökenli olanlar da bu birliğe katılmıştır. "Alman Sosyalistler Birliği" birçok kolonide etkin toplantılar yapmıştır. 1918'in başında kurulan derneklerin üyeleri zamanla artmaya başlamıştır.[131]

1917 Ekim Devrimi'nden sonra, Volga Almanları Merkez Bürosu'nun faaliyetleri ve yeni hükümete karşı düşmanca tavır nedeniyle zor zamanlar geçirilmiştir. Aralık 1917'de Bolşevik liderliğinin kararıyla Saratov'un Merkez Bankası'na ait binalar abluka altına alınmıştır. *Saratower Deutsche Volkszeitung* gazetesi kapatılmış, 32 bin ruble değerindeki kâğıt stoklarına el konulmuştur. Volga Almanlarının birçok lideri ve aktivisti baskı altına alınmıştır. Yetkililer tarafından alınan bu önlemler, doğal olarak, Volga Almanlarının ulusal organizasyon faaliyetlerinde önemli bir azalmaya yol açmıştır. 1917-1918 kışında Volga bölgesindeki Alman kolonileri, Bolşevik iktidarının tam olarak kurulamadığı bölgelerdeki silahlı müfrezelerin oluşturduğu kitlesel terörün hedefi haline gelmiştir.[132]

Almanya vatandaşı Ernst Reuter ve Avusturya vatandaşı Karl Petin, Volga Almanlarını örgütlemek amacıyla Bolşevikler tarafından Volga bölgesine

130 *Виктор Деннингхаус*, Реформы и революция: Поволжские немцы на закате Российской империи, Саратов, 2008. С. 154.

131 PA-AA; R 10591, Deutsche Bauernkolonien in Russland.

132 Schleuning, *deutschen Kolonien*, s. 27–30.

gönderilmiştir. Komiserlik kurma çalışmaları hemen tamamlanarak, Reuter ve Petin 30 Nisan'da göreve başlamışlardır. Reuter ve Petin'e ek olarak Volga Almanlarından Gustav Klinger, Adam Emich ve A. Moor da komitede görev almıştır. Ernst Reuter komite başkanı seçilmiştir.[133] Komiserliğin görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Volga Almanları arasında sosyalist hareketin ideoloji merkezi olmak
- Volga Almanlarının kendi öz yönetimlerinin Sovyet sistemi temelinde örgütlenmesine yardımcı olmak
- Alman kolonilerindeki işçi ve fakir köylülere kadar ulaşılacak kongreler hazırlamak.

29 Mayıs 1918'de planlanan bu görevler, Halk Komiserliği'nin tüzüğüne resmen kaydedilmiştir. Volga Komiserliği, Alman kolonilerinde Sovyet iktidarının kurulması için bir araç halini almıştır. Komiserlik, Sovyet iktidarının pratik faaliyetleri ile hareket etmiştir. Bolşevik ideoloji, Saratov ve Volga bölgesinin diğer tüm volost ve semtlerinde olduğu gibi Alman kolonilerine de yerleşmeye başlamıştır. Yerel endüstrinin kurulması, bankacılık sisteminin ulusallaştırılması ve toprağın en fakir kolonistler lehine yeniden dağıtılması hedeflenmiştir. 6 Haziran'da Volga Komiserliği'nin yayın organı olan "Nachrichten" gazetesi yayımlanmaya başlamıştır. Saratov'da yayımlanan gazetenin tirajı Ekim ayına kadar 2.500'e ulaşmıştır. Sovyet hükümeti, Volga Komiserliği'nin belge ve broşürlerinin basıldığı bir matbaa da kurmuştur.[134]

Haziran 1918'de Alman Sosyalistleri Birliği, Volga bölgesindeki ikinci kongresini yapmıştır. Kongrede, Alman Komünist Partisi'nin kurulması ve Alman Sosyalistler Birliği'nin dağıtılması için bir inisiyatif grubu seçilmiştir. Seçilen gruba yine Ernst Reuter başkanlık etmiştir. Alman Komünist Partisi, Eylül 1918'de örgütlenmiştir. Örgüt kendisini Moskova Komünist Partisi'nin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Şehirlerde ve kolonilerde Komünist Parti örgütlerinin inşa edilmesi planlanmıştır. Temmuz-Ağustos ayında Samara, Rovny, Yekaterinenstadt eyaletlerinde komiserlikler kurulmuştur.[135]

İlk başta, Volga Almanlarının ulusal özerkliği Orta Volga Bölgesi Federasyonu şeklinde görülmüştür. Özerklik, yalnızca Saratov ve Samara eyaletlerindeki ilçeler düzeyinde kabul edilmiştir. Alman eyaletleri arasındaki ilişki, federasyon ilişkileri kapsamında yürütülse de özerklik genişletilmemiştir. İlçeler,

133 Чеботарева, *Республике немцев Поволжья*, С. 66.

134 Schleuning, *deutschen Kolonien*, s. 32.

135 Langhans, *a.g.e.*, s. 168.

idarî parçası oldukları eyaletlere bağlıdır. Bu kararlar özellikle 30 Haziran-1 Temmuz 1918'de düzenlenen, Volga bölgesindeki Alman kolonilerinin 1. Sovyetler Kongresi tarafından kabul edilmiştir. Kongrede arazi meselesi ve Almanca eğitim sorunları ele alınmıştır. Kongre kararı ile Volga Alman İşleri Komiserliği, yürütme organı haline gelmiştir.[136]

3 Mart 1918'de Sovyetler ile Almanya arasında Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzalanmıştır. Sovyet hükümeti, Rusya içerisinde yaşayan Almanların siyasî statüsü söz konusu olduğunda Alman kolonistlerin Sovyet Rusya vatandaşı olduğunu ilan ederek bu konulardaki tartışmaların önüne geçmiştir. Antlaşmanın 21. ve 22. maddelerine dayanılarak kendisi veya atası Alman olanlara Almanya'ya göç hakkı verilmiştir. Almanya'ya taşınmak isteyen herkese doğrudan diplomatik mercilere ve konsolosluk temsilcilerine başvurma hakkı tanınmıştır.[137]

Sovyet makamlarınca Almanların yeniden göçünün denetlenmesi için bir komisyon görevlendirilmiştir. Komisyon, Volga bölgesindeki çalışmalarının ilk günlerinden itibaren, Alman uyruklu Rus vatandaşlarının haklarının ihlal edildiğine dair pek çok sorunla karşılaşmıştır. Volga Alman İşleri Komiserliği, kolonistleri Sovyet sistemine entegre etmeye zorlamıştır. Sovyet hükümetinin kamulaştırma, müsadere ve tazminatlar konusunda Weimar Cumhuriyeti'ne bilgi vermesi, komisyon üyelerinin tepkisini çekmiştir.[138] Bu durum iki ülke arasında hâlihazırda kırılgan olan ilişkilere zarar vermiştir.

Bolşeviklere muhalif olan kolonistlere göre, zulüm ve baskıdan kaçınmanın tek yolu Alman komisyonunu savunmaktır. Almanya'ya gitmek isteyen pek çok kişi vardır. Göç başvurusu yapanların çoğu mallarını ve yaşamlarını garantide görmeyen zengin kolonistlerdir. Rusya'dan ayrılmak isteyenlere kasıtlı olarak uygulanan bürokratik engeller nedeniyle sadece birkaç aile resmî yollarla Volga bölgesini terk edebilmiştir. 1918 yazı içerisinde Volga bölgesindeki askerî ve siyasî durum gittikçe kötüleşmiştir. Bolşevik karşıtı grupların ayaklanması, Güney-Batı Ural ordularının saldırısı, cephelerin Alman kolonilerine yaklaşmasına yol açmıştır. Volga nehrinin sağ hattı boyunca Sovyet birlikleri yerleşmiştir. Birlik subaylarının keyfî uygulamaları da kolonistler arasında huzursuzluklara yol açmıştır.[139]

136 Langhans, *a.g.e.*, s. 170.
137 PA-AA; R 60205, Rückwanderung deutscher Wolgakolonisten nach Deutschland.
138 PA-AA; R 90200.
139 Langhans, *a.g.e.*, s. 172.

Volga Almanları Komiserliği, bu tür eylemlerin çoğalması üzerine, Kızıl Ordu'nun cephe gerisinde yeterli desteği alamayacağını ileri sürerek Moskova'ya onlarca telgraf göndermiştir. Böylece şiddet ve soygunları sona erdirmek için önlemler alınmıştır. Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserliği Konseyi'nin gönderdiği komisyon, Alman kolonilerindeki mevcut durumu değerlendirerek Lenin'e rapor sunmuştur. Lenin, komisyon raporu doğrultusunda, 26 Temmuz'da Saratov ve Samara bölgelerinde, yerel Sovyet yetkililerinin kolonilerdeki izinsiz eylemlerinin durdurulması, Alman işleri konusunda Volga Komiserliği ile yakın temasta bulunularak hareket edilmesi hususunda bir kararname imzalamıştır. Fakat alınan tedbirler hem Alman kolonilerinde hem de Rus köylerinde yerel yetkililer ve askerî birlikler tarafından yapılan baskıları durduramamıştır.[140]

Almanya ile Sovyetler arasındaki gergin ilişkilerini göz önünde bulunduran Volga Almanları Komiserliği, bölgedeki Bolşeviklerin etkisine çözüm olarak Almanların özerk varlığının kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Henry König, bu konuda Moskova'nın fikirlerini ortaya koyarak, Sovyet hükümetinin Rus Almanlarını Almanya'nın boyunduruğuna girmeden kendi ellerine alabileceğini ileri sürerek, acele edilmesi gerektiğini düşünmüştür.[141] Bu görüş, aynı zamanda Alman özerkliğinin doğrudan merkeze bağlı olmasını, dolayısıyla Saratov ve Samara eyalet yetkililerine bağlılığını da tartışmaya açmıştır. König, bu şekilde Alman kolonilerin sorunlarının daha hızlı ve esnek bir şekilde çözülmesinin mümkün olduğunu ve ayrıca Almanya'nın meseleye müdahale etme olanaklarının da daralacağını iddia etmiştir.[142]

Öte yandan Komiserlik, Alman kolonilerinin taşra makamlarının politikasından doğan olumsuz sonuçları engellemeye çalışmıştır. Temmuz 1918'den itibaren yapılan çeşitli toplantılara ve Sovyet hükümeti ve Volga Komiserliği'nin Volga'da bir Alman özerk bölgesi oluşturması konusundaki çalışmalarına, Gustav Klinger ve Karl Petin temsilci olarak katılmıştır.[143] Bu konu, 17 Ekim'de Sovyet Halk Komiserliği'nin konsey toplantısında ele

140 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 65.

141 Людмила Николаевна Шумилова, "Радикальная интернациональная политическая элита Области немцев Поволжья в годы Гражданской войны (1918–1921)", *Российские немцы в инонациональном окружении: проблемы адаптации, взаимовлияния, толерантности: материалы международной научной конференции*, Саратов, 2004, С. 334-335.

142 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 66.

143 Виктор Хердт, "Борьба в руководстве немецкой автономии на Волге (1918-1923 гг.)" *Немцы России и СССР. 1901–1941: материалы международной научной конференции*, Москва, 2000, С. 175.

alınmıştır. 19 Ekim 1918'de Alman özerkliğinde gücün çalışan insanlara ait olduğu belirtilerek çiftçi ve köylülerin haklarına vurgu yapılmıştır. 20-24 Ekim tarihlerinde Seelmann'da ikincisi düzenlenen Volga Alman Kolonileri Sosyalistleri Kongresi, kendisini Volga Almanları bölgesinin en yüksek temsilcisi ilan ederek Volga Komiserliği İcra Komitesi'ni belirlemiştir. Kongrede, İcra Komitesi, Sovyet iktidarının tüm siyasî ve ekonomik yaşamını sosyalist bir temelde yeniden inşa etmeyi amaçlayan tüm önlemleri ele almıştır. Volga bölgesindeki Alman kolonilerinde İcra Komitesi görevlendirilmiştir. Kararlar, 19 Ekim 1918'de Moskova'dan duyurulmuştur.[144]

Halk Komiserleri Konseyi'nin 19 Ekim 1918 tarihli kararnamesine göre, Alman özerklik bölgesi Kasım 1918'den Ağustos 1919'a kadar olan dönemde belirlenmiştir. Volga Alman Bölgesinde, Saratov ve Samara illerinin temsilcilerinden oluşan komisyon görev yapmıştır. Mayıs 1919'a kadar Volga Almanlarının liderliği Saratov'dadır. Volga bölgesindeki Alman özerkliğinin ilk idarî merkezi Yekaterinenstadt'a (Haziran 1919'dan itibaren Markstadt olarak anılır) taşınmıştır. 1918'de Volga bölgesinde Bolşeviklerin önderliğinde -temelde ilk girişimden farklı olan- Alman otonomi hareketinin ikinci aşaması gerçekleşmiştir. İkinci hareketin temel hedefi bölgesel özerkliktir. Bu amaç Volga Almanları otonomisinin temellerini inşa etmiştir.[145]

2 Kasım 1917'de Rus hükümeti "Rusya Halklarının Hakları Beyannamesi"ni yayımlanmıştır. Beyanname ile Rus olmayan halkların desteğini sağlama amacı güdülmüştür. Bolşevikler, ulusal kimlik duygusunu, dünya devriminin oluşturulmasına ana engel olarak görmüşlerdir. Bolşevikler, Rusya'yı bölgesel yönetimlere ayırarak, gelecekte planladıkları Dünya Sovyet Federasyonu'na örnek olarak sunmak istemişler, bölgesel özerkliği ise dünya komünizmi fikirlerinin uygulanmasında bir araç olarak görmüşlerdir. Bu nedenle, Volga Almanları Özerk Cumhuriyeti'nin ve Alman ulusal bölgelerinin, ülkenin çeşitli yerlerindeki ulusal politikası özellikle 1920'lerde belirgin hale gelmiştir.[146]

IV. WARENBURG KONGRESİ

Rusya Halkları Deklarasyonu (1917), Alman aydınlar arasında otonomi beklentilerinin doğmasına neden olmuştur. 24-28 Şubat 1918'de Saratov eyaletinin Warenburg (Privalnoe) kolonisinde kongre toplanmıştır. Kongrede alınan çelişkili kararlar, Alman aydınlarının yeni güçler karşısında ikilemde

144 *Декреты Советской власти*, T. 3. *Москва* 1964, C. 438-439.
145 Ргаспи, Ф. 17, Оп. 65, Д. 50, Л. 3.
146 Mary Fulbrook, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, İstanbul, 2018, s. 77.

olduğunu göstermektedir.[147] Bu kongrenin amacı 16 Şubat'ta Alman temsilcilerinin Novouzenker'de aldığı çağrıda açıklanmıştır:[148] Novouzenker'de "Alman vatandaşları! Amacımız, cumhuriyetin tüm demokrasisi ile el ele vererek geleceğimizi nasıl şekillendirebileceğimizi, ulusal hedeflerimize nasıl ulaşabileceğimizi ve hayatlarımızı nasıl bağımsız bir şekilde kurabileceğimizi tartışmaktır. Vatandaşlar! Yıkıcı güçler son zamanlarda yağmalarını Alman köylerinde yapmaya başlamıştır. Değerli mallarımızı kaybedebiliriz. Warenburg Kongresi'nde sesimizi duyurmalıyız. Ulusal ve kültürel hayatımızı inşa etmek istediğimiz kendi kaderimizi tayin ve öz-yönetimin temellerini belirlemek için birliğe ulaşmak istiyoruz," çağrısı yapılmıştır.[149]

Kongreye, Langhans, Novouzensk, Nikolayevsk, Kamuşin, Atkarsk ve Saratov bölgelerinden katılımcılar gelmiştir. Schleinung'a göre; bu kongre Saratov ve Schilling'deki gibi bir kongre değildir ve kongreye katılanlar Almanların tanıdığı ve güvendiği kişilerdir.[150] Petersburg'da hükümet tarafından kolonilerin özerk yönetimi için açık bir anayasa taslağının hazırlandığı ilan edilerek, tüm Rusya halklarının kendi kaderini tayin etme hakkının verilmesine karar verilmiştir. Bu amaçla okul, yargı, seçim sistemi gibi alanlarda tüzük hazırlanmak üzere komisyonlar oluşturulmuştur.[151] Köylerde, bir muhtar ve iki denetçi seçilmiştir. Belediye meclisi gizli oyla belirlenmiştir. Eski belediyenin mevcudiyeti devam etmiştir. Bölge meclisinin, seçilen farklı isimlerden oluşması tercih edilmiştir.[152]

Warenburg Kongresi'nde, tüm Rusya içerisinde bağımsız bir Volga Cumhuriyeti veya tüm Volga kolonistlerinin ulusal birliği projesi üzerine çalışılmıştır. Kongrede alınan kararlar, temel hükümler etrafında şekillenmiş ve Volga bölgesi Almanlarının "Volga Federasyonu" adı altında, kendi kaderini tayin

147 Schleuning, *deutsche Kolonien*, s. 35.

148 *"Deutsche Bürger... Es soll beraten werden, wie wiri Hand in Hand mit der gesamten Demokratie der Republik, unsere Zukunft gestalten, unsere nationalen Ziele erreichen, unser Leben selbständig einrichten. Bürger! Das Werk der Zerrüttung greift weiter um sich. ... Zerstörerische Kräfte haben in letzter Zeit begonnen, auch in unseren deutschen Dörfern ihr böses Werk zu treiben. Es droht uns der Zusammenbruch; wir stehen in Gefahr, unsere teuresten Güter zu verlieren. Es ist an der zeit, das, was wertvoll ist, zu retten und an eine aufbauende schöpferische Arbeit zu gehen. Was tun? Das soll uns die Warenburger Konferenz sagen. Dort wollen wir den schon oft versuchten Zusammenschluss erreichen, die Grundlagen unserer Selbsbestimmung und Selbstverwaltung ausarbeiten, auf denen wir unser nationales und kulturelles Leben aufbauen wollen".*

149 Langhans, *a.g.e.*, s. 43.

150 Schleuning, *Leben*, s. 393.

151 Schleuning, *Leben*, s. 395.

152 Schmidt, *Parteiorganisation*, s. 13.

etme hakkı elde etmeleriyle ulusal bir birlik oluşturulması hedeflenmiştir. Böylece Volga Alman Federasyonu, diğer bölgelerdeki Alman kolonileriyle birlikte tüm ulusal konularda mümkün olduğunca işbirliği yapma gayretinde olmuştur. Özerklik, Volga'daki tüm idarî, yasal, ekonomik, kültürel ve finansal konulara uzanan geniş bir yelpazeyi hedeflemiştir.[153]

Kongrede alınan karara göre özerklik şu şekilde uygulanacaktır: Almanlar, köy ve ilçelerde karma nüfusa sahip bölgelerden uzaklaşıp, Almanların yoğun olarak yaşadığı yerlerde bir bölge birliği için çaba göstermelidir. Müstakil Alman köyleri yerel konseyleri oluşturularak, yönetim kurullarıyla birlikte çevre ilçelerde birleşilmelidir. Üç kademeli (belediye, ilçe ve bölge) veya dört kademeli (belediye, ilçe, bölge ve bölge merkezi) bir yönetim seçmek, tek tek tüm belediyelerin kendi sorumluluğuna verilmelidir. Nihaî karar ise Volga Almanları Cumhuriyeti Genel Kurulu'na bağlı olmalıdır.[154]

İlçeler veya bölgeler, Volga'da planlanan Alman federasyonunu oluşturmak için bir araya gelmiş, üstte merkezî bir yönetim kurulu oluşturulmuştur. Volga Almanlarının özerk yönetimi, Rusya Federal Cumhuriyeti'nin merkezî yönetimine doğrudan bağlı olacaktır. Volga Otonomisi'nin temel yasaları, Volga Almanları milletvekillerinin genel kuruluyla belirlenmelidir. Saratov Merkezî Ofisi'nden bir temsilcinin çağrıldığı geçici bir yönetim kurulmuştur. Bu yönetim kurulu, düzeni korumak, kendi kaderlerini tayin haklarını yerine getirmek ve tüm tarımsal konuları düzenlemek için her türlü tedbiri almak gibi görevler üstlenmiştir.[155]

Kongrede alınan bir diğer kararla, tüzükler tüm Alman beldelerine gönderilmiş, ortak bir karar alınıp onaylanması beklenmiştir.[156] 13 Mayıs 1918'de Seelmann kolonisi toplantısında "Anayasa Meclisi" teşkilatının kuracağı temel yasaların oluşturulması için görüşmeler yapılmıştır. Toplantıda, 4 bin seçmen arasından seçilen bir temsilcinin, doğrudan seçimle mecliste görev alması gerektiği belirtilmiştir.[157] Geçiş döneminde Warenburg Kongresi için seçilmiş beş üyeli ana yönetim kurulu ve on iki üyeli bir danışma kurulu, Novouzenski bölgesinden dört temsilci, Nikolayevsk ve Kamuşin bölgelerinden üçer temsilci ve Seelmann'daki Saratov ve Atkarsk bölgelerinden ise birer temsilci atanmıştır. Warenburg'da alınan kararlar gereği; konferansa katılan

153 PA-AA; R 10591, Deutsche Bauernkolonien in Russland.

154 Peter Sinner, *Kurzgefaßte Geschichte der deutschen Wolgakolonien, Beiträge zur Heimatkunde des deutschen Wolgagebietes*, Pokrowsk, 1923, s. 21.

155 PA-AA; R 83850, Lage der deutschen Kolonisten in der Sowjetunion.

156 Sinner, *Kurzgefaßte Geschichte*, s. 23.

157 Langhans, *a.g.e.*, s. 44.

Volga-Alman sosyalistlerine, geride kalmak istemiyorlarsa harekete geçmek zorunda oldukları telgrafla bildirilmiştir. Sosyalist Birlik içerisindeki şiddetli anlaşmazlıklardan sonra çoğunluk, sosyalist devlette ulusal bir özerklik inşa etme fikrini desteklemiştir.[158]

Warenburg Kongresi, Nisan 1917'deki Saratov Kongresi'nden oldukça farklıdır. Saratov Kongresi bireysel çabalarla bir araya gelen özel kişilerden oluşurken, Warenburg Kongresi görevlendirilmiş kişilerden oluşmuş ve kongre üyeleri bu sıfatla hareket etmişlerdir. Saratov'daki kongrede, kaybedilenlerin yeniden inşa edilmesi amaçlanırken, Warenburg Kongresi'nde savunma önlemlerini tartışmak amaçlanmıştır.[159] Yönetim Kurulu, Nisan 1918'de Moskova'ya delegeler göndermiştir. Volga Almanlarının özerk bölgesi için Bolşevik hükümet ile müzakereler yapılmıştır. Ancak müzakerelerden beklenen sonuç alınamamıştır. Bunun nedeni, Volga bölgesindeki sosyalistlerin alınan kararlara itiraz etmeleridir. Warenburg Kongresi'nde alınan pek çok karar kabul edilse de sosyalistlerle özerklik konusunda anlaşma sağlanamamıştır. Bu yüzden Warenburg Kongresi'nde özerklik statüsüne benzer bir karar kabul edilmiştir. Stalin liderliğindeki Moskova yönetimi, çoğunluğu din adamlarından oluşan Volga Almanları ile ideolojik anlaşmazlıklardan dolayı çalışmak istememiştir.[160]

18 Nisan'da Halk Milliyetleri Komiserliği, Stalin'in tavsiyesiyle oluşturulan üç üyeli bir heyeti Moskova'ya göndermiştir. Volga bölgesindeki sosyalistlerin, siyasî sebeplerden dolayı heyette bulunmaları tercih edilmemiştir. Siyasî saiklerle Saratov'da Volga bölgesindeki Alman işleri için komiserlik kurma kararı alınmıştır. Stalin, Azınlık Komiserliğinin yardımcısı aracılığı ile Ernst Reuter'den haberdar edilmiştir. Daha sonra Ernst Reuter'in çalışmalarını Lenin de onaylamıştır.[161]

Bir taraftan Alman gazetelerin kapatılması, diğer taraftan Alman ulusal hareketine katılanlara karşı yürütülen baskılar ve silahlı birliklerin farklı uygulamaları devam ederken, öbür taraftan da deklarasyona dayanılarak tüm Almanları bir çatı altında toplama yönündeki siyasî çalışmalar devam etmiştir. Warenburg Kongresi'nde Volga Almanları Otonomisi tartışılmıştır. Bu projeyi gerçekleştirmek üzere Moskova ile görüşmeleri belirli bir süre bir

158 Schulze-Mölkau, *a.g.e.*, s. 41.
159 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 67.
160 Langhans, *a.g.e.*, s. 46.
161 Герман, *немейкая автономия*, С. 20.

komisyon yürütmüştür. Bu komisyonda M. Kisner (М. Кизнер), İ. Gross (И. Гросс) ve Adam Emich (А. Эмих) görev almıştır.[162]

Volga Bölgesi Almanları Merkez Komitesi, otonomi çalışmalarına devam ederken, Bolşevik Almanlar ise kongre çalışmalarını protesto ederek bu çalışmaları "karşı devrim" ilan etmiştir. Diğer yandan kongrede bazı hükümet uygulamalarına karşı eleştiriler de yapılmıştır. Alman delegeleri, Alman makamlarından ve köylerinden istenenleri aşırı bularak kınamıştır. Bunlar arasında hayvan ve emlak vergilerinin keyfiliği gibi konular yer almaktadır. 1917'de Kongre'de halkların kendi kaderlerini tayin etme hakları ilan edilmiş olmasına rağmen, (Saratower Deutsche Volkszeitung) Saratov Alman Halk Gazetesi'nin kapanması eleştirilmiştir. Nihayetinde bütün Almanları bir araya getirmesi planlanan otonomi fikrini kapsayan bir karar alınmış ve bu doğrultuda yerel halkla müzakereler yapılması için komisyon oluşturulmuştur.[163]

Warenburg Kongresi üyeleri, Volga Bölgesi Sosyalist Almanlar Komitesi'ne destek ve yardım çağrısında bulunmuşlardır. 7 Nisan 1918 tarihli oturumda kongrenin pek çok üyesi otonomi karşıtı görüşlerini dile getirmişler, otonomi çalışmalarının Rusya proletaryası ile olan ilişkileri zedeleyeceğini, uluslararası ticarî ilişkilere sekte vuracağını ve bölgenin kalkınmasını olumsuz yönde etkileyeceğini bildirmişlerdir. Aynı şekilde Warenburg Kongresi delegasyonu da Moskova'da özerkliğin elde edilmesi durumunda ulusal hareketin burjuvazinin eline düşebileceğini söyleyerek otonomi tartışmalarına katılmıştır.[164]

Tartışmalar sonucunda Volga bölgesindeki Sosyalist Almanlar Birliği temsilcilerinin Volga bölgesi özerklik çalışmalarına öncülük etmesine karar verilmiştir. 10 Nisan'da Alman Sosyalistlerin çoğunlukta bulunduğu bir komisyonun Moskova ile görüşmesi kararlaştırılmıştır. Temel olarak "Alman işçi kitlelerinin Sovyet ilkeleri üzerine kendi kendini yönetme" hakkı olarak kabul edilen bir fikir hayata geçirilmek istenmiştir.[165]

Volga bölgesinde Almanlara karşı yürütülen sert politikanın sonuçlarını Bolşeviklerin destekçileri de kabul etmiştir. 24-28 Şubat 1918'de Warenburg kolonisinde, Samara eyaletinin Novouzenksy ve Nikolaevsky bölgesi Zemstvo meclislerinin de katılımı ile Alman milletvekilleri bir kongre tertiplemiştir. Toplantıya Volga Almanlarının önderliğinde Merkez Komite temsilcileri ve Alman Sosyalistler Birliği Saratov Örgütü katılmıştır. Ancak Saratov Alman

162 Герман, *немейкая автономия*, С. 22.

163 PA-AA; R 83850, Lage der deutschen Kolonisten in der Sowjetunion.

164 PA-AA; *R 60203*, Wolga Kolonien Bericht über politische Lage.

165 PA-AA; *R 60203*, Wolga Kolonien Bericht über politische Lage.

sosyalistlerinin bazı üyeleri kongreyi "karşı devrim" ilan ederek boykot etmiştir. Bu kongrede alınan kararlar, Alman aydınlarının yeni hükümetle yaşadığı çelişkileri karakterize etmiştir.[166]

Kongre, kolonilerdeki silahlı müfrezelerin zulmünü, Alman gazetelerinin kapatılmasını ve Alman ulusal hareketi üyelerine yönelik baskıları sert bir şekilde kınamıştır. Diğer yandan bu kongre, Rusya Halklarının Hakları Bildirgesini temel alarak ulusal bir proje geliştirme gayretinde olmuştur. Warenburg Kongresi'nde ilk olarak Volga Almanlarının ulusal-bölgesel özerkliği sorunu gündeme taşınmıştır. Volga bölgesindeki projeyi uygulamak için Alman kolonilerinin geçici merkez komitesi oluşturulmuştur. M. Kisner Komite Başkanı seçilmiştir.[167] Kongrede Sovyet hükümetine, Volga Almanlarının özerklik talebini içeren dilekçeyi vermesi için bir heyet gönderilmiştir. Bu heyete Kisner, I. Gross ve Adam Emich seçilmiştir.[168]

Adam Emich'in ısrarı üzerine heyete, Volga Bölgesi Alman Sosyalistleri Birliği'nin Saratov komitesi Bolşevik liderlerin desteğini ve yardımını alma yetkisi verilmiştir. Saratov komitesinin Alman özerkliği sorununa karşı tutumunun ne olacağı belirlenmiştir. Eğer Moskova'da özerkliğe ulaşmayı başarabilirlerse Warenburg Kongresi delegasyonunun tam yetkili olacağı ifade edilmiştir. Alman Sosyalistlerin çoğunluğa sahip olduğu delegasyon 10 Nisan'da Moskova'ya gitmiştir. Halk Komiserliği Başkanı Stalin dâhil olmak üzere Halk Komiserliği yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, Alman işçi kitlelerinin Sovyet temelinde öz yönetimlerinin örgütlenmesi konusunda ilkesel bir anlaşmaya varılmıştır. Stalin, 25 Nisan'da Saratov Alman Sosyalistler KomitesiWne bu yönde bir telgraf göndermiştir.

V. VOLGA ALMANLARI KOMİSERLİĞİ

1918'de Alman İşleri Komiserliği'nin (Трудовая коммуна) temelleri atılmıştır. Komiserlik, Almanların Özerk Bölgesine giden yolu açarak Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti çalışmalarını yürütmüştür. Almanlara ait ulusal bölge ve köy konseyleri oluşturulmuştur.[169] Almanca

166 PA-AA; *R 60203,* Wolga Kolonien Bericht über politische Lage.

167 Герман, *немецкая автономия*, С. 20.

168 Ритчер, *a.g.m.*, С. 1-13.

169 Российкий государтвенный архив социально-политической истории- Ргаспи, Ф. 17. Опись. 65, Дело 50, Л. 2.

eğitim ve yayıncılık faaliyetleri geliştirilmiştir.[170] Volga Alman İşleri Komiserliği 1918 Nisan ayında kurulmuştur. Ernst Reuter[171] ve Karl Petin[172] Moskova yönetimi tarafından komisyonda görevlendirilmiştir.[173] A. Mohr, Adam Emich, Gustav Klinger ve Dinges de komisyona dâhil edilmiştir. Komiserliğin kuruluş ve görevleri "Volga bölgesi Alman kolonilerindeki tüm işçi ve çiftçilerin konseylerine genelge" başlığı altında duyurulmuştur. Moskova'nın teşvikiyle, merkezi Saratov'da bulunan Volga bölgesindeki Alman İşleri Komiserliği örgütlenmiştir. Komiserliğin görevi, Alman kolonilerinin Sovyet yönetimi temelinde kendi öz yönetimlerini hazırlamak ve konseylerin düzenleyeceği kongre için hâlihazırda oluşturulmuş organizasyon komitesinin hazırlık çalışmalarını yürütmektir. Komiserlik, yoksul köylüler tarafından öz yönetim kurulmasına ilişkin bağlayıcı kararlar almış ve tüm koloniler için çalışan köylü ve çiftçi kolonistlerin çıkarlarını temsil etmiştir.[174] Komiserlik, tüm tartışmalı konularda mümkün olduğunca hızlı kararlar almaya çalışmıştır.

Alman İşleri Komiserinin görevleri arasında Ekim Devrimi'nin fikirlerini ve Sovyet gücünün güvenirliliğini, Alman kolonilerinin emekçi kitleleri arasında sözlü ve yazılı propagandalarla yaymak yer almıştır.[175] Bir diğer görev ise örgütlü bir şekilde çalışmaktır. Sovyet gücüne dayanan tüm sosyalist unsurlarla uyumlu çalışmak ve Sovyet gücünü temel alarak öz yönetim üzerine çalışan kolonileri güçlendirmek temel amaçtır. Brest-Litovsk Anlaşması'ndan sonra Volga bölgesindeki Almanların menfaatlerini korumak zorunda olan Almanya hükümetinin temsilcileri ile doğru bir ilişki kurabilmek Ernst Reuter'a bağlıdır.[176]

Volga bölgesi komisyonu temsilcileri, Volga bölgesinden ayrılmak isteyen Almanların korunmasıyla ve geri göçleriyle ilgilenmiş ve Alman koruması

170 Sonja Striegniz, "Der Weltkrieg und die Wolgakolonisten, Der Weltkrieg und die Wolgakolonisten: Die Regierungspolitik und die Tendenzen der gesellschaftlichen Entwicklung", Dittmar Dahlmann, Ralph Tuchtenhagen, *Zwischen Reform und Revolution, Die Deutschen an der Wolga, 1860-1917*, Essen, 1994, s. 134-136.

171 Ernst Reuter (1889-1953): Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslara esir düşmüştür. Rusya'dan sonra Almanya'da Sosyal Demokrat Parti'ye girmiştir. 1947'den 1950'ye kadar Berlin Belediye Başkanlığı yapmıştır.

172 Karl Petin (1887-1940): Avusturyalı sosyalist Petin Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'da esir düşmüştür.

173 Klötzel, *a.g.e.*, s. 112.

174 Langhans, *a.g.e.*, s. 166.

175 Woldemar Sandberg, "Zur Geschichte der Entstehung und Entwicklung der Sowjetmacht im Gebiet der Wolgadeutschen" *Unsere Wirtschaft*, 1923, s. 564-570.

176 Hans Hirschfeld, *Ernst Reuter, Schriften, Reden* 1., Berlin, 1971, s. 406.

altındaki kişilere belge verilmiştir.[177] Alfred Eisfeld, yayımlanan koruma sertifikalarının muhtemelen düşük kaldığını ve koruma sertifikası sahiplerinin Rusya'daki devrim gerginliği sebebiyle hiçbir şekilde Almanya tarafından koruma almadığını ileri sürmüştür. Almanya'ya veya diğer güvenli bölgelere belirli bir süre içerisinde geri göçler engellenmiştir.[178] Komiserlik başlangıçta üç ana bölümden oluşmuştur.[179] Merkezî hükümet; karar ve emirlerini dağıtan Rus konseyleri ile ilişkilerden sorumlu idarî bölümü, yerel öz yönetim organlarını, yargıyı ve orduyu düzenlemiştir. Ayrıca basın bölümü *'Nachrichten'* gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Okul öncesi, temel eğitim ve yetişkin eğitimi, kütüphaneler ve yayıncılık faaliyetleri için eğitim bölümünün açılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca ekonomi, tarım, ekonomik işbirliği, gıda temini ve ulaştırma bölümleri de kurulmuştur.[180]

Volga bölgesinde Alman kolonilerinin hazırlayacağı ilk Sovyet Kongresi'nin genelgesinde, bahsi geçen örgüt komitesi yaklaşık 40 kişiden oluşmuştur. Bu komitede, Sosyalistler Federasyonu, Warenburg ve Schöntal, Rosental, Katharinenstadt, Seelmann, Köppental, Krasnojar, Stahl ve Zolotoje kolonilerinin temsilcileri bulunmuştur.[181] Bu işbirliği sonucunda, 7 Mayıs ve 30 Haziran 1918 tarihli komitede *'Volga Bölgesi Alman Kolonileri İşçi Federasyonu ve Köylü Konseyleri Örgütü İlkeleri'* tartışılarak kararlar alınmıştır.[182] Buna göre, 'yol gösterici ilkeler' olarak tüm Volga-Alman konseylerinin üç aylık meclis kongresi, 30 üyeden oluşan ve aylık olarak toplanan bir yönetim kurulu, Moskova merkezî hükümetinden sorumlu bir federasyonun oluşturulması gibi fikirler ileri sürülmüştür. Halk komiserleri, otonomi ve merkezî hükümet arasında sağlanan "yol gösterici ilkeler"e göre otonominin sadece okul ve kültürel görevlerde bağımsız olması gerektiği öngörülmüştür.[183]

İlk olarak 5 Haziran'da Saratov'a çağrılacak olan Volga Almanlarının ilk Sovyet Kongresi ertelenmiş ve bunun yerine 5 Haziran'da 'Volga Alman İşleri Komiseri Genel Tüzüğü' *'Известия' İzvestiya* gazetesinde yayımlanmıştır. 30 Mayıs 1918 tarihinde ise şu ifadeler açıkça belirtilmiştir: Komiserlik, Alman nüfusunun otonomi çalışmalarının entelektüel merkezidir. Ayrıca, Sovyet hükümetinin karar ve emirlerinin uygulanmasını denetlemiş, Alman

177 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s.157.
178 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s.92.
179 Langhans, *a.g.e.*, s. 46.
180 Langhans, *a.g.e.*, s. 47.
181 Langhans, *a.g.e.*, s. 49.
182 Langhans, *a.g.e.*, s. 168.
183 Langhans, *a.g.e.*, s. 48.

kolonilerindeki işçi kitlelerinin, bölge konseylerindeki dil, gelenek ve göreneklerinin özel koşullarını dikkate alarak birleşmelerine yardımcı olmuştur.[184]

Alman kolonilerinde çalışan nüfusunun menfaatlerini etkileyen bölge ve hükümet konseylerinin sadece Volga bölgesindeki Alman İşleri Komiseri'nin bilgisi ve rızası ile yapılması kararı alınmış olan bu tüzük, Reuter'a belirli bir hareket özgürlüğü vermiştir. Çünkü tüzükte Volga kolonilerinin dil, gelenek ve uygulamalarını özel koşullara göre kullanabilecekleri açıkça vurgulanmıştır. Kolonilerin sorumluluğu sorunu da tüzükle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Komiserlik tarafından, 18 Haziran'da kolonilerdeki Sovyetlere özel bir genelge yayımlanmıştır. Bu genelge çerçevesinde Alman yönetim idarelerinin kurulması ve genel olarak koloni öz idareleri, ancak 30 Haziran 1918'de toplanan kongre aracılığıyla gerçekleşebilmiştir. Bölgeden toplanan vergiler yine bölge kalkınması için kullanılmıştır[185] 30 Haziran'da Volga bölgesinde Alman kolonilerinin ilk Sovyet kongresi Saratov'da gerçekleştirilmiştir. Tartışmalara katılan yetmiş delegenin tamamı Almandır.[186]

Kongre, 7 Mayıs'ta tartışılan 'Yol Gösterici İlkeleri' kabul ederek özerklik ilan etmiş ve resmî dilin Almanca olması gerektiği ifade edilmiştir. Çalışmaları pratik bir şekilde yürütmek için kongreye otuz üyeden oluşan bir yürütme komitesi ve bir halk komiseri atanmıştır. Yönetim, eğitim, tarım, gıda, karşı-devrim ve yargı bölümleri kurulmuştur. Halk Komiserlerinin Konsey Başkanı olarak Ernst Reuter görevlendirilmiştir[187] İcra komitesinin üyeleri Reichert, Mohr, Wuckert, Schütz, Petin, Beredt, Schönfeld ve Leiter olmuştur[188] Kongre kararına göre ilçeler kapatılmış ve köyler doğrudan bölge idarelerine tâbi kılınmıştır. Coğrafî ve ekonomik nedenlerle Volga-Alman kolonileri üç temel bölgeye ayrılmıştır. Bunlar, Katharinenstadt, Seelmann ve Baltzer bölgeleridir[189]

Kongreden sonra, merkezî hükümetin bilgisi ile komiserlik, Volga Alman bölgelerinin oluşumunu yürürlüğe koymuştur. Volga kolonilerindeki siyasî durum gerginleşmiştir. Şehirlerdeki gıda talebinin karşılanamaz boyutlara ulaşması üzerine Bolşevikler, Haziran 1918'de zengin köylülerin taleplerini iletmekle görevli yoksulluk komiteleri oluşturmuştur. Bu durum Volga kolonilerinde saldırılara neden olmuştur. Volga-Alman komiserliği, olayları yerinde

184 *Известия*, 30 Ağustos 1918, s. 3.; Langhans, *a.g.e.*, s. 167.
185 Langhans, *a.g.e.*, s. 50.
186 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 120.
187 Sandberg, *a.g.m.*, s. 566.
188 Alexander Eirich, "Deutsche Autonomie Entstehung", *Neues Leben*, 22 Mart 1977, s. 7.
189 Langhans, *a.g.e.*, s. 50.

çözmeye ve heyecanlı çiftçileri yatıştırmaya çalışmıştır. Ancak, Volga'da 'köy komiteleri' kurulamamıştır. Reuter, Volga'da aktif olduğu sürece, "yoksul köy komiteleri" kurmayı reddetmiştir. Kolonilerin huzursuzluğu ve protestoları Reuter'in tahıl dağıtımında başarılı olmasını sağlamıştır. Halk Komiserleri Konseyi 26 Temmuz'da Volga Alman kolonistlerinin tahıl talepleri ile ilgili karar almıştır. Volga'daki Alman kolonilerinin tahıl talepleri Saratov'da faaliyet gösteren Alman İşleri Komiseri'nin onayı ile gerçekleşebilmiştir. Ernst Reuter, Alman kolonilerinde olası talihsiz sonuçlara yol açacak kararların alınmasını engellemeye çalışmıştır[190]

Reuter, Saratov ve Samara valiliklerinin, ilçelerin ve komiserliğin yakın temas halinde çalışması gerektiğine karar vermiştir. 10-21 Ağustos tarihleri arasında bazı dağ kolonilerinde isyanlar patlak vermiştir.[191] 10 Ağustos'ta Kamuşin bölgesinde ayaklanmalar başladıktan sonra, bu komite 12 Ağustos'ta Saratov'da bir araya gelmiştir. Komiserlik, Bölge Yürütme Komitesi'ne bir temsilci gönderilmesini önermiştir. Bu temsilciye oy hakkı tanınmıştır. Komiserlik, 30 Haziran'daki Sovyet Kongresi'nin özerklik kurma kararı almasını geciktirmiştir. Ayrıca Saratov Yürütme Komitesi kararlarının uygulanıp uygulanmadığı açıklığa kavuşturulmamıştır.[192] Komiserliğin, özerklik kararının uygulanmasını engelleyebileceğine olan inancı devam etmiştir. Bunun nedeni de 4 Ağustos'ta "Seelmänner Bölgesi Meclisi"nin kurulmasından sonra Katharinenstadt Bölgesi Meclisi'nin oluşturulmasıdır.

Öte yandan Volga kolonilerinin siyasî temsili de tartışmalıdır.[193] Bu bölgedeki 64 koloni 104 delege ile temsil edilmiştir.[194] Mecliste D. Liebert, K. Nichelmann, Reimer, F. Kappes, D. Lederer, G. Schulz ve Weimann gibi kişilerden oluşan bir bölge yürütme komitesi oluşturulmuştur. 16 Eylül'de "Volga'nın Dağ Bölgesi Alman Kolonileri Konseyi Köylü Kongresi" Baltzer'de bir araya gelmiştir. Bölge yönetim komitesi G. Schneider, J. Decker, J. Wuckert, D. Borger, F. Fritzler-Schaufler, A. Meier ve Melz'den oluşmuştur.[195] Bu üç bölge yürütme komitesinden Katharinenstadt komitesi Bolşevikler tarafından en çok etkilenen taraftır. Katharinenstadt parti grubu 26 Ağustos'ta kurulmuştur. A. Dotz, A. Gleim, F. Lederer, Weimann, Schmidt, Bott, F.

190 Willy Brandt, Richard Löwenthal, *Ernst Reuter, Ein Leben für die Freiheit*, München, 1957, s. 101.

191 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 122.

192 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 123.

193 Langhans, *a.g.e.*, s. 50.

194 *Unser Rätbau*, s. 15.

195 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 123.

Schröder, Kolotilov, Wormsbecher Abramov Kardeşler, Schaufler ve P. Cagin merkez komitesi temsilcileri olarak bu grubun ana çekirdeğinin oluşturulmasına büyük katkıda bulunmuşlardır.[196]

Baltzer teşkilatı 18 Eylül'de toplanmıştır. İlk toplantıya B. Wilke, J. Wilke, F. Fritzler, D. Berger. N. Niwalok, Reichel, Wuckert, J. Zich, Winkler ve J. Decker katılmıştır. Seelmann'da ise çalışmalar Ekim 1918'de başlamıştır. Welsch, Meier, Holzmann ve Schulmeister de sosyalist gruba dâhildir. E. Groß, G. Fuchs ve F. Fuchs çalışmalara daha sonra dâhil olmuştur. Kolonistler arasında komünist ideolojiye olan ilgi oldukça düşüktür. Bunun nedeni papazların sosyal hayatta etkin olmasıdır. Bolşeviklerin Alman kolonilerinde etkin olması öğretmenler vasıtası ile mümkün olmuştur.[197] Seküler yaşamın temsilcisi olan Alman öğretmenler ile dinî hayatın temsilcisi papazlar arasındaki güç mücadelesi önemli bir meseledir.

VI. VOLGA ALMANLARI KOMÜNİST PARTİSİ'NİN OLUŞUMU

Alman kolonilerinin temsilcileri 20 Ekim'de Seelmann'da düzenlenen II. Sovyet Kongresi'ne 207 kişi olarak katılmıştır. Bunlardan 50'si Komünist Parti ya da Komünist Gençlik Derneği üyesidir. 137'si ise sempatizandır. Sadece altısı sosyal demokrattır ya da herhangi bir partiye üye değildir.[198] Delegeler; çiftlik sahipleri, köylüler, işçiler ve memurlardan oluşmuştur. Kongre, komiserliğin raporu okumasının ardından Ernst Reuter'in konuşmasıyla açılmıştır. Konuşanlar, yaklaşık on kişidir ve hepsi de farklı başlıklardan bahsetmiştir.[199] Kongrede, ek olarak "Sovyet iktidarının yerinde örgütlenmesi, inşası üzerine tezler ve birliklerinin oluşumu" gibi konular gündeme getirilmiş; yoksullar için komitelerin oluşumu, gelecekteki arazi politikaları, yargı, millet ve göç sorunlarının çözümüne yönelik tavsiyeler verilmiştir.[200]

Özerklik arzusu, 30 Haziran 1918'de Volga bölgesinin I. Sovyet Kongresi sırasında merkezî hükümete iletilmiştir. Volga Almanları Bölgesi'nin özerkliğini kabul eden karar, 19 Ekim 1918'de Halk Komiserleri Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Alınan bu karar, II. Sovyet Halkları Kongresi'nde Moskova Hükümeti tarafından onaylanmıştır.[201] Kararnameyle şunlar sağlanmıştır:

196 Schmidt, *Parteiorganisation*, s. 15.

197 Peter Scheibert, "Deutsche Kolonien an der Wolga in den Jahren der Revolution 1918-1921" *Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte*, C. 25, 1978, s. 312.

198 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 125.

199 Hirschfeld, *a.g.e.*, s. 409.

200 Sandberg, a.g.m., s. 566-567.

201 Langhans, *a.g.e.*, s. 169-170.

"Volga bölgesi komiserliği tüzüğüne göre, bölge vekil konseylerinden çıkan yerleşimciler, Rus Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Temel Kanunu'nda bölgesel bir komün oluşturmuştur."[202] Volga-Alman bölgesinin Çalışma Komünü Atkarsk, Nikolayevsk ve Novouzensk bölgelerinin Alman kolonilerinde teşkilatlanmayı hedeflemiştir.

Kararnamede, Komiserlik ile Saratov valiliği arasındaki çelişkiler iki kez belirtilmiştir. Diğer yandan, Halk Komiserleri Konseyi, bu kararname hükümlerinin uygulanması koşuluyla, Alman işçilerin ve Volga bölgesindeki yoksul insanların sosyal kurtuluş mücadelesinin, ulusal bir bölünme yaratmayacağını; aksine Almanların ulusal proleter devrimindeki bu başarılarının Rus işçi ve insanlarına hizmet edeceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, 6. maddeye göre "Volga bölgesindeki Alman kolonilerinin Yürütme Komitesi, Vali Yardımcısı ve Meclis Üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar, Halk Komiserliği Konseyi'nin ana yürütme komitesine sunulmuştur."[203]

Öte yandan, çalışma topluluğunu kuran kararnameyle, Yürütme Komitesi, merkezî hükümet tarafından otomatik olarak tanınmamıştır. Özerlik kararnamesinin beşinci maddesi, Yürütme Komitesi'ne bütün siyasî ve ekonomik yaşamı sosyalist bir temelde yeniden şekillendirme yetkisi vermiştir. Bu yeniden şekillendirme için merkezî hükümetin onayı gerekmiştir ve bu durum 27 Mart 1919 tarihli Halk Komiserleri Konseyi'nin Özerlik Kararnamesi'nin beşinci maddesinde belirtilmiştir. Yüksek Ekonomik Konsey, Volga bölgesi Alman kolonilerindeki bölge ekonomik konseylerinin ekonomik örgütlenmesinin onaylanmasından sorumlu tutulmuştur.[204] Kararnamenin yedinci maddesi ile okullarda, yerel yönetimlerde, mahkemelerde ve kamusal hayatta anadil (Almanca) kullanımı serbest bırakılmıştır.[205]

Komiserlik, Volga-Alman bölgesinin çalışma topluluğunu kuran kararnameyi açıklamıştır. Komiserlik, Kongre Yürütme Kurulu'nu seçmiştir. Yürütme Komitesi'ne Ernst Reuter, Anton Schneider, Karl Petin, E. Stütz, A. Mohr, J. Petroff, A. Schütz, Kramer, Metzler, Ochlenberger, P. Cagin, Wormsbecher, Schaufler, Rechert, J. Schneider, Berett Wuckert, W. Müller, Ebenholz, Schönfeld, A. Dotz, F. Lederer, A. Emich, V. Wegener ve Gustav Klinger seçilmiştir. Yedek listede ise Gromann, Grünberg, Gerlach, Weber,

202 Langhans, *a.g.e.*, s. 170.
203 Langhans, *a.g.e.*, s. 170.
204 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 146.
205 Langhans, *a.g.e.*, s. 171.

Kazkowski bulunmaktadır.[206] İcra komitesi 15 bölümden oluşmuştur. İdarî ve askerî konsey gibi tarım, iaşe, eğitim, sağlık, sosyal politika, yerel ekonomi, istatistik, posta-telgraf, ulaşım ve bölgesel ekonomi konseyi ile işçi ve çiftçilerin kontrolü gibi birimler oluşturulmuştur.[207] Ernst Reuter İcra Komitesi'nin başkanlığını yürütmüştür. Olağanüstü Komisyon'un başkanlığını ise Petin yürütmüştür.[208] Avusturya savaş esiri Ebonholz komisyonun başına geçirilmiştir.[209] Heinrich Kessler de Volga kolonilerinin finansal sisteminin kurulmasında görev almıştır.[210]

Gustav Klinger, Kongre'nin bitiminden sonra Halk Komiserlerinin Ofis Başkanı olarak Moskova'ya gitmiştir.[211] Kongre sonunda bir heyet de Rusya'nın Olağanüstü İşçi, Köylü ve Kızıl Ordu Milletvekilleri Konseyi'ne katılmak üzere Moskova'ya ulaşmıştır. Delegasyon E. Reuter, G. Klinger, Irma-Gelrich Petroff, P. Cagin ve V. Wegener gibi isimlerden oluşturulmuştur.[212] Moskova, Olağanüstü Kongre çalışmaları sırasında Almanya'daki Kasım Devrimi'nin haberini almıştır. Ernst Reuter, Devrim haberinden sonra Almanya'ya geri dönmüştür. Moskova bu noktadan itibaren yerel otoritenin çalışmalarına büyük ölçüde karışmamıştır.[213]

Volga bölgesindeki Alman kolonilerini, çalışma topluluğuna bırakan ve çalışma bölgelerinin temsilcilerinden oluşan icra komisyonunun, Saratov, Samara Kamuşin, Nikolayevsk ve Novuzensk bölgelerini içermesi kararlaştırılmıştır. Bu üç tasfiye komisyonu, 5-8 Mart 1919 tarihlerinde Saratov'da toplanmıştır. Volga-Almanlarının komisyonu Anton Schneider, A. Mohr ve E. Schütz tarafından temsil edilmiştir.[214] Saratov valiliğinin 60 kolonisinin Baltzer Alman bölgesini; Samara valiliğinin 76 kolonisinin Seelmann bölgesini oluşturması teklif edilmiştir.[215] Bu protokol 16 Nisan 1919'da Halkla İlişkiler Komiserliği tarafından onaylanmış[216] ve 29 Nisan 1919'da yürürlüğe

206 Eisfeld, *Die Rußlanddeutschen*, s. 179.
207 Langhans, *a.g.e.*, s. 78.
208 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 127.
209 Brandt, Löwenthal, *a.g.e.*, s. 107.
210 Valentin Heim, "Sein Wissen, Sein Können. Der Sowjetmacht" *Neues Leben*, 5 November 1978, s. 7.
211 Brandt, Löwenthal, *a.g.e.*, s. 106.
212 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 128.
213 Brandt, Löwenthal, *a.g.e.*, s. 107.
214 Unser *Räteaufbau*, s. 16.
215 Langhans, *a.g.e.*, s. 53.
216 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 129.

girmiştir.[217] Alman kolonilerinin yönetim merkezi bu kararla Nisan 1919'da Saratov'dan Katharinenstadt'a taşınmıştır. Mayıs 1920'den sonra şehrin adı Marxstadt olarak değiştirilmiştir.[218] Bu yüzden Volga-Alman bölgesinin kuruluşunun 19 Ekim 1918 değil, 16 Nisan 1919 olduğu ileri sürülmüştür. Üç bölgeden oluşan bu koloniye valilik statüsü verilmiştir. 1920 yılında Volga Alman bölgesinin nüfusu 452.629 kişidir.[219]

Aslında Volga Almanlarının otonomisi sadece Almanlardan oluşan bir alanda kurulmamış, Rus yerleşimleri ile birbirinden ayrılan Alman kasabalarını da içermiştir. Ortaya çıkan idarî ve ekonomik zorluklar, Alman kolonileri arasındaki yabancı yerleşimlerin de dâhil edilerek bölgenin birleştirilmesini gerektirmiştir. Bu sorun ilk olarak Aralık 1921'de Bölge Şefliği Komitesi'nde tartışılmıştır.[220] Bölgenin birleştirilmesini kabul etmeyen Saratov valiliği, 1922 baharında koloni bölgesi özerkliğinin korunmasını önermiştir.[221]

Koloni yönetim bölgelerinin birleşmesini sağlamak için Volga-Alman Bölgesi Ana İcra Komitesi uygun karar talebi ile Moskova hükümetine bir başvuru yapmıştır. Böylece 22 Haziran 1922'de RSFSR Halk Komiserleri Konseyi'nin kararı ile Volga-Alman bölgesi, Pokrovsk bölgesi ile Zolotoje, Bannovko, Kaldino, Waulino, Achmat ve Toporovka bölgelerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir.[222] Hükümet merkezi daha sonra 25 Temmuz 1922'de Marxstadt'tan Pokrovsk'a taşınmıştır.[223] Alman kolonilerinin ulusal birliği bölgenin Rus, Ukrayna, Estonya ve Tatar köylerine entegre olmasına rağmen, Volga Almanları alanına yuvarlanması ekonomik koşullar göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Alanın yuvarlanmasından sonra Volga-Alman kolonisinin toplam nüfusu 1922 yılında 527.876 kişi olmuştur.[224]

Özerklik çerçevesi oluşturulduktan sonra, Volga-Alman Bölge İcra Komitesi üç idarî bölgenin en büyüğü olmuş ve yeniden bölünmesi gerektiği tespit edilmiştir. Değişiklik ihtiyacından dolayı kabul edilen önergede şu kararlar yer almıştır:

---

217 Eisfeld, *Deutsche Kolonien*, s. 147.
218 Langhans, *a.g.e.*, s. 54.
219 Sinner, *Kurzgefaßte Geschichte*, s. 15.
220 Langhans, *a.g.e.*, s. 54.
221 Гросс, *a.g.e.*, C. 32.
222 Schulze-Mölkau, *a.g.e.*, s. 55-56.
223 Langhans, *a.g.e.*, s. 55.
224 Otto Auhagen, *Über die Entwicklung Agrarverfassung der deutschen Bauern im heutigen Gebiet der Sozialistischen Sowjet-Republiken*, Berlin, 1939, s. 45.

- Bilinçli, yaşanabilir ve uygulanabilir bir Sovyet yönetim aygıtı oluşturulması
- İdarî ve hukukî aygıtlarından resmî evrakların çıkarılması
- Ekonomi merkezli yönetimin sağlanması
- Merkezî yönetimin çalışan nüfusla yakın bir ilişkisinin olması ve merkezin çevreyle sürekli bağlantılı olması
- Merkezî idare çalışanlarının tüm bölge genelinde doğru ve planlı dağılımı
- Bir veya birden fazla bölgede çalışan yönetim alanının sekronize hareket etmesi ve belirli bir merkeze bağlı olması
- İlgili bölgenin ekonomik sorunlarına yönelik çözüm kararlarının ortak alınması
- Bölge genelinde bütünleşmiş siyasî çalışmalar
- İdarî organların yürütülmesi için devlet fonlarının daha rasyonel harcanması.[225]

Katharinenstadt, Seelmann ve Baltzer koloni bölgeleri yerine rayonlar oluşturulmuştur. Volga-Alman özerk bölgesi 17 Şubat 1921'de 13 rayona bölünmüş ve 13 Mart 1922'de "kanton" olarak yeniden adlandırılmıştır. Haziran 1922'nin ortasında bu kantonların sayısı on ikiye indirilmiştir. 6 Temmuz 1922'de ise 14 kanton kurulmuştur.[226] Kantonların onunda Almanca, dördünde ise Rusça konuşulmuştur. Almanca konuşulan kantonlar Pokrowsk, Marxstadt, Pallasovka, Mariental, Seelman, Kukkus, Krasnojar, Frank, Balzer ve Kamenka olarak tespit edilmiştir. Rusça konuşulanlar ise Zolotoje, Federovka, Krasnıy Kut, Staraja ve Poltavka olarak sıralanmıştır.[227] Anayasal açıdan bakıldığında, Bolşevik hükümeti tarafından milliyetçilik ilkesi çerçevesinde kurulan Volga-Alman kolonilerinin egemenlik ve özgünlükten yoksun olduğu için bir devlet olarak sayılamayacağının, yalnızca özerk bir yapıya sahip olduğunun altı çizilmiştir[228]

Volga-Alman kolonisi, merkezî organların tüm kararlarını uygulamak, hükümet tarafından yayınlanan direktifleri gözetmek, yasama ve idarî işleri onlara uygun hale getirmekle yükümlüdür.[229] Sovyet Cumhuriyeti'ndeki

225 *Unser Räteaufbau*, s. 19.
226 Langhans, *a.g.e.*, s. 57-58.
227 Schulze-Mölkau, *a.g.e.*, s. 46.
228 Martin Ludwig Schlesinger, *Das Bolschewistische Rußland*, Breslau, 1926, s. 40-41.
229 Schulze-Mölkau, *a.g.e.*, s. 47.

ulusal azınlıklar olan koloni temsilcileri, Halkın Milliyetler Komiserliği'ne gönderilmişlerdir. Sorumlu Halk Komiserliği, bireysel departmanlardan sorumlu olarak iç idarî görevleri üstlenmiştir.[230] Ulusal azınlıkların temsilcileri, sadece kendi özerk topraklarında oy kullanma hakkına sahip olmuştur. Geri kalanların ise sadece danışma yetkileri vardır. Volga bölgesi otonomunda Alman yönetiminin kurulmasının kendi içerisinde bazı nedenleri vardır. Bu sebeplerden biri, tahıl alımının ekonomik olarak kârlı görülmesidir. Otonomilerin kurulmasında ve desteklenmesinde, öncelikle yabancıları - özellikle Alman ve Avusturya sosyal demokratlarını- kazanma ve savaş esirlerine sosyalist Bolşevik fikirleri benimsetme amacı olduğu ileri sürülmüştür.[231]

VII. İÇ SAVAŞ SIRASINDA VOLGA ALMANLARI

1918-1922 yılları arasında Rusya'da alevlenen iç savaş, farklı siyasî görüşlerin çatışmasına neden olmuştur. Bolşeviklere karşı birleşmiş muhalifler ile Bolşevik ideolojisini destekleyenler arasında Ekim 1917'den itibaren silahlı bir mücadele yaşanmıştır. İç savaş sırasında ortaya çıkan siyasî gruplar, tıpkı 1917 yılındaki gibi oldukça çeşitlidir. Partiler ve siyasî güçler, olayların seyrine göre tutumlarını değiştirmiştir. Bütün bu faktörler, karşıt güçlerin dengelenmesinde çeşitli kombinasyonlara yol açmıştır.

1920'lerde Sovyet hükümetinin millet politikası, en küçük ulusal bölge birimlerinin oluşturulmasını hedeflemiştir. Otonominin resmî ve eğitim dilinin ana dilleri olacağı vaat edilmiştir. Alman köylerinin de içinde bulunduğu, Güney Rusya ve Volga bölgesini kapsayan büyük bir kısım yedi ana rayona bölünmüştür.[232] Çok az sayıda Alman, Komünist Parti'de çalışmaya hevesli olduğu için, partide genellikle Alman sanayi işçileri ve savaş esirleri çalışmıştır.[233]

Bolşevikler iktidara geldikten sonra muhafazakâr, sağcı ve liberal örgütleri baskı altında tutmaya başlamışlardır. Bolşeviklerin baskısı sadece rakip siyasî görüşün temsilcileri tarafından değil, aynı zamanda tüm mülk sahibi ve sosyal grupların temsilcileri tarafından da hissedilmiştir. Soylular, tüccarlar, rahipler, subaylar ve zengin vatandaşlar gibi toplumun çeşitli katmanlarındaki kişilerin -yani proleter kökenli olmayanların- pasifize edilmesi olağan hale gelmiştir.

230 Langhans, *a.g.e.*, s. 67.

231 Рассп, Ф. 17, Оп. 65, Д. 50, Л. 3.

232 Brandes, "*Von der Verfolgungen*", s. 173.

233 PA-AA; Botschaft Moskau 42, Memorandum über die kritische Lage der Wolgakolonien.

Bolşevik rejimin ilk kurbanları arasında mallarına el konulan Alman sanayiciler ve bankacılar da yer almıştır.[234]

Almanların Ukrayna bölgesini işgali ve iç savaş, Volga Almanlarından büyük bir kısmının Kuzey ve Güney Amerika'ya göçü ile sonuçlanmıştır.[235] Bir kısmı ise Almanya'ya geri dönmüştür. Geri dönenlerin adaptasyon süreci oldukça sancılı olmuştur.[236] İttifak Devletleri'nin birlikleri geri çekildikten sonra Mennonit kolonilerine yağma saldırıları olmuştur. İç savaş sırasında sıklıkla el değiştiren Alman kolonilerinin pek çoğu yıkılmıştır. Wrangel Ordusu'nun Kasım 1920'de Kırım'dan çıkması üzerine yıkılan Alman kolonileri yeniden inşa edilmiştir.[237]

Ukrayna ve Kırım'da Geçici Hükümet'in çöküşünden önce bile, büyük toprak sahiplerine yönelik talepleri yerine getiren komiteler oluşturulmuştur. Bu komitelerden biri, Yekaterinaslov eyaletinin Aleksandrovksi bölgesindeki Gulyay-Pole köyünde ortaya çıkmıştır. Nestor Mahno, komitenin başına geçmiştir. Komite, Kongre'de Ukrayna köylülerinin istekleri doğrultusunda toprak sahiplerinin topraklarına ve mülklerine el koyma kararı almıştır. 1917 Eylül-Ekim ayları arasında Alman kolonilerinin neredeyse tüm topraklarına, atölye ve fabrikalarına el konulmuştur. Klassen ve Neufeld kolonilerinin ekonomisi ise Nestor Mahno'nun başında bulunduğu anarşist komün tarafından finanse edilmiştir. Geçici Hükümet'in devrilmesinden ve Rusya'da Sovyet iktidarının ilan edilmesinden sonra Kasım 1917'den Şubat 1918'e kadar Ukrayna'da Sovyet birlikleri ile merkez ordunun silahlı kuvvetleri arasında mücadele başlamıştır. Bu dönemde Ukrayna'nın Alman kolonilerinde -özellikle Volga bölgesinde- kamulaştırma artmıştır.[238]

Demiryolu hattına yakın yerlerde bulunan bir dizi büyük koloninin nüfusu ciddi bir şekilde azalmıştır. Özellikle 16-19 Şubat 1918'de Kırım'da savaşmak için Karadeniz filosundan gönderilen bir dizi denizci müfrezesi, Galbstadt kolonisindeki iş adamlarını ve koloni aydınlarını tutuklamıştır. Bazı kişiler ise idama mahkûm edilmiştir. Kolonilerin parasal süreçleri askerî birlikler tarafından kontrol edilerek çiftlik hayvanları ve endüstrileşmiş kooperatifler,

234 PA-AA; Botschaft Moskau 42, Memorandum über die kritische Lage der Wolgakolonien.

235 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 156.

236 Игор И. Шульга, *Воинская служба поволжских немцев и её влияние на формирование их патриотического сознания (1874-1945)*, дисс. Саратов, 2001, С. 67-69.

237 Brandes, "*Von der Verfolgung*", s. 173.

238 Александр И Безносов, "к вопросу об участии немецких колонистов и меннонитов в гражданской войне на юге украины (1917-1921 гг.)", *Вопросы германской истории немцы в украине Днепропетроск*, 1996, С. 112-125.

Brest-Litovsk Anlaşması'na kadar zaptedilmiştir. Rusya'nın hemen hemen tüm bölgelerinde Alman kolonilerinin malları zorla alınmıştır. Sibirya'da, Kuzey Kafkasya'da ve Volga bölgesinde benzer eylemler yaşanmıştır.[239]

Yeni Rus hükümetinin bu şiddetli önlemlerine yanıt olarak çeşitli siyasî güçlerin muhalefeti yoğunlaşmıştır. Ocak 1918'de Kurucu Meclis'in dağılmasından sonra Bolşeviklerin muhalifleri silahlanmıştır. Karşıt siyasî güçler arasındaki ilişki giderek artmıştır. Siyasî elitler, ülkeyi iç savaş girdabından çıkarmaya çalışsalar da başarılı olamamışlardır. Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmesinin ardından Şubat 1918'de Alman ve Avusturya-Macaristan birlikleri Ukrayna, Beyaz Rusya ve Rusya'nın güneyini işgal etmiştir. Böylece başta Volga bölgesi olmak üzere Almanların etnik yerleşim alanları da ele geçirilmiştir. Kendilerini savaşın ortasında bulan Volga Almanlarının yaşamları ve refahları bu gelişmelerden dramatik bir şekilde etkilenmiştir. İşgal birliklerinin gelişi Ukrayna'daki Alman nüfusunun çoğunluğu tarafından, devrimci anarşistlerden kurtuluş olarak algılanmıştır.[240]

21 Mart 1918'de Alman komutanlığı, kolonilere ait olan zaptedilmiş toprakların geri verilmesini içeren bir kararname yayımlamıştır. 29 Nisan 1918'de Merkezî Ordu politikasından memnun olmayan Alman ve Avusturya-Macaristan halkının üst düzey liderleri bir darbe ile Hetman S. Skoropaski hükümetinin kurulmasını onaylamıştır. Hetman'ın Ukrayna'daki siyasî ve ekonomik hayatı düzenlemek için aldığı önlemler, Alman kolonileri tarafından onaylanmıştır. Bazı Ukraynalı Almanlar Skoropaski'nin hükümetinde önemli görevler üstlenmiştir. Serhij Herbel, Tehodor Steinheil ve Alexandır Lignau bunlardan bazılarıdır. Bu isimler devrimci hareketin gelişmesine katkı sağlamıştır.[241]

Volga bölgesinde Almanların yoğun olarak bulunduğu ve iç savaşın yaşandığı bölgeler Bolşeviklerin elindeydi. Bu durum Volga bölgesindeki Almanlara *savaş komünizmi* politikasının yoğun bir şekilde uygulanmasına neden olmuştur. 1918 ve 1919'da Almanların yaşadığı koloniler cephe haline gelmiştir. Almanların çeşitli mülklerine el konulmuştur. Alman kolonistler cephane, yiyecek ve ekipman sağlamak ve mevzi kazmak için seferber edilmiştir. Volga bölgesinin etrafındaki koloniler, iki ordunun çatışma alanı haline gelmiştir.[242]

---

239 Brandes, "*Von der Verfolgung*", s. 175.

240 Гросс, *a.g.e.*, C. 14.

241 Гросс, *a.g.e.*, C. 16.

242 PA-AA; Botschaft Moskau 109, Bürgerkrieg im Russland.

1918-1920 yılları arasında Volga Almanlarının önemli bir kısmı Kızıl Ordu saflarına alınmıştır. Fakat cephede yaşadıkları zorluk ve çatışmalardan dolayı ilk fırsatta cepheleri terk edip kolonilerine dönmek istemişlerdir. Kızıl Ordu'da görev yapan Volga Almanları arasında da firarlar çok yaygındır. 4 Ocak 1919'da Bölge Konseyi Yürütme Komitesi, Doğu Cephesi Komutanlığı'ndaki Alman kolonistlerin kitlesel firarlarının bildirildiği bir mektup almıştır. Bu mektupta birkaç kez kaçmış kötü niyetli kişilerin derhal engellenmesi ve bunlara yönelik önlemlerin alınması istenmiştir. Alınan telgrafta Rus dilini hiç bilmeyen Almanların Kızıl Ordu'da çalışmasının zorluklarından da bahsedilmiştir. Don bölgesinden gelen 11 Mart 1920 tarihli başka bir telgrafta ise çoğu Almanın Rusça bilmemesinden dolayı alınan önlemlerin sonuç vermediği tekrarlanmıştır.[243]

1918 yazında, gönüllü Kızıl Muhafız müfrezeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Temmuz 1918'de Yekaterinenstadt Gönüllü Alayı'nın temeli, Yekaterinenstadt Bölge Yürütme Komitesi tarafından atılmıştır. Kasım-Aralık 1918'de gönüllü alayı yeniden düzenlenmiştir. 1918 Aralık sonunda cepheye giden alay 1. Yekaterinenstadt Komünist Alman Alayı olarak adlandırılmıştır. Alay, Kızıl Ordu birliklerinin bir parçası olarak Tula yakınlarında kuzeye çekilmiştir. Şiddetli saldırılarla neredeyse tüm personelini kaybeden alay, 1919 Ekim'inde dağılmıştır. 15 Kasım 1918'de Volga Almanları bölgesindeki askerî ve alt birimleri oluşturmakla görevli bölgesel bir askerî komiserlik kurulmuştur. Bunlara ek olarak Rovno, Yekaterinenstadt ve Karamışe bölgesi askerî komiserlikleri oluşturulmuştur.[244]

3 Mayıs 1919'da Balzer bölgesinde gönüllü tüfek alayı oluşturma çalışmaları başlamıştır. Eylül 1919'da bu alay Saratov vilayeti Atkarsk bölgesine çekilmiştir. 30 Kasım'da Beyaz Ordu'nun Volga Almanlarını ele geçirdiği ve Kızıl Ordu'da görev yapan ailelerin vurulacağı söylentisi yayılmıştır. Alay, sonunda saldırı yapmayı reddedip isyan etmiş ve mevzilerden çekilmiştir. Temmuz 1919'da ise Devrimci Askerî Konsey'in emriyle ayrı bir Alman süvari tugayı oluşturmak için Marksstadt'ta bir at çiftliği kurulmuştur. Tugay Aralık 1919'da yedek süvari bölümü oluşturulduktan sonra cepheye gönderilmiştir. Süvari birlikleri ilk önce Kafkasya bölgesine, daha sonra Sovyet-Polonya çatışması için Baltık bölgesine sevk edilmiştir. Wrangel birlikleriyle Güney Cephesi'ne katılan alay, Mahno'nun birliklerine karşı savaşmıştır.[245]

243 Гросс, *a.g.e.*, C. 24.

244 Auswärtiges Amt, R 62247, Die Forschung Stelle für Auslanddeutschtum.

245 Малиновский, *Немцы в России*, C. 88-90.

Öte yandan, aynı tarihlerde Volga Almanlarının volostlarındaki firarla mücadele etmek için bir de komisyon kurulmuştur. Volga Almanları bölgesinin askerî kayıtları için bürolar oluşturulmuştur. 1919 yazında kayıt bürosunun oluşturduğu 320 kişiden oluşan Alman müfrezesi, Astahan kuvvetleri grubunun bir parçası olarak savaşmıştır. Aleksandır Kolçak'ın birlikleri Nisan 1919'da Volga bölgesine saldırmıştır. Bölgenin güneyi ele geçirilince kolonilerin askerî kayıtlarını takip etmek, komuta personeli yetiştirmek ve Kızıl Ordu'ya hizmet etmek amacıyla 1 Haziran 1919'da Alman şubesi açılmıştır.[246]

Sibirya'daki Alman kolonilerinin çoğunun izlediği tarafsızlık politikası sonuç verse de bölgede pek çok yağmalama vakası yaşanmıştır. Sibirya Almanlarının Aleksandır Kolçak'ın ordusu için topluca seferber edilmesi, kolonileri rahatsız etmiştir ve bazı Lutheryanlar, 1918 sonbaharında Kolçak yönetimine karşı Altay bölgesinde patlak veren Çernodolsk Köylü Ayaklanması'na destek vermiştir. İsyancılar Slavgorod'u ele geçirerek orada bir köylü cumhuriyeti kurmuşlardır. İsyancılardan kurtulan Sibirya Alman otonomistlerinin lideri Papaz Shtakh, Semipalatinsk'e kaçmak zorunda kalmıştır. Mennonitler ise ayaklanmaya katılmamıştır.[247]

Almanlar, ayaklanmanın bastırılmasından sonra Beyaz Ordu için seferberliğe çağrılmışlardır. Türkistan bölgesindeki Alman kolonistlerin çoğunluğu savaşa katılmaktan kaçınarak tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Özellikle ekonomik hasarlar dikkat çekicidir. Sovyet yönetimi Aralık 1918'de Kırgızistan Nikolaypol volostunda Alman kolonistlerine ait olan tüm atlara el koymuştur. Seferberlikten sonra Almanların bir kısmı Kızıl Ordu'da görev yapmaya zorlanmıştır. Bolşevikler 1920'nin sonunda siyasî rakiplerini yenseler de çatışmalar devam etmiş, kırsal kesimdeki politikalarından dolayı köylü savaşı ile karşı karşıya kalmışlardır. Kuzey Kazakistan'da kitlesel köylü ayaklanmaları yaşanmıştır. Alman kolonistler, Kuzey Kafkasya'daki köylü ayaklanmalarına, Batı Sibirya ayaklanmasına ve Volga bölgesindeki ayaklanma hareketine katılmışlardır.[248]

Bolşevikler iç savaş sonunda "dünya devrimi" politikasından vazgeçerek köylü nüfus ile iyi geçinmek zorunda olduklarının farkına varmışlardır ki büyük çaplı çatışmalar sona ermiştir. Ancak toplumsal bölünmelerin ve

246 Герман, *Немецкая автономия*, С. 79.

247 Alexander İ. Beznosov, "Zur Frage der Beteiligung der deutschen Kolonisten und der Mennoniten am Bürgerkrieg im Süden der Ukraine (1917-1921)", Alfred Eisfeld, Victor Herdt, Boris Meissner, *Deutsche in Rußland und in der Sowjetunion 1914-1941*, Berlin, 2007, s. 145.

248 Малиновский, *Немцы в России*, С. 91.

ayaklanmaların yankıları ülke hayatını uzun süre sosyo-psikolojik anlamda etkilemiştir. Bolşeviklerin başlattığı iç savaş, rejimleri yıkımın eşiğine getirmiştir. Savaş komünizmi uluslar ve Rusya'da halklar arasında özel bir ayrım yapmamıştır. 1919-1921'de, yaşayan tüm ulusların temsilcileri Bolşeviklerin kontrolüne girmiştir. Bolşeviklerin iç savaş sırasında izlediği politikadan en fazla zarar gören halklar arasında Volga Almanları da yer almıştır. Komünist politikanın ayrılmaz bir parçası olarak büyük, orta ve küçük ölçekli sanayinin bir kısmı kamulaştırılmıştır. Özellikle Volga bölgesindeki girişimci ve zanaatkârlar zarar görmüştür.[249]

1918 yılında tarım alanında alınan sert tedbirlerle, ayrım gözetilmeksizin tüm köylülerin mallarına el konulmuştur. Bolşeviklerin, Volga Almanlarını zengin olarak değerlendirdikleri için burada özel bir politika yürüttükleri iddia edilmiştir.[250] Volga bölgesi başta olmak üzere Urallar, Sibirya ve Kuzey Kafkasya Alman kolonilerinden sürekli tahıl, et ve diğer yiyeceklerin talep edilmesi hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Baskılara ek olarak usulsüzlükler de baş göstermiştir. 1920-1921 kış aylarında Volga Almanlarının şehirlerinde faaliyet gösteren komisyona karşı yapılan işçi eylemleri hoşnutsuzluğun göstergesi niteliğindedir. Tüm yiyecek kaynaklarına el konulması üzerine ilk açlık belirtileri ortaya çıkmıştır. Tula müfrezesinin Volga bölgesindeki görevi sırasında sayısız ayrımcılık ve yağma olayı yaşanmıştır. Köylülerin kırbaçlanması ve hamile kadınların dövülmesi gibi vakalar Rusya Merkez Yürütme Komitesi tarafından araştırılarak kanıtlanmıştır.[251]

Yaşanan bu olaylar üzerine, Volga Almanları Bölgesi İcra Komitesi Başkanı A. Moor, Tula müfrezesi tarafından yapılanların üzücü sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir. "Köylerin bazılarında ambarlar boştur ve böyle bir çalışmanın devletin çıkarına olması olası değildir," sözleriyle yapılanları eleştirmiştir.[252] Savaş politikasının sertliği, kırsal kesimdeki yaşamı tamamen düzensizleştirmiş ve iktidar organlarının felç olmasına neden olmuştur. Kolonistler özel mülklerini de elden çıkaramamıştır. 1918'den itibaren Almanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde köy haneleri zorla kamulaştırılmaya başlanmıştır. Almanlar bu duruma aktif olarak direnmiştir. Bu nedenle Alman kolonilerinde komünler ve devlet çiftlikleri yaygınlaşmamıştır. 1920'de Volga Almanlarının bölgesinde sadece 2 komün vardır.[253]

---

249 PA-AA; Botschaft Moskau 109, Bürgerkrieg im Russland.

250 Arkadi German, *Volga Germans*, s. 64.

251 PA-AA; Botschaft Moskau 109, Bürgerkrieg im Russland.

252 Чеботарева, *Республике немцев Поволжья*, С. 156.

253 Чеботарева, *Республике немцев Поволжья*, С. 158.

1919-20 yıllarında Volga Almanlarından demiryolu inşasında çalışan bir işçi tugayı, askerî inşaat timi ve tarım taburu oluşturulmuştur. Kolonistler, Kızıl Ordu'nun eylem planlarının altyapısını güçlendirmek için farklı alanlarda ağır işlerde çalışmak zorunda kalmış, ağaç kesme ve hendek kazma gibi işlere zorlanmışlardır. 1920 yılında atlı ve arabalı 7.500 Alman köylü seferber edilmiştir. Volga Almanlarının hizmetleri için zorunlu çalışma kamplarının kurulması planlanmıştır. Marksstad'daki kampta tutuklu sayısı 5 bin kişiye ulaşmıştır. 1919-1920'de Sovyet yetkililer Volga Almanları bölgesinde yapılacak ulusal kampanyalar çerçevesinde ilköğretim kurumları ile "cehaletin ortadan kaldırılması"nı sağlamaya çalışmışlardır. Ancak çalışmalar sonuç vermemiştir. 1920 yılında 9,2 bin kişi eğitim programlarına katılsa da çok azı mezun olmuştur. Yüzün üzerinde kültür ve eğitim kulübü, politika ve eğitim çalışmalarına yoğunlaşmıştır.[254]

A. Volga Bölgesinde Kıtlık ve Volga Almanlarına Etkisi (1921-1922)

Beyaz Ordu Volga bölgesinden çıkarıldıktan sonra, çiftçiler 1920 hasadının neredeyse tamamını orduya teslim etmek zorunda kalmıştır. Tahıl tedariği için görevlendirilen ekip, bir sonraki yılın ekimi için ayrılan tahılı da toplamıştır. Bu sebeple Volga bölgesinde yaşayan Alman kolonilerinin çoğu bir sonraki yıl buğday ekememiştir. 1921 yılındaki kıtlığın ana sebeplerinden birisi de tahıl vergisinin ölçüsüz bir şekilde alınmış olmasıdır.[255] Kolonistler, tahıl vergisi toplamak isteyen görevlilere sert tepki göstermiştir.[256]

1920 yılı, Volga bölgesinde kurulan Alman kolonileri için oldukça kötü geçmiştir. Bir yandan ülkenin güneydoğusunda kuraklık yaşanırken, diğer yandan Volga bölgesindeki iç savaş şiddetlenmiştir. Volga Almanları iç savaşın her iki cephesinde de savaşmıştır. Beyaz Ordu safında savaşan grup 31 Ocak 1919'da yenilmiştir.[257] Öte yandan Volga kolonilerinin çoğu Bolşeviklerin kontrolü altındadır. 25 Ekim 1918'de Marxstadt şehrinde Komünist Rejim Alayı kurulmuştur. Bu alay 2 bin kişi ile Ukrayna cephelerinde öne çıkmıştır. 1919 baharında Baltzer kolonisinden 2 gönüllü alay öne çıkmıştır. 1920'de yine Marxstadt'tan bir piyade taburu önemli işlere imza atmıştır.[258]

---

254 Чеботарева, *Республике немцев Поволжья*, С. 160.

255 PA-AA; R 60207, Die Hungersnot in den sogenannten deutschen Wolgakolonien.

256 Виктор Ченцов, *Трагические судьбы, политические репрессии против немецкого населения украины в 1920 1930 годы*, Москва, 1998, С. 11-14.

257 Andreas Kappeler, Boris Meissner, Gerhard Simon, *Die Deutschen im Russischen Reich und im Sowjetstaat*, Köln, 1987, s. 49.

258 Гросс, *a.g.e.*, C.17.; Большая Советская Энциклопедия, С. 41, 1939, s. 596.

İç savaş etkisinin sürdüğü dönemde (1918-1921) ekilen alan ve gerekli tahıl tedarik edilemediği için yetiştirilen hayvan sayısı azalmıştır. Sadece 1919-1921 yılları arasında Volga Almanlarının toplam ekili alanı 629.117 hektardan 202.526 hektara düşmüştür. At sayısı ise 160.000'den 93.000'e, süt inekleri 16.000'den 2.100'e ve domuz sayısı 143.800'den 40.340'a düşmüştür.[259] Bir yıl boş geçen hasat mevsiminden sonra baş gösteren açlığa rağmen koloni yönetimi tahıl alımında dikkatli davranmamıştır. Marxstadt'taki yönetimin, 1920'de Moskova tarafından 64.000 ton tahıl tedarikinin talep edildiğini söylemesi ve bunun da kısmen yapılmış olması, felaketi tetikleyen sebepler arasındadır.[260] Talep edilen tahılı tedarik etmek için Tula'dan bir ekip Saratov'a gelmiştir. Tahıl alımından duyulan memnuniyetsizlik, Volga bölgesinde bir köylü isyanına neden olmuştur. 1921 kışında, Vakulin isyancıları ve eski bölge komiseri Pyatakov, Volga kolonilerinde bulunmuştur.[261]

İç savaş ve zorlayıcı gıda tedariği Rusya'da tarımı mahvetmiştir. Lenin, 1921 Mart'ında ülkenin ekonomik toparlanmasını kolaylaştırmak için yeni bir ekonomi politikasını uygulamaya koymuştur. Ancak Volga'daki Alman kolonileri bu politikadan yararlanamamıştır. Haziran 1921 gibi erken bir tarihte, açlıktan ölenlerin sayısı 299.013 olarak kaydedilmiştir. Bu sayı toplam nüfusun %66,3'üdür.[262] Sadece bu ayda 4.129 kişi açlıktan ölmüştür.[263] Volga'daki kıtlık o kadar büyümüştür ki yamyamlık vakaları ortaya çıkmıştır.[264] Bunun üzerine Moskova Hükümeti, Haziran 1921'de Volga-Alman kolonilerinin durumunu araştırmak için bir Olağanüstü Hükümet Komisyonu görevlendirmiştir. Komisyon, Volga Almanlarının durumunu doğrulamıştır.[265]

Moskova Hükümeti, Volga-Alman kolonilerinin durumunu iyileştirmek için çok az şey yapmıştır. Volga kolonilerine kış tohumları için hükümet tarafından 9.000 ton tohum mahsulü tedarik edilmiştir. Ancak bu rakam ihtiyaç duyulan miktarın sadece %70'idir.[266] Volga-Alman kolonilerindeki komünistler, Temmuz 1921'deki 7. Parti Kongresi'nde kolonilerdeki ekonomik durumu ele almıştır. Kongrede bölgedeki kasvetli durumun altı çizilmiştir.

259 Andreas Mergenthaler, "20 Jahre Sowjetrepublik der Wolgadeutschen", *Deutsche Post aus dem Osten*, NR. 12, 1938, s. 2.

260 Fischer, *a.g.m.*, s. 22.

261 Bartels, *a.g.e.*, s. 67-68.

262 Bier, Schick, *a.g.e.*, s. 16.

263 Mergenthaler, a.g.m., s. 8.

264 Rochus Rheinbaben, "Die deutsche Republik an der Wolga", *Deutsche Stimmen*, C. 38, 1926, s. 89.

265 Schleuning, *Kampf*, s. 158-159.

266 Fischer, *a.g.m.*, s. 26.

Açlık ve mahsul azlığına karşı yürütülecek mücadele planı üzerinde çalışılmıştır. Hayvanların kışın soğuktan korunması için ahırlar inşa edilmiştir.[267] Volga kolonilerinin durumu bu konferanstan sonra da düzelmemiştir. 1 Ocak 1922'ye kadar nüfusun yaklaşık %95'i açlık tehlikesiyle karşı karşıyadır.[268] Volga kolonilerindeki kıtlık, artan bir göç hareketine neden olmuştur. 1921'deki mülteci sayısı 74.084'tür.[269]

Volga bölgesinde yaşanan kıtlıktan dolayı Rusya'nın farklı bölgelerine göçler yapılmıştır. Göçmenlerin bazıları Sibirya'ya, Kafkasya'ya[270] ve Batı Türkistan'a gitmiş; bazıları Kuban bölgesine yerleşmiş,[271] bir kısmı ise Petersburg'a dönmüştür.[272] Ancak göçmenlerin birçoğu, bir şekilde Almanya'ya geçme umuduyla sınırı aşmaya çalışmıştır. Volga kolonistlerinin bazıları ise Amerika'ya daha önce yerleşmiş akrabalarının yanına gitmiştir. Bunun için Polonya sınırındaki Belarus gibi sınır şehirlerinde toplanmışlar, bazıları önce Almanya'ya, oradan da Amerika'ya göç etmiştir.[273] Açlık ve göç nedeniyle Volga kolonilerinin nüfusu 1921'de %26,5 azalmıştır.

Rusya'daki kıtlık o kadar ciddi bir hal almıştır ki Moskova hükümeti dış yardım örgütlerinden gelen yardımları kabul etmek zorunda kalmıştır.[274] Volga Alman kolonilerinin "Save the Children Fund" şubesi İngiltere'de çalışmıştır. 1922 yılında ise Deutsche Rote Kreuz, Sovyet Hükümeti'nden alınan özel bir izinle Tatar Cumhuriyeti'nde çalışmalar yürütmüştür.[275] Ayrıca Volga Almanları Oregon ve Wolga-Relief Society adındaki ABD yardım derneklerinden malî yardım almıştır.[276] Berlin'deki Volga Almanları Birliği, Volga kolonileri için uluslararası kamuoyunu harekete geçirmiştir. Birlik, 1922 yılında yaklaşık 100 bin dolar değerinde yiyecek, giysi, nakit para ve sığırı bölgeye taşımıştır.[277] 1921-1922 kıtlığı sırasında, Volga kolonilerindeki

267 Alexander Mattern, *Die 7. Parteikonferenz der KPR des Gebietes der Wolgadeutschen*, Marxstadt, 1921, s. 51-53.

268 BArch, R 57/ 1274 Forschungsstelle des Russlanddeutschtums; Э. Гросс, *a.g.e., s. 23.*

269 Sinner, *Kurzgefaßte Geschichte*, s. 19.

270 Fischer, *a.g.m.*, s. 25.

271 Bier, Schick, *a.g.e.*, s. 37.

272 Hagin, "*Wolgadeutsche*", s. 62.

273 Sinner, *Kurzgefaßte Geschichte*, s. 19.

274 PA-AA; R 60204, Deutsche Hilfsexpedition nach Saratow, 15 Dezember 1921.

275 Fischer, *a.g.m.*, s. 27.

276 Hagin, "Hungersnot", s. 73.

277 "Tätigkeit des Vereins der Wolgadeutschen über das Jahr 1922", *Wolgadeutsche Monatshefte*, 1923, s. 152.

tüketici kooperatifleriyle, halka hayatta kalma şansı sunulmuştur. Ancak kooperatiflerle örgütlenen çiftliklerin oranı Mart 1922'de sadece %1,1'dir.[278]

1923'e gelindiğinde, Volga'daki kıtlık halen tamam olarak aşılamamıştır. Resmî olarak yedi kantondan açlık bildirimi yapılmıştır. Bu durum, kolonilerin refahının ve ekonomik performansının zayıflaması anlamına gelmektedir.[279] Ayrıca açlıktan kıvranan insanların kedi, köpek ve göçmen kuşları yemek zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. Bu durumun bir Tatar masalından kesit olmadığının aktarılması oldukça ilginçtir.[280]

Volga Almanlarının tarım üretiminde belirli bir seviyede olmaları, Bolşevikleri aşırı talepkâr olmaya itmiştir. Bu nedenle kıtlık sorunu Volga Almanları arasında tüm şiddeti ile hissedilmiştir.[281] Alman yerleşiminin en yoğun olduğu Volga bölgesi, 1921 kıtlığının merkezlerinden birisidir. Kıtlığın asıl sebebi çevre ve iklimden ziyade, alınan siyasî kararlardır. Dinî aktörler de Volga Almanları arasında etkili olmuştur. Rusya Almanlarının Kongre katılımcıları arasında papaz ve vaizler de yer almıştır. Kilise temsilcilerinin talepleri arasında; kendi içlerinde ekonomik özgürlük ve kendi kendini yönetebilmek, ön sırada yer almıştır.[282]

Volga bölgesinde verimli topraklar bulunduğu için yerel halkın tamamı Sovyet yönetiminin baskısı altında yaşamıştır. Volga Almanları arasında sokağa ilk çıkan kadınlardır. 1919-1920 yıllarında Volga Almanlarının volostunda kadın isyanları nadir görülen olaylardır. 1920 sonbaharında Morgentau (Моргентау) köyünde ilginç bir vaka meydana gelmiştir. Sovyetlerin görevlendirdiği yiyecek komitesi memurları köye ulaştığında kadınlar sokağa fırlamıştır. Erkeklerin de destek verdiği bu protesto pek çok tutuklama ile sonuçlanmıştır. Volga Almanlarının yoğunlukta olduğu köylerde, tahılların ve yiyeceklerin Sovyet müfrezelerinden saklandığı vakalar kaydedilmiştir. Rus köylüleri bu türden dayanışma ve yardımlaşmalarla aldıkları tahılları Sovyet güçlerinden saklamışlardır.[283]

1920-1921 kışındaki kıtlık sırasında Bolşevik yetkililerin yiyeceklere el koyması, açlığı azaltmak yerine daha da şiddetli hale getirmiş ve tüm bu olaylar ayaklanmaların yaşanmasına neden olmuştur. Alman kolonilerinde,

278 Гросс, *a.g.e.*, C. 65.

279 Экономический Вестник, C. 2, Berlin, 1923, C. 190.

280 BArch, RY23/14, Zweite Bericht von Dr. Palfner, s. 11.

281 Orlando Figes, *Peasant Russia, civil war: the Volga countryside in Revolution 1917-1921*, Newyork, 1989, s. 321-330.

282 BArch, R 57/ 1274 Forschungsstelle des Russlanddeutschtums.

283 BArch, R 57/ 1274 Forschungsstelle des Russlanddeutschtums.

yiyecek birliklerinin eylemlerine karşı olan silahlı ayaklanmalar Ocak 1919'da Warenburg kolonisinde ortaya çıkmıştır. 1921 yılına gelindiğinde, bu ayaklanmalar Volga'daki tüm Alman özerk bölgelerini kaplamıştır. Ayaklanmalar birbirinden bağımsız yapıda değildir. 1920'nin sonunda Bolşevik karşıtı ayaklanmaların patlak verdiği Serafimoviç bölgesine baskınlar yapılmıştır. Ayaklanmalar Volga bölgesindeki aç köylülerin isyanı olarak görülmüştür. Köylü ayaklanmalarında, Sovyet egemenliğine ve siyasî ideallere değil, 1918-1920 yıllarında izlenen ve "savaş komünizmi" olarak tabir edilen politikaya karşı çıkılmıştır.[284]

1921 yılının başında Vakulin liderliğindeki isyancılar, çoğunlukla Alman bölgesindeki kolonilere ilk baskınlarını yapmışlardır. Baskınlarda silahlar ele geçirilmiştir. El konulan yiyecekler üyeler arasında dağıtılmıştır. Vakulin ve destekçileri şiddet ve vahşetten kaçınmaya çalışmıştır. Gerekli hazırlıkları tamamlayan isyancılar, Kamuşin kolonisine geri dönmüştür. Volga Almanlarına karşı saldırılar daha sonra da devam etmiştir. Volga bölgesinde bulunan Alman ve Rus köylerine yapılan saldırılar sonucunda yiyeceklerin zarar görmesi, toplum hayatını derinden etkilemiştir. Rivne bölgesi iç huzursuzluğun hat safhada olduğu bir alandır.

VIII. VOLGA-ALMANLARI CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU

6 Ocak 1924 tarihindeki XI. Volga Almanları Sovyet Kongresi'nde, Volga Almanlarına ait bir otonomi kurulması kararı alınmıştır. E. Groß, bu kararı "sadece görev ve nüfusun artan siyasî özgüveni değil, aynı zamanda 1923/24 kışındaki siyasî olayların muzafferane biçimi" diye tanımlamıştır. "Kongre, tüm dünyanın proletaryasını bir kez daha, bu ulusal sorunun ancak Sovyet anayasası temelinde tamamen ve koşulsuz olarak çözülebileceğini ve bu çözümün çalışan işçiler tarafından kelimelerle değil, fiilen kurulması" gerektiğinin altını çizmiştir.[285] Groß, Volga Cumhuriyeti'ni rol model olarak değerlendirmiştir. Batı'da özerk bir devlet olarak Volga Cumhuriyeti'ne ilgi artmıştır. İşçi ve liderlerin kurduğu cumhuriyetin, gerçekten örnek bir köylü cumhuriyeti haline getirilmesi için her adımda Sovyet sisteminin Batı'ya karşı üstünlüğünün kanıtlanması amaçlanmıştır.[286]

Komünist devrimi ihraç etme konusunda Volga Almanlarına önemli bir rol verilmiştir. Fakat beklenen sonuç alınamamıştır. Alman devrimi, Komünist

284 PA-AA; Botschaft Moskau 109, Bürgerkrieg im Russland.
285 Гросс, *a.g.e.*, *C. 34.*
286 Гросс, *a.g.e.*, *C. 118.*

Parti üyesi olan Volga Almanları tarafından desteklense de iç savaştan kalan kötü hatıralar hâlâ zihinlerde olduğu için çok istekli bir destek bulunamamıştır. Buna rağmen otonomi hareketine gereken desteği almak için çalışmalar devam etmiştir. Almanya'da devrim ihtimali, Volga Almanları bölgesinin özerk bir cumhuriyete dönüştürülmesinde öncü bir rol oynamıştır. 1923 Kasım ayında Alman Özerk Liderliği, Komünist Parti Merkez Komitesi'ne özerk bölgede kurulması planlanan cumhuriyetin gerekçelerini içeren bir muhtıra göndermiştir. Bu muhtırada Volga Özerk Bölgesi'nin, Volga Almanları Sovyet Özerk Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüşme gerekliliğinin nedenleri sıralanmıştır. Komünist Parti toplantılarında etkin olan Alman aydınlar, Sovyet sisteminin dünya çapında tanıtılmasını Volga Alman Sovyet Özerk Cumhuriyeti'nin sağlayabileceğini savunmuşlardır. Bir aydan fazla süren XI. Özerk Bölge Sovyet Kongresi'nde Volga Almanları Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi önerilmiştir.[287]

Bir diğer önemli neden ise Volga Almanlarının yurtiçi ve yurtdışında elde ettikleri ekonomik başarılardır. Cumhuriyetin ilanının sadece bölgenin değil, tüm Sovyet Cumhuriyeti'nin de çıkarını önceliediği belirtilmiştir. Volga Almanları Cumhuriyeti'nin, varlığı ile dış politikada Sovyet hükümetinin elini güçlendirmesi beklenmiştir. Aşağı Volga'da ekonomik bölgenin oluşturulması da başka bir neden olarak ileri sürülmüştür. Alman nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Volga bölgesinin ayrı bir ekonomik bölge olması fikri bir muhtıra olarak Komünist Parti'ye sunulmuştur.[288]

Volga Bölgesi Çalışma Komünü'nün Volga-Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüşmesi, ancak Rusya Merkez İcra Komitesi ve Halk Komiserleri Konseyi'nin 20 Şubat 1924'te aldığı karardan sonra yasal olarak geçerli olmuştur.[289] Bu karardan sonra, Volga Almanlarının özerk bölgesi, federal bir parça olarak Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüştürülmüş ve kantonların sayısı değişmeden kalmıştır. Volga-Almanları hükümetinin aygıtı olan Sovyetlerin yerel kongreleri, Merkezî Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Kurulu'ndan oluşturulmuştur.[290] Kararın 10. maddesinde Almanca, Rusça ve Ukraynaca dillerinin Volga Almanları özerk

287 BArch, RY6/4 Kommunistische Partei Russlands, Zentralkomitee-Zentrales Büro der Deutschen Sektion.

288 BArch, RY6/4 Kommunistische Partei Russlands, Zentralkomitee-Zentrales Büro der Deutschen Sektion.

289 "Nachrichten", 1924, NR. 51, s. 1. Langhans, *a.g.e.*, s. 171-172.

290 Langhans, *a.g.e.*, s. 172.

bölgesinde eşit olarak kullanılacağı belirlenmiştir.[291] Volga Cumhuriyeti'nde farklı çalışmalar yürüten halk komiserlikleri kurulmuştur. Bunlar;

- Adalet
- *İçişleri*
- Eğitim
- Finans
- Tarım
- Sağlık
- Sosyal Refah
- İş ve Çiftçi Teftiş Kurulu gibi kurumlardır.

Volga-Alman Özerk Sosyalist Konseyi'nin Devlet Halk Komiserleri ile İşçi ve Köylü Konseyi doğrudan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilgili Halk Komiserlerine bağlı kalmıştır. Özerk Volga Cumhuriyeti'nin imkânları ise sınırlı kalmıştır.[292] Volga-Alman Cumhuriyeti Greenwich'e göre 49 ila 52 derece kuzey enlemleri ile 44 ila 49 derece doğu boylamları arasında uzanmıştır. Eşit olmayan iki parçaya bölünen bu bölge; doğu kısmı çayır tarafı, batı kısmı dağ tarafı olmak üzere Volga tarafından 3,5 kat daha büyüktür. Toplam 28.212 kilometrekarelik alanı kaplamaktadır.[293] Volga Alman bölgesinin güneybatısı Volvograd, güneydoğusu ise Kazakistan ile sınırlandırılmıştır.[294]

Volga-Alman Otonom Cumhuriyeti'nin idarî bölümü değişmiştir. Temmuz 1927'nin başında kanton sayısı 14'ten 11'e düşürülmüştür. 1929 ortalarında on iki kanton şu şekilde belirlenmiştir:

- Alman Kantonları: Marxstadt, Mariental, Seelmann, Balzer, Kamenka, Frank
- Alman-Rus Kantonu: Krasnıy Kut
- Alman-Rus- Ukrayna Kantonu: Fedorovka
- Alman-Ukrayna Kantonu: Pallasovka
- Rus Kantonu: Zolotoje
- Ukrayna Kantonu: Pokrowsk

---

291 BArch, RY6/5 Kommunistische Partei Russlands, Zentralkomitee-Zentrales Büro der Deutschen Sektion.

292 Langhans, *a.g.e.*, s. 173.

293 Hagin, "Wolgadeutsche", s. 64.

294 Hagin, "*Wolgadeutsche*", s. 65.

- Rus-Ukrayna Kantonu: Staraja Poltavka.[295]

1926'da Başkent Pokrowsk'un (1931'den sonra Engels) nüfusu 34.000'di ve bunun %44'ü Rus, %42'si Ukraynalı, %11'i Alman ve %3'ü de diğer milletlerden oluşuyordu.[296] Volga Almanlarının ASSR nüfusu 1926'da 571.754 kişiydi.[297] 1926 nüfus sayımına göre, Volga-Alman Cumhuriyeti'nin nüfusu millî kimliklerine göre şu şekilde kategorize edilmiştir: %66,4'ü Alman, %20 ,4'ü Rus, %12'si Ukraynalı ve %1,2'si ise diğer etnik kökenlerdendir.[298] Bu nüfus sayımına göre; Volga-Alman Cumhuriyeti, yabancı kökenli köylerle birlikte 774 kırsal yerleşimle Engels, Baltzer ve Marxstadt'tan oluşan 3 şehirden teşekkül etmiştir.[299]

19 Ekim 1918'de Volga Bölgesi Alman İşçi Komünü'nün kurulmasına dair kararnameyi Lenin imzalamıştır. 6 Ocak 1924'te 11. Sovyetler Kongresi'nde Volga Almanları Özerk Bölgesi'nin, Özerk Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan edilmesi kararı alınmıştır. Cumhuriyet, Alman nüfusunun yaklaşık üçte ikisiyle 27.000 kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Moskova'daki Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nde Edgar Groß görev almıştır.[300] Volga bölgesinde Alman otonomisinin kurulması, değişimleri de kaçınılmaz hale getirmiştir.[301]

Bölgenin özerk bir cumhuriyete dönüşmesi, Almanlar için önemli yenilikleri beraberinde getirmiştir. Alman Özerk Cumhuriyeti'nin organları, hiçbir bölgenin sahip olmadığı güçlere kavuşmuştur. Özerkliğin ilan edilmesiyle, iç savaş sırasında ülkeden uzaklaşan siyasî mültecilere af çıkarılmıştır. Almancanın eğitim dili ve resmî dil olması kararlaştırılmıştır. Eğitim dilinin Almanca olması teşvik edilerek Saratov'da Alman otonomisine ait bir yayınevi kurulmuştur.[302]

Moskova hükümeti, Volga bölgesi Almanları liderliği savlarını ikna edici bulmuştur. 13 Aralık 1923'te Komünist Parti Merkezi Bürosu, Volga Almanları Özerk Bölgesi'nin Sovyet Rusya içerisinde özerk bir cumhuriyet olarak yeniden düzenlenmesine karar vermiştir. Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 6 Ocak 1924'te 11. Bölgesel Sovyetler Kongresi'nin ilk gününde

295 Langhans, *a.g.e.*, s. 82.

296 Alex Rado, *Führer durch die Sowjetunion*, Berlin, 1929, s. 413.

297 *Unsere Wirtschaft*, S. 4; 1939 yılında Volga Almanları Otonomisi 605.000 nüfusa sahiptir.

298 Bohmann, *a.g.e.*, s. 56.

299 Hagin, "Wolgadeutsche", s. 65.

300 Detlef Brandes, "*Die Wolgarepublik: Eigenstaatlichkeit oder Nationales Gouvernement?*", Hans Rothe, Deutsche *in Russland*, Köln, 1996, S. 110.

301 Brandes, "Jahrzehnte des Umbruchs Zwischenkriegszeit", s. 102.

302 Stricker, *Deutsche Geschichte*, s. 154.

otonomi olarak ilan edilmiştir. Hemen ertesinde Volga Almanları I. Sovyetler Kongresi ilan edilmiştir.[303] Sovyetler Kongresi'nde Cumhuriyet'in ilanıyla ilgili olarak, Alman işçilere bir çağrı içeren özel bir karar kabul edilmiştir.[304]

Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Konseyi yeni Cumhuriyet'in liderliğini onaylamıştır. Johannes Schwab, Volga Almanları Merkez Yürütme Komitesi'nin ilk başkanı olmuştur.[305] 20 Şubat 1924'te Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi ve Komünist Parti Halk Komiserleri, Alman Bölgesi Sovyetler Kongresi'nin otonomiye dönüştürülmesinin yasallaştığını ve yeni özerk cumhuriyetin iktidar aygıtının yapısını belirlediklerini ortak bir kararla yayımlamışlardır.[306]

Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilanının yurtdışındaki propaganda etkisini güçlendirmek için Komünist Parti ve Sovyet organları tarafından mutabık kalınarak Alman Cumhuriyeti Merkez Yürütme Komitesi ile 5 Nisan 1924'te siyasî af üzerine ortak bir kararname yayımlanmıştır. Af kapsamı dışında, sadece aktif rejim düşmanları tutulmuştur.[307]

Öte yandan, af çok sınırlı bir ölçekte uygulanmıştır. Belirgin bir sınıf karakterine sahip olarak ve propaganda amacıyla kullanılmıştır. Yetkililer, her bir şahıs için sadece Moskova Komünist Partisi'ne dilekçe verebilmiştir. Hükümlülerin affına ilişkin nihaî karar Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'ne aittir. Merkez ise af uygulama konusunda isteksizdir. Özellikle ülke dışından gelen siyasî suçlulardan sadece üç yüz tanesi Volga bölgesine gidebilmiştir.[308]

Volga Almanları, ilçelerinde ve köy meclislerinde eğitimli ve kültürlü bir ulus olarak değerlendirimiş; yerlileşmeyi ve Alman dilinin rolünü güçlendirmeyi amaçlayan siyasî ve idarî bir kampanya başlatılmıştır. Alman azınlığın "yerlileştirme" (коренизации) politikasının kampanya kapsamına alınması 1924 yılında başlamış ve Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir oblasttan cumhuriyete dönüşmesinden birkaç ay sonrasına tekabül etmiştir. 19 Mayıs 1924 tarihinde Komünist Parti Merkez Yürütme Komitesi'nin ikinci oturumunda Alman dilinin otonomide kullanılmasına ilişkin talimat kabul edilmiştir. Talimat, Volga Almanları Otonomisi'nin günlük

303 *Герман, Немецкая автономия*, С. 182-183.
304 Ргаспи, Ф. 19, Оп. 1, Д. 211, Л. 8-11.
305 Зиннер, *a.g.e.*, С. 20.
306 *Герман, Немецкая автономия, С. 184-185.*
307 *Герман, История Республики немцев Поволжья*, С. 175.
308 Brandes, "Jahrzehnte des Umbruchs Zwischenkriegszeit", s. 104.

yaşamına uyarlanarak, Sovyet Hükümeti tarafından çıkarılan kararnameleri ve yasaları, halk için popüler ve erişilebilir hale getirmeyi amaçlamıştır.[309]

Talimatnamenin verdiği haklar çerçevesinde Ruslaştırma politikasıyla isimleri değiştirilen kolonilere, isimlerini tekrardan Almanca yapabilmeleri için 1 Ağustos 1924'e kadar dilekçe ile başvuru hakkı tanınmıştır. Rusça ve Almanca isimlere sahip olan köy ve kantonların nüfus çoğunluğu Alman ise koloni isminin Almanca olması yönünde kararlar alınmıştır. Rusça ve Almanca'nın tabelalarda birlikte kullanılması da uygun görülmüştür. Volga Almanları Cumhuriyeti'nde sertifika, diploma ve cumhuriyet açısından önemi olan tüm diğer belgelerin hazırlanması gerekli görülmüştür. Moskova merkezinden gelen resmî emir, karar, talimat ve duyuruların, Volga Almanları Cumhuriyeti'nin dillerinde yapılmasına karar verilmiştir. Büro işleri idaresinin, kanton ve köylerde çoğunluğu oluşturan halkın dilinde yürütülmesi istenmiştir. Devlet dillerinden biri olmayan Tatarca, Kazakça, Estonca gibi yerel dile sahip olan köylerde ise yalnızca büro çalışmalarında ve iç işlerinde kendi dillerinin kullanılmasına izin verilmiştir.[310]

Yerel dilleri kullanan Cumhuriyet makamları, Almanca kullanmayı tercih etmiştir. Çeşitli etnik yapıya sahip olan kanton ve köyler birbirleriyle iletişim kurmak için Rusça kullanmıştır. Cumhuriyet kurumlarının iletişiminde ise ana dilde yazışma yapılmasına izin verilmiştir. Volga Alman Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin merkez kurumları, iç ofis çalışmalarını Rusça olarak yürütülebilmiştir. Fakat resmî kurumlar ve bireylerle yapılan yazışmalarda cevapların talep edilen dilde verilmesi gereklidir. Almanca konuşulan kantonlarla yazışmalar sadece Almanca yapılmıştır. Volga Cumhuriyeti Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Konseyi belge ve dosyaları Almanca ve Rusça olarak düzenlenmiştir.[311]

Volga Alman Cumhuriyeti yerel organları, kurumlarda Almanca ve Ukraynaca konuşan daha fazla kişiyi işe alabilmek için çaba göstermiştir. Cumhuriyetin eğitim kurumlarına Almanca ve Ukraynaca öğretimi için kurslar açılması tavsiye edilmiştir. Rusça, Almanca ve Ukraynaca, okullarda zorunlu bir ders haline gelmiştir. Volga Almanlarının tüm kurumlarının halkın geniş

309 Юлия А. Купцова, "Из Истории Административно-Территориального Деления Аткарского Уезда Саратовской Губернии (1917–1928)", *Власть и Общество*, 2001, C. 28-31.

310 Langhans, *a.g.e.*, s. 171-172.

311 BArch, RY6/3 Kommunistische Partei Russlands, Zentralkomitee-Zentrales Büro der Deutschen Sektion.

kitlelerine ulaşması için müzakerelerin Almanca, Ukraynaca ve Rusça yapılması talimatı da verilmiştir.[312]

Volga Alman Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde ulusal dilin tanıtılmasına ilişkin talimatı uygulamak için Merkez Yürütme Komitesi Başkanı, Halk Eğitim Komiseri ve Halk Eğitimi Kanton Daireleri Başkanı bir araya gelerek Pokrowsk'ta komisyonlar kurmuşlardır. Komisyon, devlet kurumlarında alınan kararların ne düzeyde uygulandığının izlenmesini amaçlamıştır. Buna ek olarak, "Yerlileştirme" (коренизации) politikasının uygulanmasına ilişkin olarak da alt düzey devlet kurumlarından daha üst düzeylere düzenli bir rapor gönderilmesi zorunlu hale getirilmiştir. 1 Ocak 1926'ya kadar planlanan tüm bu önlemlerin tamamlanması hedeflenmiştir. Volga Almanları Cumhuriyeti'nde, Komünist Parti liderliği tarafından yerlileştirme politikası uygulanmıştır.[313]

Yerlileştirme politikasının uygulanması zamanla bir sorun haline gelmiştir. Politikanın uygulanmasına ilişkin en büyük muhalefet, Volga Almanları Cumhuriyeti'nin üst kademelerinde görülmüştür. İtirazları dikkate alan Sovyet yönetimi, 13 Temmuz 1926'da bölgesel komite ile beraber değerlendirme toplantısı yapmıştır. Volga Almanlarının dört kantonunun teşkilatlanması ve adalet sisteminin Almanca dizayn edilmesinin yerlileştirme politikasının mütevazı başarıları olduğu kaydedilmiştir. Sovyet yetkililerle yapılan toplantıda, Volga Almanlarının sorunları hakkında fikir alışverişi yapılmıştır.[314]

Öte yandan Volga Almanları Cumhuriyeti'nin merkezî kurumlarının çoğunun Almanca kullanımına karşı ilgisiz davrandığı ifade edilmiştir. Bölgesel Komite Bürosu tarafından geniş kitlelerin, siyasal ve kamusal hayata doğrudan katılımını şart koşan yerlileştirmenin siyasî önemine dikkat çekilmiştir. Parti aygıtının yerlileştirilmesinin, çeşitli düzeydeki parti görevlilerinin Alman olmamasından dolayı ciddi bir soruna dönüştüğü aktarılmıştır. Komünist Parti üyelerinin eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle Almanca öğreniminde başarılı olunamamıştır. Volga Alman Cumhuriyeti'nin Bölgesel Komitesi'yle yapılan Genel Kurul, kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir.[315]

Genel Kurul, yerlileştirme politikasının başarısızlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte iki yılda bir yapılması planlanan toplantıların yarısı bile gerçekleşmemiştir. 1926 yılından başlayarak ilkokullarda ve teknik okullarda Almanca kullanılmış ve büro çalışma formları, Merkez Yürütme

312 Langhans, *a.g.e.*, s. 174.
313 Гросс, *a.g.e.*, С. 33.
314 Bonwetsch, *a.g.e.*, s. 105.
315 Гросс, *a.g.e.*, С. 36.

Komitesi'nin kararları, Sovyet Kongreleri ve diğer bazı yönetim belgelerinin yayımı Almanca yapılmıştır. Kantonların hiçbirinde partinin, sendikanın, Komsomol, ekonomik kurumların büro işleri Almancaya tercüme edilememiştir. Zelmanskiy, Balterskiy, Pallasovskiy, Fedorovskiy ve Krasnokutskiy gibi kantonlarda Almanca kullanımına geçiş neredeyse yoktur.[316]

Bu bağlamda Volga Almanları Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiserliği yetkilileri, Almanların büro işlerinde eğitilmesi ve Almanca öğrenilmesi için kurs düzenlenmemesini sert bir şekilde eleştirmiştir. Alman dili ve edebiyatının tanıtımı için kurulan komisyonların yeterince çalışmamasının doğru bulunmadığı ifade edilmiştir. Bölgesel Komite tarafından yapılan değerlendirmelerde, yeteri miktarda malî kaynağın olmaması, öne sürülen başarısızlık nedenlerinden biri olarak görülmüştür. 1920'lerin sonuna doğru Volga Almanları Komünist Parti organları ve departmanları siyasî konumlarından oldukça memnundur. Rus yetkililere ek olarak Alman azınlığın temsilcileri de kendilerine sunulmuş siyasî alanın değişmesine gizliden gizliye bir direniş göstermişlerdir.[317]

1920'li yılların sonuna kadar Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde ekonomik ve politik önlemlerle birlikte yerlileştirme politikası uygulanmıştır. Kamusal yaşamın her alanında idarî yönetimin güçlendirilmesi için hareket edilmiştir. 1920'lerin sonunda birçok ilçe ve köy konseyinin büro işleri Almanca'ya çevrilmiş ya da her iki dilde yayımlanmıştır. Sovyet parti terminolojisi Volga Alman Cumhuriyeti'nde zamanla gelişmiştir. Yerlileştirme politikası, yeni ekonomi politikasına geçilmesi ile etkisini giderek kaybetmiştir.[318]

1922 yılında Rusya'nın farklı bölgelerinde yaklaşık 550 Alman köyü vardır. Volga başta olmak üzere Kırım, Kafkasya, Ukrayna, Sibirya, Altay bölgesi ve Batı Türkistanın farklı şehirlerinde yaşayan Almanlar ortak bir siyasî politikaya sahip olamamıştır. 27 Ağustos 1925'te Komünist Partisi Merkez Komitesi, Volga Alman Cumhuriyeti hakkında yeni kararlar almıştır. Volga'daki Alman özerkliğine ve temsilcilerine doğrudan tüm ihracat-ithalat işlemlerini yürütmek için Berlin'deki Ticaret Misyonu'nda temsilci bulundurma hakkı verilmiştir. Saratov merkezli (Немволбанк) Tarım ve Kredi Bankası'na, başta

316 Hans Neusatz, Dietrich Erka, *Ein deutscher Todesweg. Authentische Dokumente der wirtschaftlichen, kulturellen und seelischen Vernichtung des Deutschtums in der Sowjet-Union*, Berlin, 1930, s. 38.

317 PA-AA; R 83850 Lage der deutsche Kolonisten.

318 Neusatz, Erka, *a.g.e.*, s. 45.

Almanya olmak üzere birçok yere şube açmak ve kredi vermek gibi belirli bir hareket özgürlüğü tanınmıştır. Elde edilen gelir ise doğrudan bankanın bütçesine aktarılmıştır.[319]

Sovyetlerdeki yabancı kuruluşların ekonomik faaliyetleri katı devlet tekeli koşulları altında kalırken, Volga Alman Cumhuriyeti'ne tanınan haklar eşi görülmemiş olarak değerlendirilmiştir. Bankaya tanınmış olan bu hak, doğrudan Cumhuriyet'in siyasî itibarını yükseltmeye yöneliktir. Aynı motivasyonla otonomi anayasası hazırlanmıştır. Otonominin Almanya ile kültürel bağlarını güçlendirilmesi istenmiştir. Hatta otonomi yetkililerinin tarımsal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerini tanıtmak için Almanya'ya gitmesine izin verilmiştir. Bolşevik Komünist Parti Merkez Komitesi'nin Politbüro kararı, devrimin ihracı ile başka bir siyasî yönünü ortaya çıkarmıştır. Moskova hükümetinin kararının altında yatan gerekçe, Volga Almanlarını Almanya'daki devrimci faaliyetlere daha geniş bir şekilde dâhil etmek istemesidir.[320]

Bununla birlikte, Volga Almanlarının yurtdışında elde ettiği ekonomik, politik ve kültürel faaliyetlerdeki bağımsız hareket edebilme özgürlüğü, tutarsız bir şekilde uygulanmıştır. Dış ticaret için Halk Komiserliği'nden izin alınması gerekmiştir. Volga Almanlarının izin almadan herhangi bir yabancı kuruluşla ticaret yapması mümkün olmamıştır. Piyasa tekelini ellerinde bulunduran Komünist Parti üyeleri, çoğunlukla Volga Almanlarının ticarî faaliyetlerini sekteye uğratmıştır.[321] Ayrıca alınacak kararlar uzun süre görüşülmüştür. Böylece Volga otonomisine tanınan ayrıcalıkların etkisi neredeyse kaybolmuştur. 1925-1926 yıllarında birkaç heyet Almanya'yı ziyaret etmiştir. Heyette sadece Komünist Parti üyeleri yer almıştır. 1920'lerin sonuna gelindiğinde Sovyet toplumundaki siyasî baskının artmasıyla, Volga Alman Cumhuriyeti'nin bütün dış faaliyetleri kısıtlamıştır.[322]

Sovyet Hükümeti üst düzey liderliğinin Alman özerkliğine yönelik tutarsız politikası, Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası'nın hazırlanmasında da ortaya çıkmıştır. Anayasa çalışmaları, Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra başlamıştır. Yapılan çalışmalar 1924 yılı sonunda merkeze sunulmuştur. Ancak Volga Cumhuriyeti'nin girişimi, Sovyet ulusal politikasına uymadığı için onay alamamıştır. Volga Almanları siyasî temsilcilerine,

319 PA-AA; R 60203 Deutschtum im Ausland, Die Deutsche Kolonisten Wolgagebiet Organisation der Kolonisten Bank in Berlin.

320 Герман, *немейкая автономия*, С. 272.

321 BArch, R 57/445, Nr. 127 Über die heutige wirtschaftliche Lage in den Wolga Kolonien.

322 Viktor Krieger, *Rotes Deutsches Wolgaland*, Düsseldorf, 2018, s. 27.

Sovyet Anayasası'nı kabul etmeleri ve özerk cumhuriyetlerin anayasaları ile karşılaştırmaları tavsiye edilmiştir. Anayasa bu şartlar altında kabul edilmiştir. Sovyetlerin Üçüncü Kongresi'nde 1 Şubat 1926'da kabul edilen anayasaya göre Sovyetler, Volga Almanları bölgesinde finans, ticaret, işçi ve köylü teftişi gibi farklı konularda gerekli gördüğü takdirde kontrolsüz faaliyet yapabilme hakkını kazanmıştır.[323]

Bu anayasal çerçeve, Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti üzerinde o zamana kadar pratikte etkin olan Sovyet devlet yapısının gücünü pekiştirmiştir. Gücün katı bir şekilde merkezileşmesi, minimum bir yerel inisiyatife izin vermiştir. Aslında ortada bir özerklik yoktur. Yalnızca sınırlı bir öz yönetim olduğundan söz edilebilir. Cumhuriyetin ekonomik, sosyal, politik ve kültürel pek çok sorunu Moskova tarafından ele alınmıştır. Volga Almanlarının Komünist Parti liderleri sadece kendilerine verilen talimatları uygulamak zorunda kalmıştır. Olayların seyri, Volga Almanları anayasasının geçerli bir belge olmadığını kanıtlar niteliktedir.

A. Politik ve Kültürel Hayat

Özerk Bölge'nin Özerk Cumhuriyet'e dönüştürülmesi, Volga Almanlarına iyi bir gelecek vaat etmiştir. İç savaşın sonuçlanmasından sonra 27 Mart 1924'te Özerk Cumhuriyet ilan edilmiştir.[324] 19 Mayıs 1924'te Almanca, Volga Almanları ASSR Merkezî Yürütme Kurulu'nun resmî ve öğretim dili olarak düzenlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çarlık rejimi tarafından değiştirilen Almanca yer isimleri, Tüm Rusya Merkez İcra Komitesi tarafından belirlenerek 6 Kasım 1927'de tekrar Almanca isimlere dönüştürülmüştür.[325] Her ne kadar bu olaylar etkileyici görünse de eksiklikler göz ardı edilmemelidir. Volga Almanları Cumhuriyeti'nin partisi *mütevazı* bir tavır sergilemiştir. Parti üyeleri arasındaki gençlerin oranı 1924'te %25, 1929'da %34,7'dir. Almanlar parti teşkilatının gençlik örgütü Komsomol'da %33 (1927) ve %38,7 (1928) oranında temsil edilmiştir. 1929'da genç öncüler arasında Almanların sayısı %29,9'a ulaşmıştır.[326]

Hükümet organlarında Almanların oranı daha yüksektir. 1925-1927 yılları arasında kantonun yürütme komitelerinin yaklaşık %68'i Almanlardan

323 Сергей Иванович Семакин, *Колонистское движение и немецкая миграция в россйкой империи и ссср*, Москва, 2003, С. 210.

324 Eisfeld, *Die Rußlanddeutschen*, s. 102.

325 Eisfeld, *Autonome*, s. 55.

326 Eisfeld, *Die Rußlanddeutschen*, s. 103.

oluşmuştur.[327] Volga-Alman Cumhuriyeti Merkez Yürütme Kurulu, 1926'da Volga-Almanlarının (ASSR) 3. Kongresi'nde seçilmiştir. İsim listesine göre kongreye katılanların %71'i Almanlardan müteşekkildir.[328] Volga Almanlarının 3. Kongresi'nde, Volga Almanlarının ilk anayasası da kabul edilmiştir. Anayasanın 1. maddesi şu şekildedir: Mevcut anayasa, Rusya Sosyalist Federal Konsey Cumhuriyeti'nin bir parçası olan Volga Almanları Özerk Sosyalist Konseyi Cumhuriyeti'nin temelini belirler ve bu, ülkenin genel bir tanımıdır.[329] Bu madde Volga-Alman Cumhuriyeti'nin Moskova'daki merkezî hükümete bağlılığının anayasal olarak belirlenmesi anlamına da gelmiştir.

Volga-Don Kanalı'ndaki ulaşım sisteminin genişletilmesiyle Volga'nın doğusundaki bozkır alanlarının sulanması gibi projeler göz önüne alınarak "Aşağı Volga Bölgesi" oluşturulmuştur. Aşağı Volga'nın idarî taksimatı Kalmuk Özerk Bölgesi, Saratov Valiliği, Volgograd, Astrahan, Samara Valiliği ve Pugaçev bölgesinin bir kısmı ile Volga Alman Cumhuriyeti'nin neredeyse tamamını kapsamaktadır.[330] Aşağı Volga bölgesinin kurulmasından ve nizamından sonra Volga-Alman merkez organları arasında, zor kazanılmış ulusal özerkliğin, bu bölgenin kendilerine katılması durumunda korunup korunmayacağı tartışmaları doğmuştur. Bu sebeple 19 Haziran 1928'de Olağanüstü Volga-Alman Kongresi'nde, Volga bölgesinin idarî taksimatının sınırlarını belirleyen maddelere açıklık getirilmiştir.[331]

Volga Alman Cumhuriyeti'nin Aşağı Volga bölgesine girişini sağlayan Volga-Alman Kongresi, aynı zamanda Cumhuriyet'i Aşağı Volga bölgesinden geri çekme hakkını da saklı tutmuştur. Aşağı Volga bölgesine dâhil edilmesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halkları'nın federal bir parçası olarak tanımlanan Volga Cumhuriyeti anayasasının kuruluşunu etkilememiştir. Aşağı Volga bölgelerinin genel ekonomik planı çerçevesinde, Cumhuriyet topraklarındaki Volga-Alman hükümetinin tek biçimli ekonomik yönetimi, özellikle Cumhuriyet'in ekonomik yükselişi ve kültürel gelişimi, Sovyet aygıtlarının daha fazla netleştirilmesini de sağlamıştır.

Eyalet İcra Komitesi'nde anayasa tarafından belirtilen üye sayısı, Volga Cumhuriyet Konseyi'nin hakkı olmaya devam etmiştir. Volga Cumhuriyeti'nin

327 Eisfeld, *Die Rußlanddeutschen*, s. 104.

328 Beschlüsse des. 3. Rätekongresses der Autonomen Sozialistischen Räte-Republik der Wolgadeutschen, Pokrowsk, Januar-Februar 1926.

329 Schulze-Mölkau, *a.g.e.*, 136-143.

330 Harry Richter "Der Untere Wolgagau und die Republik der Wolgadeutschen" *Auslandswarte*, C. 13, 1928, s. 300.

331 Ргаспи, Ф. 19, Оп. 1, Д. 211, Л. 2.

devlet ve yerel bütçesi eyaletten bağımsızdır, ancak Cumhuriyet'in Alt ve Volga bölgesinin genel planına dayanılarak hazırlanmıştır. Volga Cumhuriyeti'nin kooperatif birlikleri ve sosyal örgütleri, ekonomik açıdan uygunsa, bir bütün olarak eyalet derneklerine girmiştir. Eyalet İcra Komitesi ile Volga-Alman Hükümeti arasındaki anlaşmazlıklar, Büyük Rusya Merkez Yürütme Komitesi Sovyet Sosyalist Halk Komiserleri Konseyi tarafından karara bağlanmıştır.[332]

Volga-Alman Kongresi, Eyalet Kongresi'ne 29 delege göndermiştir. Görevlendirilen delegelerden Eyalet İcra Komitesi'ne 18 üye atanmıştır.[333] Bu durum, Volga-Alman Cumhuriyeti organları yetkilerinin bir kısmının Aşağı Volga Konseyi ve Eyalet İcra Komitesi'ne devredilmesi anlamına gelmiştir.[334] 1920'lerde Rusya ve Almanya arasındaki iyi ilişkiler sayesinde Volga Almanları, Almanya ile doğrudan ticaret bağlantıları kurmayı başarmıştır. 1923 yılında Volga Almanları Tarım Kredi Bankası (Wolgadeutsche Bank Landwirtschaftlichen Kredits) açılmıştır.[335] Berlin'de Volga Alman Ekonomi Ofisi (Wirtschaftsstelle der Wolgadeutschen) faaliyete geçmiştir. 1924 yılında Şikago'da Volga Almanlarının ticarî temsilciliği, Amerika'ya göç etmiş Rus Almanları ile ticarî ilişkiler geliştirmiştir.[336]

Volga-Alman Cumhuriyeti ve Almanya arasındaki ilişkilerin durumuna, Halk Komiserleri Konseyi Başkanı W. Kurz karar vermiştir. Almanya gezisinden döndükten sonra, "Volga-Alman Cumhuriyeti'nin Almanya ile kültürel ve ekonomik bağlantısı için tüm koşullar mevcuttur. Sovyetler Birliği'nin bu konuda hazır olduğunu ve bu fırsatı kullanmaları gerektiğini" ifade etmiştir.[337] 1926'da Almanya ve Volga Cumhuriyeti arasındaki kültürel ilişkileri sürdürmek için Berlin'de bir komite kurulmuştur. Bu komite, Berlin Üniversitesi ve diğer üniversitelerin Prusya Bilim, Sanat ve Popüler Eğitim Bakanlığı, Federal Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Rusya ve Doğu Devletleri Ekonomi Enstitüsü, *Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft* ve diğer ilgili tarafların temsilcilerinden oluşturulmuştur. Volga-Alman Cumhuriyeti kısmında Halk Komiserleri Konseyi Başkanlığını W. Kurz yürütmüştür.[338]

---

332 Schulze-Mölkau, *a.g.e.*, s. 102-103.

333 Schulze-Mölkau, *a.g.e.*, s. 104.

334 Harry Richter, "Die Rajonisierung des unteren Wolgagebietes", *Das Neue Rußland*, Nr. 7/8, 1928, s. 42.

335 Fischer, *a.g.m.*, s. 20.

336 BArch, R 57/9241, Verein der Wolgadeutschen in Chicago.

337 *Der Auslanddeutsche*, C. 8, 1925, s. 51.

338 Harry Richter, *Aus der Wolgadeutschen Sowjetrepublik*, Berlin, 1926, s. 27.

Buna ek olarak bazı Alman kurumları, kendi örgüt yapılarında Volga Almanları için yeni aygıtlar oluşturmuştur. Almanya'da Yeni Rusya Dostları Derneği (Gesellschaft der Freunde des neuen Rußland in Deutschland), Doğu Avrupa Araştırmaları Derneği (Deutsche Gesellschaft zum Studium Osteuropas) kurulan yapılara örnektir. Bu kurumlar, ikili ilişkilerde Volga-Almanlarının etkisini göstermektedir.[339] Çalışmalara Rusya Almanı akademisyenler de katılmıştır. Yapılan çalışmalar, devlet kurumlarına rapor olarak sunulmuştur. Çalışmanın beşinci bölümünde, bilimsel çalışmalara yer verilecektir.

Bir bütün olarak bakıldığında, Volga-Alman Cumhuriyeti'nin 1933 yılına kadar gelişmesi, siyasî ve kültürel açıdan başarılı sayılmıştır. Öte yandan, 1930'larda Volga-Alman Cumhuriyeti'nin gelişimi, giderek artan iç ve dış politikada gerilimleriyle şekillendirilmiştir. Volga-Alman Cumhuriyeti'nin kültürel alandaki gelişimi önemlidir. Almanya'dan bir dizi aktör, Moskova Devlet Tiyatrosu'nda gösteri yapmak üzere 1931 yazında önce Moskova'ya, sonra Engels'e gelmiştir.[340] Bazı araştırmacılara göre Engels'teki Alman Devlet Tiyatrosu 1929-1930 yılında kurulmuştur.[341] Almanya'dan gelen aktörler, Volga Almanları ile rekabete girmeleri üzerine "Kleinbürgerlichen Cliquenwesens", yani küçük burjuvazi hizipçiliği yapmakla suçlanmışlardır. Alman kültürünün Sovyet sistemi içerisinde yeni bir kültürü doğuramadığı ileri sürülmüştür. Almanya'daki siyasî propaganda çalışmaları içinde yüksek kaliteli üretime olanak sağlandığını söylemenin yersiz olduğu iddia edilmiştir.[342]

Volga Almanları, kültürel yükselme için yurtdışından oyuncuları ve yazarları ülkeye taşımak istemişlerdir. Oluşturmak istedikleri "Kulturkombinat" (Kültürel Birleşim) ile yılda dört ila beş film kapasiteli bir sinema stüdyosu ve tiyatro merkezinin yapılması planlanmıştır. Ancak bu plan uygulamaya konulamamıştır. Erwin Piskator'un başlattığı çalışmalar, finansal olanakların yetersiz olmasından dolayı gerçekleştirilememiştir. Moskova hükümetinin iç siyaseti radikalleştirmesinden dolayı pek çok kültürel alanın çalışması durdurulmuştur. Diğer yandan Volga-Alman yazarları, zamanla bir dernek çatısı altında birleşmişlerdir. Derneklerinin ismi "Wolgadeutsche Assoziation

339 Harry Richter, "Deutschland und die deutsche Wolgarepublik", *Auslandswarte*, Nr. 17, 1926, s. 531.

340 Peter Diezel, *Exiltheater in der Sowjetunion 1932-1937*, Berlin, 1978, s. 167.

341 Hermann Haarmann, Lothar Schirmer, Dagmar Walach, *Das "Engels" Projekt, ein antifaschistisches Theater deutscher Emigranten in der UdSSR, (1936-1941)*, Worms, 1975, s. 27.

342 Haarman, Schirmer, Walach, *a.g.e.*, s. 174.

Proletarischer Schriftsteller" (Volga Alman Proleter Yazarlar Birliği) olarak kararlaştırılmıştır.[343]

1933/34'te söz konusu yazarlar, "İlk Sovyet Alman Yazarları Konferansı" hazırlığına da başlamışlardır.[344] Volga Alman yazarlarının Engels'te, Sovyet yazarlarının da Harkov'daki (Harkiv) konferansının düzenleme komisyonuna Huppert, Johannes Becher ve Hans Günther gibi Rusya'da yaşamayan yazarlar da iştirak etmiştir.[345] Volga Almanı aydınlar ve Alman yazarlar, 1934 Ocak-Mart aylarında Moskova'da bir araya gelmiştir.[346] Bu konferansın ardından, Volga-Alman edebiyatının patent haklarını devralmaya başlayan Moskova sürgün yazarlarından oluşan Alman grubu da Sovyet yazarlara destek olmaları için başvurmuşlardır.[347]

Volga-Alman Cumhuriyeti'nde yaşayan Almanların edebiyatı esas olarak 1930'ların ortalarında (Reichdeutsche) Hitler Almanyası'ndan gelen göçmenlerin eserlerinden oluşurken, Volga Almanı yazarlar ise giderek daha az eser vermeye başlamıştır.[348] Bu baskı sürecinde ulusal azınlık kültürlerinin güçlendirilmesini amaçlayan politikalar, Volga-Almanları tarafından gündeme taşınmıştır.[349] Hitler Almanyası'ndan gelen yazarlar, sanat ve edebiyatı özellikle içsel bir eğitim aracı olarak, dış dünyaya karşı Nazizm'in bir silahı olarak kullanmayı amaçlamışlardır.[350] Hitler'in 1933'te iktidara gelmesiyle, Sovyetler Birliği'ndeki Almanların genel siyasî durumu pek iyileşememiştir. Sovyet Almanlarına karşı güvensizlik önemli bir karara sebep olmuştur. Profesör E. Evel'in ifadesine göre, Rusya'da doğan veya Sovyet endüstrisinde geçici ya da kalıcı olarak çalışmak için ülkeye getirilen her Almanın tüm kişisel verilerinin, ilgili Halk Komiserliği'ne ve Merkez Komitesi'ne kaydedilmesi için emir verilmiştir.[351]

---

343 PA-AA; R 91759, s. 12.

344 Ersten Konferenz sowjetdeutscher Schriftsteller: Konferansa Amerika'dan ve Almanya'dan özellikle Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan din adamları, öğretmenler davet edilmiştir.

345 David Pike, *Schriftsteller im Sowjetischen Exil*, Frankfurt, 1981, s. 186.

346 Eisfeld, *Autonome*, s. 62.

347 Pike, *a.g.e.*, s. 184.

348 Willi Bredel (1901-1964), Fritz Erpenbeck (1897-1975) Adam Scharrer (1889-1948) gibi önemli yazarlar sürgün hayatını Sovyet Cumhuriyeti'nde geçirmiştir.

349 Benjamin Pinkus, Ingeborg Fleischhauer, "Die Deutschen in der Sowjetunion, Geschichte einer nationalen Minderheit im 20. Jahrhundert" *Osteuropa und der internationale Kommunismus*, Bd. 17, Baden-Baden, 1987, s. 141.

350 Eisfeld, *Die Rußlanddeutschen*, s. 109.

351 Ingeborg Fleischhauer," Unternehmen Barbarossa" und die Zwangsumsiedlung der Deutschen in der UdSSR, *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, 1982, s. 321.

Bununla birlikte, Moskova Hükümeti'nin 1937/38 yıllarında Volga-Alman Cumhuriyeti'ndeki "halk düşmanlarına" karşı verdiği mücadele sonucunda tüm sanat faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. 1937 yazında Engels Devlet Tiyatrosu'na sürgünle gelen Alman aktörlerin sözleşmeleri yenilenmemiş, bunlardan birçoğu casusluk şüphesi ile gözaltına alınmıştır.[352] Devlet Filarmoni Orkestrası 1938'e kadar faaliyete geçememiştir. *Deutsche Zentralzeitung* (Alman Merkez Gazetesi) gazetesi bu konuyu ele almıştır. Volga-Almanları arasında büyük bir popülerlik kazanmış olmasına rağmen Komünist Parti, orkestrayı tasfiye etmiştir. Bu sadece sanata darbe değil, aynı zamanda yarım milyondan fazla rublenin kaybı anlamına da gelmiştir. Verilen bu zarar sonucunda Alman Filarmoni Orkestrası'nın yeniden inşa edildiği gazetelerde aktarılmıştır.[353]

Volga Almanlarının kültürel tasfiyesinin derecesi giderek artmıştır. Volga-Almanlarının maruz kaldığı tasfiyelere örnekler verilmiştir. 1936'da Volga Alman Cumhuriyeti'nin Başkanı A. Welsch şunları kaydetmiştir: "Çalışan kitlelerin, işçilerin ve kollektif çiftliklerin devrimci uyanıklığındaki bu artış, Sovyet ekonomik örgütlerde birkaç yabancıya, milliyetçiye ve diğer anti-Sovyet unsurlara izin vermemiştir. Merkez Yürütme Komitesi ve Alman Cumhuriyeti Halk Komiserleri Konseyi, ihraç etmek dâhil, farklı cezalar uygulamıştır." Volga Alman Cumhuriyeti Başkanı Vladimir Fyodoroviç de "Bolşevik kararlılığının, halk düşmanlarını ifşa ederek onları yok etmeye yorulmadan devam edeceği"ni aktarmıştır.[354] 29 Nisan 1937'de Volga-Alman Otonom Cumhuriyeti Olağanüstü X. Sovyet Kongresi, SSCB Anayasası'na uygun olarak Volga-Alman ASSR anayasasını kabul etmiştir.[355]

Yeni anayasanın kabul edilmesiyle yeni bir yönetim sistemi oluşturulmuştur. Yeni anayasanın 14. maddesine göre, Volga Almanları kanton içermeyen iki kasabadan ve toplam 22 kantondan oluşuyordu. Bunlar Baltzer, Dobrinka, Eckheim, Erlenbach, Fjodorovka, Frank, Gmelinka, Gnadenflur, *İlovatka*, Krasnador, Krasno Kut, Kukkus, Lysanderhöltei Mariental, Marxstadt, Pallasovka, Seelmann, Zolotoje, Staraja Poltavka, Ternovka ve Unterwalden gibi isimleri olan kantonlardır.[356] ASSR bölgesi, Sovyet Anayasının 15. maddesine göre Volga Almanlarının rızası olmadan değiştirilemezdi. Bununla birlikte,

352 Eisfeld, *Autonome*, s. 62.

353 Pike, *a.g.e.*, s. 438-439.

354 Auhagen, *Agrarverfassung*, s. 46.

355 ASSR der Wolgadeutschen, Politisch-ökonomischer Abriß, Engels 1938, s. 52.

356 Konstitution (Grundgesetz der Autonomen Sozialistischen Sowjetrepublik der Wolgadeutschen, Engels, 1939, s. 7.

sorumluluk alanı açısından Volga Almanlarının olanakları son derece sınırlıdır. Madde 16'da Sovyet hükümetinin alacağı kararların Sovyet hükümeti ile uyumlu olması gerektiği belirtilmiştir. Volga Almanları yönetimi halk komisyonlarının alanına giren görevleri içeriyordu. Eğitim, toplumsal yönetim, sosyal refah, yerel sanayi, yol inşaatı gibi konularda SSCB'nin satın alma komitesinin temsilcileri vardı.[357]

Volga-Alman Halk Komiserlerinin faaliyetleri ile ilgili olarak 48. maddede "Volga-Almanlarının Halk Komiserleri, kendilerine emanet edilen devlet idaresinin şubeleri ve ilgili Halk Komiserleri, Sovyet hükümetine bağlıdır" ibaresi vardır. Bu durum Volga Almanlarının ASSR Komiserliği'ndeki yetkilerinin ne kadar sınırlı olduğunu göstermektedir. RSFSR Halk Komiserliği ise yerel idarî departman olarak hizmet etmiştir.[358] Sovyetler Birliği Anayasasının 22. maddesine göre, Volga-Alman vatandaşları tarafından 4 yıllığına seçilmiştir. Volga Almanlarının yeni anayasasına göre 4.000 seçmen, 12 Aralık 1937'de %99,2 katılımla ve 26 Haziran 1938'de ise % 99.8 katılımla bir seçim yapmıştır. Volga-Almanlarının yeni anayasası 2 Haziran 1940 tarihli yasayla onaylanmıştır.[359]

Merkezî Sovyet yetkilileri, 6 Ocak 1924'te Volga Bölgesi Almanlarının kurduğu idarî yapılanmayı, Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti şeklinde ilan etmiştir. Alman özerkliğinin resmî statüsündeki yükselme, her şeyden önce dış politika hedefleri ile uyuşmaktadır. Böylece Alman özerkliğinin prestiji ve sonuç olarak Sovyet gücünün yurt dışındaki etkisi arttırılmak istenmiştir. Buna ek olarak, Alman proletaryasının desteklenmesi de amaçlanmıştır. Ayrıca söz konusu ilanın siyasî etkisini güçlendirmek için siyasî af kararnamesi kabul edilmiştir. Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti anayasasının taslağı geliştirilmiştir. Hazırlanan belgeler tamamen propaganda niteliğindedir. Volga Almanları Özerk Cumhuriyeti Anayasası, 1926 yılında, Moskova tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girememiştir.[360]

Volga bölgesinde hüküm süren bu siyasî pratik, Sovyet toplumunun Stalinist yönünün artması sonucu diğer bölgelerden farksız bir yapıya bürünmüştür. Cumhuriyetin parti örgütünün konumu güçlendirilmiştir. Komünist

357 Auhagen, *Agrarverfassung*, s. 48.

358 Hans Rempel, "Das Selbstbestimmungensrecht der Völker in der Sowjetunion", *Deutsche Post aus dem Osten*, Nr. 10, 1937, s. 11.

359 Georg Geilke, "Rehabilitierung" der Wolgadeutschen, *Jahrbuch für Ostrecht*, 1965, s. 49.

360 Stricker, *Deutsche Geschichte*, s. 15.

Parti'nin kamusal yaşam alanları üzerindeki kontrolü ve nüfusun tüm kesimleri üzerindeki etkisi yoğunlaşmıştır. Sovyet Rusya'da parti örgütlenmesi daha yoğun bir hale gelmiş ve üye sayıları da kısa zamanda artmıştır. Sendikalar tarafından kamu kuruluşlarının her alanına partiden kişiler yerleştirilmiştir.[361]

Millileştirme (Коренизация), SSCB'nin diğer sendikalar ve özerk cumhuriyetlerinde olduğu gibi Volga Almanları Cumhuriyeti'nde de kamu yaşamının tüm alanlarında rolünü güçlendirmeyi amaçlayan bir politika haline gelmiştir. Bu politika kapsamında Rus olmayan halklara eşit hakların uygulanacağı iddiası dile getirilmiştir. Bütün devlet kurumlarındaki ofis çalışmaları Almancaya çevrilerek ana dilin kullanımının önü açılmak istenmiştir. Uygulanan politikayla Volga Almanlarında Alman milliyetçiliğinin gelişmesi beklense de sonuçlar iç açıcı olmamıştır. Almancayı günlük yaşama sokma girişimleri, bölgede yaşayan diğer etnik gruplarla ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Rusların Alman karşıtı düşünceleri, bölgede yaşayan Alman kolonilerinde huzursuzluklara yol açmıştır.[362]

B. Ekonomik Yapı

Volga-Alman Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin örnek tarım otonomisi olarak sunulan bölgesi olmuştur. Volga-Alman Cumhuriyeti'nin %93'ü kullanılabilir tarım arazisidir. Toprakların tarım arazisi olarak sadece %7'sinin kullanılamaz olduğu kayıtlara geçmiştir.[363] Kıtlık döneminde örgütlenmeye başlayan çiftliklerin %45'i, 1 Mayıs 1926'da kooperatiflerle birleşmiştir.[364] İlk beş yıllık plan (Ekim 1928-1933) yeni ekonomik politikanın başlamasıyla sona ermiştir. Tarım istikrarlı bir şekilde gelişmiş, ancak beş yıllık sanayi planını gerçekleştirmek için yeterli olmamıştır. Tarım endüstrisinden çok ve ucuz üretim beklenmiştir. Tahıl ihracatı 1927/28'de en yüksek üretim seviyesinde iken tahıldaki serbest ticaret kaldırılmış ve tahılı elde tutanlar cezalandırılmıştır. Ceza Kanunu'nun 107. maddesine göre suçluların, eşzamanlı olarak tamamen veya kısmen mallarına el konulması ve bir yıla kadar hapis cezasına çarptırılması uygun görülmüştür.[365]

---

361 *Хердт, "Борьба в руководстве немецкой автономии"*, C. 173-184.

362 *Аркади Герман, "Социально-психологический портрет партийно-советского функционера Республики немцев Поволжья", Немцы России и СССР. 1901-1941: Материалы международной научной конференции, Москва, 2000* C. 163-172.

363 Schlesinger, *a.g.e.*, s. 580.

364 Гросс, *a.g.e.*, C. 65.

365 Auhagen, *Agrarverfassung*, s. 61.

Tahıl teslimatlarının düşmesi, varlıklı çiftçilerle (Кулак) gönüllü çiftçiler arasında ortaya çıkan gelir dengesizliği ve aşırı teslimat yükümlülüklerinin artması üzerine yeni vergiler getirilmiştir. Buna ek olarak kolonilerdeki tahıl fazlalıklarını satın alma hakkı, resmî kurumlara verilmiştir. Bu resmî kurumlar da alınan tahıllar için piyasa fiyatının sadece belirli bölümünü ödemiştir.[366] Köylerde kurulan konseyler, varlıklı çiftçilere karşı büyük bir ciddiyetle hareket etmiştir. Varlıklı çiftçiler, aşırı vergi yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde, kayıp tahılları yetiştirmek zorunda kalmıştır. Bu taleplerin karşılanamaması durumunda aileler evlerinden ve bahçelerinden sürülmüştür. Vergi baskısı ve varlıklı çiftçilerin oy kullanma haklarının (Köppental köy konseyi bölgesindeki Mennonitler arasında daha önce oy kullanan 385 kişiden 96'sının, Volga'daki Lysanderhöhe köy meclisinde ise %50'sinin) ellerinden alınması başarıyı düşürmüştür. 1 Ekim 1929'a kadar kooperatiflerdeki çiftçilerin oranı %45'ten %43,8'e düşmüş ve bu çiftçilerin %11,2'si kolektif çiftliklerle birleştirilmiştir. 15 Aralık 1929'a kadar sadece iki buçuk ay içinde, çiftçilerin %20'si kolektifleştirilmiştir.[367]

Çiftçilere yapılan baskı, Stalin'in 27 Aralık 1929'daki konuşmasından sonra artmıştır. Stalin, bu toplantıda "gulagların bir sınıf olarak tasfiyesi" çağrısında bulunmuştur. Sonuç olarak, Volga-Alman Cumhuriyeti'ndeki çiftçilerin %60'ı 1 Mart 1930'a kadar devlet topraklarında işçi haline gelmiştir.[368] Ulusal kolektifleştirmenin keyfî önlemleri karşısındaki umutsuzluk, on binlerce insanın Moskova'ya kaçmasını tetiklemiştir. Bunlar, Alman elçiliğinin yardımıyla göç izni almayı ummuşlardır. Ancak Rusya'dan yaklaşık sadece 14 bin Alman çiftçi Moskova'ya ulaşabilmiştir. Moskova'ya ulaşabilen bu köylülerden 5.750 kişi göç edebilmiştir. Auhagen'e göre; göç edemeyenler, acımasızca geri taşınmış ve göç hareketinin kışkırtıcıları olarak belirlenen çoğu kişi, yıllarca hapis cezasına çarptırılmıştır.[369]

Moskova, Volga bölgesinden Almanları ilk olarak Ocak 1931'de sürgün etmiştir. Nisan ayına kadar devam eden sürgün dalgasına, yaklaşık 50.000 Alman dâhil olmuş ve bundan en az 500 bin kişi etkilenmiştir.[370] Sadece 1931 yılında 6.000 Volga Almanı, Kazakistan ve Karaganda bölgesine sürgün edilmiştir.[371] Bu kolektifizasyon hareketi, genel bir eziyete yol açmıştır.

366 Auhagen, *Agrarverfassung*, s. 64.
367 Eisfeld, *Autonome*, s. 53.
368 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 105.
369 Auhagen, *Agrarverfassung*, s. 64-65.
370 Bohmann, *a.g.e.*, s. 59.
371

Volga-Alman Cumhuriyeti topraklarının %95'inin 1 Haziran 1931'de kolektifleştirilmesi, Sovyet yönetiminin ne kadar güçlü olduğunu göstermiştir.[372] Şiddetli kolektivizasyon, tarımın parçalanmasında etkili olmuştur. Bunun sonucunda Sovyetler Birliği'nde 1932'nin ortalarında başlayan yeni bir kıtlık dönemi yaşanmıştır. Özellikle Volga Alman Cumhuriyeti, bu kıtlıktan ağır bir darbe almıştır. Almanya'daki Rus Almanlarının kurum ve örgütleri, yeni bir açlıktan kurtarma operasyonu düzenlemişlerdir. Yardım kuruluşlarından en önemlisi olan "Brüder in Not" (Zor Durum Kardeşliği), Ağustos 1933'e kadar Sovyetler Birliği'nde açlıktan kıvranan Almanlar için 500.000 Reich Markı toplamayı başarmıştır.[373]

Tarım, Volga-Alman Cumhuriyeti nüfusunun en önemli ekonomi kollarından biridir. Nüfusun %82,5'i tarımla meşguldür.[374] Ağırlıklı olarak buğday ve çavdar yetiştirilmiştir. Mısır, arpa, ayçiçeği ve nihayet tütün, ekonomik önemleri bakımından ana kültür ürünlerinin gerisine düşmüştür.[375] Volga Almanlarının en önemli tarımsal ürünleri şu şekildedir:

Yıl	Çavdar	Buğday	Arpa	Ayçiçeği
1916	171.494	593.878	58.329	11.186
1924	190.971	233.050	42.887	27.626
1925	234.275	253.434	27.587	33.314[376]

Tablo 3.Volga Almanları Cumhuriyeti'nde Tarım Ürünlerinin Dağılımı

Tablo 3'te görüleceği üzere; buğday yüzdesi çavdarı aşmıştır. 1916'da bile bu sayıya ulaşılamamıştır. 1925 yılında çavdar yetiştiriciliğindeki artış, Volga Almanları bölgesinin çavdara uygun olmasıyla açıklanmıştır. Volga-Alman Cumhuriyeti'nde, yüksek kaliteli yağ üretmek maksadıyla soya fasulyesi yetiştirmek için de girişimlerde bulunulmuştur. Soya fasulyesinin ekimiyle

372 A.İ.P., "15 лет ресбублики немсей *Поволжские", революция и националисты*, 1933, C. 11, C. 46.

373 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 194.

374 Schulze-Mölkau, *a.g.e.*, s. 53-54.

375 Schlesinger, *a.g.e.*, s.580.

376 Matthias Hagin, "Beitrag zur wirtschaftlichen und kulturellen Leistung der Wolgadeutschen", *Heimatbuch der Deutschen aus Rußland* (1967-1968), s.92. (m2 cinsinden tarım alanları verilmiştir.)

toprağa bağlı bir endüstrinin gelişmesi umulmuştur.[377] Volga-Alman Cumhuriyeti'nde hayvancılık da önemli bir yer bulmuştur. 1938 yılında hayvancılık verileri şu şekildedir:

At	Büyükbaş Hayvan	Domuz	Keçi ve Koyun
34.000	219.900	118.600	291.000[378]

Tablo 4. Volga Almanları Cumhuriyeti'nde Hayvanların Sayısal Dağılımı

Volga Almanları Cumhuriyeti'nin ekonomisi ve 1923'te başlayan tarım temelleri oldukça kırılgandır. 1924'te şiddetli kuraklık tarıma zarar vermiştir. 1925-1928 yılları arasında Alman Cumhuriyeti'nde Volga bölgesi ekonomisinin pazar bazında restorasyonu ve gelişimi, tüm üretim sistemlerinin iyileştirilmesi için elverişli hale getirilmiştir. Volga Almanları Cumhuriyeti'nin önde gelen ekonomi kolu, tarım endüstrisi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'na kıyasla 1924'ten 1929'a kadar hasat verimi %108 oranında restore edilmiştir. 1928 yılına gelindiği zaman hasat verileri en üst seviyededir.[379]

Volga-Alman Cumhuriyeti'nde tarımsal verimi arttırmak için traktör teminine çaba sarf edilmiştir. Ekim 1924'te ilk traktör Volga Almanlarına gelmiştir. 25 "Fordson" traktör satın alınmıştır. 1926'da Amerikan şirketi *Advence-Rumely*'den alınan 10 Oil Pull da dâhil olmak üzere 235 traktörün ödemesi yapılmıştır. Bu traktörler, çiftçilik yaparken kullanılan yaklaşık 3.562 beygir gücüne sahiptir.[380] Birinci ve ikinci beş yıllık planlar sırasında Volga-Almanya Cumhuriyeti'nde 5.513 traktör ve 1.583 biçerdöver ile 61 makine traktör istasyonu vardır. Tarımda makineleşme ile beraber tüm tarımsal işlerin %83'ü makinelerle yapılmıştır. Volga-Alman Cumhuriyeti, tarımsal teknoloji önlemlerini almasının bir sonucu olarak Sovyetler Birliği'nde başarılı bir tarım politikasının temellerini atmıştır.[381]

377 Schulze- Mölkau, *a.g.e.*, s. 54.

378 "Поволжские немцы", Большая Советская Энциклопедия, том. 41, 1939, С. 601.

379 Stricker, *Deutsche Geschichte*, s. 16.

380 Adam Emich, "Der Traktor in der Republik der Wolgadeutschen", *Das Neue Rußland*, Nr. 1/2, 1926, s. 22.

381 Hagin, "Wolgadeutsche", s. 71.

Sanayinin bireysel dallarından biri olan tahıl işleme endüstrisi büyük bir öneme sahiptir.[382] Endüstri sadece küçük ev endüstrisi şeklindedir. Diğer önemli endüstri kolları ise tekstil iplik fabrikaları, kereste fabrikaları, deri-tütün fabrikaları ve tarım makineleri fabrikalarıdır. Tütün endüstrisi sanayi kültürleri arasında birinci sırada yer almıştır. 1922-23 yıllarında 6.500 kutu, 1924/25 yıllarında ise 51.000 kutu tütün ürünü üretilmiştir.[383] Küçük endüstri alanında, pamuklu kumaş üretimi özellikle vurgulanmalıdır. 1928'de Sarpinka Derneği ile 30 kooperatif 10.800 üyeyle birleştirilmiştir.[384] Çavdar samanından yapılan 36 ila 40 arşın uzunluğunda şerit üretimi, saman dokuma endüstrisi için yaygın bir yardımcı ticaret olarak görülmelidir. Bu şeritler veya örgüler, şapka, halı ve el çantası gibi çok çeşitli ürünlerin yapımında kullanılmıştır.[385]

Volga-Alman Cumhuriyeti'nin toplamda 943 değirmeni vardır:

Değirmen	Sayısı
Yel Değirmeni	611
Su Değirmeni	111
Taşlı Değirmen	64
Mekanik Silindirli Değirmen	157[386]

Tablo 5. Volga Almanları Cumhuriyeti Değirmen Çeşitleri

Makine mühendisliğinde de bazı başarılar elde edilmiştir. "Wiedergeburt" (Yeniden Doğuş) fabrikası 1920'lerin sonunda, Volga ve Hazar Denizi gemileri için 226 ve Akdeniz için ise 50 deniz motoru üretmiştir. "Kommunist" fabrikası başlangıçta Volga-Alman bölgesindeki tarımın ihtiyaçlarına yönelikti. Daha sonra bu fabrika, iki etkili tek silindirli dizel motorlar ve 24 beygir silindirli dizel motorların üretimine de geçmiştir. Fabrikanın ürettiği motorlar 1927/28 yılında 4.596 ve 1932 yılında ise 19.800 beygir gücüne

382 Unsere Staatsindustrie, *Zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie 1918-1928*, Heft 3, Pokrowsk, 1928, s. 5.
383 Richter, *a.g.e.*, s. 21.
384 Hagin, "Beitrag", s. 96.
385 Richter, *a.g.e.*, s. 20.
386 Hagin, "Beitrag", s. 97.

çıkarılmıştır.[387] 1925/26 yıllarında Volga-Alman endüstrisinde bir işçinin ortalama aylık ücreti 50 ruble ve 7 kopek idi. Ortalama aylık ücret basım endüstrisinde 63 rubleye, petrol endüstrisinde ise 93 rubleye kadar çıkmıştır. Volga-Alman endüstrisi 1937'de yaklaşık 16.000 işçi istihdam etmiştir.[388]

Sanayi üretim değeri 1932'de 40 milyon ruble, 1937'de 145,2 milyon ruble olarak tespit edilmiştir. Volga-Alman Cumhuriyeti'nde sanayi, üretim ve satış da tamamen tarıma bağlıdır. Volga-Alman Cumhuriyeti'nin iklimi ve toprak koşulları, nitelikli hasat tahsilatları sağlamıştır. Yağışlı dönemlerde topraktan kârlı ve iyi bir hasat alınmıştır.[389] Volga-Alman Cumhuriyeti'nin yetkilileri, dış ticaret de yapabilmiştir. Cumhuriyetin ticarî hacmi Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar genişlemiştir. Dış ticaret, Moskova'daki merkezî hükümet tekelindedir. Bu nedenle, Volga-Alman Cumhuriyeti ile yabancı ülkeler arasındaki ticarî işlemlerin Sovyetler Birliği adına yapılması gerekmiştir. Volga-Alman Cumhuriyeti'nin yurtdışına ihraç ettiği ürünler arasında tahıllar, buğday, çavdar, arpa, mısır, ayçekirdeği, yağlı fasulye, yağlı kekler, yiyecek ve içecekler, ayçiçek yağı, kuru meyve, tütün ve şifalı otlar olarak meyan kökü ve nane yer almıştır.[390] Volga-Alman Cumhuriyeti'nin ithal ettiği ürünler arasında ise ağırlıklı olarak tarım makine ve ekipmanları, değirmen ekipmanları, çeşitli ticaret araçları, mekanize edilecek tekstil, deri, ahşap ve tütün endüstrisinin dalları için makineler ile süt ve peynir endüstrisi için çeşitli tesisler bulunmaktadır.[391]

Volga-Alman Cumhuriyeti, ulaşım ekonomisinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Demiryolu güzergâhı, 1930'ların sonuna kadar sadece 376 km'dir. Volga nehrinin doğusunda 26 km, batısında ise 350 km uzunluğundadır.[392] Karayolları ve iyileştirilmiş güzergâhların toplam alanı 1933'ten 1937'ye, 145.5 km'den 1.286 km'ye kadar yükselmiştir. 1930'ların sonunda Uwek/Anisovka yakınlarındaki Volga köprüsünün tamamlanmasıyla, Volga-Alman bölgesi ile Moskova arasında doğrudan bir demiryolu bağlantısı kurulmuştur. 1937'nin başlarında Volga-Alman Cumhuriyeti'nde 652 kamyon vardır. Volga nehri, Volga-Alman Cumhuriyeti'nin ana arteri işlevi

387 Hagin, "Beitrag", s. 98.
388 Harry Richter, "Von der wolgadeutschen Industrie", *Das neue Rußland*, Nr., 1/2, 1927, s. 45.
389 Rado, *a.g.e.*, s. 412.
390 Richter, *a.g.e.*, s. 22-23.
391 *Das Neue Rußland*, Nr., 1/2, 1926, s. 2.
392 Hagin, "Wolgadeutsche", s. 74.

görmüştür. Marxstadt, Engels, Achmat gibi Volga limanları da ulaşımda önemli bir rol oynamıştır.[393]

Kolektivizm hareketi özellikle Volga ve Kafkasya bölgesindeki Alman çiftliklerini derinden etkilemiştir. Yaklaşık 14 bin kişi "gulaglar" adı verilen kamplarda çalışmak zorunda bırakılmıştır.[394] Volga Almanı sosyalistler, vatana açık bir şekilde ihanet ettikleri gerekçesi ile pek çok Alman aydını ağır bir şekilde cezalandırmış ve Kuzey Sibirya'daki kamplarda toplamıştır. 50 bin civarında Alman çiftçi sınırdışı edilmiş ya da ortadan kaybolmuştur.[395]

Volga Alman çiftliklerinin çoğu zorla kolektivizasyona maruz bırakılmıştır. Volga Almanları Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin planlı bir ekonomiye geçişi tamamlayabilen ilk büyük idarî-yerel birimdir. Temmuz 1931'de Volga Cumhuriyeti'nin %95'i kolektifleştirilmiş durumdadır. Zorla kolektifleştirmenin sonucu olarak 1932'den 1933'e kadar süren kıtlık süresince -350 bin Alman dâhil olmak üzere- milyonlarca kişi hayatını kaybetmiştir. "Brüder in Not" derneği başta Volga, Kafkasya ve Karadeniz olmak üzere Almanlar için propaganda çabası içinde olmuştur. 1921 kıtlığı döneminde olduğu gibi bu çabalarında da oldukça başarılı olmuşlardır. Ülke sanayileşmesinin Volga Almanları için de olumlu bir etkisi olmuştur. Pamuk endüstrisi, tütün, gıda üretimi ve dizel motor sektörü, kârlı bir şekilde genişletilebilmiştir. Sanayileşme, bölgenin ekonomik yapısında bir modernizasyon ve denge oluşturmuştur. Bu sosyal değişimler, özellikle eğitimli ve farklılaşmış bir endüstriyel işgücünün gelişimini de tetiklemiştir.[396]

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan besiciliğinde, özel çiftlikleri bulunan pek çok girişimci, bölgenin et ihtiyacını karşılayacak düzeye ulaşmıştır. Karşılaşılan en temel sorun, kuraklık ve kıtlık dönemlerinde hayvanların telef olmasıdır. Bunun için Volga Almanlarının kurduğu koloni bankası çiftçilere özel kredi sağlamıştır. Volga bölgesindeki üç tütün fabrikası, ekonomik gelişmenin önünü açmıştır. Sarepta, Wittmann ve Yekaterinenstadt'taki tütün fabrikaları, Moskova başta olmak üzere Rusya'nın farklı bölgelerine ürünlerini pazarlamıştır.[397]

---

393 Большая советская энциклопедия, том 41, Москва, 1939, С. 602.

394 Hecker, *a.g.e.*, s. 29.

395 Krieger, "Bundesbürger russlanddeutscher Herkunft", s. 27.

396 Hecker, *a.g.e.*, s. 29.

397 Hagin, "Wolgadeutsche", s. 76.

C. Okullar ve Eğitim

Volga Alman kolonilerinin eğitimi ilk yıllarda klasik yöntemlerle sürdürülmüştür. Çoğunlukla kiliselerde ilahiyat eğitimi verilmiştir. İncil'den sayfaların tekrar edilmesiyle, hayatın ihtiyaçlarının karşılanabileceğini düşündükleri bir eğitim anlayışı hâkim olmuştur.[398]

Volga Almanlarının ilkokul seviyesinde eğitimi 1767-1768 yılında başlamıştır.[399] Ofis, 1770 yılında eğitim çalışmalarını başlatmış ve okullar kiliselerle iç içe geçmiş bir şekilde eğitime devam etmiştir. 1830'lu yıllarda yüksek eğitime kadar olan eğitim süreci ele alınmıştır. Papaz adayları Estonya'da bulunan Tartu Üniversitesi'nde yüksek eğitim görerek kolonilerine geri dönmüştür. Rus hükümeti, kilise yapımına destek verse de okul inşası için yeterli desteği vermekten kaçınmıştır. Bir diğer önemli konu ise kilise papazlarının yüzde 65'inin Lutheryan, yüzde 25-30'unun Katolik ve geri kalanının Reformist ve Mennonit olması sebebiyle eğitimde ortak bir plan etrafında birleştirilememesidir.[400]

Baltık bölgesinde yaşayan iyi eğitimli Almanlar, Volga bölgesinde yaşayan Lutheryan ve Reformistlere dinî eğitim vermek amacıyla hayatlarını Alman kolonilerinde geçirmişlerdir. Rus hükümeti, Almanların okul sistemine II. Aleksandr'ın 1871 Kararnamesi'ne kadar müdahale etmemiştir. Volga Almanları, eğitim ihtiyaçlarını uzun süre kilise ile gidermiştir. II. Aleksandr (1855-1881) dönemine kadar Volga bölgesinde kurulan Alman kolonileri dinî eğitim başta olmak üzere klasik eğitim anlayışına uygun hareket edebilmişlerdir.[401]

Bununla birlikte din adamları, Volga bölgesindeki mezhepsel farklılıklara rağmen, eğitim sorunlarında merkezî bir rol oynamaya devam etmiştir. Rus eğitim sisteminde sınıflar, papazlar ve kilise çalışanları tarafından düzenlenmiştir. Almanlarda ise bu görevi öğretmenler (Schülmaster: Okul Müdürü) üstlenmiştir. Okul- öğrenci ilişkilerini belirleyen dinî görevliler, çiftçiler ve okul arasındaki ilişkinin belirlenmesinde de önemli bir rol oynamıştır.[402]

1815'te Saratov Yabancılar Ofisi, kolonilerdeki kiliselerde görev yapan papazları görevlendiren bir okul yönetmeliği yayımlamıştır. Öğretmenlerin görevi; öğrencilere okuma-yazma, İncil tarihi ve dinî bilgiler, koroda şarkı

398 Woltner, *a.g.e.*, s. 13-30.
399 Koch, *a.g.e.*, s. 137.
400 Woltner, *a.g.e.*, s. 31.
401 Woltner, *a.g.e.*, s. 34.
402 BArch, R 57/7379, Bericht über die Deutsche Schule I. Und II. Stufe in Saratow.

söyleyebilme, org çalabilme, güzel yazı ve aritmetik becerisi gibi kazanımları vermektir. 1825 yılında Karamşin kolonisi papazı Konradi, kırsal bölgelerde ilkokul seviyesinde olan çocukların Rusça eğitim alabilmeleri için bir proje geliştirmiştir. Proje, Evanjelik-Lutheryan Konseyi ve Yabancılar Ofisi tarafından desteklenmiş, ancak beklenen etkiyi görememiştir.[403]

1833 yılında Karamşin ve Yekaterinenstadt'ta 25 kişilik iki Rus okulu kurulmuştur. Fakat bu iki okul Rus dilinin öğretimini yeteri kadar sağlayamamıştır. Kolonistler, uzun bir süre diğer halklarla yaptıkları ticaret anlaşmalarında Rusça bilen çok az sayıdaki temsilcilere güvenmek zorunda kalmışlardır.[404] 1834'ten itibaren kolonilerdeki çocukların okullarda öğretmen ve papaz olabilmeleri için Rusça'yı geliştirmeleri istenmiş ve bunun için merkezî okullar kurulmuştur. Zemstvo okullarına ek olarak ilköğretim okulları da inşa edilmiştir. Kolonistlerin çocuklarını gönderdikleri okullar reform hareketinden sonra devlet tarafından tanınınca, ortaokullara olan ilgi de artmıştır. Bu ilginin sebebi ise bu okullardan mezun olanlara askerlik hizmetlerinde indirim verilmesidir. Merkezî okullar 1890'larda Ruslaştırılmıştır. Öğrenciler ana dillerinde sadece din ve Almanca eğitimi alabilmiştir. 1905 Devrimi'nden sonra ise Rus hükümeti ilk iki okul yılında tüm konuların ana dilde yeniden öğretilmesine izin vermiştir.[405]

Kilise okulları ile Rus hükümetinin açtığı okullar arasındaki çatışmaya ek olarak, kolonilerdeki yerel elitin desteklediği seküler eğitim alanında da anlaşmazlıklar çıkmıştır. Kilise okullarında temel eğitim 3 yıl ile sınırlı iken Rus okullarında temel eğitim 6 yıl ile sabitlenmiştir. 1830'lardan itibaren alınan kararlarla eğitim, kolonistler arasında daha çok yaygınlaşmıştır. 1870'li yıllardan itibaren 6 yıllık Rus okulları, Ruslaştırma politikası kapsamında oldukça yaygınlık kazanmıştır. 1865 yılındaki kayıtlara göre; 175 kilise okulundaki 22.046 erkek ve 21.223 kız öğrenciye 214 öğretmen eğitim vermiştir. Okul başına 247 öğrenci, öğretmen başına ise 202 öğrenci tekabül etmiştir.[406] Kayıtlara göre, 1868 yılında Karamış kolonisinde kurulan okullar oldukça modern ve gelişmiş bir yapıdadır.[407]

1870'li yıllarda kilise ve devlet okullarına 200-250 arasında öğrenci kaydedilmiştir. II. Aleksandr'ın Manifestosu'ndan itibaren Ruslaştırma

403 Woltner, *a.g.e.*, s. 40.
404 Bonwetsch, *a.g.e.*, s. 79.
405 PA-AA; R 63409, Die Deutsche Schule in Russland, 12 Juni 1923.
406 Schmidt, *a.g.e.*, s. 244.
407 *Дитц, a.g.e.*, C. 357-358.

politikasına göre Almanlar üniversite eğitimini en üst seviyede almaya devam etmişlerdir. Kolonilerinden ayrılan eğitimli Almanlar, eğitimlerini tamamladıktan sonra büyük şehirlerde kalmaya devam edip Rus sistemine entegre olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Çok az Volga Almanı kolonisine dönerek orada hizmet etmeyi düşünmüştür.[408]

Eğitim seviyesinin şehirlerde ve kırsal kesimlerde farklılaşması, konuşulan dili de oldukça etkilemiştir. Dilin bölge ve şehirlere göre farklılaşması, Alman araştırmacılar tarafından tespit edilip bu konunun aşılmasının da ancak eğitimle olabileceğinin altı çizilmiştir. Bavyera ve Svabya bölgesinden gelen Alman kolonistler arasında diyalekt (lehçe) farklılıklarının olduğu tespit edilmiştir. 1897 yılındaki nüfus sayımına göre Volga Almanları arasında okuma yazma oranı %47'dir. Bunların %33'ü erkek, %14'ü kadındır. Okuryazar olanların sadece %15'inin Rusça okuryazar olduğu ifade edilmiştir.[409]

Okul eğitimini geliştirme fikri ve eğitim atılımı, kolonistlerin çabalarından doğmuştur. XVIII. yüzyılın sonundan itibaren din adamları ve nitelikli öğretmenler, bu görevi yapmak için bir araya gelmiştir. 1902 yılında Volga kolonilerinin revizyonu gündeme getirilerek Saratov bölgesindeki devlet okullarına öğretmen gönderilmesi hedeflenmiştir. Saratov ve Samara gibi koloni şehirlerine yeteri kadar öğretmen gönderilse de gerekli iyileştirme sağlanamamıştır. Çünkü koloni okullarındaki eğitim kadrosu oldukça yetersiz kalmıştır.[410]

XIX. yüzyılın ortalarında Volga bölgesinde 32 bin öğrencinin eğitim gördüğü 120 koloni okulu kurulmuştur. Kurulan okullarda yalnızca 147 öğretmen görev yapmıştır. Öğretmen başına 222 öğrencinin düşmesi, eğitim kalitesini etkileyen ana faktörlerden birisi olmuştur. 1857 yılında Yekaterinenstadt'ta merkezî bir okul açılarak öğretmen ihtiyacı karşılanmak istenmiştir. 1863'ten itibaren ilk mezun olanların sadece birkaçı öğretmen olarak görev yapabilmiştir. Düşük maaş ve yerel papazların görev almayı reddetmesi bu sayının azlığına neden olmuştur.[411]

Öte yandan kolonilerdeki refahın artması, tarım ve zanaat endüstrisinin gelişmesi, eğitimli insanlara olan ihtiyacı arttırmıştır. Kolonilerde özel-seküler okulların kurulması, rahiplerle tüccarları karşı karşıya getirmiştir. 1833'te Lutheryan okullarında Rus dili eğitimine karşı olan İgnaz Fessler

408 Зиннер, *a.g.e.*, С. 18.
409 Long, *Volga Germans*, s. 52.
410 Woltner, *a.g.e.*, s. 60.
411 Я. Дитц, Указ соч. С. 351.

ile Saratov valisi Preverzev arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Fessler, baskılar sonucunda 1834 yılında Volga Lutheryan Kilisesi Başpiskoposluğu'ndan istifa etmiştir.[412]

II. Aleksandr'ın reformlarından sonra okulların konumu radikal bir biçimde değişmiştir. 1866'da Saratov Evanjelist-Lutheryan Topluluğu, Petersburg modeline benzer, kiliseye ait bir yüksekokul açmaya karar vermiştir. Okulun ana görevi, Rus dili ve kültürü, Almanca, Latince, Yunanca, tarih, matematik, doğa tarihi ve fizik konularında kapsamlı bir eğitim vermektir. 1873 yılında kolonilerdeki çocukların ihtiyacını karşılamak için Aleksandra-Marinskoye Okulu kurulmuştur. 1890 yılına gelindiği zaman ise Lutheryan cemaatinin okul üzerindeki etkisi tamamen saf dışı bırakılarak, bölgedeki dinî okulların tamamı Halk Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.[413]

Volga kolonilerinde klasik eğitim veren okullar dışında, teknik eğitim veren okullar da kurulmuştur. Bunlara örnek olarak sağlık personeli yetiştiren hemşire okulları gösterilmiştir. Kilise cemaatinden toplanan bağışlarla kurulan bu okullarda eğitimini tamamlayanlardan, kolonilerde 6 yıla kadar hizmet vermeleri istenmiştir. 1905-1915 yılları arasında 30 Alman okulu, çeşitli branşlarda binlerce mezun vermiştir.[414]

Birinci Dünya Savaşı ve 1917 Devrimi sırasındaki huzursuzluk, iç savaş ve kıtlık, Rus Almanlarının Devrim öncesi dönemde gelişen eğitim sistemine ezici bir darbe indirmiştir. Sovyet döneminde de kilise okulları etkisiz hale getirilmiştir. İlk aşamada ilkokullar Sovyet okullarına dönüştürülmüştür. Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin topraklarında 1917'ye kadar en az 350'si kilise okulu olmak üzere, toplamda 500'den fazla okul mevcuttur. 1909 yılında 133 Alman köyünde 102 mahalle okulu, 68 Zemstvo okulu, Bakanlıklara ait 11 okul, 2 merkezî okul, 2 Gimnasyum (lise), 2 Gimnasyum sonrası okul ve 13 tane de özel okul vardır. Rivne'deki öğretmen okulu Alman kırsalları için öğretmen yetiştirmiştir.[415]

Geleneksel kilise okullarının ve merkezî okulların yerine dört yıllık ilkokul ve yedi ile on yıllık ortaokullar açılmıştır. 1926'da Alman öğrencilerin %82,3'ü, 1929'da ise %92,5'i ana dilde eğitim alabilmiştir. Ancak

412 Woltner, *a.g.e.*, s. 62.

413 PA-AA; R 62443, Bericht über die Schulen im Deutschen Wolga Gebiet, 29 Agustos 1921.

414 Gerd Stricker, *Deutschsprachige Bildungseinrichtungen im Russischen Reich und in der Sowjetunion, Tausend Jahre Nachbarschaft, Rußland und die Deutschen*, München, 1988, s. 164.

415 BArch, R57/7379, Bericht Über Die Deutsche Schule, Erste und Dritte Stufe in Saratow.

öğrencilerin %9,25'i ortaokul seviyesinde eğitim alabilmiştir. Mezunları tıp, tarım ve endüstri alanlarında Almanca öğretim yapan okullarda eğitim görebilmişlerdir. Çeşitli üniversitelerde Alman etnografisi ve dili üzerine bölümler de açılmıştır. Volga Cumhuriyeti'ndeki Almanca kitap endüstrisi 1933 yılına kadar yükseliş göstermiştir. Hitler iktidara geldikten sonra, yayımlanan bu kitapların sayısında keskin bir düşüş yaşanmıştır.[416]

Volga-Alman okul sistemi, 1921-1922 yılları arasında yaşanan kıtlık ve Volga-Almanya Cumhuriyeti'ndeki öğretmen nüfusunun keskin bir şekilde azalmasıyla düşük bir seviyede kalmıştır. Bu durum üzerine J. Müller 1925 yılından itibaren ilkokul öğretmenleri hakkında açıklamalar yapmıştır. Müller; "Alman okullarında görev yapan çok sayıdaki öğretmenimiz, kendilerine verilen görevleri iyi bir şekilde yerine getirebilmek için çok az eğitim almışlardır," diyerek durumun altını çizmiştir. İstatistiklerde kaydedilen 519 Alman öğretmenin 484'ü Alman okullarında çalışmıştır. Bu öğretmenlerin eğitim düzeyleri farklıdır. Sadece 4'ü üniversite, 23'ü teknik eğitim okulunu tamamlamış, 124'ü bir lise veya ortaokulu bitirmiş, 7'si ise eğitimini seminerle tamamlamıştır. 326 öğretmen, ortaokuldan sonra okula gitmemiştir.[417]

1922'de enstitüler, Rusya'nın Alman bölgelerine öğretmen yetiştiren "Orta Alman Pedagojik Teknik Merkezi" olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu merkezin öğretim araçları ile donatılması o kadar yavaş olmuştur ki üçüncü yılda bile ancak çok sınırlı eğitim verilebilmiştir.[418] Bu nedenle merkezin başka bir yere taşınması istenmiştir. Teknik merkez 1925'te Petersburg'a taşınmıştır. Eğitim içeriği farklı aşamalara ayrılmıştır. Birkaç öğrenci, kalan dört yılda üniversiteden ayrılmıştır. 1925/26 öğretim yılı sonunda 39'u Volga Alman Cumhuriyeti'nden olmak üzere sadece 102 öğrenci vardır.[419]

Aynı dönemde, 21 Kasım 1925 tarihli Sovyet Yönetimi Halk Komiserleri Konseyi'nin kararına göre; Saratov Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Almanca bölümünün kurulması planlanmıştır. Bu bölümde, Alman dili ve edebiyatı öğretmenleri; Sovyet hükümetinin Alman liseleri, ortaokulları, yedi yıllık okulları ve teknik merkezleri için eğitim verecektir. Bölüm, 15 Eylül 1926'da ders vermeye başlamıştır. Ancak 1927 yılına kadar bu bölümle

416 BArch, R57/7379, Bericht Über Die Deutsche Schule, Erste und Dritte Stufe in Saratow.

417 Johann Müller, "Unsere Volksschullehrer", *Wolgadeutsches Schullblatt*, 1927, s. 128-133.

418 Jacob Janz, Das Zentrale Deutsche Pädagogische Technikum" *Zur Neuen Schule*, Heft 4/5 1925, s. 79-81.

419 "Das Deutsche Zentralterchnikum in Leningrad", *Zur Neuen Schule*, Heft 5/6, 1926, s. 5.

Volga-Alman Cumhuriyeti arasında hiçbir ilişki yoktur. Volga-Alman Cumhuriyeti'ndeki bu üniversitenin 26 öğrencisinden sadece ikisi çalışmaya gönderilmiştir.[420] Bu yıllarda Volga-Alman Cumhuriyeti'ndeki Marxstadt ve Seelmann'da sadece pedagojik teknikle öğretmen yetiştiren enstitüler yer almıştır. Bu kurumların yanı sıra Leningrad ve Saratov'daki genç öğretmen adayları, 1927/28 öğretim yılında mezun olacakları için 1926 yılında Almanya'dan 60 öğretmen getirilip okul hizmetinde istihdam edilmiştir.[421]

1928'de Volga-Alman Cumhuriyeti'nde aşağıda tabloda gösterilen Alman eğitim ve öğretim kurumları vardır:

Okul Türü	Eğitim Süresi	Sayısı
Birinci Seviye Okul	İlk Dört Yıl	360
İkinci Seviye Okul	Üç Yıllık Kurs	4
Genel Eğitim Kurumu	7 Yıllık Üniversiteye Hazırlık	8
Çiftçi Gençlik Okulu	Son İki Sınıfta Tarımsal Becerilerin Verildiği Yedi Yıllık Eğitim	8
Yeni Okul	Tekstil ve Tarım Teknik Okulları[422]	5

Tablo 6. Volga Almanları Cumhuriyeti Okul Sayısı

Volga-Alman okullarındaki en önemli sorun, okul kitapları ve diğer yardımcı öğretim materyallerinin sağlanamamasıdır. Komünist Parti Merkez Komitesi'ndeki Alman Bölümü Moskova Merkez Ofisi üyesi Fiedrich Mattern, 1917-1923 yılları arasında Rusya'da tek bir Almanca ders kitabı yayımlanmadığını ifade etmiştir. Aktardığına göre; okullarda okutulmak için Almanca dinî kitaplar kullanılmıştır. Ona göre; Almanya'dan gelen ders kitapları, yabancı kaynaklı ve seküler içeriğe sahip olmaları nedeniyle veto yemiştir.[423] Bu sebeple Mattern, çıkış yolu olarak kendi kitaplarının yayımlanmasını göstermiştir. 1924 yılında Volga bölgesinde kitapçıklar yayımlanmış; ancak bu kitapçıklar öğretmenler tarafından çok iyi karşılanmadığı

420 Georg Dinges, Die Deutsche Abteilung bei der Pädagogischen Fakultät der Universität zu Saratov, *Wolgadeutsches Schulblatt*, 1927, s.137-138.

421 *Das Neue Rußland*, Nr. 9/10, 1926, s. 55.

422 Bohmann, *a.g.e.*, s. 62.

423 *Die Arbeit*, Moskau 1923, s. 138-139.

için kullanılamamıştır.[424] Moskova'daki Eğitim Komiserliği'nin tüm ülke için tek tip kitap oluşturma çalışması nedeniyle yeni kitapların basılması daha da zorlaşmıştır. Bu kitapların çevrilmesi ve ulusal özerklik koşullarına uyarlanması gerekmiştir. Volga Almanları söz konusu olduğu için bu ayarlama, Volga-Alman Cumhuriyeti Halk Eğitim Komisyonu'nun Metodik Ofisi (Methodische Büro) tarafından yapılmıştır.[425]

Kolonilerdeki tarih dersi, ilkokul seviyesindeki okulların programına dâhil edilmiştir. Bu ders özellikle Almanlık ve ulusal farkındalığın güçlendirilmesine hizmet etmiştir. M. Woltner'e göre; Volga Cumhuriyeti'ndeki bu gelenek, öğretmenlerin güçleri sayesinde nesiller arasında devam edebilmiştir. Volga-Almanları arasında güçlü bir neslin doğmasında öğretmenlerin rolü büyüktür.[426] Yeni ders kitapları ve derslerin oluşturulması çok sayıda denemeye rağmen kesintiye uğramıştır. Öğretim yöntemi konusundaki anlaşmazlığa ek olarak, 1923-1928 döneminde 'Komplexmethode', 1928'den sonra ise 'Projektmethode' öğretim yöntemi kullanılmıştır. Sistem tartışmalarının temelinde Almancanın yeni yazım kuralları ile ilgili tartışmalar vardır.[427] Bu tartışma, 1925 yılında Moskova'daki Halk Eğitim Komiserliği'nde Alman Merkezî Ofisi tarafından başlatılsa da öğretmenler tarafından onaylanmamıştır.[428]

Bu zorluklara rağmen, Volga-Alman Cumhuriyeti'ndeki eğitim sistemi, okur-yazarlığı arttırarak cehalete karşı mücadele etmiştir. Buna rağmen okuma yazma bilmeyenlerin oranı 1927/28'de %21'den %28'e çıkmıştır. Sovyet Komünist Parti Kongresi kararına göre Volga Alman Cumhuriyeti'nde eğitim 8 yıldan 11 yıla çıkarılmıştır.[429] Ders kitaplarındaki iyileşme ancak 26 Mart 1933'te tüm okulların ders kitaplarının standart hale getirilmesiyle olmuştur.[430] Kültürel çalışmalardaki ihmalin Almanya'daki siyasî olaylardan kaynaklandığı da belirtilmelidir. 1930'larda okul sayısı hızla artmıştır. 1937'de Volga-Alman Cumhuriyeti'nde 103.900 öğrencisi olan 421 okul tespit edilmiştir. Bunların arasında 79 bin Alman çocuğunun

424 Margarete Woltner, "Wolgadeutsche Schulprobleme", *Osteuropa*, C. 10. 1934-35, s. 624.
425 Woltner, *a.g.e.*, s. 623.
426 Fiedrich Mattern, "Die Programme des Staatsgelehrtenrates und ihre Anwendung in unseren Schulen", *Zur Neuen Schule*, Heft 3, 1925, s. 10-14.
427 "Resolution der Kronauer Lehrerkonferenz", *Zur Neuen Schule*, 25 Aralık 1925, s. 35.
428 Bernhard Bartels, "Die Noie Doitsche Rechtschreibung", *Zur Neuen Schule*, Heft 3, 1925, s. 49-53.
429 Eisfeld, *Autonome*, s. 58.
430 Woltner, *a.g.e.*, s. 625.

katıldığı, Almanca eğitim veren 257 okul vardır.[431] 1938'de öğretmen sayısı 3.326'ya ulaşmıştır. İlkokul sisteminin kurulmasıyla birlikte, teknik ve yükseköğretim sistemi de aynı zamanda geliştirilmeye devam etmiştir. Sovyet Rusya'da Halk Eğitim Komisyonu'nun onayı ile Saratov Çalışma Fakültesi'nde Almanca bölümü kurulmuştur.[432]

Bu kurum Eylül 1925'te öğretime başlamıştır ve üç yıllık kurslarla işçi ve çiftçileri bir üniversiteye veya teknik yüksekokula hazırlamak amaçlanmıştır. 1927'de 59 öğrenciden 51'i Volga-Alman Cumhuriyeti'ndendir.[433] Volga-Alman Cumhuriyeti'nde teknik kolejler ve üniversiteler kurulmuştur. 1931'de Volga-Alman Cumhuriyeti'nde on teknik kolej, iki Alman İşçi Fakültesi, bir Alman Pedagoji Enstitüsü ve Parti Koleji öğretim faaliyetlerinde bulunmuştur.[434] Bu üniversite ağı 1938 yılına kadar genişletilmiştir. O zamanlar Volga-Alman Cumhuriyeti'nde dört yıllık öğretmen koleji, bir ziraat koleji ile yüksek ziraat okulu, üç işçi fakültesi ve on bir teknik merkez vardır.[435]

1923 yılında kurulan Volga-Alman Devlet Yayınevi'nin gelişimi Halk Eğitim Komiserliği tarafından finanse edilmiştir. Çünkü okullar için gerekli çocuk kitapları, gazeteler ve propaganda materyalleri burada yayımlanmaktadır. 1924 yılında 37 başlıkta 180 adet kitap bastırılabilmiştir. İlk üç yıl 188 başlıkta kitap basılmıştır.[436] 1930'larda üretim hızla artmış ve 1933 ile 1955 yılları arasında 2.861.000 kopya dolaşımıyla 555 başlığa ulaşılmıştır. Bunlar arasında 1.472.000 kopya dolaşımı olan 176 okul kitabı vardır.[437] 1941'in sonlarında, Alman Devlet Yayınevi'nde 92 ders kitabı, teknik ve tarımsal sorunlar üzerine 68 yayın ve eğlence literatüründen 46 eser olmak üzere 233 Almanca kitap yayımlanmıştır.[438] 1935'te Sovyetler Birliği genelinde 40 Almanca gazete yayımlanmıştır. Bunlardan sadece 21

431 Bohmann, *a.g.e.*, s. 62-63.

432 Woltner, *a.g.e.*, s. 87.

433 Andrei Dulson, "Die Deutsche Abteilung bei der Arbeiterfakultät der Saratower Universität" *Wolgadeutsches Schulblatt*, 1927, s. 317- 322.

434 Eisfeld, *Autonome*, s. 59.

435 Большая советская энциклопедия, том 41, Москва, 1939, С. 603.

436 H. Ziegler, "Über die wissenschaftliche- methodische Arbeit des Kommissariats für Volksaufklirung der Republik der Wolgadeutschen", *Zur Neuen Schule*, C. 3, 1925, s. 54-57.

437 H. Hansen, "Der Deutsche Staatsverlag der Wolgarepublik", *Das Neue Rußland*, Heft 9/10, 1926, s. 45.

438 Fleischhauer, Pinkus, *a.g.e.*, s. 202.

tanesi Volga-Alman Cumhuriyeti'nde yayımlanmış, en büyük gazete olan "Nachrichten" ise Engels'te yayımlanmıştır.[439]

1 Ocak 1924'te Volga Almanları Cumhuriyeti'ndeki okul ağı, 331 ilkokul, 13 yedi yıllık okul ve 3 dokuz yıllık okul olmak üzere toplamda 347 eğitim kurumundan oluşuyordu. Okullar seviyelerine göre sadece Almanca ya da Rusça-Almanca olarak eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmiştir. Volga Almanları Cumhuriyeti kurulduğu sırada Alman kolonilerinin okul sistemi oldukça yıpranmış haldeydi. 1914'ten 1928'e kadar Alman çocuklarının eğitim seviyesi yarı yarıya düşmüştür. 1914'te Alman çocuklarının okuryazarlığı, Rusya İmparatorluğu ortalamasının üzerindedir.[440]

Yeni ekonomi politikasının devam ettiği yıllarda, Volga Alman çocuklarının okuma yazma durumu düzelmemiştir. Eğitim sisteminin kötü olmasının ana nedenleri; öğretim kadrosu, eğitim literatürü ve okul binalarının yetersizliğidir. Devrimi kabul etmeyen birçok eski öğretmen sınır dışı edilmiş, baskı altına alınmış ya da göç etmek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan devrime katılan öğretmenler ise önce partiye, sonra da ekonomik hayata girmişlerdir. Kıtlık yıllarında pek çok öğretmen kendilerini ve ailelerini kurtarmak için uzmanlık alanlarını değiştirmek zorunda kalmıştır. Öğretmenler, iç savaş ve kıtlık yıllarından sonra da düşük ücretler almaya devam etmiştir. Maddî yardım dağıtımında neredeyse ikinci sırada yer almışlardır. Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Andrey Bubnov 12 Aralık 1925'te Volga Alman Cumhuriyeti'ndeki öğretmenlerin içinde bulunduğu durum hakkında değerlendirmeler yaparak bu durumun düzeltilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.[441]

Volga Alman Cumhuriyeti'ne öğretmen yetiştirmek için Sovyetlerin tamamında uygun koşullar sağlanamamıştır. Yedi yıllık okullardan ve liseden mezun olanlar ilkokullarda öğretmen olabilmiştir. Öğretmenlerin küçük bir kısmı, Markstadt'taki Pedagojik Teknik Okul tarafından eğitilmiştir. Yedi yıllık Alman okulları ve ortaokullardaki öğretmenler kendilerini daha zor bir durumda bulmuştur. Bu seviyedeki okullara, Rus okullarında yetişen öğretmenler tercih edilmiştir. Fakat bu da etkili bir çözüm olmamıştır. Volga

439 Bohmann, *a.g.e.*, s. 63.

440 Нина Эмельевна Вашкау, *Школа в немецких колониях Поволжья*, Волгоград, 1998. С. 126-127.

441 Johannes Schaufler, *Die wolgadeutsche Schule einst und jetzt*, Engels, 1933, s. 28.

Alman Cumhuriyeti'ndeki Alman okullarında çeşitli uzmanlık alanlarında yaklaşık 2 bin öğretmen eksiği vardır.[442]

Eğitim sistemine yapılan bu müdahale Alman okullarının mevcut eğitim seviyesinde ciddi bir düşüşe neden olmuştur. Volga Almanları bölgesindeki okulların %39'u yedi yıllık okul, %38'i ortaokul, %50'si ise yüksekokuldur. 1920'lerin ikinci yarısında ise Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin liderliği Alman çocuklarının eğitimi ile ilgili sorunlar için Moskova'daki parti merkezine ve Sovyet organlarına başvuruda bulunmuştur. Başvuruda, bir Alman Pedagoji Enstitüsü ile bir Alman İşçi Fakültesinin oluşturulması istenmiştir. Buradaki amaç Alman gençlerinin üniversitelere kabul edilmesini sağlayarak Alman Pedagoji Enstitüsü'nden mezun olup öğretmen olmalarını teşvik etmektir.[443]

Komünist Parti merkezi, Volga Almanları Cumhuriyeti'nden gönderilen dilekçelere uzun süre cevap vermemiştir. Yerel yetkililerin talepleri ise iki yıldan daha uzun süren bir çabanın sonunda kabul edilmiştir. Almanlar arasında Sovyet kültürünün inşa edilmesinde, bu çabaların sonuçsuz kalması etkili olmuştur. 1920'lerin başındaki iç savaştan sonra Ukrayna ve Kırım'daki ulusal okul sistemi Volga bölgesinden daha kötü durumdadır. Yeni sosyal sistemde okulların işlevleri kökten değişmiştir. Alman okullarında, komünist ideallere adanmış yeni bir nesil yetiştirilmesi beklenmiştir. 1924 yılında bölgede 566 Alman okulu faaliyet göstermiştir. 1929 yılına gelindiği zaman bu sayı Volga Almanlarının içinde bulunduğu Güney Rusya'da 625'e çıkmıştır.[444]

Alman çocuklarının %97,4'ü devlet okullarında eğitim-öğretim faaliyetlerine dâhil edilmiştir. Volga Alman Cumhuriyeti sınırları içerisinde eğitim dili Almanca olan 2 endüstri, 6 ziraat ve 1 pedagojik teknik okula ek olarak, Odesa Alman Pedagoji Enstitüsü vardır. Ancak bölgede faaliyet gösteren hiçbir eğitim kurumu, öğretmen yetiştirme sorununu tam olarak çözememiştir. Öğretmen eksikliği kısmen de olsa kurslarla telafi edilmiştir.[445]

Kafkasya'daki Alman köylerinde ilkokul eğitim sistemi 1920'lerin ortalarında Volga bölgesinden gelen destekle hızla restore edilmiştir. Alman kolonilerinin hepsinde ilkokullar açılarak öğretmen sayısı arttırılmıştır. Okulların açılması, istihdamı ve öğretmen maaşları için ek vergilerden

442 PA-AA; R 62443, Schulbücher für den Unterricht deutscher Kinder in Russland.
443 Schaufler, *a.g.e.*, s. 30.
444 BArch, R 57/7379, Bericht über die Deutsche Schule.
445 Ваншкау, *a.g.e.*, C. 129.

yararlanılmıştır. Öğretmen sorunu 1920'lerin sonuna doğru Volga bölgesinde de devam etmiştir. Bu durum yerel Alman nüfusu ile devlet organları arasında birçok soruna ve çatışmaya yol açmıştır. Rusya'nın farklı bölgelerinde yer alan Alman okulları yerel halkın destekleri ile idame edilmiştir. Okul eğitimini organize etmek için, izinsiz açılan okullar Sovyetleştirilerek önlem alınmıştır.[446]

Volga Almanlarının okullarında eğitimin kapsamı ve kalitesi yalnızca devlet politikasına değil, aynı zamanda yerel yönetimin bu konudaki tutumuna da bağlı kalmıştır. Yerel yönetimin temel eğitimi desteklediği bölgelerin tamamında tüm Alman çocukları ilkokul eğitimini tamamlamıştır. Eğitimin gözardı edildiği bölgelerde ise okulların altyapısı neredeyse yoktur. Volga Almanları bölgesinde yetişkin eğitimine dair sorunların çözümleri de okullar aracılığıyla sağlanmak istenmiştir. Volga Almanlarının parti organları, bu konuda defalarca kampanyalar yürütseler de etkisiz kalmıştır. Yetişkin eğitimini engelleyen sorunların başında öğretmen eksikliği, öğretim malzemelerinin eksikliği ve yerel yetkililerin ilgisizliği gelmektedir.[447]

1920'li yıllarda Volga Alman Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kültürel kurumları aşağıdaki gibidir:

Kültür ve Eğitim Kurumları	1924	1928
Kütüphane	33	34
Okuma ve çalışma odaları	36	80
Müze	2	2
Çeşitli kulüpler	33	35
Sinema salonları	3	14

Tablo 7. Volga Almanları Cumhuriyeti Kültür Kurumları Sayısı

Verilerden de anlaşıldığı üzere, Volga Almanları Cumhuriyeti'nin kültürel hizmetleri alanında gözle görülür bir artış olmamıştır. Volga bölgesindeki mevcut kütüphane ve okuma salonlarında ciddi bir kitap sıkıntısı yaşanmıştır. Alman kütüphanelerinin çoğunda yok denecek kadar az kitap vardır.

446 Александр Ф. Эфиров, *Нерусские школы Поволжья, Приуралья и Сибири, Москва*, 1948 С. 4-10.

447 PA-AA; R 62443; *Die Bücherhilfe für die Deutschen Schulen in Russland.*

Yerel gazete ve dergiler yetersiz miktardadır. Okuma odaları yetersizdir. Sovyetler Birliği'nin merkezî yayınevleri, Alman edebiyatından örnekler yayımlamamıştır. Pokrowsk'taki düşük bütçeli yayınevi malî sıkıntılara rağmen her zaman ders kitapları ve sosyo-politik literatürü yayımlamaya devam etmiştir. Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde yayımlanan okul literatürü, sınırlı sayıda olmasına rağmen Sovyetler Birliği'ndeki diğer Alman bölgelerine de dağıtılmıştır. Ekonomi literatürü yetersiz sayıdadır.[448]

Kaynak yetersizliği ve ideolojik kaygılardan dolayı, yurtdışından Alman edebiyatı örneklerinin satın alınması güçlükle gerçekleşmiştir. 1928 Aralık ayında, birçok dilekçeden sonra Moskova, Alman edebiyatı eserlerinin satın alınması için 300 bin ruble ayırmıştır. Alınan literatürün tamamına yakını Volga Alman Cumhuriyeti'ne gönderilmiştir. Volga Almanları bölgesinde sinema salonu açılmıştır. Ekim Devrimi'nin 10. yılı münasebetiyle ilk film çekilmiştir. "Stenka Razinin Halısı" adındaki romanın filmi yapılmıştır.[449] Sinema dışında radyo yayınları da başlamıştır. Bir yıl içinde 13 radyo yayını yapılmıştır.

0. Dinî Yapı

XX. yüzyılın başında, Alman nüfusun yaklaşık yüzde beşi Protestandır. Ayrıca 1917'de Rusya'da yaklaşık 3,7 milyon Lutheryan yaşamaktadır. Riga, Reval ve Ösel hariç olmak üzere, 202 merkez ve güney valiliklerde 539 Lutheryan cemaat oluşmuştur. Baltık eyaletlerinde 665 Lutheryan kilisesi kaydedilmiştir. Çoğu taştan yapılmış kilise binalarının yarısından fazlası kırsal alandadır. 1917'de Lutheryanların %72'si Alman, %28'i Rusya'da yaşayan diğer milletlerdendir. 1914'te kiliselerde 198 Lutheryan papaz çalışıyorken 1918 yılına gelindiğinde bu sayı 209'a yükselmiştir.[450]

1905 yılında Rusya'daki en büyük Lutheryan cemaatleri Alman kolonilerindedir. Frank (28.039), Norka (23.179), Böttinger (19.762), Nab (19.046), Volhiyan kolonisi ile bağlantılı olan Roschischtasche (18.000) ve Heimtal (17.949) kolonilerinde Lutheryanlar yaşamaktadır. Lutheryan cemaatinin en büyükleri arasında 17.000 üye ile Moskova ve 16.400 üye ile Saratov toplulukları yer almıştır. Lutheryanlara ait en eski kilise 1576'da

448 BArch, R 57/7379, Bericht über die Deutsche Schule.

449 Бела *Иллеш*, *Ковер Степана Разина*, Москва, 1925, С. 34-40.

450 *Виктор* Дённингхауз, *Революция, реформа и война. Немцы Поволжья в период заката Российской империи*, Саратов, 2008, С. 57.

Moskova'da, 1580'de Novgrad'da, 1686'de Arkhanskels'te, 1704'te ise Petersburg'da kurulmuştur.[451]

Öte yandan 1897-1907 yılları arasında Joseph Kruschinsky (1865-1940) editörlüğünde çıkan Klemens dergisi, Roma-Katolik cemaatine yönelik yayınlar yapmıştır. Daha sonra bu dergi, Odesa'da "Deutsche Rundschau" gazetesine ek olarak sunulmuştur.[452] Bu süreli yayınlarda dinî içerikler yoğunlukta olmasına rağmen, "politika, tarım, dünya ve kilise" gibi kategoriler de yer almıştır. 1917 yazından itibaren "Deutsche Stimmen aus dem Wolgagebiet" gazetesi Saratov'da Mariental kolonisinde yayımlanmıştır.[453] Katolik basınının editörleri çoğunlukla rahiplerdir. XX. yüzyılın başlarında Güney Rusya'daki Mennonit cemaatlerininin "Der Botschafter" gazetesinde makaleleri yayımlanmıştır. J. Kessler, A. Zerr, K. Keller, T. Meyer, M. Schrenk gibi yazarlar sadece cemaatlerin tarihini değil, aynı zamanda kolonilerin tarihini de bir bütün olarak yazmışlardır.[454]

Lutheryan cemaatlerin manevî ve ekonomik alandaki etkileri daha fazladır. Katoliklerin ülke yaşamına sosyal katkıları devlet tarafından engellenmiştir. Sovyet hükümeti din karşıtı politikalarla, ülkedeki dinî toplulukların faaliyetlerini resmî olarak durdurmuştur. Geleneksel Alman kiliseleri ve organizasyon yapıları da dağıtılmıştır. 11 Aralık 1917 tarihli kararnameye göre Alman kiliselerinin eğitim tesisleri Halk Eğitim Komiserliği'ne devredilmiş ve böylece binlerce bucak okulu kaybedilmiştir. Ayrıca Volga Cumhuriyeti'nde halk; vaftiz, evlilik ve ölüm kayıtları gibi dinî belgelerin Almanca olarak tutulması ve saklanması hakkından da mahrum bırakılmıştır.[455]

Sovyetler Birliği'nde yaşayan Almanların kimliklerini belirleyen en önemli faktör dindir. Dinî gruplar ve kiliseler özellikle bu dönemde kırsal kesimde kalmıştır. Alman din adamları, Sovyet hükümeti tarafından yürütülen din karşıtı kampanyalarla ve baskıcı eylemlerle sürekli tacize maruz bırakılmıştır. Sovyet iktidarının baskın olmadığı ilk dönemde din karşıtı kampanyalar etkili olamamıştır. Ancak zamanla parti çevreleri, kırsal kesimde yaşayan Almanların dinlerine bağlı olmalarından rahatsızlık duymuşlardır. Katolikler,

451 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 205.

452 Дённингхауз, *a.g.e.*, C. 61.

453 Hendrik Sittig, *Deutschsprachige Zeitungen in Russland, Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, Stuttgart, 2004, s. 114.

454 Paul Langhans, "Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Rußland", *Deutsche Erde*, 1905, s. 124.

455 Дённингхауз, *a.g.e.*, C. 60.

Lutheryanlar ve Mennonitler arasında çalışan nüfusun malî kaynaklarının yeterli olduğu raporlanmıştır.[456]

Komünist Parti yetkilileri, kiliseyi devletten ayırıp iç savaş ve kıtlık yıllarında kiliselerin ekonomik gücünü sekteye uğratmıştır. Buna rağmen kiliseler, kitlelerden büyük bir destek gördüğü için bu politikadan, faaliyetlerin durdurulması bir yana, çok az etkilenmişlerdir. Kiliseler üzerinde ekonomik baskı kuramayan Sovyet hükümeti, dinî mezhepler içerisindeki mezhepsel bölünmeyi desteklemiştir. Örneğin farklı fikirleri ile kilisede ibadet etmeyi reddeden Revizyonist (обновленцев) hareketi desteklenmiştir.[457] Ortodoks kilisesinde meydana gelen benzer bir bölünme, Alman nüfusu birleştiren mezhepleri de tehdit etmiştir. Katolik ve Mennonitler için de geçerli olan bu bölünme tehdidi Lutheryanlar için oldukça zayıftır. Sovyet iktidarının ilk yıllarında yapılan komünist fikirlerin propagandası Protestan idealleriyle çakışmıştır..

Komünist Parti, bazı cemaatlerden aktif destekçi bulmuştur. Propaganda etkisinin en çarpıcı örneği, Volga bölgesinde aktif bir ateist propagandacı haline gelen vaiz ve öğretmen Aleksandır Mattern'in faaliyetleridir.[458] Lutheryan kilisesine bağlı olan Revizyonistler, Özgür Kiliseciler ve Ortodoks kilisesine bağlı olan Revizyonistler, kiliseden bağımsız olduklarını ilan etmişlerdir. Volga bölgesinde Ukrayna, Sibirya ve Kafkasya'da farklı mezhep toplulukları ortaya çıkmıştır. Lutheryan kilisesinden ayrılan bazı gruplar Baptizme geçmiştir. Lutheryanların geleneksel iç yaşamının parçalanma sürecine, kilise liderlerinin temsilcisi olan Vaiz Teodor Meyer ve A. Malmgren arasındaki liderlik mücadelesi eşlik etmiştir.[459]

1920'lerin ortalarından itibaren idarî baskılar artarak devam etmiştir. Bunlara ek olarak Transkafkasya bölgesindeki cemaatin Rusya Lutheryan Kilisesi'nden ayrılışı ve bağımsız bir Lutheryan Kilisesi'nin kurulması, Volga cemaatlerinin bağımsızlığını ilan etmesi, Ukrayna ve Sibirya topluluklarının Lutheryan öğretileri gözden geçirme talebi, siyasî ve sosyal değişiklikler, Rusya Almanlarının dinî yapısını derinden etkilemiştir. Almanların dinî

456 Дённингхауз, *a.g.e.*, C. 64.

457 Людмила Борисовна Захарова, "обновленческий раскол 1920-х гг. в русской православной церкви, известия высших учебных заведений" *Поволжский регион*, Но. 1 (25), 2013, C. 54-56.

458 Christoph Gassenschmidt, *Von der Revolution und der Partei getäuscht, Die Autonome Sozialistische Sowjetrepublik der Wolgadeutschen.* Bonn, 1999, s. 157.

459 Ольга Лиценбер, *Евангелическо-лютеранская церковь Святой Марии в Саратове (1770—1935)*, Саратов, 1995, C. 64.

cemaatleri zamanla Baptizm, Stundizm ve Adventizm gibi gruplardan ayrılmıştır. Dans Eden Kardeşler Гюпферство (танцующие братья) ve Öğrenciler (штунденгенгеры) gibi dinî gruplar Sibirya, Kafkasya ve Türkistan bölgesine doğru yayılmıştır.[460]

Baptisler, Evanjelistler, Mennonitler, Adventistler ve Malakanlar gibi farklı gruplar, yaşamlarını Kırgızistan'da sürdürmüştür. 1920'lerin ortasında mezheplerin büyümesi önemli oranda artmıştır. İç savaşın zorlu yılları, yıkım ve kıtlık gibi önemli faktörler, mezhepçiliğin gelişmesi için verimli bir zemin hazırlamıştır. Başta Protestanlık olmak üzere çeşitli mezheplerin etkisi güçlenmiştir. Volga Almanları Cumhuriyeti'nde Dans Kardeşliği mezhebi mensubu olanlar 1920'li yılların başında yaklaşık 15 bin kişiye ulaşmıştır. Köylüler ve fakirler Betbruder organizasyonu etrafında organize olarak birbirleriyle dinî dayanışma içinde olmuşlardır.[461]

Volga Almanları Cumhuriyeti'nde Birinci Kolektif Çiftçiler Kongresi 8-11 Aralık 1929 tarihinde toplanmıştır. Burada kolektif çiftlik hareketinin bir parçası olan kiliselerin kapatılması kararı alınmıştır. Kiliselerin tasfiyesi, halka duyurmak amacıyla dinî bayramlara denk getirilerek köy meclisleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Markstadt Örgütü Başkanı L. Camphausen'in Katolik Kilisesi'ni bırakmaya zorlanması, Volga Almanları arasında büyük bir rahatsızlık yaratmıştır. Kilisenin, Militan Ateistler Birliği'nin kültürel ihtiyaçlarının karşılanması için silah zoruyla devlete devredilmesi, dönemin basınında yer almıştır. Açılan dava sonucunda baskı yapan Ateist Birlik üyeleri iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Fakat yüksek mahkeme bu cezayı ertelemiştir.[462]

Köy toplantılarında, dindar Almanların karşılaştıkları sorunları ele alan mektuplar yazılmasına karar verilmiştir. Kiliselerin yeniden açılmasını talep eden dilekçeler, Sovyet hükümeti tarafından görmezden gelinmiştir. Dilekçelerin her seferinde reddedilmesi için yeni bir gerekçe bulunmuştur. Volga Almanları, Saratov ve Baltzer gibi şehirlerde kiliselerin zorla kapatılmasını

460 Алфред Айсфелд, *Из истории немцев Кыргызстана. 1917 - 1999*, Бишкек, 2000, С. 50- 53.

461 *Елена Алексеевна Петрова, "Государственно-Церковные Отношения В Саратовском Поволжье В Середине 1920-Х Годов", Государственно-Церковные Отношения В Саратовском Поволжье, Саратов, 2017*, С. 538.

462 Жанна Владимировна Яковлева, "Особенности антирелигиозной кампании в немецких селах Саратовского Поволжья в конце 1920-х –первой половине 1930-х годов", Образование, жизнь и судьба немецких поселений в России, атериалы 15-й Международной научной конференции, Москва, 2016, С. 210.

protesto etmek için bir araya gelmiştir. Bu konudaki en büyük protesto 5 Haziran 1930'da Marksstadt'ta yapılmıştır. Binlerce Lutheryan, kiliselerinin kapatılmasına karşı çıkmıştr. Gösteride etkin olan pek çok kişi tutuklanmıştır.[463]

Saratov Komünist Parti yönetiminde, din karşıtı politikaların açık bir şekilde yürütülmesinin olumsuz sonuçlar doğuracağı fikri öne çıkmıştır. Din karşıtı propagandanın sistematik bir şekilde yürütülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Kolektifleştirme ile beraber yürütülen ateist propaganda, Volga Almanları arasında huzursuzluğu arttırmıştır. 1930'ların sonuna doğru, baskı altında yürütülen Lutheryan ve Katolik kiliselerin merkezî faaliyetleri durmuştur. Her iki merkezin kiliseleri baskı politikasından zarar görmüştür. Sovyetler Birliği'ndeki 317 Lutheryan kilisesi ve 856 ibadethane kapatılmıştır. 200 Papaz, siyasî baskıya maruz kalarak toplama kamplarına gönderilmiştir.[464]

Ateist propagandayı aşarak kilise faaliyetlerini gizlice sürdüren pek çok Lutheryan, yetkililer tarafından tespit edilerek yargılanmıştır. Hapis cezasının yanı sıra yaşları ilerlemiş kişiler, Kazakistan bölgesine sürgün edilmiştir. Caydırıcı olması amacıyla din adamlarına daha ağır cezalar verilmiştir. Mennonit cemaatinin dinî birliğinin merkezi, Ukrayna'daki Moloçnaya Voda (Sütsu) bölgesidir. Dinî merkezi ise Şenzee kolonisindedir. Üç kişiden oluşan komitenin toprakları, kolektifleştirme politikası kapsamında ellerinden alınarak devlete devredilmiştir. Siyasî baskılara rağmen hayatta kalmayı başarabilen Katolik ve Lutheryan kiliseler, Mennonit ve Baptist cemaatler, sürekli baskı altında kalarak izole bir şekilde hareket etmişlerdir. Alman kolonilerinin çoğunda dinî yaşam Sovyet hükümetinin acımasız önlemlerine rağmen devam etmiştir. Mariental kolonisinde 24-25 Aralık 1935 tarihinde Noel Gecesi dinî usullere göre kutlanmıştır.[465]

Volga bölgesindeki Lutheryan ve Katolik kiliselerin pek çoğunun yıkılarak yağmalandığı raporlandırılmıştır. Kiliselerin yıkıntılarıyla okullar, hastaneler ve barajlar inşa edileceğine dair propaganda yapılmıştır. Alman halkının bayramları ve gelenekleri, dinle yakından ilişkilidir. Bolşevik rejim, inanca darbe vurarak, ulusal kültürü ve kimliği de Ruslaştırmak istemiştir.

463 Amburger, *Protestantismus in Rußland*, s. 20.

464 Schnurr, *a.g.e.*, s. 55.

465 PA-AA; Botschaft Moskau 372, Bericht über die Lage Kirche in der Autonomen Republik der Wolgadeutschen.

1930'lu yıllarda giderek artan ateist propaganda, komünist propagandanın güçlenmesine neden olmuştur.

Volga bölgesine gelen Almanlar arasındaki Katolik mezhep mensubları Ortodosk kilisesi ile gerilim yaşadıkları için yetkililere karşı temkinli yaklaşmışlardır. Volga bölgesine gelenler arasında 40 koloniye dağılmış 6 bine yakın Katolik olduğu kaydedilmiştir. Yeterli din adamı olmadığı için belirli kısıtlamalarla din adamlarının gelmesine izin verilmiştir. Fakat Almanya'daki din adamları kolonistlerin çağrısına kulak vermemiştir. Dinî ritüellerini uzun süre belirli bir kiliseye bağlı olmadan devam ettiren Katolikler, Belarus Başpiskosposluğu'nun kurulmasıyla kiliselerini inşa edebilmişlerdir. Saratov, Samara ve Astrahan vilayetlerinde kurulan Roma Katolik kiliseleri dinî hizmet vermiştir. 13 Kasım 1804'te çıkan kanun ile bu kiliselerin yetki alanları, Rus hükümeti tarafından belirlenmiştir.[466]

Kilise, komünistler tarafından ciddi bir ideolojik düşman olarak görülmüştür. Bununla birlikte, 1921 Köylü Ayaklanması'ndan sonra din adamları baskı altına alınmıştır ve kilise, Sovyet politikalarının şiddetine maruz kalmamak için tarafsız bir pozisyon almaya zorlanmıştır.[467] Sovyet devlet görevlilerinin raporlarında durum, "Volga Almanları bölgesindeki Lutheryan ve Katolik din adamlarının yaşamı, dinî kültürlerine hizmet etmekten ve maddî durumlarını iyileştirmeye çalışmaktan öteye gitmiyor," şeklinde değerlendirilmiştir. Parti ve Komsomol örgütlerinin yürüttüğü ateist propaganda pratikte başarılı olamamıştır. Aksine, nüfusun yaşadığı trajik olaylar dindarlığın artmasına neden olmuştur. Ancak bu dindarlık, Volga Almanları için geleneksel dinî eğilimler doğrultusunda gelişmemiştir. Baskılar karşısında Lutheryan ve Katolik mezhebin farklı fraksiyonları gelişmiştir. Yeni fraksiyonlar Dans Eden Kardeşler (Поющие братья, танцующие братья) gibi isimlerle aktif olmuşlardır.[468]

IX. VOLGA ALMANLARI CUMHURİYETİ'NİN TASFİYESİ

22 Haziran 1941'de Alman-Sovyet Savaşı'nın patlak vermesiyle Volga Almanlarının durumu aniden değişmiştir. Ağustos 1941'de ordu ve Rusya Sovyetleri Kongresi'nin muharebe özel birimleri, Volga-Almanya Cumhuriyeti'nin farklı bölgelerine dağıtılmıştır. Sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır.[469]

466 Stricker, *Religion in Russland*, s. 60.

467 Gerhard Simon, *Nationalismus und Nationalitätenpolitik in der Sowjetunion, Von der Totalitären Diktatur zur nachstalinischen Gesellschaft*, Baden-Baden, 1986, s. 129.

468 Stricker, *Religion in Russland*, s. 62.

469 Eisfeld, *Die Rußlanddeutschen*, s. 119.

28 Ağustos 1941'de SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı'nın "Volga Bölgesi'ndeki Almanların Yeniden Yerleşimi Hakkındaki" Kararı "Nachrichten" gazetesinde yayımlanmıştır.

Askerî otoritelerden gelen haberlere göre; Volga Alman bölgesinde binlerce, hatta on binlerce bozguncu ve casus vardır. Almanya tarafından verilecek bir sinyalle Volga Almanlarının çoğunlukta olduğu bölgelerde sabotaj eylemlerinin yapılabileceği iddia edilmiştir. Volga Almanları arasında çok sayıda iki taraflı casusun varlığı Sovyet yetkililerine bildirilmiş ve sonuç olarak Sovyet halkının düşmanları olarak gösterilen Volga'daki Alman nüfusun, Almanlar tarafından Sovyet gücünün ortasında gizlenmiş olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, istenmeyen olaylardan kaçınmak ve kan dökülmesini önlemek için SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı, Volga bölgelerindeki tüm Alman nüfusun diğer alanlara taşınmasını gerekli görmüştür. Bu nedenle Alman nüfus için Altay, Kazakistan ve diğer komşu bölgelerde, Novosibirsk ve Omsk bölgelerinde ekilebilir alanlar tahsis edilmiştir. Devlet Savunma Komitesi'ne "derhal Volga Almanlarının yerleştirilmesi ve yeni bir yerleşim planı oluşturulması" talimatı verilmiştir.[470]

Sözde "yeniden yerleşim" politikasının, masum Volga Almanlarının sınır dışı edilmesinden başka bir şey olmadığı ileri sürülmüştür. 28 Ağustos 1941'deki sınır dışı kararına dayanılarak Volga-Alman Cumhuriyeti bölgesinden yaklaşık 400.000 Alman sınır dışı edilmiştir.[471] 7 Eylül'de, Volga Almanlarına ait alanların Saratov ve Stalingrad alanlarına bölünmesi kararı alınmıştır.[472] 29 Nisan 1937 tarihli kararnameyle, Volga Almanları ASSR anayasasının 15. maddesi ve Volga Alman Cumhuriyeti organlarının yetkilerini belirleyen anayasanın 18. maddesi ihlal edilmiştir. Volga-Alman Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla yaşanan trajik olayların seyri, yeni bilgi ve belgeler sayesinde yeniden ele alınmıştır.[473]

1941 Ağustos ayında General Serov liderliğindeki bir grup Alman paraşütçü, Volga bölgesine düşmüştür. Bu olay, Volga köylerinde saklanan askerlerin bölgede yaşayan Alman nüfus tarafından desteklendiğinin kanıtı olarak kabul edilmiştir. Paraşütçülerin bulunduğu köyler hemen

470 Reinhart Maurach, *Handbuch der Sowjetverfassung*, München, 1955, s. 348.

471 Alexander Vvedensky, "The Volga Germans and Other German Groups", Genocide in the USSR, Studies in Group Destruction, *Institut fort he Study of the USSSR*, Series I, Nr. 40, München, 1958, s. 52.

472 Eisfeld, *Die Rußlanddeutschen*, s. 119.

473 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 308.

tasfiye edilmiştir.[474] Buna ek olarak, on binlerce Volga-Almanı evlerinde öldürülmüştür.[475] Öldürülen birçok kişinin evinde gamalı haç bayrakları veya kâğıt bayraklar bulunmuştur.[476] Volga-Alman Cumhuriyeti böylece dağıtılmıştır. 2 Eylül 1941'de, sınır dışı edilecek olan Volga Almanlarının kaydı, Volga-Alman Cumhuriyeti topraklarının birçok yerinde kurulmuş özel ofislerde tutulmaya başlanmıştır.[477]

Volga Almanlarının yeniden yerleşiminde görev alan V. Volzanin tarafından; Komünist Parti'nin sınırdışı etme emrine göre, sınır dışı edilen kişilerin sadece bir ton bagaj taşıma hakkı olduğu ifade edilmiştir. Bu emir, hayvanların ve diğer taşınır varlıkların geride kalması anlamına gelmektedir. Taşınmaz malların nakdi değeri ise yeniden yerleşim için hedeflenen bölgeye varıldığı zaman değerine yakın bir oranda ödenecektir. Kurum ve kuruluşlarda çalışanlara ise günlük yevmiyeleri ödenecektir.[478] Bununla birlikte konutlar, çiftlikler, tarım envanterleri ve mobilyalar, sürgünden önce hükümet yetkilileri tarafından değer tespitleri yapılarak makbuz karşılığında teslim alınmıştır.[479]

Volga Almanlarının sürgünü, 13-15 Eylül tarihleri arasında başlamış ve yolcular vagon başına 40 ila 60 kişi alabilen yük trenlerine bindirilmiştir.[480] Ulaşım koşullarının ne kadar zor olduğu, sınır dışı edilen bir Volga Almanının mektubunda görülmektedir. Söz konusu mektupta yolculuk şartları şöyle özetlenmiştir: "Pensa şehrine ulaşmamız yaklaşık iki hafta sürdü. O zamana kadar bir kere bile su verilmedi. Yanımıza aldığımız su ise çoktan tükenmişti. Yük vagonlarının kapıları sıkıca kapatılmıştı. Havasızlık oldukça korkunçtu; pek çok kişi havasızlıktan yolda öldü." [481]

Volga Almanlarının bir kısmı Uralların doğusundaki Çelyabinsk'e sürülmüştür. Bu kişiler 40 ila 60 derece sıcaklıkta aç ve susuz olarak haftalarca yolculuk yapmak zorunda kalmışlardır. Rus ikliminin koşullarına alışkın olmalarına rağmen, başta kadın ve yaşlılar olmak üzere 30.000 ila 40.000 Volga Almanı sürgün sırasında ölmüştür.[482] Volga Almanlarının çoğu, Eylül

474 Fleischhauer, "*Unternehmen Barbarossa*", s. 312.
475 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 309.
476 Bohmann, *a.g.e.*, s. 73.
477 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 309.
478 Georg Geilke, "Rechtsfragen der Rückkehr zwangsausgesiedelter Bevölkerung in Ländern des Ostblocks "Das Recht auf die Heimat, Bd. 3, München, 1959, s. 123.
479 Eisfeld, *Die Rußlanddeutschen*, s. 121.
480 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 309-310.
481 Geilke, "*Rechtsfragen*, s. 123.
482 Bohmann, *a.g.e.*, s. 73.

ayı sonundan Ekim ortasına kadar Sibirya'ya, özellikle Kuzey Kazakistan'daki varış noktalarına ulaşmıştır.[483] Volga Almanları, birkaç hafta zaman alan sürgünden hemen sonra hasat çalışmalarına katılmak zorunda kalmışlardır. Hasat mevsiminden sonra, 18-65 yaş arasındaki tüm erkekler Ekim/Kasım 1941'de işçi ordusunda kullanılmak üzere çağrılmıştır.[484]

Volga-Alman Cumhuriyeti'nin erkek nüfusunun bir kısmı 28 Ağustos'tan önce seferber edilerek doğuya sürülmüştür.[485] 25 Şubat 1947'de SSCB Anayasası'nın 22. maddesine göre Volga Almanları, Sovyet topraklarında yer değişimine tâbi tutulmuşlardır. Sürgün kararnamesi ile Volga Alman Cumhuriyeti'nin tasfiyesi resmen doğrulanmıştır. Aynı kararname ile yeniden yerleşimcilere devlet tarafından yardım yapılması ve arazi verilmesi öngörülmüştür.[486]

483 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 310.

484 B. G., "Die Aussiedlung der Wolgadeutschen", *Heimatbuch der Deutschen aus Rußland*, 1966, s. 28.

485 Eisfeld, *Autonome*, s. 63.

486 Geilke, "Rehabilitierung", s. 52.

"Biz Ruslarda, genel olarak şu manasız, aklı yıldızlarda Fransız veya Alman romantiklerine rastlayamazsınız; hele Fransızlar, bütün Fransa barikatlarda can vermek üzere olsa, nezaket için olsun değişmez, ömürlerinin sonuna kadar aptal aptal yıldızlara şarkı söylemeye devam ederler. Biz de, Rus toprağında aptal bulunmadığını biliyoruz; Alman diyarlarından farkımız da budur".

Fyodor Dostoyevski, Yeraltından Notlar, İş Bankası Kültür Yayınları, s. 50

ALMANYA'NIN KOLONİ POLİTİKASINDA VOLGA ALMANLARININ YERİ

BÖLÜM 5

I. YURTDIŞI ALMANLIK TERİMİ ve ÇALIŞMALARI (AUSLANDSDEUTSCHTUM)

Yurtdışı Almanlığı (Auslandsdeutschtum) kavramı, Almanca konuşan, etnik olarak Alman olan, fakat Almanya sınırları dışında yaşayan Almanları ve faaliyetlerini karşılayan bir terimdir. Almanya'nın uluslararası alanda güçlü olmasını hedefleyen aydın ve tüccar sınıfı, "Yurtdışı Almanlık" teriminin gelişmesi adına çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Soy araştırmalarına bağlı tarih araştırmaları bağlamında, göç hareketlerini, siyasî ve kültürel olayları incelemek için dernek, kooperatif ya da enstitü kurularak çalışmalar yürütülmüştür.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Alman Konfederasyonlarının birleşmesi sürecinde yurtdışı Almanlarına olan ilgi eğitimli tüccar sınıf arasında artmıştır. Yurtdışı Almanları terimi ilk defa Wilhelm Stricker (1816-1891) tarafından 1848'te yayımlanan "Deutsche Auswanderer" dergisinde dile getirilmiştir. Stricker, Almanların göç hareketleri başta olmak üzere yurtdışındaki mevcudiyetleri hakkında araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaların temel amacı, Alman karakterinin çeşitli yönlerinin birleştirildiği bir anlayışı meydana getirmek ve Almanların millî değerlere yöneliminin pekiştirilmesini sağlamaktır.[1]

1871 yılında Alman birliğinin sağlanmasıyla yurtdışında yaşayan Almanlar sorunu basında sıklıkla gündeme taşınmıştır. Kilise örgütleri, kurdukları bağlantılarla, diasporanın refahı konusunda yapılması gerekenleri dile getirerek Alman hükümetine taleplerini sıralamıştır. Yurtdışında yaşayan Almanların kültürlerinin korunması için yaşadıkları bölgelerde okullar inşa edilmesine öncelik verilmesi istenmiştir. Bu amaçla 1881'de Alman okulları hedef alınarak *Genel Alman Okul Derneği* (Allgemeine Deutsche Schulverein) kurulmuştur. 1891 yılında kurulan *Pan-Alman Derneği* (Alldeutscher Verband-ADV) ise

1 Kurt Possekel, *Studien zur Politik des Vereins für das Deutschtum im Ausland (VDA) in der Weimar Republik*, Rostock, 1967, s. 7.

çalışmalarını Alman milliyetçiliği etrafında şekillendirmiştir. Üyelerinin çoğunluğu Yahudi karşıtı olan bu dernek, geniş çerçeveli bir koloni politikasıyla (Weltmacht) dünya gücüne dönüşecek olan Almanya'nın temellerini atacak bir siyaset izlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. 1908 yılında ise bir diğer önemli kurum olan *Verein für das Deutschtum im Ausland* (VDA) derneğinin temelleri atılmıştır. Özellikle Rusya Almanları üzerine yapılacak çalışmalar, bu dernek çatısı altında şekillenmiştir. Yurtdışında yaşayan Almanların kültürünün korunması ve canlandırılması adına fonlar kurularak projeler geliştirilmiştir.[2]

1882'de kurulan *Alman Koloni Derneği* (Deutscher Kolonialverein) ile 1884'te kurulan Alman Doğu-Afrika Derneği'nin (Deutsch-Ostafrikanische Gesellschaft) bir araya getirilmesiyle 19 Aralık 1887 tarihinde Berlin'de, kapsayıcı bir çatı derneği olan *Alman Koloni Birliği* kurulmuştur. Afrika kolonileri üzerine yoğunlaşan derneğin faaliyetleri zamanla daha kapsamlı bir çerçeveye bürünmüştür. Felix von Behr-Bandelin ve Carl Peters'in bir araya gelmesiyle kurulan derneğin temel amacı Almanya'nın ticarî alandaki pazar ve hammadde eksiğini kapatarak ekonomik açıdan güçlenmesini sağlamaktır.[3]

Öte yandan Alman Koloni Derneği (Deutscher Kolonialverein) faaliyetlerine Frankfurt'ta başlasa da gösterilen yoğun ilgiden dolayı merkezini başkent Berlin'e taşımıştır. Üye sayısı kısa sürede 15 bini aşmıştır. Fürst-Hermann zu Hohlenhohe-Langenburg[4] derneğin kurulmasına ön ayak olmuştur. Langenburg, pek çok ülkede bulunan ticarî ilişkileri büyütmek ve Almanya'nın ticarî çıkarlarını korumak adına derneklerin bir çatı altında birleşmesi gerektiğini dile getirmiştir. Almanya'nın siyasî alanda elde ettiği güçle birlikte endüstriyel üretim, dış ticaret ve bankacılık faaliyetlerinde de etkin olma fikri üzerinde durulmuştur.[5]

Almanya'daki koloni dernekleri, Alman siyasetini etkileyebilmek amacıyla ekonomik destekler de kullanmıştır. Tüccar, bilim adamı ve kâşifler bir araya gelerek çalışmalarını Alman kamuoyuna tanıtmak istemiştir. Carl Peters'in

2 Carl Petersen, Otto Scheel, Paul Hermann Ruth, Hans Schwalm, "Vorwort", *Handwöerterbuch des Grenz und Auslanddeutschtum*, Breslau, 1935, s. V.

3 Horst Gründer, *Geschichte der deutschen Kolonien*, Paderborn, 2018, s. 39-43.

4 Hermann Ernst Franz Bernhard Fürst zu Hohenlohe-Lanbenburg (1832-1913): Hohenlohe-Landenburg Prensliği'nin 6. Prensi olarak görev yapmıştır. Bismarck'ın vaatleri ve politikası doğrultusunda Alman hükümetinin çalışmalarına destek vermiştir. 1881 yılından itibaren koloni politikasının şekillendirilmesinde rol alarak koloni kurumlarının tek bir çatı altında birleşmesini sağlamıştır.

5 Possekel, *a.g.e.*, s. 10.

kurduğu *Deutsche Kolonialzeitung* gazetesi Alman toplumunun bilinçlenmesi adına çalışmalar yapmıştır. Gazete, üyelerine 1884'ten itibaren ücretsiz gönderilmiştir. Gazetede, Afrika, Güney Amerika, Uzak Doğu ve Rusya'da kurulan kolonilerden haberler yer almıştır. Berlin merkezli koloni dernekleri Afrika'nın ücra köşelerini de içine alan bilim gezileri (expedition) tertip etmiştir. Daha çok ekonomik temelli dernekler, Yurtdışı Almanlığı (Auslandsdeutschtum) anlayışının temellerini atarak kamuoyunun ilgisini arttırmıştır. Dünyanın pek çok yerini kapsayacak çalışmalara başlayan dernekler, Rusya'da yaşamlarını sürdüren Volga Almanları başta olmak üzere pek çok bölgedeki azınlıklarla ilgili çalışmalar yürütmüştür.[6]

Alman tüccar ve elitleri, Almanya içerisinde dünya siyasetine yönelik çeşitli isimlerde organizasyonlar gerçekleştirmiştir. Araştırma enstitüleri, dernekler, sendikalar ve birlikler şeklinde oluşan bu kurumlar, çeşitli alanlarda hem Almanya'da hem de yurtdışında faaliyet göstermiştir. Yurtdışı Almanlık Müesseseleri olarak çevirebileceğimiz çok sayıda kurumla alakalı çeşitli arşivlerden raporlar, fotoğraflar ve haritalar elde edilmiştir.[7] *Auslandsorganisation NSDAP* (AO), *Volksbund für das Deutschtum im Ausland* (VDA), *Deutsches Ausland-Institut* (DAİ), *Volksdeutsche Mittelstelle* (VoMİ), *Verbands der Rußlanddeutschen* (VRD) gibi farklı isimlerde ve geniş çalışma alanları barındıran kurumlar inşa edilmiştir.[8]

Koloni politikasının şekillenmesini sağlayan dernekler, Alman kamuoyunun ilgisini çekmek için çalışmalarına uzun süre devam etmiştir. Yurtdışı Alman Kültürel İlişkiler Derneği (Verein für Deutsche Kulturbeziehungen im Ausland e.V. VDA) Frankfurt merkezli kurulmuş bir dernektir. Yapılacak faaliyetlerle dünyanın pek çok bölgesinde yaşayan Almanların Almanya ile olan kültürel bağlarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Alman okullarını, eğitim programlarını, Almanca basın yayın organlarını finanse etme başlığı faaliyet programına alınmıştır. 1881 yılında Genel Alman Okulları ve Yurtdışı Almanlığı Koruma Derneği (Allgemeiner Deutscher Schulverein zur Erhaltung des Deutschtum im Auslande) kurulmuştur. 1908 yılında kurulan Yurtdışı Almanlığı Okul Derneği, (Verein für das Deutschtum im Ausland Schulverein e.V.), 1933 yılında Yurtdışı Alman Halk Birliği (Volksbund für

6 *Kölnische Volkszeitung*, Der Geistige Weltbund der Deutschen Sprachstämme, 28. Mai 1926.

7 PA-AA: R 1001- Reichskolonialamt başlığa altında koloni yönetimlerine dair çok sayıda arşiv belgesi taranarak doktora tezimizi ilgilendiren dosyalar elde edilmiştir.

8 John Hiden, "The Weimar Republic and the Problem of the Auslandsdeutsche", *Journal of Contemporary History*, 1977, Vol. 12, No.2, s. 274-275.

das Deutschtum im Ausland) adını almıştır. Çalışmaların yoğunlaştığı bu dönemde Hitler'in iktidara gelmesiyle Yurtdışı Almanlık kavramına bakış açısı değişmiştir.[9]

Berlin'de, Almanların yurtdışında siyasî, kültürel ve ekonomik varlıklarını korumak adına Yurtdışı Almanlık Birliği (Bund der Auslandsdeutschtum) kurulmuştur. Birlik, yaptığı siyasî temaslarla Yurtdışı Almanlığı'nın ekonomik çıkarlarının korunması için çaba göstermiştir.[10] Kanada, Brezilya, Liberya ve Nijerya'da bulunan Almanların sorunlarının bir an evvel gündeme getirilmesi için çaba gösterilmiştir. Yurtdışındaki nüfusun eğitim sorunlarına acil çözüm bulunamazsa Almanlık bilincinin kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalabileceğinin altı çizilmiştir.[11]

Berlin, Frankfurt ve Stuttgart merkezli Yurtdışı Almanlık kurumları ülke içerisinde kamuoyu oluşturabilmek adına önemli çalışmalar yürütmüştür. Afrika, Amerika ve Asya kıtasında Almanca eğitim veren okulların kurulması hedeflenmiştir. Bu kurumlarda, eğitim vasıtasıyla Almanların ortak bir ideal etrafında birleştirilmesinin mümkün olduğu anlayışı hâkimdir. Devlet adamları yurtdışındaki Almanların siyasî, sosyal, kültürel sorunlarına eğilmemekle itham edilerek Alman kamuoyunun önemli temsilcilerinin katılımı sağlanmıştır. Dernekler, öncelikle Alman vatandaşı olanların çıkarlarını korumayı planlamıştır. Öte yandan başka ülke vatandaşlığına geçmiş olup etnik kökeni Alman olanlara yönelik çalışmalar da sürdürülmüştür.[12]

Yurtdışına ekonomik, dinî ve siyasî sebeplerle göç etmek zorunda kalan Almanların konumu kamoyunda tartışılmıştır. Dernekler "Auslandsdeutschtum" Yurtdışı Almanlık teriminin resmî olarak 1913 vatandaşlık yasasında yer almasını talep etmiştir. Yurtdışındaki Almanlara vatandaşlık verilmesinin yolları aranmıştır. Sonuçta etnik vatandaşlık kavramının ortaya çıkmasıyla Almanların yaşadıkları ülkelerde kültürel ve millî bilinçlerinin artması sağlanmıştır.[13] Yurtdışında yaşayan Almanlara, koloni kurumlarının okulları vasıtasıyla Almanca öğretilerek ortak ideallere yönelik çalışmalar artırılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra folklor, kültür ve coğrafya alanlarında bilimsel çalışmalar yürüten akademisyenler, kâşifler ve maceraperestler,

9 BArch, R 43-I/543, Şubat 1920-Aralık 1920, Verein für das Deutschtum im Ausland, Gesellschaft für Auslandsbuchhandel; finanzielle Förderung 1920.

10 BArch, R 43-I/544, Bund der Auslandsdeutschen E.V., Berlin, 10-18 Januar 1921.

11 Possekel, *a.g.e.*, s. 12.

12 BArch, R 401/944, Bericht über den 1. Kongress des Bundes der Auslandsdeutschen, Hamburg. Dezember 1921.

13 Robert Sieger, *Das Deutschtum der Estch bis zur Donau*, München, 1925, s. 10.

Yurtdışı Almanlık (Auslandsdeutschtum) araştırmalarına yönelmiştir. Böylece bilimsel bir temelle yurtdışındaki Almanlarla ilgili olarak harekete geçilmesini sağlayacak bilginin üretilmesi amaçlanmıştır. 1908 yılında Yurtdışı Almanlığı Derneği (Verein für das Deutschtum im Ausland VDA), araştırma yapmak için Berlin merkezli bir ofis kurarak çalışmalara başlamıştır. Robert Hoeniger (1855-1929) 1909-1910 yıllarında Humboldt Üniversitesi'nde "Yurtdışında Almanlık ve Ekonomik Önemi" adlı konuşmalar yaparak çalışma planını kamuoyu ile paylaşmıştır.[14]

Yurtdışında yaşayan Almanların kültürlerinin korunmasını amaçlayan dernekler, Almanya'nın farklı şehirlerinde faaliyet göstermiştir. Marburg'da Sınır ve Yurtdışı Almanlığı Derneği (Grenz-und Auslandsdeutschtum), Münih'te Almanlık Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Akademisi (Akademie zur Wissenschaftlichen Erforschung und Pflege des Deutschtums), Berlin'de Sınır ve Yurtdışı Almanlık Enstitüsü (Das İnstitut für Grenz und Auslandsdeutschtum), Münster'de *Yurtdışı Almanlık Araştırmaları Derneği* (Forschungsstelle für Auslandsdeutschtum und Auslandkunde e.V.), Leipzig'de ise Alman Halk ve Kültür Araştırmaları Vakfı (Stiftung für deutsche Volks und Kulturbodenforschung) çeşitli araştırmalar ve yayınlar ortaya koymuştur.[15] 1908 yılında temelleri atılan Yurtdışı Almanlık Derneği (Verein für das Deutschtum Ausland VDA) bünyesinde kurulan araştırma masası, zamanla Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'ne (DAİ-Deutschen Auslandsinstitut) dönüşmüştür. Enstitü özellikle Rusya Almanlarına yönelik çalışmalar yürütmüş olmasından dolayı ayrı bir başlıkta incelenecektir.

XIX. yüzyıl sonuna doğru Alman aydınları, ulusal sınırların ötesinde Almanca konuşan gruplarla daha çok bağlantı kurmak istemiştir. Yurtdışı Almanlık terimi özellikle Birinci Dünya Savaşı sonuna doğru Alman basınında yer almaya başlamıştır. 1917 yılına gelindiğinde ise farklı isimlerde çeşitli kıta ve bölgeleri hedefleyen kurumlar inşa edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı devam ederken başlayan çalışmalar, Weimar Cumhuriyeti[16] ile birlikte belirli bir aşama kaydetmiştir.[17] Siyasî ve kültürel anlamda yurtdışında etkili olmak

14 Robert Hoeniger, *Das Deutschtum im Ausland vor dem Weltkrieg*, Leipzig, 1918, s. 3-7.

15 Sieger, *a.g.e.*, s. 16.

16 Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya'da monarşinin yıkılması üzerine Weimar şehrinde kurulan meclisten adını alan Weimar Cumhuriyeti Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılında lağvedilmiştir. Kısa süreli demokrasi döneminde Almanya'da sivil anlaşmazlıklar ve ekonomik krizler etkili olmuştur.

17 Norbert Krekeler, *Revisionsanspruch und geheime Ostpolitik der Weimarer Republik, Die Subventionierung der deutschen Minderheit in Polen 1919-1933*, Stuttgart, 1973, s. 34.

isteyen aydın tüccar sınıfı, yurtdışında Almanca konuşan nüfusla etkin ticarî ilişkiler kurmanın yollarını aramıştır. Dinî ve kültürel değerlerin korunması öne sürülerek kapsamlı jeopolitik talepler elde edebilmek için araştırmalara fon sağlanmıştır.[18]

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yurtiçi ve yurtdışı Almanlık kavramları "Grenz und Auslandsdeutschtum" ile Versay Anlaşması'na bağlı olarak Rusya'nın farklı bölgelerinde araştırma, eğitim ve propaganda planlarını hayata geçirmek için yeniden muhafazakâr ve milliyetçi dernekler oluşturulmuştur. Weimar Cumhuriyeti dönemi siyasî tartışmalarında yer bulan Yurtdışı Almanlığı, etnik ve kültürel olarak devlet sınırlarının çok ötesine geçen bir ulus fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu kavram İngiltere, Fransa ve Rusya gibi nüfuzu geniş alanlara yayılmış dünya devletleri ile aradaki farkı kapatabilmek adına geliştirilmiştir. Bu amaçla yapılan çalışmalar ile Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya'nın nüfuz alanının genişlemesi hedeflenmiştir.[19]

Yurtdışı Almanlık çalışmaları, Weimar Cumhuriyeti'nin özel desteğiyle artarak devam etmiştir. Çeşitli dernek ve enstitülerin temsilcileri ve araştırmacıları, bilimsel olarak Almanlık kurumunun kültürel ve tarihsel temellerini belirleme çabasına girmişlerdir. Almanya'ya geri dönen vatandaşların tanımlanması ve konumlandırılması için çalışmalar sürekli güncelliğini korumuştur. Birçok uzman, Yurtdışı Almanlık kurumu çalışmalarını Nasyonal Sosyalistlerin faşizan uygulamalarına ön ayak olması nedeniyle eleştirmiştir.[20]

Yurtdışı Almanlık kurumlarının çalışmaları, Alman kamuoyu ve siyasî çevrelerin, yurtdışında yaşayan Almanlara ilgi göstermesini sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yurtdışındaki Almanları ekonomik olarak tanıtmak ve sayısal olarak güçlendirmek fikri, Alman siyasetinde belirli bir aşama kaydederek gelişme göstermiştir. Farklı isimlerle kurulan pek çok dernek, enstitü ve kooperatif, bu politikayı desteklemiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, yurtdışındaki Almanların siyasî, ticarî ve sosyal durumlarının araştırılmasını ve geliştirilmesini kurumlar, yurtdışındaki Alman nüfusun maddî ve manevî kültürü, sosyal koşulları ve anavatanla ilişkilerinin detaylarını incelemiştir.[21]

---

18 Possekel, *a.g.e.*, s. 7.

19 Karl Heinz Grundmann, *Deutschtumspolitik zur Zeit der Weimarer Republik, Eine Studie am Beispiel der deutsch-baltischen Minderheit in Estland und Lettland*, Hannover, 1977, s. 37.

20 PA-AA; R 83850, Lage der deutschen Kolonisten in der UdSSR.

21 Otto Lerche, "Das Deutsche Auslandmuseum in Stuttgart", *Zentralblatt für Bibliothekswesen* N. 34, 1917, s. 164.

1933 yılında Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte, yurtdışında yaşayan Alman nüfus, genişleme politikasının bir parçası haline gelmiştir. Yurtdışı Almanlık terimi İkinci Dünya Savaşı ile birlikte önemini yitirmiştir. Terim, (Grenz-Auslandsdeutschtum) Alman devleti sınırları içerisinde yaşayan vatandaşlar için Grenzdeutschtum olarak kullanılmaya başlanmıştır. "Alman halkı" anlamına gelen "Volksdeutsche" kavramı, Nasyonal Sosyalistlerin iktidarında daha çok etnik tanımlama amacıyla kullanılmıştır.

II. HAMBURG KOLONİ KONGRESİ

Almanya'da kurulan koloni dernek ve enstitülerin oluşturdukları kamuoyu sayesinde yurtdışı Almanlığına olan ilgi artmıştır. 1870'li yıllardan itibaren Asya ve Afrika'nın çeşitli bölgelerine yönelen ilgi, basının etkisiyle birlikte giderek güç kazanmıştır. Bilhassa ticarî kaygılarını önceleyen Alman tüccarlar, Alman kamuoyunu ve hükümetini etkileyebilmek adına özel girişimlerde bulunmuşlar, kurdukları derneklerin yayınlarını ücretsiz olarak Almanya'nın her bir köşesine göndermişlerdir. Alman tüccarların ve onların desteklediklerı aydınların yaptıkları diğer bir önemli faaliyet ise koloni kongreleridir.

Genel olarak, yukarıda bahsedilen koloni kongrelerinin başlangıç tarihi Almanya'nın siyasî birliğini sağladığı 1871 yılına kadar uzanmaktadır. *Reichskolonialamt*[22] içerisinde Afrika ülkelerine yönelik özel araştırma masaları kurulmuş, Togo[23] ve Kamerun bölümleri dışında Doğu ve Batı Afrika üzerine raporlandırmalar yapılmıştır. Kongre, Yurtdışı Almanlığına yönelik araştırmalar yaparak dünyadaki ticarî potansiyellerin Alman kamuoyuna duyurulmasını hedeflemiştir. Bu bağlamda, Aralık 1920'de Hamburg'da Yurtdışı Almanları Kongresi toplanmıştır. İlgili kongrede alınan temel karar, Yurtdışı Almanlığı'nın geliştirilmesi için dış politika çalışmalarının başlatılmasıyla alakalıdır.[24] Nitekim bu kongrede politik amaçlarla Rusya'nın farklı bölgelerinde dağınık bir şekilde yaşayan Almanların zor durumda bırakılmaması adına lobicilik faaliyetlerinin yapılması fikri ortaya atılmıştır. Kongre, 6 Aralık 1920 Pazartesi günü, Yurtdışı Almanlığı kurumlarının önemli isimlerinden birisi olan Walther Dauch'un[25] *Yurtdışı Almanlığının Önemi* (Die Bedeutung des

22 Alman İmparatorluğu'nda 1890'da kolonileri yönetmek üzere kurulan bakanlıktır.

23 BArch, R 150/6; R 150/2281.

24 BArch, Signatur R 43-I/544. Amtlicher Bericht über den Ersten Kongress Auslanddeutschen am 6. Und 7. Dezember 1920. (İlk Yurtdışı Almanlığı Kongresi Raporu, 6-7 Aralık 1920.)

25 Walther Dauch (1874-1943): Alman tüccar ve dış politikacıdır. Amerika kıtasındaki Alman kolonilerine yönelik çalışmalar yürütmüştür.

Auslanddeutschtum) başlıklı konuşmasıyla başlamıştır. Petersburg Almanı Heinrich Siemer, '*Yurtdışı Almanlığı ve Ekonomi Politikası*' (Auslandsdeutschtum und Wirtschaftspolitik) adlı konuşmasında ekonomik önerilerini sıralayarak yapılması gerekenlerin altını çizmiştir.

Kongrede gündeme alınması gereken bütün konular işlenerek kamuoyunun beklentileri karşılanmıştır. Basın, bu kitlesel kongrede ortak kararlar alınmasını oldukça önemli görmüştür. Yurtdışı Almanlık Birliği (Bund der Auslandsdeutschen) ve Kuzey Batı Almanya Konferedasyonu (Landesverband Nortwestdeutschland) gibi pek çok birlik, Almanya'nın ekonomik ve kültürel geleceği yönündeki kararlar hakkında söz sahibi olmak istemiştir. Yurtdışı Almanlığı ile anavatan arasındaki bağlantının kalıcı bir şekilde inşa edilmesi gerektiği fikri, Kongre Başkanı F. Kühl tarafından detaylandırılmıştır.

Yurtdışı Almanlığının temsilcileri ile gurur duyulacak işlere imza atılması ve anavatanla aynı duyguların inşası; *Almanya, Her Şeyden Önce Almanya (Deutschland, Deutschland über alles!)* sloganı etrafında birleşmek hedeflenmiştir. Kongre'de oy birliğiyle alınan kararların basın-yayın organlarıyla duyurulması amaçlanmıştır. Yurtdışında yaşayan Almanların siyasî-sosyal sorunlarının duyurulması ve ekonomik işbirliğinin oluşturulması adına basında çıkan haberlerin sıklığının arttırılması yönünde görüş bildirilmiştir. Birlikte hareket edildiği takdirde seslerinin daha güçlü bir şekilde duyurulabileceğinin altı çizilmiş ve Almanca "Mit vereinten Kräften für die gemeinsame grosse Sache des Gesamtdeutschtums!" çağrısında bulunulmuştur.[26] Kongrede açılış konuşmasını yapan F. Kühl, ortak duygularla hareket edebilmek için dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan Almanlar ile kültürel alışverişin devamına işaret etmiştir. Ernst Moritz Arndt[27] (1769-1860), belirlenmiş ideallerle hareket etmenin önemini vurgulamış,[28] "Güneşin doğduğu her yer sizin sevginiz ve ana yurdunuzdur" şiarının ilke olarak benimsenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Kongrede, tüccar ve politikacı olan Walther Dauch (1874-1943), 6 Aralık 1920'de yaptığı Yurtdışı Almanlığı'nın Önemi (Die Bedeutung des Auslandsdeutschtums) başlıklı konuşmasında, Birinci Dünya Savaşı'ndan daha ileri bir anlayışta olduklarının altını çizmiştir. Ekonomik kurumların gerçek anlamda daha çok desteğe ihtiyaç duyduğunu ve bu destekle vergi yükü altında

26 Birleşmiş güçlerle bütün Almanya'nın ortak bir büyük davada birleşmesi çağrısıdır.

27 Ernst Moritz Arndt (1769-1860): Alman şair ve siyasetçidir. Frankfurt Meclisi'nin kurulmasında önemli rolü olmuştur. Uzun yıllar toprak sahiplerine karşı mücadele veren Arndt, Napolyon karşıtı yazıları ile ün kazanmıştır.

28 Wo dir Gottes Sonne zuerst schien, da ist deine Liebe, da ist dein Vaterland.

ezilmeden yurtdışındaki Alman kolonilere daha rahat ulaşabileceklerini ifade eden Dauch, ekonomik başarı sağlanmadan yurtdışında yaşayan Almanların anavatanla bağlantılarının daha güçlü olamayacağını dile getirmiştir.[29]

Heinrich Siemer, ikinci konuşmasında Yurtdışı Almanlık Derneklerinin aktif katılımıyla bir kongre hazırlığı yapıldığını ilk defa belirtmiştir. Bu fırsatı değerlendirerek bütün derneklerin tek bir çatı altında (Der Weltbund der Auslandsdeutschen) birleşmesini teklif eden Siemer, konfederasyon kurularak Almanya'da faaliyet gösteren dernek, enstitü ve korporasyonların belirli bir hedefe yönelmesini teklif etmiştir. Siemer, konfederasyon çalışmalarının siyasî, ticari ve kültürel amaçlara yönelik bir propaganda etrafında yürütülmesini ve Alman hükümetinin politik engellemelerle mücadele edebilmek üzere vatandaşları için koruyucu önlemler almasını tavsiye etmiştir. Siemer'in diğer bir tavsiyesi ise konfederasyon üyesi tüm derneklerin siyasetle ilgilenmemesi yönündedir. Siyasî sorunlarla ilgilenenler, hukukî çerçevede hareket edebilmelidir.[30]

Öte yandan Siemer, bütün dernek, enstitü ve kuruluşların ticarî ve kültürel sahada aktif olması gerektiğini söylemiş, tüm ülkelerdeki ticarî imkânların raporlarının tutularak, gereken bilginin Berlin merkezinde,toplanmasını istemiştir. Beklenen etkinin bu sayede alınabileceğini ifade eden Siemer, Alman ticarî gücünün doğru temsil edilmesinin siyasî kazanımları da beraberinde getireceğini düşünmüştür. Dernek, birlik ve enstitü gibi Yurtdışı Almanlık kurumlarının sadece sıkı bir işbirliği ile çalışabileceğini belirten Siemer, yurt dışında yaşayan Almanların neredeyse Almanya'daki Almanlarla aynı nüfusa sahip olduklarını sözlerine ekleyerek, anavatanla kültürel ve ekonomik bir politika birliği sağlamanın Almanya'ya yeni bir canlılık getireceğini vurgulamıştır.[31]

Kongrenin ikinci günü, 7 Aralık 1920'de Petersburg Almanlarından Dr. Walter Lessing, *Yurtdışı Almanlığı ve Ekonomi Politikası* (Auslandsdeutschtum und Wirtschaftspolitik) başlıklı bir konuşma yapmıştır. Walter, madencilik endüstrisinde yaklaşık 40 bin kişiyi istihdam eden önemli bir ailenin mensubudur. Konuşmasına ekonomi politikasının (Wirtschaftspolitik) kavramsal açıklamasını yaparak başlamıştır. Ona göre ekonomi politikası demek ilk olarak

29 BArch, R 43-I/544, Walther Dauch, Kongress der Auslanddeutschen, Die Bedeutung des Auslandsdeutschtums.

30 BArch, R 43-I/544, Heinrich Siemer, Verleger und Herausgeber des Export-Herald: Der Weltbund der Auslandsdeutschen.

31 BArch, R 43-I/544, Walther Dauch, Kongress der Auslanddeutschen, Die Bedeutung des Auslandsdeutschtums.

sanat, (Kunst) ikinci olarak ise eylem (Tat) demektir. Ticarî ürünlerin tek bir alanla sınırlı kalmaması gerektiğini belirten Walter, yeni ürünlerle ortak bir pazar alanı oluşturulması gerektiğinin altını çizmiştir.

Konuşmasını bu bağlamda sürdüren Lessing, Alman parlamentosu ile bürokratik ve tüccar sınıfın Yurtdışı Almanlık müesseselerinin temsilcileri ile ilişkilerinde hâlâ yeterince pozitif bir yaklaşımlarının olmadığını aktarmıştır. Ek olarak, ekonomi politikasının şekillenebilmesi için her ülkeye ait ticaret, insan kapasitesi ve kültür hususlarında, konunun uzmanları tarafından üretilen bilgiye göre hareket edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Kongrede ele alınan diğer bir konu, vergi yasasıdır. Dr. Einhorn, "Yurtdışı Almanlığı tazminatı, vergi yasası ve yeniden yapılanma" (Entschädigung der Auslandsdeutschen, Steuergesetzgebung und Wiederaufbau) başlıklı konuşmasında Yurtdışı Almanlık kurumu temsilcilerinin, ticarî girişimlerinde karşılaştıkları vergilendirme sorununu detaylandırmıştır.[32]

Alman halkının ekonomik koşullarının kötü olduğu bir dönemde kalkınma sorununun nasıl çözüleceğinin tartışılagelen bir konu olduğunu belirten Einhorn, cevapların ise peşi sıra geldiğini söylemiştir. Versay Antlaşması'ndan doğan sorunların bir an evvel çözülmesi ortak hedeftir. Birinci Dünya Savaşı yıkıntıları ortadan kaldırılmadan ticarî anlamda büyük bir başarı sağlamanın zor olduğunu ifade eden Einhorn, vergi yasası gözden geçirilerek yurtdışında faaliyet gösteren şirketlere belirli ayrıcalıklar tanınmasının önemine değinmiştir. Konuşmanın sonunda ise anavatandan uzakta yaşayan Almanların ticarî alandaki önemine değinerek, gereken ilginin gösterilmesinin altını çizmiştir.

Kongrede son konuşma Bölge Mahkemesi Meclis Üyesi Fehling tarafından "Hamburg ve Yurtdışı Almanlığı" (Hamburg und das Auslandsdeutschtum) başlığında yapılmıştır.[33] Fehling konuşmasında, Amerika kıtasında yaşayan Alman nüfusunun ticarî ilişkilerinde Hamburg merkezli girişimlerin nasıl bir rol alması gerektiğini örneklerle betimlemiş, Hamburg şehrinin ticarî potansiyelinin başka hiçbir şehirle kıyas edilemeyecek şekilde önemli olduğunun altını çizerek Amerika kıtasına günlük giden gemi sayısının bile bu önemi ispatladığını belirtmiştir.

32 BArch, R 43-I/544, Rechtsanwalt Dr. Einhorn, Prasidialmitglied des Bundes der Auslandsdeutschen: Entschadigung der Auslandsdeutschen, Steuergesetzgebung und Wiederaufbau.

33 BArch, R 43-I/544, 7 Dezember 1920, Rede des Herrn Oberlandesgerichsrat Fehling, Prasident des Norddeutschen Hansabundes, "Hamburg und Auslandsdeutschtum".

Kongrede alınan kararlar sistematize edilerek detaylandırılmış,[34] Berlin merkezli Yurtdışı Almanlık enstitü ve derneklerinin gerekli görülen ülkelerde şube açmaları tavsiye edilmiştir. Ana merkezle sürekli iletişim halinde olması gereken yurtdışı temsilcilikleri ortak hareket planına sadık kalmıştır. Ekonomi politikaları komisyonuna tüccar ve sanayiciler arasında seçim yapılmıştır. Yurtdışında ticarî ilişkilerin geliştirilmesi, ana politika olarak benimsenmiştir. Bu amaçla bir haber alma teşkilatı kurularak sürekli bir bülten yayımlanması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca hedef bölgede, resmî olmayan yayın organları ile konsolosluk ya da ateşelikler vasıtasıyla bağlantı kurulması önerilmiştir.

Yurtdışı Almanlık kurumlarının kongresinde Rusya bölümü özel bir toplantı gerçekleştirmiştir.[35] Toplantıda gerçekçi hedeflerin takip edilmesi kararı alınmıştır. Rusya'da savaş esiri olarak bulunan Almanların anavatana getirilmesi hakkında izlenmesi gereken detaylar belirlenmiştir. Bir diğer önemli görev ise ekonomiktir. Alman halkı ile diğer ülkelerde yaşayan Yurtdışı Almanlarının temsilcileri arasında ortak bir çalışma yapılmasının hiçbir siyasî amaç gütmediği ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak, Yurtdışı Almanlık kurumlarının ticarî-siyasî politikalarla Rusya ve Almanya arasında güçlü bağlar oluşturmayı hedeflemesi tavsiye edilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkileri ekonomik, kültürel ve ticarî olarak yükseltmek ve desteklemek hedeflenmiştir. Bir diğer amaç ise kültürel bağları kuvvetlendirmektir. Bunun için Almanya'nın bilim kurumları (üniversite, akademik, enstitü) kullanılarak Almanya ve Rusya arasındaki bağları sağlamlaştırma kararı alınmıştır. Böylece ideal bir ortamın yeniden inşa edilebileceği ileri sürülmüştür.

Uzak Doğu Sendikası (Verband für den fernen Osten), çalışmalarını Berlin merkezli olarak yürütürken, Doğu Asya Derneği (Ostasiatischen Verein) Hamburg merkezli olarak benzer hedeflerle Uzak Asya üzerine çalışmalar yürütmüştür. Alman ve Yurtdışı Ekonomi Derneği (Deutsch-ausländischer Wirtschaftsvereine) toplantıda alınan ticarî kararlara uyacağını açıklamıştır.[36]

III. STUTTGART YURTDIŞI ALMANLIK ENSTİTÜSÜ

Almanya, siyasî birliğini sağlaması ile birlikte dünya siyasetinde yer alma çalışmalarına hız vermiştir. Alman sanayisinin önemli temsilcileri, elde ettikleri

34 BArch, R 2/871, *Satzung des Bundes Auslandsdeutschen*, 1920-1921.

35 BArch, R 2/871Ostgruppe Berlin des Bundes der Auslanddeutschen, Abteilung Ostasien, Sitzung vom 20. September 1920.

36 Tobias Holzlehner, "Handel gegen den Staat: İnformelle Wirtschaft in Russlands Fernem Osten", *Osteuropa*, Vol. 65, No.5/6, 2015, ss. 137-147.

zenginlikleri ellerinde tutabilmek ve yeni pazarlara açılabilmek adına, Alman politikalarına destek sağlayan yarı-resmî kurumları finanse etmişlerdir. Tüccar aydınlar, kurulan kültür derneklerinin başkanı ya da üyesi olmuştur. Emperyal iddialara destek olmak isteyen kurumlar bütün Almanları kapsayan (Alldeutsche Verband) kurumların inşa sürecini hızlandırmıştır.[37] Politik emeller dışında hareket ederek, aynı etnik kökenden gelmelerinden dolayı yurtdışında yaşayan Alman toplumlarına sadece yardım etmeyi amaçlayan yapılar da kurulmuştur. Kültür ve eğitime ait hedefler konularak çalışma planları oluşturulmuştur.[38]

Bu dönemde Almanya'nın siyasî yol haritası, "Millet, Yaşam Alanı, Doğuya Uzanmak" (Volk, Lebensraum, Drang nach Osten) kavramları etrafında güncellenerek şekillenmiştir. Alman milliyetçiliği Almanların temel kurumlarını bir çatı altında toplayarak ortak hedefe hizmet etmeyi amaçlamıştır. *"Almanlar, birleşiniz!" (Deutsche alle Länder, vereinigt euch!)* çağrısına uygun şekilde hareket edilerek yurtdışında yaşayan Almanlar, bir azınlıktan (minderheiten) ziyade, bir halk topluluğu (volksgruppen) olarak görülmüştür.

Alman koloni kurumlarının temel amacı, yurtdışında yaşayan Almanların kültürel faaliyetlerini desteklemek, korumak ve geliştirmektir. Kültürel faaliyetlerin kanalı olacak okullar açmak temel hedeftir. Yurtdışı Almanlık Enstitülerinde çalışan çok sayıda öğretmen, çalışma bölgelerine dair çok sayıda rapor tutmuştur. Dünyanın farklı kıtalarında ve ülkelerinde yaşayan Almanlara yönelik politikalar geliştiren koloni kurumları, Almanya'nın kültürünü ve siyasî etkisini yaygınlaştırmıştır. Alman hükümetinin destek verdiği yarı-resmî koloni kurumlarının temsilcileri, çalışmalarını yürüttükleri bölgelerde resmî Alman makamları ile işbirliği yapmıştır. Moskova büyükelçiliğinin farklı dosya numaralarında, başta Volga Almanları olmak üzere Rusya Almanları hakkında çeşitli kültürel, ticarî ve siyasî raporlar mevcuttur.[39] Yurtdışı Almanlık kurumları, çalışma grupları oluşturarak, Almanya'da kurulan yarı-resmî derneklerin Alman kolonilerine olan ilgisini arttırmıştır. Bunlardan biri de (*FsTR; Forschungsstelle des Rußlanddeutschtums*) Rusya Almanları Araştırma Merkezi'dir. Teşkilatın yapılanması 1 Eylül 1938'de tamamlanmıştır. Amaç, Rusya Almanlarının kökenlerini etnik ve biyolojik olarak araştırmaktır. Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü tarafından 1940 yılına kadar, Rusya'nın farklı

37 Ernst Ritter, *Das Deutsche Ausland-Institut in Stuttgart 1917-1945, Ein Beispiel deutscher Volkstumarbeit zwischen den Weltkriegen*, Wiesbaden, 1976, s. 2.

38 Otto Boelitz, *Das Grenz und Auslanddeutschtum, seine Geschichte und seine Bedeutung*, München, 1930, s. 8-10.

39 PA-AA; Botschaft Moskau 372, Geheimakten kulturellen İnhalts, 1929-1932.

bölgelerinde çalışma yapılması amacıyla pek çok araştırmacı gönderilmiştir. Özellikle 1929-1930 yılları arasında ülkelerine geri dönen Almanlarla yapılan anketler ve vücut incelemeleri sırasında pek çok yeni bilgi toplanmıştır.[40] İkinci Dünya Savaşı arefesinde yapılan bu çalışmalar neticesinde elde edilen bilgilerin Alman askerî sistemi tarafından kullanıldığına dair hiçbir işaret bulunmadığı ileri sürülmüştür.[41]

Soy araştırmalarının enstitünün araştırma grubu tarafından bir dizi halinde basılması için talepte bulunulmuştur. Çalışmalar, terimler üzerinden genişletilmiştir. Yurtdışı Almanlığı (Auslandsdeutschtum) ve Yurtdışında Almanlık (Deutschtum im Ausland) kavramları arasındaki farklar, Yurtdışı Almanı (Auslanddeutscher), Almanya dışında yaşayan Alman (Volksdeutscher), ırk bakımından Alman (deutschstämmig) veya Alman kökenli (deutschblütig), Alman kanı taşıyan kavramları üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Yerli Halk ve Anavatan (Stammvolk, Muttervolk, Vaterland, Mutterland, Heimatland) kavramlarının içerikleri etrafında da geniş kapsamlı tartışmalar kaleme alınmıştır.[42]

Öte yandan Almanlık araştırmalarının bir diğer yönü olan Rusya Almanları konusu üzerinde tartışmalar yapılmıştır. *Rußlanddeutsche*; Rusya Alman'ı, *Deutschrussen*; Alman Rus'u ya da *Deutschrußländer*; Rusyalı Alman arasındaki farklar incelenmiştir. *Sowjetdeutsche*; Sovyet Almanı, *Wolgadeutsche*; Volga Almanı terimleri yerine sadece "kolonisten" kolonistler demenin Almanya ile olan bağları farklı bir noktaya taşıyabileceği ileri sürülmüştür.[43]

Almanya'da kurulan koloni kurumlarının araştırmaları ikiye ayrılmıştır. Şehirli (Stadtbewohner) ve Köylü (Bauern) nüfus farklı yönleriyle incelenmiştir. Şehirli nüfusu, Baltık bölgesi başta olmak üzere Petersburg ve Moskova Almanları oluşturmuştur. Bu nüfusun çoğunluğu Rusya'ya I. Petro döneminde gelenlerden teşekkül etmiştir. Köylü nüfusu oluşturan kesim ise II. Yekaterina'nın manifestosu ile Volga bölgesine gelmiş olanlardır. Volga bölgesine yönelik bilim gezilerinin raporları doğrultusunda çalışmalar planlanmıştır.[44]

---

40 Karl Stumpp, Bericht des Leiters der Forschungsstelle, Die Jahrestagungs des VRD, 6 Temmuz 1939.

41 Ritter, *a.g.e.*, s. 145.

42 Katja Gesche, *Kultur als Instrument der Aussenpolitik totalitärer Staaten: das Deutsche Ausland- Institut 1933-1945*, Köln, 2006, s. 20-24.

43 Gesche, *a.g.e.*, s. 73-75.

44 Johannes Dafinger, *Wissenschaft im außenpolitischen Kalkül des Dritten Reiches, Deutsch-sowjetische Wissenschaftsbeziehungen vor und nach Abschluss des Hitler-Stalin Paktes*, Berlin, 2014, s. 33.

Almanya'da iki dünya savaşı arasında faaliyet gösteren önemli kurumlardan birisi de Yurtdışı Almanlık Derneği'dir.[45] Derneğin çalışmaları, özellikle Almanların vatandaşlık tanımına dâhil edilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Kapsayıcı kültürel-ulusal topluluk bilincinin oluşabilmesi için Habsburg monarşisini de kapsayacak şekilde projeler geliştirilmiştir.[46] Almanya'da kurulan dernekler ise özellikle okul çalışmalarını kapsayan yıllık çalışmalar yayımlamıştır.[47] Yurtdışı Almanlık kurumları, farklı bölgelerde yaşayan Alman tüccar elitleri desteklemiştir. Yurtdışında ticarî faaliyetleri için şube açma amacında olan aydınlar aynı zamanda kültürel ve siyasî politikalara da yön vermiştir. Rusya içerisinde yaşayan Almanların ürettiği endüstriyel mallara pazar sağlayabilmek için Hamburg şirketleri Saratov'da şubelerini faaliyete geçirmiştir.[48]

Hitler döneminde, yurtdışında yaşayan Almanlara yönelik çok sayıda kurum inşa edilerek yeni politikalar geliştirilmiştir.[49] Ernst Wilhelm Bohle, *Volksbund für das Deutschtum im Ausland* (VDA) kurumunun başına getirilerek önemli çalışmalara imza atması beklenmiştir. Amerika kıtasında yer alan koloniler ile Afrika ve Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Almanlar arasında siyasî propaganda çalışmaları yürütülmüştür.[50] Başlangıçta kültür politikaları geliştirmek isteyen *Volksbund für das Deutschtum im Ausland* (VDA), çalışmalarında politik amaçları birinci hedef olarak belirlememiş olmakla birlikte, zamanla siyasî çizgiye çekilmiştir. *Volksbund für das Deutschtum im Ausland* (VDA), siyasî amaçlarını açıkça belirten tek kurumdur.

A. Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nün Çalışmaları

Birinci Dünya Savaşı, Almanya'da siyasî krizleri beraberinde getirmiştir. 1917 yılında Theodor Wanner ve arkadaşları, Almanya'nın savaş sonrasında karşılacağı muhtemel sorunlarla mücadele edebilmek adına bir araya gelmişler, yapılan istişareler sonucunda Almanya'nın siyasî, ticarî ve kültürel pozisyonunu korumanın yollarını aramışlardır. Enstitü çalışmaları, Weimar

45 Gerhard Weidenfelder, *VDA Verein für das Deutschtum im Ausland, Allgemeiner Deutscher Schulverein (1881-1918). Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Nationalismus und İmperialismus im Kaiserreich*, Frankfurt, 1976, s. 20.

46 Weidenfelder, *a.g.e.*, s. 84.

47 PA-AA; R 60203, Verein für das Deutschtum im Ausland 1881-1911, nebst Jahresbericht für 1910.

48 BArch, R 43-I/543, Unterstützung der Volksdeutschen in der UdSSR, 1920.

49 Coşkun Kumru, *Hitler Almanyası'nın Türkistan Politikası*, (T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Denizli, 2021, s. 88.

50 Dawid Bartelt, "Fünftee Kolonne" ohne Plan. Die Auslandorganisation der NSDAP in Brasilien 1931-1939", İbero-Amerikanisches Archiv, Vol. 19, No,1-2, 1939, ss. 3-35.

Cumhuriyeti döneminde daha aktif hale gelmiştir. Almanya'da kamuoyu ilgisinin belirli bir seviyeye ulaşmasıyla dikkat, Alman nüfusun yaşadığı farklı coğrafyalara çevirilmiştir.[51]

Başlangıçta *Yurtdışı Almanlık Müzesi ve Enstitüsü* (Museum und Institut zur Kunde des Auslanddeutschtums und Förderung deutscher Interessen im Ausland) halinde tasarlanan yapı, daha sonrasında müze ve enstitü şeklinde iki ana kuruma dönüşmüştür.[52] Dönemin Başbakanı olan Bethmann Hollweg yönetim kuruluna onur üyesi olarak seçilmiştir. Enstitü, 1 Mart 1917'de resmî hüviyete bürünmüştür. Enstitü'nün Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru inşa edilmesi, yeni bir arayışın içinde olunduğu şeklinde yorumlanmıştır. Enstitü, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Alman vatandaşı ya da başka ülke vatandaşı Almanların (etnik Almanlar) tarihçesi ve Almanya ile olan ilişkileri hakkında bilgi üreten merkezî bir kurum olarak tasarlanmıştır.[53]

Farklı alanlardan isimlerin bir araya gelmesi sonucunda oluşan enstitü yönetimi; yönetim kurulu, hukuk kurulu ve bilim kurulu olmak üzere çeşitli komisyonlarla çalışmalarına başlamıştır. Berlin'de siyasî temaslar kurmak üzere bir temsilcilik açılmasına karar verilmiştir. Enstitü'nün şubesi 1923 yılında devlet kurumu olarak tanınan ve raporlandırmalar yapan kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Kurum, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı'nın bütçelerinden destek almıştır. Alman hükümetinden daha az destek alabilen Yurtdışı Almanlık Enstitüsü, Wüttemberg eyalet bütçesinden sağlanan özel bağışlarla finanse edilmiştir. Enstitünün bütçesi 1942 yılına gelindiğinde 6 milyon marka ulaşmıştır.[54]

1917 yılında kurulan enstitünün amacı anavatan dışında yaşayan Almanların kültürel, ekonomik ve bilimsel sorunlarına çözüm aramaktır. Araştırmalar yapılarak bölgelerdeki ekonomik değerlerin kullanılmasının arttırılması amaçlanmıştır. Kültürel değerlerin korunması için yapılan araştırma sonuçlarının da kütüphaneler ve arşivler yoluyla kullanıma açılması gerektiği öne sürülmüştür. Enstitü, bilim gezisi düzenlediği pek çok ülkenin harita ve fotoğraflarını arşivleyerek dosyalar halinde Stuttgart merkezinde saklamıştır.

51 Ritter, *a.g.e.*, s. 12.

52 Ritter, *a.g.e.*, s.31.

53 Matthias Lienert, *Zur Geschichte des Deutschen Ausland-Instituts (DAI) in der Zeit von 1917 bis 1933, Eine Studie über die Deutschtumspolitik in der Weimarer Republik*, Berlin, 1989, s. 25.

54 BArch, R 43-II/448, Berichte von Hans Steinacher (VdA).

Dersler, konferanslar ve yayınlar yapılarak Yurtdışı Almanlık (Auslanddeutschtum) kavramının siyasî arenada yer bulması düşünülmüştür.[55]

Stutgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü, Gustav Stresemann[56] ve Paul Löbe'nin[57] prestij ve destekleri sayesinde ekonomik ve kültürel çalışmalar yürütmüştür. DAİ'nin Weimar Cumhuriyeti'ndeki çalışmaları oldukça etkin olmuştur. 1933'te Hitler'in iktidara gelmesi ile birlikte enstitünün konumu değişmiştir.[58] Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstititüsü'nün (DAİ), Weimar döneminde beraber çalışma yürüttüğü bir diğer dernek ise *Volksbunds für Deutschtum im Ausland* yapılanmasıdır. Hans Steinacher'in başkanlığını yürüttüğü derneğin çalışmaları arasında farklı koloni bölgelerine bilimsel geziler yaparak Alman hükümetine raporlar sunmak vardır.[59] Derneğin çalışmaları Hitler iktidarının anlayışına yakındır.

Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nün (Das Deutsche Ausland-İnstitut-DAİ), Almanya tarihi ve çıkarları üzerine çalışmalar yapmış olması "faşişt" bir kurum olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Fakat Fritz Wertheimer,[60] Yahudi kökenli olmasına rağmen 1918 yılından 1933 yılına kadar bu kurumda aktif çalışmalar yürütmüştür. Dünyanın pek çok bölgesi hakkında çalışmalar yapan Wertheimer'in Kırım ve Ukrayna gezileri, bölgede yaşayan Alman nüfus hakkında ayrıntılı değerlendirmeler içermiştir.[61] Wertheimer, gezilerini rapor halinde Alman hükümetine de sunmuştur.[62] Kiev bölgesindeki Almanların yaşamlarının detaylandırıldığı raporlarda, bölgedeki siyasî yapılar hakkında da değerlendirmeler yapılmıştır.

Söz konusu raporda Odesa şehrinde yaşayan Almanların, şeker endüstrisindeki rolleri oldukça önemli bulunmuştur. Wertheimer, şehirde Almanlara ait kilise ve okulların kültürel faaliyetlere devam ettiğini aktarmış, tarım sorunlarının temelinin sulama kaynaklı olduğunu düşünmüş ve kalıcı bir çözümün baraj kaynaklarının arttırılması ile sağlanabileceğini ifade etmiştir.

55 Fritz Wertheimer, "Auslanddeutschtum und Deutschtumspolitik", *Volk und Reich der Deutschen*, Band 3, Berlin, 1929, s. 207-227.

56 Gustav Stresemann (1878-1929): Alman siyasetçi ve devlet adamıdır. 1923 yılında Başbakanlık, 1923-1929 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür.

57 Paul Löbe (1875-1967): Alman politikacıdır. Sosyal Demokrat Parti'de uzun yıllar görev almıştır.

58 BA-MA, N39/373, Bericht über die Tätigkeit des Deutschen-Auslands-Instituts 1930/31.

59 BArch, R 43-II/448, Berichte von Hans Steinacher (VdA).

60 Fritz Wertheimer (1884-1968), Yahudi kökenli Alman gazeteci.

61 Fritz Wertheimer, *Durch Ukraine und Krim*, Stuttgart, 1918.

62 BArch, R 57/1005, Gründung des DAİ, 1917-1918.

Ayrıca Odesa'da yaşayan ulusal azınlıklardan birisi olan Almanların nüfusunun Yahudi ve Polonyalılardan az olduğunu belirtmiştir.[63]

Kilise ve derneklerin çıkardığı yayın organlarından örnekler veren Wertheimer, "Unterhaltungsblatt für deutsche Ansiedler im südlichen Rußland" dergisi, "Odessar Deutsche Zeitung", "Klemens" ve "Christlicher Volksbote" gazetelerinin nüshalarını Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'ne göndermiştir. Wertheimer, "Beobachter" ve "Rundschau" gazetelerinde işlenen tarihî ve kültürel konuların Rusya'nın her yerine ulaştığını kaydetmiş, Güney Rusya bölgesinde yaşayan Alman koloni isimlerinin Ukraynaca olarak değiştirilmesinin ise birer kayıp olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir.[64]

Ukrayna bölgesinde yapılan siyasî mücadelenin, Ruslarla gizli bir mücadele niteliği taşıdığını da belirten Wertheimer, Bolşeviklerin Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonunda büyük güce sahip olduklarını ifade etmiş, güç dağılımının özellikle Kırım'da Beyaz Ruslar, Tatarlar ve Almanlar arasında olduğunu aktarmıştır.[65] Wertheimer'e göre, Kırım'da toprak sahibi olmayan Almanların siyasî ve sosyal haklarını elde etme açısından daha talepkâr oldukları açıktır. Kırım'da yaşayan Alman nüfusu konusunda yanlış bilgiler olduğunu iddia eden Wertheimer, 1871'den bu yana göç gibi faktörler dikkate alındığı zaman Alman nüfusun 53 bine tekabül edebileceğini ileri sürmüştür. Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nün bir diğer çalışmasına göre ise Kırım'da yaşayan Alman nüfus 100 bin rakamına ulaşmıştır. Söz konusu çalışmada, Kırım Almanları arasında Falz-Hein Kardeşler başta olmak üzere 5 ailenin çok büyük topraklara sahip oldukları ve bu ailelerin zenginliklerinin yerel siyasî güce bağlı olduğu ileri sürülmüştür.[66]

Wertheimer, Kırım yarımadasının kuzey bölgesini tamamen gezmiştir. Dzankoi ve Rosental kolonisinde günlerce konaklamıştır. Sudakischen kolonisindeki insanların sağlam, sert, kendine güvenen, sevimli ve misafirperver olduklarını belirten Wertheimer, Rosental Belediye Başkanı'nın evinde konaklaması sırasında köylüler ve çiftlik sahipleri arasında çıkan kavganın ekonomik ve sosyal boyutlarını görmüştür. Bolşeviklerden kaçan Polonyalı köylülerin pek çoğu Kırım'a sığınmıştır. Wertheimer, Kırım'da köylüler arasındaki birliğin olağanüstü derecede güçlü olduğunu aktarmıştır. Wertheimer'in

63 Wertheimer, *a.g.e.*, s. 53.

64 BArch, R 57/595, Wissenschäftliche Beirat Komission.

65 Wertheimer, *a.g.e.*, s. 112.

66 BArch, R 57/513, Das Bedeutung des Auslandsdeutschtums für die Wiederaufnahme unseres Aussenhandels.

tespit ettiği bir diğer önemli konu ise nakit ve kiralama yolunun Tatarlarla yapılmasıdır. Hasadın üçte biri çoğunlukla Tatar toprak sahiplerine teslim edilmektedir. Rosenthal Belediye Başkanının hizmetkârı da Tatardır. Wertheimer, Almanların Tatarlarla aktif ticaret yaptıklarını ve bunun yanı sıra tüm Alman çiftçilerin Rusça'nın yanı sıra Tatarca da konuştuğunu ifade etmiştir.[67]

Rus ahlaksızlığıyla karşılaştırıldığı zaman Tatarların daha güvenilir olduğunun altını çizen Wertheimer, Bolşeviklerin Alman kolonilerindeki özel mülkleri kamulaştırmasını da hırsızlık olarak görmüştür. Tatarlar arasındaki sosyalist ve Bolşevik eğilimli kesimlerin topraksız köylülerden ibaret olduğunu belirten Wertheimer, 200 yıldır Rus egemenliğinde yaşayan Almanların eğitimli olmalarını ve her durumda kültürlerini korumalarını önemli bir başarı olarak değerlendirmiştir. Wertheimer, Kırım Almanlarının siyasî isteklerinin netlik kazanmasının ise zaman alabileceğini görmüştür. Özel mülk, dil, okul ve ekonomik sorunlara çözüm bulunmadan atılacak adımların, beklenen sonuçları vermeyeceğini belirten[68] Wertheimer'e göre, Almanların anayasal anlamda bir koloni inşa etmeleri için siyaset ve gelecek sorunlarının nasıl çözüleceği meselesi önemlidir. Wertheimer, Almanya'nın savaştan önceki gibi halkının belirli bir kısmını önemsemediği takdirde, bir netlik sağlanamayacağını ileri sürmüştür.[69]

Tatarlar, 1917 Devrimi sürecinde kendilerine ait bir otonomi kurmuşlardır. Türkiye ile organik bağları devam eden Tatarların meclisinde sosyalistler, önemli bir çoğunluğa sahiptir. Tatarların kendi üyelerini seçme hakları Almanlar tarafından yakından takip edilmiştir. Wertheimer, ek olarak Alman ve Tatar ilişkilerinin iyi olduğunu aktararak bu dostluğun ileri bir seviyeye taşınabileceğini ifade etmiştir.[70]

1920-1930'lu yıllarda Alman azınlığın büyük bir çoğunluğunun siyasî, kültürel, ekonomik ve tarihi hakkındaki araştırmalar, Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nün (Stuttgart Ausland İnstitut) fonları ile sağlanmıştır. Politik ve hukukî süreç hakkındaki araştırmalar için de uzmanlar gönderilerek destek verilmesi planlanmıştır.[71] *Der Auslanddeutsche* adında bir yıllık yayımlanmıştır. Enstitü, çalışmalarını 1918 yılından itibaren çıkmaya başlayan *Der*

67 Wertheimer, *a.g.e.*, s. 114.

68 Wertheimer, *a.g.e.*, s. 115.

69 BArch, R 57/513, Das Bedeutung des Auslandsdeutschtums für die Wiederaufnahme unseres Aussenhandels, s. 7-20.

70 Wertheimer, *a.g.e.*, s. 117.

71 Pinkus, Fleischhauer, *a.g.e.*, s. 9.

Auslanddeutsche[72] adlı dergide yayımlamıştır. Soy araştırmalarının yayınlandığı *Außendeutsche Wochenspiegel*[73] dergisi, köken araştırmaları dışında da önemli tarihî ve sosyal konulara öncelik vermiştir.

Karl Stummp ve H. Maurer, birlikte yürütmüş oldukları projelerle Avrupa'nın pek çok şehrinde Volga bölgesine olan ilgiyi arttırmıştır. Karl Stumpp[74] (1896-1982), çalışmalarının tamamını Rusya Almanları üzerine yapmıştır. Kendisinin Karadeniz Almanlarından olması bölgeyi yakından tanımasını sağlamıştır. Deutsche Ausland İnstitut (DAİ) Stutgart merkezinde bölgeye yönelik çalışmaları yürütmüştür. 1954'te Karl Stumpp tarafından VDA, "Gesellschaft für deutsche Kulturbeziehungen im Ausland" derneği kurulmuştur. Bu çalışmaların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmesi, Almanlarda bu konuda bir geleneğin oluştuğu anlamına gelmiştir.[75]

Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü, çalışmalarına hız vererek özellikle bölgeye yapılmış geziler hakkında çok sayıda yayın yapmıştır. Gerçekleştirilen araştırmalarla Alman kolonilerinin göç süreci, tarihi, ekonomik durumu ve kültürel yapısı hakkında önemli çalışmalar ortaya konulmuştur. "Forschungsstelle des Rußlanddeutschtum" (FstR) Rusya Almanlığı Araştırma Merkezi birimi kurularak önemli çalışmalara imza atılmıştır. Rusya Almanlarından olan Georg Leibbrandt ve Karl Stumpp araştırma projelerini yürüten isimler olmuştur.[76]

Enstitünün araştırma projelerinin yürütülmesi için gereken maddî destek Weimar Cumhuriyeti ve özel kurumlar tarafından sağlanmıştır. 1938 yılında kurumun araştırma projelerinde çalışan toplam 130 araştırmacı ve uzman kaydedilmiştir. Stuttgart Belediye Başkanı Karl Ströl'in tavsiyesi ile Enstitü Başkanı Hans Steinacher (1892-1971) tarafından Araştırma Komisyonu Başkanlığına Richard Csaki (1886-1943) getirilmiştir. Baltık bölgesindeki Almanlarla ilgili araştırmalarda bulunan Csaki "Verein für das Deutschtum im Ausland (VDA)" Yurtdışı Almanlık Derneği'nde uzun süre çeşitli çalışmalar yürütmüştür. 1932 yılında Avrupa'da Almanlar için gezi rehberi

72 Dergi yayın hayatına 1944 yılına kadar devam etmiştir. 1938 yılından itibaren ismi Deutschtum im Ausland olarak değiştirilmiştir.

73 Dergi 1939-1942 yılları arasında yayın hayatına devam etmiştir.

74 Karl Stumpp (1896-1982), Karadeniz Almanı tarihçi ve etnoğraf. Stumpp, 1954 yılında *Landsmannschaft der Deutschen aus Russland* adlı dergiyi kurmuştur.

75 Fred Adlam Helms, *Deutsches Ausland-Institut 1917-1933: an Administrative History*, Ph.D. University of Delaware, Delaware, 1976, s. 27.

76 Karl Stummp, *Die Deutschen im Schwarzmeergebiet*; Georg Leibbrandt, *Die Auswanderung aus Schwaben nach Rußland, 1816-1826, Die Deutschen Kolonien in Cherson und Besserabien* adlı çalışmaları (DAİ) Stutgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsünde yürütmüştür.

(Deutscher Wegweiser Grenz-und auslanddeutsches Reisehandbuch durch Europa) çalışmasını üç cilt halinde yayımlamıştır. Csaki, soy, kültür ve tarih araştırmalarındaki projeleri yürütmüştür.[77]

Enstitü, Yurtdışı Almanlık Derneği (Verein für das Deutschtum im Ausland) ile yakın ilişki içerisindedir. Alman hükümetinin liberal fraksiyonuna yakın kişiler, 1919-1922 yılları arasında yurtdışındaki çalışmaları ile enstitüye destek olmuşlardır. Enstitü, aynı zamanda bünyesinde kurulan müze ile kültürel ve entelektüel faaliyetleri desteklemeyi de amaçlamıştır. Enstitünün bir diğer önemli bölümü ise kütüphane ve arşivleridir. Bu şekilde Almanlıkla ilgili eksiksiz bir koleksiyon oluşturulmak istenmiştir. Kütüphane koleksiyonu, enstitünün faaliyetleri ile sınırlandırılarak Yurtdışı Almanlığı hakkında kapsamlı bir bibliyografyanın derlenmesi önerilmiştir.[78]

Alman göçmenlerin yazdıklarından oluşan eserler ve araştırma bürosunun yayınları kütüphane içerisinde iki ana bölüm şeklinde düzenlenmiştir. Yurtdışında yayımlanan gazete yazıları, gizli raporlar ve Almanya'ya geri göçenlerin belgeleri de dosyalanmıştır. Kütüphane dosyalarında üç ana bölüm oluşturulmuştur. Birinci kısım el yazmalarından oluşmuştur. Basılı kitaplar ve haritalar ikinci kısmı şekillendirmiştir. Son olarak ise gazete ve dergilerden oluşan bir alan tesis edilmiştir.

Enstitünün yönetim kurulunda siyasî erkin yanında federal eyaletlerin temsilcileri, bilimsel ve ekonomik derneklerin yanı sıra akademik enstitüler de temsil edilmiştir. Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü (DAİ) Başkanı Theodor Wanner, yerel kuruluşlardan reklam desteği talep etmiştir. Ayrıca 10 Nisan 1918'de iki milyon marklık bir destek için Alman hükümetine dilekçe verilmiştir. Enstitü, müze bünyesinde verdiği eğitim faaliyetleri ile birlikte 1.300 üyesi, yerel hükümet yetkilileri ve Alman hükümetinden gereken desteği zamanla görmüştür.[79]

Stuttgart başta olmak üzere birçok şehre sergiler açılarak Yurtdışı Almanlarının yaşamları hakkında bir dizi konferans tertip edilmiştir. Güney Amerika, Kuzey Amerika, Afrika, Doğu Avrupa ve Rusya'da yaşayan Almanlar hakkında verilen konferanslar, Alman kültürünün dünya çapında yayılmasında büyük

77 Karl Kurt Klein, "Ein südostdeutscher Pionier der Volkswissenschaft: Richard Csaki. Persönliche Erinnerungen in memoriam Richard Csaki", *Südostdeutsche Vierteljahresblätter*, 1969, s. 14-21.

78 Helms, *a.g.e.*, s. 57.

79 Helms, *a.g.e.*, s. 29-30.

önem arz etmiştir. Propaganda amaçlı bu konferanslar Berlin, Frankfurt, Leipzig ve Strassburg gibi şehirlerde geniş katılımlarla gerçekleşmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'nın içinde bulunduğu kaotik ortam, enstitünün çalışmalarını da etkilemiştir. Enstitü, yurtdışında yaşayan Almanların ekonomik girişimlerinde ve Almanya ile pozitif ilişki tesis edilmesi yönünde çaba göstermiştir. 1922-1923 Ekonomik Buhranı, enstitünün çalışmalarını yavaşlatsa da devamlılık yitirilmemiştir. 1920'lerin başında Wanner, Berlin'deki yetkililerle görüşmeler yaparak Enstitü'nün bütçesine 14 milyon mark aktarılmasını sağlamıştır.[80]

Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü (DAİ) ve Yurtdışı Almanlık Derneği (VDA), ortak çalışmalar yürüterek Rusya Almanlarının yaşadığı bölgelere yönelik projelerini Alman hükümetine sunmuşlardır. İlk hedefleri ekonomik bağlantıları güçlendirmek olan bu iki dernek, fon taleplerini yetkilerle yaptıkları görüşmelerde dile getirmişlerdir.[81] Ortak bir yayın organı çıkarma projeleri, kendi aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı gerçekleştirilememiştir. Ancak belirli konularda ortak çalışma grupları oluşturan Dernek (VDA) ve Enstitü (DAİ), yurtiçinde yapılması gerekenler ile yurtdışı çalışmalarını uygun bir zamanlama içinde birlikte ele almayı planlamıştır.[82]

İki kurum arasındaki görüşmeler, bazı anlaşmazlıklarçıkmasından dolayı tıkanmıştır. Weimar hükümetinden destek alınabilmesi de garanti değildir. Sendikalar, dernekler ve enstitüler, gerekli desteği alabilmek için birbirleriyle rekabet halindedir. Theodor Wanner, Dışişleri Bakanı'na yaptığı sunumla çalışmalarını anlatmıştır. İlk görüşme başarısızlıkla sonuçlansa da Bakanlık Müsteşarı Simons ile yapılan görüşmeler neticesinde enstitü fonuna 10 milyon mark yatırılması talep edilmiştir. Ayrıca Bavyera ve Wüttemberg eyaletlerinden, araştırma ve eğitim faaliyetleri için destek sözü alınmıştır.[83]

Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü, ekonomik işleyişi ve Alman hükümeti ile olan istikrarsız ilişkilerine rağmen çalışmalarına nispeten erken bir dönemde başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile kurulan Enstitü, Weimar Cumhuriyeti yıllarında da hukukî müktesebatı değişmeden bilimsel faaliyetlerini sürdürmüştür. Müze başta olmak üzere arşiv, kütüphane, harita, fotoğraf, hukuk, Doğu Avrupa Departmanı, Doğu Asya Departmanı, göçmen

80 Klein, a.g.m., s. 14-21.

81 Helms, *a.g.e.*, s. 68-69.

82 Klaus Bade, *Deutsche im Ausland- Fremde in Deutschland, Migration in Geschichte und Gegenwart*, München, 1992, s. 89.

83 PA-AA; R 60200, Das Deutschtum in Sowjetrussland.

danışman bürosu, iş bürosu, sergi departmanı, yardımlaşma departmanı, reklam ve basın departmanı olmak üzere çeşitli bölümler inşa edilmiştir. Fritz Wertheimer, çalışma ofislerinin denetiminden sorumlu olmuştur.[84]

Departmanların çalışma alanlarının sınırları belirli olmasına rağmen ortak bir hedef etrafında projeler geliştirilmiştir. Enstitü çalışmaları genel olarak üç ana alana odaklanmıştır. Bunlar; araştırma, basın-yayın yoluyla Almanlık bilincinin oluşturulması ve yardım faaliyetleridir. Doğu Avrupa olarak tanımladıkları Rusya coğrafyası Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nün ana çalışmalarının merkezinde yer almıştır. Enstitünün araştırma faaliyetleri arşiv, kütüphane, harita ve fotoğraf departmanlarının bünyesinde yürütülmüştür. Bilgi üretiminin basın-yayın yoluyla yayılması, sergi ve reklam departmanı tarafından ele alınmıştır. Yardım faaliyetleri, Rusya bölgesinden Almanya'ya geri göçenlere yönelik olmak üzere göçmen danışma ve hukuk bürosu uhdesinde faaliyet göstermiştir.[85]

Arşiv ve kütüphane departmanında, tüm yerli ve yabancı basın-yayın organlarına erişim imkânı sağlanmıştır. Arşivlerde araştırma materyallerinin saklanması sağlanarak "Yurtdışı Almanlık" (Auslandsdeutschtum) müessesesinin oluşturulması desteklenmiştir. Almanya'da faaliyet gösteren ve yurtdışına yönelik çalışmaları olan derneklere ait gazete ve dergilerin sayıları satın alınmıştır. Yurtdışında açılmış olan Alman okullarına ait kart katalogları, Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nde muhafaza edilmiştir. Rusya'da faaliyet gösteren ticarî kurum portföylerinin yanı sıra önemli siyasî ve ticarî aktörlerin basılmamış biyografileri de yapılan çalışmalar sonucunda arşiv envanterine kaydedilmiştir.[86]

Harita ve fotoğraf departmanı, Almanlık (Deutshctum) ile ilgili araştırmaları ve haritaları toplamakla görevlendirilmiştir. Ayrıca, yapılan bilim gezileri sonunda harita ve fotoğraflar getirilerek zamanla oluşacak bir külliyat hazırlanmıştır. Alman yerleşim yerleri ve merkezî şehirlerde bulunan ticarî ve siyasî potansiyel hakkında bilgi sağlanması amaçlanmıştır. Yapılan yayınların aylık bibliyografyası hazırlanarak sistemli bir arşiv oluşturulmuştur. Araştırma gezilerinden getirilen fotoğraflar, Alman hükümetine ve kamuoyuna yapılan sunumlarda kullanılmıştır. Rusya'da bulunan Alman yerleşimlerinin detaylı

84 PA-AA; R 60479 Verein Wolgadeutsche und Russlandeutshe, Deutsches Auslands Institut Stuttgart.

85 PA-AA; R 60200, Das Deutschtum in Sowjetrussland.

86 PA-AA; R 60479 Verein Wolgadeutsche und Russlandeutshe, Deutsches Auslands Institut Stuttgart.

haritalandırılması, yapılan geziler sonucunda ortaya çıkmıştır. Çalışmalardan elde edilen sonuçlar enstitü dışındaki dernek ve kooperatiflere de verilmiştir.[87]

Basın yayın faaliyetleri "Der Auslanddeutsche" dergisi etrafında şekillenerek gelişmeye devam etmiştir. Yapılan çalışmalar tefrikalar halinde dergide yerini almıştır. Kiliseler, okullar, basın, sanat ve Almanların yaşam şekilleri, koşulları ve çeşitli yazılar enstitü arşivinde toplanmıştır. Enstitünün, bilimsel gezileri sonucu oluşan külliyat, bir seri halinde yayımlanmıştır. Ausland und Heimat Verlag ile yapılan anlaşma sonucunda Weimar Cumhuriyeti'nden alınan destekle bu seri basılabilmiştir. Enstitü bünyesinde kurulan müzedeki sergi departmanı, Almanya çapında gezici sergiler açmıştır. Departman, açılan diğer sergilere de dâhil olarak katkıda bulunmuştur. Müzenin varlığı, yurtdışındaki Alman okulları, kiliseleri, basını, sanat ve kültürüne ait materyalleri içeren kısımlardan oluşmuştur. Ayrıca yabancı ülkelerdeki tarım ve sanayi endüstrisine Alman katılımını hedef alan çalışmalar planlanmıştır.[88]

Yurtdışı Almanlık Enstitüsü, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Alman nüfusunun meselelerine olan ilgiyi arttırmayı hedeflemiştir. Temel işlevlerinden birisi de bilgi biriktirmek ve yaymaktır. Bunun için kitlelere ulaşacak haber ve propagandanın yayılması adına Rusya Almanlarına ait materyalleri metodik olarak toplayabilmek için bilimsel geziler yapılarak sonuçları raporlandırılmıştır. Bilimsel geziler ilk olarak 1919 yılında başlamıştır. Arşiv departmanının yönlendirdiği çalışmalar, başlangıçta eğitim ve ders amaçlı olarak düşünülmüştür. 1921 yılında görsel arşivin gelişmesi üzerine Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü (DAİ), Almanya'nın farklı şehirlerindeki sergi sayısını daha sık hale getirmiştir.[89]

Ayrıca Rusya'daki Alman kolonilerinin demografik ve coğrafî bilgilerini kapsayan bir koleksiyon oluşturulmuştur. Eğitim, sağlık, okul ve günlük yaşama ait materyallerin zenginleştirilmesi birincil hedef olarak belirlenmiştir. 1926 yılına gelindiği zaman enstitü kütüphanesinin kapasitesi üç katına çıkmıştır.[90] 1920 yılında 14 bin gazete nüshası varken, bu sayı 1933 yılında 98 bini geçmiştir. Koleksiyon birkaç ana bölümden oluşmuştur. Almanya'da yayın hayatına devam eden gazete ve dergiler, dillerine göre Almanca ve yabancı dildeki gazete ve dergiler olarak sınıflandırılmıştır. 190 dergi ve 60

87 BArch, R 1001/6230, Bemerkung zur Serie: Wissenschaftliche Sachen.

88 Barch, R 1001/6230, "Museum zur Kunde des Auslanddeutschtums" 1. Zweck des Museums.

89 Hans Krey, *Wichtige Bücher über das Auslanddeutschtum 1919-1927*, Stuttgart, 1929.

90 Helms, *a.g.e.*, s. 196.

farklı gazete, enstitü arşivine kaydedilmiştir. Kitap sayısı da 1919 yılında 5 bin iken 1933 yılına gelindiğinde 54 bini geçmiştir.[91]

1929 yılında Hans Krey, önemli kitapların ve raporların listesini kitap haline getirerek Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nün o güne kadar yaptığı çalışmaları toplamıştır. Enstitü, bir diğer çalışmayla da mevcut birikimi güncellemiştir. Enstitünün faaliyetleri, Hitler'in iktidara gelmesinden sonra tamamen siyasî amaçlara hizmet etmeye başlamıştır. Açıkça ırkçı görüşlerin temsil edildiği bu dönemde enstitü, faaliyetlerine propaganda aygıtı olarak uzun süre devam etmiştir.[92]

Enstitü, Rusya bölgesinde yaşayan Almanların geri göçleri konusunda da teşvik edici çalışmalar yürütmüştür. Geri göçlerin belirli bir plan dâhilinde Almanya'nın hangi bölgelerine olması gerektiği, Weimar hükümetine raporlar halinde sunulmuştur. Enstitü, Yurtdışı Almanlık kurumları arasında en etkili olan yarı-resmî kurumdur. 1918'den ilga edilişine kadar Alman siyasetinde geniş çalışma yelpazesi ile etkili olabilmiştir.[93] Partiler üstü bir görevleri olduğunun altını çizen yetkililer, yaptıkları gezilerin sonunda, Alman kültürüne ait maddî materyalleri Stutgart'taki müzede sergilemek üzere yanlarında getirmişlerdir.[94]

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Alman nüfusu, toplamda 30 milyona ulaşmıştır. 3 milyon kişinin anavatan sınırları dışında kalması, Alman kamuoyu ve yöneticilerinin bu nüfusa olan ilgisini arttırmıştır. Yurtdışında yaşayan Alman nüfus, özellikle ekonomik ve siyasî ilişkilerde belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Anavatanla duygu birliğinin güçlendirilmesi için yurtdışında yaşayan Almanlara yönelik üretilen politikalar, kurumlar tarafından sürekli gündemde tutulmuştur.[95]

Yurtdışı Almanlık Enstitüsü (Deutsches Ausland İnstituts) verilerine göre 1879-1929 aralığında toplam 3.502.629 Alman nüfus Amerika'da yaşamıştır. 1900 yılına kadar 1.600.000 Alman, kısa sayılacak bir süre içerisinde Amerika'yı tercih ederek göç etmiştir. Bu grubun büyük çoğunluğu Rusya'dan göç etmiştir. Amerika kıtasının farklı ülkelerinde koloni kurmuş olan Alman azınlıklar hakkında bilimsel geziler tertip edilmiştir. Afrika'da yaşayan, özellikle

91 Helms, *a.g.e.*, s. 202.

92 Hans Krey, *Das Grenz und Auslanddeutschtum in der erzählenden Literatur eine Auswahl v. Büchern mit kurzen Besprechungen*, Stuttgart, 1930.

93 Lienert, *a.g.e.*, s. 25.

94 John A. Hawgood, "The Tragedy of German-America", *The Germans in the United States to America During the Nineteenth Century and After*, 1940, s. 302.

95 Lienert, *a.g.e.*, s. 27.

Togo ve Kamerun'da yaşamlarını sürdüren Alman nüfusun ekonomik, sosyal ve kültürel konumlarını değerlendiren raporlar, Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nde yer almıştır.[96]

Karl Götz, Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nde (DAİ) önemli çalışmalara imza atmıştır.[97] Götz, özellikle kültürel ve pedagojik araştırmalar yaparak enstitünün çalışmalarına katkıda bulunmuş, verdiği derslerin ve yaptığı bilimsel gezilerin sonuçlarını basın için kaleme almıştır.

Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü, "Sippenforschung" soy araştırmalarına önem vererek Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Almanların kökenleri hakkında çalışmalar yapmış ve bu şekilde oluşturulan geniş çizelgeleri, yıllıkların sonunda vermiştir. Soy araştırmaları aracılığıyla dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Alman asıllıların anavatan (Almanya) ile bağlantıları göz önünde tutulmuş, tarihî ve kültürel bağlar kurularak Alman hükümetinin siyasetine entegre olmaları amaçlanmıştır. Almanya ile bağların güçlendirilmesi için kullanabilecek ana araçlardan birisi soy araştırmaları, amaçlarından birisi de tarihsel bir bilinç oluşturabilmektir.[98]

Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü, dünyanın farklı kıtalarında yaşayan Almanlar üzerinde ırksal çalışmalar da yapmıştır. Kalıtsal biyoloji temelli "sippenkunde" soy ve köken araştırmalarına, Hitler iktidarının anlayışına uygun olarak özel bir bütçe ayrılmıştır. Etnolojik disipline odaklı çalışmalar, 1937 yılında sistematik hale getirilmiştir. Almanların yerleşim bölgeleri ve dilleri arasındaki farklar gibi unsurlara yoğunlaşılmıştır. 1936 yılından 1942 yılına kadar soy araştırmaları yıllık olarak basılmıştır. Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü, 1937 ile 1944 yılları arasında üç ayda bir Yurtdışı Halk Araştırmaları (Auslandsdeutsche Volksforschung) dergisini yayımlamayı planlamıştır.[99]

Enstitünün çalışmaları bağlamında Rusya Almanları temelde iki farklı ana kategoriye ayrılmıştır. Birincisi Rusya Almanı olduğunun farkında olan ve Alman kökenlerini önemseyen, diğeri ise tamamen Rus toplumuna entegre olmuş ve Almanya ile organik bağını koparmış olan gruptur. İkinci kısım arasında Almancayı yeterince bilmeyenler çoğunluktadır. Alman araştırmacılar,

96 PA-AA; R 67369, R 67113; Deutscher Volksgenossen aus Argentinien und Brasilien. Dosya içerikleri fotoğraflar, siyasî, ticarî ve kültürel potansiyellerini değerlendirmiştir. Çalışma kapsamı dışında olmasından dolayı bu konu ele alınmamıştır.

97 PA-AA; R 69/1230, Aufsatz von Karl Götz über die Umsiedlung der Volksdeutschen aus Wohlynien, 1940.

98 PA-AA; R 60479, Sippenkundliche Forschungsstelle für das Russlanddeutschtum.

99 Das Jahrbuch für Auslandsdeutsche Sippenkunde der Hauptstelle auslandsdeutsche Sippenkunde

yazdıkları raporlar ve araştırma eserlerinde, Rusya'da yaşayan ve Alman kökenlerinin bilincinde olan nüfusun, Almanya için önemli bir rol oynadığının altını çizmiştir.[100] 1 Eylül 1938'de *Forschungsstelle des Rußlanddeutschtums* (FstR) araştırma kurulu oluşturulmuştur. Bu kurulun da ana amaçlarından birisi, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Almanların etnik kökenlerinin araştırılmasıdır. Yapılan çalışmalarla Volga Almanlarının biyolojik kökenlerinin Almanya'daki hangi bölgeye dayandığı tespit edilmek istenmiştir.[101]

Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitüsü'nün çalışmaları Almanya ve Sovyetler Birliği'nin ikili ilişkilerine göre seyretmiştir. Stalin iktidarının güçlenmesi ile birlikte Sovyetler Birliği'nde yaşayan azınlıklara yönelik baskı politikası genişlemiştir. Bu bağlamda Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitü'nün çalışmaları sakıncalı görülmüştür.[102] İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte, iki devlet arasındaki ilişkilerin olumsuz seyretmesinden dolayı çalışmalar aksamıştır.

IV. ALMAN DERNEKLERİNİN VOLGA BÖLGESİ FAALİYETLERİ

II. Yekaterina'nın manifestosundan bu yana devam eden ayrıcalıkların 1871 yılında çıkarılan kanunlarla Volga Almanlarının ellerinden alındığına daha önceki bölümlerde değinilmişti. Volga Almanlarının ayrıcalıklarının ortadan kalkması üzerine Amerika'ya göç eden birçok Alman, gittikleri ülkelerde akrabaları ile olan ilişkilerini sıcak tutmuşlardır. Şikago'da "Volga Almanları Derneği" (Verein der Wolgadeutsche) kurulmuştur. Derneğin amacı, Rusya'da yaşayan akrabalarının siyasî, sosyal ve kültürel sorunlarına maddî olarak destek sağlamaktır. Bu amaçla Amerika'da yaşadıkları sürece kendi tarihî geçmişlerini canlı tutmak adına kültürel faaliyetlere devam etmişler, *Der Tag der Osterreicher, Deutsch-Ungarn, Wolga-Deutschen* adlı dergiler yayımlamışlardır.[103]

Öte yandan Volga Almanlarının eğitimi ile ilgili çalışmaların yürütülmesi için de dernekler inşa edilmiştir. Yükseköğrenim seviyesindeki öğrencilerin eğitimlerinin bir kısmını Berlin, Stuttgart ve Frankfurt gibi merkezlerde yapabilmesi için Saratov'a giden Alman yetkililerce, bölge ile bağlantıların artması için ikili anlaşmaların önemine vurgu yapılmıştır.[104] Dernek, kuruluş

100 Werner Markert, *Das Deutschtum in der Sowjetunion*, Leipzig, 1935, s. 14.

101 BArch, R 101390, Lage in der Sowjetunion, Bericht des Leiter der Forschungsstelle, s. 12-13.

102 Якоб Степанов "шутугартский центр фашистского шпионажа", известия, 15.6.1937.

103 BArch, R 57/9241, Verein der Wolgadeutschen in Chicago.

104 BArch, R57/3053, Verband Studierender Wolgadeutscher.

amacını açıklayan bir basın bildirisi yayımlamıştır. Bildiride, eğitim için Volga köylerinden anavatana gelen soydaşlara yardım edilmesinin önemli bir vatani görev olduğunun altı çizilerek kamuoyunun dikkati çekilmek istenmiş; okul, tarım, kooperatif, sosyo-ekonomi vb. alanlarda uzmanlık bilgisine sahip her kişinin Volga şehirlerinde Alman toplumuna hizmet etme fırsatının olduğu ifade edilmiştir.[105]

Eski Rusya Almanları Komitesi (Ausschuß der deutschen Gruppen Altrußlands) adında bir başka dernek 10 Ekim 1919 tarihinde kurulmuştur.[106] Derneğin adı Mart 1921'de Volga Almanları Derneği (Verein der Wolgadeutschen) olarak değiştirilmiştir. Berlin merkezli olmak üzere Rusya'nın farklı bölgelerinde Kafkasya Almanları Derneği (Vereine von Deutschen aus dem Kaukasus), Karadeniz Almanları Derneği (Vereine von Deutschen aus dem Schwarzmeergebiet), Volga Bölgesi Almanları Derneği (Vereine von Deutschen aus der Wolgaregion), Sibirya Almanları Derneği (Vereine von Deutschen aus der Sibirien) adında başka dernekler de kurulmuştur. Volga Almanları Derneği, Berlin'deki çalışmaları ile Alman hükümeti ve kamuoyununun ilgisini Rusya Almanlarının yaşadıkları bölgelere çekmeye çalışmıştır. Baltık Almanları Derneği (Baltendeutsche Verein) yapılanması ise Baltık bölgesinin şehirlerinde ikamet eden Almanlara yönelik çalışmalar sürdürmüştür.[107]

Rusya Almanları Merkez Komitesi (Zentralkomitee der Deutschen aus Rußland) ve Polonya Rusya Almanları Çalışma Komitesi (Arbeitsgemeinschaft der Deutschen aus Rußland und Polen) olmak üzere iki ana çatı konfederasyon kurulmuştur. Dernekler, Doğudan Almanya Postası (Deutsche Post aus dem Osten) (DPO), Rusya'da Almanların Yaşamı (Deutsches Leben in Rußland), Volga Almanları Aylık Sayfası (Wolgadeutsche Monatsblätter) dergileri ile yayın hayatına başlamıştır. 1926 yılında tekrar yayın hayatına giren Doğudan Almanya Postası (DPO), Sovyetler Birliği'ndeki çeşitli bölgelere gönderilmiştir.[108]

Yurtdışı Almanlık dernekleri, Volga bölgesi başta olmak üzere Rusya'nın farklı bölgelerindeki kolonilerle ekonomik işbirliği kurma çalışmaları yürütmüştür. Volga bölgesindeki zanaat endüstrisi örneklerinin dünya çapında tanıtılarak satılmasını sağlamak isteyen Almanlar, Berlin'de kurdukları ticarî markaları tanıtmak için de toplantılar düzenlemiştir. Dernekler özellikle

105 PA-AA; R 63409, Verein der Wolgadeutschen E.V., 26 Februar 1923.
106 BArch, R 2/1162, Ausschuss der deutschen Gruppen Altrusslands e.V. Berlin.
107 Adolf Eichler, "Rußlanddeutsche im Reich", *Wanderweg der Rußlanddeutschen*, s. 267-271.
108 Adolf Eichler, *Deutschtum im Schatten des Ostens*, Dresden, 1942, s. 23.

1921-1922 yıllarındaki kıtlık sürecinde yardım kampanyaları ile bu konuya dikkat çekmiştir.[109]

Birinci Dünya Savaşı ve akabindeki Rus İç Savaşı sürecinde Volga Almanlarının ekonomik sorunları giderek artmıştır. Almanya'ya geri dönen kolonistler Saratov ve çevresinde yaşayan akrabalarının da geri getirilmesi için Weimar Cumhuriyeti yetkilileri ile görüşmeler yapmışlar, koloni dergilerinde Alman kurumlarının sessiz kalmaması gerektiğine dair fikirleri dile getirmişlerdir.[110]

A. Volga Bölgesi Bilim Gezileri

Almanya'nın Doğu ülkelerine olan ilgisi 1920'li yıllardan itibaren giderek artmıştır. Özellikle Rusya'daki Alman azınlığın yaşadığı bölgelere yönelik bilimsel araştırmalar yürütülmüştür. Bölgenin tarihi, coğrafyası, ekonomisi ve kültürü gibi konularda yapılan çalışmalar Batı dünyasının ilgisine giderek daha fazla mazhar olmuştur. Rusya başta olmak üzere farklı ülkelerdeki pek çok Alman kolonisinden bilim dünyasının haberdar olması sağlanmıştır. Ayrıca Doğu-Batı arasındaki kültürel bağların daha fazla derinleşmesinin temelleri de bu yolla atılmıştır.[111]

1922 yılında Almanya ve Rusya arasında bilimsel araştırmaları desteklemek üzere bir anlaşma imzalanmıştır. Bu bağlamda Alman üniversitelerinden pek çok akademisyen, 1933 yılının sonuna kadar nispeten daha rahat bir seyahat süreci geçirmiştir. Hitler iktidarıyla birlikte Sovyetler Birliği ile ikili ilişkiler gerilmiştir. Yahudi kökenli pek çok akademisyen ve uzman Sovyetler Birliği'ne göç etmiştir. Bu sebeple bilim gezilerinin sıklaştığı fark edilmiştir. Alman eğitim kurumları ve akademisinden pek çok araştırmacı, Rusya'nın farklı bölgelerine çeşitli alanlarda bilim gezileri düzenlemiştir. Bunlardan biri de Profesör Julius Schaxel'dir (1887-1943) . Gelişim biyologu ve zoolog olan Julis Schaxel, biyoloji teorisindeki önemli çalışmaları ile ses getirmiştir. Yahudi olduğu için ayrımcılığa uğrayan Schaxel, Leningrad şehrinde sürgün hayatı yaşamıştır. Leningrad'daki yaşamı sırasında Hitler karşıtı görüşleri olduğunu açıkça ifade etmekten kaçınmamıştır.[112]

---

109 PA-AA; R 63409, Deutsche Kolonien in Südrußland.

110 PA-AA; Botschaft Moskau 372, Liebesgabe für verschickte Deutsche Kolonien.

111 Jürgen Nötzold, "Die deutsch-sowhetischen Wissenschaftsbeziehungen im Rahmen des politischen Geschehens", *Osteuropa* Vol. 38, No. 10 Oktober 1988, ss. 902-914.

112 PA-AA; Botschaft Moskau 327: Rote Zeitung, Nr.10, S.2. "Vertriebene Wissenschaft", s. 2. Gazete sayıları ve Schaxel'in fikirlerini paylaştığı diğer yazışmalar Moskova Alman Büyükelçiliği tarafından muhafaza edilmiştir.

Otto Auhagen (1869-1945), iktisat alanında eğitim almıştır. 1897 yılında Profesör olarak Breslau Üniversitesi'nde çalışmaya başlayan Auhagen, 1900 yılından itibaren Petersburg Büyükelçiliği'nin Asya bölümünde çalışmıştır. Auhagen, 1906 yılında Almanya'ya geri dönerek Berlin Üniversitesi'nde çalışmalarına devam etmiş, 1927 yılında ise Moskova Büyükelçiliği'nde göreve başlamıştır. 1927-1930 yılları arasında Rusya bölgesinde Alman kolonilerini ziyaret eden Auhagen, Mennonitlerin kolektivizasyon süreci, ekonomileri ve kültürel konumları hakkında araştırmalar yapmıştır.[113] Otto Auhagen, Moskova Büyükelçiliği'ndeki çalışmaları sırasında önemli tespitlerde bulunarak bölgenin ekonomik potansiyelini değerlendiren raporlar kaleme almış, Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Almanların yaşam koşullarını gözlemlemiştir.[114] Auhagen, ekonomik alandaki gözlemlerini Stuttgart Yurtdışı Almanlık Enstitisü ile yaptığı çalışmalar kapsamında raporlar halinde Alman makamlarına sunmuştur.[115]

Otto Auhagen, 1929 yılında 10 bin Alman Mennonitin Brezilya'ya göç sürecini de yakından takip etmiştir.[116] Yaptığı görüşmeleri kaydederek raporlar halinde Alman hükümetine sunmuş, Alman gazetelerinde yayınlanmak üzere yazılar kaleme almıştır. Ayrıca Moskova Büyükelçiliği'nde ekonomi ataşesi olarak görev yaptığı dönemde Volga Alman Cumhuriyeti'ni de ziyaret ederek bölge hakkında ekonomik, siyasî ve sosyal değerlendirmelerde bulunmuştur. Bölgeye yaptığı ziyaret sırasında yöneticilerin kendisi ile yakından ilgilendiğini ifade ederek Pokrows'taki karargâhta Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Wilhem Adolfovich Kurz (1892-1938) ile de görüşmeler yaptığını aktarmıştır.[117]

Gezi sırasında Volga Almanlarının iç savaş ve kıtlık felaketlerinden bu kadar kısa bir sürede kurtulmasını önemli bulan Auhagen, nüfusun dörtte birinin bu süreçte hayatını kaybettiğinin unutulmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Söz konusu raporlardan anlaşıldığına göre, hayvan kaynaklarının yok olduğu dönemlerde ekilebilir arazilerin büyük bir kısmı bozkırların bozulmamış haline geri dönmüştür. Bütün bu olumsuzluklara rağmen halk ve hükümet, cesaretlerini kırmayarak zorlu denemelerle tarımı yeniden inşa

113 Otto Auhagen, *Die Schicksalswende des russlanddeutschen Bauerntums in den Jahren 1927-1930*, Leipzig, 1942.

114 BArch, R49/20, Über die Ansiedlung deutscher Bauern in den eingegliederten Ostgebieten, 1939-1942.

115 BArch, R57/465, Nr. 918, *Wirtschaftsumschau* betr. Sowjetunion, Otto Auhagen, 1929.

116 Erwin Warkentin, "Otto Auhagen and the Mennonties before Moscow", *The Journal for Mennonite Studies*, N.26, 2008, s. 199.

117 PA-AA; R 83855, Otto Auhagen: Die Heutige Lage der Deutschen Bauern in der Sowjetunion.

etmek için çaba sarf etmiştir. Tarım reformu ile büyük ölçekte daha verimli ve yoğun bir ekonomi olasılığı ortaya çıkmıştır. Auhagen, kuru iklim nedeniyle düşük verimin yalnızca kooperatif sistemi ile canlanabileceğini belirtmiştir.

Auhagen, tarım alanlarında makine kooperatifleri ve toprak işleme kooperatiflerinin küçük çiftçiler için daha iyi ekonomik şartlarda geçim kaynakları oluşturabileceğini belirtmiştir.[118] Ona göre, kırsal kesimde eğitim için görülen istek, gelecek için oldukça cesaret vericidir. Auhagen, yeni tarım teknik merkezi olan Tarım Araştırma İstasyonu kurulmasının, yetenekli tarım uzmanlarının yetişmesini sağlayabileceğini, böylece bölgede yetiştirilmesi planlanan ürünlerin önceden belirlenebileceğini ve bu şekilde krizin önüne geçileceğini düşünmüştür. Bahis konusu raporda; köylü tarımı ile sığır ve tarım ürünleri yetiştiriciliği alanında mükemmel sonuçlar elde edebilecek Merkez Konseye ait topraklar uygun görülmüştür.[119]

Öte yandan Auhagen, tarımda yüksek verim elde etmek için tohumların iyileştirilmesini tavsiye etmiş, at ve sığır yetiştiriciliğinde önemli adımlar atılarak köylü nüfusa yönelik hayvan temini için gereken desteğin devlet kredisi ile verilmesini istemiştir. Ona göre hayvan hastalıkları ve zararlı bitkiler için teknik destek sağlanması elzemdir. Auhagen, hayvansal ürünlerden ticarî gelir elde edebilmek için kurulan satış ofislerinin ticarî ilişkilerini beğenmiş, süt kooperatifleri, tahıl ofisleri ve tütün fabrikaları gibi ticarî kurumların dış pazarla bağlantısını geliştirmesi için gereken desteğin verilebileceğini belirtmiştir.[120]

Auhagen, Volga Almanlarının 160 yıldan fazla bir süredir bölgeye kök salmaya devam ettiklerini aktararak Rus devletinin değerli bir üyesi haline geldiklerini ifade etmiş; Almanlık kültürünü koruyabilmelerini bir başarı olarak değerlendirerek anavatandan uzakta yaşayan Almanlık müessesinin örneği olduklarını dile getirmiştir.[121]

Rusya'nın farklı bölgelerinde bulunan Alman kolonilerinin verime bağlı olarak çeşitli seviyelerde vergi verdiğini belirten Auhagen, Kırım'da yaşayan bir ailenin 533,55 ruble ödediğini aktarmıştır. Auhagen, ay başına düşen vergi miktarını da hesapladığı raporunda Smolensk (bugünkü Belarus) bölgesinde 12 dekar tarım alanında 35 pud[122] verim alındığını belirtmiştir. Auhagen'in bir diğer örneği ise Aulie-Ata (Bugünkü Kazakistan) kolonisidir. Kolonide

118 Otto Auhagen, *Bei den deutschen Bauern an der Wolga*, Berlin, 1928, s. 5.

119 BArch, R57/465, Nr. 918, *Wirtschaftsumschau* betr. Sowjetunion, Otto Auhagen, 1929.

120 Auhagen, *deutschen Bauern an der Wolga*, s. 50.

121 Auhagen, *deutschen Bauern an der Wolga*, s. 52-56.

122 1 Pud: 16,38 kg'lık tekabül eden Rus ağırlık birimidir.

10 dekar sulanabilir tarım alanından 600 pud hasat alınabildiğini söyleyen Auhagen, bölgedeki toprağa göre Almanların tarım usullerinin sonuç verdiğini ifade etmiştir.[123]

Auhagen, yaptığı geziler sırasında tanıştığı kişilerden mektuplar ve talepler de almıştır. Kırım bölgesinden bir aile, vergilendirmenin çok ağır bir şekilde işlediğini ve Alman Büyükelçiliği'nden yardım talep ettiklerini ifade etmiştir. Ailelerin bu vergileri karşılamasının mümkün olmadığını, varlarını yoklarını satsalar da bunu karşılayamayacaklarını belirten Auhagen, insanların açlıktan ölmelerinin istenip istenmediğini sormuştur. Auhagen, Sibirya bölgesinden aldığı bir mektubu değerlendirdiği raporunda ise Slavgorod (bugünkü Altay bölgesi) şehrinden pek çok kişinin kolektivizasyon politikasından şikâyetlerini sıralamıştır.[124]

Öte yandan söz konusu raporlardan anlaşıldığına göre hasat verimi ,Rusya Almanları arasında kıtlık korkusu yaratmıştır. Sovyet rejiminin siyasî baskılarına maruz kalan Katolik ve Lutheryan Almanlar, Kanada başta olmak üzere Amerika kıtasına gitme isteklerini bildirmişlerdir. Kırım, Kuzey Kafkasya ve Kazakistan'dan onlarca ailenin göç için Moskova Alman Büyükelçiliği kapılarına dayandığı belirtilen raporda, henüz Volga Almanlarından bir istek gelmediği de eklenmiştir. Bunun yanında Sovyet hükümeti göçleri engellemek için sert önlemler almaya devam etmiştir.[125]

B. Alman Kurumlarına Yapılan Geziler

Volga bölgesine yapılan geziler, incelediğimiz dönemde iki ana dilime ayrılmıştır. Bu ayrım resmî ve gayriresmî geziler olarak sınıflandırabilir. Resmî gezilerin ilk dilimi, 1921-1924 yılları arasındaki kıtlığın getirdiği büyük felaketin etkilerini ortadan kaldırmak adına yapılmıştır. Bu geziler neticesinde yazılan raporlar genellikle Moskova Elçiliğine sunulmuştur. Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nden elde edilen Moskova Elçiliği kayıtlarında bu raporları okumak mümkündür. Bölgeye bilim gezisi amaçlı ya da siyasî ve ticarî komisyon olarak giden uzmanların yazıları Alman basınınında da yer almıştır.[126]

123 BA-MA, N 39/364, "Wirtschaftumschau" von Otto Auhagen, 12 Aralık 1929-30 Aralık 1929.

124 BA-MA, N 39/364, "Wirtschaftumschau" von Otto Auhagen, 12 Aralık 1929-30 Aralık 1929.

125 Auhagen, *deutschen Bauern an der Wolga*, s. 60.

126 Dr. Ewald Ammende, "Soll das Rußlanddeutschtum untergehen?", *Deutsche Allgemeine Zeitung*, 28. Dezember 1929, s. 3.

Almanya'nın siyasî birliğini sağlamasından sonra ekonomik refaha ulaşmış olan tüccar ve elitler, gözlerini dünyanın dört bir tarafındaki ticarî merkezlere çevirmiştir. Koloni merkezi kurmak istedikleri bölgelerin başında gelen Afrika ve Asya'nın çeşitli bölgelerindeki koloni dernekleri çeşitli yayınlarda ele alınmıştır. Rusya'nın kompakt bir şekilde kolonileşmiş bölgesi olan Volga'ya ilgileri ise sürekli canlı kalmıştır. Bölgeye akademisyenler başta olmak üzere pek çok uzman ve maceraperest seyahat etmiştir.[127]

Bölgeye yapılan en önemli gezilerden bir tanesi Dr. Palfner'in 1929-1930 yılları arasında Volga Alman Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği gezidir.[128] 20 Nisan - 20 Haziran 1929 arasında Sovyetler Birliği'ne seyahat eden Palfner, verdiği raporda seyahatini kültürel ve sosyal sebeplerle planladığının altını çizmiştir. Palfner, Danzig konsolosluğu üzerinden vize alarak seyahati planlamış, gezinin tüm masraflarının (W.O.K.S) *Allunionsgesellschaft für kulturelle Verbindung mit dem Ausland* tarafından desteklendiğini ifade etmiştir. Özellikle 1925-1958 yılları arasında faaliyetlerini yoğunlaştıran bu dernek Sovyetler Birliği'nde ekonomi, sosyal ve kültürel yaşam başta olmak üzere pek çok alanda hizmet vermiştir.[129]

Palfner, yolculuğuna Ninji-Volvograd-Kazan üzerinden başlayarak Volga bölgesine ulaşmış, Pokrowsk'ta resmî yetkililerle görüşmeler yapmış, Saratov, Stalingrad, Rostow, Kiev ve Varşova üzerinden geri dönmüştür. Yazdığı raporları safhalara ayırarak değerlendiren Palfner'in, yaklaşık 180 sayfa olan ilk raporunda dikkat çeken kısımlardan bir tanesi de *Bei der Tataren* (Tatarlarla Birlikte) başlığıdır. Öte yandan Palfner, Moskova'da Çalışma Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı ofisleri ile Rus mahkemeleri ve hapishanelerini de ziyaret ederek gözlemlerde bulunmuştur.

Litvanya ve Letonya bölgesinden geçtiği için azınlıkların sosyal ve siyasî konumu hakkında da bilgiler veren Palfner, azınlıkların okullarda kendi dillerinde eğitim göremediklerini nve fakirlik içerisinde olduklarının altını çizmiştir. Palfner, Riga şehrinde 70 bin Almanın ikamet ettiğini ve Letonyalı pek çok kişinin Almancayı anlayabildiğini aktarmış ve ayrıca Alman

127 Ammende, a.g.m., s. 3.

128 BArch, RY23/14, Band 1, 1929-1930, Reisebericht des Regierungsassessors Dr. Palfner über Sowjetrussland.

129 BArch, RY23/14, Band 1, 1929-1930, Reisebericht des Regierungsassessors Dr. Palfner über Sowjetrussland.

kültürünün şehirde canlı bir şekilde yaşadığını Gerhart Hauptmann'ın[130] bir eserinin sahnelenmesini örnek göstererek belirtmiştir.

Rusya yolculuğu sırasında, ulaşımı ve ulaşım araçlarını ülkenin geri kalmışlığının bir temsili olarak gösteren Palfner, Avrupa ile bir kıyaslama yapmanın abesle iştigal olduğunu ifade ederek durumu İspanya seyahati ile karşılaştırmıştır. Palfner, Moskova'ya seyahat eden onlarca kişi olmasına rağmen tren vagonlarındaki ilkel şartları hayretle karşılamış, trenin saatte 30 km hızla gidebildiğini ve bunun oldukça az olduğunu söylemiştir. Moskova'da Gürcü bir bürokratla yaptığı görüşme sırasında Türkistan'a kadar uzanan bu demiryolunun kısa sürede yenileneceğini öğrendiğini belirten Palfner, pamuk endüstrisine ulaşımın kolay olması gerektiğini de ifade etmiştir.[131]

Söz konusu raporda, Moskova'daki yaşam koşulları ve kiliseler,[132] beslenme ve iş imkânları hakkında da geniş bilgiler verilmiştir. En önemli konulardan bir tanesi olan *Moskova'da Alman Kökenli Ruslar* (Die Russen Deutscher Herkunft in Moskau) başlığı altında, Moskova'da yer alan Alman okulları ve kiliselerin sayıları belirtilmiş,[133] Sovyetlerin iktidara gelmesi sonucunda Alman okullarının yeniden aktif hale getirildiği ve ders materyallerinin bazılarının Almanya'dan istendiği ifade edilmiştir. Söz konusu rapora göre; Könisberg Üniversitesi 2 bin marklık ders kitabını Saratov şehrine göndermiştir ki bu üniversitenin, Germanistik Bölümü'ne özel bir ilgisinin olduğu anlaşılmaktadır.[134]

Post aus dem Osten ve *Moskauer Rundschau* gazetelerinin kültürel ihtiyacı karşılamak üzere Rusya Almanlarına yönelik araştırmalarını arttırmaları gerektiğini ifade eden Palfner, bu alanda eksiklik olduğunun altını çizmiştir. Söz konusu rapordan anlaşıldığına göre, Moskova'da Peter-Paul kilisesine ait okulda 95 öğrenci eğitim görmektedir. Nijni-Novgorod üzerinden Volga Almanlarının başkentine ulaşmak isteyenler Çuvaş bölgesinden geçmek zorundadırlar. Özellikle Maris bölgesindeki Çuvaşların çok kötü şartlar altında yaşadıkları ve yıllardır Rusların baskısına maruz kaldıkları belirtilen raporda[135] öz yönetime dair değil, geleceğe dair umutlarının da olmadığı, Çuvaş halkının hayatlarını korku içinde sürdürdüğü belirtilmiştir. Aynı raporda, siyasî ve

130 Gerhart Johann Robert Hauptmann (1862-1946) Natüralizm akımın önemli temsilcilerinden birisi olarak bilinir. 1912'de Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür.

131 BArch, RY23/14, Band 1, s. 162.

132 BArch, RY23/14, Band 1, s. 163.

133 BArch, RY23/14, Band 1, s. 163.

134 BArch, RY23/14, Band 1, s. 164.

135 BArch, RY23/14, Band 1, s. 168.

sosyal yaşamları neredeyse kaybolma noktasına gelen bu halkın bölgedeki varlığını Bulgarlar gibi zamanla kaybedebileceği belirtilmiştir.[136]

Palfner, ek olarak bu yoksul bölgenin Tatar Özerk bölgesi ile komşu olduğunu da aktararak bölgede 175 bin kişilik bir nüfus olduğunu belirtmiştir. Yoksulluk sebebi olarak ise tarım kapasitelerinin düşük olmasını göstermiştir ki dönüm başına 16 kg tahıl elde edildiği anlaşılmaktadır. Tatar bölgesi 1921 kıtlığından çok sert bir şekilde etkilenmiştir. Palfner, Kazan şehrinde Almanların cemaat olarak gittiği bir kilise ve kültür evinin faaliyetlerinden de bahsetmiştir. Kazan şehrinde 1804 yılında bir üniversite kurulduğunu da aktaran Palfner, burada Lenin, Tolstoy gibi önemli entelektüellerin okuduğunu belirtmiş ve iki bin öğrencinin aktif olarak dersleri takip ettiğinin altını çizmiştir. Palfner, üniversite rektörü ve dekanları ile yaptığı görüşmelerde, Almanya ile ikili anlaşmalara açık bir akademik kadronun olmasını önemli görmüştür.[137]

Kazan tarihinden örnekler vererek 1811 yılından kalma bir kitapçının eski eserlerinin içeriğinden bahseden Palfner, hâlâ kitap satmaya devam edecek kadar bir kültürel zenginlik bulunduğunu da belirtmiştir. Palfner, Tatarların Almanlara ve Alman devletine saygı duyduklarını, ayrıca otonomi çalışmaları için büyük emek verdiklerini ifade ederek, bölgedeki Rus etkisinin zamanla azalmış olmasını hayretle karşılamıştır. Siyasî başarıların kültürel zenginlikle iç içe geçtiğini belirten Palfner'e göre bunlar birbirlerini destekleyen durumlardır. Palfner, Tatarların siyasî mücadelesinin hayal olarak kalmamasının kendi gayretlerine bağlı olduğuna dikkat çekmiştir.

Weimar Cumhuriyeti döneminde Rusya Almanlarının dernekleri ve akademisyenleri çeşitli vesilelerle Saratov ve Samara bölgelerine geziler düzenlemiştir. Öte yandan Volga Almanlarından politikacı ve devlet adamı Johannes Schwab (1881-1938), Berlin ve Stuttgart'taki yetkililerle görüşmeler yaparak Alman devlet adamlarından maddî ve manevî destek sağlama çalışmaları yürütmüştür.[138] Volga bölgesindeki komünist aydınlar da özellikle sol görüşlü Alman aydınlarla siyasî temaslar kurarak önemli işbirliklerine imza atılmasını sağlamışlardır.

136 BArch, RY23/15 Die Wolgadeutsche Republik.

137 BArch, RY23/15 Die Wolgadeutsche Republik.

138 BArch, R 57/510, Stuttgarter Neues Tagblatt, Wolgadeutsche Verteter in Stuttgart, Nr. 154, 03-04-1926.

V. VOLGA ALMANLARININ KÜLTÜREL GELİŞİMİ ve ALMANLIK BİLİNCİ

Volga Alman bölgesindeki orta ve yükseköğretim kurumlarında nitelikli eğitim kadrosunun dönem dönem eksilmesi, ders malzemelerinin bulunmaması, devletin ideolojik ve politik baskısı, kültürel hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Öğrenci ve öğretmenlerin Komünist Parti'ye üye olmaya zorlanmaları, eğitim sürecinin kalitesini düşüren diğer etmenlerdendir. Üniversitelerde görev yapan Alman asıllı akademisyenler, özellikle gözetim altında tutulmuştur. Georg Dinges, V. Sinapalov, Paul Rau gibi araştırmacılar devletin parasını usulsüz olarak Alman millî edebiyatına harcadıkları düşünülerek tutuklanmıştır. Partinin üniversite teşkilatı, öğrenciler arasında etkili olarak propaganda faaliyetlerini arttırmıştır. Georg Dinges ve Paul Rau gibi önemli etnograf ve dil bilimcilerin çalışmalarının yarıda kesilmesi, Volga Almanlarına ait kültür çalışmalarını aksatmıştır.[139]

Sovyetler Birliği'nin değişen ulus politikası kapsamında Alman okulları 1938 yılında tamamen kontrol altına alınmıştır. Rusya'nın farklı bölgelerinde Almanca eğitim veren kurumlar kapatılmıştır. Okulların kapatılmadığı tek yer Volga Almanları Cumhuriyeti'dir. Alman aileler, Bolşevik ideolojiye göre kontrol altında tutulan okullara çocuklarını göndermek istememiştir. Alınan önlemler bazı bölgelerdeki özel kararları desteklemiştir. Orenburg bölgesinde hiç Rusça bilmeyen çocukların eğitimlerinin kademeli olarak düzenlenmesini sağlamak amacıyla, tercümanlar vasıtasıyla eğitime entegre olmaları hedeflenmiştir. Almanlara ait okullarda görev yapan öğretmenler, okullarda Rusça eğitim vermeye zorlanmıştır.[140]

Volga Almanları, kültürel kimliklerini korumak için dinî kurumlara olan bağlılıklarını her zaman üst düzeyde tutmuşlardır. Ruslaşma ve Ortodoks mezhebine geçme ihtimali kilise papazları tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Lutheryan Kilisesi okulları Rusya Almanlarının millî bilinçlerini koruyabilmek adına kullandıkları ana araçlardan bir tanesidir. Volga Almanı entelüktüeller, dinî eğitimin yanında müzik, ilahi, matematik ve Rus tarihi dersleri de almışlardır.[141] Rus hükümeti, yıllar içerisinde planlı bir şekilde Almanlara kimliklerini unutturacak politikalar üretmiştir. Bu durum savaştan sonra şiddetlenerek daha acımasız bir hal almıştır.

---

139 BArch, R 57/510, Wolgadeutsche Verteter in Stuttgart, Nr. 155.

140 Веналий, Владимирович Амели, *Из Истории Оренбургских Немцев: Сборник Документов (1817— 1974 гг.)*, Москва, 2000, С. 212-213.

141 Schleuning, *deutsche Kolonien*, s. 15-18.

Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren bölgeyle yakından ilgilenen Weimar Cumhuriyeti'nden pek çok kişi ve kurum, Volga Almanlarının kültürel gelişimini raporlandırmıştır. Söz konusu raporlarda, otonomi yönetiminin nüfusun eğitim düzeyinin gelişmesine yönelik çalışmalarının, kültürel düzeyin yükselmesine katkıda bulunduğu ifade edilmiştir. Sanayi ve kolektivizasyon planlarının gerçekleştirilebilmesi için kültürel gelişmesini tamamlamış olan Volga Almanlarının idarî yöntemlerle organize edilmesi planlanmıştır.[142]

1920'lerde Volga Almanları Otonomisi'nde öğretmen ve yetişmiş kadro eksikliği hissedilerek, bu durumun kültürel gelişim planlarının istenildiği şekilde seyretmemesine neden olduğu tespit edilmiştir. Bu eksikliği gidermek amacıyla 1920'li yılların sonundan itibaren yükseköğretim ve pedagojik eğitim kurumları inşa edilmiştir. Volga Almanları Cumhuriyeti, başkent Engels'teki faaliyetlerini arttırabilmek için Ekim 1931'de yeteri miktarda fon alabilmiştir. Volga bölgesindeki Alman okulları, yüksek nitelikli öğretmenler yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Alman Pedagoji Enstitüsü'nün faaliyetleri Odesa eyaleti dışında tüm Rusya'ya hizmet etmiştir. Mezun öğrenciler tüm Rusya'da eğitim ve kültür alanlarında etkili olmuştur.[143]

1927 yılından 1934'e kadar ilk etapta ilköğretim seviyesi için hazırlık planı geliştirilerek uygulanmıştır. Alınan kararlar sayesinde 1928 sonbaharından 1930 yazına kadar ilköğretime kayıtlı çocuk oranını %70'ten %90'a kadar çıkarmak mümkün olmuştur. İlkokul öğrencilerinin sayısındaki artış uygun materyallerin olmasından kaynaklanmıştır. Okul binalarının sayısındaki artış, öğretmen sayısındaki iyileşme ve eğitim literatürünün zenginleşmesi sayesinde Alman okullarında kendilerine ait bir kültürel ve dinî bilinçlenme olduğu görülmüştür.[144]

25 Temmuz 1930'da Komünist Parti Merkez Komitesi kararnamesi ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Alınan karar sonrasında okula kayıtlı çocukların sayısı beklenen düzeye ulaşmıştır. 1929-1930 eğitim-öğretim yılında ortaokul düzeyinde yapılan düzenlemelerle yeniden yapılanma yoluna gidilmiştir. Köylerde, kasabalarda, şehirlere yakın kırsallarda çiftlik okulları yedi yıllık ve dokuz yıllık olarak planlanmıştır. İlkokuldan mezun olan öğrenciler, Endüstri-Meslek Okullarına (Фабрично-заводская семилетка)

142 PA-AA; Deutsche Botschaftt Moskau 67, s. 54.
143 PA-AA; R10590, Die Lage der deutschen Wolga Kolonisten.
144 BArch, R57/8499 Deutsche Schule (Deutsches Ausland-Institut).

devam ettirilerek eyalet çiftliklerinde ve traktör atölyelerinde zorunlu staja tâbi tutulmuştur. Bu yolla bölgenin kalkınmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.[145]

Bolşevikler 1931 yılında okullar üzerinde denetimleri arttırarak komünist eğitimi yoğunlaştırmayı amaçlamışlardır. Almanların Saratov Merkez Matbaası'nda bastığı kitapların basımı askıya alınmıştır. Marksist Öğretmenler Topluluğu'na yeni fikirlerin tanıtılması ve uygulanması için geniş yetkiler verilmiştir. Okulların sayısı Bolşeviklerin ödenekleriyle arttırılmıştır.

Yetişkin okullarına ek olarak, sağırlar için açılan okullarla da kültürel eğitim pekiştirilmiştir. 1940'ın sonunda, Saratov ve Samara eyaletlerindeki toplam 172 okula 15 bine yakın öğrenci kayıt olmuştur. Okul eğitimi için 4,4 milyon rubleye kadar para harcanmıştır. Ayrıca 1928 yılından başlanarak her yıl düzenli olarak eğitime ayrılan ana para arttırılmıştır. Bu miktar 1932'de 10 milyona, 1937'de 15 milyona ve 1940'da 21 milyona kadar çıkarılmıştır. 1939'da Volga Alman Cumhuriyeti'nde yedi yıllık eğitim planı kabul edilmiştir. Karadeniz ve Volga bölgesinin tamamında Alman asıllı çocukların yüzde 97'si 625 okulda eğitim görmüştür.[146]

1933'te Engels şehrinde faaliyet gösteren Volga Alman Otonomisi'ne ait yayınevi ile yeni ders kitaplarının yayınlanmasına başlanmıştır. 1934'ten itibaren bu kitapların sadece Volga Almanlarına yönelik değil, Sovyetler Birliği'ndeki tüm Alman çocuklarını hedefleyecek şekilde basılması tasarlanmıştır. 1937 yılına gelindiği zaman, 1933 yılından beri basılan bu ders kitapları, halk düşmanlığına yol açtığı gerekçesiyle yasaklanmıştır. 1936 yılında Halk Komiserleri Konseyi, öğretmenler için yeniden sertifikalandırma getirmiştir. Volga Almanları bölgesinde görev yapan öğretmenlerin neredeyse üçte ikisi sertifika alamamıştır. Bunun nedeni öğretmenlerin genel bir eğitim sürecinden geçmemesidir.[147]

Rusça bilen öğretmenler yetiştirmek, Alman okulları için oldukça zor olmuştur. Rusça eğitimde özellikle Alman okulları başarı sağlayamamıştır. Bu sebeple Rusça eğitimin pekiştirilmesi için Volga Almanlarının sıkışık ikamet ettiği yerlerde aktif bir propaganda kampanyası başlatılmıştır. 24 Ocak 1938'de Almanların kendi anadillerinde eğitim alma olasılığı ortadan kalkmıştır. Komünist Parti Merkez Komite Bürosu, ulusal okulların yeniden düzenlenmesine ilişkin bir karar almıştır. Milliyetçi-anti-Sovyet etkinin Almanca eğitimden kaynaklandığı düşünüldüğü için Volga bölgesindeki ulusal

145 BArch, R57/8499 Deutsche Schule (Deutsches Ausland-İnstitut).

146 BArch, R 73/15882, Wolgadeutsche Schulwesen Politik.

147 PA-AA; R10590, Die Zukunft des Deutschtums in den Ostsseprovinzen.

okulların sıradan Sovyet okullarına dönüşmesi planlanmıştır. Alman okullarının Sovyet sistemine entegre edilmesinin başarılı olacağı düşünüldüğü için okullar kapatılmamıştır. Buna karşılık Mart 1938'de Tatar ve Kazak okulları başta olmak üzere, tüm azınlıkların okulları kapatılmıştır.[148]

13 Mart 1938'de ise Halk Komiserleri Konseyi ve Bolşevik Parti Merkez Komitesi, ulusal cumhuriyetler ve özerk bölgelerdeki okullarda Rus dilinin zorunlu olarak okutulması hakkında bir kararname çıkarmıştır. 1 Eylül 1938'den itibaren Alman okullarında ilkokul ikinci sınıftan itibaren Rus dili öğretimi zorunlu hale getirilmiştir. Rusça eğitime ayrılan müfredat genişletilmiştir. Almanca ve diğer bazı disiplinlere ait ders sayıları ise önemli ölçüde azaltılmıştır.[149]

Alman kültürünün korunmasının, Bolşevik sistemine entegrasyon sorunu çıkaracağı ifade edilmiştir. Almanların iyi derecede Rusça bilmesi acil bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Volga bölgesindeki etnik yapının çeşitliliği, Alman gençliğinin Rus dili hakkında iyi bir bilgiye sahip olmadan yükseköğrenim almasının zor olması gibi nedenler, Almanları da sisteme entegre olmaya mecbur hale getirmiştir. Donanma ya da Kızıl Ordu saflarında görev alabilmek, Rusça bilmeye bağlıdır. Rus dilinin öğretim diline dönüştürülmesi eğilimi 1930'lu yıllardan itibaren Bolşevik hükümetinde dillendirilmiştir. Bu görüş zaman içerisinde güçlenerek devam etmiştir. Bu durum azınlıkların Alman dilini ihmal etmelerine yol açmıştır.[150]

Petersburg, Saratov ve Novosibirsk şehirlerindeki pedagoji bölümlerinde ve Alman dili ve kültürü üzerine çalışılan bölümlerde bilimsel araştırmalar yürütülmüştür. Otonomi içerisinde ise dört pedagoji enstitüsü aktif olarak araştırmalara katkı sağlamıştır. 1930'ların başında pedagojik bölümlere ek olarak Alman üniversiteleri ve teknik okulları da açılmaya başlamıştır. 1931'de Volga Almanları Cumhuriyeti'nde Alman Tarım Enstitüsü kurulmuştur. Aynı dönemde Marxstadt Tarım-Teknik Okulu, Gussenbach Tarla-Bitkileri Yetiştirme Teknik Okulları, Krasnuy-Kut'ta Veterinerlik Okulu, Engels Sovyet Ticaret Okulu, Engels Sağlık-Teknik Okulları, Engels ve Markstadt'ta Müzik Okulları tüm eksikliklerine rağmen eğitime devam etmiştir. Böylece Volga Alman Cumhuriyeti sosyo-kültürel alanlarda kademeli olarak yükselerek nitelikli uzmanlar yetişmesine katkıda bulunmuştur.[151]

148 PA-AA; R 83855, Die Kulturelle Lage, Wirtschaftliche Lage über Wolgadeutsche.
149 PA-AA; R10590, Die Lage der deutschen Wolga Kolonisten.
150 PA-AA; R 60200, Das Deutschtum im Sowjetrussland.
151 PA-AA; R 60006, Entwicklung des deutschen Elements an der Wolga.

Benzer eğitim kurumları, Almanların yoğun olarak yaşadığı diğer bölgelerde de teşekkül etmiştir. Karadeniz bölgesinde 2 sanayi ve 6 ziraat teknik okulunda uzmanlar yetişmiştir. Volga Almanları bölgesinde yetişen Alman asıllı uzmanların, Volga Alman Cumhuriyet dışındaki üniversitelerde ve teknik okullarda Almanca eğitim veren bölüm kurma çabaları yaygınlaşmıştır. Engels Pedagoji Enstitüsü Müdür Yardımcı A. Rausenbach, enstitüye gelen öğrencilerin Komsomol ve parti liderliğinde birlikte hareket etmelerinin, sosyal bilimlerde bağımsız düşünebilen insan yetiştirmeye katkı sağlamadığını ifade etmiştir. [152]

Volga Almanları Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki orta ve yüksek eğitim kurumlarında öğrencilerin sınıf ilkesine göre eğitim alabilmeleri temel bir sorun haline gelmiştir. Resmî olarak sınıf ayrımı olmasa da toplumun alt tabakalarında yaşayan kişilerin yüksek katmanlara ulaşması için uygun ortam olmadığı dile getirilmiştir. Komünist Parti ve Komsomol üyelerinin üniversitelere ve teknik okullara hâkim olmak için gösterdikleri şiddetli seferberlik, okullarda beklenen performasın altında verim alınmasına neden olmuştur. Parti yönetiminin okulları kontrol etmek istemesi, eğitim kalitesini düşürmüştür.[153]

Alman okullarının öğretmen eksikliğini gidermek amacıyla iki yıllık öğretmen yetiştirme enstitülerinin kurulması planlanmıştır. Dört yıllık enstitüler kapasitelerinin üzerinde öğrenci almaya devam etmiştir. Diğer yandan 1931'de en yüksek niteliklere sahip Almanlardan parti teşkilatında görevlendirmek için Alman Komünist Üniversitesi kurulmuştur. Komünist Tarım Okulu, eyalet çiftlikleri ve kolektif çiftlikler için eğitimli yöneticiler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Sovyet liderliği yeni bir Sovyet sosyalist kültürünün gelişmesi için geniş bir kampanya başlatmıştır. Okulların Sovyet sisteminin birer aygıtı haline gelmesi, özellikle Volga bölgesinde sancılı bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Kültürel sürecin kontrol altına alınması belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.[154] Volga Almanlarının kültürel faaliyetlerini engelleme çabaları, okulların kontrol altına alınmasıyla başlamıştır.

1933'te Komünist Parti Merkez Komitesi'nin edebiyat ve sanat örgütlerinin yeniden yapılandırılması konulu kararnamesi üzerine, Volga Almanları Cumhuriyeti'nde "Sovyet Yazarlar Kongresi" yapılmıştır. Bu sayede Alman

152 PA-AA; R 60005, Georg Cleinow bericht über seine Aufenthalt in der Deutschen Wolga Republik, 7 Temmuz 1926.

153 PA-AA; R 60006, Entwicklung des deutschen Elements an der Wolga.

154 PA-AA; R 60005, Deutschen Wolga Republik, 7 Temmuz 1926.

bölgelerindeki kitleler edebiyatla tanıştırılmaya başlanmıştır. 15 Haziran 1933'te ortaya çıkan propaganda dalgasında "Volga Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Yazarlar Birliği" kurulmuştur. Sadece birkaç üyesi yazar olan bu birlik, Alman azınlığın dışında da belirli bir tanınırlığa sahiptir. Franz Bach, Gottlieb Fichtner, Gerhard Sawatzkyki ve Johannes Schaufler bunlara örnektir. Geri kalanlar, parti organlarının propagandasına hizmet eden kişilerdir. Yazarlar Birliği, "Der Kempfer" adlı yayın organını çıkararak Volga Almanlarının kültürüne dair yazılar yayımlamıştır. Moskova, Petersburg, Sibirya ve diğer bazı bölgelerdeki yazar dernekleri aynı dönemde kurulmuştur.[155]

1934 yılının başında Volga Alman Cumhuriyeti ve Rusya'nın diğer bölgelerinde Alman edebiyatının kitlelere tanıtılması için toplantılar düzenlenmiştir. Fakat toplantıların içeriği, tanıtımın aksi yönünde gelişmiştir. Bu toplantıların ana görevi, Marksizm klasikleri olarak görülen Lenin ve Stalin'in siyasî eserleri başta olmak üzere komünizm propagandası içeren eserlerin Almancasını tanıtmaktır. Bu çalışmalar işçi sınıfına ulaştırılarak düşünsel seviyelerinin belirli bir düzeye ulaşması istenmiştir. 1934 Mart'ında Sovyet Alman yazarlarının ilk kongresi Moskova'da yapılmıştır. Kongrede alınan kararla Moskova Sovyet Yazarlar Birliği'nin tertip ettiği özel kurslarla genç Alman yazarların eğitilmesi hedeflenmiştir.[156]

Alman edebiyatı, 1930'lu yıllarda edebiyat eserleri ile sosyalist gerçekliğe uygun çalışmalar yapmıştır. Genç yazarların eserleri devlet matbaalarında basılarak Alman kültürünün canlı tutulmasına destek olunmuştur. Andreas Saks, V. Gerdt, T. Gies, E. Ongemaht ve N. Wacker gibi yazarlar eserlerini neşretmiştir. Alman sosyalist edebiyatını geliştirme kampanyasına ek olarak parti dışında kalan diğer yazarların eserleri reddedilerek basılmamıştır. Volga Almanlarının yetenekli yazarı Adam Emich, 1930'lu yıllarda birkaç defa tutuklanmıştır. Öyle ki Emich, son eserlerini sürgünde yazmak zorunda kalmıştır. 1930'ların ortalarından itibaren Alman aydınların neredeyse tamamı kovuşturma altındadır. 1937'de Volga Almanları Cumhuriyeti Yazarlar Birliği üyelerinin yarısı tutuklu haldedir.[157]

Edebiyat alanına verilen destek, diğer sanat türlerinin gelişimi için de planlanmıştır. Yazarlar Birliğine ek olarak Sanatçılar Birliği ve Besteciler

155 Герман, *Немецкая Автономия*, С. 349-363.

156 Herold Belger, *Russlanddeutsche Schriftsteller, Von den Anfängen bis zur Gegenwart* Berlin, 2010, s. 50.

157 Belger, *a.g.e.*, s. 51-53.

Birliği de kültürel faaliyetlere başlamıştır. Devlet desteğiyle kültürel aktivitelerin desteklenmesi, güzel sanatlara ve müziğe belirli bir ivme kazandırmıştır. Volga bölgesinden pek çok Alman sanatçı, Sovyet dönemi ressamları arasında kendine yer edinmiştir. Siyasî aktörlerin portreleri için eskizler yapan Jakob Weber başta olmak üzere Theodor Buchholz, Nikolay Wagner ve Richard Bergholz gibi ressamlar etkili olmuştur. Engels Halk Sanat Evi'nde genç sanatçıları eğitmek için kurslar açılarak seminerler tertip edilmiştir.[158]

Volga Almanları Cumhuriyeti'nin ressamları, bölgenin doğasını ve köylü yaşamını tasvir eden yapıtlar ortaya koymuştur. Resimlerin çoğunda devrim, iç savaş olayları ve kolektif çiftlik hayatına dair detaylar işlenmiştir. Parti yönetiminin rahatsız olması üzerine bu çalışmalar yarıda kesilmiştir. Pek çok çalışma parti örgütü üyeleri tarafından yok edilmiştir. Rusya'nın diğer şehirlerinde yaşayan Alman asıllı heykeltraşlar, Rus kültürüne hizmet eden önemli eserler vermişlerdir.[159]

Sovyetlerin müzik kültürü belirli bir geleneğe sahiptir. Halk kültürüne ait şarkılar kaleme alınmıştır. Moskova, Petersburg, Odesa ve Saratov şehirlerinin konservatuarlarında Alman kökenli birçok müzisyen ve öğretmen çalışmıştır. Piyanist Heinrich Neuhaus dünya çapında tanınan ve öğrenciler yetiştiren birisi olarak öne çıkmıştır. Alman kültürünün tanıtımı, müzisyen ve bestecilerin eserlerinin opera ile tanışması ile başlamıştır. Partinin müzikal eserlere müdahalesi göç şarkıları ve koloni hayatını anlatan yapıtların sahne almasını engellemiştir. 1937'de Volga Almanları Cumhuriyeti'ndeki genç besteci G. David Z. Zavatski'nin sözlerinden oluşan *Volga Almanlarının Stalin'e Şarkısı* adlı eseri, müzikal yaratıcılığın başyapıtı olarak kabul edilmiştir. G. David, parti tarafından ödüllendirilmesinin hemen ardından tutuklanmıştır.[160]

Volga Alman aydınları, iyi bir müzik eğitimi almadan yerel müzik eğitimiyle ciddi eserler ortaya koymaktan uzak durmuşlardır. Dans melodileriyle sınırlı kalan müzik ürünleri tiyatro ve operalarda gösterilmiştir. Besteci G. Schmider, Volga bölgesindeki Alman köylerinde folklor ve etnografik keşif gezilerinde yaklaşık 700 halk şarkısı toplayarak kaydetmiştir. İlk beş yıllık plan dâhilinde, Volga Alman Cumhuriyeti bölgelerindeki kültür devrimi çerçevesinde kültür ve eğitim kurumları finanse edilmiştir. Kültür evleri, kütüphaneler

158 PA-AA; R 60201, Die Autonomie und die wirtschaftlichen und kulturellen Verhaltnisse in der Wolga Republik.

159 PA-AA; R 60201, Die Autonomie und die wirtschaftlichen und kulturellen Verhaltnisse in der Wolga Republik.

160 PA-AA; R 60006, Für die Sitzung des Reichsbeirats deutsche Schulwesen im Ausland 5 Februar 1926.

ve okuma odaları açılmıştır. Bölgede güçlü bir yayın istasyonu inşa edilerek 1930'da radyo yayınları başlamıştır. 1931 yılından 1937 yılına kadar radyo istasyonlarının sayısı üç kat artmıştır. Alman yerleşimlerinde radyo sadece kamu kurumlarında değil, aynı zamanda vatandaşların evlerinde ve kalabalık yerlerde kurularak Almanca ve Rusça yayınlar yapılmıştır.[161]

Sinema ise 1930'larda Volga Almanları bölgesinde popülerlik kazanmıştır. 1937'de 19 dışsesli, 25 sabit kurulumlu sinema sistemi mevcuttur. Volga Almanlarının kurduğu Sinema Vakfı, Cumhuriyet'in 15. yılına ait bir belgesel hazırlamıştır. Belgesel film üzerinde Komünist Parti ideolojik komisyonu yoğun olarak çalıştığı için film gecikmeli olarak kısa bir versiyonla sinemalarda gösterilebilmiştir. Engels şehrindeki haber stüdyosu, 1930'larda verimli bir şekilde çalışmalarına devam etmiştir. İlk başlarda sessiz haberler yayınlanırken, zamanla sesli haberlere geçilmiştir. Engels haber stüdyosu, Komünist Parti'nin propaganda silahları arasında en etkili olanıdır. 1940 yılına gelindiği zaman Engels Film Stüdyosu kapatılmıştır.[162]

Volga Almanları Cumhuriyeti'nde 200'den fazla enstrümantal ve müzikal koro çemberi vardır. Pek çok köyde kilise ile birlikte hareket eden sivil toplum dernekleri, ulusal kültür kurumları olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Volga Almanları Otonomisi, kültür kurumlarının oluşturulmasına dikkat etmiştir. Alman ve Rus Devlet Dramaları, Alman Devlet Korosu, Senfoni Orkestrası, Dans Topluluğu, Alman Devlet Filarmoni Derneği, Saratov ve Samara'da sürekli olarak faaliyetlerini canlı tutma gayreti içerisinde olmuştur.[163]

1931 yılında Engels şehrinde büyük bir tiyatro açılarak, 1932-1933 yıllarında seyircilerin ilgisine mahzar olabilmiştir. Özellikle Moskova'da eğitim gören sanatçıların performansları dikkat çekmiştir. Bünyesinde kurulan Tiyatro Topluluğu'nun bütçesi ile tiyatrocular iki aya yakın sürelik bir eğitim için Moskova'ya gönderilmiştir. Ayrıca Hitler'in Almanya'da yükselişi ile birlikte rejime muhalif tiyatrocular 1933 yılından itibaren Rusya'ya iltica etmişler, sürgün sırasında Tiyatro Topluluğu'nun çalışmalarına katılmışlardır. Erwin Piscator'un başında bulunduğu grup, önemli tiyatro eserlerini sahneleme şansı elde etmiştir. Aynı dönemde Piscator'a ek olarak Carola Neher, Alexander

161 Belger, *a.g.e.*, s. 58.

162 PA-AA; R 60006, Akademie zur Wissenschaftlichen Erforschung und zur Pflege des Deutschtums.

163 Герман, *История Республики немцев Поволжья*, С. 255.

Granach ve Ernst Busch gibi pek çok önemli oyuncu Sovyetler Birliği'nde sanatlarını icra etmiştir.[164]

Tiyatroda sahnelenen oyunların kalitesi yükselmiş olsa da ana rollerde sürekli olarak Almanya'dan gelen oyuncuların tercih edilmesi, Volga Almanları arasında huzursuzluk çıkarmıştır. Konstantin Stanislavski'nin tiyatro sistemi, Alman oyuncular tarafından reddedilmiştir. Tiyatronun en büyük başarısı 1936-1937 yılında 100'den fazla performans sergilemesidir. Rus ve Batı klasikleri, Sovyetlerin gerçekliğine uygun bir şekilde sergilenmiştir. Batı klasiklerinden pek çok örnek Markstadt ve Balzer'deki büyük tiyatrolarda sahne almıştır. Krasni Kut şehrindeki Rusça tiyatro eserleri buradaki sahnede sergilenmiştir.[165]

Volga Almanlarının korosu, sadece kendi bölgesinde değil, tüm Rusya'da büyük bir şöhrete sahiptir. 1924 yılında kurulan koro, uzun yıllar boyunca profesyonelliğini korumuştur. Bu zaman zarfında, 1932'de Moskova'da düzenlenen olimpiyatta birincilik almış, 1934'teki Birinci Radyo Festivali'nde konserler vermiştir. Volga boyunca uzun geziler yapılarak kolonilerde konserler verilmiş, böylece Alman kültürü canlı tutulmaya çalışılmıştır. Koronun kadrosu 65 kişiden oluşmaktadır. Engels ve diğer şehirlerde çocuk koroları da kendilerine yer bulmuşlardır. Stalin'in uyguladığı siyasî baskı neticesinde diğer kültür kurumları gibi koro da tasfiye edilmiştir.[166]

Volga Almanlarının Şarkı ve Dans Topluluğu, halk müziği kültürünü yansıtmak için önemli bir kurum haline gelmiştir. Topluluğun repertuarı, özellikle Volga Almanlarının halk şarkıları ve danslarını içerse de Rus ve Ukrayna halklarının şarkı ve danslarını da kapsamıştır. Müzikal folkloru korumak için yapılan çalışmalarla Volga Almanlarının ilk halk müziği orkestrası oluşturulmuştur. Volga Almanlarının tiyatroları, koroları, orkestraları ve diğer kültür dernekleri Odesa, Kırım ve Sivastopol başta olmak üzere bölgenin diğer şehirlerinde de faaliyetlerine devam etmiştir. Engels Tiyatrosu'nda olduğu gibi burada da yönetmenler ve oyuncular etkili olmuştur. Buna karşılık ulusal kültür kurumları en şiddetli ideolojik baskı ve sansüre maruz kalmıştır.[167]

Rus ve Ukrayna etkisi, Rusya Almanları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler, yemeklerle ve dışarıdan alınan kelimelerle açıklanmıştır. Mesela

164 PA-AA; R 60201, Die Autonomie und die wirtschaftlichen und kulturellen Verhaltnisse in der Wolga Republik.

165 Belger, *a.g.e.*, s. 65.

166 BArch, R 73/15882, Wolgadeutsche Schulwesen Politik.

167 BArch, R 73/15882, Wolgadeutsche Schulwesen Politik.

"halupsi" adındaki yemeği lahana yapraklarına sarılmış bir şekilde yapan Volga Almanları, tarifi Ruslardan öğrenmiştir. Karadeniz Almanları ise aynı yemeğe "halupsa" adını vermiştir.[168] Rusya Almanları, Almanya'da konuşulan dilden belirgin biçimde farklı bir lehçe ile konuşmuştur. Rusya Almanlarının dillerine Rusça ve Ukraynacadan bir dizi kelime geçmiştir. Ruslarla Almanlar arasında evlilikler ise nadirdir. Alman kültüründe kendi inançları dışında evlilik tasvip edilmemiştir.

Volga Almanları, kendi kolonilerinde kültürel ve kimliksel özelliklerini kaybetmeden uzun yıllar yaşamışlardır. Bunun temelinde birkaç sebep vardır. Birincisi, Alman kolonileri kapalı toplumlar olarak dil ve kültürlerini koruyabilmişlerdir. Rus, Tatar, Kırgız, Gürcü gibi diğer etnik gruplarla kaynaşarak evlenmekten geri durmuşlardır. İkincisi ise kendilerine has toprak sistemine sahip olmalarıdır. Bu sistemde toprak en büyük erkek çocuğun kullanımına geçmekte ve böylece satılması yasaklanmış olmaktadır. Üçüncüsü ise kendi kendini yönetebilme özelliğidir. Böylece ekonomik, kültürel ve dinî anlamda Almanlık anlayışı güçlenerek muhafaza edilmiştir. Dördüncü önemli faktör ise kilisenin özerkliğidir. Kilise okullarında Alman gençleri Protestan ahlakına uygun olarak dil ve din eğitimi almışlardır. Kilisenin desteklediği basın-yayın organları ile yerel halka yönelik yayınlar, kültürel özerkliği güçlendiren adımlardan bir tanesini oluşturmuştur. Çarlık hükümetleri tarafından garanti altına alınan dinsel birlik ve özgürlük de Alman kolonilerinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.

A. Volga Almanları Etnografi Çalışmalarının Milli Kimlik İnşasındaki Rolü

1858 yılında Saratov Hükümeti Gazetesi'nde (Nachrichten des Saratowschen Gouvernements), D. Mordowzew, ilk defa Volga Almanlarının tarihi, folkloru ve dili hakkında araştırma yapmanın öneminden bahsetmiştir.[169] Böylece zamanla şekillenecek olan Rusya Almanlarının kültürel çalışmalarının ve siyasî bilinçlenmesinin tohumları atılmıştır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda şehirlerde ve kırsal kesimde yaşayan Alman nüfusun kültürel özellikleri ve yaşam tarzları, seyyahların notlarında yerini almıştır. 1917 Ekim Devrimi

168 Timothy J., Rosalinda Kloberdanz, *Thunder on the Steppe: Volga German Folklife in a Changing Russia*, Lincoln: American Historical Society of Germans from Russia, 1993, s. 114.

169 Nina Berend, Hugo Jedig, *Deutsche Mundarten in der Sowjetunion: Geschichte der Forschung und Bibliographie*, Marburg, 1991, s. 316.

öncesinde Rusya'daki Almanların etnografik kültür çalışmaları sınırlı olmasına rağmen etkili eserler kaleme alınmıştır.[170]

Kültürel çalışmalara yönelen din adamları ve öğretmenler, Rusya Almanlarının yerel tarihleri ve kültürleri üzerine yoğunlaşmıştır. Rusya Almanlarının etnografya çalışmaları, Volga bölgesi papazlarından Georg Kromm'un eseri ile önemli bir seviyeye taşınmıştır.[171] Volga Almanlarının geleneksel ekonomik faaliyetleri, maddî kültürü, dinî ritüelleri, evlilik, cenaze, sanat ve zanaatlarının detayları üzerine incelemelerde bulunmak için özellikle 1920'li yıllarda Rusya'nın farklı bölgelerine bilimsel geziler düzenlenmiştir. Öte yandan Lutheryan ve Katolik kiliselerinin temsilcileri olan din adamları, Rus Almanlarının basın yayın organlarında, Güney Rusya'da kurulan koloniler hakkında etnografik bilgi içeren yazılar kaleme almıştır.[172]

1867'de Moskova'daki Rus Haklarının Etnografik Sergisi'ne, Rus Almanlarının temsilcisi olarak Volga, Transkafkasya ve Ukrayna kolonilerinden erkek ve kadın kıyafetlerinin örnekleri sergilenmek üzere getirilmiştir.[173] Burada sergilenen örnekler daha sonra Petersburg Ermitaj Müzesi'ne nakledilmiştir. Schilling kolonisi sakini Peter Galler bu çalışmaları detaylı bir şekilde betimlemiştir.[174] Volga Almanlarının yaşamı, kültürel mirası ve gelenekleri hakkında ilk çalışmalar ve projeler Alman kolonilerinin yüz ellinci yıldönümü arefesinde yapılmıştır. Peter Sinner ve Johannes Erbes'in Volga Almanlarına ait 280 halk ve çocuk şarkısı bu çalışmalara birer örnektir.[175] 1914'te Jakob Dietz, Volga Almanlarının hayatı, toplumsal yapısı ve âdetleri ile ilgili kayıtların yeniden yayımlanmasına öncü olmuştur.[176]

O. Bruns ve Jakob Şıtah (якоб штах), Alman kolonistlerin özellikle Sibirya bölgelerindeki sosyo-ekonomik faaliyetlerine ve günlük yaşamlarına yönelik

---

170 A. Güldenstadt, P. Pallas, İvan Lepyovkin, Johann Georg Kohl Volga bölgesi dâhil olmak üzere Rusya'nın pek çok şehrine bilimsel geziler düzenleyerek notlar almıştır. Aralarında seyyahlar da olmasına rağmen bazıları Rusya'da ikamet etmemiştir.

171 Johann Georg Kromm, "Die Deutschen Ansiedler an der Wolga" *Schottener Kreisblatt*, 1910, s. 15-24.

172 Philipp Wilhelm Aßmus, "Erinnerungen", *Friedensbote*, 1900, Nr. 12. ss. 742-746.

173 *М.М. Керимова, "Выставка Славяне Европы и народы России" (к 140-летию первой Всероссийской этнографической выставки 1867 г.), Этнографическое Обозрение, москва, 2008*, С. 1-18.

174 П.К. Галлер, *Воспоминания. Быт немцев-колонистов в 60-х годах XIX ст.* Саратов, 1927.

175 Johannes Erbes, *Die deutsche Volksschule in unseren Wolgakolonien*, Saratov, 1906. Peter Sinner, *Der Deutsche im Wolgalande*, Saratov, 1911.

176 Dönninghaus, *Jakob Dietz*, s. 66.

detaylı yazılar kaleme almıştır.[177] Rusya'nın farklı bölgelerinde bulunan Alman kolonilerinin kültürel hayatı hakkında araştırma ve yayınlar planlanmasına rağmen, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle planlanan bu çalışmalar yapılamamıştır. Özellikle Türkistan ve Kafkasya bölgelerinde yer alan koloniler hakkındaki çalışmaların yapılamamış olması, Türk dünyası hakkında kayıtlı bilgilerin eksikliğine neden olmuştur. Rus Almanlarının tarihi, etnografyası ve lehçeleri üzerine Sovyet döneminde ve yoğunlukla 1920'lerin sonunda, Saratov ve Leningrad'da Alman lehçeleri araştırma merkezleri kurulmuştur. Alman diyalekti okulunun temeli; Georg Dinges, Andrei Dulson ve Viktor Jirmunski gibi akademisyenlerin etnografi çalışmalarıyla atılmıştır.[178]

Georg Dinges, çalışmalarına 1922'de başlamıştır. Saratov Devlet Üniversitesi'ndeki çalışmalarıyla oldukça önemli eserler ortaya koymuştur. Doktora çalışmasını Alman dili üzerindeki Rus etkisi üzerine yapmıştır.[179] Georg Dinges köy okulu öğretmenleriyle işbirliği içerisinde olarak kültürel envanterler toplamıştır. Yaz tatillerini eşi Emma Dinges ile birlikte kültürel veri toplayarak geçirmiştir. Dinges, bu çalışmalarını Marburg Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunduğu dönemde Alman bilim dünyasına sunmuştur. Burada Ferdinard Wrede ile birlikte çalışma imkânı bulmuştur. Georg Dinges, çalışmalarını ve dil atlasının ciltlerini zaman içinde Marburg Üniversitesi'ne göndermeye devam etmiştir.[180]

Georg Dinges, 1924'ten 1932'ye kadar çalışmalarına yoğun bir şekilde devam etmiştir. 1931'de Engels şehrinde Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Müzesi (Центральный музей АССР НП) kurulmuştur.[181] Dinges, 1931'den 1932'de tutuklanmasına kadar meslektaşlarıyla Volga kolonilerinde etnografik koleksiyonlar ve materyaller toplayarak geniş bir envanter ve literatür meydana getirmiştir. Fakat bir araya getirilen materyallerin çoğu o dönemde yayınlanamamıştır. Georg Dinges, 1932'de casusluk suçlamasıyla tutuklanarak Sibirya'ya sürülmüştür. Aynı yıl Tomsk bölgesindeki Kolpaşevo şehrinde vefat etmiştir.[182]

177 Штах, *a.g.e.*, C. 17.

178 Nina Berend, Andrei Dulson, *Geschichte und Kultur der Deutschen in Russland – UdSSR. Auf den Spuren einer Minderheit*, 1989.

179 Der Russische Einfluß in der Mundarten der deutschen Kolonisten der Gouvernements Samara und Saratow: Saratov ve Samara vilayetlerindeki Almanların Kolonilerinin Lehçelerine Rus Etkisi olarak çevirilebilir.

180 Berend, Jedig, *a.g.e.*, s. 30.

181 Dinges, *a.g.e.*, s. 60-73.

182 Berend, Jedig, *a.g.e.*, s. 34.

Dinges'in 1924-1932 yılları arasında yaptığı saha çalışmalarına, öğrencisi Andrei Dulson da katılmıştır. Saratov Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden öğrencisi olan Dulson, lehçeler ve köylerin gündelik yaşamı hakkında materyaller toplamıştır. 1930-1934 arasında Andreas Dulson, Volga Almanları Merkezî Bilimsel Araştırma Bürosu'na başkanlık etmiştir. 1934'te Alman Lehçeleri üzerine tamamladığı doktora tezini savunarak Saratov Pedagoji Enstitüsü'nde ders vermeye başlamıştır. Sibirya bölgesine yaptığı bilimsel gezilerin sonucunda, bu alanda çok değerli olan, Türk kökenli halklarla ilgili kitap ve makaleler kaleme almıştır.[183] 1941'de Volga bölgesinden sürülen diğer Almanlar gibi Dulson da sınır dışı edilmiştir. Tomsk şehrinde yaşamaya başlayan Dulson'un çalışmaları, Sibirya dil diyalekti ve halk kültürüne önemli katkılar sağlamıştır. 1950'de Tomsk Pedagoji Enstitüsü'nün Almanca bölümünde, Altay bölgesindeki Alman lehçeleri üzerine araştırmalar yeniden başlamıştır.[184]

Volga Almanlarının Almanca lehçeleri üzerine yapılan çalışmalarda, Rus kültürünün etkisi örneklerle gösterilmiştir. Fakat Alman nüfusun yoğun olduğu kolonilerde Rus kültürünün etkisi daha dar bir alanda kalmıştır. Ruslaştırma politikasının sertleşmesiyle Alman kolonilerindeki etkiler zamanla artmıştır.[185] İlk bilimsel çalışmasını tamamlayarak yayımlayan Dinges, ekip arkadaşları ve sonraki nesil araştırmacılar için örnek teşkil etmiştir. Georg Dinges, çalışmalarında Almanya'da yaşayanların lehçeleri ile Rusya Almanlarının lehçelerini karşılaştırmıştır.[186]

Bir diğer önemli akademisyen ise Viktor Jirmunski'dir. Jirmunski, Volga Almanlarının folkloru, dili ve tarihi üzerine çalışmalarına Saratov Üniversitesi'nde başlamış, 1917-1921 yılları arasında Saratov Üniversitesi Roma-Alman Filolojisi Bölüm Başkanlığı görevini yürütmüştür. 1926-1930 yıllarında Alman nüfusunun lehçeleri, folkloru ve etnografik özelliklerini incelemek için kapsamlı saha araştırmaları düzenleyen Jirmunski, çalışmalarını Leningrad Üniversitesi merkezli yürütmüş, 1924-1927 yıllarında akademideki öğrencileriyle Ukrayna, Kırım ve Transkafkasya yerleşimlerinde Alman lehçelerinin sistematik bir araştırmasını yapmıştır. Jirmunski, 1930'larda genel dilbilim,

183 Aleksandr Kolesnikov, İlyas Kamalov, *Avrasya Türkologları Sözlüğü* I. Cilt, Ankara 2011, s. 52.

184 Dinges, *a.g.e.*, s. 75.

185 Georg Dinges, "Über die Aufgaben der Heimatkunde", *Die Arbeitsschule*, N.1, Katharinenstadt 1919, s. 27-31.

186 Georg Dinges, *Über unsere Mundarten, Beiträge zur Heimatkundes des deutschen Wolgagebietes*, Pokrowsk, 1923.

karşılaştırmalı dilbilim ve Almancanın dilsel gelişimi üzerine eserler yayımlamıştır. Viktor Jirmunski, keşif gezileri ve anketler düzenleyerek diyalekt ile ilgili materyallerin yanı sıra Alman kolonilerinin folklorik mirası üzerine de çalışmalar yapmıştır.[187]

Jirmunski, ülkedeki siyasî çizginin değişimi ve etnik kökeni sebebiyle defalarca kovuşturma geçirmiştir. Uzun yıllar çalışmalarını Komünist Parti gözetiminde yapmış, baskılar sonucunda araştırmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. 1956'da Alman Diyalektini yazan Jirmunski'nin etnografik materyaller temelinde yaptığı çalışmanın metodolojisi, saha araştırmalarına yeni bir anlayış getirmiştir. Jirmunski'nin Almanca lehçe sınıflandırması, kendisinden sonraki araştırmacılar tarafından örnek alınmış, böylelikle Alman diyalekti üzerine yapılan bir dizi çalışmanın önü açılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda, Alman dili ve halk kültürünü incelemek için yapılan bilimsel gezilerde diyalekt üzerine yoğunlaşılmıştır. Saha araştırmalarında, özellikle Kafkasya, Sibirya ve Türkistan Almanlarının diyalektine yoğunlaşılmıştır.[188]

Jirmunski başkanlığında "Almancanın Diyalekti ve Tarihî Sorunları" başlıklı bilimsel bir koleksiyon yayımlanmıştır.[189] Bu koleksiyon, diyalekt çalışmalarında çok az etnografik bilgi olmasına rağmen farklı köylerdeki Alman grupların yerel özelliklerini tespit etmede önemli bir rol oynamıştır. Viktor Jirmunski, çalışmalarında özellikle Rus dilinin etkileri üzerine önemli tespitler yapmıştır. Bölgelere göre belirlenmiş olan kolonilere yıllar içerisinde yaptığı bilim gezilerinde yerel halkın konuştuğu dile ek olarak kültürel ögeler içeren etnografik kayıtlar da tutmuştur. Bu çalışmalar sonucında Rusçanın Volga Almanları üzerinde geniş bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.[190]

1924'te Volga Alman Cumhuriyeti'ne seyahat eden L. V. Malinovski ve T. D. Filminov, bölgede konuşulan Almancanın XVIII. yüzyıla ait olduğunu aktarmışlardır.[191] 1960'lara kadar L.V. Malinovski, Volga Almanlarının

187 *Лариса Э. Найдич, Наталия* Д. Светозарова, *В. М. Жирмунский и его фольклорно-диалектологические экспедиции в немецкие колонии на территории СССР, Спб,* 2016, C. 9.

188 *Нина Беренд, Наша Задача Собрать, Зафиксировать, Описать, Памяти Гуго Гуговича Едига (1920–1991)* Бюллетень, C. 2, C. 13.

189 *Ольга* А. Александров, З. М. Богословская, Островной Говор Томской Области Как Отдельная Диалектная Субсистема Немецкого Языка, Актуальные Проблемы Немецкой Отечественной Диалектологии (Памяти Г. Г. Едига) Красноярск, *2-4* Июня *2008,* C. 6.

190 Egor Lykov, "Die Wolgadeutsche Kultur und Literatur Forschungsfelder Probleme und Desiderata", *Linguistica LX/2,* Vol 60, No.2, 2020, ss. 325-334.

191 Georg Cleinow, "Die Deutsche Wolga-Republik", *Osteuropa* 2, 1926-1927, s. 130-132.

tarihi, kültürü, dili ve ekonomik birikimine dair çalışmalar yapmaya devam etmiştir.[192] Almanların yaşadığı kırsalın ekonomik ve sosyal gelişimi, kolektivizasyon sorunları üzerine makaleleler kaleme almıştır. Malinovski'nin etnografik çalışmalarından en önemlisi, 1968'de *Sovyet Etnografisi* dergisinde (Советская этнография) Sibirya'daki Alman Kolonistlerin Yaşamları "Жилище немцев-колонистов в Сибири" adıyla yayımlanmıştır. Böylece ilk kez Altay ve Omsk bölgesindeki Alman köy nüfusunun diline dair sosyolojik araştırmalar gerçekleştirilmiştir.[193]

Sovyetler Birliği'ndeki Alman nüfusun yaşadığı etnografik süreçlere en önemli katkıyı T. D. Filminov yapmıştır. SSCB Bilimler Akademisi Etnografya Enstitüsü'nde çalışan uzmanlar, Karpatların eteklerindeki Almanlar arasından etno-sosyolojik araştırmalar yürütmüştür. Kendisinin 1970'lerde yayımlanan ilk eserleri ev, giysi ve düğün törenlerinin etnografik tanıtımını içermiştir.[194]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 1990'lı yıllarda tarih, dil ve kültür alanlarında Rusya Almanlarını kapsayan önemli eserler kaleme alınmıştır. 1988 yılından itibaren "Sovyet Etnografyası" dergisinin yazarları Alman nüfusun kültürel ve tarihsel taslaklarının yazımına Rus ve Alman etnograflar ile katkıda bulunmuşlardır.[195] 1990'ların ortalarına kadar Rus Almanlarının tarihi ve kültürünü inceleyen bilimsel çalışmaların yürütüldüğü araştırma merkezleri oluşturulmuştur. Bu merkezler Dnipro, Karağandi, Lutsk, Zaporijya, Odesa, Bakü, Taşkent ve Almatı şehirlerinde faaliyetlerini yürütmüştür. Moskova, Petersburg, Saratov, Volvograd, Yekaterinburg, Barnaul, Omsk, Tomsk ve diğer şehirlerdeki üniversiteler ya da enstitülerin çalışma grupları, Rus Almanlarının etnografisi ve tarihi üzerine araştırmalar yapmıştır. Uzun yıllar boyunca etnografik keşiflerde toplanan materyaller, bölgesel sınırlamalar getirilerek akademik dergilerde yayımlanmıştır. Alman halkının kültürel mirasının korunmasına büyük katkı sağlayan tarihçi ve etnograflara ek olarak yerel tarihçiler, kültür merkezi çalışanları, müze çalışanları ve köy öğretmenleri de katkı sağlamıştır.[196]

1920'lerin sonlarından itibaren alınan siyasî kararlar, kültürel değişiklikleri tetiklemiştir. Kolektivizasyon, geleneksel çiftlik tipi yerleşimlerin ve geleneksel

192 Лев Викторович Малиновский, *Социальная и хозяйственная история немецких колонистов в Южной России (1762-1917)*, Москва, 2010, С. 34-38.

193 Georg Cleinow, "Die Deutsche Wolga-Republik", *Osteuropa* 2, 1926-1927, s. 133.

194 Jedig, Berend, *a.g.e.*, s. 34.

195 *Сергей Викторович Чешко*, И.Г. Остроух И.Г. Шервуд gibi önemli etnografların Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Almanlar hakkında makaleleri yayımlanmıştır.

196 Jedig, Berend, *a.g.e.*, s. 36.

ekonominin ortadan kaldırılmasına neden olmuştur. Ev kültürünün tüm alanları büyük ölçüde değişmiştir. Bu koşullarda günlük hayatta yaşamın zorlaşmasından dolayı folklorik ögeler de zamanla kaybolmuştur. 1941 sürgünü neticesinde Volga Almanları birbirinden uzak coğrafyalara yeniden yerleştirilmiştir. Böylece kültürel geleneklerin üretiminin ve korunmasının ana faktörlerinden biri olan ikametgâhların yoğunlaşmış yapısı bozulmuştur. Çevre halkların gelenekleri ve kitle kültürünün yayılması Alman kültürünü etkilemiştir.[197]

Almanlar, etnik kültürlerini korurken, çevredeki halklardan diğer unsurları edinmişlerdir. Geleneksel gıda tüketimini koruyan Almanlar kendi mutfak kültürlerini tanıtmışlardır. Kazak ve Başkurt kültürlerinden folklorik birçok öğe edinmişlerdir. Rus Almanları defalarca yer değiştirmelerine rağmen etnik kültürlerinin temellerini koruyarak geliştirebilmişlerdir.[198] Rus Almanlarının kültürleri üzerine çalışmalar yapan akademisyenlere destek olan isimlerin başında Viktoria Dulson, August Lonsinger, Erich Kufeld, Klara Obert ve Emma Dinges gibi entelektüeller gelmektedir. Arkeolog Paul Rau ve Botaniker Emil Hummel ise çalışmalarını başka yönlerde sürdürmüş, bu yöndeki çalışmaları süreli yayınlarda yer bulmuştur.[199]

August Lonsinger, Friedrich Dsirne, Gottlieb Beratz, Johannes Erbes ve Peter Sinner gibi araştırmacıların önünü açacak şekilde seminer ve projeler de yapılmıştır. Alfred Ströhm, Jirmunski'nin isteği ile 1921-1924 arasında Leningrad bölgesinde folklorik çalışmalar yürütmüştür. Kendisi ilk bilim gezisini, 1921'de Neva nehri kıyılarında yaşayan kolonilere gerçekleştirmiş, '*Neva Bölgesi Almanca Diyalekti*' (немецкие диалекты на неве) başlıklı yazısı *Teuthonista* dergisinde 1926'da yayımlanmıştır. Güney Rusya'yı kapsayan çalışmalara devam eden Strohm, 1928'e gelindiğinde Kafkasya bölgesi Almanlarının diyalekti üzerine çalışmalara iştirak etmiştir. Alfred, Odessa Üniversitesi'nde çalışmalarına devam etmiştir. Ancak 26 Şubat 1936'da "Alman nüfusunu Sovyetleşmeden uzaklaştırmak, sabotaj faaliyetleri yürütmek ve Sovyet rejimine karşı silahlı ayaklanma hazırlamak" gerekçesiyle Ukrayna Komünist Partisi tarafından beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.[200]

197 BArch, R 57/7380, Zentralstelle für Wolgadeutsche Mundartenforschung.

198 BArch, R 57/7380, Georg Dinges, Zur Schaffung eines Wörterbuches der Wolgadeutschen Mundarten, im Namen der Zentralstelle für Wolgadeutsche Mundartenforschung.

199 Emma Dinges, "Sprichwörter, Redensarten, Rätsel und Schwänke aus den Wolgakolonien", *Beiträge zur Heimatkunde des deutschen Wolgagebietes*, Pokrowsk, 1923, s. 73-75.

200 BArch, R 57/7380, Georg Dinges, Zur Schaffung eines Wörterbuches der Wolgadeutschen Mundarten, im Namen der Zentralstelle für Wolgadeutsche Mundartenforschung.

Ellinor Johannson, genellikle çalışmalarına Jirmunski'nin ekibinde devam etmiş, araştırmalarını Kırım Almanlarının kültürü üzerine yoğunlaştırmış, Kırım yarımadasındaki Almanların şarkılarını, halk hikâyelerini ve geleneklerini kayıt altına almıştır. Johannson, 1938 yılında Alman ajanı olduğu gerekçesi ile tutuklanmıştır. Jirmunski'nin öğrencisi olan Lev Zinder, ilk çalışmalarını hocasının belirlediği alanlarda tamamlamıştır. Papaz Georg Johann Kromm ve öğretmen August Friedrich Lonsinger gibi araştırmacılar, yapmış oldukları amatör çalışmalarla, Alman kültürünün yazılı hale getirilerek korunmasını sağlamışlardır.[201]

Marburg Üniversitesi'nden Ferdinard Wrede, Almanca lehçeleri çalışmak için aldığı bursla, Volga bölgesi başta olmak üzere pek çok Alman yerleşim yerini ziyaret edip etnografik kayıtlar tutmuştur. Ferdinand Wrede'nin çalışmaları, uzun yıllara dayanan ve süregelen bir politikanın sonucudur. 1911 yılında başlayan Alman Dili Atlası (Deutscher Sprachatlas) çalışmalarını 1933 yılına kadar devam ettiren Wrede, bizzat katıldığı saha çalışmalarında Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Almanların etnografik kayıtlarını tutmuş, Volga bölgesi dialekti hakkında önemli çalışmalar yayımlamıştır.[202]

B. Volga Alman Halk Masallarında Kırgız ve Kazak Algısı

Volga Almanlarının göç ve kolonizasyon sürecinde Kırgız-Kazak yağma seferlerinin etkileri ile ilgili yukarıda bilgi verilmiştir. Burada ise yağma ve baskınların halk muhayyilesine yansımaları ve Volga Almanlarının millî kimlik inşasındaki rolü üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Volga Alman halk masallarında konu edilen yağma ve baskınların etkileri değerlendirilecektir.

Volga Almanlarının sözlü kültüründe ve kimliklerinin oluşumunda 1765'ten 1770'lere kadar yerleşimcilerin koloni inşası sırasında yaşanan olaylar önemli bir rol oynamıştır. Pugaçev İsyanı'nın çıkardığı huzursuzluk, Kırgız-Kazakların kolonilere baskınları, Kalmukların taciz ve yağmalarından doğan sorunlar halk kültürünü derinden etkilemiş ve bu etkiler uzun yıllar devam etmiştir. Volga Almanlarının kolonilerinde düzenin oturmasını takiben ekonomik başarılar ve eğitim kurumları ile kiliselerin inşası, yerel kültüre yönelik çalışmaları arttırmıştır.

201 PA-AA; R 60479, Forschungsstelle des Russlanddeutschtum Arbeitsprogramm.
202 Ferdinand Wrede, *Über die Sprache der Wandalen*, London, 1886.

Anton Schneider, 1855'te Volga kolonilerinde söylenegelen bir tür halk masalı haline gelen Kazak-Kırgız baskınlarını kayıt altına almıştır.[203] Halk masalları Rus ve Alman bilim adamları tarafından ilgiyle karşılanıp üzerine çalışmalar yapılmıştır. Her devlette olduğu gibi *'Biz'*ve *'diğerleri'*kavramlarının uygun bir şekilde yapılandırılması için çalışmalar yürütüllmüştür. MarientaI'dan Güzel Ammi ve Kırgız Mikail (Прекрасная Амми из Мариенталя и Михель Киргиз) masalı, 1853 yılında ilk defa yazılı hale getirilmiştir. Esere, Volga bölgesindeki Alman kolonilerinin sıradan bir günü tasvir edilerek başlanmıştır. Söz konusu masalın, Kazak Hanlığı ile ilişkilerin dostane olmadığı bir dönemde kayda geçirilmesi önemli bir detaydır. Eserde Kazakların MarientaI kolonisini yağmalaması sırasında esir düşen Mikail'in başından geçenler hikâyeleştirilmiştir.[204] Diğer taraftan eserin farklı isimlerde baskıları yapılmış, Friderich Dsirne, 1868 yılında Almanca, 1875 yılında ise T. Geroldova Rusça olarak aynı eseri tekrardan yayımlamıştır. Eser, Volga Almanlarının bölgeye göçünün yüz ellinci yıl dönümünde yeni bir boyut kazanmıştır.[205]

Baltık Almanlarından Papaz Friedrich Dsirne, Volga bölgesinde halk arasında anlatılan masalı toplayan ilk kişidir. Dorpat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde eğitim alan Dsirne, hem Rusçaya hem de Almancaya hâkim olup, uzun yıllar Volga Alman kolonilerinde papaz olarak görev yapmıştır. 1860 yılında Zemstvo meclisine seçilen Dsirne, okul sisteminin güncellenerek kilise okullarında Rusça eğitimin de verilmesi gerektiği yönünde fikirler savunmuştur. Öte yandan çalışmalarında edebî ve teolojik mirasın sadece Volga Almanlarına ait olmadığını, tüm Rusya Alman kroniklerinin de göz önünde tutulması gerektiğini yazmıştır.[206]

1868 yılında yayımlanan Samara ve Saratov Evanjelist Kiliseleri Okuma Kitabı (Lesebuch für die Deutschen Evangelischen Kirchen-Schulen in den Kolonien des Saratowschen und Samarchen Gouvernements) başlıklı eseri dikkate değerdir. Bu kitabın içeriğinde dinî hikâyeler ve ilahilerin yanında atlı halkların saldırıları hakkında söylenegelen halk hikâyelerini de tasvir etmiştir. Friedrich Dsirne'nin eseri Volga Almanlarının kültürel taşıyıcısı olarak çok önemli bir misyon yüklenmiştir. Bu hali ile Dsirne, aldığı dinî

203 Alexander Minor, *"Das Lied vom Küster Deis" von David Kufeld als Dokumentation der Lebensweise der Wolgadeutschen im 19. Jahrhundert"*; Woldemar Ekkert, "Die Literatur der Russlanddeutschen bis 1917 und der Sowjetdeutschen von 1917 bis 1957", *Anthologie der Sowjetdeutschen Literatur*, C. 1, Alma- Ata, 1981, s. 9-55.

204 Gottzmann, Hörner, *a.g.e.*, s. 373.

205 Ekkert, *a.g.m.*, s. 9-55.

206 Minor, *a.g.m.*, s. 11.

eğitime rağmen Volga Almanlarının kültürel mirasının korunmasında önemli bir yer tutmuştur. M. Hagin ise Volga Almanlarının hikâyesinin amatörce değerlendirildiğini ileri sürmüştür.[207]

Livonya tarihi üzerine de çalışmalar yürüten Dsirne, Volga Almanlarının yerel tarihi üzerine kayıtları kaleme alarak bir geleneğin başlamasını sağlamıştır. Ayrıca bahsi geçen eserinde, Pugaçev Ayaklanması'na Volga Almanlarının katılıp katılmadığını da inceleyen Dsirne,[208] "Schön Ammie von Mariental und der Kergisenmichel" hikâyesini de toplamıştır. Bu hikâye XVIII. yüzyıl bozkır yaşantısı hakkında bilgi verdiği için oldukça önemlidir. 1771-1778 yılları arasında Alman kolonilerine yapılan yağma baskınlarının konu edildiği hikâyenin kahramanı, fakir ama iyi insanların çocuğu olan Mikail'dir. Mikail, Kırgızların saldırısı sırasında esir düşerek Buhara'da köle pazarında satılmıştır.

Kırgız Mikail adı, etnik olarak açıklama yapılması gereken bir kavramdır. Kırgız Mikail adıyla metinlerde tasvir edilen kişinin adıyla ilişkilendirilen Kırgızlar, bugün bölgede yaşayan Kazakların atalarıdır. XX. yüzyıla kadar Kırgızlar, Kırgız-Kazak (Kirgiz-kajsaken) ya da Kırgızlar (Kirgizen-Kergisen) tanımlamasıyla metinlerde yer almıştır. Mikail on iki yıl boyunca Kırgız Hanı'nın (Kergisen-Chans) sahibi olduğu atların seyisliğini yapmıştır. Han'ın kızı Mikail'e âşık olduğu için Han, Mikail'i kızı ile evlendirmek için Müslüman yapmak ister. Mikail inancından vazgeçmek istemez. Mikail'in inancına olan bağlılığına hayran kalan Han'ın kızı, Mikâil'in kaçmasına yardımcı olur. Mikail kendisini aşkla bekleyen sevgilisi Ammi'ye geri dönebilmiştir. Friedrich Dsirne, halk arasında söylenegelen halk masalını "Saratower Deutsche Zeitung" gazetesinde 1861 yılında ilk defa yayımlanmıştır.[209]

Mariental kolonisi baskınında yakalanan Mikail, varlıklı bir Kazak ailesine köle olarak satılmıştır. Sessiz ve çalışkan olan Mikail, zamanla efendisinin güvenini kazanmıştır. Efendisinin kızı Züleyha ise Mikail'e âşıktır. Efendisi, Müslüman olması şartıyla Mikail'i kızı Züleyha ile evlendirmek istemiştir. Fakat Mikail dininden dönmeyerek bir gece Züleyha'ya Mariental kolonisinden Ammi'ye âşık olduğunu anlatmıştır. Züleyha, Mikail'in Ammi'ye olan

207 Matthias Hagin, "Namhafte Wolgadeutsche" *Heimatbuch*, 1981, s. 151-152.

208 Annelore Braunschmidt, *Siedlernot und Dorfidyll, Kanonische Texte der Rußlanddeutschen*, Berlin, 1993, s. 24.

209 Friedrich Dsirne, "Schön Ammie aus Marienthal und der Kergisenmichel. Ein Steppenbild aus dem vorigen Jahrhundert", *Friendsbote 1893 und im Odessaer Kalender 1915*, s. 138-157.

sevgisine saygı duymuş ve evden kaçmasına yardımcı olmuştur.[210] Mikail, uzun bir yolculuğun ardından Buhara'dan Mariental'e dönmüştür. Öldüğünü düşünen koloni sakinleri Mikail'i karşılarında görünce çok şaşırırlar. Güzel Ammie ise yıllar boyunca Mikail'i beklemiştir. Böylece kara sevdaları vuslatla neticelenir.

David Kufeld, "Das Lied vom Küster Dies" adıyla Kirgisen Michel und Schönes Ammie halk masalını 1914'te yeniden yayımlamıştır.[211]

Hikâye; Schön Ammi von Mariental und der Kirgisen-Michel,

Schön Ammi von Mariental und der Kirgisermichel,

Fest und Treu, oder, der Kirgisen-Michel und die Schön Ammie aus Pfannestiel,

Die Schöne Ammi aus Mariental und der Kirgisenmichel... gibi farklı isimlerle farklı basın yayın organlarında yeniden yayımlanmıştır.

David Kufeld, masallar üzerine çalışma yaparak Almanya'da tanıtılmasını sağlamıştır. Kufeld, çalışmasında Volga Almanlarının kurulma sürecini ayrıntılarıyla anlatırken, Kırgız saldırılarını da iki kere kullanmıştır. İlk saldırı, 15 Ağustos 1766'da Mariental kolonisine gerçekleştirilmiştir. Katolik Alman kolonisi, saldırı sırasında çıkan yangında tamamen yok olmuştur. F. Dsirne, Mariental ve Kırgız Mikail ile Güzel Ammie masalını detayları ile anlatmıştır.[212] Masalda, kana susamış barbarlar olarak tasvir edilen Kırgız kabileleri karşısında savunmasız ve barışçıl kolonistlerin yaşadığı dehşetin altı çizilmiştir.[213]

Masalın bir sonraki bölümünde, Kırgızların Yeni Rusya (Neurussland) kolonisine yaptığı saldırı tasvir edilmiştir. Saldırı 1 Mayıs 1841'de gerçekleşmiştir. Kırgızlar, koloni sakinlerini kilisede ayin yaparken yakalamıştır. Ayinde söylenen kutsal şarkıları duyan Kırgızlar şarkının güzelliği karşısında o kadar etkilenmişlerdir ki saldırıdan vazgeçerek koloniden ayrılmışlardır. Kırgızlar Alman köylerine doğru dörtnala atlarını sürmüşlerdir. Eserde, Kırgız-Kazaklar çingeneye benzetilerek kurtlar gibi tehlikeli olarak resmedilmiştir.[214]

---

210 Ernst Kontschak, *Auf der Klübbühn, Theaterstücke, Zwischenspiele, Schwanke, Gedichte, Lieder*, Alma-Ata, 1968, s. 17.

211 David Kufeld, *Das Lied von Küster Deis, Beitrag zu unterem 150 Jahrigen Jubilaum 1764-1914*, Saratov, 1914.

212 Braunschmidt, *Texte der Rußlanddeutschen*, s. 25.

213 David Kufeld'in çalışmasında Kırgız-Kazakların baskınlarının tasviri verilmiştir. Ek 4 ve 5'e bakınız.

214 David Kufeld, "Das Lied vom Küster Deis", *Heimatbuch der Deutschen aus Rußland*, Stuttgart, 1982-1984, s. 22.

Masal, dinî motiflerle süslenerek detaylandırılmıştır. Dolunaya bakmanın uğursuzluk getirebileceğinin de altı çizilmiştir. Masalda Volga bölgesinin iklimi ve doğası üzerine betimlemeler yapılmış, Volga bölgesindeki Alman köylülerin tarım şekilleri hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Kufeld, iki saldırının bahtsızlığına ek olarak başlangıçta garip ve acımasız yeni bir dünyaya yerleşmenin zorluklarını da geniş bir şekilde detaylandırmıştır:

Lange hatten sie zu leiden (Uzun yıllar acı çekmişlerdi)

Von den Horden roher Heiden. (Kâfir atlı sürüsünden)

Wild sahs an der Wolga aus: (Volga kıyılarında acımasızca göründü)

Finstre Wälder, Fiebersümpfe, (Karanlık ormanlar, ateş çemberi)

Weit und breit kein Dorf, kein Haus![215] (Uçsuz, bucaksız Volga steplerinde köysüz, evsiz)

İlgili bölümde de bahsedildiği üzere, vahşi doğa ve sert iklime uyum sürecinin sıkıntılı geçmesine ek olarak, bir de Kırgız baskınları ve Pugaçev İsyancıları, kolonistlerin ilk yıllarının zorlu geçmesine neden olmuştur. Soğuk kışlar ve açlık, kolonistlerin hayatına mâl olmuştur. Masalda belirtildiği üzere Alman kolonilerindeki çiftçi nüfus kendi içlerine dönük bir toplum olarak yaşamlarına devam etmişlerdir. Bölgede yaşayan diğer halklarla neredeyse yok denecek bir ilişki içerisinde olmuşlardır. Kendi içlerinde yapılan evliliklerden dolayı neredeyse yabancılarla hiçbir evlilik olmamıştır.[216]

Volga Almanlarının çocuk isimleri, ilk zamanlarda kişinin dış görünüşüne bağlı olarak Almanca verilmiştir. Fakat 1850'lerden itibaren Rusça isimlerin de kullanılmaya başlaması Almanca ses çekimlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu durum, masalda Ruslaşmanın başlaması olarak değerlendirilmiştir. Masalda, Avrupa'dan Volga'ya kadar yolculuğun seyri, halk arasında zamanla destansı bir hâle bürünmektedir. Alman kolonilerinde yolun zorluğu, ölümler, kıtlık ve kolonilere yapılan saldırılar da masalda kendine yer bulabilmiştir. Fransa'nın kuzeyinden, Almanya ve İsviçre'den acılar içinde gelenlerin azapla karşılaşmasını betimleyen mısralar da yer almıştır. Aralarında zamanla oluşan birlik duygusu da masalda işlenmiştir:

Schweden, Deutsche und Franzosen, (İsveçli, Alman ve Fransız)

Wurden Brüder alle gleich, (Hepsi eşit, hepsi kardeş)

Ehrlichkeit, die helle Sonne, (Doğruluk, aydınlık güneş)

215 Kufeld, *a.g.m.*, s. 24.

216 Kufeld, *a.g.m.*, s. 25.

Treue Liebe, süße Wonne, (Sadakatli aşk, tatlı zevk)

Einigkeit bleib unsere Kraft,Ewig heilig unser Wahlspruch:(Birlik bizim gücümüz, sonsuza kadar kutsal sloganımız)

Freiheit, Gleichheit, Brüderschaft.[217] (Özgürlük, eşitlik, kardeşlik)

David Kufeld, yaptığı çalışmada Volga Almanlarının ilk yıllarına dair önemli ipuçları da vermiştir. Konuşulan dile Rusçadan çok az kelimenin girmiş olmasını, kendi içlerine dönük yaşantılarının doğal bir sonucu olarak değerlendirmiştir.[218]

Anton Schneider, 1863'te Pfannenstiel kolonisinde okul müdürü olarak görev yaptığı süreçte, Volga nehrinin her iki yakasında yer alan Saratov ve Samara vilayetlerindeki Alman kolonilerinin folklorik temalarını kayıt altına almıştır. Bu nedenle Anton Schneider'in bu çalışmaları ana kaynaklar arasında değerlendirilmiştir.[219] Schnedir'in çalışmaları, halk söylencelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. F. Dsirne, çalışmalarına Anton Schneider'i temel aldığını ifade etmiştir. Yağma baskınları ve kolonistlerin esir edilmesinin detaylarının, Kırgız köle pazarlarında iki buçuk yıl geçiren Paters Johannes'in şahitliğinde anlatılanlara dayanılarak kaydedildiği anlaşılmaktadır.[220] Masalın derlenmesinin ortak bir çalışma ürünü olduğu da göz önünde tutulmalıdır.

Friedrich Dsirne ile Anton Schneider'in birbirini tanıyan ve görüşen iki aydın olması bakımından masalı ilk kimin kaydettiği konusu tartışmalıdır. Mariental kolonisini sıklıkla ziyaret eden Dsirne, Schneider'in el yazmalarını okuyabiliyordu. G. Beratz, eserinde masalın yayınlanma tarihinden önce de Volga halkının Kırgız saldırılarından haberdar olduğunu ifade etmiştir.[221]

Volga Almanlarının masalı, modern tarihçiler, dil bilimciler ve etnograflar tarafından ilgi görerek incelenmiştir. Bunlardan Joseph Kruschinksy, Katolik kilise papazı olarak görev yapmış olup 31 Temmuz 1940'ta Alma-Ata yakınlarındaki Talgar yerleşkesinde vefat etmiştir. 1889 yılında Seelmann kolonisinde papaz olarak görev yapan Kruschinksy, burada kendi çabaları ile bir kilise inşa etmiş ve ayrıca Katolik bir koloni olan Mariental kolonisinde de görev almıştır. Kendisi Kırgız yağma seferlerinden muzdarip olan kolonide

217 Şiirde birlik ve kardeşlik vurgusuyla herkesin ortak duyguları paylaşmasının altı çizilmiştir.

218 Minor, a.g.m., s. 49.

219 Beratz, *a.g.e.*, s. 280.

220 Annelore Engel-Braunschmidt, *Clemens Heithus, Bibliographie der sowjetdeutschen Literatur* 1960-1985, 1987, s. 21.

221 Beratz, *a.g.e.*, s. 281.

anlatılan hikâyeleri derleyerek Alman gazetelerinde yayımlamıştır.[222] Klemens dergisinin yayıncısı ve editörü olan Papaz Kruschinksy, sayısız makaleyi bu gazetede yayımlamıştır. "Başkurtların Kısa Tarihi" (Kurze Geschichte der Baschkiren) adlı eseri, 1900 yılında tefrika halinde yayımlanmıştır. 1917 yılına gelindiği zaman ise Almanların Sesi (Deutsche Stimmen) gazetesinde, Volga Bölgesi Alman Katolikleri Birliği, Kruschinksy'nin eserini tefrika olarak basmıştır.

Joseph Kruschinky, *Klemens* dergisinde "Stephan Heindel" yazısının ardından Kırgız saldırılarının 125. yıl dönümü münasebetiyle atalarını anmak için bir talepte bulunmuştur.[223] Kırgız Mikail masalını iyi bilen Kruschinsky, Stephan Heindel hikâyesinin tasvirlerini de benzer saiklerle yapmıştır. Hikâyede, Krasnopolje kolonisinde okul müdürlüğü yapan iyi eğitimli, evli ve iki kız çocuğu babası olan Dalfuß başkahramandır. Kırgız yağma saldırıları sırasında esir alınarak koyun çobanı yapılmak üzere ata bağlanıp yerlerde süründürülmüştür. Dalfuß, eşi ve çocukları esir düşmediği için kendisini şanslı hissetmiştir. Buharalı bir tüccara satılan ve burada zorlu günler geçiren Dalfuß, yerel dili çabucak öğrenerek efendisinin tüm işlerini özenle yapmaya devam etmiştir.[224]

Hikâyenin devamında, Buhara merkezine pazara gitmesini isteyen efendisi, alışveriş listesini Dalfuß'a teslim etmiştir. Dalfuß, pazar yerinde alışveriş yaparken "Baba, baba" sesleri ile irkilmiş, kızlarının da Kırgızlara esir düşerek pazarda köle olarak satılmakta olduklarını görmüştür. Bu duruma hem üzülen hem de sevinen Dalfuß, hemen köle tüccarı ile pazarlık yapsa da efendisinin izni olmadan kızlarının kefaletini ödemeye cesaret edememiştir. Köle tüccarından kolayca satın alabilecekken efendisine sormak için söz isteyen Dalfuß, kızlarına sarılıp geri geleceğine dair sözler vererek ayrılmış, ancak efendisinin kabulü üzerine geri döndüğünde ne tüccarı ne de kızlarını bulabilmiştir. Dünyası başına yıkılan Dalfuß'u o halde gören efendisi çok üzülmüş ve kızlarını bulması için onu azat etmiştir. Krasnopoljey'e geri dönen Dalfuß, kızlarını da eşini de bulamamıştır. Bir daha asla konuşmayan ve gülmeyen baba, birkaç yıl içerisinde vefat etmiştir.[225]

---

222 Александр Шпак, литературный сборник российких немцев, электронное издание, 2009 C.12.

223 Joseph Kruschinsky, "Stephan Heindel, Geschichtliche Erzählung aus der ersten Zeit der deutschen Ansiedler an der Wolga ", *Klemens*, Nr. 10, s. 10.

224 Robert Korn, "Stephan Heindel: der wolgadeutsche Fortunatus?", wolgadeutsche.net. Erişim Tarihi, 21.12.2020.

225 Kruschinsky, a.g.m., s. 11.

Gottlieb von Göbel, Kırgız Mikail masalını Alman kolonilerinin Volga bölgesine yerleşiminin yüz ellinci yıldönümü münasebetiyle piyes haline getirmiştir.[226] Dsirne'nin ortaya çıkardığı masalın isminin dahi benzer olması dikkat çekmiştir. Dramatik bir son ile kutlamalarda piyes olarak sunulmuştur. Piyes, tarihî değerleri öğretici, dinî yönden eğitici ve milliyetçi bir tasvir olarak değerlendirilmiştir.[227] Üç ana bölümden oluşan piyes, toplamda 40 kişilik oyuncu grubu ile izleyiciye sunulmuştur. İlk perdede, kilisede dua eden insanlara saldıran Kırgızlar tasvir edilmiştir. Mikail, Papaz Johannes ve diğer köylülerle birlikte ağızları tıkanmış bir şekilde kaçırılmıştır. İlk perdede, Kırgız saldırıları sonucunda yaşamları ellerinden alınan insanlar detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir.

Piyesin ikinci kısmı Papaz Johannes ve öğretmen Dalfuß motifine dayanılarak yazılmıştır. İkili, çeşitli tarihî olayları gündeme getirdikleri bir çayırda buluşmuşlardır. Üçüncü perdede ise esaretten kaçış motifi ele alınmıştır. Kırgız Mikail'in evine dönmesi, Ammie'ye kavuşması, mutlu evliliği değerlendirilmiştir. Ayrıca piyeste Kırgız halkının büyük çoğunluğunun misafirperverliği, insani yönlerinin yüceliği ve iyilikleri tasvir edilmiş, doğanın güzellikleri de geniş bir şekilde vurgulanmıştır.

Misafirperverliğin, iyiliğin ve insani yönlerin vurgulandığı bir metnin papazlar tarafından yazılmış olması oldukça şaşırtıcı bulunmuştur. Bu durum eserin yazıldığı dönemde Rus milliyetçiliğine karşı olmaları ile açıklanmıştır.[228] Yazar Alexander Hunger, Mariental kolonisinde dünyaya gelmiş, erken yaşta babasını kaybetmesi üzerine zorlu bir yaşam mücadelesi vererek başarılı bir öğrencilik dönemi geçirmiştir. Hunger, Katolik okulundan mezun olarak öğretmenlik sınavında başarılı olmuş, Marienberg ve Streckerau kolonilerinde öğretmen olarak görev yapmıştır. Bolşeviklerin iktidara gelmesinden sonra umduğunu bulamayarak ailesi ile birlikte Almanya'ya göç etmek zorunda kalan Hunger, tüberküloz hastalığına yakalanarak 5 Mart 1924'te vefat etmiştir.[229]

Piyes yazarlarından diğeri Gottlieb Beratz, ruhban okulundan mezun olan bir din adamıdır. Koloni tarihine ve literatüre olan ilgisi Beratz'ı araştırma yapmaya sevk etmiştir. Kendisi kilise arşivlerini taramış, hatta arkeolojik

226 Gottlieb von Göbel; Alexander Hunger, Fest und Treu der Kirgisen Michel und die Schön Ammie aus Pfannenstiel: Historisches Festspiel zum hundertfünfzigjahrigen Jubiläum der Ankunft der ersten Deutschen Ansiedler an der unteren Wolga, Saratow, 1914.

227 Braunschmidt, Clemens, *Sowjetdeutschen Literatur*, s. 22.

228 Woldemar Ekkert, "Nachruf", *Wolgadeutsche Monatshefte*, Nr. 9/10, s. 97.

229 Ekkert, "Nachruf", s. 98.

kazılara da katılmıştır. Katoliklerin çıkardığı "Klemens" dergisinde yazıları yayımlanan Beratz, yerel tarih çalışmalarına devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Alman edebiyatına ve tarihine yönelik sansürün artması sebebiyle, Alexander Hunger ile birlikte "Fest und Treu" başlıklı piyes üzerine çalışmıştır.[230] Kıtlık döneminde kültürel çalışmalarına devam eden Beratz, Bolşeviklerle siyasî tartışmalara girmiş ve 15 Nisan 1921'de kurşuna dizilme cezasına çarptırılmıştır.

David Kufeld, Volga bölgesinde ilk kurulan Nijnaya Dobrinka (Galka) kolonisinin kuruluşunun yüzellinci yıldönümüne atfen "Das Lied vom Küster Deis" başlıklı eserinde, halk deyişlerini bir araya getirmiştir. Yazar hakkında çok fazla bilgi yoktur. Uzun yıllar Alman kolonilerinde öğretmenlik yaptığı ileri sürülmüştür.[231] Peter Sinner, Volga Almanlarının önemli bir kültür parçası olan eseri, amatör bir çalışma olarak değerlendirmiştir.[232]

David Kufeld'in çalışması Volga Almanlarının doğal yaşamından izler taşıması açısında oldukça önemlidir. Kufeld çalışmasında, ilk yıllarda meydana gelen Kırgız yağma baskınları hakkında geniş bir değerlendirme yapmıştır.[233]

Kufeld, Kırgızların baskınlarını, kolonistleri esir almalarını ve eşyalarını yağma etmeye yönelik eylemlerini hiç beklenmedik bir sonla bitirmiştir. Bu durum, kendisinin gerçeği tamamen görmezden gelmesi anlamına gelmediği şeklinde değerlendirilmiştir. David Kufeld'in eseri, Kırgız Mikail eserinin farklı bir versiyonu olarak görülmüştür.[234] Eserde ayrıca öğretmen Dalfuß ve

230 Braunschmidt, Clemens, *Sowjetdeutschen Literatur*, s. 23.

231 Braunschmidt, *Texte der Rußlanddeutschen*, s. 47.

232 Peter Sinner, "Das Volksleben der Wolgadeutschen", *Das Neue Rußland*, N. 3, s. 7-14.

233 Kufeld, *a.g.e.*, s. 37.
Stehen bleiben die Kirgisen, (Kırgızlar kalakaldı)
Wie erstartt mit ihren Spießen, (Mızraklarıyla donakaldı)
So etwas wie Deischen sang, (Deisch şarkılarındaki gibi)
Hatten sie noch nie gehöret? (Hiç duymadınız mı?)
Waren ganz entzückt vom Klang, (Şarkının ezgisinden büyülendik)
Von der macht der schönen Lieder! (Güzel şarkıların etkisinden)
Höflich ginge alle wieder, (Kibar bir şekilde ayrıldılar)
Sachtig naus und machten zu, (Usulca ve kibarca)
Leise hinter sich die Türen, (Sessizce kapıları kapadılar)
Ließen Neuruslan in Ruh (Yeni Rusya'yı kendi haline bıraktılar). Şiirde; kilisenin yakınına kadar gelen Kırgızların ilahîlerden etkilenerek saldırılardan vazgeçmeleri tasvir edilmiştir. Volga Almanlarının edebî metinlerinin bire bir çevrilmesinin yorumsal (hermenötik) sorunlara neden olmaması adına çevirimiz dipnot olarak verilmiştir.

234 Peter Sinner, "Bernhard Ludwig von Platen, der erste Wolgadeutsche Dicter, und sein Gedicht", *Teuthonista*, 1925, Vol.2, s. 270-286.

Kırgız Mikail motifleri de geniş bir şekilde kullanılmıştır. Bu sebeple yazarın gerçeklere sadık kalarak bambaşka bir eser ortaya koyduğunun altı çizilmiştir.

Sovyet döneminde Volga kültürünü işleyen kitaplar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da yazılmaya devam etmiştir. Ancak bu dönemde Volga Alman edebiyatından sınırlı bir şekilde bahsedilebileceğinin altı çizilmelidir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya'daki Almanlara yönelik baskı devam etmiştir. 1957'de yayımlanan dergiler Volga Almanlarının tarihi ve kültürü hakkında yüzeysel yazılara yer vermiştir. Fakat Volga Alman edebiyatının işlenmiş motifleri halk arasında yaşamaya devam etmiştir.[235]

Bernhard Ludwig von Plathen, Volga kıyılarına yaptığı seyahat sırasında Alman köylerinde uzun bir süre geçirmiştir. Platen, yaptığı gezi sırasında Volga Almanlarının koloni kurarken yaşadıklarını dinleyerek kayıt altına almış, Volga bölgesine gelen ilk kolonistlerin torunlarından dinlediği hikâyelere eserlerinde geniş yer vermiştir. İklim koşullarının zorluğu, hastalıklar ve ekonomik koşulların düzelmemesi gibi hususlar, Volga Almanlarının ilk yıllarda karşılaştığı en önemli sorunlardır. Platen, Asyalı atlı halklar olarak tasvir ettiği Kırgız, Kalmuk ve Başkurtların (Kergisen, Kalmücken, Baschkiren), yeni kurulan Alman kolonilerine olan baskınlarını anlatmıştır. Yağma sırasında ele geçirilen Almanlar, Hive ve Buhara pazarlarında köle olarak satılmışlardır. İlk günlerdeki zorlukları da tasvir eden Kırgız Mikail hikâyesi, Volga Almanlarının tarihsel belleğinde yerini almıştır.[236]

Volga Almanlarının edebî eserlerinde Kırgız Mikail ve köy öğretmeni Dalfuß, uzun süre işlenmeye devam etmiştir. Bunlara bir örnek ise Wilhelm Brungardt'in "Sebastian Bauer" adlı romanıdır. Roman 1982'de Moskova'da yayımlanmıştır. Romanın konusu Kırgız Mikail hikâyesinin modernize edilmiş versiyonudur. Brungardt'ın Sebastian Bauer romanında, Pugaçev Ayaklanması ve Kırgızların yağma baskınları işlenmiş, tarihî bir çerçeve içerisinde Alman kolonilerinin çevre halklara bakış açısı hakkında da değerlendirmeler yapılmıştır. Bir diğer modern çalışma olan "Çariçe'nin Manifestosu" (Das Manifest der Zarin) adlı roman Victor Aul tarafından Volga Almanlarının tarihî kültürü hakkında yazılmıştır. Viktor Heinz'in yazdığı "Yüzyılların Dalgaları" (Auf den Wogen der Jahrhunderte) adlı tiyatro eseri Volga Almanlarının kültürel hayatında Türk halklarının yerini göstermesi bakımından değerlidir.[237]

235 Kufeld, *a.g.e.*, s. 40.

236 Braunschmidt, *Texte der Rußlanddeutschen*, s. 11-19.

237 Viktor Heinz, *Auf den Wogen der Jahrhunderte Theatertrilogie*, Moskau, 1993.

Kırgız Mikail ve Güzel Ammie masalı, Volga Alman kolonilerinde uzun süre sözlü bir gelenek olarak yaşamıştır. Yukarıda da değinildiği üzere 1861 yılında Friedrich Dsirne, Mariental kolonisinde yaşanan bu efsanevî halk hikâyesini "Schön Ammi aus Marienthal und der Kergisenmichel" adıyla hikâye olarak yayımlamıştır. 1863 yılında Anton Schneider'in ise "Geschichte vom Kirgisenmichel" hikâyesinin ilk versiyonunu yazmıştır. İki yazar birbirini tanıdıkları ve sık sık görüşme yaptıkları için birbirlerini etkiledikleri açıkça ifade edilmiştir. Volga Alman yazarlarının Kırgız Mikail, Peder Johannes ve okul müdürü Dalfuß karakterlerini edebî eserlerinde sürekli işlemesi, Türk halklarının Volga Almanlarının kültüründe ve kendilerini konumlandırmalarında ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Volga Almanlarının kimlik duygusunun ortaya çıkmasında Kırgız Mikail masalının kültürel ve tarihsel değeri oldukça önemlidir.[238]

Bernhard Ludwig Platen (1733-74), Volga Almanlarının edebiyatının kurucusu olarak adlandırılmıştır. Yeni vatana dair bir gezi notu ve izlenim olan "Sömürgecilerin Yolculuğu ve Rus İmgesi" (Reise-Beschreibung der Kolonisten, wie auch Lebensart der Russen) adıyla yazılmış olan bu eser, ilk edebiyat eseridir. Bununla birlikte, uzun yıllar Alman kolonistlerin sanat eseri olan "Platenin"[239] şiiri, Volga Almanlarının edebiyatını doğrudan etkilememiştir. XIX yüzyılın son çeyreğinde, Alman kolonistlerin edebiyatı gittikçe daha fazla gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde F. von Wahlberg (Ferdinand von Wahlberg, 1847-1920), A. Wulf (Alexander Wulf 1862-1921), G. Beratz (1871-1921), G. Bauer (Gottlieb Bauer 1881-1927), A. Hunger (Alexander Hunger), A. Emich (Adam Emich1872-1937) ve diğerleri etkili yayınlar ortaya koymuşlardır.

İlk yazarların eserlerinin büyük kısmı "krala ve anavatana örnek bir şükran ve sadakat ruhu" ile yazılmıştır ve kural olarak belirgin bir dindarlık izi taşımaktadır. Genellikle yazarlar, Volga Alman kolonilerinin tarihine ve yaşam tarzlarına, örneğin "Volga'daki Alman sömürgelerinin tarihine", F. Dsirne'nin (Friedrich Dsirne, 1835-1872) eski Volga Alman kolonilerinin tarihî romanı olan 'Stephan Heindel'a atıfta bulunmuşlardır. Joseph Krushinsky'ın (1865-1940) eserleri de bu kapsamda oldukça önemlidir.[240]

İlk dönemdeki Volga Almanı yazarlarının yaratıcılığının tipik bir örneği, öğretmen, deneme yazarı ve eğitimci olan Anton Schneider'in (1798-1867)

238 Robert Korn, *Elegien der Wolgasteppe. Der Kirgisenmichel-Stoff in der wolgadeutschen* Literatur. Erişim Tarihi: 12.07.2020/Wolgadeutsche.net/korn/elegien/kirgisenmichel.pdf.

239 Platin Alman edebiyatında önemli bir şairdir.

240 Kruschinsky, *a.g.m.*, s. 14.

çalışmalarıdır. Ev ve tarım takvimi üzerine çok sayıda makalesi ile tanınmış bir eseri ve iki dua kitabı yayımlanmıştır. Schneider, iki koleksiyon için malzeme toplayarak kiliseye ve türkülere figüratif notlar sağlamıştır. 1855 yılında, ilk önce konar-göçer Kırgız kabileleri tarafından Alman kolonilerine yapılan baskınların hikâyesini kaydeden A. Schneider, 1863'te Saratov ve Samara kolonilerinin yaşamından -hem Volga'nın her iki yakasını, hem de eski yerleşim yerlerinin ve yönetiminin şu anki durumunu anlatan- eskizler kaleme almıştır.

XX. yüzyılın başında koloni literatürünü demokratik eğilimler belirlemiştir. Devrim öncesi dönemde bu yöndeki en dikkat çekici eserler, ünlü öğretmen, eğitimci ve halk figürü olan August Lonsinger'in (1881-1953) öyküleridir: Volga kolonilerinin yaşam tarzı ve âdetlerinin ve köylü konuşmalarının canlı örneklerinin bulunduğu, Lonsinger'in 1917 Ekim Devrimi öncesi döneme ait eserleri (1912) ve bir Volga Alman göçmeninin Amerika hakkındaki, "Hüben und Drüben" (1914) adlı traji-komik hikâyesi dikkate değerdir[241]

Gottlieb von Göbel'in tiyatrosu ve Alexander Hunger'in Kırgız Mikail'i konu edindikleri eserleri, kolonilerin yaşam tarzını ve göçebe toplulukların yıkıcı baskınlarını ele almaktadır. Bu eserlerde, esaret süreci ve Han'ın kızı Züleyha'nın Kırgız Mikail'in kaçmasına yardım etmesi konu edilmektedir. [242]

Rusya Alman edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen Bernard von Platen'in "Göçmen Şarkısı" başlıklı eserinin göçün 150. yıldönümü törenlerinde okutulması planlansa da Birinci Dünya Savaşı sebebi ile bu törenler yapılamamıştır. Ekim Devrimi ve iç savaş yıllarında Rus Almanlarının edebiyatında yeni temsilciler ortaya çıkmıştır. F. Bach, G. Luft, A. Reichert gibi yazarlar "Der Sturmschritt" adlı dergide yayımlanan yazılarında, Volga Almanları ile ilgili tarihsel, kültürel ve dilsel konulardaki tespitlerini aktarmışlardır.

Kırgız ve Kalmuklar, Volga Almanlarının toplumsal hafızasında ve edebî eserlerinde, sürekli mallarını gaspeden ve onları köleliğe sürükleyen yağmacılar olarak yer almışlardır.[243] Volga Almanlarının konar-göçer halklara karşı tampon bölge olarak yerleştirilmesinden kaynaklanan sorunlar, yerleşimciler arasındaki anlatıların, zamanla halk masallarına dönüşmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sözü geçen halk masallarının ortaya çıkmasında ve dolayısıyla Volga Almanlarının kimlik inşasında ilk on yılda yaşanan olaylar belirleyici olmuştur, tespiti yapılabilir.[244]

241 Ekkert, *a.g.m.*, s. 9-55.
242 Minor, *a.g.m.*, s. 53.
243 Long, *Volga Germans*, s. 64.
244 Beratz, *a.g.e.*, s. 45.

SONUÇ

Alman nüfusu, tarihî süreçte Rusya İmparatorluğu sınırları içerisinde her zaman var olmuştur. Korkunç İvan (1533-1584) döneminden itibaren başta askerî alanlarda olmak üzere yabancı uzmanların danışmanlığına başvurulması, I. Petro (1682-1725) iktidarı süresince Rusya'nın Batı tipi modernizasyonunun temellerini atmıştır. Alman asıllı aydın ve askerler Rusya'nın askerî, siyasî, ekonomik ve kültürel kurumlarının inşasında öncü rol almışlardır. Petro'dan sonra gelen Çariçeler döneminde de aynı etki devam etmiştir. Anna İvanovna (1730-1740) döneminde, Rus İmparatorluğu'nun siyasî mekanizmasında *Alman Egemenliği* (Deutsche Herrschaft, Немецкомзасилье) olarak adlandırılan süreç, Almanların Rusya tarihindeki yerinin anlaşılması açısından önemlidir. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı olan güney politikası, Andrei Ostermann, Burkhard Christoph von Münnich gibi Alman asıllı generaller tarafından şekillendirilmiştir. Rusya ekonomisinde, siyasî teşkilatlanmasında, kamu hizmetinde, bilim ve kültüründe Almanlar zamanla önemli bir yer işgal etmiştir.

Alman kolonizasyonunun Rusya'nın farklı bölgelerinde ortaya çıkmasının sebepleri çift yönlüdür. Söz konusu dönemde Alman prensliklerinin içinde bulunduğu siyasî, ekonomik ve dinî sorunlar, bölge insanını yeni arayışlara yöneltmiştir. Otuz Yıl Savaşları (1618-1648), Avusturya Veraset Savaşı (1740-1748), Yedi Yıl Savaşı (1756-1763) gibi savaşlar, siyasî ve ekonomik istikrarı ortadan kaldırmıştır. Bu savaşların getirdiği yıkıma ve ağır vergilere ek olarak tarım topraklarının da daralması, Batı Almanya bölgesindeki halkı sefalete sürüklemiştir. Almanya'nın içerisinde bulunduğu siyasî ve ekonomik sebeplere ek olarak, kilise etrafında yaşanan dinî tartışmalar ve anlaşmazlıklar da Alman nüfusu baskı altına alan bir diğer etmendir. Rusya'ya Alman göçleri, Almanya'nın siyasî birliğinin henüz sağlanmadığı XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, Danimarka ve İsviçre'den de göçler olmasına rağmen, temel olarak Batı Almanya'dan gerçekleşmiştir. Rusya'ya göç etmek isteyenler,

Alman prenslikleri tarafından engellenmeye çalışılsa da Volga ve Karadeniz bölgesine göçler devam etmiştir.

1762'de Rusya tahtına çıkan II. Yekaterina, sınırlarını güneye doğru genişletme politikasını uygulamıştır. 1768-1774 Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti ile imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması neticesinde Ukrayna'nın güneyi, Kırım ve Kuzey Kafkasya, Rusya'nın hâkimiyetine geçmiştir. 1783'te Rus İmparatorluğu'nun Kırım'ı ilhak etmesi, Türk halkları üzerindeki siyasî nüfuzu iyice arttırmıştır. 1792 yılına gelindiği zaman ise Rusya, Yaş Antlaşması ile Kırım'ı kalıcı olarak elde etmiştir. 1763 yılında başlayan koloni politikasının temelini, Osmanlı Devleti'nden kazanılan topraklar oluşturmuştur. Rusya'daki toprak sistemi, toprağa bağlı köleliğe dayandığı için köylü nüfus yer değiştirememiştir. Elde edilen topraklardan ekonomik kazanç elde etmek isteyen Çarlık yönetimi, boş topraklarda kolonizasyon politikasını hayata geçirmiştir.

Rusya'nın güney sınırına koloniler inşa edilerek, aynı zamanda Türk halklarının yağma seferlerine karşı tampon bölge oluşturulması da hedeflenmiştir. Böylece bölgede istikrar sağlanarak Rusya'nın amaçladığı ekonomik, siyasî ve kültürel hedeflere de yaklaşılmış olunacaktır. II. Yekaterina, koloni politikasının kurumlarını Alman uzmanlarla çalışarak inşa etmiştir. Volga bölgesindeki ana kolonilerin inşası zorlu bir süreçle tamamlanmıştır. İklim koşullarının sertliği ve yolculuk kaynaklı ölümler meydana gelmiştir. Pugaçev İsyanı da Volga bölgesinde kurulan Alman kolonilerini temelden sarsan bir diğer gelişmedir.

Kırgız-Kazakların seferleri, Volga Almanlarına zor zamanlar yaşatmıştır. Yağma seferlerinde esir düşen Almanlar, Buhara ve Semerkand'da köle olarak satılmıştır. Alman kolonilerine yapılan yağma seferleri, Rus Çarlığı'nın yeterli önlem almaması sebebiyle uzun süre devam etmiştir. Bunun sonucunda Volga Alman kolonilerinden çok sayıda kişi kaçırılarak, Buhara ve Hive'de esir pazarlarında satılmıştır. Yeni bir yaşam umuduyla geldikleri Rusya'da yaşadıkları trajik olaylar, Volga Almanlarını derinden etkilemiştir. Yağma seferleri, Volga Almanları arasında sözlü olarak uzun yıllar anlatılmıştır. 1862'de Papaz Friderich Dsirne ve öğretmen Anton Schneider tarafından yazılı hale getirilen Kırgız Mikail ve Schönes Ammie masalı ve Öğretmen Johannes hikâyesinde, Kırgız-Kazaklar adeta vahşi birer kurt olarak tasvir edilmiştir. Volga Almanları edebiyatında "öteki" olarak yer bulan Türk halkları; roman, şiir ve tiyatro eserlerinde çeşitli versiyonlarla tekrar tekrar konu edilmiştir. Göçün 150. yıldönümü kutlamalarında, bahsi geçen halk masalları Saratov matbaasında basılarak bölgedeki kolonilere dağıtılmıştır. Kırgız-Kazakların

yağma seferleri, Volga Almanlarının zihin dünyasında yıllar içerisinde halk masallarına dönüşmüş, birer edebî eser olarak yer almıştır.

Yabancı halkları Rusya'ya çeken Yekaterina, yabancılar vasıtasıyla bölge ekonomisine ve kültürel kalkınmasına gelebilecek faydaları düşünmüştür. Almanlar üzerinden bakir toprakları geliştirmeye, tütün tarlaları kurmaya ve el sanatlarını geliştirmeye çalışmıştır. Saratov merkezinde, tıpkı Petersburg ve Jamburg'dakine benzer Alman kolonileri kurulmuştur. Alman kolonistler, adım adım Volga bölgesinin pek çok yerine yerleşmişlerdir. Alman kolonizasyonu, Volga ve Karadeniz bölgesinde istikrarlı bir gelişme göstermiştir. Rus ekonomisinin temelini oluşturan tarımda makineyi daha etkin kullanabilen Alman kolonileri, tarım endüstrisinde önemli mesafe kat etmiştir. Volga Almanları, ekim ve harman makinelerini etkili bir şekilde kullanarak Rusya'nın iklimine uyum sağlamış, geniş steplerin ve ormanların imkânlarından yararlanmıştır.

Rusya'nın farklı bölgelerinde koloniler kuran Almanlar, uzun bir zaman dilimi içerisinde göçlerini tamamlamıştır. Baltık, Moskova ve Petersburg Almanları ise daha çok II. Yekaterina'nın hayata geçirdiği kolonizasyon politikasından önce Rusya'da yaşamaya başlayan askerî, bürokratik ve bilimsel uzmanlardan oluşmuştur. Rusya'nın Batı tipi modernizasyonunda öncü rol oynayan Alman uzmanlar, genellikle Petersburg, Moskova ve Baltık şehirlerinde ikâmet etmişlerdir. Rusya'nın askerî modernizasyonunda öncü rol oynayan Almanlar, Rusya'nın güneydeki siyasî rakibi olan Osmanlı Devleti'ne karşı da mücadele etmişlerdir. 1828-1829 Rus-Osmanlı Savaşı'nda, 1856 Kırım Harbi'nde, 93 Harbi'nde ve Birinci Dünya Savaşı'nın Kafkas Cephesi'nde görev almışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda Erzurum ve Kars başta olmak üzere pek çok şehrin zaptedilmesi sırasında cephe gerisinde Rus ordusuna hizmet etmişlerdir. Buna karşılık, Osmanlı Devleti'nin yenileşme döneminde askerî ve bürokratik kademelerde de Alman İmparatorluğu'ndan gelen uzmanların etkili olması, ilginç ve ironik bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Karadeniz ve Kafkasya Almanlarının kolonileşme süreci, I. Aleksandr (1801-1825) döneminde hızlanmıştır. Kurulan kolonilerde, ekonomik verimi arttıran tarım endüstrisinden beslenen ticarî kurumlar inşa edilmiştir. Bu ticarî kurumlar ile elde edilen gelirler kullanılarak sosyal ve kültürel hayatı geliştiren çalışmalar yapılmıştır. Okullar, kiliseler ve basın yayın organları finanse edilerek bölgede yaşayan Alman nüfusun dillerini ve dinlerini korumaları hedeflenmiştir. Kafkasya şehirlerinde yaşayan Almanların kurduğu ticarî kurumlar bugün hâlâ varlığını sürdürmektedir. Örneğin *Konkordia* markasına ait şarap ve bira çeşitleri, bölgedeki Alman varlığının izlerini taşımaktadır.

Volga Almanları keten, kenevir yetiştiriciliği, un değirmenciliği, sarpinka üretimi ve şarap endüstrisi ile Rusya ekonomisinde yer edinmişler; pulluk, tırpan ve tahta harman makinesini getirerek tarımsal üretimde verimi arttırmaya çalışmışlardır.

Sibirya ve Batı Türkistan Almanlarının kolonizasyon süreci, nispeten geç bir döneme denk düşmüştür. 1871'de II. Aleksandr'ın (1855-1881) manifestosu ile ayrıcalıklarını kaybeden, çoğunluğu Mennonit olan Alman kolonistler, Rusya'yı terk etmek istemiştir. Bunun en önemli sebebi, getirilen askerî yükümlülüklerdir. Mennonitler, askerî yükümlülükler dinî inançlarına uygun olmadığı için Amerika ve Almanya'ya göç etmek istemişler, ancak Rus yönetimi bu göçü engelleyerek kendilerine Sibirya ve Türkistan'ın farklı bölgelerinde yeni yerleşim yerleri göstermiştir. Tarım arazilerinin daralması ve kıtlığın (1891-1892 kıtlıkları) sosyal yaşamı derinden etkilemesi gibi bir zaman diliminde Almanlar, bahsi geçen bu yeni bölgelerde kolonilerini kurmuşlardır. Sibirya ve Batı Türkistan, Dünya Savaşlarının çıkmasıyla sürgün bölgesi haline gelmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sürecinde çok sayıda Alman bölgeye sevk edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na gelindiği zaman ise Volga Almanlarının pek çoğunun Kazakistan başta olmak üzere yeniden yerleştirilmeye zorlanması, Türk halkları ile Volga Almanlarının etkileşimini arttırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte siyasî, sosyal ve kültürel teşkilatlanmalar vasıtasıyla Rusya'nın farklı bölgelerinde yaşayan Almanlar, Duma'ya temsilciler göndermiştir. Rusya ile Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda karşı karşıya kalması, Rus kamuoyunda Alman karşıtı bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Rus basınında Almanlardan potansiyel hain ve düşman olarak bahsedilmiştir. II. Nikolay'ın Volga Almanlarını Sibirya'ya sürgün projesi, son anda askıya alınmıştır. Öte yandan Almanlar, Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde hizmet ederken Erzurum, Kars ve Trabzon'a kadar gelen Alman askerler, Rus ordusunun geri planında görev almışlardır. Esir alınan Türk askerleriyle eşit seviyede görülüp ayrımcılığa maruz kalmaları üzerine ise bazı Volga Almanları firar ederek kolonilerine geri dönmüşlerdir.

Rus yönetimi Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, Alman kolonilerine yönelik sert önlemler almıştır. Rusya'daki Şubat Devrimi de Volga Almanları arasında özerklik hareketini tetiklemiştir. Bolşevikler, Ekim 1917'de iktidara geldiğinde Almanlar özerklik kurma hedeflerine bir adım daha yaklaşmıştır. Bu özerklik hareketinin sonucunda 1918'de Volga Almanlarının Özerk Bölgesi kurulmuş ve 1924'te özerk bir Cumhuriyet yapılanması ortaya

çıkmıştır. Volga-Alman Cumhuriyeti'nin, Sovyetler Birliği'nin Alman azınlıklar konusundaki milliyet politikasında önemli bir fenomen olarak dünyaya örnek olması hedeflenmiştir.

1920'lerde Almanya ile Sovyetler arasındaki ilişkilerin sorunsuz olması, Volga-Almanlarının Almanya ile ilişkisini de olumlu yönde etkilemiştir. Bu dönemde Volga-Alman Cumhuriyeti ile Almanya arasında kültürel ve ekonomik ilişkiler kurulmuştur. Yine de Volga Almanları Cumhuriyeti, Moskova'daki merkezî hükümetin sıkı kontrolü altında kalmıştır. Volga-Alman Cumhuriyeti'nin özerk yönetim yetkileri son derece sınırlıdır. Volga Almanları özerk bölgesinin kurulması, Bolşevik sosyalist dönüşüm fikirleri için yabancıları, özellikle de Alman ve Avusturyalı sosyal demokratları ve savaş esirlerini- kazanma amacına hizmet etmiştir. Volga-Almanları özerk bölgesinin, Özerk Cumhuriyet'e yükseltilmesinin politik bir amacı vardır: Volga-Alman Cumhuriyeti devrim için bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Volga-Alman Cumhuriyeti ile Almanya arasında ticarî ve kültürel ilişkiler de kurulmuştur. Yine de Volga-Alman Cumhuriyeti, Moskova'daki merkezî hükümetin sıkı kontrolü altında olmuştur. Çünkü özerklik durumu son derece sınırlıdır. Volga-Alman Cumhuriyeti, 1930'ların tasfiye süreçlerinden de etkilenmiştir, çünkü üst makamlarında her zaman merkezden gelen talimatları gayretle uygulamak zorunda olan görevliler yer almıştır.

Tarım kolektivizasyonunun başlamasıyla birlikte, Volga Almanları otonomisinin varlığı, halkı devlet saldırılarına karşı koruyamamıştır. Volga-Alman Cumhuriyeti, 1930'da Sovyetler Birliği'ndeki tasfiye süreçlerini de atlamamıştır. Bütün olarak değerlendirildiğinde Volga Almanları, Moskova'daki iktidar tarafından kendi amaçları için faydalanılacak bir figür olarak görülmüştür. Nitekim Haziran 1941'de Alman-Sovyet Savaşı'nın başlamasıyla Volga Alman Cumhuriyeti feshedilmiştir. Alman nüfusu, özellikle askerlik çağındaki erkekler, 28 Ağustos 1941'de SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı kararnamesinin yayımlanmasının ardından sürgün edilmiştir. Volga-Alman Cumhuriyeti Almanya ile işbirliği yapmakla suçlanmıştır. Bu iddia hiçbir zaman kanıtlanamamış ve 1964'te geri çekilmek zorunda kalınmıştır. Volga Almanları, bu yıl içerisinde kısmen rehabilite edilmiştir, çünkü eski vatanlarına geri dönüşleri imkânsızdır.

Volga Almanı öğretmen ve aydınlar, Sovyet hükümetinin Almanca eğitim vaatlerine destek olmuşlardır. Ayrıca savaş esiri olan Ernst Reuter ve Karl Petin, Volga Almanları özerk bölgesinin temellerini atmıştır. Volga Almanları Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin inşa edilmesinin ana nedeni, dünya devrimine

giden yolda bir otonomi örneği olmasını sağlamaktır. Bu kapsamda Volga Almanlarının otonomi sürecinin Sovyet hükümeti tarafından desteklenmiş olması, bu yapıyı Rusya içerisinde yaşayan diğer azınlıkların kurduğu otonomilerden ayıran en temel farktır.

Çalışmamızda, Alman arşiv kaynakları ışığında Rusya Almanlarının tarihi, kültürü ve dili üzerine yapılan çalışmalar ve XVIII.-XIX. yüzyıl kolonizasyon süreci detaylı olarak işlenmiştir. Rusya Almanlarının ana kolonizasyon bölgesi olan Volga üzerine araştırmalar, 1871'de Alman siyasî birliğinin tamamlanması ile başlar. II. Aleksandr'ın Almanları kapsayan reformlarının olumsuz etkisine ek olarak, Almanya'da faaliyet gösteren yarı-resmî dernek, enstitü ve birliklerin ilgisi de eklenince, Volga Almanlarının Rusya'daki siyasî konumları olumsuz etkilenmiştir. Rusya Almanları, ticarî başarıları sayesinde kültürel alandaki örgütlenmeleri organize etmeyi başarmıştır.

Volga Almanlarının otonomi hareketi, Ekim Devrimi'nin getirdiği siyasî iklim etrafında şekillenmiştir. Bolşeviklerin siyasî ideolojisinde önemli bir yer tutan Almanlara özel bir ilgi gösterilmiştir. Uluslararası alanda örnek olması amaçlanan cumhuriyet, siyasî amaçlarla desteklenmiştir. Savaş esiri olan Ernst Reuter ve Karl Petin, otonomi kongreleri tertiplemek amacıyla görevlendirilmiştir. Bu amaçla Warenburg ve Seelmann kongrelerine ek olarak Saratov kongreleri de yapılmıştır. Otonomi hareketi sadece Volga merkezli ilerlememiştir. Odesa ve Moskova'da yapılan Alman kongreleri, Almanların otonomi sürecinde birlikte hareket edemediklerini gösterir.

Volga Almanları Otonomi Bölgesi Komiserliği, Ekim 1918'de kurulmuştur. Volga Almanları Emek Komünü, çalışmalarını komiserlik şeklinde yürütmüştür. Komiserlik çalışmaları, iç savaş sırasında olumsuz etkilense de devam etmiştir. Verimli bir tarım sistemi temelinde kurulan Alman kolonilerinden aşırı tahıl talep edilmesi ve iklim koşullarının sert geçmesi, zor günleri de beraberinde getirmiştir. Sovyet iktidarının oluşum sürecinde yaşanan tüm sıkıntı ve başarılar, cumhuriyetin yapısına ve faaliyetlerine yansımıştır. İç savaş ve kıtlık dönemine rağmen Volga, ekonomik ve kültürel girişimlerin güçlü bir merkezine dönüşmüştür.

Almanya'nın siyasî birliğini sağlamasından sonra, yurtdışında yaşayan Alman nüfus göz önüne alınarak koloni kurumları inşa edilmiştir. Dernek, enstitü ve birlikler kurularak Afrika, Amerika ve Asya'da yaşayan Alman kökenliler için araştırmalar yapılması planlanmıştır. Almanya'da düzenlenen koloni kongrelerinde, Rusya'da yaşayan Almanları hedefleyen programlar

belirlenmiştir. Almanya'nın dış politikasında, yurtdışında yaşayan Almanlar hakkında araştırmalar yapan kurumların çalışmaları belirleyici olmuştur.

Rusya'daki Almanların tarihi, aynı zamanda Türk tarihini de doğrudan etkilemiştir. Rusya'nın siyasî organizasyonları içerisine entegre olmayı başarmış Alman azınlık, aynı zamanda kendi içerisinde de örgütlenebilmiştir. Elde ettikleri ayrıcalık ve haklar devlet tarafından kendilerine tanınmıştır. Bu sayede uzun süre haklarını ellerinde tutabilen Almanlar, ekonomik kurumları ile Rusya ticaretinde rol oynamıştır. Rus bürokrasi sisteminin kurulmasında etkili olan Alman asıllı soylular ve aydın kesim, II. Aleksandr'ın Ruslaştırma politikasından itibaren Almanya ve Rusya arasındaki ilişkilerde belirleyici bir role sahip olmuştur. Rus Almanlarının sorunları, Rus İmparatorluğu'nun ve Sovyetler Birliği'nin bir iç sorunu olmaktan ziyade Almanya ile Rusya arasındaki ilişkilerde belirleyici bir unsur olmuştur.

Volga Almanlarının kimlik inşa sürecinde, Almanya'da kurulan "Yurtdışı Almanlığı" kurumlarının faaliyetleri etkili olmuştur. Alman azınlığın dil, kültür, tarih ve ekonomisi üzerine yapılan çalışmaları finanse eden kurumlar, Volga Almanı pek çok akademisyenin çalışmalarını teşvik etmenin yanı sıra bölgedeki bilimsel gezileri de desteklemiştir. Alman kamuoyunda etkili olan dernek ve enstitüler, yarı-resmî olarak faaliyetlerine uzun süre devam etmiştir. Dışişleri Bakanlığı'na sunulan raporlarda, Volga Almanlarının yaşadığı ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar ele alınmıştır. Volga bölgesine gönderilen uzmanlar, sadece Almanlar hakkında değil, aynı zamanda Tatar, Çuvaş ve Başkurtlar başta olmak üzere Türk halklarıyla alakalı tespitlere de raporlarında yer vermiştir.

Volga Almanları üzerine yapılması gereken bir diğer önemli tespit ise dinî mezheplerin sosyal yaşamlarında önemli bir yere sahip olduğuna dairdir. Çoğunluğunu Lutheryanların oluşturduğu kolonilerde Katolik ve Mennonitler de uyum içerisinde yaşamıştır. Toprağa dayalı iş yaşamını özümseyen Mennonit ve Lutheryanlar, dinî hayatlarını özgürce yaşayarak Rus Çarlığı döneminde nispeten ufak sorunlarla karşılaşmışlardır. Öte yandan, dinî özgürlükleri garantiye alınsa da Ortodoksluğa geçmeleri teşvik edilmiştir. Sovyetler Birliği döneminde ise dinî baskının giderek artmasıyla kolonilerde yaşayan Alman halkları, dinî ritüellerini sosyal hayata entegre edememiştir. Volga Almanları arasında ateizm propagandası başarısız olurken Lutheryan mezhebinin fraksiyonları güç kazanmıştır.

Eğitimin ana dilde yapılmasına rağmen Alman nüfus arasında Ruslaşma oldukça yaygın hale gelmiştir. Bu durumun en bariz örneklerinden biri, cephe

gerisinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Volga Almanı askerlerin emirleri anlamadıkları gerekçesiyle, anadillerin kullanılmaması gerektiği yönünde yapılan tespittir. Volga Almanlarının ana dillerini kullanmaları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında resmî olarak yasaklanmıştır. Sovyetler Birliği içerisinde yaşayan diğer etnik azınlıklarla karşılaştırıldığı zaman ana dillerinin yasaklanmış olması, iç düşman olarak görülmeleriyle açıklanabilir.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

1.2. Bundesarchiv, Berlin (BArch)

BArch, RY23/13 Band:1, 1929-1930
BArch, RY23/14 Band:2, 1929-1930
BArch, RY23/15 Band:3, 1929-1930
BArch, RY23/16 Band:4, 1929-1930
BArch, RY23/17 Band:5, 1929-1930.
BArch, RY23/18 Band:6, 1929-1930.
BArch, R 2/871.
BArch, R 2/1162.
BArch, R57/8499.
BArch, R 57/1071.
BArch, R 43-I/543.
BArch, R 43-I/544.
BArch, R 43-II/448.
BArch, R49/20.
BArch, R 69/1230.
BArch, R 57/595.
BArch, R 57/35.
BArch, R57/3053.
BArch, R 57/7379.
BArch, R 57/ 1274.
BArch, R57/ 424.
BArch, R 57/1005.
BArch, R57/1274.
BArch, R 57/1363.
BArch, R 57/2552.
BArch, R 57/445.
BArch, R57/465.
BArch, R 57/510.

BArch, R 57/513.
BArch, R 57/7380.
BArch, R 57/9241.
BArch, R 57/1186.
BArch, R 69/1230.
BArch, R 401/944.
BArch, R 150/6.
BArch, R 101390.
BArch, R 150/2281.
BArch, R 1001/6230.

1.2. Politisches Archiv des Auswärtiges Amt, Berlin (PA-AA)

PA-AA: R 83850.
PA-AA: R 83853.
PA-AA: R 83855.
PA-AA: R 60479.
PA-AA: R 60006.
PA-AA: R 60201.
PA-AA: R 60203.
PA-AA: R 60205.
PA-AA: R 60207.
PA-AA: R 62247.
PA-AA: R 62443.
PA-AA: R 63409.
PA-AA: R 90200.
PA-AA: R 97102.
PA-AA: R 91759.
PA-AA: R 67369.
PA-AA: R 67113.
PA-AA: R 10591.
PA-AA: R 10592.
PA-AA: Botschaft Moskau 42.
PA-AA: Botschaftt Moskau 67.
PA-AA: Botschaft Moskau 73.
PA-AA: Botschaft Moskau 327.
PA-AA: Botschaft Moskau 372.
PA-AA: Botschaft Moskau 373.

1.3. Bundesarchiv-Militärachiv, Freiburg im Breisgau (BA-MA)

BA-MA: RH5/1662, Band:6, Teil:5.
BA-MA: N 39/364.
BA-MA: N39/373.

1.4. Geheimes Archives PreuBischer Kulturbesitz, Berlin

GAPK: R 911223.

1.5. Evangelisches Zentralarchiv, Berlin (EZA)

Bestand 5/1134; 5/1122.

1.6. ГАРФ (Rus Devlet Arşivi)

Гарф, П 549, дело 4-2.
Гарф, П 7050, 1 дело 417.
Гарф, П 7050, 1 дело 438.

1.7. Российкий государтвенный архив социально-политической истории- (Praспи-Rusya Federasyonu Sosyal-Politika Tarihî Arşivi)

Praспи, Ф. 17. Опись. 65, Дело 50, Л. 2.
Praспи, Ф. 17, Оп. 65, Д. 50, Л. 3.
Praспи, Ф. 19, Оп. 1, Д. 211, Л. 8-11.
Praспи, Ф. 19, Оп. 1, Д. 211, Л. 2.
Praспи, Ф. 17, Оп. 65, Д. 50, Л. 3.

1.8. Gazete ve Broşürler

Das Neue Rußland
Die Arbeit
Der Auslanddeutsche
Heimatbuch
Heimatliche Weiten
Unsere Wirtschaft
Nachrichten
Osteuropa
Kölnische Volkszeitung
Saratower Deutsche Volkzeitung
Schottener Kreisblatt
Wolgadeutsche Monatshefte
Wolgadeutsches Schulblatt
Zentralblatt für Bibliothekswesen
Zur Neuen Schule
Саратовский дневник
Саратовский листок
Сельский вестник
Экономический Вестник
Известия, 30 Ağustos 1918.
Религия Мира

2. ARAŞTIRMA ESERLER

Acar, Kezban, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya,* İstanbul, 2014.

Alexander, John T., *Catherine the Great- Life and Legend*, New York, 1989.

Aloys, Malinowsky, Josef, *Die Planerkolonien am Asowschen Meere,* Stuttgart, 1928.

Amburger, Erik, *Geschichtes des Protestanismus in Rußlands*, Stuttgart, 1961.

Amburger, Erik, *Beiträge zur Geschichte der Deutsch-Russischen Kulturellen Beziehungen*, Giessen, 1961.

Amburger, Erik, *Deutsche in Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Rußlands, Die Familie Amburger in St. Petersburg 1770–1920*, Wiesbaden-Harrassowitz, 1986.

Amburger, Erik, *Die Anwerbung ausländischer Fachkräfte für die Wirtschaft Rußlands vom 15. bis 19. Jahrhundert,* Wiesbaden, 1968.

Amburger, Erik, *Geschichte der Behördenorganisation Russlands von Peter dem Grossen bis 1917,* Leiden, 1966.

Anger, Helmut, *Die Deutschen in Sibirien, Reise durch die Deutschen Dörfer Westsibiriens*, Berlin, 1930.

Angermann, Norbert, *Die Baltischen Länder 1350-1650, In Handbuch Der Europäischen Wirtschafts-Und Sozialgeschichte Vom Ausgehenden Mittelalter Des 17. Jah*rhunderts, Stuttgart, 1986.

Auch, Eva Maria, *Deutsche Spuren in Aserbaidschan, Forschungreisende, Kolonisten und Unternehmer zwischen Großem Kaukasus und Kaspischem Meer (18.-20. Jh.),* Hannover, 2014.

Auch, Eva-Maria, *Öl und Wein am Kaukasus, Deutsche Forschungsreisende, Kolonisten und Unternehmer im Vorrevolutionären Aserbaidschan,* Weisbaden, 2001.

Auhagen, Otto, *Bei den Deutschen Bauern an der Wolga*, Berlin, 1928.

Auhagen, Otto, *Die Schicksalswende des Russlanddeutschen Bauerntums in den Jahren 1927-1930,* Leipzig, 1942.

Auhagen, Otto, Über *die Entwicklung Agrarverfassung der deutschen Bauern im heutigen Gebiet der Sozialistischen Sowjet-Republiken*, Berlin, 1939.

Bain, Robert Nisbet, *Slavonic Europe: a political history of Poland and Russia from 1447 to 1796,* Cambridge, 1908.

Bade, Klaus, *Deutsche im Ausland- Fremde in Deutschland, Migration in Geschichte und Gegenwart,* München, 1992.

Baronavsky, Tugan, *The Russian factory in the 19th Century,* Georgtown, 1970.

Bartels, Bernhard., *Die deutschen Bauern in Russland: einst und jetzt*, Moskau, 1928.

Bartlett, Roger P., *Human Capital: The Setttlement of Foreigners in Russia 1762–1804,* Cambridge, 1979.

Bartsch, Franz, *Unser Auszug nach Mittelasien,* Halbstadt, 1907.

Bauer, Gottlieb, *Geschichte der Deutschen Ansiedler an der Wolga, sein ihrer Einwanderung Nach Russland bis zor Einführung der Allgemeinen Wehrplicht (1762-1874),* Saratov, 1908.

Bauer, Leonhard, Herbert Matis, *Geburt Der Neuzeit, Vom Feudalsystem Zur Marktwirtschaft*, München, 1989.

Becker, Heinz, *Die Auswanderung aus Württemberg nach Südrußland und Bessabien*, Stuttgart, 1962.

Belger, Herold, *Russlanddeutsche Schriftsteller, von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Berlin, 2010.

Belk, Fred Richard, *The Great Trek of the Russian Mennonites to Central Asia 1800-1884*, Oklahoma State University, 1973.

Beratz, G., *Die Deutschen Kolonisten an der Unteren Wolga in ihrer Entstehung und ersten Entwicklung*, Saratow, 1915.

Berend, Nina, Jedig, Hugo, *Deutsche Mundarten in der Sowjetunion, Geschichte der Forschung und Bibliographie*, Marburg, 1991.

Berend, Nina, *Geschichte und Kultur der Deutschen in Russland – Udssr. Auf den Spuren Einer Minderheit*, Online, 1989.

Beyreuther, Erich, *Geschichte des Pietismus*, Stuttgart, 1978.

Bier, Friedrich, Schick, Alexander, *Aus den Leidenstagen der deutschen Wolgakolonien*, Darmstadt, 1922.

Boelitz, Otto, *Das Grenz und Auslanddeutschtum, Seine Geschichte und Seine Bedeutung*, München, 1930.

Bohmann, Alfred, *Strukturwandel der Deutschen Bevölkerung im Sowjetischen Staats- und Verwaltungsbereich*, Köln, 1970.

Bonwetsch, Gerhard, *Geschichte der Deutschen Kolonien an der Wolga*, Stuttgart, 1919.

Böttger, Christian, *Lexikon Der Russlanddeutschen zur Geschichte und Kultur*, Berlin, 2000.

Brandt, Willy, Richard Löwenthal, *Ernst Reuter, Ein Leben für die Freiheit*, München, 1957.

Brandenburg, Hans, *The meek and the mighty: the emergence of the evangelical movement in Russia*, Newyork, 1977.

Brandes, Detlef, Savin, Andrej, *Die Sibiriendeutschen im Sowjetstaat 1919-1938*, Essen, 2001.

Brandes, Detlef, *Von den Zaren Adoptiert. Die Deutschen Kolonisten und die Balkansiedler in Neurußland und Bessarabien 1751–1914*, München, 1993.

Braunschmidt, Annelore Engel, Clemens Heithus, *Bibliographie der Sowjetdeutschen Literatur 1960-1985*, Köln, 1987.

Braunschmidt, Annelore, *Siedlernot und Dorfidyll, Kanonische Texte der Rußlanddeutschen*, Berlin, 1993.

Braun, Peter, SÜSS, Wladimir, *Der Molotschnaer Mennoniten-Schulrat: 1869-1919; Zum Gedenktag Seines 50jährigen Bestehens*, Göttingen, 2001.

Brendel, Johannes, *Aus deutschen kolonien im Kutschurganer gebiet geschichtliches und volkskundliches*, Stuttgart, 1930.

Bruhl, Viktor, *Die Deutschen in Sibirien: Eine Hundertjahrige Geschichte von der Ansiedlung bis zur Auswanderung*, München, 2003.

Bruhl, Viktor, Michael Wanner, *Deutschen in den Regionen Altai und Omsk*, 1919-1953.

Bruhl, Viktor, Wanner, Michael, *Gedenkbuch Altai und Omsk: Staatsterror an den Deutschen in den Regionen Altai und Omsk, 1919-1953,* Nürnberg, 2009.

Busch, Anton, Lingor, Josef, Enstehung, *Entwicklung und Auflösung der Deutschen Kolonien am Schwarzen Meer, am Beispiel von Kandel von 1808 bis 1944,* Stuttgart, 1990.

Bushkovitch, Paul, *Peter the Great, The Struggle for Power, 1671-1725,* Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

Busch, Eduard Heinrich, *Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen- und Schulwesens der Evangelisch-Lutherischen Gemeinden in Russland,* Petersburg, 1862.

Busch, Margarete, *Deutsche in St. Petersburg 1865-1914, Identität und Integration,* Essen, 1995.

Carli, Gabriela Lehmann, Brohm, Silke, Preuss, Hilmar, *Göttinger und Moskauer Gelehrte und Publizisten im Spannungsfeld von Russischer Historie, Reformimpulsen der Aufklärung und Petersburger Kulturpolitik,* Berlin, 2008.

Cramer, Karl, *Die Deutschen Kolonisten an der Wolga, Lutherische Kirche in Bewegung,* Festschrift Für Friedrich Ulmer, Erlangen, 1937.

Crisp, Olga, *Studies in the Russian economy before 1914*, London, 1976.

Çatalkılıç, Didem, *Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı, Mozdok Hattı 1552-1832*, Koyu Siyah Kitap, Ankara 2021.

Çolak, Mustafa, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918),* Ankara, 2006.

Çolak, Fatih, *Alman İmparatorluğu ve Türkistan 1910-1920,* Konya, 2019.

Dafinger, Johannes, *Wissenschaft im außenpolitischen Kalkül des "Dritten Reiches", Deutsch-sowjetische Wissenschaftsbeziehungen vor und nach Abschluss des Hitler-Stalin Paktes,* Berlin, 2014.

Deeg, Lothar, *Kunst&Albers Wladiwostok: die Geschichte eines deutschen Handelshauses im russischen Fernen Osten (1864-1924*), Essen, 1996.

Deeg, Lothar, *Kunst&Albers, Die Kaufhauskonige von Wladiwostok, Aufstieg und Untergang eines deutschen Handelshauses jenseits von Sibirien,* Essen, 2012.

Devlet, Nadir, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Meclisi*, İstanbul, 1998.

Dietz, Jacob, *History of Volga German Colonists*, Lincoln, 2005.

Diezel, Peter, *Exiltheater in der Sowjetunion 1932-1937*, Berlin, 1978.

Dinges, Georg, Über *unsere Mundarten, Beiträge zur Heämatkundes des Deutschen Wolgagebietes*, Pokrowsk, 1923.

Dirks, Heinrich, *Statistik der Mennonitengemeinden in Rußland Ende 1905*, Leipzig, 1906.

Dönninghaus, Victor, Brandes Detlef, *Bibliographie zur Geschichte und Kultur der Russlanddeutschen,* Vol 2, von 1917 bis 1998, München, 1999.

Dönninghaus, Victor, *Die Deutschen in der Moskauer Gesellschaft, Symbiose und Konflikte (1494-1941),* München, 2002.

Dönninghaus, Victor, Dietz, Jakob, *Ein Deutscher Politiker im Zarenreich, Individuum und Gesellschaft in Ost-und Nordosteuropa Nordost-Instituts/Forschungsbeiträge),* Lüneburg, 2017.

Drotleff, Katharina, *Laßt Sie Selber Sprechen, Berichte Rußlanddeutscher Aussiedler,* Hannover, 1979.

Dsirne, Friedrich, *Zur Geschichte der Deutschen Kolonien an der Wolga, die Deutsche Ansiedlung in Russland, ihre Geschichte und ihre Wolkswirtschaftliche Bedeutung für die Vergangenheit und Zukunft,* Leipzig, 1866.

Eberl, Ute Richter, *Geschichte und Kultur der Deutschen in Rußland/Udssr auf den Spuren Einer Minderheit, Landsmannschaft der Deutschen aus Rußland E.V.,* Stuttgart, 1989.

Ehrlich, Konstantin, *Lebendiges Ehrlich,* Almatı, 1988.

Ehrt, Adolf, *Das Mennonitentum in Rußland von Seiner Einwanderung bis zur Gegenwart,* Berlin, 1932.

Eichler, Adolf, *Deutschtum im Schatten des Ostens,* Dresden, 1942.

Eisfeld, Alfred, *Die Rußlanddeutschen: Gestern und Heute,* Köln, 1992.

Eisfeld, Alfred, *Deutsche im Schwarzmeergebiet, auf der Krim und im Kaukasus vom 19. Jahrhundert bis 1941,* Hamburg, 2016.

Eisfeld, Alfred, *Deutsche Kolonien an der Wolga 1917-1919 und das Deutsche Reich,* Weisbaden, 1985.

Eisfeld, Alfred, *Die Deutschen in Rußland und in der Sowjetunion,* Wien,1986.

Eisfeld, Alfred, *Russlanddeutschen,* München, 1999.

Engelhardt, Alexis von, *Die Deutschen Ostseeprovinzen Rußlands, ihre Politische und Wirtschaftliche Entwicklung,* München, 1916.

Epp, David, *Die Chortitzer Mennoniten, Versuch einer Darstellung des Entwickelungsganges derselben,* Odessa, 1889.

Erbes, Johannes, *Die Deutsche Volksschule in unseren Wolgakolonien,* Saratow, 1906.

Fiechtner, Freidrich, *Fateful Danube Journey: A True Account of an Emigration to Russia 1816-1817,* Trans, Theodore C. Wenzlaff, (Bismarck: North Dakota Historical Society of Germans from Russia, 1973).

Figes, Orlando, *Peasant Russia, civil war: the Volga countryside in Revolution 1917-1921,* Newyork, 1989.

Fleischhauer, Ingeborg., *Die Deutschen im Zarenreich. Zwei Jahrhunderte Deutsch-Russische Kulturgemeinschaft,* Stuttgart, 1986.

Fleischhauer, Ingeborg, Jedig, Hugo H., *Die Deutschen in der Udssr in Geschichte und Gegenwart, Ein internationaler Beitrag zur Deutsch-Sowjetischen Verständigung,* Köln, 1987.

Fleischhauer, Pinkus Ingeborg, *Die Deutschen in der Sowjetunion: Geschichte einer Nationalen Minderheit im 20. Jahrhundert,* Baden-Baden, 1987.

Fulbrook, Mary, *Almanya'nın Kısa Tarihi,* İstanbul, 2018.

Grassman, Walter, *Geschichte der Evangelisch-lutherischen Russlanddeutschen in der Sowjetunion, der GUS und in der zweiten Halfte des 20. Jahrhunderts, Gemiende, Kirche, Sprache und Tradition,* München, 2006.

Gassenschmidt, Christoph, *Von der Revolution und der Partei getäuscht, die Autonome Sozialistische Sowjetrepublik der Wolgadeutschen, 1924-1941,* Bonn, 1999.

Gävernitz, Gerhart Schultze, *Wolkswirtschaftliche Studien aus Russland,* Leipzig, 1899.

Georgi, Johann Gottlieb, *Bemerkungen Einer Reise im Russischen Reich in den Jahren 1772, 1773 und 1774*, Leipzig, 1775.

Gesche, Katja, *Kultur als* İnstrument *der Aussenpolitik totalitärer Staaten: das Deutsche Ausland- Institut 1933-1945*, Köln, 2006.

Gessinoviç, A, *Pugaçef Ayaklanması*, Çev: Enver Konuk, İstanbul, 1995.

Giesinger, Adam, *From Katharine to Khrushchev: the story of Russia's Germans*, Lincoln, 1993.

Golovine, Nicholas, *The Russian Army in the world war*, New Heaven, 1931.

Gottzmann, Carola L., Hörner, Petra, *Lexikon der deutschsprachigen Literatur des Baltikums und St. Petersburgs: Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Berlin, 2007.

Göbel, Gottlieb von., Hunger, Alexander, *Fest und Treu der Kirgisen Michel und die Schön Ammie Aus Pfannenstiel: Historisches Festspiel zum Hundertfünfzig-jahrigen Jubiläum der Ankunft der Ersten Deutschen Ansiedler an der unteren Wolga*, Saratow, 1914.

Görneç, Sadettin, *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Ankara, 1997.

Grassman, Walter, *Geschichte Der Evangelisch-Lutherischen Russlanddeutschen in der Sowjetunion, Der Gus und in der Zweiten Halfte des 20. Jahrhunderts, Gemiende, Kirche, Sprache und Tradition*, München, 2006.

Grundmann, Karl Heinz, *Deutschtumspolitik zur Zeit der Weimarer Republik, Eine Studie am Beispiel der deutsch-baltischen Minderheit in Estland und Lettland*, Hannover, 1977.

Gründer, Horst, *Geschichte der Deutschen Kolonien*, Paderborn, 2018.

Haarmann, Hermann, Schirmer, Lothar, Walach, Dagmar, *Das "Engels" Projekt, ein antifaschistisches Theater deutscher Emigranten in der UdSSR, (1936-1941)*, Worms, 1975.

Hässler, Josef, *Die Auswanderung aus Baden nach Rußland und Polen im 18. und 19. Jahrhundert*, Baden-Baden, 1959.

Häberle, Daniel, *Auswanderung und Koloniengründungen der Pfälzer im Jahrhundert: zur zweihundertjährigen Erinnerungen an die Massenauswanderung de Pfälzer (1709) und an den pfälzischen Bauerngeneral Nikolaus Hercheimer den Helden von Oriskany*, Kaiserlautern, 1909.

Hecker, Hans, *Die Deutschen im Russischen Reich, in der Sowjetunion und ihren Nachfolgestaaten*, Köln, 1987.

Helms Fred Adlam, *Deutsches Ausland-Institut 1917-1933: an administrative History*, Ph.D. University of Delaware, Delaware, 1976.

Heidebrecht, Heinrich, *Deutsche Baumeister in Russland: 18. Jahrhundert*, Stuttgart, 1996.

Height, Joseph, *Memories of the Black Sea Germans: Highlights of their History and Heritage*, Michigan, 1979.

Heinz, Viktor, *Auf den Wogen der Jahrhunderte Theatertrilogie*, Moskau, 1993.

Herdt, Victor, *Zwischen Revolution und Autonomie, Dokumente zur Geschichte der Wolgadeutschen aus den Jahren 1917 und 1918*, Köln, 2000.

Hermann, Bayer-Thoma, *Bayern, Franken, Schwaben und Rußland im 18. Jahrhundert*, München, 1998.

Herwig, Hafa, *Die Brüdergemeinde Sarepta, Ein Beitrag zur Geschichte des Wolgadeutschtums,* Breslau, 1936.

Hippel, Wolfgang, *Auswanderung aus Südwestdeutschland, Studien zur Württembergisch Auswanderung und Auswanderungspolitik im 18. und 19. Jahrhundert,* Stuttgart, 1984.

Hirschfeld, Hans., Ernst Reuter, *Schriften, Reden 1,* Berlin, 1971.

Hodgets, Brayley, *In the Trach of the Russian Famine, The Personal Narrative of a Journey Through the Famine Districts of Russia,* London, 1892.

Hoeniger, Robert, *Das Deutschtum im Ausland vor dem Weltkrieg,* Leipzig, 1918.

Hoffmann, Paul, *Die Deutsche Kolonien in Transkaukasien,* Berlin, 1905.

Hummel, Jakob, *Heimatbüchlein der Deutschen in Transkaukasien,* Pokrowsk, 1928.

Hummel, Theodor, *100 Jahre Erbhofrecht der deutschen Kolonisten in Rußland,* Berlin, 1936.

Ingenhorst, Heinz, *Die Rußlanddeutschen, Aussiedler zwischen Tradition und Moderne,* Frankfurt, 1997.

İsaak, Franz, *Die Molotschnaer Mennoniten, Ein Beitrag zur Geschichte Derselben,* Taurien, 1908.

Janzen, Jacob H., *Die Praxis der Mennoniten-Kirchengemeinde und die Heilige Schrift,* Waterloo, 1944.

Jedig, Hugo, Berend, Nina, *Deutsche Mundarten in der Sowjetunion, Geschichte der Forschung und Bibliographie,* Marburg, 1991.

Jenny, Ernst, *Die Deutschen im Wirtschaftsleben Russlands,* Berlin, 1920.

Julius, Klaproth von, Reise *in den Kaukasus und nach Georgien, Unternommen in den Jahren 1807 und 1808,* Berlin, 1812.

Kaestner Wilhelm Fr., *Die Deutschen Wolgakolonien,* Göttingen, 1892.

Kahle, Wilhelm, *Aufsätze zur Entwicklung der Evangelistischen Gemeinden in Russland,* Leiden, 1962.

Kahle, Wilhelm, *Dokumente und Berichte zum Leben der Lutherischen Kirchen und Gemeinden in der Sowjetunion Seit 1939/1940,* Gütersloh, 1988.

Kappeler, Andreas, Meissner, Boris, Gerhard Simon, *Die Deutschen im Russischen Reich und im Sowjetstaat,* Köln, 1987.

Karakulak, Mesut, *Türkistan'da Efendiler ve Köleler,* İstanbul, 2020.

Keller, Konrad, *Die deutschen Kolonien in Südrussland,* Stuttgart, 2000.

Keleş, Hatice, Mennonit Kilisesi Üzerine Bir Araştırma, (T.C. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Elâzığ, 2017.

Klaus, Alexander, *Unsere Kolonien, Studien und Materialien zur Geshichte und Statistik der Ausländischen Kolonisation in Rußland,* Odessa, 1887.

Klaus, Alexander, *Our Colonies* Saint Petersburg, Russia, 1869.

Klötzel Lydia, *Die Russlanddeutschen zwischen Autonomie und Auswanderung,* Münster, 1999.

Koch, Fred, *The Volga Germans, in Russia and the Americas, 1977,* London, 1977.

Kochan, Miriam, *Life in Russia under Catherine The Great,* New York, 1969.

Kolesnikov, Aleksandr, Kamalov, İlyas, *Avrasya Türkologları Sözlüğü* I. Cilt, Ankara, 2011.

Komission, Zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie 1918-1928, Heft, 2-9, Pokrowsk 1928.

Kontschak, Ernst, *Auf der Klübbühne Theaterstücke, Zwischenspiele, Schwanke, Gedichte, Lieder*, Alma-Ata, 1968.

König, Lothar, *Die Deutschtuminsel an der Wolga*, Westfalen, 1938.

Krey, Hans, *Das Grenz und Auslanddeutschtum in der Erzählenden Literatur eine Auswahl V. Büchern mit Kurzen Besprechungen*, Stuttgart, 1930.

Krey, Hans, *Wichtige Bücher* über *das Auslanddeutschtum 1919-1927*, Stuttgart, 1929.

Krekeler, Norbert, *Revisionsanspruch und geheime Ostpolitik der Weimarer Republik, Die Subventionierung der deutschen Minderheit in Polen 1919-1933*, Stuttgart, 1973.

Krieger, Viktor, *Deutsche Präsenz in Kasachstan zur Zarenzeit*, München, 1993.

Krieger, Viktor, *Kolonisten, Sowjetdeutsche, Aussiedler, Eine Geschichte Russlanddeutschen*, BBD, Bonn, 2015.

Krieger, Viktor, *Rotes Deutsches Wolgaland*, VIRA E.V., Düsseldorf, 2018.

Krieger, Viktor, *Deutsche aus Russland gestern und heute. Volk auf dem Weg*, Stuttgart, 2006.

Kromm, Johann Georg, *Die Deutschen Ansiedler an der Wolga*, Pokrowsk, 1926.

Kronberg, Alexander, *Lübeck Als Sammelplatz Deutscher Siedlerzüge Nach Rußland zu Ausgang des 18. Jahrhunderts, nach den Lübecker Auswanderungsakten*, Wien, 1984.

Kufeld, David, *Das Lied vom Küster Deis, Beitrag zu unserem 150 Jahrigen Jubilaum 1764-1914*, Saratow, 1914.

Kufeld, Johannes, *Die Deutsche Kolonien an der Wolga*, Nürnberg, 2000.

Kuhlemann, Hilgegard, *Wolgakinder in Bethel, Jahrbuch Für Wesrfallische Kirchengeschichte*, Beilefeld, 2004.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar*, Ankara, 2014.

Kurmahlen, Silvio Broedrich, *Deutsche Bauern in Rußland*, Berlin, 1916.

Kumru, Coşkun, *Hitler Almanyası'nın* Türkistan Politikası, (T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Denizli 2021.

Lane, Adolf, *Deutsche Bauernkolonien in Russland. Ein Beitrag zur Orientierung* über *ihren Zustand und* über *Rückwanderer-Bewegung, B*erlin, 1910.

Langhans, Ratzeburg M., *Die Wolgadeutschen, Ihr Staats-und Verwaltungsrecht in Vergangenheit und Gegenwart, Zugleich Ein Beitrag zum Bolschwistischen Nationalrecht*, Berlin-Könisberg, 1929.

Leibbrandt, Georg, *Die Auswanderung aus Schwaben nach Russland 1816-1823*, Stuttgart, 1928.

Lienert, Matthias, *Zur Geschichte des Deutschen Ausland-Instituts (DAI) in der zeit von 1917 bis 1933, eine Studie* über *die Deutschtumspolitik in der Weimarer Republik*, Berlin, 1989.

Lindemann, Karl, *Von den Deutschen Kolonisten in Rußland, Ergebnisse einer Studienreise 1919-1921*, Schriften des Deutschen Ausland-Instituts Stuttgart, Kulturhistorische Reihe, Band 14, Stuttgart, 1924.

Ljubomirow, P. G., *Die Wirtschaftliche Lage der deutschen Kolonien des Saratower und Wolsker Bezirks im Jahre 1791*, Pokrowsk, 1925.

Long, James, *From privileged to dispossessed the Volga Germans, 1860–1917*, Lincoln & London, 1988.

Long, James, *The Russian-Germans- a Bibliography*, Santa Barbara, 1978.

Lowell, Edward J., *The Hessians and the Other German Auxiliaries of Great Britain in The Revolutionary War*, Newyork, 1884.

Löbsack, Georg S., *Einsam kämpft das Wolgaland, Ein Bericht aus 7 Jahren Krieg und Revolution*, Leipzig, 1936.

Macdonell, Archibald Gordon, *Napoleon and His Marshals*, Newyork, 1934.

Massie, Robert K., Çariçe *Katerina*, Çev. Hakan Abacı, İstanbul, 2020.

Malinovskij, Lev, V., *Deutsche in Russland in Sibirien*, Barnau, 2000.

Manthey, Christine, Manthey, Fred, *Wolga Weimar Weizenfeld, Deutsche in und aus Russland*, Erfurt, 2006.

Markert, Werner, *Das Deutschtum in der Sowjetunion*, Leipzig, 1935.

Mattern, Alexander, *Die 7. Parteikonferenz der Kpr des Gebietes der Wolgadeutschen*, Marxstadt, 1921.

Matthäi, Friedrich, *Die Deutschen Ansiedlungen in Russland, ihre Geschichte und ihre Volkswirtschaftliche Bedeutung für die Vergangenheit und Zukunft, Studien* über *das Russische Kolonisationswesen und* über *die Herbeiziehung Fremder Kulturkräfte nach Rußland*, Leipzig, 1866.

Maurach, Reinhart, *Handbuch der Sowjetverfassung*, München, 1955.

Meissner, Boris, Alfred Eisfeld, *Der Beitrag der Deutschbalten und der Städtischen Rußlanddeutschen zur Modernisierung und Europäisierung des Russischen Reiches im 18. und in der Ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Köln, 1996.

Meissner, Boris, *Die Sowjetunion, die Baltischen Staaten und das Völkerrecht*, Köln, 1956.

Meissner, Boris, Herdt, Victor, Eisfeld Alfred, *Deutsche in Rußland und in der Sowjetunion 1914-1941*, Münster, 2007.

Mölkau, Rudolf Schulze, *Die Grundzüge des Wolgadeutschen Staatswesens im Rahmen der Russischen Nationalitätenpolitik*, München, 1931.

Neusatz, Hans, Erka, Dietrich, *Ein deutscher Todesweg, Authentische Dokumente der wirtschaftlichen, kulturellen und seelischen Vernichtung des Deutschtums in der Sowjet-Union*, Berlin, 1930.

Neutatz, Dietmar, Die *Deutsche Frage im Schwarzmeergebiet und in Wolhynien, Politik, Wirtschaft, Mentalitäten und Alltag im Spannungsfeld von Nationalismus und Modernisierung (1856-1914)*, Stuttgart, 1993.

Nickel, Samuel, *Die Deutschen in Wolhynien*, Kiew, 1935.

Obholz, Albert, *Die Katholiken an der Wolga, das Leben der Wolgadeutschen Katholiken an der Wolga von der Koloniengründung bis zur Gegenwart*, Nürnberg, 2012.

Pallas, Peter Simon, *Reise durch Verschiedene Provinzen des Russischen Reiches in den Jahren 1768–1774*, 1776, Petersburg, 1771.

Penner, Horst, Quiring, Horst, *Weltweite Bruderschaft: Ein Mennonitisches Geschichtsbuch*, Weierhof, 1984.

Petersen, Carl, Scheel, Otto, Ruth, Paul Hermann, Schwalm, Hans, *"Vorwort", Handwöerterbuch Des Grenz Und Auslanddeutschtum,* Breslau, 1935.

Petzholdt, Alexander, *Reise ins westliche und s*üdliche *Europ*äische *Rußland im Jahre 1855,* Leipzig, 1864.

Pike, David, *Schriftsteller im Sowjetischen Exil*, Frankfurt, 1981.

Pinkus, Benjamin, Fleischhauer, Ingeborg, *Die Deutschen in der Sowjetunion: Geschichte einer Nationalen Minderheit im 20. Jahrhundert,* Köln, 1987.

Pistohlkors, Gert von, *Die Deutshen in der Geschichte der baltischen Länder Estland und Lettland, Baltische Länder, Deutsche Geschichte im Osten Europas,* Berlin, 1994.

Pleve, İgor, *Einwanderung in das Wolgagebiet*, Göttingen, 1999.

Pleve, İgor, *The German Colonies on the Volga: The Second Half of the Eighteenth Century,* Saratov, 2001.

Possekel, Kurt, *Studien zur Politik des Vereins für das Deutschtum im Ausland (Vda) in Der Weimar Republik,* Rostock, 1967.

Rado, Alex *Führer durch die Sowjetunion*, Berlin, 1929.

Raeff, Marc, *Plans For Political Reform in* İmperial *Russia 1730-1905*, Englewood, 1966.

Raleigh, Donald J., *Revolution on the Volga: 1917 in Saratov*, London, 1986.

Rath, George, *The Black Sea Germans in the Dakotas,* Freeman, 1977.

Rauber, Urs, *Schweizer Industrie in Russland, ein Beitrag zur Geschichte der industriellen Emigration des Kapitelexports und des Handels der Schweiz mit dem Zarenreich (1760-1917),* Zürich, 1985.

Rauch, Georg Von, *Geschichte der Baltischen Staaten*, München, 1990.

Reimesch, Fritz Heinz, *Die Deutschen Wolga-Kolonien von Ihrer Gründung bis zu den Tagen-ihrer Grössten Leidenzeit,* Berlin, 1922.

Rempel, Hans, *Deutsche Bauernleistung am Schwarzen Meer, Bevölkerung und Wirtschaft 1825,* Leipzig, 1942.

Riasanovsky, Nicholas V., Steinberg, Mark D., *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze Kadar*, Çev: Figen Dereli, İstanbul, 2014.

Richter, Harry, *Aus der Wolgadeutschen Sowjet-Republik*, Berlin, 1926.

Ritter, Ernst, *Das Deutsche Ausland-Institut in Stuttgart 1917-1945, Ein Beispiel deutscher Volkstumarbeit Zwischen den Weltkriegen*, Wiesbaden, 1976.

Ruttmann, Hermann, *Kirche und Religion von Aussiedlern Rus den GUS-Staaten,* Marburg, 1996.

Sallet, Richard, *Russian-German Settlements in the United States,* LaVern J. Rippley (Çev), North Dakota İnstitut for Regional Studies, North Dakota, 1974.

Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876),* Ankara, 1997.

Schaab, Christoph, *Zur Geschichte der Deutschen Kolonisten im Saratowschen und Samaraschen Gouvernement,* Newyork, 1914.

Schaufler, Johannes, *Die Wolgadeutsche Schule einst und jetzt,* Engels, 1933.

Scheurman, Richard, Clifford, E. Trafzer, *The Volga Germans: Piooners of the Northwest,* Idaho, 1980.

Schiemann, Theodor, Veh, Otto Von, *Die Deutschen Ostseeprovinzen Russlands, Geschichtlich, Kulturell und Wirtschaftlich Dargestellt von Kennern der Baltischen Provinzen,* Berlin, 1918.

Schippan, Michael, Striegnitz, Sonja, *Wolgadeutsche, Geschichte und Gegenwart,* Berlin, 1992.

Schleuning, Johannes, *Auf tiefster Not: Schicksale der deutschen Kolonisten in Russland,* Berlin, 1922.

Schleuning, Johannes, *Die Deutsche Kolonien im Wolgagebiet,* Berlin, 1919.

Schleuning, Johannes, *Kampf und Todesnot,* Berlin, 1930.

Schleuning, Johannes, *Mein Leben hat ein Ziel Lebenserinnerungen,* Witten, 1964.

Schleuning, Johannes, *Die deutschen Siedlungsgebiete in Rußland,* Würzburg, 1955.

Schlesinger, Martin Ludwig, *Land und Leute in Sowjetrußland,* Berlin, 1927.

Schmid, Edmund, *Die Deutschen Bauern in Südrußland,* Berlin, 1917.

Schmidt, David, *Studien* über *die Geschichte der Wolgadeutschen, seit der Einwanderung bis zum imperialistischen Weltkriege,* Pokrowsk, 1930.

Schmidt, Joh Chr, *Unsere Parteiorganisation, in zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie 1918-1928,* Pokrowsk, 1928.

Smith, Henry C., *The Mennonities, A Brief History of their origin and Later Development in both Europe and America,* Indiana, 1920.

Schnurr, Joseph, *Die Kirchen und das Religiöse Leben der Russlanddeutschen, aus Vergangenheit und Gegenwart des Katholizismus in Russland,* Stuttgart, 1980.

Schrenk, Friedrich, *Geschichte der Deutschen Kolonien in Transkaukasien, zum Gedächtnis des 50-Jährigen Bestehens derselben,* Bearbeitet, Tiflis, 1869.

Schulz, Wolfgang, *Deutsche im Osten: Geschichte, Kultur, Erinnerungen, München, 1994.*

Schweinitz, Hermann, *Helenendorf: eine deutsche Kolonie im Kaukasus,* Berlin, 1910.

Seraphim, Hans Jürgen, *Die Ländliche Besiedlung Westsibiriens durch Rußland, Jena, 1932.*

Sieger, Robert, *Das Deutschtum der Estch bis zur Donau,* München, 1925.

Simon, Gerhard, *Nationalismus und Nationalitätenpolitik in der Sowjetunion, von der Totalitären Diktatur zur Nachstalinischen Gesellschaft,* Baden-Baden, 1986.

Sinner, Peter, *Beitrage zur Heimatkunde des Deutschen Wolgagebiets, Pokrowsk, 1923.*

Sinner, Peter, *Der Deutsche im Wolgalande,* Saratow, 1927.

Sinner, Peter, *Kurzgefaßte Geschichte der Deutschen Wolgakolonien, Beiträge zur Heimatkunde des Deutschen Wolgagebietes,* Pokrowsk, 1923.

Sittig, Hendrik, *Deutschsprachige Zeitungen in Russland, Heimatbuch der Deutschen aus Russland,* Stuttgart, 2004.

Stach, Jacob, *Das Deutschtum in Sibirien, Mittelasien und dem Fernen Osten,* Stuttgart, 1938.

Stach, Jakob, *Granau und die Mariupoler Kolonien, Materialien zur Geschichte Deutscher Siedlungen im Schwarzmeergebiet,* Leipzig, 1942.

Stricker, Gerd, *Das Kirchliche Leben der Deutschen in Rußland und in der Sowjetunion, in Tausend Jahre Nachbarschaft, Rußland und die Deutschen,* Bonn-München, 1988.

Stricker, Gerd, *Deutsche Geschichte im Osten Europas, Rußland,* Berlin, 1997.

Stricker, Gerd, *Deutschsprachige Bildungseinrichtungen im Russischen Reich und in der Sowjetunion, Tausend Jahre Nachbarschaft, Rußland und die Deutschen,* München, 1988.

Stricker, Gerd, *Religion in Russland: Darstellung und Daten zu Geschichte und Gegenwart,* Gütersloh, 1993.

Stumpp, Karl, *Die Auswanderung aus Deutschland nach Russland in den Jahren 1763 bis 1862,* Stuttgart, 1985.

Stumpp, Karl, *Das Schrifttum* Über *das Deutschtum in Russland,* Stuttgart, 1980.

Stumpp, Karl, *Die Deutsche Kolonien im Schwarzmeergebiet, dem Früheren Neu-(Süd) Rußland Ein Siedlungs und Wirtschaftsgeographischer Versuch,* Stuttgart, 1922.

Stumpp, Karl, *Die Rußlanddeutschen Zweihundert Jahre Unterwegs,* Stuttgart, 1986.

Stumpp, Karl, *Ostwanderung, Akten* über *die Auswanderung der Württemberger nach Rußland 1816 bis 1822,* Leipzig, 1942.

Thaden, Edward, *Russification in the Baltic provinces and Finland: 1855-1941,* Princeton, 1981.

Thausing, Charlotte, *Die Emigration der Mennoniten aus der Sowjetunion, Diplomarbeit,* Wien, 2010.

Theis, Stefanie, *Religiosität Von Russlanddeutschen,* Stuttgart, 2006.

Toprak, Kevser *Osmanlı Filistini'nde Alman Kolonileri (1869-1917),* İstanbul, 2015.

Unruh, Benjamin, *Die Niederländisch-Niederdeutschen Hintergründe der Mennonitischen Ostwanderungen im 16., 18. und 19. Jahrhundert,* Selbstverlag, 1955.

Vaatz, Alexander, *Deutsche Bauernarbeit im Schwarzmeergebiet,* Berlin, 1942.

Verhandlungen Der Versammlung Der Kreisbevollmächtigten Der Wolgakolonien In Saratow Am 25-27 April 1917, Saratow, 1917.

Wagner, Johannes Volker, Bonwetsch, Bernd, *Ein Deutscher am Zarenhof, Heinrich Graf Ostermann und seine Zeit, 1687-1747,* Essen, 2001.

Walker, Immanuel, *Fatma; Eine Wahre Lebensgeschichte,* Stuttgart, 1996.

Walker, Mack, *Germany and the Emigration 1816-1885,* Cambridge, 1964.

Wallmann, Johannes, *Philipp Jakob Spener und die Anfänge des Pietismus,* Tübingen, 1986.

Wanner, Michael, *Gedenkbuch Kasachstan, Staatsterror an den Deutschen in den Jahren 1919-1953 Auf den Territorium der Heutige Republik Kasachstan,* Nürnberg, 2015.

Weidenfelder, Gerhard, *VDA, Verein für das Deutschtum im Ausland, Allgemeiner Deutscher Schulverein (1881-1918), Ein Beitrag Zur Geschichte des Deutschen Nationalismus und Imperialismus im Kaiserreich,* Frankfurt, 1976.

Wertheimer, Fritz, *Durch Ukraine und Krim,* Stuttgart, 1918.

Wiebe, Gerhard, *Ursachen und Geschichte der Auswanderung der Mennoniten aus Russland nach Amerika,* Strassburg, 1997.

Woltner, Margarate, *Das Wolgadeutsche Bildungswesen und die Russische Schulpolitik,* Leipzig, 1937.

Wormsbecher Alexander, *Ein Deutsches Dorf in Sibirien, Geschichte und Alltag,* Moskau, 2013.

Wrede, Ferdinand, Über *die Sprache der Wandalen*, London, 1886.

Wurzer, Georg, *Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Rußland im Ersten Weltkrieg*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Tübingen, 2000.

Zarutskiy, Pavel Aleksandrovitsch, *Wirtschaftliche Beziehungen Zwischen Sibirien und Deutschland: Eine Säkular Vergleichende Analyse*, Dissertation, Achen, 2018.

Zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie 1918-1928, Pokrowsk, 1928.

Zurkan, Woldemar, *Sarata und die Wernerschule, aus der Geschichte der Auswanderung*, Kornwestheim, 1996.

Züge, Christian, *Gottlob Der Russische Kolonist Oder Christian Gottlob Züge's Leben In Russland*, Naumburg Webel, 1804.

3. İNTERNET KAYNAKLARI

Robert Korn, *Der Weg des Bernhard Ludwig von Platen, Ein Wolgadeutsches Itinerar*, pdf.wolgadeutsche.net. Erişim Tarihi: 11.06.2020.

Robert Korn, Elegien der Wolgasteppe. Der Kirgisenmichel-Stoff in der wolgadeutschen Literatur. Erişim Tarihi: 12.07.2020/Wolgadeutsche.net/korn/elegien/kirgisenmichel.pdf.

4. MAKALELER

Auerbach, Inge, "Die Auswanderung an die Wolga als Problem der Verfassung des Heiligen Römischen Reiches. 250 Jahre Auswanderung aus Hessen (1765-1767)", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Band. 63, Gerlingen, 2015, ss.177-206.

ASSR der Wolgadeutschen, *Politisch-ökonomischer Abriß*, Engels 1938.

Ohne Autor, "Das Erste Geschichtswerk Der Wolgadeutschen", *Heimatbuch*. 1955.

Ohne Autor, "Tätigkeit Des Vereins Der Wolgadeutschen Über Das Jahr 1922", *Wolgadeutsche Monatshefte*, 1923.

Alfred, Eisfeld, "Bleiben Die Sowjetuniondeutschen Deutsch?", Edt. Andreas Kappeler, Boris Meissner, *Die Deutschen im Russischen Reich und im Sowjetstaat*, Köln, 1987.

Ammende, Dr. Ewald, "Soll das Rußlanddeutschtum Untergehen?", *Deutsche Allgemeine Zeitung*, 28. Dezember 1929.

Appel, Werner., "Versuch Einer Feststellung der Gründe für die Rußlanddeutsche Auswanderung aus Hessen", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, 1962, ss. 59-64.

Aßmus, Philipp Wilhelm, "Erinnerungen", *Friedensbote*, Nr. 12, 1900, ss. 742-746.

B. G., "Die Aussiedlung Der Wolgadeutschen", *Heimatbuch Der Deutschen Aus Rußland*, 1966, ss.28-30.

Bartels, Bernhard, "Die Noie Doitsche Rechtschreibung", *Zur Neuen Schule*, Heft 3, 1925, ss. 49-53.

Bartlett, Roger P., "Diderot and The Foreign Colonies of Catherine II", *Chaiers du Monde Russe*, 1982, ss.221-241.

Bartelt, Dawid, "Fünftee Kolonne" ohne Plan. Die Auslandorganisation der NSDAP in Brasilien 1931-1939", İbero-Amerikanisches *Archiv*, Vol. 19, No,1-2, 1939, ss. 3-35.

Beznosov, Alexander I., "Zur Frage der Beteiligung der Deutschen Kolonisten und der Mennoniten am Bürgerkrieg im Süden der Ukraine (1917-1921)", Edt. Alfred Eisfeld, Herdt Victor, *Deutsche in Russland und in der Sowjetunion 1914-1941*, Berlin, 2007, ss.145-159.

Brandes, Detlef, "Deutsche auf dem Dorf und in der Stadt von der Ansiedlung bis zur Aufhebung des Kolonialstatus", Edt; Alfred Eisfeld, *Russlanddeutschen*, Münih, 1992.

Brandes, Detlef, "Die Ansiedlung Von Ausländern im Zarenreich unter Katharina II., Paul I., und Alexander I", *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas*, 1968, ss.161-187.

Brandes, Detlef, "*Die Wolgarepublik: Eigenstaatlichkeit oder Nationales Gouvernement?*", Edt. Hans Rothe, *Deutsche in Russland*, Köln, 1996.

Brandes, Detlef, "Jahrzehnte des Umbruchs Zwischenkriegszeit", Edt. Alfred Eisfeld, *Die Russlanddeutschen*, München, 1992.

Brandes, Detlef, "Einwanderung und Entwicklung der Kolonien", Ed. Gerd Stricker, *Deutsche im Osten*, Berlin, 1997, ss. 35-110.

Cleinow, Georg, "Die Deutsche Wolga-Republik", *Osteuropa* 2, 1926-1927.

Cramer, Karl, "Das Kirchliche Leben an der Wolga", *Die Kirchen und das Religiöse Leben Der Russlanddeutsche*n Ed. Joseph Schnurr, Stuttgart, 1972.

Çolak, Fatih, "Kafkasya'da Alman Kolonizasyonu ve Azerbaycan'da Kurulan Bir Alman Köyü *"Helenen Dorf/Göygöl'"*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 128, Sayı: 252, İstanbul 2021, s. 111-132.

Dahlmann, Dittmar, "Die Deutschen an der Wolga von der Ansiedlung 1764 bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges", Rothe, Hans, *Deutsche in Russland*, Köln, 1996.

Detlef, Brandes, "Entwicklung Der Kolonien in den Jahren 1871 bis 1917", *Die Russlanddeutschen*, Münih, 1992.

Dinges, Emma, "Sprichwörter, Redensarten, Rätsel und Schwänke aus den Wolgakolonien", *Beiträge zur Heimatkunde des Deutschen Wolgagebietes*, Pokrowsk, 1923.

Dinges, Georg, "Über die Aufgaben der Heimatkunde", *Die Arbeitsschule*, N.1, Katharinenstadt, 1919.

Dinges, Georg, "Die Deutsche Abteilung bei der Pädagogischen Fakultät der Universität, *Wolgadeutsches Schulblatt*, Pokrowsk, 1927.

Dsirne, Friedrich, "Schön Ammie aus Marienthal und der Kergisenmichel, Ein Steppenbild aus dem vorigen Jahrhundert", *Friendsbote 1893 und im Odessaer Kalender*, 1915.

Dueck, Abe J., "Class Epp and the Great Trek Reconsidered", *Journal of Mennonite Studies*, Vol 3, Winnipeg, 1985, ss. 138-145.

Dulson, Andrei, "Die Deutsche Abteilung bei der Arbeiterfakultät der Saratower Universität", *Wolgadeutsches Schulblatt*, 1927.

Eckball, Karmann, "Die Deutsche Auswanderung 1816-1817 in den Kaukasus und ihre Millenaristischen Hintergründe", İrfan-*Kolloqiums*, Vol. 3.

Eichhorn, İrma, "Orlovskaia on the Volga", *Journal of the American Historical Society of Germans*, Russia, 1980.

Eichler, Adolf, "Rußlanddeutsche im Reich", *Wanderweg der Rußlanddeutschen*, s. 267-271.

Eirich, Alexander, "Deutsche Autonomie Entstehung", *Neues Leben*, 22 Mart 1977.

Eirich, Alexander, "Die Ersten Sowjets an der Wolga", *Neues Leben* Nr. 13, 14, 22 Mart 1977; 29 Mart 1977.

Eisfeld, Alfred, Herdt, Victor, Meissner, Boris, "Deutsche Autonomiebewegungen in der Ukraine und Westsibirien 1917-1918", Deutsche *in Rußland und in der Sowjetunion 1914-1941*, Berlin, 2007.

Ekkert, Woldemar, "Die Literatur Der Russlanddeutschen bis 1917 und der Sowjetdeutschen von 1917 Bis 1957", *Anthologie der Sowjetdeutschen Literatur*, C. 1, Alma- Ata, 1981.

Ekkert, Woldemar, "Nachruf", *Wolgadeutsche Monatshefte*, Nr. 9/10, s. 97.

Emich, Adam, "Der Traktor in der Republik der Wolgadeutschen", *Das Neue Rußland*, Nr. 1/2, 1926.

Ens, Adolf, "The Tie That Binds: Prussian and Russian Mennonites (1788- 1794)", *Journal of Mennonite Studies*, Vol. 8, 1990.

Erikli, Fırat, "Rusya Almanları Almanya'dan Orta Asya ve Sibirya'ya", *Tehlikedeki Diller Dergisi*, C.2., S. 2, 2013, ss. 375-396.

Janz, Jacob, Das Zentrale Deutsche Pädagogische Technikum" *Zur Neuen Schule*, Heft 4/5 1925.

F. W., "Johann Höhn, Der Bekannte Pflugfabrikant in Odessa", *Heimatbuch der Deutschen aus Rußland 1956*, Stuttgart, 1956.

Fischer, O. İ., "Der Untergang der Deutschen Volksgruppe an der Wolga", *Deutsches Archiv Für Landes und Volksforschung*, C. 6, Leipzig, 1942.

Flegel, Arthur E., "A Summary of German Migrations Eastwood into Poland, Austria, Hungary, Romania and Russia", *North Dakota State University*, July 1990.

Fleischhauer, İ., "Unternehmen Barbarossa" "Und Die Zwangsumsiedlung der Deutschen in der Udssr", *Vierteljahreshefte Für Zeitgeschichte*, 1982.

Geilke, Georg, "Rechtsfragen Der Rückkehr Zwangsausgesiedelter Bevölkerung in Ländern des Ostblocks", *Das Recht auf die Heimat*, Bd. 3, München, 1959.

Geilke, Georg, "Rehabilitierung der Wolgadeutschen", *Jahrbuch Für Ostrecht*, 1965.

Gerd, Stricker, "Rußlanddeutsches Bildungswesen (Von den Anfängen bis 1941", *Deutsche Geschichte im Osten Europas Rußland*, Berlin, 1997.

Grabowsky, Adolf, "The German Republic on The Wolga", *Journal Of The American Historical Society Of Germans From Russia*, 1979, ss.191-199.

Giesinger, Adam, "Peter Sinner, Life and Actions", *Journal of The American Historical Society of Germans From Russia*, N.7, 1984, ss.17-21.

Hagin, Matthias, "Beitrag zur Wirtschaftlichen und Kulturellen Leistung der Wolgadeutschen", *Heimatbuch der Deutschen aus Rußland* (1967-1968), Stuttgart, 1993, ss.101-114.

Hagin, Matthias, "Die Wolgadeutsche Republik", *Heimatbuch der Deutschen aus Rußlands*, 1964.

Hagin, Matthias "Die Hungersnot in den Wolgadeutschen Kolonien, 1920", *Heimatbuch*, 1973.

Hagin, Matthias, "Namhafte Wolgadeutsche", *Heimatbuch*, 1981.

Hansen, H., "Der Deutsche Staatsverlag der Wolgarepublik", *Das Neue Rußland*, Heft 9/10, 1926.

Hässler, Josef, "Zur Auswanderung aus Baden nach Rußland ", *Jahrbuch Der Haupstelle* Für D*ie Sippenkunde des Deutschtums im Ausland*, Stuttgart, 1939.

Hawgood, John A., "The Tragedy of German-America", *The Germans in the United States to America during the Nineteenth Century and after*, 1940.

Heim, Valentin, "Sein Wissen, Sein Können. Der Sowjetmacht", *Neues Leben*, 5 November 1978.

Heller, Klaus, "Der Wirtschaftliche Beitrag der Deutschbalten und der Stätischen Rußlanddeutschen zur Modernisierung und Europäisierung Rußland im 18. und in der Ersten Hälfte Des 19. Jahrhunderts", *Der Beitrag der Deutschbalten und der Städtischen Rußlanddeutschen zur Modernisierung und Europäisierung des Russischen Reiches im 18. und in der Ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Köln, 1996.

Hiden, John, "The Weimar Republic and the Problem of the Auslandsdeutsche", *Journal of Contemporary History*, 1977, Vol. 12, No. 2, ss. 273-289.

Holzmann, A., "Der Einfluß Der Deutschen Landwirtschaft Auf Die Russische Umgebung", *Das Neue Russland*, Berlin, 1926, ss.23-24.

Holzlehner, Tobias, "Handel gegen den Staat: Informelle Wirtschaft in Russlands Fernem Osten", *Osteuropa*, Vol. 65, No.5/6, 2015, ss. 137-147.

Jürgen, Nötzold, "Die Deutsch-Sowhetischen Wissenschaftsbeziehungen im Rahmen вes Politischen Geschehens", *Osteuropa* Vol. 38, No. 10, Oktober 1988, Ss. 902-914.

Kruschinsky, Joseph, "Stephan Heindel, Geschichtliche Erzählung aus der ersten Zeit der deutschen Ansiedler an der Wolga ", *Klemens*, Nr. 10, ss. 10-23.

Kabuzan, V. M., "Zahl und Siedlungsgebiete der Deutschen Russischen Reich (1796-1917", *Zeitschrift Für Geschichtwissenschaft 10*, 1984.

Kabuzan, Vladimir M., "Die Deutsche Bevölkerung im Russischen Reich (1796-1917): Zusammensetzung, Verteilung, Bevölkerungsanteil", Edt. Ingeborg Fleischhauer, Hugo Jedig, *Die Deutschen in der Udssr in Geschichte und Gegenwart*, Baden-Baden, 1988.

Kappeler, Andreas "Die Deutschen im Rahmen des Zaristischen und Sowjetischen Vielvölkerreiches", *Die Deutschen im Russischen Reich und im Sowjetstaat*, Köln 1987.

Karlin, Athanasius, "The Coming of the First Volga German Catholics to America", *Journal of The American Historical Society of Germans From*, Russia, 1978.

Keller, Mechtkild, "Geschichte in Geschichten: Russland in der Literarischen Historienmalerei", *Russen und Russland aus Deutscher Sicht. 18. Jahrhundert: Aufklarung*, München, 1987.

Klein, Karl Kurt, "Ein Südostdeutscher Pionier der Volkswissenschaft: Richard Csaki. Persönliche Erinnerungen in Memoriam Richard Csaki", *Südostdeutsche Vierteljahresblätter,* 1969.

Kloberdanz, Timothy, J., "Die Auswanderung nach Amerika und ihre Auswirkung auf Identität und Weltanschauung der Wolgadeutschen in Rußland", Edt. Dittmar Dahlmann, Ralp Tuchtenhagen, *Zwischen Reform und Revolution, die Deutschen an der Wolga,* Essen, 1994.

Klüber, Karl, "Rußlanddeutsche Auswanderer Nach Nordamerika Im Jahr 1874", *Deutsche Zeitschrift Für Familienkunde 14,* Stuttgart, 1965.

Kılıç, Musa, "İlk İkamet Elçiliklerinin Halefleri Rum Maslahatgüzarlar (1800-1821)", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. 38, S. 65, ss. 251-278.

Korkmaz, Telli, "Rusya'da Osmanlının Yararlanamadığı Bir İsyan Pugaçev İsyanı (1773-1775)", *Otam*, C.43, Bahar 2018, ss. 97-108.

Krieger, Viktor, "Bundesbürger Russlanddeutscher Herkunft, Die Identitätsstiftende Funktion Geschichtlicher Erfahrungen", *Heimatbuch Der Deutschen Aus Russland,* 2007-2008.

Krieger, Viktor, "Die Deutschen in Turkestan bis 1917", Edt. Boris Meissner, Helmut Neubauer, Alfred Eisfeld, *Die Russlanddeutschen-Gestern und Heute,* Köln, 1992.

Krieger, Viktor, "Wolgadeutsche Siedlungen in Mittelasien und Kasachstan vor dem Ersten Weltkrieg", Edt. Dittmar Dahlmann, Ralph Tuchtenhagen, *Zwischen Reform und Revolution: Die Deutschen an der Wolga 1860-1917*, Essen, 1994.

Kromm, Johann Georg, "Die Deutschen Ansiedler An Der Wolga", *Schottener Kreisblatt,* 1910.

Kufeld, David, "Das Lied vom Küster Deis", *Heimatbuch der Deutschen aus Rußland,* Stuttgart, 1982-1984.

Kufeld, Johann, "Der Tabakbau in den Wolga-Kolonien: Seine Geschichte und Sein Trauriger Rückgang in den letzten Jahrzehnten", *Wolgadeutsche Monatshefte*", August 1923.

Langhans, Paul, "Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Rußland", *Deutsche Erde,* 1905.

Lindemann, Karl, "Die Deutschen Kolonien Russlands In İhrer Bedeutung Als Musterwirtschaften", *Der Auslandsdeutsche*, Jahrgang 6- N. 8, Moskau, 1923.

Long, James W., "Agricultural Conditions in the German Colonies of Novouzensk District, Samara Province, 1861-1914", *Slavonic and East Europan Review* 57, October 1979.

Long, James, "The Volga Germans And The Zemstvos 1865-1917", *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas 30*, 1982.

Löbsack, Georg Samuel, "Das Schaffen der Leben, Prof. Dr. Karl Lindemann", *Der Wolgadeutsche,* Berlin Nr. 24, 1923.

Lykov, Egor, "Die Wolgadeutsche Kultur und Literatur Forschungsfelder Probleme und Desiderata", *Linguistica LX/2,* Vol 60, No. 2, 2020, ss. 325-334.

Lerche, Otto, "Das Deutsche Auslandmuseum in Stuttgart", *Zentralblatt für Bibliothekswesen,* N. 34, 1917, s. 164.

Lerche, Otto "Die Deutsche Bauern in der Sowjetunion", *Osteuropa,* Vol.6, No.4, August 1956, ss. 303-310.

Güler, Neriman, "Kazakistan'da Alman Azınlığı", *Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel,* Cilt: 7, Sayı: 4, Kış 2001-2002, ss. 162-176.

Malinowski, Lew, "Auf den Wogen des Neuen Jahrhunderts", *Heimatliche Weiten,* 1983.

Mattern, Fiedrich, "Die Programme Des Staatsgelehrtenrates Und Ihre Anwendung In Unseren Schulen", *Zur Neuen Schule,* Heft 3, 1925.

Mavrodin, Valentin, "Die Teilnahme Deutscher Ansiedler des Volgagebietes am Pugacevaufstand", *Jahrbuch Für Geschichte der Udssr und der Volksdemokratischen Länder 7,* 1963.

Mergenthaler, Andreas., "20 Jahre Sowjetrepublik Der Wolgadeutschen", *Deutsche Post aus dem Osten,* Nr. 12, 1938, ss. 1-12.

Minor, Alexander, "Das Lied vom Küster Deis von David Kufeld als Dokumentation der Lebensweise der Wolgadeutschen im 19. Jahrhundert", *Jahrbuch für Internationale Germanistik 2,* 2004, ss. 49-60.

Murawjow, J., Die *Moskauer- "Deutsche Sloboda", Heimatbuch Der Deutschen aus Russland 1,* 2000, ss. 16-23.

Müller, Johann, "Unsere Volksschullehrer", *Wolgadeutsches Schullblatt,* 1927.

Nachtigal, Reinhard, The Germans of St. Petersburg/Petrograd/Leningrad and their Church: The Story of a Decline, 1914-1941, *Journal of the American Historical Society of Germans of Russia,* 2015, Vol. 38, No. 3, s. 9.

Nicolassen, Helga, "Die Lage der Deutschen Kolonien in Rußland", *Das Deutschtum im Ausland,* Heft 26, 1915, ss. 415-419.

Petrov, Jurii A., "Das Bankhaus J. W. Junker&Co. Deutsche Unternehmer In Rußland Vom 19. Bis Zum Anfang Des 20. Jahrhunderts", *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropeas* 42, 1994.

Pinkus, B., Fleischhauer, İ., "Die Deutschen in der Sowjetunion, Geschichte einer Nationalen Minderheit im 20. Jahrhundert", *Osteuropa und der Internationale Kommunismus,* Bd. 17, Baden-Baden, 1987.

Pistohlkors, Gert von, "Russifizierung", in den Baltischen Provinzen Und In Finnland Im 19. Und Beginnenden 20. Jahrhundert, *Zeitschrift Für Ostforschung,* 1984, 592-606.

Powland, Richard, "Die Demographische Entwicklung Der Wolgadeutschen Vor 1914", Edt. Dittmar Dahlmann, Ralph Tuchtenhagen, *Zwischen Reform und Revolution, Die Deutschen an der Wolga 1860-1917,* Essen, 1994.

Powland, Richard, "Population Trends in Volga German Settlements During The İntercensal Period of 1897-1926", *Journal Of The American Historical Society Of Germans From Russia,* Nr.4, 1991, Ss. 39-49.

Rath, Georg, "Die Rußlanddeutschen in den Vereinigten Staaten von Nord-Amerika", *Heimatbuch Der Deutschen Aus Russland,* Stuttgart, 1963.

Rauch, Georg, "Ernst Glück", *Neue Deutsche Biographie,* Berlin, 1964.

Rempel, David, "The Expropriation of the German Colonists in South Russia during the Great War", *Journal Of Modern History,* 4 N.1, 1932.

Rempel, Hans, "Das Selbstbestimmungensrecht der Völker in der Sowjetunion", *Deutsche Post aus dem Osten*, Nr. 10, 1937.

Rheinbaben, Rochus, "Die Deutsche Republik an der Wolga", *Deutsche Stimmen*, C. 38, 1926.

Richter, Harry, "Der Untere Wolgagau und die Republik der Wolgadeutschen", *Auslandswarte*, C. 13, 1928.

Richter, Harry, "Deutschland und die Deutsche Wolgarepublik", *Auslandswarte*, Nr. 17, 1926.

Richter, Harry, "Die Rajonisierung des Unteren Wolgagebietes", *Das Neue Rußland*, Nr. 7/8, 1928.

Richter, Harry, "Von der Wolgadeutschen Industrie", *Das Neue Rußland*, Nr., 1/2, 1927.

Roemmich, Heinrich, "Die Russlanddeutschen in der Revolution 1917", *Osteuropa*, Vol.17, September 1967.

Sandberg, Woldemar., "Zur Geschichte der Entstehung und Entwicklung der Sowjetmacht im Gebiet der Wolgadeutschen", *Unsere Wirtschaft*, 1923.

Scheibert, Peter, "Deutsche Kolonien an der Wolga in den Jahren der Revolution 1918-1921", *Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte*, C. 25, 1978.

Schlegel, Heinrich, "Die Wirtschaft des Gebiets der Wolgadeutschen", *Beiträge Zur Heimatkunde Des Deutschen Wolgagebiets*, Pokrowsk, 1923.

Schippan, Michael, "Material zur Frühen Geschichte der Wolgadeutschen in der Literatur der Ddr", *Zeitschrift Für Regionalgeschichte*, Band III. Heft 1, Lüneburg, 199,

Schippan, Michael, "Der Beginn der Deutschen Russlandauswanderung im 18. Jahrhundert", Edt. Matthias Beer, Dittmar Dahlmann, *Migration nach Ost-und Südosteuropa vom 18. bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts*, Stuttgart, 1999.

Schleuning, Johannes, "Ein Helfer und Freund der Deutschen Kolonisten in Russland, Ein Furchtloser Kämpfer für Recht und Gerechtigkeit", *Heimatbuch der Deutschen aus Russland*, Stuttgart, 1957.

Scheuerbrandt Arnold, "Die Auswanderung aus dem heutigen Baden-Württemberg nach Preußen, in den habsburgischen Südosten, nach Rußland und Nordamerika zwischen 1683 und 1811", *Historische Atlas von Baden-Württemberg*, Stuttgart, 1985.

Schmidt, David, "Haben Sich Die Wolgadeutschen Kolonisten am Pugatschow Aufstande Beteiligt?", *Zur Neuen Schule*, N. 4-5, 1925.

Schmidt, Waldemar, "Deutsche Schulen in Kasachstan Ende der Zwanziger und Anfang der Dreissiger Jahre", *Deutsche Studien Ost Akademie*, 1998.

Seib, Eduard, "Der Wolgadeutsche im Spiegel seines Brauchtums", *Heimatbuch Der Deutschen Aus Russland*, 1967-1968.

Shumska, Veronika, "Frömmigkeit Der Dörflichen Bevölkerung in Russland im 19. Jahrhundert am Beispiel der Orthodoxen und Baptistischen Gemeinden", Edt. Victor Herdt, Dietmar Neutatz, *Gemeinsam Getrennt, Bäuerliche Lebenswelten des Späten Zarenreiches in Multiethischen Regionen am Schwarzen Meer und an der Wolga*, Wiesbaden, 2010.

Sinner, Peter, "Bernhard Ludwig von Platen, Der Erste Wolgadeutsche Dicter, und Sein Gedicht", *Teuthonista*, Vol.2, 1925.

Sinner, Peter, "Das Verhältnis des Wolgakolonisten Zur Natur", *Wolgadeutsche Monatshefte*, N.5, 1922.

Sinner, Peter, "Das Volksleben der Wolgadeutschen", *Das Neue Rußland*, Berlin, 1926, N. 3, ss. 7-14.

Sinner, Peter, "Das Wolgadeutschtum in der Neuen Welt", *Der Wolgadeutsche*, N.11, Berlin, 1923,

Sinner, Peter, "Der Deutsche im Wolgalande", *Der Deutsche im Ausland*, 30. Heft, Saratov, 1909.

Sjurjukin, W., "Der Tabaksbau in den Deutschen Wolgakolonien", *Unsere Wirtschaft*. Nr. 19, 1924.

Sklajev, İgor N., "Odessa in den Jahren 1917-1920: Machtwechsel und Machtvakuum", Edt. Alfred Eisfeld, Konrad Maier, *Loyalität, Legitimität, Legalität, Zerfalls-, Separations-und Souveräinisierungsprozesse in Ostmittel und Osteuropa 1914-1921*, Wiesbaden, 2014.

Sommer, Erich Franz, "Der Junge Peter in der Moskauer Deutschen Sloboda", *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas*, Band 5, 1957, Ss. 67-105.

Sommer, Erich Franz, "Die Deutschen in Moskau und St. Petersburg", Edt. Boris Meissner, Helmut Neubauer, Alfred Eisfeld, *Die Russlanddeutschen: Gestern und Heute*, Köln, 1992.

Striegniz, Sonja, "Der Weltkrieg Und Die Wolgakolonisten, Der Weltkrieg Und Die Wolgakolonisten: Die Regierungspolitik Und Die Tendenzen Der Gesellschaftlichen Entwicklung", Edt. Dittmar Dahlmann, Ralph Tuchtenhagen, *Zwischen Reform Und Revolution, Die Deutschen An Der Wolga*, 1860-1917, Essen, 1994.

Stumpp, Karl, "Das Russlanddeutschtum in Nord (Sibirien) und Mittelasien", *Heimatbuch Der Deutschen aus Russland*, Stuttgart, 1964.

Stumpp, Karl, "Das Rußlanddeutschtum in Übersee", *Heimatbuch Deutschen aus Rußland* 1963, Stuttgart, 1963.

Timothy, J., Kloberdanz, Rosalinda, *Thunder on the Steppe: Volga German Folklife in a Changing Russia, Lincoln: American Historical Society of Germans from Russia*, 1993.

Trugenberger, Volker, "Auswanderung, Ursachen, Motive, Ziele", *Von Affinstätten zu Affstätt: 700 Jahre Geschichte eines Dorfes im Gäu*, Herrenberg, 1987, s. 227-230.

Turan, Ömer, "XIX. Yüzyılda Kırım, Kafkasya ve Civarında Misyonerlik Faaliyetleri", *Belleten*, 2000, C. 64, S. 241, ss. 921-948.

Unser Rateaufbau, *Zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie, 1918-1928*, Pokrowsk, 1928.

Unsere Staatsindustrie, *Zehn Jahre Wolgadeutsche Autonomie 1918-1928*, Heft 3, Pokrovsk, 1928.

Üstüntaş, Doğan, "Volga Almanları: 250 Yıllık Süreçte Yaşanan Göçler, Sürgünler Ve Alman Diasporasının Kazakistan-Almanya İlişkilerine Etkileri", *Savunma Bilimleri Dergisi*, C. 14, Mayıs 2015, ss. 119-143.

Vaatz, Alexander, "Die Volkswirtschaftliche Erschießung Neurußlands und die Deutschen Kolonisten", *Deutsche Post aus dem Osten 10*, 1938,

Vvedensky, Alexander, "The Volga Germans and Other German Groups", *Genocide In The Ussr, Studies in Group Destruction, Institut for the Study of the Usssr, Series I*, Nr. 40, München, 1958.

Walicki, Andrzej, *Rus Düşünce Tarihi, Aydınlanma'dan Marksizme*, Çev: Alâeddin Şenel, İstanbul 2013.

Warkentin, Erwin, "Otto Auhagen and the Mennonties before Moscow", *The Journal For Mennonite Studies*, N.26, 2008.

Wertheimer, Fritz, "Auslanddeutschtum und Deutschtumspolitik", *Volk und Reich der Deutschen*, Band 3, Berlin, 1929.

White, Colin, "The Impact of Russian Railway Construction on The Market for Grain in the 1860 and 1870", *Russian Transport*, London, 1975.

Wiedemann, M., "Die Deutschen Abgeordneten Der Vierten Duma", *Deutsche Monatschrift Für Rußland Der Baltischen Monatsschrift*, N. 56, 1914.

Wittram, Reinhard, "Methodologische Und Geschichtstheoretische Überlegungen Zu Problemen Der Baltischen Geschichtsforschung", *Zeitschrift Für Ostforschung*, 1976.

Woltner, Margarete, "Wolgadeutsche Schulprobleme", *Osteuropa*, C.10, 1934-1935.

Woldemar, Ekkert, "Die Literatur der Russlanddeutschen bis 1917 und der Sowjetdeutschen von 1917 bis 1957", *Anthologie der Sowjetdeutschen Literatur*, C.1, Alma-Ata, 1981.

Zebroski, Robert, "Lieutenant Peter Petrovich Schmidt: Officer, Gentleman, and Reluctant Revolutionary", *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas, Band 59*, 2011.

Ziegler, H., "Über die Wissenschaftliche-Methodische Arbeit des Kommissariats für Volksaufklirung Der Republik Der Wolgadeutschen", *Zur Neuen Schule*, C. 3, 1925.

RUSÇA ARAŞTIRMALAR

MAKALE VE BİLDİRİLER

Александров, Ольга А., Богословская, З. М., "Островной Говор Томской Области Как Отдельная Диалектная Субсистема Немецкого Языка", Актуальные Проблемы Немецкой Отечественной Диалектологии (Памяти Г. Г. Едига) Красноярск, *2-4* июня 2008.

Аух, Эва Мария, "Немецкие колонии в Закавказье", Российские немцы на Дону, Кавказе и Волге, Материалы научной конференции, Москва, 1995, С. 101-119.

Айсфельд, А., "Немецкие колонисты Юга России в 1917-1918 гг.", Вопросы германской истории, Немцы в Украине, Днепропетровск, 1996.

Безносов, Александр И., "к вопросу об участии немецких колонистов и меннонитов в гражданской войне на юге украины (1917-1921 гг.)", Вопросы германской истории немцы в украине Днепропетроск 1996, С. 112-125.

Беренд, Н., "Наша Задача Собрать, Зафиксировать, Описать", Памяти Гуго Гуговича Едига (1920–1991) Бюллетень С. 2, С. 12-15.

Бетхер, Александр Р., "Система землепользования у немцев выходцев из Поволжья в западной сибири в конце xix-начале xx вв", Немцы России в контексте отечественной истории: общие проблемы и региональные особенности, Москва 1999, С. 79-87.

Большая советская энциклопедия, том 41, Москва 1939.

Валиханов, Эдиге Жансултанович, "Участие российких немцев в работе местных органов российкой администрации в казахстане", история немцев центральной азии, материалы международной научной конференции, алматы 1997.

Вибе, Петр Петрович, "Социально экономическое развитие немецких колоний Сибири в конце XIX – начале XX вв", *Die Geschichte und Ethnographie der Deutschen in Sibirien,* Omsk 2009.

Герман, Аркадий. А., И. И. Шульга, "Воинская обязанность", Немцы России, Энциклопедия, Т. 1. Москва 1999, С. 387-389.

Герман, Аркадий А., "Социально-психологический портрет партийно-советского функционера Республики немцев Поволжья", Немцы России и СССР. 1901–1941: Материалы международной научной конференции, Москва 2000 С. 163–172.

Гентшке, Валерия Львовна, "Немецкий компонент в жизни Туркестанского общества, специфика формирования (второя половина xix-начало xx в.)", Москва, 2012 С. 151-160.

Гентшке, Валерия Львовна, "меннониты в туркестане конец xx начало xx вв. (по материалам центрального государственного архива республики узбекистан)", Российское государство, общество и этнические немцы: основные этапы и характер взаимоотношений (XVIII–XXI вв.), Москва 2006, С.168-175.

Головнин, П. Александр, "Бароны фон штейгель в истории россии", немцы в санкт-петербурге биографический аспект XXIII-XX вв, санкт-петербург 2014, С. 279-314.

Дитц, Якоб, "Первая немецкая колония в Повольже", Саратовский лист, 1914 Н. 58, С. eksik.

Дитц, Г., "Из истории немецких колоний Нашествие киргиз-кайсацких и калмыцких орд", Саратовский листок, 1914 г., N. 139-142, С. 1.

Дитц, Г., "пугачев в немецких колониях, из истории немецких колоний на юго-востоке россии", Саратовский листок, 1914 г., № 137, 138, С. 11-13.

Жукова, Людмила, "немцы-меннонитвы в южном хорезме (конец xix-первая половина xx. в.)", роль религиозных конфессий в жизний немцев центральной азии, алматы 2002.

Захарова, Людмила Борисовна, "обновленческий раскол 1920-х гг. в русской православной церкви, известия высших учебных заведений" Поволжский регион, Н. 1 (25), 2013, С. 52-58.

Загнеева, Елена Геннадьевна, "Сарпиночный промысел в немецких колониях Поволжья во второй половине XIX века", Российские немцы на Дону, Кавказе и Волге: материалы Российско-Германской научной конференции. Анапа, 22 — 26 сентября 1994.

Иноятова, Диларам Маниглиевна, "немецкие школы в узбекистане (конец XIX в. – 1930-е гг)", Этнические немцы России: исторический феномен на Рода в пути, Москва 2008, С. 496-509.

Иноятова, Диларам Маниглиевна, "из истории меннонитов туркестана, Этноднемографические процессы в узбекистане", материалиы международной научно-праетической конференции, ч.2. Ташкент 2005, С. 43-47.

Иноятова, Диларам Маниглиевна, "Ак-Мечетские меннониты", Российское государство, общество и этнические немцы: основные этапы и характер взаимоотношений (XVIII-XXI вв.) материалы XI международной научной конференции, Москва 2006, С. 176-188.

Иноятова, Диларам Маниглиевна, "Экскурс в прошлое и настоящее хивинских немцев", Диаспора немцев Узбекистана в диалоге культур, Ташкент 2010, С. 62-73.

Каненберг-Сандул, Оксана, "к система органов государственного управления немецкими колонистами в российской империи в конце xviii–первой половине xix в", Актуальні проблеми політики 2014, Вип. Н.52, С. 441-453.

Керимова, Мариам Мусмафаевна, Выставка "Славяне Европы и народы России" (к 140-летию первой Всероссийской этнографической выставки 1867 г.) Этнографическое обозрение, Январь 2008, С. 1-18.

Кузьмин, К., "Сарпиночное производство в Саратовской губернии", Кустарный труд Бесплатное приложение к газете, Сельский вестник, 1912, No. 14, 15.

Купцова, Юлия А., "Из Истории Административно-Террнториального Деления Аткарского Уезда Саратовской Губернии (1917–1928)", Власть и Общество, 2001, С. 28-31.

Кригер, Виктор, "Некоторые аспекты демографического развития немецкого населения 1930-х 1950-х годов", Немцы России: Социально-экономическое и дуовное развитие 1871-1941 гг., Москва 2002, С. 470-492.

Киор, В. Б., "Иммиграционная Политика Царской Администрации В Поволжье (Вторая Половина Xviii – Первая Половина Xix В.)", Литературоведение. Языкознание. Культурология, N.6 2012, С. 176-189.

Конопленко, Андрей Анатольевич, "прибалтийские немцы до вхождения в состав российской империи: три исторических сюжета", этнические немцы россии: исторический феномен народа в пути, москва, 2009.

Лиценбергер, О. А., "Саратовская евангелическо-лютеранская консистория и ее суперинтендент Игнатий Аврелий Фесс", Евангелическо-лютеранская церковь Святой Марии в Саратове (к 250-летию с момента основания), Москва 2016.

Лиценбергер, О. А., "Особенности адаптации немцев-лютеран и католиков в иноконфессиональное окружение", Российские немцы в инонациональном окружении, проблемы адаптации, взаимовлияния, толерантности, Москва 2005, С. 103-116.

Мавродин, Владимир Васильевич, "Об Участии Колонистов поволжья в восстании пугачева", Крестьянство и Классовая Борьба В Феодальной России, Ленинград 1967, С. 404-413.

Малиновский, Лев Викторович, "Обзор Историографии Сельского Немецкого Населения В России 1762-1917 Гг.", Российские Немцы. Историография и Источниковедение: Материалы Международной Научной Конференции. Анапа, 4–9 Сентября 1996, С. 13-20.

Манифест "О Вызове иностраннецев в россию с обещанием им свободы вероисповедания", (16 апреля 1702 Г.)

Малиновский, Лев Викторович, "Причины и обстоятельства миграции немцких колонистов на Восток в XIX — начале XX вв", Российские немцы историография и источниковедение, Москва 1998.

Немцы России: энциклопедия, Москва, том 2, С. 149-154.

Плесская, Эльвира Германовна, "Ремесленная колония в Одесса первая половина XIX. В." Немцы одессы и одесского региона, Одесса 2003, С. 124-136.

Писаревский, Грирорий Г, "Иностранные колонисты греко-российского исповедания в Поволжье", Труды Саратовской ученой архивной комиссии. Вып. 33. 1916, С. 85-88.

Петров, Александр Юрьевич., Марк, И. М., "Семьи марк и вогау из истории российских немцев в москве", центры немецкой культуры, москва 1999, Н.1, С. 24-25.

Петрова Елена Алексеевна., "Государственно-Церковные Отношения в Саратовском Поволжье в Середине 1920-Х Годов", Государственно-Церковные Отношения в Саратовском Поволжье, Саратов 2017.

Плеве, Игорь Р., "Немецкие колонии на Волге во второй половине XVIII в. к историографии вопроса", Российские немцы Историография и источниковедение, Материалы международной научной конференции, Анапа, 4-9 сентября 1996.

Плеве, Игорь Р., "Начало Эмиграции Поволжских Немцев В Америку", https://wolgadeutsche.net/pleve/emigration.htm Erişim Tarihi: 18.08.2020.

Плеве, Игорь Р., "Первые поселенцы беловежских колоний", история и культура российских немцев, саратов 1999, С. 8-29.

Ритчер, Роберт, "Адам Эмих", Публикация Интернет-ресурса "Die Geschichte der Wolgadeutschen" https://wolgadeutsche.net/ritscher/Emich.pdf. Erişim Tarihi: 18.12.2020.

Розенберг, Л., "Немецкая колония Семеновка Кубанской области Кавказского отдела", Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, 27.- Тифлис, 1900. С. 162-191.

Степаиов, Я., "штутгартский центр фашистского шпионажа", известия, 15.6.1937.

Соколовский, Сергей Валерьевич, "Меннониты в США, (Происхождение и эволюция этноконфессиональной общости", Религия Мира 1986, Москва 1987.

Ский, А. Б., "Эмиграция приволжских колонистов немцев в америку", саратовский листок, 1888, N. 18; С. 1-2.

Хердт, Виктор, "Борьба в руководстве немецкой автономии на Волге (1918-1923 гг.)", Немцы России и СССР 1901–1941: материалы международной научной конференции, Москва 2000.

Хердт Виктор, "Немецкие колонии в повольже в период между двумя революциями 1917 г", Немцы России в контексте отечественной истории, общие проблемы и релиональные особенности, Москва, 1999.

Шульга, Игор И., "Немецкие Колоиисты Поволжья и Всеобщая Воинская Повинность (1874-1914)", Военно-Исторические Исследование в Поволжье, Саратов, 1997.

Черказьянова, Ирина Васильевиа, "первый официальный историограф российских немцев" Фигуры истории или общие места историографии, Спб 2005, С. 365-370.

Черказьянова, Ирина Васильевиа, "Школьное образование российских немцев", проблемы развития и сохранения немецкой школы в Сибири в XVIII-XX вв, СПб 2004, С. 7-16.

Чеботарева, Валеитииа, "социалыно-экономические аспекты жизни немецких колоний в российской историографии (40-е годы xix в. 1917 г.", российские немцы историография и источниковедение, москва 1997, С. 21-43.

Черказьнова Ирина Валентина, "немецкая национальная школа, а Россни, исторический опыт функционирования", российские немцы в инонациональном окружении: проблемы адаптации, взаимовлияния, толеранности, москва 2005.

Черказьянова, Ирина Васильевна, "Религиозные общины меннонитов и баптистов в западной сибири", немцы россии Сибирь, Омск 1997.

Черказьянова, Ирина Васильевна, "Немецкая школа дореволюционной Сибири", Die Geschichte und Ethnographie der Deutschen in Sibirien, Omsk 2009.

Черказьянова, Ирина Валентина, "Немецкая дореволюционная школа Сибири: возникновение и проблемы развития" Немцы. Россия. Сибирь, Омск 1997.

Шумилова, Людмила Николаевна, "Радикальная интернациональная политическая элита Области немцев Поволжья в годы Гражданской войны (1918–1921)", Российские немцы в инонациональном окружении: проблемы адаптации, взаимовлияния, толерантности: материалы международной научной конференции, Саратов 2004, s. 334-345.

Экономический Вестник, С. 2, Berlin 1923, s. 190.

Яковлева, Жанна Владимировна, "Особенности антирелигиозной кампании в немецких селах Саратовского Поволжья в конце 1920-х –первой половине 1930-х годов", Образование, жизнь и судьба немецких поселений в России, атериалы 15-й Международной научной конференции, Москва 2016, С. 205-214.

RUSÇA ARAŞTIRMA ESERLER

Ауман, Владимир В., Чеботарева, Валентина Г., История Росснйский немцев в документах, Москва, 1993.

Амели, Веналий, Владимирович, из истории оренбургских немцев: Сборник документов (1817— 1974 гг.), Москва 2000.

Айсфельд, Алфред, Вопросы германской истории, Немцы в Украине, Днепропетровск, 1996.

Айсфелд, Алфред, Из истории немцев Кыргызстана. 1917 – 1999, Бишкек, 2000.

Безносова, Оксана, "Борьба с "немецким засильем" и жизнь религиозных общин Юга Российской империи (1890–1917 гг.)", Российские немцы в инонациональном окружении: проблемы адаптации, взаимовлияния, толерантности, Саратов, 2004 г. С. 222–229.

Боголюбов, Николай Петрович, Волга от Твери до Астрахани. СПб., 1862.

Бруль, Виктор Иванович, Немцы Западной Сибири, Топчиха 1995.

Бургарт, Людмилп Александровна, немецкое население в восточном казахстане в 1941-1945 гг., Усть-каменороск 2001.

Бургарт, Людмилп Александровна, немецкое население казахстана в конце xix-xx в., (по материалам всеобщих переписей населения 1897-1999 гг.) Усть-каменогорск 2002.

Вашкау, Нина Эмельевна, Школа в немецких колониях Поволжья. Волгоград, 1998.

Велицын, Александр, Немцы в России очерки исторического развития и настоящего положения немецких колоний на юге и востоке россии, СПб 1893.

Венгер, Наталия Венгер, Меннонитское предпринимательство в условиях модернизации юга россии: между конгрегацией, кланом и российским обществом (1789-1920), днепростровск 2009.

Вердиева, Хаджар Юсифкызы, Переселенческая Политика российской империи в Северном азербайджане (xix- начале xx вв.) историко-демографическое исследование, Баку 2016.

Виграбь, Георгий Иванович, Прибалтисйские немцы, их отношение к русской государственности и к коренному населению края, прошломь и настоящемь, Юрьевь 1916.

Вибе, Петр Петрович, Образование и становленеие немецких колоний в западной сибири в конце xix-начале xx вв. немцы россия сибирь, омск 1997.

Вибе, Петр Петрович, Немцы в сибири, омск 1999.

Вибе, Петр Петрович, немецкие колонии в сибири в условиях социальных трансформаций конца xix – первой трети xx вв, омск 2011.

Галлер, Петр К., Поспомнания, быт немцев-колонистов в 60 xix. в, саратов 1927.

Герман, Аркадий, А., Немейкая Автономия на волге (1918-1941), Москва 2007.

Герман, Аркадий, А., История Республики немцев Поволжья в событиях, фактах, документах, Москва 1996.

Герман, Аркадий, А., Большевисткая власть и немецкая автономия на волге (1918-1941), Саратов 2004.

Гросс, Эдгар Яковлевич, Автономия социалистическая советская республика немцев повольжя, Покровск 1926.

Гохнадель, В. И., Великая Россия: российская биографическая энциклопедия, Ученые-естественники немецкого происхождения, Санкт-Петербург, 2014.

Деннингхаус, Виктор, Реформы и революция: Поволжские немцы на закате Российской империи, Саратов 2008.

Дённнгхауэ, Внктор, Революция, реформа н война. Немцы Поволжья в пернод заката Россшской нмпернн. Саратов, 2008.

Демьянов, Георгий Петрович, Иллюстрированный путеводитель по Волге 1898 г., Ннжнний Новгород, 1898.

Длуголенскнй, Яков Н., Военно-гражданская н полнцейская власть Санкт-Петербурга. 1703–1917, Санкт-Петербург 2001.

Днзендорф, Виктор Фридриховнч, Немцы в нсторнн Росснн: Документы высших органов властн н военного командования. 1652-1917, Москва 2006.

Дитц, Якоб, История поволжскнх немцев-колоннстов, Москва, 1997.

Добросмыслов, Александр Ивановнч, Ташкент в прошлом н настоящем, нсторнческий очерк, ташкент 1912.

Духовнников, Флегонт Васильевнч, Немцы, другне ннострапцы н прншлые людн в Саратове, Саратовский край, очерки, воспомннания, матерналы, Саратов: 1893.

Елпатьевский, Д. Владнмнр, Менно-голландский скот, покровск 1926.

Ернна, Елнзавета Монсеевна, Очеркн нсторнн н культуры немецкой автономнн на Волге, Саратов 1995.

Ерохнна, Ольга, Немецкое предпрнннмательство в хозяйственном комплексе Юга 1868-1934 гг., москва 2018.

Зниннер, Петр., Немцы Ннжнего Поволжья, Исторнческий очерк, Выдающнеся деятелн нз колоннй Поволжь, Саратов 1925.

Зейналова, Судаба., Немецкие Колоннн в Азербайджане (1819-1914 гг.), Баку 2002.

Иллеш, Бела, Ковер Степана Разнна, Москва 1925.

Иларнпова, Татьяна, Немцы на государственной службе Росснн: к нсторнн вопроса на прнмере освоення Дальнего Востока, Москва 2009.

Ипатов, Алексей Нпколаевнч, Меннониты Опросы Формнрования н Эволюцин Этноконфесснональной Общностн, москва 1978.

Кабытов, Пётр Серафнмовнч, Аграрные отношения в Поволжье в пернод нмпернализма, Саратов 1982.

Клнбанов, Александр, Меннонпты, Москва 1931.

Кнмель, Ф.М, Странпчка нзь нсторнн промышленности юго-восточной росснн, табачная фабрнка а. к. штаф в саратов, саратов 1896.

Козпна, Валерия В., Демографнческая История Казахстана (конец xix- нач. xxi вв.), караганда 2007.

Курнло, Ольга, Лютеране В Росснн. XVI-XX вв, Фонд Лютеранское Наследне, 2002.

Клаус, Александр Августовнч, Нашн колоннн: Опыты н матерналы по нсторнн н статнстнке ннострапной колоннзацнн в Росснн, Спб, 1869.

Кронгардт, Геннадний Корнеевнч, Немцы в Кыргызстане 1880-1990 гг, Бншкек 1997.

Кругиков, Петр Владнмнровнч, Спнсок населенных мест самарской губернпн, по сведення 1889, Самара 1890.

Леопольдов, Андрея, Исторнческнй очерк Саратовского края, москва 1848.

Лепехин, Иван, Дневныя записки путешествия доктора академии наук адъюнкта Ивана Лепехина по разным провинциям Российского государства, 1768 и 1769 году. СПб., 1795.

Лыкова, Е. Е., Осекина, М. И., Немцы-колонисты в Век Екатерины, "Древлехранилище"; Общественная академия наук российских немцев, москва 2004.

Лиценбергер, Ольга Андреевна, История немецких поселений Поволжья, Саратов, 2011.

Любомиров, Павел Григорьевич, Хозяйство Нижнего Поволжья в начале XIX в., Саратов, 1928.

Лиценбер, Ольга, Евангелическо-лютеранская церковь Святой Марни в Саратове (1770—1935), Саратов 1995.

Мякшева, Людмила В., История Саратовского Края, Саратов 2009.

Малиновский, Лев Викторович, социально-экономическая жизнь немецкой колонистмой деревни в южной россии, Барнаул 1996.

Малиновский, Лев Викторович, Социальная и хозяйственная история немецких колонистов в Южной России (1762-1917), Москва 2010.

Малиновский, Лев Викторович, Немцы в России и на Алтае: популярно-исторические очерки, Барнаул, 1995.

Миклашевская, Елена петровна, целяева М. С, Знаметитые немцы лефортова история в лицах, Москва, 2000.

Найдич, Лариса Э., Светозарова, Наталия Д., В. М. Жирмунский и его фольклорно-диалектологические экспедиции в немецкие колонии на территории СССР, СПб, 2016.

Омельчук, Давид В., Политические репрессии против немцев Крыма, Севастополь, 2001.

Писаревский, Грирорий Г., Из истории иностранной колонизации в России в XVIII в., Москва 1909.

Писаревский, Грирорий Г., Хозяйство и формы землевладения в колониях поволжья в xviii и первой четверти xix века, Ростов, 1916.

Писареский, Грирорий Г., Переселение прусскихь меннонитовь вь россию при александрь I, Ростов, 1917.

Полное Собрание Законовь, Российской Имрерии, Том 30, Art, 23, 408, 18 Декабрь 1808, С. 729.

Попов, Федор, Летопись Революционных Событий в Самарской Губернии 1902-1917, Куйбышев, 1969.

Плеве, Игор Р., Немецкие колонии на Волге вовторой половине XVIII века, Москва, 2008.

Пузейкина, Лариса Николаевна, Немцы в Санкт-Петербургской губернии история, язык, песни, Санкт-Петербург 2013.

Рейнмарус, А., Фризен, Г., Под Гнетом Религии Немцы колонисты СССР и их Религиозные организации, Москва 1931.

Лиценбергер, Ольга Андреевна, Дерюгин, А. Ю., Коломийцев, Н. А., Евангелическо-лютеранская церков святой марии в саратове (К 250- летию с момента основания), Москва 2016.

Семакии, Сергей И., Колоиисткое движение и немецкая миграция в российкой империи и ссср, Москва, 2003.

Смирнова, Татьяна Б., Томилов, Николай А., Немцы в Сибири, Омск, 1999.

Терентьев, Михаил Африканович, Историю завоевания Средней Азии, Санкт-петерсбург 1906.

Фагимзановна, Габидуллина Роза, Вклад российских немцев в экоиомическое развитие поволжья второй половины xix – начала xx веков (на материалах самарской и саратовской губерний), самара 2007.

Фомченко, Анатолий Пахомович, Русские поселеиия в Туркестанском крае в конце xx- начале xx в. (социально-экономический аспект), ташкент 1983.

Чеботарева, Валентина, Г., Государствеиная иациональная политика в Республике немцев Поволжья, Москва, 1999.

Чеснокова, Алла, Иностранцы и их потомки в Петербурге немцы, французы, британцы: 1703-1917, Спб, 2003.

Ченцов, Виктор, В., Трагические судьбы, политические репрессии против иемецкого населения украины в 1920 1930 годы, москва 1998.

Черказьянова, Ирина Васильевна, Летопись диссертаций по истории и культуре Российских немцев (1960-е – 2009 гг.), Санкт-Петербург 2009.

Шпак, Александр, литературный сборник российких немцев, электронное издание 2009.

Штах, Якоб, Очерки из истории и современной жизии южнорусских колонистов, Москва 1916.

Шленйхер, Иосеф И., Пособие по истории российских иемцев, второя половина xviii- начало xx веков, Соловгород 1992.

Шульга, Игор. И., Воинская служба поволжских немцев и её влияние на формирование их патриотического созиания (1874-1945), дисс. Саратов 2001.

Шульга, Игор, Немцы поволжья в российских вооржеиных силах, воинская служба как фактор формирования патриотического сознания, Москва, 2008.

Эфиров, Александр Ф., Нерусские школы Поволжья, Приуралья и Сибири, Москва 1948.

Ямшанова, Оксана александровна, история немецкой диаспоры центрального казахстана в xx в., диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Караганда, 2009.

EKLER

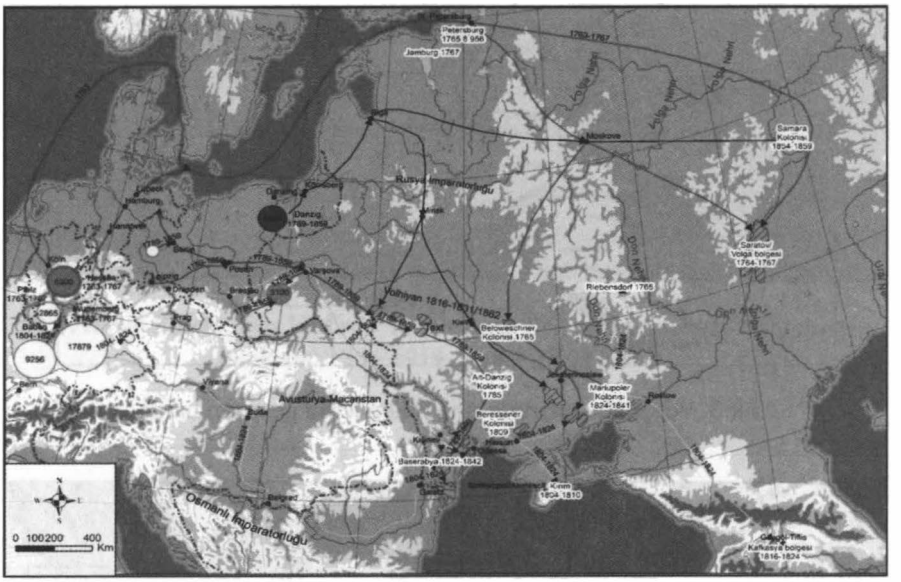

Ek 1: XVIII-XIX. Yüzyıllarda Almanya'dan Rusya'ya Göç

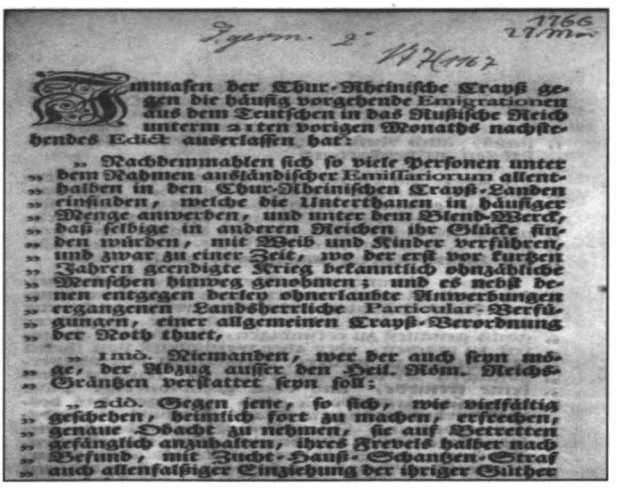

Immaſen der Chur-Rheiniſche Crayß gegen die häufig vorgehende Emigrationen aus dem Teutſchen in das Rußiſche Reich unterm 21ten vorigen Monaths nachſtehendes Edict ausverlaſſen hat:

„ Nachdemmahlen ſich ſo viele Perſonen unter dem Nahmen ausländiſcher Emiſſariorum allenthalben in den Chur-Rheiniſchen Crayß-Landen einfinden, welche die Unterthanen in häufiger Menge anwerben, und unter dem Blend-Werck, daß ſelbige in anderen Reichen ihr Glücke finden würden, mit Weib und Kinder verführen, und zwar zu einer Zeit, wo der erſt vor kurtzen Jahren geendigte Krieg bekanntlich ohnzählliche Menſchen hinweg genohmen; und es nebſt denen entgegen derſelben ohnerlaubte Unterhungen ergangenen Landsherrliche Particular-Verfügungen, einer allgemeinen Crayß-Verordnung der Noth thuet,

„ Imo. Niemanden, wer der auch ſeyn möge, der Abzug auſſer den Heil. Röm. Reichs-Gräntzen verſtattet ſeyn ſoll:

„ 2do. Gegen jene, ſo ſich, wie vielfältig geſchehen, heimlich fort zu machen, erfrechen, genaue Obacht zu nehmen, ſie auf Betretten gefänglich anzuhalten, ihres Frevels halber nach Befund, mit Zucht-Hauß-Schantzen-Straf auch allenfalſiger Einziehung der ihriger Güther

Ek 2: VENNİNGEN, Von C.P. Freuherr, Immasen Der Chur-Rheinische Crayß Gegen Die Häufig Voegehende Emigrationen Aus Dem Teutschen In Das Rußische Reich Unterm 21 Ten Vorigen Monats Nachstehendes Edict, 27 Mayıs 1766.

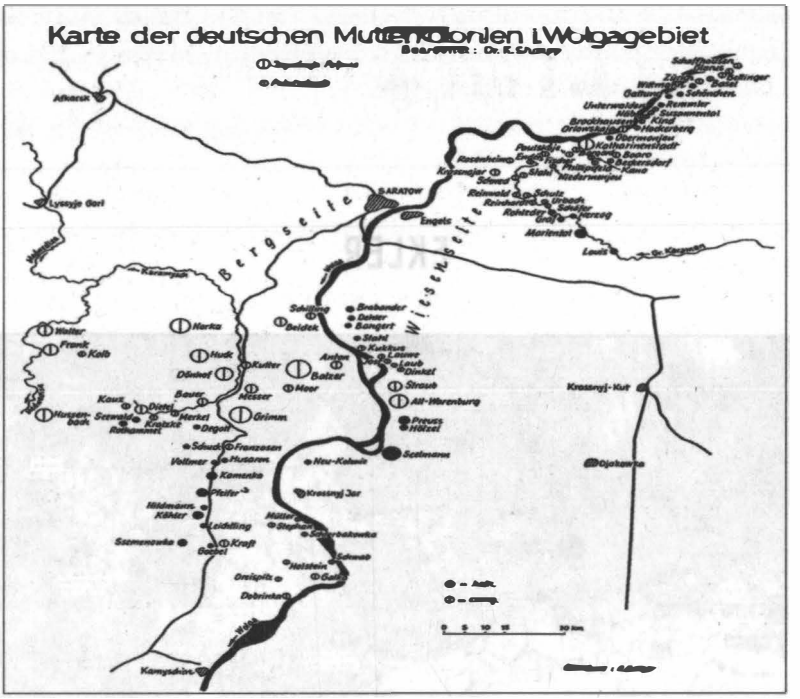

Ek 3. Volga Almanlarının Ana Kolonilerini gösteren harita.

Ek 4. David Kufeld, ***Das Lied vom Küster Deis, Beitrag zu unserem 150jährigen Jubiläum***: 1764-1914, Saratov, 1914, s. 28

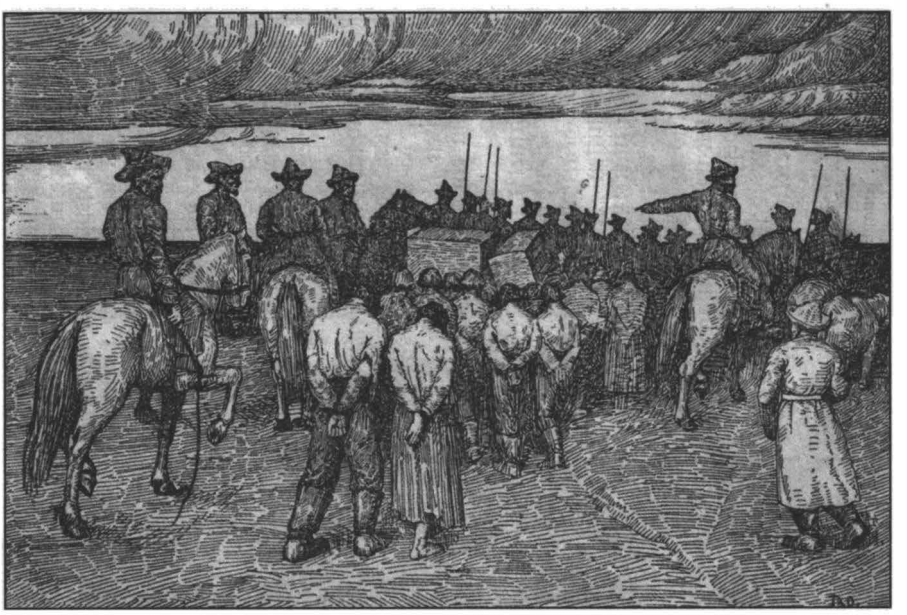

Ek 5. David Kufeld, ***Das Lied vom Küster Deis, Beitrag zu unserem 150 Jährigen Jubiläum***: 1764-1914, Saratov, 1914, s. 30

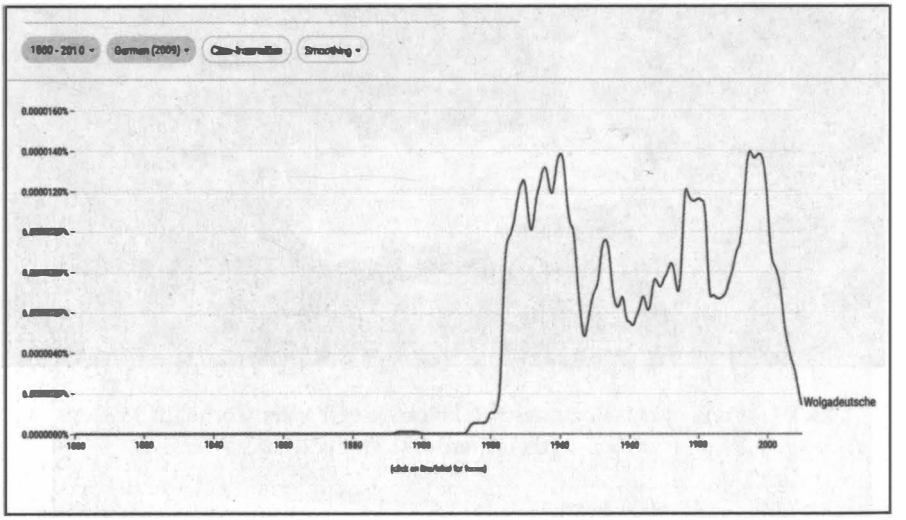

Ek 6. Volga Almanları tarihi çalışmaları üzerine bir grafik

Nürtingen. Neuffen. Nachſtehende Perſonen vom zweiten Ort haben die allergnädigſte Erlaubniß erhalten, vor Ablauf der geſetzlichen Jahresfriſt, nach Caukaſien in Rußland auswandern zu dürfen, nämlich: Leonhard Faig, Bauer, mit Familie. Nikolaus Krohmer, Dreher, mit Familie. Adam Krohmer, Hafner, mit Familie. Friderich Kling, Bäcker, mit Familie. Friderich Wittlinger, Strumpfweber, mit Familie. Jakob Schill's Sailers Wittwe mit 1 Kind. Johannes Lamparter, Zimmermann, mit Familie. Welches mit dem Anhang zur allgemeinen Kenntniß gebracht wird, daß diejenigen Perſonen, welche aus irgend einem Grunde an vorgedachte Auswanderer, rechtmäßige Anſprüche zu machen haben, ſolche alsbald geltend machen mögen, wenn ſie gleich auf 1 Jahr lang tüchtige Bürgen zurücklaſſen. Den 8. Merz 1817. K. Oberamt.

Ek 7. Würtemberg bölgesinden Kafkasya ve Rusya'ya göçe izin verildiğine dair belge, 8 Mart 1817

Ek 8. Samara eyaleti Bogomasowo kolonisinden asker Cornelius Martens. (en sağda oturan) 1915'te Iğdır'da

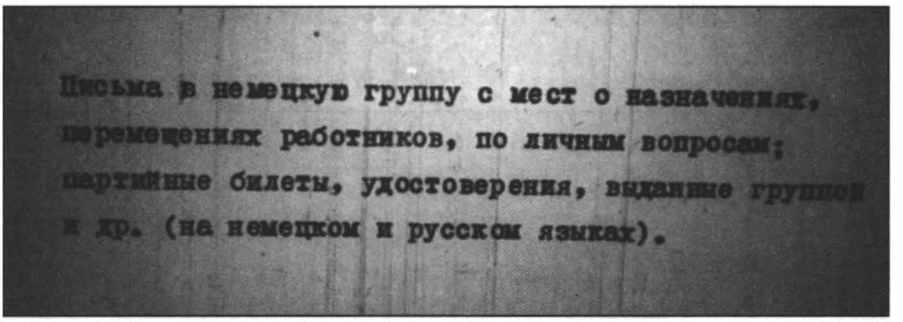

Ek 9. Volga Almanlarının Otonomi Kongresi'nin telgraf örneği, Rusya Federasyonu Sosyal-Politika Arşivi (Ргаспи, Фонд 549, Подпись 4 лист 6)

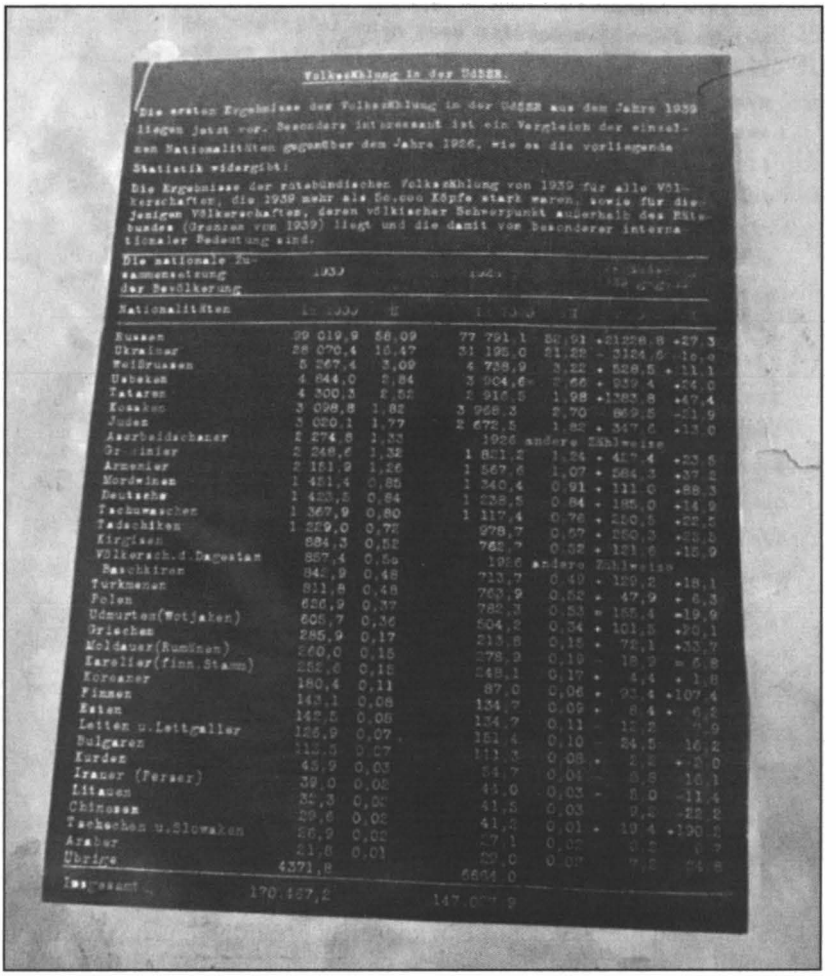

Volkszählung in der UdSSR.

Die ersten Ergebnisse der Volkszählung in der UdSSR aus dem Jahre 1939 liegen jetzt vor. Besonders interessant ist ein Vergleich der einzelnen Nationalitäten gegenüber dem Jahre 1926, wie es die vorliegende Statistik widergibt.

Die Ergebnisse der sowjetbündischen Volkszählung von 1939 für alle Völkerschaften, die 1939 mehr als 50.000 Köpfe stark waren, sowie für diejenigen Völkerschaften, deren völkischer Schwerpunkt außerhalb des Sowjetbundes (Grenzen von 1939) liegt und die damit von besonderer internationaler Bedeutung sind.

Die nationale Zusammensetzung der Bevölkerung	1939		1926			
Nationalitäten						
Russen	99 019,9	58,09	77 791,1	52,91	+21228,8	+27,3
Ukrainer	28 070,4	16,47	31 195,0	21,22	- 3124,6	- 10,0
Weißrussen	5 267,4	3,09	4 738,9	3,22	+ 528,5	+ 11,1
Usbeken	4 844,0	2,84	3 904,6	2,66	+ 939,4	+24,0
Tataren	4 300,3	2,52	2 916,5	1,98	+1383,8	+47,4
Kosaken	3 098,8	1,82	3 968,2	2,70	- 869,5	-21,9
Juden	3 020,1	1,77	2 672,5	1,82	+ 347,6	+13,0
Aserbaidschaner	2 274,8	1,33		1926 andere Zählweise		
Georgier	2 248,6	1,32	1 821,2	1,24	+ 427,4	+23,5
Armenier	2 151,9	1,26	1 567,6	1,07	+ 584,3	+37,2
Mordwinen	1 451,4	0,85	1 340,4	0,91	+ 111,0	+8,3
Deutsche	1 423,2	0,84	1 238,5	0,84	+ 185,0	+14,9
Tschuwaschen	1 367,9	0,80	1 117,4	0,76	+ 250,5	+22,5
Tadschiken	1 229,0	0,72	978,7	0,67	+ 250,3	+25,5
Kirgisen	884,3	0,52	762,7	0,52	+ 121,6	+15,9
Völkersch.d.Dagestan	887,4	0,52		1926 andere Zählweise		
Baschkiren	842,9	0,48	713,7	0,49	+ 129,2	+18,1
Turkmenen	811,8	0,48	760,9	0,52	+ 47,9	+ 6,3
Polen	636,9	0,37	785,3	0,53	- 148,4	-19,9
Udmurten(Wotjaken)	606,7	0,36	504,2	0,34	+ 101,5	+20,1
Griechen	285,9	0,17	213,8	0,15	+ 72,1	+33,7
Moldauer(Rumänen)	260,0	0,15	278,9	0,19	- 18,9	- 6,8
Karelier(finn.Stamm)	252,6	0,15	248,1	0,17	+ 4,4	+ 1,8
Koreaner	180,4	0,11	87,0	0,06	+ 93,4	+107,4
Finnen	143,1	0,08	134,7	0,09	+ 8,4	+ 6,2
Esten	142,5	0,08	134,7	0,11	+ 12,2	+ 9,9
Letten u.Lettgaller	126,9	0,07	181,4	0,10	- 54,5	-16,2
Bulgaren	115,3	0,07	113,3	0,08	+ 2,0	+ 2,0
Iraner (Perser)	45,9	0,03	54,7	0,04	- 8,8	-16,1
Litauen	32,0	0,02	41,0	0,03	- 9,0	-21,4
Chinesen	29,3	0,02	41,5	0,03	- 12,2	-29,2
Tschechen u.Slowaken	26,6	0,02	41,2	0,01	- 10,4	-100,0
Araber	26,9	0,02	27,1	0,02	- 0,2	- 0,7
Übrige	21,8	0,01	29,0	0,02	- 7,2	- 24,8
	4371,8		6604,0			
Insgesamt	170 467,2		147 027,9			

Ek 10. Sovyetler Birliği 1941 Yılı Nüfus Sayımı Raporu, BArch, R 57/1071, Lageberichte, Folge 6, 1941

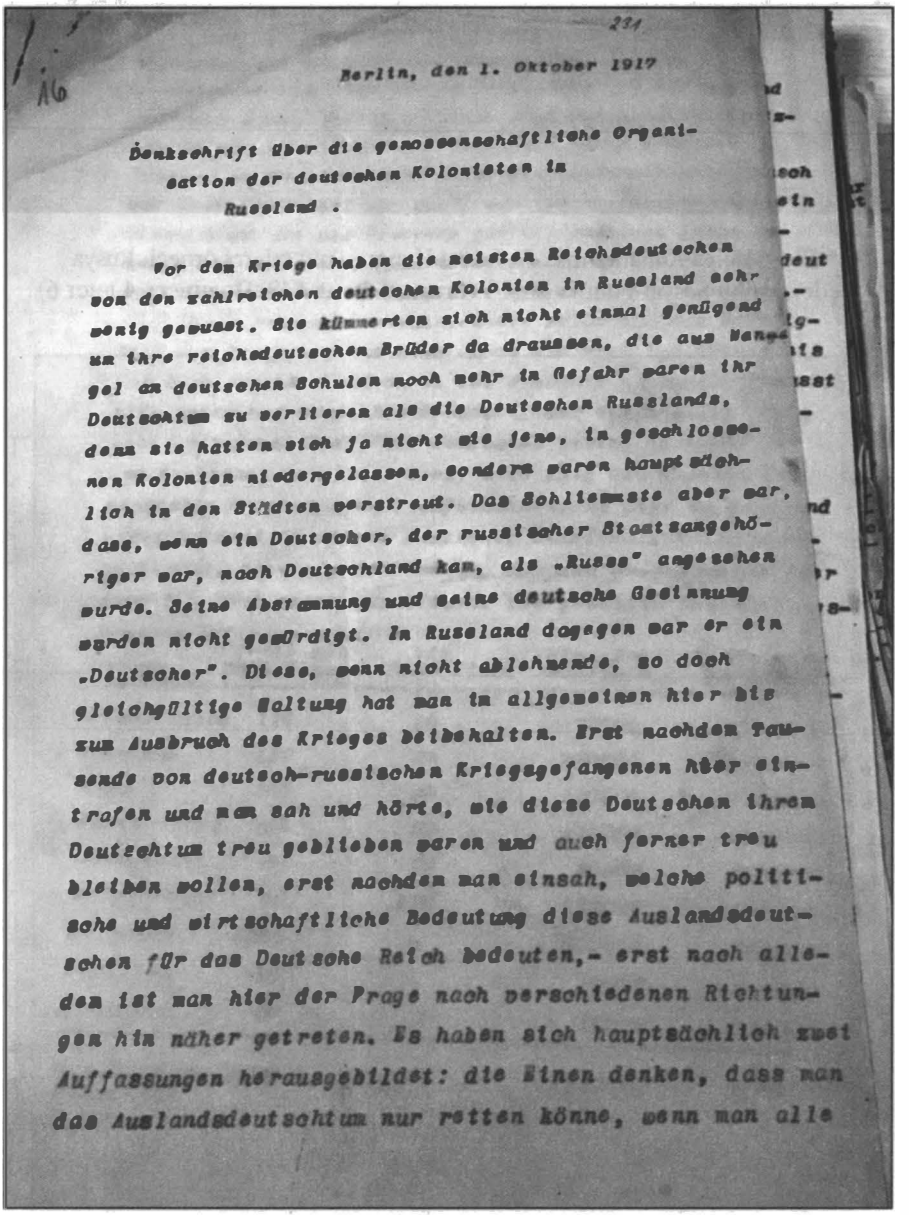

231

Berlin, den 1. Oktober 1917

Denkschrift über die genossenschaftliche Organisation der deutschen Kolonisten in Russland.

Vor dem Kriege haben die meisten Reichsdeutschen von den zahlreichen deutschen Kolonien in Russland sehr wenig gewusst. Sie kümmerten sich nicht einmal genügend um ihre reichsdeutschen Brüder da draussen, die aus Mangel an deutschen Schulen noch mehr in Gefahr waren ihr Deutschtum zu verlieren als die Deutschen Russlands, denn sie hatten sich ja nicht wie jene, in geschlossenen Kolonien niedergelassen, sondern waren hauptsächlich in den Städten verstreut. Das Schlimmste aber war, dass, wenn ein Deutscher, der russischer Staatsangehöriger war, nach Deutschland kam, als „Russe" angesehen wurde. Seine Abstammung und seine deutsche Gesinnung wurden nicht gewürdigt. In Russland dagegen war er ein „Deutscher". Diese, wenn nicht ablehnende, so doch gleichgültige Haltung hat man im allgemeinen hier bis zum Ausbruch des Krieges beibehalten. Erst nachdem Tausende von deutsch-russischen Kriegsgefangenen hier eintrafen und man sah und hörte, wie diese Deutschen ihrem Deutschtum treu geblieben waren und auch ferner treu bleiben wollen, erst nachdem man einsah, welche politische und wirtschaftliche Bedeutung diese Auslandsdeutschen für das Deutsche Reich bedeuten,- erst nach alledem ist man hier der Frage nach verschiedenen Richtungen hin näher getreten. Es haben sich hauptsächlich zwei Auffassungen herausgebildet: die Einen denken, dass man das Auslandsdeutschtum nur retten könne, wenn man alle

Ek 11. Rusya'daki Alman kolonistlerin kooperatif organizasyonlarına dair muhtıra Denkschrift über die genossenschaftliche Organisation der deutschen Kolonisten in Russland

DİZİN

A

Almanya 16-17, 20-25, 27, 29, 33-35, 38-40, 42, 44, 47, 52, 54, 60, 67, 77-79, 86, 91, 97, 105-110, 112-113, 116- 120, 127, 128-133, 138, 141, 146-147, 150, 156, 166-167, 174, 184, 187-189, 197-198, 201, 205, 219-220, 224, 238-241, 245, 249, 252, 260-264, 270-271, 276, 280, 287, 290, 297, 300-302, 307-308, 310, 316-318, 328-329, 333-341, 343-350, 352-361, 364-366, 374-376, 379, 386-387, 390, 395, 398-401, 409, 419, 424, 435

Amerika 8, 25, 27, 35-36, 55, 69, 78-79, 83, 97, 101, 106, 113, 146, 159, 202, 205, 208, 217, 225-229, 233, 280, 287, 300-302, 310, 335-336, 339, 342, 346, 352, 356, 358, 363, 394, 398, 400, 416, 421, 422

Anna İvanovna 41, 124, 125-126, 395

B

Bakü 44, 77, 217, 254, 381

Baltık 19, 21, 41-44, 46, 48-54, 60, 67, 78, 86, 94, 115, 133, 144, 159, 161, 190, 195, 198, 200, 206, 209, 226, 237, 241-244, 249, 256, 282, 312, 323, 345, 351, 359, 384, 397

Berlin 4, 11, 12, 25-26, 29, 34, 36, 39, 49, 51, 56, 59, 62, 64-65, 71, 75-76, 79, 91, 94, 113, 115, 117, 123, 125, 133, 148, 163, 178, 187, 199, 243, 254, 270, 277, 283, 287-288, 292, 296-297, 300-301, 334-337, 341, 343, 345-348, 353, 358-359, 361-362, 366, 372, 385, 403-416, 418-425, 429

C

Çimkent 44, 86

D

Dernek 241, 260, 341, 353, 358, 400

E

Ekim Devrimi 21, 23, 245, 250, 260, 270, 323, 376, 394, 400

Ernst Reuter 258, 260-261, 267, 270, 272-276, 399-400, 407, 411

K

Kafkasya 17, 19, 21, 25, 27-28, 37, 42-44, 47-48, 62, 70-78, 89, 104, 112, 116, 120, 129, 138, 145, 156, 159, 161, 166, 175, 188, 190, 196, 202-203, 210, 219, 228, 239, 244-245, 252, 256, 258, 281-284, 287, 296, 311, 321, 325-326, 359, 363, 378, 380, 382, 396-397, 408, 414, 418, 424

Karadeniz 19, 21, 25-26, 37, 42-48, 61-62, 64-68, 70, 77, 81-82, 91, 93-94, 103, 110-111, 120-121, 125-129, 133, 135, 138-139, 144, 146, 161, 166-167, 187-189, 193-

194, 206, 209, 218-219, 228, 231, 235, 241, 243, 254, 258, 280, 311, 351, 359, 369, 371, 376, 396-397
Kazak 8, 21-22, 76, 88-89, 92-93, 102, 126, 133, 146, 148, 169-170, 173-179, 216, 370, 382-385
Kırgız 8, 20-22, 31, 89, 102, 133, 145-148, 170, 173, 175-180, 216, 376, 383-396
Kırım 19, 21, 37, 42-43, 47-48, 61-69, 73, 77, 80, 82-83, 88, 91, 103, 116, 119, 133, 138,-139, 144, 146, 156, 159, 161-162, 166-167, 170, 182, 188, 192, 194, 199, 201-203, 206, 209, 226-227, 231, 235, 245, 254, 257, 259, 280, 296, 321, 348,-350, 362-363, 375, 379, 383, 396-397, 414, 424
Koloni 7-8, 21, 48, 94, 137-138, 140, 148, 164, 186, 190-191, 194-196, 201, 210-211, 277, 334-335, 364, 390
Kolonizasyon 7, 134
Komünist Parti 255, 261, 274, 279, 289-298, 303-304, 317-318, 321, 325, 327, 330, 367-369, 371, 374, 380
Kongre 248, 253, 258-259, 262, 268-269, 272, 274-276, 280, 288-289, 339-340
Korkunç İvan 19, 23, 41, 55, 395

L

Lutheryan 15, 26, 43-45, 59-60, 63, 65, 66-69, 72, 74-76, 82, 84, 87, 92, 95, 97-98, 113-115, 141, 155-164, 168, 185, 206, 209, 225, 232, 256, 312-315, 323-328, 363, 367, 377, 401

M

Mennonit 42-45, 63-69, 78-79, 82-84, 90, 95-96, 98, 104, 110, 113, 143-144, 161-162, 185, 190, 197-199, 202, 205-207, 226, 256-257, 280, 312, 324, 327, 398, 401, 411
Moskova 4, 11-12, 19, 21, 25-27, 30-31, 37-38, 41-43, 46, 49, 54-61, 86, 107, 123-124, 129, 145, 155, 158, 160, 175, 200, 217, 222-225, 235, 241, 249-255, 257-258, 261, 263-264, 267-271, 274, 276-277, 286-287, 292-294, 297-299, 301-306, 310, 311, 317-318, 321, 323-324, 344-345, 360-361, 363-365, 372-375, 377, 381, 392, 397, 399-400

P

Petersburg 21, 23, 25, 29-31, 37, 41-43, 46-48, 54-59, 72, 83, 97, 102, 123-124, 128-129, 133, 138-142, 145, 147-148, 156-157, 160, 164, 168, 177, 181-182, 195, 200, 209, 220-226, 229, 232, 238, 240-241, 254, 257-259, 265, 287, 315-316, 324, 340-341, 345, 361, 370, 372-373, 377, 381, 397, 406, 408, 411, 414, 422, 424
Petro 41, 50, 54, 82, 121-125, 132, 135, 155, 169, 345, 395
Pugaçev 8, 21, 33, 36, 153, 169-175, 177-179, 214, 299, 383, 385, 387, 392, 396, 421

R

Rus 2, 4, 11-12, 15, 19-23, 27-30, 33-38, 43, 45-46, 50-56, 58-62, 65-75, 77, 79-80, 83-86, 88-91, 94-95, 97-104, 112, 115, 117-120, 121-127, 129-131, 133, 135-139, 141-148, 150-151, 155-162, 165-166, 168-172, 174-175, 177-178, 181-184, 186, 188-196, 199-203, 205-213, 215-220, 223-229, 231-234, 236-241, 243-250, 252-257, 260, 262-264, 271, 275, 277, 281-282, 288-292, 296, 300, 305, 307, 312-315, 320, 328, 330, 332, 345, 350, 357, 360, 362, 364, 366- 367, 370, 373-382, 384, 390, 393-398, 401, 405, 414, 425
Rusya Bilimler Akademisi 23, 56, 125

S

Samara 2, 17, 43, 48, 58, 68, 83, 87, 92, 95, 102, 128, 144, 157, 159,-162, 164, 197-198, 200, 204, 211, 215, 217-218, 227-229, 233, 235-236, 242, 244, 248, 251-252, 254-255, 259-264, 268, 273, 276, 299, 314, 328, 366, 369, 374, 378, 384, 388, 394, 421, 438
Saratov 17, 31-32, 37-38, 46, 58, 76, 87, 92, 102, 126, 128, 132, 139-140, 142-143, 145-150, 152-154, 157-160, 162-168, 171-175, 178, 186-189, 195, 197, 198, 202, 204-207, 209, 211-218, 221-223, 227-229, 232-237, 240, 242, 244, 246-252, 254-261, 263-273, 275-277, 282, 286, 292, 296, 299, 312, 314-317, 319, 323-324, 326, 327-329, 346, 358, 360, 364-366, 369-370, 373-374, 376-379, 381, 384, 386, 388, 394, 396-397, 400, 406, 414, 424
Sibirya 20-21, 25-27, 37, 43-48, 59, 79, 84, 86, 89, 91-99, 126, 129, 155, 169, 191, 196, 205, 208-209, 217, 220, 234, 239-244, 252, 256, 258, 281, 283-284, 287, 296, 311, 325-326, 331, 359, 363, 372, 377-381, 398, 419
Sovyet 14, 22-23, 36, 39, 53, 169-170, 239, 249, 261-264, 268-275, 278-280, 282-283, 285, 287-292, 294-300, 302-307, 315-319, 321-329, 331, 345, 363, 369-373, 378, 381-382, 392, 399-400, 406
Stuttgart 9, 21, 25, 32-33, 36-37, 45-47, 51, 62, 67, 71, 73, 75, 87, 101, 107-108, 110, 118, 123, 146, 159, 185, 188-189, 203, 218, 227, 229, 235, 241-324, 336-338, 344, 346, 348-358, 361, 366-367, 386, 406-416, 418-424

T

Taşkent 44, 82, 83-86, 90, 217, 381
Tiflis 72, 75, 77, 160, 254, 256, 415
Türkistan 4, 21, 25, 37, 42-48, 77-86, 88, 91, 93, 153, 175, 217, 226, 228, 234, 244, 283, 287, 326, 346, 365, 378, 380, 398, 408, 411-412

V

Volga Almanları Cumhuriyeti 8, 16, 44, 266, 290, 294-298, 305-309, 311, 317, 320-322, 326, 367- 374, 399
Volga Almanları Otonomisi 20, 34, 37, 267, 292-293, 368, 374
Volhinya 26, 43, 47-48, 62, 65, 69-70, 88, 93, 138, 144, 166, 194, 240, 244, 254, 256

Y

Yabancılar Ofisi 42, 57, 70, 128-129, 131-132, 136, 138-143, 147-149, 151, 163, 165, 174, 177, 178, 182, 184, 187, 189, 191-192, 212, 227, 237, 312-313
Yekaterina 7, 16, 19, 20-22, 42, 55-56, 61-62, 67, 70, 101-106, 109-110, 113, 117, 120, 126-129, 132-134, 138, 143, 156, 160, 165, 169, 170-173, 181-183, 186, 201, 205, 211-212, 345, 358, 396-397

"Göç" ve "Almanya" kavramları birlikte kullanıldığında genellikle zihinlerde, Türkiye'den Almanya'ya yapılan işçi göçleri uyansa da bu defa göçün öznesi Almanlar, adresi ise Rusya.

II. Yekaterina'nın Osmanlı Devleti'nden elde edilen toprakları tarıma açarak ülke ekonomisine katkı sağlama düşüncesi Alman topraklarından Rusya'ya göç fikrini doğurdu. İlk aşamada Almanların, dönemin ilerisinde olan tarım tekniklerinin başta Ruslar olmak üzere diğer etnik gruplara tanıtılması hedeflense de Rus topraklarındaki Alman etkisi düşünülenden fazla oldu. Rusya'nın askerî modernizasyonunda öncü rol oynayan Almanlar, bir bakıma Türk tarihini de etkiledi. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, 1856 Kırım Harbi'nde, 93 Harbi ve Birinci Dünya Savaşı'nın Kafkas Cephesi'nde görev aldılar. Ordunun ilerleyişi sırasında tahrip edilen Türk şehirlerinde altyapının restorasyonunu üstlendiler. Volga başta olmak üzere Petersburg'daki, Moşkova'daki, Kafkasya ve Türkistan'ın bazı şehirlerindeki Alman nüfusun temsilcileri Türkoloji çalışmalarında başat rol aldılar.

Almanların Volga çevresindeki varlıkları Ekim Devrimi'nden sonra da sürdü. 1924 yılında *Volga Almanları Otonomisi* kuruldu, 1941'e gelindiğinde ise İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle Volga Almanları Sibirya ve Kazakistan'a sürüldüler.

Volga Almanları Bolşevik Devrimi'nde hangi tarafı desteklediler?

Devrim sonrası iç savaş döneminde nasıl bir politika izlediler?

Kamulaştırma politikaları Alman sermayesi üzerinde ne tür etkiler bıraktı?

Alman koloni nüfusunun üçte ikisinin kaybına yol açan 1921 yılındaki dehşetli kıtlık günlerinde neler yaşandı?

Stalin'in meşhur göç dalgasından Volga Almanları da etkilendi mi?

Siyasi özerklikleri sağlanabildi mi?

Kendilerine özgü bir kültür ve sanat iklimi oluşturabildiler mi?

Dr. Mehmet Önder Duran, Almanca ve Rusça birincil kaynaklara dayanarak hazırladığı bu çalışmada Rusya topraklarında azınlık olarak yaşayan Almanların siyasi, dinî, sosyal, kültürel ve ekonomik konumlarını inceliyor; II. Yekaterina'nın 1763 Manifestosu'ndan 1941 Büyük Sürgünü'ne uzanan dönemde Volga Almanlarının tarihini mercek altına alıyor.

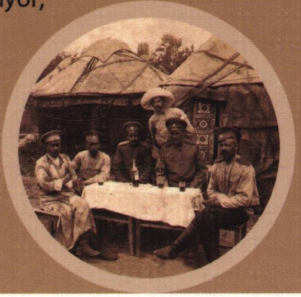

MEHMET ÖNDER DURAN

TÜRKİSTAN SINIRINDA VOLGA ALMANLARI

timaş akademi
TARİH

THG 0874795 VFF

timas.com.tr timasakademi

ISBN 978-625-6582-02-6